FRIDERICI HOFFMANNI ... MEDICINAE RATIONALIS SYSTEMATICÆ...

Friedrich Hoffmann

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

FRIDERICI HOFFMANNI

CONSILIARII MEDICI

Et Profeſſoris Regii nec non Com. Palat. Cæſar.

MEDICINÆ RATIONALIS SYSTEMATICÆ

TOMUS TERTIUS,

Quo vera therapiæ fundamenta, medendi methodus & leges tam naturæ quam artis, nec non ſelectiſſima remedia cum eorundem phyſico-mechanico operandi & dextre applicandi modo fideliter traduntur, omnia ſolidis ratiociniis demonſtrantur, & compluribus practicis obſervationibus illuſtrantur.

OPUS

Non tam ad praxin vulgarem quam rationalem tutam & compendioſam adornandam perutile ac neceſſarium.

VENETIIS, MDCCXXXVII.

EX TYPOGRAPHIA BALLEONIANA.

SUPERIORUM PERMISSU, AC PRIVILEGIO.

Digitized by Google

DEO TRIUNI
OMNIPOTENTI RERUM SALUBRIUM CONDITORI

Benigniſſimo Vitæ ac Salutis noſtræ inſtauratori

E T

Sapientiſſimo ſalutaris ſcientiæ doctori omniſque medicationis auſpici ſacrum

NEC NON

Ingenuæ poſteritati medicæ dicatum eſto hoc opus.

Digitized by Google

PRÆFATIO.

QUamvis complures eæque nobiliſſimæ ac utiliſſimæ ſcientiæ ad ornandum & perficiendum Medicum ſcitu ſint neceſſariæ; nihil tamen eſt , quod ad ſcopum medicum obtinendum propius pertineat & cui cetera omnia adeo ſerviant, quam ipſa praxis rationalis clinica. Potiſſimum vero hoc & princeps ſtudii medici caput quam utile & neceſſarium, tam parum ab omni uſque eo tempore excultum , & ad perfectionem laudabili conatu perductum conſpicitur. Poſſidemus certe egregios & multis experimentis ac inventis anatomicis, phyſico-mechanicis, botanicis, chymicis & phyſiologicis refertos plures libros; ſed de ejuſmodi ſcriptis , quæ pluribus praxin rationalem, ſpecialiſſimam , individualem & clinicam ſolide doceant ac perpetuæ veritatis de hac præcepta tradant , ſi eloqui licet quod verum eſt, gloriari poſſumus. Nolo equidem merita laude Veterum & Recentiorum SENNERTI , SYLVII , RIVERII , VVILLISII , SYDENHAMII, PLATERI , MORTONIS , CRAANII , BONTEKOE , ETTMULLERI, VVALDSCHMIDII, DOLÆI, VVEDELII practicos defraudare egregios labores : verum quam multa adhuc in iiſdem circa adæquatas cauſſas, morborum & ſymptomatum genealogiam, remediorum quoque vires & genuinum uſum in variis caſibus deficiant , ii demum , qui in artis exercitio verſantur & prolata theoremata ad reſolvendas morborum hiſtorias , aut conſilia inde capienda applicare volunt, rectius intelligunt. Deinceps neminem in medici argumenti ſcriptis vel mediocriter verſatum latet , quam diſſidentes, inter Medicos haud exigui etiam nominis , circa morborum ætiologiam & pathologica fundamenta , quæ tamen baſin veræ therapiæ conſtituunt, regnent opiniones. Quot ſunt & ante aliquot luſtra fuerunt ampliſſimæ famæ Medici , qui applaudentibus multis ex acido & viſcido, acido , bile & pituita morborum duxerunt primordia? Quot porro innotuerunt, qui ex varii generis ſalibus acribus, acidis, ponticis & humorum multifaria intemperie , materiales omnium fere morborum derivarunt cauſſas & ad eaſdem removendas & remedia & medendi methodum direxerunt? Alii Carteſiana & corpuſculari philoſophia maxime imbuti , diverſum & peregrinum ætherem, ſpecifica & morbifica fermenta , turbatam ſanguinis & humorum craſin atque texturam & varias materiæ peccantis peregrinas & hæterogeneas, ratione figuræ & magnitudinis qualitates, ad evolvendas morborum cauſſas in partes vocarunt. Nonnulli contra repudiatis exceſſivis ſalinis qualitatibus & potentiis, ex ſola ſanguinis & humorum nimia abundantia, ſpiſſitu-

tudine & excretionum defectu pathologicam doſtrinam eruere & ſtatuminare ſategerunt. Ut diſcrepantes mirum Medicorum ſententias de cauſſa & principio motuum & mutationum, quæ in corpore humano ſubinde contingunt, prætercam. Et quum in morbis tum avertendis, tum curandis, præcipuum medentis auxilium a remediorum congruorum uſu, quæ quaſi ipſius inſtrumenta ſunt, omnium conſenſu peti debeat: illæ adeo diſcordes Practicorum de medicamentorum viribus, facultatibus in hoc vel illo morbo opiniones, utiq; luculenter arguunt, plurimos ſanitatis præſidiorum, inprimis magnæ efficaciæ, ſive ſic dictorum heroicorum, genuinas virtutes, uſum atque applicationem latuiſſe. Quod, ne gravius dictum videatur, liceat in confirmationem adducere exempla. Quot adhuc ſunt & olim fuerunt, qui magnum iſtud & incomparabile ſanguinis miſſionis auxilium penitus rejicere haud veriti ſunt? Quam diverſus Medicorum eſt ſenſus, de venæſectionis in febribus ſive continuis, ſive intermittentibus, nec non exanthematicis, purpura, variolis, morbillis, petechiis, item eryſipelaceis, arthriticis & catarrhalibus, puerperarum quoque morbis adminiſtratione, aliis eandem prorſus repudiantibus? aliis contra dilaudantibus & neceſſariam judicantibus. Quæ opium pro baſi habent, & olim ab antiquiſſimis Medicorum, & noſtro ævo a celeberrimis Chymiatris, inter panaceas & incomparabilis in multis morbis & enormi motuum impetu componendo efficaciæ relata fuerunt; quum jam non deſint, qui eadem propter virus quod recondunt naturæ viribus inimiciſſimum tantum non infamia cenſent. Peruvianus ille ex America allatus cortex ad expugnandam intermittentium contumaciam uſque eo non modo in Germania noſtra, ſed & in exteris regionibus ceu ſpecificum venditatus fuit remedium, qui a nonnullis tanquam intutum & damnoſum pharmacum fere ex toto rejicitur. Ex marte præparatis medicamentis olim a QUERCETANO, HARTMANNO, MICHAELIS, LUDOVICI, VVILLISIO, SYDENHAMIO, & VVEDELIO in morbis ex menſium vitio, item ad cachexiam & hypochondriacam paſſionem ſanandam laus adſcripta eſt maxima; ſed complures iidem in morbis hæc ipſa plus damni quam emolumenti afferre aſſerere non dubitant. Salia ex animantium regno volatilia & concinnati ex iis ſpiritus volatiles oleoſi, ante aliquot luſtra a Germanis æque ac Belgis, ceu ſpectatæ virtutis adverſus chronicas potiſſimum afflictiones celebrabantur, quorum uſus, quaſi nimiam & noxiam ſanguini inducerent commotionem, jam plane evileſcere incipit. Mixtura ſic dicta ſimplex Paracelſi & confectæ ad hujus exemplar a Chymiatris, potiſſimum MICHAELIS, tincturæ bezoardicæ, in pluribus morbis, acutis æque ac chronicis, uſui quondam erant egregio; aſt ab hodiernis quibuſdam, cur neſcio, niſi forſan camphoræ, vel acidorum connubium, ſpernuntur & minoris pretii eſſentiæ aliæ præferuntur. Purgantibus acrioribus, nec non aloeticis, quæ baſin fere omnium pilularum conſtituunt, uſi fuerunt veteres & recentiores; quæ tamen ob virulen-

virulentam quam ratione & experientia teſte obtinent indolem, merito ſuſpecta ſunt. Neque minus mirum profecto diſcrepantes Practicorum ſunt ſententiæ, de thermarum, acidularum & ſoteriorum aliorum fontium elementis, viribus ac uſu, ita ut a pleriſque propter acidum & vitriolicum elementum, fluidis & ſolidis infenſum, quam maxime inſecura cenſeantur, ab aliis viciſſim ob innocentiam & præſtabilem virtutem, in omnibus fere modis commendentur. Nihil jam dicam, quantopere de mercurialium, emeticorum, antimonialium, nec non fonticulorum, veſicatoriorum, ſetaceorum, & hirudinum uſu medico, in diverſum abeant ſententiæ; hoc autem, quod omnium maxime mirum adjiciendum: cunctos ad confirmandas ſuas adeo diſcordes ſententias, ad unam tamen eandemque experientiam confugere & audacter provocare, cui an fidendum ſit, prudentes judicent atque periti; id minimum procerto aſſerendum: nullibi in perveſtigandis effectuum cauſſis tam crebro fallaciam cauſſæ ut cauſſæ committi, quam in medicis rebus. Decumana certe ſunt, quæ de pharmacorum virtute in botanicis, chymicis & pharmaceuticis libris vel ſcripto conſignata ſunt mendacia, & adeo increvit medicamentorum ex univerſo naturæ penu ſimplicium & compoſitorum, indigenorum & exoticorum, Galenicorum & chymicorum ſupellex, ut propter immenſum fere numerum, nec diligentiſſimus ad ſingulorum penitiorem cognitionem pertingere queat, primum vero artis opera tentans non poſſit non mirum turbari atque confundi. Gravis quoque oppido eſt illa formularum ſarcina, quam ex ampliſſimo materiæ medicæ apparatu confectam, Medici, quaſdam illarum in quovis morbo uſui commendantes, tam ſcripto, quam dicto, ſuis liberaliter obtrudunt: quas tamen omnes, ſi quis peritior & virtutum in ſe remediis ſolide ignarus curatius paullo expendit, ultro perſpicit, propter inconcinnam differentis indolis ingredientium congeriem, parum, vel nihil auxilii inde poſſe exſpectari, ſed morbum multo magis trahi, neutiquam abigi. Contra ea ſimpliciſſima, ſecuriſſima & ſpectatæ adverſus morbos arcendos æque ac perſanandos præſidia, ut aqua pura ſimplex, ſive calide in infuſo, ſive frigide aſſumta, balnea aquæ dulcis, lacticinia & maxime lac aſininum, ſerum lactis rite paratum, minerales aquæ, item ex nitro & ſalibus neutris parata, plurimis medentum ignota plane ſunt, vel minimum penſi ab ipſis habentur. Et quod maximum fere eſt, quum optima etiam medicamenta nihil valeant, niſi eorundem uſus debito ordine, regimine, tempore, menſura & methodo ad morbi curationem perite dirigatur: plures tamen ſunt, qui tumultuarie ſine certa ratione medicationem inſtituunt, ac ſi unum non ſtatim juvat, alterum promunt & ſubinde medicamenta commutant, alii methodo plane contraria incedunt, ut rariſſime duos aut tres Medicos, qui eandem ad lectum de methodo porrigendi medicamenta foveant ſententiam,

Digitized by Google

invenias, plurimos autem in morbis eorumque cauſſis recte cognoſcendis & diſtinguendis, in judicio de morborum eventu, medicaminum effectu, item in ſignis prognoſticis ex urina, pulſu, ſanguine, dierum criticorum habitudine aliiſque deſumendis, mirum diſcrepare, errare & hallucinari cum tædio videas. Ex quibus omnibus quiſque ſagacior haud difficulter perſpiciet, non tam firmis & inconcuſſis, ut communis fert opinio, praxin clinicam inſiſtere fulcimentis, ut potius pluribus adhuc difficultatibus, defectibus & erroribus tanquam morbis prematur, qui utique convenienti Medico & medicina opus habent. At vero ad tollenda hæc artis medicæ opprobria & incrementa ipſius ex voto promovenda, neutiquam certe apti ſunt, qui tantum agunt ſectarios & magiſtri ſui verbis atque practicis ſemel hauſtis principiis tanquam ſaxo adhærent, nec volunt admittere, quæ nunquam audiverunt, vel didicerunt, qui magnifica arcana & certa ſpecifica in quovis morbo quærunt & jactitant & exotica pretioſa, ex auro etiam depromta, item varia compoſita chymica, domeſticis, ſimplicibus & facile parabilibus ac diæteticis remediis præferunt. Neque illi ad perficiendam praxim clinicam quicquam conferre poterunt, qui abſolutas quaſdam vires & virtutes, in his vel illis morbis, nulla habita ratione individui & conditionis ſolidarum ac fluidarum partium, medicamentis aſſignant, qui non ex morborum hiſtoriis complete & accurate notatis ſapiunt ſuamque theoriam praxi applicandam hauſerunt & qui non ex ipſis de remediorum effectu, viribus & operationibus, immo de eventu ipſius morbi, judicare didicerunt, ſed una eademque methodo ſemper morbum unum tractari poſſe ſibi perſuadent. Neque etiam illi evehendæ ad altius faſtigium artis noſtræ erunt idonei, qui obſervationes & veritates facti variaque occurrentia phænomena non clare, diſtincte & ordine explicare conſectaria quædam in uſum practicum inde elicere norunt. Sunt autem hi maxime, qui nec debitis ſubſidiis, ut philoſophia naturali & experimentali, mechanica, chymica & anatomica ſcientia corporis humani ejuſque partium inſtructi ſunt, quique artem ſolide demonſtrandi non callent, non recte definire, diſtinguere & apte res inter ſe connectere, nec fœtus phantaſiæ a claris conceptibus, ſpecioſa nomina a cauſſis & rebus, res morales & metaphyſica a phyſicis & quæ neceſſario fieri debent, veritates ab opinionibus & apparenter veris diſtinguere unquam didicerunt. Nam profecto ego quidem aſſeverare plane non dubito: ob ignorantiam, quæ olim regnavit & adhuc apud plurimos regnat ſtructuræ corporis humani & principiorum mechanicorum, præſertim doctrinæ illius de motibus, ejus cauſſis, legibus, & effectibus in rerum natura, & ex defectu ſufficientium obſervationum practicarum, artem noſtram non meliora potuiſſe capere incrementa, ſed omnium diſſenſionum, opinionum atq; errorum cauſſam atq; originem inde merito eſſe petendam. Quare etiam cum illis nunquam facere poſſum, vel potero, qui ad explicandas res medicas, novum quaſi ſyſtema conditurі, plane incongrua quædam & inaudita principia,

cipia,

Digitized by Google

cipia, vel ſola prorſus nomina nihil ſignificantia, aut naturæ rationalis ſenſus, inſtinctus, conamina, molimina, pro veris & formalibus morborum cauſſis venditant, omnes præternaturales, & morboſos motus in ſe & ſua natura ratione intentionis bonos & ſalutares cenſent, & omnium quoque ac ſingulorum motuum & diverſarum mutationum in corpore humano cauſſam efficientem directricem, non tam phyſicum ex pura neceſſitate agens, ſed morale, intentionale, rationale, pro arbitrio ſuo cuncta adminiſtrans principium, conſtituunt; eo quod admiſſo moraliter & intentionaliter, quandoque cum ratione, quandoque erronee, ad certum finem agente motus principio, uno quaſi ictu omne quod certum, quod demonſtrative verum in rebus medicis, practicis potiſſimum, penitus concidit atque exſpirat. Quod ſi enim rebus phyſico-mechanicis corporeis, quæ neceſſario, non pro arbitrio aliter atque aliter agunt, quo præcipue elementa, alimenta, medicamenta, immo partes ſolidæ & fluidæ corporis noſtri pertinent, potentiam & efficaciam movendi & mutationes efficiendi in motibus vitalibus & naturalibus denegare, & cauſſis moralibus atque arbitrariis, quæ captui humano non obviæ, nec in poteſtate Medici ſunt, eandem tribuere velimus: nihil certe, nihil demonſtrativi de rebus, quæ ad vitam faciunt & morbos inferunt, nihil quoq; ſolidi & firmi de remediorum effectu atq; operatione, proferre & determinare poterit Medicus. Ne dicam ſuppoſitas ejuſmodi metaphyſicas theorias, tironum ignaviam & ignorantiam in rebus phyſicis, utpote inertibus per ſe, & ſuperiori principio agenti ſubjectis, mechanicis quoque & anatomicis, mirum fovere ac promovere. Quamvis vero non is ſim, qui penitus neget, eſſe animæ ſpiritualis potentiam, regimen & influxum, admodum tamen limitatum, quaſdam ex ſolidis partibus, præſertim externas, ad motum excitandi, & fluidum quod immediate movet artus ſubtiliſſimum quodammodo dirigendi, licet etiam probe gnarus ſim, principii ſenſitivi vim imaginativam magnas turbas in motibus naturalibus efficere poſſe: his tamen minime induci poſſum, ut a particulari ad univerſale concludam & credam, omnes motus vitales, ſyſtolen nempe & diaſtolen ſolidorum, fluidorum progreſſum, atque motus ſecretorios & excretorios ab iiſdem cauſſis ſemper dirigi. Quin potius firmum ſemper erit manebitque, res corporeas, quæ ab extra intra corpus operantur, regulis & legibus motuum & effectibus neceſſariis, pro diſpoſitione cauſſarum in corpore humano, non ſecus ac in microcoſmo, eſſe ſubjectas, adeo ut poſitis certis ad agendum requiſitis in corpore noſtro cauſſis, certi ſemper ex neceſſitate non abſoluta, ſed hypothetica, & indeclinabiles proveniant effectus. Nihil enim in corpore humano contingit, quod non certas ſuas, adæquatas & ſufficientes habeat cauſſas. Et licet has veras invenire atq; eruere res non adeo facilis ſit, neque omnibus expedienda de felici tamen perveſtigatione & progreſſu ſcientiæ cauſſarum non dubitandum, vel deſperandum, modo longiore obſervatione & profundiore meditatione ar-

tem

Digitized by Google

tem noſtram tractet quiſque pro viribus, & phyſico-mechanica paulſo ſubtilioris indaginis principia, diverſas quoq; motuum leges, in univerſa rerum natura inquirat & ad corpus humanum paullo ſolicitius applicare diſcat. Quum vero morborum hiſtoria omnis fere pathologiæ, prognoſeos, therapiæ & intimioris virium, quæ inſunt medicamentis notitiæ ſit baſis, ſeu fundamentum; ad provehenda feliciter praxeos clinicæ incrementa nihil utique magis erit neceſſarium ac utile, quam ut Medici diligentes & attenti ſint in conſignandis obſervationibus practicis & morborum hiſtoriis, quæ quo pleniores ſunt, nullis plane omiſſis circumſtantiis, eo majorem uſum atque utilitatem in ratiocinando præbent. Hinc etiam merito inter characteres indocti, & infelicis Medici referendum, quando ſtatim audito vix morbo, vel perceptis quibuſdam ipſius tantum ſymptomatibus, ad formulas præſcribendas promtus eſt, antequam de ægrotantis natura & conſtitutione, morbi indole, cauſſis, ſtatu, progreſſu & aliis neceſſariis phænomenis plenius certior factus. Neque tamen ſufficit practicarum tantum obſervationum uberi inſtructum eſſe apparatu, ſed accedat etiam neceſſe eſt ſolida in anatomicis, phyſico-mechanicis, chymicis ſcientia ſive vera theoria medica, quæ clavis hiſtoriarum de morbis & cauſſis diverſiſſimorum phænomenorum eruendis inſervit; his enim amico junctis connubio, demum fiet, ut ex multis particularibus veritatibus & regulis, univerſales, ſive axiomata reſultent, quorum copiam ſi quis ſibi comparabit, is profecto aptiſſimus erit demonſtrative & ſcientifice reſolvendis & explicandis quibuſcumque etiam difficillimis in re medica caſibus & ad ſuppeditandum accommodatum conſilium. Adhæc incrementis ſolidæ praxeos clinicæ quam maxime ſervit, ut paucis & ſelectis Medicus, bene tamen longiori uſu cognitis & exploratis remediis, utatur. Nam ſub tanta ut proſtat medicaminum multitudine, medens ad veram ſingulorum notitiam pervenit & ſolidi quid in praxi præſtare poterit nunquam, ſed potius unacum natura eximie turbabitur. Mihi certe a multis jam annis vix duodecim claſſica quaſi medicamenta a me ipſo ſolicite confecta fuerunt frequentiſſima, quorum virtutem in variis morbis & varia circumſtantiarum conditione exploratam penitus habeo, ut interius vix aliis quam his optimo cum ſucceſſu utar. Quæ quum ita ſint, id ſane uſque eo quam maxime mihi agendum eſſe ratus ſum, ut ſolidis hiſce fundamentis, omnia quæ dicto quæ ſcripto traderem, inniterentur, eandemque mihi etiam in elucubranda medicina hoc rationali ſyſtematica, propoſui normam. In primo & ſecundo tomo quid præſtiterim, qui veritatis & candoris cupidi legerunt judicent, in hoc autem tertio excutienda mihi quam maxime ſumſi veræ therapiæ, tutæ nempe ac rationalis fundamenta, quæ ad tria potiſſimum genera referenda eſſe arbitror, quorum primum eſt, ut Medicus ſolidas obſervationes & morborum hiſtorias accurate & ſolide conſignare diſcat; alterum, ut ex regulis mechanicis, quæ materiæ & motuum indolem atque effectus tradunt, theoriam ſuam formet

& cauſ-

Digitized by Google

& cauſſas, phænomena ac quæcunque fiunt & eveniunt in corpore humano recte & ordine explicare eorumq; cauſſas ac rationes reddere poſſit; ac tertium demum, ut medicamentorum facultates eorumq; modum operandi probe noſcat, paucis tamen & ſelectis recte utatur & quæ inſalubria ſunt, vel minus juvant remedia, a ſalutaribus diſcernere diſcat. Ita autem in perficiendo hoc labore verſatus ſum, ut varias inanes ac dubias in re medica opiniones atque hypotheſes rejecerim, omne auctoritatis præjudicium ſepoſuerim, & nonniſi ea, quæ ad valetudinem cum vita tuendam morbosque ſanandos manifeſtum uſum, utilitatem & conſpicuam applicationem habere poſſunt, attulerim. Neque etiam quiſque candoris & veritatis amans vitio mihi vertet, quod hac uſus ſim libertate & a nonnullorum celebrium noſtro tempore virorum, qui ceterum non parum opis ad illuſtrandam artem noſtram attulerunt, placitis diſceſſerim. Quod vero libri hujus editionem licet ab eruditis crebro ſolicitatus eo uſque diſtulerim, hanc maxime factum ob cauſſam; quod ego quidem quam optime facere cenſeam Medicos, qui perpetuas & tempus ſuſtenturas practicas veritates poſteris tradere propoſitum ceperunt, arduum hoc tempus ad maturam ætatem, quin ſenectam differunt, quo longiori & multiplici experientia inſtructi, quæ uſui ſint ipſi edocti prius ſint, nec errores aut opiniones diſſeminent, ut quidem fieri ſolet ab iis, qui vel juvenes minuſque in artis operibus excitati practicos conſcribunt & ex auctoribus compilant libros. Neque etiamnum hoc opus therapeuticum pro vulgo Medicorum ſcripſi, qui præſidiis ad ſcientiam & veram theoriam medicam pertinentibus deſtituti, nec hiſtorias morborum curant, nec earum cauſſas recte inquirere ſciunt, multo minus motuum regulas & leges in genere & œconomiam motuum vitalium in ſpecie, in quonam ea conſiſtat, pernoſcunt, nec ſelectu remediorum probatiſſimorum utuntur, nec de avertendis morbis eorumque cauſſis primario ſoliciti ſunt, ſed tantummodo certa arcana magnifice commendata acquirunt & variis inhiant formulis ad præſervandos etiam difficiles morbos, in quibus tamen incongrua quam ſervant methodo, plus damni, quam ſalutis afferunt. Neque etiam eorum uſui accommodavi hunc meum laborem, qui recte judicandi, ratiocinandi & philoſophandi facultate deſtituti, præjudiciis magiſtri occœcati quaſi ſunt, tantummodo hauſtis opinionibus firmiter inhæreſcunt & ad perfectionem jam perductam medicam ſcientiam autumant. Sed dicata eſt opera Medicis eruditis & qui ſolidi quippiam docere vel diſcere cupiunt, qui artis firmitudinem ex certis principiis phyſico-nempe mechanicis, materiæ naturam, affectiones & diſpoſitionem ad motum, item motuum cauſſas, regulas, leges & effectus dilucide exponentibus, petunt, adſtruunt & agnoſcunt, horum uſum in ipſa medica praxi, morborum cauſſis cognoſcendis & remediis inveniendis eſſe longe ampliſſimum,

Digitized by Google

& qui etiam paucis & ſelectis remediis vitam & ſanitatem tueri, morbos avertere & perſanare tuto & compendioſe ſtudent. Hos certe non pœnitebit repetita lectione hæc quæ ſcripſimus capita perluſtrare, & aſſidua meditatione in ſuum convertere uſum. Nam licet is non ſim, qui mihi tantum arroganter tribuere velim, ut credam, doctrinam medicam a me traditam omnibus numeris eſſe abſolutam, cui nihil adjici vel ſubtrahi poſſit: hoc tamen dicere & mihi vindicare licebit, quod viam Medico ingrediendam ad ulteriores in re medica progreſſus faciendos compendioſe, & recte præmonſtraverim. Et quicunque hunc in finem prolata a me in hoc tomo utiliſſima præcepta penitus cognita habebit atque perſpecta; is etiam mox b. c. D. ſubſequuturum, qui ſpecialiora de morbis omnibus ſigillatim tractabit, longe majori cum fructu ſuo poterit impendere commodo. Summo autem Numini, cujus gratiæ omne omnino quicquid a me factum in acceptis refero, devotiſſimas reddo gratias, ac ut clementer efficere velit, quo veritas in phyſicis etiam & medicis rebus, magis ſemper eniteat, & falſæ ac detrimentoſæ opiniones peſſundentur, precor ac voveo.

CON-

Digitized by Google

CONSPECTUS TOTIUS OPERIS.

SECTIO I.

De rationalis therapiæ fundamentis, hiſtoria morborum completa, notitia mechaniſmi corporis ſani & ægrotantis, mutua motuum inter ſe conſpiratione, nec non prædictione ex motuum morboſorum natura recte formanda.

CAPUT I. *De veræ therapiæ medicæ natura & fundamentis in genere.* pag. 1

II. *De hiſtoriis morborum recte conſignandis, ceu primo therapiæ medicæ fundamento.* 3

III. *De morbis caute diſcernendis & recte dignoſcendis.* 6

IV. *De genealogia morborum ex turbato ſolidorum & fluidorum mechaniſmo, ad explicationem hiſtoriæ morborum & veram ac ſolidam therapiam.* 30

V. *De conſenſu partium nervoſarum generatim & ſigillatim cum ventriculo, præcipua paſſionum & ſymptomatum origine.* 46

VI. *De fluidorum vitiis ex vitioſa ſolidorum diſpoſitione.* 64

VII. *De cauſſis morborum & quidem latentibus recte cognoſcendis.* 69

VIII. *De damnis ex cohibita cuticulari excretione.* 90

IX. *De vitiis ex turbatis ſanguineis aliiſque evacuationibus.* 102

X. *De generatione morborum ex morbis.* 116

XI. *De rationali pulſuum explicatione & judicio in morbis recte ex iiſdem formandis.* 130

XII. *De judicio ex ſanguinis inſpectione & examine recte eliciendo.* 144

XIII. *De judicio ex urina aliiſque excretis in morbis rite ferendo.* 149.

XIV. *De criſibus & criticis diebus in experientia rationali fundatis.* 170

XV. *De certis imminentis in morbis periculi ipſiuſque mortis indiciis.* 178

XVI. *De cauſſis mortem in morbis gignentibus.* 187

SE-

Digitized by Google

SECTIO II.

De methodo, ordine & legibus medendi, tam naturæ quam artis, nec non de remediis eorum quatuor generibus, operandi & recte applicandi modo unacum cautelis & obſervationibus utiliſſimis.

CAPUT I. *De optima naturæ morbis medendi methodo.* 202
II. *De methodo, ordine & legibus artis in medendo:* 216
III. *De medicamentorum viribus & cauſſis ignorantiæ earum:* 236
IV. *De medicamentorum quatuor ſummis generibus & operandi modo, ſpeciatim alterantibus.* 241
V. *De evacuantibus.* 250
VI. *De roborantibus.* 272
VII. *De ſedantibus.* 278
VIII. *De ſpecifica quorundam remediorum certis in morbis efficacia.* 282
IX. *De venæſectione aliiſque ſanguinem ſubtrahendi modis.* 290
X. *De balneorum, pediluviorum & clyſterum uſu medico.* 306

NOI REFORMATORI

DELLO STUDIO DI PADOVA.

COncedemo Licenza a *Sebaſtiano Coleti Libraro* di poter riſtampar il Libro intitolato *Friderici Hoffmanni Medicinæ Rationalis Syſtematicæ, Vol. ſex* giuſto l'eſſemplare ſtampato nell'anno 1732. con licenza di Superiori.

Dat. 21. Giugno 1736.

(Z. Piero Paſqualigo Reformator.
(Michiel Moroſini K. Reformator.

Agoſtin Gadaldini Seg.

Digitized by Google

SECTIO I.

DE

RATIONALIS THERAPIÆ MEDICÆ FUNDAMENTIS.

Hiſtoria Morborum completa, Notitia mechaniſmi Corporis ſani & ægrotantis, Mutua Motuum inter ſe conſpiratione, nec non prædictione ex Motuum morboſorum natura recte formanda.

CAPUT I.

DE VERÆ

THERAPIÆ MEDICÆ

Natura & fundamentis in Genere.

QUum ſolidæ, hoc eſt, demonſtrativæ, therapiæ medicæ principia & fundamenta, a quibus certa & tuta medendi methodus potiſſimum pendet, tradere jam conſtitutum ſit: non incongruum fore duxi, ſi prius pauciſſimis attingerem, quam arcta & quam amica inter ſcientiam phyſiologicam, pathologicam ipſamque therapiam intercedat connexio; quo tam neceſſarius præcipuarum artis medicæ partium nexus eo clarius innoteſcat. Nimirum phyſiologia motuum vitalium, qui corruptibilem noſtram machinam a præſentaneo interitu vindicant, & motibus, tam progreſſivis, quam inteſtinis, nec non ſecretoriis & excretoriis, abſolvuntur, ac univerſi partium corporis functiones ſecundum naturam efficiunt, & moderantur, indolem, cauſas atque effectus perquam clare & perſpicue explicat. Pathologia vero ea eſt ſcientia, quæ motus hos vitæ inſervientes præter naturam turbatos, & inde pullulantes actionum læſiones, proponit, earumque indolem, nec non multiplices a quibus dependent cauſas, accurate & ſolide indagat atque ſcrutatur. Et therapia denique eſt prudentia, corruptos & inverſos vitales motus, functiones ipſius corporis diverſimode lædentes, per congrua remedia, debito tempore & accommodata methodo, in integrum reſtituendi & amiſſam ſanitatem revocandi. Ex quo utique conficitur, nullam ſolidam & veram therapiam medicam doceri, vel addiſci poſſe, niſi veræ & ratio-

Digitized by Google

nalis phyſiologiæ ac pathologiæ præcepta prius cognita fuerint atque perſpecta. Sane, nemo unquam firmis rationibus mortis & morborum cauſas demonſtrare poterit, quam qui vitæ ac ſanitatis naturam & fontem exacte intellexerit. Neque etiam ullus medentum ſolide & rationi congruenter declarabit, quibus auxiliis & qua methodo, morboſi præternaturales motus, qui ſanitatem labefactant & machinæ noſtræ perniciem intentant, in ordinem redigendi ſint; niſi ante mortis & morborum cauſas atque effectus intime perſpexerit.

Poſteaquam igitur in primo medicinæ rationalis ſyſtematicæ tomo philoſophiam corporis ſani & integri; in ſecundo philoſophiam corporis ægroti, ſive pathologiam, plenius pertractavi: ſuccedit jam tertius, qui ſolida præcepta & fundamenta artis therapeuticæ tradet, quæ luculenter quemvis edocebunt, non perfunctorie, palliative & ambigue, ſed cum ratione, certa & explorata convictione, quin etiam indubia ſucceſſus ſpe, morborum curationes moliendas eſſe & ſuſcipiendas.

Aſſerui vero therapiam eſſe prudentiam, per quam habitum cum recta ratione effectivum, ſive practicum, intelligo: & rectam hanc medendi rationem, in acri & firmo medici judicio conſiſtere, perſuaſiſſimus ſum; adeo ut, quo magis is ipſe ſubacta & præſenti judicandi facultate polleat, eo feliciorem illum habendum eſſe exiſtimem. Nunquam enim properato, temere aut inconſiderate is, qui ſalutari arte feſſos levare nititur, agere, ſed diu meditando, ſolicite inquirendo & ſtudioſe deliberando, ex claris & jam cognitis principiis judicare & demonſtrare debet, quare in hoc vel illo morbo quædam remedia, ex fonte chirurgico, pharmaceutico, aut etiam diætetico, deprompta, juvent, adeoque præſcribenda: & viciſſim, cur alia noceant, & a curatione plane excludenda ſint. Neque ſalubria & inſalubria in ſanandis morbis tantum noſſe ſufficit, ſed medicus perſpicaci etiam judicio determinare debet, quo tempore, quo ordine, quo loco, quocum regimine & qua menſura, ſeu doſi, pro corporis ægrotantis, morbi & ſymptomatum conditione, medicamina offerenda, nec non, quibus de cauſis & quem in finem, hæc vel illa potiſſimum in uſum vocanda ſint. Tandem exigitur etiam a medente, ut de morbi decurſu atque eventu, nec non remediorum effectu, certum judicium & verax præſagium interponere poſſit, quo certe ad famam, exiſtimationem & celebritatem conſequendam nihil magis facit.

Quum autem ad rectum in therapeuticis judicium ſtabiliendum, plura, quæ accurate prius tenenda ſunt, pertineant, eo quod judicium hoc actus voluntatis eſt, & jamjam eorum, de quibus ſententia ferenda, exquiſitam notitiam ſupponit: rerum in hoc tomo dicendarum ordo utique exigere videtur, ut de iis, quæ ad judicium therapeuticum exacte formandum ſcitu & cognitu valde ſunt neceſſaria, ante agamus, quam ad ipſam ſpecialem morborum conſiderationem eorumque medelam deſcendamus. Videlicet primum & potiſſimum therapeuticæ veritatis, ipſiuſque judicii medici fundamentum eſt, perfecta & omnibus numeris abſoluta ægrotantis & morbi hiſtoria, quippe quæ, præterita & præſentia, omniaque quæ affligunt, fideliter, perſpicue & ordinatim enumerat; quo ex iiſdem futura certo dijudicari poſſint. Alterum eſt exquiſita notitia mechaniſmi corporis tum ſani, tum ægrotantis, ſive cognitio effectuum, legum & genii motuum in genere, non ſolum qui vitæ miniſtrant, ſed etiam qui morbos excludunt, ſecundum quæ iidem jugiter & nunquam non operationes ſuas edunt. Deinde palmarium quoddam momentum conficit conſideratio communicationis motuum in machina noſtra præternaturalium, qualis nimi-

nimirum & quanta cum his, vel illis partibus ſit; quo medicus claras & perſpicuas ſymptomatum rationes, quæ vulgo conſenſui partium tribuuntur, inde deſumere ac derivare queat. Tum ordo & ſeries cauſarum, quæ functiones præter conſuetam naturæ normam immutant, & morbificæ dicuntur, quæ multiplicis ſunt generis, earumque ratio & modus operandi, ſtudioſe rimanda & penitius animo concipienda ſunt: quod fuſius jam & luculenter ſatis in ſecundo hujus operis tomo excuſſi. Præterea eximium judicii medici argumentum ſuggerit contemplatio naturæ motuum vitioſorum, certis morbis ſolennium, quinam videlicet horum ad corporis conſervationem, & quinam ad ejus deſtructionem, ſive mortem tendunt, ex qua poſtea veracem & firmam prædictionem de exitu morbi, tum ratione ſalutis & mortis, tum longinquitatis & brevitatis, nec non ſolutionis & diſceſſus, ſumma cum prudentia depromere medentis eſt. Porro mechanica remediorum operandi ratio, quæ aut circa materiæ, quæ morbum facit, vel correctionem, vel evacuationem, aut etiam motuum vitia emendanda verſatur, tam a priori, elementis nempe & principiis quibus agunt, quam a poſteriori, per idemtidem confirmatam experientiam, mente comprehendi & explorata eſſe debet. Non minus etiam illi, qui morbis medelam afferre tentat, ſummo eo annitendum eſt ſtudio, ut animo complectatur, firmiterq; teneat accommodatam componendis & in priſtinum ordinem reducendis morboſis motibus methodum, necnon, quod præcipuum eſt, ſolidas medendi, tam rationi congruas, quam crebrioribus experimentis comprobatas, leges. Succedunt tandem obſervationes & cautiones, in omnis generis remediorum uſu provide adhibendæ & applicandæ, quas altius animo infixas, memoria cuſtodire debet is, qui cum ratione & exoptato ſucceſſu in artis, quæ mortalium ſaluti præeſt, exercitio verſari geſtit.

Hæc ſunt ſolida illa & firma fundamenta, quibus omne therapeuticum judicium ſuperſtruendum eſt: jam unumquodvis eorum ſeorſim curatius enucleabo & uberius illuſtrabo.

CAPUT II.

DE

Hiſtoriis Morborum recte conſignandis, ceu Primo Therapiæ Medicæ Fundamento.

PRimum itaque judicii therapeutici principium ſunt hiſtoriæ morborum. Hæ autem, ut inſignem, tam in ipſa medicatione, quam vera prædictione, utilitatem ferant, recte utique concinnandæ ſunt, ita ut non mancæ, mutilæ, aut neceſſariis circumſtantiis privatæ, ſed potius, quoad fieri poteſt, omni ex parte completæ, integræ atque perfectæ ſint. Quemadmodum enim in Jure ad decidendas ex æquo controverſias & ſolidum judicium ferendum, integra facti, ut dicere amant legum periti, ſpecies, cum ſingulis circumſtantiis requiritur: ita idem in medicina obtinet. Sane medicus parum ſolidi de indole morbi judicabit, minus quoque aptum & ſalubre conſilium exhibebit; niſi prius omnium phenomenorum circa morbum obſervandorum exacta notitia fuerit inſtructus. Et hæc circumſpectio eo magis neceſſaria eſt, quia eorundem morborum non eædem ſemper ſunt cauſæ, eademque prorſus ſymptomata, ſubjecta quoque differunt, quoad ætatem, ſexum, temperamenta, vitæ rationes, conſuetudines & plura alia, quæ ad producendos fovendoſque morbos concurrunt: adeo ut interdum certum conſtantemque morbi ejuſque ſymptomatum naturam perturbent, & difficile ſit veritatem indagare; niſi complexus horum omnium plene annotetur & ſagaci rationis uſu perſpicia-

Digitized by Google

ciatur & perpendatur. Sæpiſſime etiam unicum in morbo phænomenon tanti momenti eſt, ut longe alia medendi via ſit ineunda. Quandoque minima viſa circumſtantia maximæ eſt conſiderationis, ideoque non facile quippiam eſt prætermittendum. Præclare hanc in rem commentatur *Baglivus lib. 3. Prax. med. cap. 3. natura*, inquit, *nihil fruſtra molitur, minimaque ſunt ſæpius magnarum rerum initia, & minima quoque ad notitiam grandium nos ducunt*. Eandem quoque ſententiam exemplo illuſtrat, hunc in ſenſum pergens; *flatus pedendo emiſſi judicantur motus viles & nullius ad curationem momenti, & tamen, ſi in dyſenteria flatus, qui prius non aderant, per inferiora exire incipiunt, brevi ſanitatem promittunt, ut nos aliquoties obſervavimus*. Proinde quiſque qui therapiæ medicæ manum admovere tentat, totus in eo eſſe debet, ut plenas & perfectas, nec fictitiis circumſtantiis corruptas obſervationes, condat & undequaque colligat. Quia vero rariores eæ deprehenduntur in monumentis tum veterum, tum recentiorum medicorum; vehementer certe optandum foret, ut quivis ad cultiorem in arte ſalutari eruditionem adſpirans, hominumque ſanitati fideliter invigilans medicus, caſus in artis exercitio occurrentes, præſertim notabiliores, pleniſſime conſignare, atque hoc pacto indefeſſo ſtudio artis medicæ incrementum promovere anniteretur.

Ad integram vero hiſtoriam de morbis contexendam, non ſolum requiruntur circumſtantiæ, quæ corporis ægrotantis naturam & conſtitutionem intime patefaciunt, ac morbi genium & indolem exhibent, ſed etiam ea, quæ vires & effectus produnt remediorum phœnomena, annotanda. Subjecti quod patitur accuratior cognitio, quantum conferat ad rationem, inprimis ſymptomatum, in eodem morbo non raro mire diſſidentium, in diverſis ſubjectis detegendam ac medendi methodum inveniendam, res tam clara eſt, quam quæ clariſſima. Etenim pro differente corporum indole ac conditione, idem morbus ab eadem cauſa productus diverſis plane ſymptomatibus incedit. Quemadmodum enim idem alimentum, idem purgans, vel emeticum, vel aliud quodvis heroicum remedium, idem quoque venenum, longe alios, diverſiſſimoſque effectus pro differente corporum indole edit: ita etiam morbificæ cauſæ, ejuſdem indolis, plane multis modis diſſidentem morbi faciem, ratione ſymptomatum, ratione periculi & ſalutis, in aliis atque aliis ſubjectis exhibent.

Neceſſarium igitur eſt, ut in condenda perfecta morbi cujuſdam hiſtoria, mentio inprimis injiciatur ætatis, ſexus, ſtructuræ partium ſolidarum, ſive habitus corporis & virium, nec non hæreditariæ ad hunc vel illum morbum diſpoſitionis. Et ſane ætatis, tam ad morbi genium perſpiciendum, quam ejus curationem legitime adornandam, maximum eſt momentum & mira diverſitas: eo quod procedente eadem, ſolidorum ſtructura & fluidorum ipſiuſque ſanguinis craſis atque temperies, adeoque & humorum motus multum immutantur. Scilicet in pueritia inſignis fibrarum mollities, remiſſio, laxus & rarus habitus, cum ſeri abundantia, adeſt; juvenes autem fibras tenſas & ſtrictas obtinent, ſanguinemque calidiorem & mobiliorem alunt; & ſenibus propria eſt magna ſolidorum rigiditas & viarum atque canalium anguſtia, nec non ſalſo-ſulphurea humorum dyſcraſia. Ex qua differente partium conſtitutione, univerſi certe fluidorum & ſolidorum mechaniſmi diverſa indoles, & dependens hinc ad certos morbos proclivitas, diſſidentes etiam mores & inclinationes, non ſolum derivari debent, ſed pro hac ipſa

etiam

Digitized by Google

etiam varietate varia quoque & accommodata methodus excogitanda & adhibenda: id quod experientia luculenter confirmat, ipſiſque medentum ſagacioribus apprime cognitum eſt.

Præterea differentiæ ſexus exacte ratio habenda eſt, quum feminæ ob menſtruum ſanguinis fluxum, vel primum erumpentem, vel minus ordinate ſuccedentem, vel plane tandem ſubſiſtentem, nec non ob partus & puerperii labores, multo pluribus ac ipſi viri & peculiaribus prorſus afflictionibus, non ſolum ſint obnoxiæ, ſed ſyſtema etiam nervorum longe imbecillius in ipſis ſit,& hinc motuum ἀτάξίᾳ, ſpaſticis ac convulſivis tractionibus & diſtenſionibus, vehementius afficiatur & facilius etiam ad integritatem reducatur, quam in virili & nobiliori ſexu.

Plurimum quoque refert noſſe: an ægrotans laxi & ſolutioris, an ſtrictioris, habitus ſit? an vaſa exiliora & copioſiora, an capaciora & pauciora obtineat? Siquidem ſub anguſtia & tenuitate canalium fibrarumque remiſſione, longe difficilius fluidorum & progreſſivus, & ſecretorius, & excretorius motus procedit: multo autem expeditior & promptior eſt, ubi fibræ magis tenſæ, & ſtrictæ, vaſaque non nimis anguſta, ſed ampliora ſunt. Unde obſervamus, illos multo magis morbis & morboſis afflictionibus patere, difficilius etiam ſaneſcere his, in quibus ob validiorem fibrarum motricium potentiam, fluidorum curſus per corporis compagem citatior eſt. Id quod etiam de corporum macie & obeſitate tenendum eſt.

Porro color faciei & cutis diſpiciendus. Floridus enim pulcher & nitidus aſpectus de lymphaticorum humorum puritate & pelluciditate; lividus vero, luridus & flaveſcens, de eorundem impuritate ſalino-ſulphurea, & vacillante ſecretioni dicatorum organorum, inprimis hepatis, officio, evidens præbet indicium.

Et ſicuti teſtante quotidiana obſervatione, viſcerum & fibrarum debilitas, labes, vitia & inde pullulantes morbi, plerumque ad liberos propagantur: ita maxime omnium medicum de his percontari oportet: utpote quæ ad prædictionem non fallacem promendam multum faciunt. Nam imbecillitates & morbi, qui a nativitate infeſtant, ægrius ſemper ſanationem admittunt, facile recurrunt & medentibus multum negotii faceſſunt.

Neque virium ſolicita exploratio intermittenda eſt: utrum ſcilicet natura depreſſæ fuerint? an vero ſub morbi, præſertim acuti, initio, quod inter peſſima ſigna connumerandum, ſtatim concuſſæ & proſtratæ apparuerint? In robore enim & vigore virium, quæ non aliter niſi motu & impulſu fluidorum ſeſe produnt, magnum ſanitatem recipiendi, & vitam, quæ a viribus nomen ſortita, ſervandi, præſidium collocari, indubium eſt.

Non ſolum autem corporis conditio ſcrutanda, ſed ipſius quoque animi indoles perquirenda, & quibus morbis is laboret conſiderandum. Quum enim amicabilis admodum & magna ſit motuum, tam animi, quam corporis conſpiratio & communio; prudens certe & rebus ſuis ſatagens medicus, ex mentis, ad has vel illas impetuoſas commotiones diſpoſitione & proclivitate, recte, & ad veritatem accommodate argumentari poteſt, ad ſolidorum & fluidorum mechaniſmum, & dijudicare, quomodo hic ſit comparatus. Nam major & vegetior fibrarum, ſolidorumque tenſio & mobilitas, ad iracundiam animum diſponit; laxitas vero & deficiens eorum vis motrix, anguſtum, demiſſum, timidum & pavidum illum reddit. Ira etiam ſoli lorum tonum & ſtricturam augendo, fluidis impetuoſiorem motum inducit: timiditas viciſſim, robur ſolvendo & dejiciendo, ut remiſſius trudantur & tardius circumagantur, efficit. Terror valide ſuperficiem & extrema cor-

Digitized by Google

poris conſtringit, ſanguinemque ad interiores & nobiliores partes, præcordia nempe & caput, impetuoſe reprimendo, graves ingignit affectus, nervoſi maxime generis, id quod ſenſim enervat & languore frangit. Idem præſtat diuturnus mœror, qui ſæpius quidem ex vitio viſcerum & curſu humorum impedito, ut in hypochondriaco malo affectis conſtat, originem nanciſcitur; ſed dum nociva ſua efficacia ſolidas maxime partes aggreditur, mirifice vires univerſi corporis atterit ejuſque functiones, robur fibrarum minuendo, illaſque laxando, labefactat. Quid? quod ii, qui attentius & curioſius morbis ſanandis præſunt, ſubinde experiuntur, difficulter admodum ægritudines elidi & expugnari, ſi animus non eſt compoſitus atque pacatus, ſed patheticarum commotionum intemperie diverſimode jactatur. Præterea in medica hac animi conſideratione inquirendum etiam eſt: num forſan, quod literatorum maxime vitium eſt, ex nimia ſtudiorum intemperantia, profundis, & mentem fatigantibus meditationibus, quæ in diſciplinis abſtractivis, ut in metaphyſicis & mathematicis, familiares, nec non intempeſtivis lucubrationibus, conſumtis ſpiritibus, ſic dictis animalibus, ingens cerebro & nervoſis partibus illata fuerit debilitas? utpote quæ, poſtea ad graviſſimos capitis morbos, apoplexiam nempe, melancholiam, maniam, memoriæque debilitatem promptum parat aditum, & vix ſummo labore reſarcitur. Dici enim vix poteſt, quanta conſenſio cerebro ejuſque membranis, cum ventriculo eique annexis inteſtinis, ceu valde nervoſis, nec non aliis exquiſito ſenſu præditis partibus, intercedat: quo fit, ut nimium literis ſeſe ingurgitantes, plerumque depreſſa ciborum confectione & vacillante digeſtione, nec non ſegniori & difficiliori inteſtinalis excretionis ſucceſſu, maxime omnium vero familiariſſimo ipſis morbo, ſic dicto hypochondriaco, affligantur & excrucientur.

Porro ad pleniorem morbi hiſtoriam conſignandam referendum etiam eſt, ut medicus non ſolum ubi locorum ægrotans degat, & quo cœlo & aere fruatur, ſed etiam quo victu utatur, curatius pernoſcat. Altiora enim & ſublimiora loca, ob liberiorem ventorum perflatum aere puro gaudent, ideoque ſalubriora ſunt; humiliora autem & depreſſiora, aere magis condenſato, craſſiore, impuriſque vaporibus referto infeſta ſunt. Et nihil certe ad ingenerandas graves & chronicas paſſiones, neque minus ad vigorem & robur ſolidis & motricibus partibus ſubtrahendum validus eſt, quam ſi quis ſub cœlo graviori, impuro & vappido aere, cibum & ſomnum capit; eo quod hic ipſe una cum eſculentis & potulentis, ipſaque inſpiratione, interiora corporis ſubintrans, humoribus ſeſe intimius commiſcet, & fluidum illud aereo-æthereum contaminat, ut motibus in corpore non ea, qua decet efficacia, præeſſe poſſit, ſed functiones partium inde graviſſime luant.

In victus autem ratione potiſſimum diſpiciendum: num ægrotans duriori & craſſiori victus generi, cujus cenſus ſunt cibi ex mari deprompti, carnes induratæ, ſalitæ & infumatæ, panis groſſior, aſſuetus? quippe quod in locis maritimis recepti uſus eſt, & ad dyſcraſiam, ſive impuritatem ſic dictam ſcorbuticam, ibi locorum endemiam, multum confert. Vel etiam explorandum eſt: an decumbens fructibus horæis, aut etiam acetariis, farinaceis cum butyro, ovis & ſaccharo frixis, quod mulierculis ſolenne, nimium delectetur. Alii caſeum in deliciis habent, eoque immodice veſcuntur, qui tamen & obſtructioni & calculorum generationi multum velificatur.

Maxime omnium vero potus conſueti genus conſiderare & explorare decet: eo quod, maximum ſane eſt mo-

momentum, quod ad texturam & craſin ſanguinis, humorumque conſtituendam potus confert; qui quo magis eſt temperatus, aqueus & dilutus, eo ſalubrior quoque exiſtimandus eſt, quum ad ſuſtinendum vitalem humorum motum, tres liquidi partes, & una tantum ſolidi deſiderentur, & ſecundum naturam recipiantur. Hinc cereviſiæ nimis craſſæ & nutrientes, multo magis aceſcentes, nec non omnes potus nimium ſpirituoſi, vini & frumenti etiam ſpiritus, matutino inprimis tempore & ventriculo vacuo copioſe ingurgitatus, mirum quantum ſanitatem lædunt, quin ſenſim frangunt atque proſternunt. Inde enim viſcera indurantur, polypoſæ concretiones hinc & illinc in cavitatibus generantur, & humores a debita temperie deturbantur, ac poſtmodum ad hecticam, cachexiam, hydropem, apoplexiam & ſubitam mortem promtus fiat tranſitus. Quum vero homo ad tuendam valetudinem copioſo liquido indigeat, nihil certe parciore potu, in quo fœminæ, & qui vitæ ſedentariæ incontinentius dediti ſunt, plerumque delinquunt, damnoſius eſt, & infenſius: ſiquidem hoc pacto, ob neceſſarii fluidi defectum, minimi tubuli, e quibus emunctoria corporis organa penitus coagmentata ſunt, viſcido & craſſo humore infarciuntur, occluduntur, & obſtructiones fæcundæ plurimorum morborum genitrices exſurgunt. Præterea ſedula inquiſitione etiam percontandum: num a largiore, nimis frigido hauſtu, corpori ſudanti & impenſe calefacto ingeſto, morbus ſua duxerit primordia? Quod ſi enim primam morborum originem perquiſitius ſcrutamur, nihil certe frequentius occurrit, quam quod a potu nimis perfrigerato, largiter & celeriter, poſt intenſam corporis commotionem & exercitationem, vel poſt effectum quendam vehementiorem animi, aut ſuccedente critica aliqua & ſalutari ſanguinis excretione, ingurgitatio, univerſa functionum & motuum vitalium œconomia illico turbetur ac pervertatur; ita prorſus, ut ipſa veneni virulentia, neque citius neque potentius deſtructionem & exitium inferre queat.

Accedit vitæ genus decumbenti huc uſque ſolitum atque familiare, in cujus contemplatione hæc potiſſimum expendenda: an ſit laborioſum, vequietum & ſedentarium? an aulicum? an militare? an curis & laboribus mentis adſtrictum? Nec non quale opificium tractet atque exerceat? an ſcilicet metallis & mineralibus fovendis, igne coquendis & perficiendis operam det? Nam quamlibet vitæ generis rationem, peculiares ſuos alere morbos, non modo indubia experientia comprobatur, ſed fuſius etiam & ſolido argumentorum robore in elegantiſſimo libro, quem *Rammazzinus de morbis artificum* compoſuit, abunde evictum atque excuſſum eſt.

Tandem eximium momentum ad interiorem ſtatus, a naturali ordine deſciſcentis notitiam, ipſa conſuetudinis ratio ſubminiſtrat. Quum enim nullus fere homo ſit, qui non peculiari quadam rerum non adeo ſalubrium aſſuetudine teneatur in victu, potu, ſomno, motu, exercitio venereo, tabaci, ſuffimigii, vel ſternutationis cauſa adhibiti, uſu, noſtro ævo potus coffee ſorbitione, quin etiam, quod inprimis hypochondriacis ſolitum, nimia ipſorum medicaminum aſſumtione, aliiſque rebus: certe, ſingula hæc errata, naturæ corporis noſtri minus proficua, probe inquirenda ſunt, & noxa ab iis illata ſtudioſe penſitanda.

Nihil vero, noſtra quidem ſententia, ad ægri naturam & morbi generationem plenius cognoſcendam & intelligendam, plus adjumenti afferre, quam excretorum modum & rationem recte examinare atque perpendere. Ea enim excretionum indoles, conditio, quin etiam neceſſitas eſt, ut ſine his valetudo ſalva perſiſtere nequeat:

queat: propterea quod in homine, non amplius quoad corporis molem increſcente, tantum egeri debet, quantum ingeritur, & deficiente, vel ſuppreſſa conſueta & ſalutari per varia organa, ſuperfluorum, inutilium & mixturæ animali ac vitæ inimicorum eliminatione, e veſtigio plurimæ morborum cauſæ propullulant; ita, ut non fallaci præſagio exinde morbi prævideri atque prædici poſſint. Inprimis autem id vacuationis genus, quod per alvum ſuccedit, eo ſtudioſius eſt conſiderandum, quo majus momentum eſt, quod ad ſanitatem illibatam præſtandam, conficit. Etenim alimentaris ille & excrementitius inteſtinorum canalis, ſi diutius retinet ea, quæ e corpore proſcribenda ſunt, graviſſimorum non ſolum morborum fomes & minera excluditur, ſed ſedes etiam illorum ac domicilium in hoc erigitur atque firmatur. Hinc ſi alvus incipit officii ſui oblivisci, & præter conſuetudinem obſeratur, in proclivi & pro certo eſt judicare, morbum vel præſentem, vel certe futurum eſſe. Præter alvinam hanc excretionem, attenta etiam contemplatione, exploranda eſt perſpiratio, quæ per univerſale illud corporis colatorium, extimam cutem, perficitur, & qua, ſecundum *Sanctorii* calculum, plus ejicitur, quam per omnia reliqua emunctoria. Hujus ſalutaris ſucceſſus ex veſtitu, ad corpus fovendum & inæquabili ſemper calore ſervandum, apto, nec non temperato pedum tepore, & madore optime dignoſcitur; viciſſim autem pedes ſicci & frigidi, tubuloſum cutis corticem ſtrictiorem & ſordium per hunc exhalationem ſufflaminatam eſſe, ſubindicant. Hinc ſi ſub frigido, humido, mutabili & inæquali aere, nec non vernali & autumnali tempore, tempeſtatibus crebrioribus, viciſſitudinibus interpolatis, excluſio ſordium per halitus valde diminuitur, corpora fiunt languida, & morbi, qui populares habent circuitus, perquam familiariter inteſtant.

Quum vero homo plerumque plus alimenti aſſumat, plus etiam ſeri & ſanguinis ingeneret, quam natura corporis ferre & in uſum convertere poteſt, ut ordinariæ etiam excretiones ſæpe ſupervacuis humoribus evehendis non ſufficiant, extraordinarii ſubinde & ſtatis nonnunquam temporibus, menſibus & annis recurrentes motus excretorii contingunt, quibus vel ipſe ſincerus ſanguis nimis abundans, uti fit in ſexu ſequiore, per uterum, & in nobiliore, per ani venas, nec non in pueris & adoleſcentibus, per narium ſtillicidium, foras dimittitur; vel etiam humores ſeroſi & impuri per largiores ſudores, per copioſas alvi dejectiones, per narium in coryza defluvium, nonnunquam validiori tuſſi, per diuturniorem viſcidi ac glutinoſi humoris excreationem, cum ſingulari ſanitatis commodo ejiciuntur; quæ ſalutares & conſuetæ ejectiones, ſi deficiunt, vel prorſus ſupprimuntur, metus eſt, ne graviſſimi morbi exinde emergant. Nihil vero æque pernicioſum atque exitiale eſt, quam ſi criticæ ejuſmodi, præſertim ſanguinis, excretiones, celerrime & uno quaſi ictu ſiſtuntur, cujuſmodi noxia vi potiſſimum pollet, tum gravis animi affectus, inprimis extrema & minima vaſorum oſcula conſtringens terror, tum aer nimis frigidus, aut frigus externum inconſideratius corpori admiſſum; ſiquidem exinde exitiales humorum fiunt ſtagnationes, & ſubitæ ac capitales noxæ in motuum vitalium ordinem redundant. Idem ſentiendum eſt de excretionibus illis, quibus plurimi morborum ſolvuntur, & quæ propterea vocantur criticæ; ſi nempe medicus, vel ægrotans, eaſdem perperam & peſſimo conſilio compeſcere tentet: quippe cohibitis illis & compreſſis, facillime morbus non ſolum recrudeſcit & redit, ſed pejor etiam multoque periculoſior reſultat.

Præ-

Digitized by Google

Præterea ad genuinam morbi indolem exactius intelligendam, plurimum facit curioſis ſciſcitari & percontari: quibus morbis per vitæ decurſum æger fuerit obnoxius? an forſan quidam haud ita diu præceſſerit, & qua methodo quibuſque auxiliis is fuerit ſublatus? Nam turpe quidem dictu, ſed proh! veriſſimum eſt: ex temeraria & imprudenti morborum, inprimis febrium, medicatione, damnoſiſſimam & maxime periculoſam nonnunquam ſymptomatum oriri cataſtrophen, ita ut, fugato ambigue priori morbo, alius & longe gravior irruat, ac diutiſſime infeſtet. Sæpenumero etiam, is, qui e morbo convaluit, ſalutaribus Medici præceptis minus obtemperat, ſed pro cœco libidinum impetu, graviſſimos & nocivos in rerum non naturalium uſu errores admittit, & hoc pacto de novo mineram morbiferam colligens & cumulans, ipſe ſibi damnum procurat & morbum contrahit. Novimus ſane plures, qui morbo ſuperato & funditus exſtirpato, ex intemperanti & nimia ciborum ingeſtione, ſuppreſſa per ſubcutaneos tubulos ex incuria ſordium exhalatione, nec non neglecto debito evacuationis alvinæ ſucceſſu, in peſſimas ægritudines iterum inciderunt, & per diuturnum tempus cum iiſdem conflictati ſunt.

Nonnunquam etiam morbi mire complicantur, ita ut ſæpenumero hypochondriaco malo jam antea affectus, aut cachexiæ implicitus, ſcorbutica labe infectus, debilitate capitis afflictus, hæmoptyſin paſſus, phthiſi emaciatus, hæmorrhoidum minus legitimo ſucceſſu laborans, calculo excruciatus, vel etiam podagræ doloribus detentus, alium adhuc dirum morbum, ſive acutum, ſive chronicum, nanciſcatur: ubi utique in medicatione ſumma adhibenda eſt prudentia, & longe alia medendi via ineunda, quam in alio ægrotante, eodem quidem morbo decumbente, ſed viſceribus integris, ac viribus nondum attritis & per antegreſſam valetudinem exhauſtis.

Pari ratione ad exquiſitius de morbis illiſque medendi methodo judicium ferendum multum certe valet, corporis laborantis, quoad viſcerum & nervoſarum partium diſpoſitionem, plenior cognitio, in qua potiſſimum deſpiciendum: utrum corpus ſucco & ſanguine nimis ſit fartum, vel an impura excrementitiorum & ſeroſorum humorum ſentina ſcateat, ſive an ſit cacochymicum? Qualis ſit ventriculi & inteſtinorum ratio? an ructibus, flatibus & ſpaſmis cum alvi ſtrictura exerceantur, & æger ſit hypochondriacus? Quæ hepatis ſit conditio? An inoffenſus ſanguinis per hoc viſcus tranſitus? an humoris bilioſi in eodem ſecretio debita & non ſufflammata? id quod ex faciei colore & diminuta corporis nutritione pateſcit. Porro diſquirendum: an tenera illa veſicularis & vaſculoſa pulmonis ſubſtantia adhuc ſit ſalva & integra? quippe quod exſpiratio vel facilis vel difficilior, nec non rejectio humoris ex ore, luculenter produnt. Denique etiam temperies cerebri & ſyſtematis nervoſi conſideranda eſt, & ex natura ſomni, animi affectibus, mentis etiam & phantaſiæ interturbatione, prudenter dijudicanda.

Exacte ſic perſpecta corporis ægrotantis natura, ad ipſum morbum quocum æger conflictatur, paulo penitus conſiderandum, ejuſque indolem & peculiarem genium intimius indagandum, tranſeundum, & maxime omnium videndum eſt: utrum malum populares habeat circuitus & epidemium ſit? an ejus virulentia per exanthemata ſe prodat? ex quo materiæ, quæ morbum facit, tenuitas & virulenta indoles potiſſimum dignoſci poteſt, quippe quæ, dum nervoſis partibus inſidet, præcordiorum anxietatem, inquietudinem, extremorum frigus, conatum vomendi, capitis & dorſi circa primam lumborum vertebram, dolorem, pulſus cele-

Digitized by Google

leritatem cum duritie junctam, mentis turbationem & ſpirandi difficultatem promtiſſime concitat; relegato autem ad corporis corticem noxio humore, horrida hæc ſymptomata plurimum de vehementia remittunt & tantiſper conquieſcunt. Scrutandum præterea eſt: an cum ingenti virium proſtratione & intenſo partium languore & ſumma inquietudine, morbus ægrum apprehenderit; utpote quod occultæ humorum corruptionis, quæ vulgo malignitatis nomine venit, haud dubium ſubminiſtrat indicium.

Et quum nulla fere febris vel alius morbus ſit, in quo non ſenſibiles ſymptomatum remiſſiones vel intermiſſiones conſpicuæ ſint; medicus certe, actiones non naturales, quam vitales & animales, quomodo tam intra, quam extra paroxyſmum comparatæ ſint, ſedulo penſitare debet. Nam in acceſſionibus & impetu ac vigore morbi, in quo motus & ſolidorum & fluidorum intenſiores & acceleratiores deprehenduntur; neceſſarium eſt, ut omnia ea, quæ motus cum excretionibus augent & exacerbant, penitus abſint & prorſus intermittantur: contra vero diebus vacuis & intercalaribus, nec non paroxyſmo ſilente, ubi omnes motus, maximeque pulſus, ob inſignem ſolidorum ſuccedentem atoniam & debilitatem, ſunt imbecilles & languidi, ea, quæ materiæ peccanti commovendæ & exterminandæ inſerviunt remedia, perquam opportune propinari poſſunt. Maxime vero omnium in morborum incremento diſpiciendum eſt: quas functiones maxime, animales, an vitales, vel naturales? iidem lædant & labefactent; quippe ex hujus læſionis gravitate, morbi cauſæque morbificæ vehementia dijudicanda eſt. In acutis ex ſomni, reſpirationis, nec non pulſuum conditione atque natura, morbi genium & vim uberius & perquiſitius cognoſcere, ſolerti & perſpicaci medico datum quidem eſt atque conceſſum; ſed dolendum certe, quod perpauci ſint, qui ex arteriarum pulſatione, ſanguinis per univerſum corpus, & præcipue pulmones, circuitum, atque etiam ſyſtematis nervoſi & fluidi nervei, quod veteres ſpiritus animales vocarunt, naturam & conſtitutionem indagare atque perſpicere norunt. Plane mirabilis enim cerebri & cordis eſt conſpiratio, ita, ut quivis cerebri vel nervorum morbus, quivis etiam animi ex affectu motus, pulſum illico mutet. Porro quum nemo ex morbo, niſi inflammatione & ſphacelatione interna moriatur, & in acutis quidem ventriculi & membranarum cerebri inflammationes facile ſecedant & interitum inducant; in chronicis vero viſcerum ſphacelationes, lethalem vitæ cataſtrophen imponant: medicus certe oculum & animum ad funeſta hæc ſymptomata cumprimis advertere & dirigere debet, quo exinde perquam utilia conſectaria in uſum ſuum elicere poſſit. Neque minus diligens ſuſcipienda eſt inveſtigatio in primarum viarum ſub totius morbi decurſu conditionem: an ſcilicet ſordibus refertæ ſint, vel ſordeſcere incipiant, & quidem ſub initium vel progreſſum morbi? Qualis ſit excretionis alvinæ ratio? quæ rejectorum copia, color & qualitas? utpote quæ de functionum naturalium vitiata vel legitime comparata conſtitutione, haud incertum præbent indicium. Urina etiam contemplanda, qualis hæc reddatur colore, conſiſtentia, indole & quantitate, e quibus, collatis aliis in morbo phænomenis, ſpaſmodicæ partium internarum ſtricturæ cognoſci, & æſtus præternaturalis augmentum vel decrementum judicari poteſt.

Ulterius ad integram morbi hiſtoriam contexendam, nihil aptius judico, quam ſi medicus probe & ſumma cura operationes remediorum, quæ præſcribit, obſervet, & omnes, quæcunque poſt medicaminis uſum inciderunt mutationes, ſtudioſe annotet,

notet,

potet, inprimis: utrum ſymptomatum vis, ac vehementia inde tantiſper vel mitigata, vel adaucta ſit? an vero nihil plane horum contigerit? Quum enim totius therapiæ cardo in eo potiſſimum vertatur, Medici etiam peritia ex eo maxime pateſcat, ſi is in graviori morbo apta & idonea ad oppugnandum eum ſciat exhibere remedia: certe qua ratione medens palmario hoc ſuo officio ſatisfacere & auxilia utiliter & convenienter applicare poſſit, ſi non extracta illorum notitia fuerit imbutus, equidem non video. Hanc vero remediorum intimiorem cognitionem animo rite concipiendi, vix certior, rectior & compendioſior datur via, ac per obſervationes & morborum hiſtorias, quæ ſimul medicaminum propinatorum uſum, genuinam applicationem & certos effectus recenſent atque complectuntur. Et hinc demum vera, certa & non fallax de remediorum viribus & efficacia, quæ tantopere in deſiderio eſt, experientia, proficiſcitur & medenti innoteſcit. Jam dudum enim non ſolum *Celſus* monuit, ſed experientiæ etiam calculo conſtat, eadem medicamenta, quæ in eodem morbo uni ſubjecto maxime proficua ſunt, alteri graviſſime nocere; quo fit, ut ipſi medici, remedium quoddam mirificis laudibus & encomiis extollant, alii vero illud ipſum plane damnent atque rejiciant, utriſque ad experientiæ aſylum confugientibus, cujus tamen ea ratio eſt, ut nunquam fallere poſſit, ſi modo omnes & ſingulæ circumſtantiæ, omniaque phænomena, quæ in perfecta ſubjecti & morbi hiſtoria commemorantur, exacte penſitentur, neglectis autem, ut perditus plerumq; mos obtinet, iiſdem, hæc ipſa utiq; anceps eſt ſummeq; ambigua. Nam vires & operationes remediorum neutiquam ſunt abſolutæ, ſed conditionatæ, hoc eſt, ad varias conditiones & circumſtantias, tam individui, quam morbi, nec non cauſas, tempora aliaque id genus relatæ; ideoque eum omnino in finem accuratæ obſervationes & exactæ curationum hiſtoriæ conſcribuntur, quo genuinæ medicamentorum virtutes, in tot diverſis naturis, locis atque temporibus, perſpiciantur & intelligantur. Hinc præſtantiſſimum profecto eſt *Hippocratis* monitum *libro de decenti orn. Sint*, inquit, *in memoriam tibi morborum curationes & harum modi, quotupliciter & quomodo in ſingulis ſubjectis ſe habeant: hoc enim principium in medicina eſt, medium & finis.*

Quum vero morbi, præſertim acuti, ſæpiſſime ſine ullo medico & pharmaceutico ſubſidio, aut aliis per artem adhibitis auxiliis, ſolius naturæ beneficio, & nonniſi domeſticis quibuſdam remediis, temporis præſertim diuturnioris tempeſtivitate, cedant, quin non raro rectius perſanentur, ac ubi ingens pretioſiſſimorum medicaminum copia exhibita fuit: multum profecto ad therapiam rite inſtituendam & convenienter perficiendam proficit, omnes ſedulo annotare circumſtantias, ſub quibus, quo tempore, quo ordine, quibus excretionibus, quo ſymptomatum ſucceſſu, morbus decurrerit & tandem ſolutus fuerit. Optandum hinc quam maxime foret, ut accuratæ proſtarent obſervationes de ſingulorum morborum in diverſis individuis naturali proceſſu, ac ſpontaneo decurſu, ubi nimirum totum opus naturæ commiſſum, nec ullum plane adhibitum fuit medicamentum, & in quibus omnes circumſtantiæ tam nude & ſimpliciter enumeratæ ſunt, quam ſe invicem non interrupta ſerie exceperunt. Ita firmius ſane judicium de viribus remediorum interponi poſſet, & non ſolum facillimum eſſet dijudicatu, utrum affectus alicujus exacerbatio, quæ poſt medicaminis uſum contigit, ex immutabili naturæ lege, atque cauſarum nexu profluxerit, an vero a remedio illo ſtricte & abſolute inducta fuerit, ſed viciſſim etiam longe certiori argumentatione concludi poſſet, remiſſio & allevatio ſym-

ſym-

Digitized by Google

ſymptomatum, adminiſtrationi remedii ſuccedens, hujuſne an naturæ operationi, an utriuſque ſimul adſcribenda ſit & tribuenda. Non infrequenter enim fit, ut medici arcanis ſuis accepta ferant, quæ ſuffragante tantum natura quoad afflictionum mitigationem, vel totius morbi curationem, evenerunt, unde tam glorioſa ſimplicium & compoſitorum medicamentorum encomia in libris practicis & botanicis proſtant, quę tamen plerumque omnem ſpem & exſpectationem, tam medici, quam ægrotantis, fallunt atque deſtituunt.

Denique ad obſervationes & completas morbi hiſtorias adornandas, ſectio cadaverum morbis defunctorum maxime referenda eſt; quandoquidem non facile aptius & certius ad naturam cauſæ morbificæ & ſedem affectam pernoſcendam, immo ad mortis cauſas detegendas medium, ſectione & inſpectione ſolertiori cadaverum eorum hominum, qui iiſdem morbis extincti ſunt, invenitur. Quanquam enim non omnia, quæ in diſſectis corporibus obſervantur, ſemper primæ & proximę morborum cauſæ ſint, ſed ſæpius effectus tantum cauſarum acque ipſius mortis ſiſtant; nihilominus non raro tamen accidit, ut hac ratione genuina morborum atque ſymptomatum inſolitorum cauſę manifeſtæ fiant. Obverſantur ſane animo plurimi caſus, ubi tum in ipſis morbis, tum in eorum cauſis cognoſcendis, non incelebres etiam, ſed magni nominis medici, valde hallucinati ſunt, maxime aliena de morborum quorundam indole, & cauſis proferendo, quorum erroneas cogitationes poſt mortem apertio evidentiſſime refutavit. Facta enim ſectione, ut plurimum polypoſæ in corde vel vaſis majoribus concretiones, aut empyemata in pectore abſceſſus meſenterii, calculi in bilis conceptaculo, vel urinaria veſica, rupta ſanguinea vel lymphatica vaſa, ingentes glandularum tumores, ſcirroſitates, vel corruptiones putredinoſæ viſcerum, uterus diſruptus, in conſpectum venerunt, de quibus nihil plane antea ſuſpicionis fuit. Monendum tantum eſt, ne in cadaverum diſſectionibus, cauſam morbi confundamus cum cauſa mortis, quod a pluribus ingenuis medicis fieri ſolet, quibus ſufficiens peritia ad judicium aptum de læſionibus partium, quæ in ſectionibus deprehenſa fuerunt ferendum, deeſt. Nonnulli etiam data opera cauſam mortis pro cauſa morbi venditant, ut hoc pacto aliis imponant, quaſi nulla arte morbus, quo vita defectus æger medicamentis potuiſſet ſubmoveri, & ſub hoc indeclinabilis moriendi neceſſitatis prætextu famam ſuam ſalvam atque integram conſervent.

Diſſectiones itaque cadaverum frequentiores & ſolertiores a medicis anatomes peritis majorem in modum commendandæ ſunt; eo quod vera cauſarum morbi cognitio, & prudens remediorum ad eas auferendas applicatio, duo quaſi poli ſunt, circa quos tota praxis medica vertitur. Et utut accuratior cauſæ morbificę cognitio non ſemper ſatis ſit ad morbum tollendum, ſed is ſæpe remediorum efficaciam vincat; non tamen ideo inquiſitio diligentior cadaverum; tanquam labor parvæ utilitatis incuſanda, quod a nonnullis ſciolis, qui ſapientiam ſuam non ex puro naturæ fonte, ſed ex lutulentis lubricæ phantaſiæ ſpeculationibus, haurire ſatagunt, fieri conſuevit, ſiquidem ad minimum id emolumenti inde reſultat, ut medicus an morbus ſimilis occurrens, ſanationem admittat, necne? & quænam medicamenta huic malo avertendo idonea ſint, quæ non? dijudicare poſſit. Profecto enim ex unica per anatomen circa morbi alicujus cauſam facta obſervatione, plus utilitatis in praxin, præſertim ſi eadem affectio iiſdem plane circumſtantiis ſtipata denuo occurrat, redundabit, quam ex mile ſubtilibus theoreti-

tico-

Digitized by Google

ticorum ratiunculis, ex fictitiarum hypotheſium ſcrinio depromtis. Pulchre hanc in rem ſcribit *Baglivus lib. 1. Praxeos med. cap. 5. §. 6.* dum ait: *errant, qui putant, ſe morbos feliciter curaturos, quia doctrinam theoretizandi ad amuſſim callent; errant, inquam, quia medicus ad multo altiora reſpicere debet, ut innocentem artem a calumniis vindicet, ægroſque a morborum tædio ad ſalutis tranquillitatem revocet: cadavera hominum morbis denatorum ſecanda ſunt ei, manuſque inquinandæ, ut inveniat, quæ morbi ſit ſedes, quæ cauſæ, qui exitus antecedentium ſymptomatum, qui demum effectuum omnium in antecedenti morbo obſervatorum eventus.*

Reliquum nunc eſt, ut, præter ea, quæ jam ſparſim in ipſa tractatione monuimus, etiam dicamus, quinam fructus ex medicorum plenioribus obſervatis in perfectionem & certam rationem artis noſtrę redundent. Sunt vero hi eximii. Neque enim alia via vel methodus ſuppetit, qua morbos a ſe invicem probe diſtinguere, eorumque cauſas multum quoque diſſidentes cognoſcere poſſumus, quam per multiplices & recte inſtitutas obſervationes. Ad prudentem etiam prognoſin, ſive judicium de morbi eventu formandum, certior & melior, quam per obſervationes, nulla ratio invenienda. Quam infinitę circa morborum prognoſin regulæ in *Hippocratis* aliorumque veterum monumentis quidem proſtant; ſed maxima ex parte fallaces ſunt, tantum abeſt, ut pro univerſalibus ſententiis & aphoriſmis veris haberi poſſint. Idque accidit eam maxime ob rationem, quia non ex integris morborum hiſtoriis, ſed ex earum fragmentis tantum, & quibuſdam, non omnibus & ſingulis circumſtantiis, depromtę ſunt. Igitur longe perfectior & hæc doctrina de prognoſi ſperanda nobis erit, modo ex multiplici obſervatione & accuratiori conſideratione circumſtantiarum prognoſticas regulas elicere incipiamus. Neque dici ſatis poteſt, quam utilia corollaria in uſum futurum, ratione methodi medendi, ratione applicationis remediorum, & in cognoſcendo, quænam ex horum genere noceant, vel proſint, hauriri queant. Medico enim nunquam deſiſtendum eſt ab obſervationibus & experimentis, neque ulla, licet etiam minoris momenti videantur, negligenda ſunt. Nos certe non facile caſum quendam prætermittimus, quia vix ullus incidit, ex quo non quippiam adhuc addiſcere poſſimus, quum ad minimum, quod jam inventum & cognitum fuit, exinde confirmetur.

Inter alios vero fructus, quos ex recte confirmatis morborum hiſtoriis expectare poſſumus, inſignis omnino etiam eſt is, quod ad diverſas medicorum hypotheſes, opiniones & controverſias in praxi decidendas reddamur aptiſſimi. Quod ſi enim ulla certe medica diſciplina, innumeris opinionum figmentis, ſectis & diſſenſionibus immerſa eſt. Ex harum vero diſſidentium ſententiarum labyrintho noſmet extricandi non meliorem novimus viam, quam ſi earum applicationem ad medicas obſervationes, quæ genuinum ac immutabilem naturæ ordinem & proceſſum in vitæ, ſanitatis ac morborum negotio complectuntur, urgeamus: tum enim clariſſime eluceſcet, quæ firmo ſtent talo & ad veritatem accedant, ac viciſſim, quæ a vero abludant & luxuriantis imaginationis fœtus ſint.

Quot diverſiſſimę medentum in praxi medica, circa remediorum valentiorum & heroicorum, e. c. venæſectionis, fonticulorum, veſicatoriorum, purgantium, emeticorum, mercurialium, opiatorum, chinæ, ſalium volatilium, martialium ſunt ſententiæ, hi eadem laudant, illi damnant, & omnes pro veritate ſententię ſuę acriter pugnant, ut demum cui aſſenſum præbere poſſis, neſcias. Hic certe non accommodatior emergen-

gen-

Digitized by Google

gendi ex hiſce difficultatibus patet via, quam obſervationes cum cura & diligentia conſcriptas de illis morbis, in quibus damnum vel ſalutem hæc medicamenta attulerunt, conſulamus, quippe tunc facile apparebit, pro differenti circumſtantiarum ratione, in eodem morbo remedia hæc inſignem opem, vel luculentum etiam damnum attuliſſe, adeoque in ſe non eſſe nociva, ſed in medicos culpam eſſe refundendam, qui iis non recte uſi ſunt.

Adhæc integræ atque exactæ morborum hiſtoriæ hanc quoque eximiam utilitatem afferunt, ut eorundem originem, primordia atque generationem exinde percipiamus ac diſcamus. Etenim quemadmodum nihil in rerum natura ſine cauſa evenit, & effectus ſemper proportionati ſunt viribus cauſarum ſuarum: ita etiam graves & plane inordinatæ motuum vitalium mutationes, ac inde dependentes turbatæ & læſæ functiones, ab efficacibus & ſufficientibus cauſis ut proveniant neceſſe eſt. Has ſolicita & ſedula indagine perveſtigare oportet medicum. Quocirca præter conſiderationem ætatis, habitus corporis & temperamenti, nec non diſpoſitionis ad morbos, ſecundum ordinem rerum non naturalium, quibus unuſquiſque quotidie indiget, itemque quoad regimen in vitæ ratione inquirere decet medicum: in quonam deliquerit vel errores admiſerit æger, quo deinde his exploratis ac junctim penſitatis, proximæ, quæ morbum facit cauſæ, generatio eluceſcat. Nam ſi quiſpiam originem morborum curate inveſtigaverit, ſemper obſervabit, cauſas plures, quæ medicis remotæ dicuntur, concurrere ad cauſam proximam, qua poſita morbus ponitur, conſtituendam. Et has remotas, ſive antecedentes cauſas, iis rebus contineri, quæ maxime ſunt externæ & ab arbitrio ac poteſtate utentis pendent, exploratum eſt.

Quo facilius autem & crebrius errata inconvenienti harum rerum uſu committuntur, præſertim ab iis, qui vires illarum, tam ad juvandum quam nocendum aptas, plane ignorant, quorum tamen maxima pars eſt: eo facilior quoque, certior magiſq; obvia eſt enata inde ad morbos diſpoſitio, quin ipſa eorundem origo. Hinc dici vix poteſt, quantum utilitatis exactior primæ morborum generationis cognitio, nobiliſſimæ medicinæ parti, præſervatoriæ, conferat. Quod ſi enim ex crebrioribus obſervationibus perſpectum habeamus, a quibus cauſis prægreſſis, & admiſſis in vitæ ratione delictis, morbus in hoc vel illo corpore incunabula traxerit; in prono deinde ac facili eſt, ſalutare conſilium aliis impertire, a quibus ſcilicet, valetudini diſpendioſis rebus, ſibi cavere ac temperare debeant, ne in eundem morbum incidant. Et utinam hæc præſtantiſſima artis noſtræ pars, quæ affiictionibus morboſis avertendis addicta eſt, qua nihil utilius, & quæ etiam in poteſtate medici plus poſita, quam morborum ſanatio, noſtris temporibus majori ſtudio & ſolertia excuteretur, & hunc in finem uber obſervationum idonearum apparatus colligeretur; tunc utique futurum eſſet, ut mortales, & vitam a morbis magis immunem, & diuturniorem ducerent.

Sed hæc de modo conſcribendi obſervationes morborum in uno individuo earumque inſigni utilitate dicta ſunt: nunc etiam perpauca ſubjicienda erunt monita, obſervanda iis, qui hiſtorias de affectibus vel epidemiis, ſive populariter in loco quodam graſſantibus, vel endemiis, ſive certis regionibus inquilinis & quaſi propriis, rite concinnare ac colligere nituntur. Scilicet quum multi morborum, ac inprimis omnis generis febres, tam malignæ & periculi plenæ, quam contagio infeſtæ, continuæ, æque ac intermittentes, exanthematicæ & catarrhales, arthriticæ, ac rheumaticæ, nonnunquam certo quodam anni tempore, regionem vel urbem univerſali quaſi labe inundent & multos ſimul

inva-

invadant, ſæpius etiam gravioribus aut mitioribus, immo peculiaribus ſymptomatibus ſtipatæ ſunt, & non unam ſemper eandemque, ſed ſubinde aliam atque aliam medendi rationem expoſcant: cauſę utique popularis hujus incurſus & ſingularis tamen quem obtinent genii, non aliæ eſſe poſſunt, quam quæ pluribus hominibus ſunt communes & in omnes æquę cadunt. Jam vero ſi oculos circumferimus, exploratione curatius inſtituta, aeris potiſſimum inſalubrem conditionem, ejuſque communem omnibus ſub eadem plaga uſum, incuſandum eſſe, pateſcit: eo quod non ſolum fluidum illud catholicum aerium-ætherium elaſticum, ad motus qui vitæ præſunt conſervandos & immutandos, prout ex phyſiologicis conſtat, multum facit, ſed ipſe etiam aer mutatus, fluidorum temperiem & ſolidorum conſtitutionem afficit, iiſdemque aliam & præternaturalem habitudinem inducere poteſt. Etenim quam ingentes mutationes diverſum tantum ſolis ad telluris ſuperficiem poſitum ſubſequãtur, anni tempora luculenter arguunt, quibus ſi accedunt tempeſtatum viciſſitudines, a ventorum varietate & ſibi invicem ſuccedentium diuturniori ex certis plagis flatu oriundæ, ut cœlum vel nimis frigidum, nebuloſum & pluvioſum incumbat, vel æſtuoſum & ſiccum regnet: utique corpora his expoſita non poſſunt non inde graves alterationes tam quoad ipſam partium conſtitutionem, quam ordinatuum motûum ſucceſſum incurrere, eo pluribus ſolennes quo minus quiſpiam ambientis aeris acceſſum arcere poteſt.

Verum hæc generalis aeris, quoad tempeſtatum vices contemplatio, quę plures ſæpe regiones tangunt & latiſſime ſe diffundunt, non ſola ſufficit ad eruendam morborum epidemiorum generationem. Nam multiplici obſervatione conſtat, ſub eadem plaga & cœli conſtitutione, hunc vel illum morbum unius tantum loci incolas affligere, proxime adjacente ab eodem vel plane immuni, vel minimum mitius & parcius infecto; id quod variolarum, dyſenteriæ ac purpuræ exemplis inprimis confirmatum habemus. Quare ſimul ratio habenda fluidis aeris cuivis loco proprii, quod mirifice pro varia indole exhalationum, tam ex patulis ſtagnorum ac paludum conceptaculis, quam reconditis ibi in terræ ſinu mineris ſulphureis, vitriolicis, aluminoſis, bituminoſis, ſalinis, ipſi inſinuatarum, diſcrepat. Quæ effluviorum, & inde dependens ipſius aeris, cuivis loco & urbi quaſi propria varietas, non luculentius demonſtrari poteſt, quam ex cereviſiarum diverſitate, utpote quę, licet ex eadem polenta iiſdemque aliis ingredientibus, eodem quoque modo & artificio, quin eadem aqua coquantur, mirifice tamen & ſapore, & colore, & virtute differunt.

Non minus ad meliorem & ſpecialiorem cauſarum, quæ morbos epidemios gignunt, cognitionem, ipſius loci ſitus, aquarum indoles, receptum vitæ genus & ſueta victus ratio penſitanda ſunt: quo ex omnibus his inter ſe comparatis ac ſimul conſideratis, innoteſcat, in quo epidemiorum morborum cauſę indole, materia, textura, potentia ac virtute differant, & partium corporis ſtructuram motuſque turbent, ac præter naturam afficiant. Quin prævisis ſic cauſis & concurrentibus circumſtantiis, in proclivi eſt, non tantum imminentem cuivis regioni epidemiam luem prædicere, verum etiam utiliſſima ſuggerere conſilia, quo pacto eadem arceri, vel congruis auxiliis mature abigi poſſit. Et quamvis hoc negotium admodum arduum & perdifficile eſſe videatur: ſpem tamen non penitus abjiciendam eſſe reor, modo plures periti & rerum naturalium gnari medici, unitis conſilijs, in diverſis locis, per omnes decurrentium annorum periodos, ſingulis diebus, cœli mutationes, tempeſtatum vices, ventorum flatus,

Digitized by Google

tus,& in barometris vel thermometris exacte conſpirantibus, liquidi aſcenſum & deſcenſum,nec non in hygrometris ſiccitatis & humiditatis differentias, curate annotarent,& ſimul quoq; locorum ſitum, victum in genere & ſpecie, præſertim eorum qui in morbos epidemios incidunt, quibus ſymptomatibus hi incedant, quem exitum ſortiantur,quę medicamenta reſpuant, quæ admittant,exponerent. Intenſiſſime itaque optandum ac ſerio monendum eſt, ut omnes, qui hiſtorias ejuſmodi popularium morborum contexere ſibi ſumunt, quemadmodum id laudabili inſtituto per aliquot annorum decurſum quidam exorſi ſunt, ad omnia hæc inculcata monita ſtudioſe attendant & ad earum normam obſervationes conſignent,emolumento certe non ſatis deprædicando.

CAPUT III.

Ce Morbis curate diſcernendis & recte, dignoſcendis.

§. I.

AD therapiam tuto, & feliciter inſtituendam nihil æque conferre, ac morborum, quorum ſanationi medicus manum admovere ſibi ſumit, cauſas, ſymptomata atque peculiarem indolem probe noſſe, res eſt, de qua inter medicos, rationali artis culturæ vacantes, nulla unquam fuit relicta dubitatio, ut potius jam apud priſcos medicinæ auctores inter univerſales aphoriſmos relatum legamus: quod qui bene cognoſcat, idem quoque bene curet. Et certe veritas hujus dicti in aprico poſita eſt; ſiquidem plures utique ſunt morbi, qui maximam inter ſe alant cognationem tantaq; procedunt ſymptomatum ſimilitudine, ut eorum interior indoles & ſpecialis differentia, vel a ſagaciſſimo Medico interdum vix deprehendi, cognoſci & erui queat.

§. II.

Quare quum unus morbus alterum, tam invaſionis modo, quam ſymptomatum plurimorum parilitate, tam exacte ſæpius referat, ut primo ſtatim intuitu vix alius ab alio exquiſite poſſit diſcerni; utique maxime neceſſarium eſt ſcire: quænam ſpecialiores notę characteriſticę attendi debeant, ex quibus poſt modū intimior de morbo aliquo poſſit obtineri cognitio. Si quid enim eſt, quod medicum reddit fama celebrem,& quaſi ἰσόθεον, profecto eſt illa doctrina, qua ipſe inſtructus ad firmum & indubium de genuina indole ac certo eventu morbi proferendi judicium, redditur longe capaciſſimus. Contra vero nihil perinde exiſtimationi medicorum detrahit, quam ſi hac in parte turpiter impingant & fallacem inprimis circa morbi cujuſdam proceſſum atque exitum interponant ſententiam; quandoquidem de iis, quorum veritatem dies futurus commonſtrare debet, alienum quis fovet conceptum,error ipſius facile fit evidens ac manifeſtus.Nam qui circa nudas theoreticas in medicina veritates ſingulares ex phantaſię potius fonte,quam ipſa ex rei natura deſumtas opiniones alit,is ea propter ignominiæ labē haud incurrit, quoniam maxima hominum pars incapax plene eſt de rebus medicis ſolide judicandi, & connexionem theoreticorum axiomatum cum practicis perſpiciendi. Haud injuria vero ignarus medicaſter imprudentię prēmium fert ignominiam, quum non levis ex ignorantia cauſaru m morbi & neglecta inter morbos apparenter cognatos diſtinctione, in medicina facienda & indicationibus medendi eliciendis, emergat difficultas. Etenim *quem morborum origo & primordia feſellerunt, is*, ſecundum præclarum medicorum Ciceronis, *Celſi*, effatum, *minus recte curam ſuſcipit*: & viciſſim, *qui ad cognoſcendum ſufficit medicus, ad ſanandum etiam ſufficit*, quemadmodum ſapienter proditum eſt ab *Hippocrate Lib. de arte* §. 20.

§.III.

§. III.

Verum enim vero, quo excellentiori uſu ac doctrina ſeſe commendat, eo minus vulgo ejus rationem haberi conſtat. Dici certe vix poteſt, quam turpiter nonnunquam ludibrio vulgi ſeſe exponant medici etiam ii, quorum eruditio in reliquis medicinæ partibus non mediocris eſt, ſi v.c. uterum a prole expanſum pro hydrope aſcite, vel aſcitem pro impraegnatione venditant: ſi febrem malignam, periculi raro expertem, pro benigna catarrhali: ſi inflammationem ventriculi & inteſtinorum, pro ſolo dolore colico: aſthma flatulentum pro catarrho ſuffocativo: ſincopen pro apoplexia: variolas pro petechiis: purpuram pro variolis: dolorem pro calculo pro affectu iſchiadico, molimine hæmorrhoidali vel dolore colico & quę plura ſunt, habeant. Ecquis hic non clariſſime perſpicit, medicum in morbis hiſce diſtinguendis hallucinantem, tum in prognoſi facienda, tum in curæ adminiſtratione legitima, quam facile peccare poſſe? Alia enim remedia hydropicus & cachecticus flatus, alia impraegnatio, ruſus alia febris maligna, quam benigna catarrhalis, poſtulant. Quæcunque proſunt in dolore colico, illa ipſa in ventriculi inflammatione maxime nocere poſſunt. Secus procedendum in cura aſthmatis flatulenti, quam catarrhi ſuffocativi. Sic etiam methodus, qua utimur in ſyncopticis excitandis, non ſufficit in apoplexia auferenda. Longe alia quoque medendi via ineunda in calculoſa affectione, quam in iſchiadica, & urgente hæmorrhoidalis ſanguinis congeſtione ex colicis torminibus. Variolarum, petechiarum, purpuræ diverſa itidem inter ſe eſt conditio, & diverſam quoque ex parte therapiam & medicam tractationem requirunt. Ut adeo pateat, ingentem intercedere differentiam inter medicos artis ſuæ gnaros & rerum ſuarum ſatagentes, qui doctrinam & diſtinguendis morbis ex obſervationibus conquiſitiſſimis rite hauſerunt, & inter illos ſpurios Æſculapii filios, qui hujus doctrinæ prorſus rudes, fortunę tantummodo omnia committunt.

§. IV.

Ne igitur medens in re tanti momenti impingat, ſed morbum quem curandum ſuſcipit ab aliis, eadem ferme facie incidentibus, curate diſcernere poſſit, animo imbibenda & firmiter tenenda ſunt, & indicia certa & notæ characteriſticæ, quæ unicuivis propriæ ſunt, eundemque produnt ac manifeſtant. Nimis vero longum foret ſingulas morborum ſpecies percurrere, eorumq; differentias inter ſe conferre; ideoque mihi ſuffecerit communiſſimos, difficulter tamen diſtinguibiles, in medium attuliſſe, in quo differant indicaſſe & mutuo demum comparaſſe. Et febris quidem denominatio permultis morbis communis eſt, qui tamen ratione cauſarum, indolis, periculi & medendi methodi quam maxime diſcrepant, eamq; ob cauſam caute ſunt diſtinguendi. Scilicet eſt febrium quoddam genus ephemera dictum, quod præcipuum & peculiare id obtinet, ut intra breve temporis ſpatium, & plerumque intra 24. horas, perſpiratione auctiori ad finem pertingat. Alia febris ſpecies eſt ſynocha, his a reliquis dignoſcenda ſignis ſi primo horror & refrigeratio levior, quam in ceteris eſt, dein parum remittunt ſymptomata, quam ob cauſam a veteribus febris continentis nomine inſignita fuit. Solet quoque maxime circa auroram adoriri & terminatur ut plurimum hæmorrhagiis narium vel ſudoribus largis, circa quartum vel ſeptimum diem erumpentibus. Cauſus a tertiana continua, in qua ſimillima præſto ſunt ſymptomata, differt in eo, quod in hac exacerbatio tertio die obſervetur, in cauſo vero ſingulis diebus ea præſens ſit.

§. V.

Febris porro maligna, κατ' ἐξοχὴν ita dicta, diſcrepat ab aliis febribus, v.g. ſemitertiana, ſynocha putrida, febre ardente bilioſa inflammatoria, quæ in-

Digitized by Google

ſlammationem ventriculi vel inteſtinorum junctam habent, periculo. Ratio autem diſtinctionis in eo poſita eſt, quia febres malignæ, ſtricte ſic dictę, contagio ortũ debent, quo recenſitæ febres inflammatoriæ carent. Dein cauſam quoq; agnoſcunt diverſam, quæ in ſic dictis inflammatoriis eſt ſtaſis ad ſphacelum tranſiens, in malignis vero lympha magis fermenteſcibilis, putrida, nervorum fluidum celeriter eadem corruptione contaminans; unde ſubitanea virium corporis proſtratio jungitur. Diſtinguitur identidem hęc febris maligna catarrhali quod in eo in illa repentina & mox ab initio morbi virium adſit defectio, cum perpetua agrypnia, quam mentis perturbatio tandem excipit, maculæ quoq; rubræ, petechiarum nomine venientes, vel etiam purpura, plerumq; alba, ipſis complicantur & funeſtum exitũ minantur, quę cuncta in benignis catarrhalibus non obſervantur, ubi potiùs feri erodens ſalina qualitas coryzam, gravedinem, raucedinem, tuſſim & pectoris oppletionem & quaſi eryſipelaceum intra fauces aſperamq; arteriam ardorem cauſat. Ubi itaq; hæc ſigna non adſunt, ibi etiam perperam catarrhalis febris judicatur. Illud tamen non inficias eundum, febrem catarrhalem malignam æque ac benignam, cum malignis petechialibus multum alere convenientiæ, adeo, ut ab incautis minuſque exercitatis medicis ſæpiſſime confundantur, eo quod leniſſime ſine magno æſtu, dolore atque anxietatibus eminentibus procedunt, in utriſque dejectio mucidæ materiæ per tuſſim jungitur & circa veſperam ſymptomatum fit exacerbatio.

§. VI.

Accedunt aliæ febrium ſpecies & quidem meſentericæ, quæ quo frequentiores, eo difficilius vulgo dignoſcuntur, ita, ut ſub malignarum titulo plerumque vendantur. At vero longe diſtinctiſſimæ ſunt ab his, quoniam non epidemice graſſantur, neque contagio aut exanthematibus infectę ſunt, neque celerem mortem inferunt, ſed ultra vigeſimum primum diem utplurimum trahuntur, & lubentiſſime in hecticas lentaſque degenerant. Signa reliqua, quibus hæ febres ab aliis diſtinguuntur, præter jam prolata, ſunt extremitatum frigus, urinæ tenues, paucum ſpiſſamenti & ſubſidentis ſedimenti dimittentes, tuſſes copioſæ ſine multa materia, ſiquidem non cocta, ſed cruda exſpuunt, faucium dolor & rubor, perpetuum cibi faſtidium, ſitis defectus, febris uno die remiſſior, altero gravior, iterumque exacerbatus hemitritæorum more inſultus, quæ ſigna ſigillatim collegit *Hippocrat. Lib. 1. popular.* §. 1.

§. VII.

Quod attinet ad febres purpuraceas, variolaceas, morbilloſas & petechiales, eæ facillima ratione ex cutis efflorefcentiis dignoſcuntur. Differt enim purpura rubra a petechiis & febre ſic dicta purpurata maligna, dum in hac maculæ non ſunt elatæ, nec cutim ſcabram reddunt, neque cum frigore, æſtu volatico, pruritu & ardore cutis, ac ſumma oppreſſione pectoris erumpunt, uti purpura tam rubra, quam alba, quæ & tangentibus & videntibus ſeſe conſpicuam præbet: & iiſdem nothis diſtinguitur quoque a morbillis. Petechiarum a variolis in eo diverſa eſt ratio, quod ſeptimo plerumque die, non vero ut variolæ quarto erumpant, ac ſine elevatione & ſuppuratione ſuperficiem obſideant: a morbillis autem diſtinguuntur, quod minoris ambitus maculæ ſint, quam in his, neque inſtar morbillorum tantiſper emineant. Variolæ & morbilli primo eruptionis die ægrius diſcernuntur, ſecundo autem facillime, quia illæ mox ſeſe efferre, puſtulaſque protrudere ſolent. Differunt vero utræque a purpura, quod neque cum horripilatione cutis ejuſque ſcabritie prorumpant neque tactui ita ſeſe offerant. Variolæ & morbilli reſpectu periculi etiam diſpeſcuntur in malignæ & benignæ indolis, item in regulares & irregulares. Diſtingui etiam merito debent va-

riolæ

nolæ vere a ſpuriis, quæ vulgo dicuntur, *VVaſſer-PocKen, Spitz-Pochen*, & rumpunt cum veſiculis magnis pellucido humore oppletis, minori ſymptomatum agmine, vehementia, & ſine periculo.

§. VIII.

Jam ad febres intermittentes tranſitum facimus. Differt quotidiana intermittens a quotidiana continua, qualis ſolet eſſe ſæpius catarrhalis benigna & maligna, dum in hac remiſſio tantum fit ſymptomatum, & ſingulis diebus exacerbatio, non autem plenaria intermiſſio, uti in quotidiana intermittente; quæ etiam differt a febre lenta & hectica, ſiquidem illius paroxyſmus tempore matutino, harum vero circa tempus veſpertinum ingruit. Dein diſcernitur quoque a tertiana duplici, quæ etiam ſingulis diebus accidit, ſed ita, ut ejus acceſſiones non ſint æquales, id eſt, non quovis die in eundem temporis articulum incidant, ſed altero tantum die ſibi reſpondeant, ut tempus paroxyſmi, qui invaſit primo die, congruat cum tempore paroxyſmi tertii diei, & tempus paroxyſmi ſecundi diei conveniat cum tempore quarti diei.

§. IX.

Variæ autem ſunt tertianarum ſpecies & differentiæ: diſtinguitur enim in ſimplicem & duplicem. Illa eſt, quando uno die, qui ſpatium 24. horarum complet, plenaria eſt febris & ſymptomatum intermiſſio; in hac vero ſingulis diebus paroxyſmus recurrit, ita tamen, ut ſubinde alternis diebus ratione temporis convenientiam invicem monſtrent. Rarius quoque tertiana duplex in principio invadit, ſed potius ſimplicem ſequitur. Deinde diſpeſcitur in legitimam & notham, ſeu ſpuriam: illa dicitur, quando horrorem inſignis æſtus ſequitur, cum ſiti, capitis dolore, quæ ultra decem horas non facile durant, urina flammea ſecedente; hæc vero non adeo magno æſtu ſtipatur, ad 20. horas & ultra extrahitur, urinam turbidam reddit, non flammeam, & finito paroxyſmo, inſignem languorem & concuſſionem quaſi artuum, *als vvenn alle Glieder zerſchlagen vvaren*, cum inappetentia poſt ſe relinquit. Diſtinguuntur alias quoque tertianæ in cholericas & pituitoſas in regulares & irregulares, vernales & autumnales, epidemicas & endemicas; ſed quoniam exigua admodum difficultas in hiſce diſcernendis occurrit, quum ex ipſo appoſito epitheto differentia ſatis ſuperque pateat, earum nomina tantum attigiſſe ſuffecerit.

§. X.

Accedimus nunc in explicatione differentiæ febrium ad quartanam, quæ dividitur in legitimam ac ſimplicem, & in duplicem ac notham, dein quoque in intermittentem & continuam. Simplex & legitima eſt, ſi quarto quoque die revertitur paroxyſmus, ſi vero intra quatuor dierum ſpatium duo paroxyſmi ingruunt, febris quartana duplex audit. Notha quartana dicitur ea, quæ non ſervat tempora ordinaria invaſionis, quæ ſunt poſt meridiem ac veſperi. Quartana continua vocatur, ubi paroxyſmi quarto quidem die redeunt, intra id vero tempus febriles motus non plenarie ſilent, ſed ſymptomatum tantum remiſſio adeſt, & languor corporis, cum lento & præternaturali calore & pulſu celeri, remanet.

§. XI.

Febris porro lenta & hectica ita diſtinguitur, ut hectica ſuperveniat hydropi, phthiſi, atrophiæ, vel cachexiæ ſcorbuticæ, & incunabula trahat ex viſcerum, aut ipſius meſenterii apoſtematibus, vel etiam glandularum meſentericarum, corruptione, putredine, induratione, eamque ob cauſam fit inſanabilis. Lentæ vero febres ex febribus maxime diariis quotidianis, tertianis, duplicibus oriuntur, ſi eæ perverſa methodo per adſtringentia ſtyptica & nimis calida tractentur. Naſcitur quoque febris

Digitized by Google

lenta a virium debilitate ſumma, ob præcedentes enormes hæmorrhagias, uteri v.g. in abortu, vel a gravioribus vulnerationibus, item a longioribus morbis prægreſſis; ſiquidem ob virium imbecillitatem ventriculus debilis multas ingenerat cruditates, a quibus poſtea lentæ febres ſuam originem nanciſcuntur. Lentæ quoque febris ab hectica in eo diſpar eſt ratio, quod longe gravioribus hæc ſtipata ſit ſymptomatibus, ſiquidem pulſus continuo celer micat, etiam matutino tempore, poſt ſomnum peractum, unde genæ quovis tempore aliqua rubedine tinctæ obſervantur, major quoque præſens eſt virium reſolutio, ac in lenta, ubi mane, & ante cibum arteriarum ictus remiſſior, & naturali ſimilis, veſperi vero & poſt cibum celerior fit, genarum rubor cibo ſumto tantummodo ſe prodit, minorque virium adeſt proſtratio, quippe adhuc extra lectum verſari febre lenta laborantes poſſunt.

§. XII.

Hiſce deductis inflammatoriæ febres expendendæ, e quibus frequentiſſimæ ſunt peripneumonia & pleuritis. Admodum autem conſpicua eſt peripneumoniæ ac pleuritidis veræ & ſpuriæ differentia: ſiquidem pleuritis ſpuria ea eſt inflammatio, quæ membranas & muſculos intercoſtales tantum occupat, & ad rheumatiſmi potius ſpeciem referenda eſt; vera autem pleuritis ſedem ſuam habet in ipſa pleura, quæ intus thoracis cavitatem inveſtit, & plerumque in conſenſum trahit annexos ſubinde pulmones, & peripneumonia ipſam pulmonum ſubſtantiam occupat. Porro in pleuritide ſpuria fit dolor etiam exterius manifeſtus, dum tactu manuum exaſperatur, iſque magis vagus, quam fixus eſt, quandoque latius ſeſe extendit & uſque ad ſcapulas propagatur: tuſſis magis ſicca, quam humida, omnis cruoris expers, cum febricula quadam leniori complicatur, veſperi potiſſimum incommoda eſt, & hic morbus intra breve plerumque temporis ſpatium ſæpius ſine venæſectione, diſcutitur. Contra ea in pleuritide vera, dolor eſt acutior, magis fixus, febris intenſior, reſpiratio difficilior. Et in peripneumonia hæc omnia quidem concurrunt, ſed dolor non ita impenſus eſt, licet ad dorſum & ſcapulas ſe extendat, major viſitur pectoris oppreſſio, reſpirandi difficultas, & ſputum cruentum, ſanguine fuſco tinctum, ſcreatu rejicitur.

§. XIII.

Ad inflammationem ventriculi quod attinet, differt illa a cardialgia, neque cum ipſa debet confundi. Nam licet in utroque morbo adſit maxima anxietas, inquietudo, *daſſ ſie ſich hin und vvieder ſchmeiſſen im Bette*, & dolor preſſorius atq; ardens circa præcordia, in eo tamen ſubeſt differentia, quam inflammationis ventriculi dolor ſenſum intenſiſſimi ardoris præ ſe ferat & quaſi inſtar prunæ ſit; deinde, quod nec alimenta, nec medicamenta facile ferre, ſed ab illis ingraveſcere ſoleat, item quod febris cum pulſu celeri & inæquali, depreſſo ac debili, ventriculi inflammationi juncta ſit, quod ſecus evenit in cardialgia. Diſtingui etiam debet inflammatio ventriculi ab inflammatione hepatis, & quidem concavæ partis, qua ventriculus tegitur, non ſolum vehementia ſymptomatum, ſed etiam quod ardor circa ſcrobiculum cordis in ventriculo inflammato eſt vehementiſſimus & fixus, in hepatitide vero ad latus magis dextrum & ſpurias coſtas vergit, neque ab aſſumtis dolor & anxietas increſcit, ut fit in ventriculo inflammato. Diſcrepat etiam ventriculi inflammatio ab ejus eroſione; nam illa ſubito oritur paſſioque eſt acutiſſima, & ſicuti ſpaſmis ortum debet, ita cum ſpaſmis violentis & ſymptomatibus graviſſimis ſtipata eſt. Dolor vero ex eroſione non tam ardens eſt neq; ſtricturis ſpaſticis infeſtus, ſed malum potius chronicum febrem lentam comitem habens, niſi quod in eo

ſimi-

Digitized by Google

ſimilitudo cum inflammatione ventriculi adſit, quod ad aſſumta dolor anxius exaſperetur. Denique inflammatio ventriculi, a veneno cauſtico animique vehementiori affectione orta diſtingui debet ab ea, quæ fit ex potu frigido corpori calefacto immiſſo, quæ non tam horridis & atrocibus ſymptomatibus eſt infeſta, neque tam violentas in totum corpus exercet ſpaſticas contractiones, ſed febre magis lenta & putrida, niſi mature ſuccurramus, jugulat.

§. XIV.

Anginæ præterea ſpecies variæ ſunt & pro earum differente indole, diverſa quoque ſortiuntur nomina, quas diſtincte noſſe in praxi non minus utile, quam neceſſarium eſt. Nimirum quando inflammatio obſidet interiores partes laryngis, præſertim muſculoſas, extus autem nec rubor, nec tumor quidam apparet, ſed magna adeſt reſpirandi anguſtia ad ſuffocationem uſque, vocari ſolet cynanche, & intra viginti quatuor horas ſæpius necat, dum complicata eſt exquiſita acuta febris. Altera ſpecies anginæ, in qua interiores pharyngis muſculi magis affecti ſunt; & ubi major difficultas deglutiendi, quam reſpirandi eſt, pariter ſine inſigni externo rubore vel tumore, dicitur ſynanche. Quando vero inflammatio vergit ad partes exteriores, adeoque tumor & rubor magis eſt conſpicuus, tunc, ſi malum prehendit gutturis ſeu laryngis partes, paracynanche, ſi vero pharyngis exteriora occupat, paraſynanche appellatur.

§. XV.

Diſtingui etiam ſolet angina in veram & ſpuriam. Illa fit a ſtaſi ſanguinis inflammatoria & morbus maxime acutus eſt, ob febrem impenſe acutam, & talis plerumque eſt interior: hæc notha vero, pro cauſa magis agnoſcit congeſtiones ſanguinis, vel etiam lymphæ, in partibus oris, faucium & colli glanduloſis, febrem magis comitem habet lymphaticam & minus alit periculi, ſed diutius affligit. Deinde angina op ime diſpeſci poteſt in ſiccam, valde ardentem, & humidam, ſive mucoſam. Illa fit a ſanguinis ſtaſi in morbis maxime acutis; in hac vero muco copioſo & lingua & faucium regio obducta & quaſi inviſcata eſt ac febribus catarrhalibus complicatur, neque minus ſcorbuticis, cachecticis familiaris eſt, & diutius durat, oriſque fœtore moleſta eſt.

§. XVI.

Ab hiſce inflammationum ſpeciebus diſcernenda porro eſt inflammatio oris & œſophagi mucoſa, quæ vocari ſolet prunella, & febribus acutis exanthematicis ſupervenit, vel etiam plerumque inflammationi ventriculi ſuccedit. Dicitur a nonnullis Germanico idiomate *die Hertzbraune*, & malum eſt admodum anceps ac periculoſum, in quo muco etiam incruſtata ſunt narium interiora, ſub quo ardens inflammatio deliteſcit. Differt etiam angina ab aphthis, ſive puſtulis ardentibus in lingua, & faucibus; ſiquidem angina latius diffunditur & vicinas partes late in conſenſum rapit, in aphthis vero tantum ardentes & dolentes veſiculæ in lingua vel faucibus certas modo partes obſident.

§. XVII.

Denique angina ſicca interna, quæ vocari ſolet cynanche, non confundi debet cum ſpaſmo, hiſtericarum fauces firmiter conſtringente & reſpirationem ac deglutitionem difficile reddente; quia hic ſine periculo & facilius tranſit & facile etiam vincitur: in angina autem vera ſanguinea interna, non tantum dolor ardens & pungitivus, circa interiora faucium percipitur, ſed & lingua ſanguine turget, tumida ac rubicunda fit, quandoque nigra redditur, facies rubore inflata eſt, temporum arteriæ valide pulſant, in quibuſdam etiam cephalalgia, in aliis ſomnolentia, in nonnullis lipothymia viſitur, externo utplurimum frigent & alvus adſtricta eſt.

§. XVIII.

Ab angina pergimus ad phreniti-

dem, quæ eſt inflammatio membranarum cerebri & ſeſe manifeſtat delirio feroci, cum oculis rigentibus fulgentibuſque febre ardente, vigiliis aſſiduis, rubore faciei, arteriarum vehementi, non ſecus ac ſi in cranii cavo pulſarent, & circa tempora vibratione. Differt phrenitis a mania, quod illa affectus acutus, & utplurimum febrium ſymptoma valde periculoſum, mania vero malum eſt chronicum ſine periculo & febre. A phrenitide porro mentis alienatio, aliis febribus jungi ſolita, gradu dignoſcenda, quia mitius procedit & facilius abigitur. Diſtat etiam phrenitis a malancholia, quæ itidem malum eſt chronicum, & collecto in vaſis, præſertim capitis, ſanguini craſſo originem debet. Tandem etiam differentia intercedit inter phrenitidem & hydrophobiam. Etenim hydrophobia a canis rabidi morſu inducitur, ejuſque ſpecialior notha characteriſtica eſt liquidorum omnium averſatio, adeo ut affecti viſo tantum liquore aliquo, mirum inhorreſcant & motibus convulſivis corripiantur.

§. XIX.

Hepatis inflammatio duplex eſt, vel enim in parte concava conſiſtit, vel in parte convexa. Signa, quibus illa cognoſcitur, ſunt ſingultus, vomitus, cardialgia, ardor & dolor fixus ſub ſcrobiculo cordis, verſus latus dextrum, febris, tuſſis ſicca, inſpiratio difficilis, alvus adſtricta. Quando vero in convexa parte eryſipelacea inflammatione hepar affectum eſt, tunc in coſtis ſpuriis lateris dextri dolor gravativus, conſtrictivus & punctorius percipitur cum tuſſi, febre, reſpiratione difficili. Et hac ratione mentiri ſolet pleuritidem ſpuriam, a qua tamen diſcriminatur febre ac reſpiratione remiſſiori, & dolore infra diaphragmatis regionem urgente: quibus accedit, quod pleuritis ſpuria facilius diſcutitur & die ſeptimo utplurimum finitur ſudore vel hæmorrhagia; in hepatitide vero, ſi res male ſuccedit, convulſiones præſto ſunt, vel ſi diutius perdurat, quippiam hydropici, vel hectici, ob abſceſſus latentes, poſt ſe relinquit.

§. XX.

Nephritis pura & ſimplex, quæ eſt levior renum inflammatio, in eo a nephritide calculoſa diſcedit, quod in illa dolor circa lumbos fixus, ſed tendens & preſſorius diuturnus eſſe ſoleat, in calculoſa vero longe acerbior, qui etiam locum mutat & ſe magis extendit ad ilia; ſiquidem exquiſitus ille dolorificus ſenſus, qui a calculo fit, demum in uretheribus, eorumq; principio, non vero in renali ſubſtantia, ſeſe exſerit. Deinde in calculoſa nephritide ſabulum craſſum per urinam ſecedit, quod in nephritide ſimplici non contingit, utut cryſtalli rubicundæ & pellucidæ vitri urinalis parietibus ſeſe apponant. Neque etiam nephritis cum malo iſchiadico confundi debet, quod quidem facile accidit, quia in hoc dolor ſæpius per totum femur excurrit, quod inde ſtupore atque rigore afficitur, nihilominus tamen diſparitas utriuſque exinde pateſcit, quod ejus dolor nephriticus in loco, quo renes ſitum habent, pertinacius conſiſtat, quum iſchiadicus dolor oſſi coxendicis fixus magis inhæreat. Tum in nephritide crebrior ad urinam eſt ſtimulus, parcior tamen ejus fluxus, quod ſecus in iſchiadica affectione obſervatur.

§. XXI.

Ex inflammationibus, quæ partibus externis incumbunt, frequentius occurrit eryſipelas, quod ſuperficiem tantummodo cutaneam rubore, tumore & dolore afficit, eaque propter probe diſtinguendum eſt a phlegmone, in qua ipſos ſub ſtratos muſculos inflammatio ſimul corripit. Phlegmonem autem a gangræna diſcernere identidem oportet; ſiquidem in hac inflammatio aliquando profundius ſerpit & non modo muſculoſas, ſed & tendinoſas ac nervoſas partes occupat, atque adeo cum intenſiori ardore & dolore, tum profundo ac latius ſe extendente duro tumore ac rubore, qui tan-

Digitized by Google

tandem in livido-nigricantem tranſit, cognoſcitur.

§. XXII.

Devenimus nunc ad varias hæmorrhagiarum ſpecies, e quarum cenſu, quæ non parum periculi alit eſt hæmoptyſis, ſive ſanguinis floridi e pulmonibus per tuſſim rejectio. Hæc curate diſtinguenda eſt a ſputo cruento, quod ex interiori gurgulionis, faucium ac narium ductu emergit, & potius ſcreatu, quam tuſſi, ſuccedit, parcius etiam eſſe ſolet, pituita remixtum & obſcuro ſanguineo colore tinctum. Deinceps vera hæmoptyſis diſcernenda quoque eſt ab illo ſputo cruento, quod parciori in quantitate ex ſauciatis arteriæ aſperæ vaſis cum tuſſi ejicitur, & cum pruritu ac ſapore ſalſo jungi ſuevit. Multum quoque hæmoptyſis diſtat a vomitu cruento, ſiquidem in illa ſanguis tenuis, nitide floridus, arterioſus, non ſine magno niſu ac labore eliditur, in ſanguinea vero vomitione cum anxio conatu craſſus, coagulatus & nigricans cruor, ex venoſis magis vaſis elapſus, citra tuſſim exturbatur. Neque ipſe vomitus cruentus ſine diſcrimine conſiderandus & excipiendus eſt, ſed ratione cauſarum multum differens, aliam & diverſam medendi rationem quoque deſiderat. Alius enim eſt a cauſa materiali cauſtica erodente, in ipſius ventriculi cavo contenta, quemadmodum fit a venenis cauſticis & fortioribus emeticis aſſumtis; alius vero oritur a motu ſanguinis impetuoſiori, ex aliis & remotis partibus ad ventriculi vaſa, præſertim brevia, quæ facile perforantur, delati, quale quid fieri ſuevit in menſibus, & hæmorrhoidibus ſubito & cum violentia quadam repreſſis; atque ejuſmodi vomitus plerumque ſuas ſtatas ac certas periodos ſervare ſolent.

§. XXIII.

Porro in mictione cruenta hæc potiſſimum diſtinctio obſervatu digna eſt, quod alia fiat ex calculo aſperiori, uretherum vel urethræ vaſcula dilacerante, quæ tamen rarior eſt, neque facile in nephriticis comparet, & exigua etiam tunc ſtillat ſanguinis quantitas: contra vero ſi citra quandam violentiam a ſanguinis impetu, ad renum ſubſtantiam ex aliis partibus rapto exoritur, ſincerus largiter ſæpius ſanguis ſine ſingulari incommodo vel ſenſu cum urina emittitur, & interjecto pauco tempore, ad fundum colorem non rubicundum, ſed ex bruno fuſcum exhibens, ſecedit. Affectus hic familiarius accidit ætate gravibus, vegetis tamen & plethoricis, ac ſæpius ſine periculo contingit. Stillicidium ſanguinis ex præputio rarior quidem affectus eſt, a nobis tamen binis vicibus obſervatus in plethoricis & ſenio jam proximis, his a mictu cruento notis dignoſcendum, quod guttatim ſtillet ſanguis, & quidem continuo, etiam ſi urina non reddatur, quum in mictu cruento nunquam, niſi ſimul cum urina, ſanguis proliciatur.

§. XXIV.

Tum fluxus ſanguinis periodicus, qui in gravidis quandoque ſalutariter contingit, probe etiam diſcerni debet ab eo, qui abortum minatur. Scilicet quando ſanguis periodice & paulatim per tres vel quatuor priores menſes manat, tunc fluxus eſt ſalutaris: ſi vero largius ſanguinis profluvium ex internis uteri vaſis apertis ſuccedit, vix ſine gravidæ & embryonis detrimento fit. Quin ſi fluxus eſt vehemens, indicium præbet totalis ſeparationis ſecundinæ & ſubſequuturi abortus; ſi moderatus, pars tantum abſceſſit, & fetus ſalvari poteſt. Et hoc ſanguinis ſtillicidium, ſi periodo catameniorum reſpondet, & orificium uteri ſub fluore clauſum contrectatur nullique partus dolores ſuperveniunt; tunc probabiliter infertur, non ex ipſo utero, verum e vagina tantum ſcaturire hunc laticem. Contra vagæ ſive erraticæ magis & periculoſæ judicandæ excretiones ſanguinolentæ, quæ male ad calculum tributi lunaris exſolvuntur, juſto copioſiores prodeunt, quæ oſtium

uteri patulum & conatus partus imminentis junctos ſimul habent.

§. XXV.

Præterea etiam hæmorrhoidum fluxus a dyſenteria rite eſt diſtinguendus, quum ambo convenientiam in eo exhibeant, quod utroque in affectu ſanguis excrementis intermixtus ſecedat. At ſi paulo curatius reliquorum ſymptomatum inter ſe comparationem inſtituamus, tum facillima ratione differentia harum fluxionum inter ſe invicem pateſcet. Etenim in hæmorrhoidum fluxu ſanguis cum excrementis prodit ſine ullis torminibus & dolorificis ſpaſmis, ac ejuſmodi etiam fluxio critice & ſalutariter ſuccedit: contra vero in dyſenteria cum atrociſſimis ſpaſmis & torminoſis doloribus ſtercora ſanguinolenta dejiciuntur & univerſum corpus inde graviſſime affligitur, preſertim ſi inteſtina tenuia ſimul patiuntur, ubi primis morbi diebus adſunt vomitus, ſingultus, anxietates præcordiorum, appetitus proſtratus, & virium inſignis languor. Denique dyſenteria alba a rubræ & carnoſæ indole haud parum abludit; in alba enim parum cruoris manat, ingens autem muci copia excernitur, in rubra autem ſanguis copioſior, cum fruſtis parvis carneis, quandoque rejicitur.

§. XXVI.

Nunc ſequuntur dolores, e quibus ii, qui caput divexare ſolent, frequentiores ſunt, & pari ratione admodum variare, præſertim quoad cauſas & generandi modum, obſervantur. Etenim cauſa cephalalgiæ ſi eſt ſanguinis impetuoſior ad caput congeſtio, tum calore, rubore & tumore faciei, cum magna arteriarum, quæ ſunt in collo & temporibus, pulſatione ſe exſerit, quinimmo dolor & ardor interdum ad oculi bulbos ſe extendit, atque extremorum refrigeratio plerumque jungitur. Si pertinacior eſt cephalalgia & venerei contagii ſoboles, noctu magis, quam interdiu ingraveſcit, & plerumque certæ parti firmius dolor inſidet, ut cutis ibi a ſubdito humore viſcido non raro in tumorem attollatur. Porro quemadmodum frequentius cauſa doloris in capite partibus externis cranii & maxime pericranio inhæret, ita, ſi in cerebri meningibus ſedem ſuam ac domicilium habet, cum vertigine, rubore oculorum, ſtupore, oblivione, auditus gravitate infeſtat, & vel paralyſin, vel appoplexiam præcedit, aut ſequitur.

§. XXVII.

Alia vero doloris capitis cauſa eſt effuſio ſeri & ſanguinis e vaſorum alveis & in ſinuoſitatibus oſſium frontis firmiter impacti, quod ſi accidit dolor eſt pertinax, acerbus, fixus, & ſupra oculos in radice frontis per dies noctesque urget. Interdum quoque caput male habet ex cruditatibus in ventriculo obhæreſcentibus, quæ ructibus, phlogoſi ac primarum viarum ſpaſmis ſeſe produnt, dum quoque ingeſtis flatulentis dolor augetur, vomitu vero, evacuantibus & ſtomachicis medicamentis minuitur. Alia adhuc, ſed minus a medicis cognita eſt cephalalgiæ cauſa, ſi lympha extravaſata in ventriculis cerebri ſecedit & ſtagnat, neque per infundibulum, aut glandulam pituitariam ſecernitur; quo caſu interiora totius capitis continuo dolent, & doloris allevatio non certius & commodius impetratur, quam abſtinentia a potu, & ſeri per evacuantia aut diuretica in cacheCticis & cacochymicis abſumtione ac eliminatione.

§. XXVIII.

Inter omnes dolorum ſpecies cardialgia acerbitate ceteras facile ſuperat. Hæc autem eſt dolor ſpaſmodicus orificiorum ventriculi, tam dextri, quam ſiniſtri, qui tamen longe multumq; ratione cauſarum differens eſt. Scilicet alius eſt a cauſa intra ventriculum hærente, materia nempe acri, cauſtica, ut a veneno aſſumto; item in cholerica paſſione, vel etiam dyſenteria, ab acerrima cauſtica bile proficiſcens. Alia vero cardialgia eſt a ſanguine, ſuppreſſo menſium vel hæmorrhoi-

rhoi-

Digitized by Google

rhoidum fluxu ad membranas ventriculi nerveas regurgitante, easque nimium tendente. Hinc enim eſt, quod affectus hic fœminis, quibus poſt quinquageſimum annum menſtrua purgatio vel parcius accidit, vel plane ſubſiſtit, præſertim ſi ſpongioſioris habitus ſint, admodum familiaris eſſe obſervetur, & in curando eo, convenientes vel per ſcarificationem aut venæ inciſionem ſanguinis miſſiones, omne pene obſervant punctum; quum viciſſim in illa cardialgia, quæ a materia acri cauſtica ſuſcitatur, demulcentia, oleoſa, temperantia, lac aſininum, vel infuſum florum chamomillæ ſaturatum, cum cremore lactis, interpoſito pulvere abſorbente, deſideratiſſimam opem ferant. Deinceps cardialgia jure meritoque etiam diſtingui debet ab inflatione ventriculi dolorifica, quæ a flatibus mirifice ſtomachum diſtendentibus ſubnaſcitur. In hoc affectu ſub coſtis ſpuriis, præſertim in ſiniſtro latere, dolor, & ſub cordis ſcrobiculo, verſus dextrum, tumor inſtar veſicæ flatu diſtentæ, frequentius viſitur & percipitur, adeſt ſimul magna ſpirandi cum anxietate difficultas, quæ eo gravior eſt, quo magis diaphragma a diſtento ſtomacho, ſurſum urgetur & pulmonum expanſioni obicem ponit. Et hoc malum admodum ſolenne eſt infantibus, qui adhuc lactantur, ſi ipſum lac in ventriculi cavo ſtagnans, coagulatum & corruptum in flatus explicatur. Frequentius quoque accidit hypochondriacis, præſertim ſi nimium & cum magna aviditate cibos, qui ob viſcoſam & ægrius ſolubilem ſubſtantiam flatuum proventui favent, ingerunt.

§. XXIX.

Neque parum refert, ut medicus dolorem colicum probe diſcernat ab eo, qui ex calculi deſcenſu per urethe-res oboritur; Quippe in calculo renali dolor profundus preſſorius lumbis quaſi infixus pertinaciter hæret, cum quodam horripilationis intercurrente ſenſu; adſunt porro nauſea, vomitus & tormina etiam ventris, & ubi calculus per urinarias vias iter conficit, tunc ad regionem oſſis iſchii dolor etiam excurrit, & ſtuporem femori ejuſdem lateris non infrequenter inducit: urget præterea creber ad urinam emittendam conatus, quæ cum ſtranguria mingitur & ſæpius ſabulum deponit. In dolore vero colico res ſecus ſe habet; tunc enim dolor & tormina magis circa umbilicum colliguntur, vaga ſunt, & nunc huc, nunc illuc diſcurrunt, & plerumque flatibus venter diſtenditur. Non raro tamen contingit, ut colica ſimul ſit nephritica, inde dijudicanda; quod in ea graviſſima tormina ventrem torqueant, cum alvo fortiter adſtricta, vomitu, cephalalgia, extremorum frigore, mingendi ſtimulo, donec finito paroxiſmo, urina ſabuloſa ſecedat, vel calculi etiam excretio ſequatur. Deinde dolor colicus a dolore, qui hypochondriacos excruciat, in eo diverſus obſervatur, quod hic in hypochondriis magis, ille vero circa umbilici regionem potius conſiſtat. Dein in hypochondriacis latus, præſertim ſiniſtrum, tumere ſolet, quia ibi in coli flexuris flatus incarcerati hærent, & crebrius quoque hic dolor recurrit, quam communiter ſic dictus colicus.

§. XXX.

Verum enimvero quum doloris inteſtinorum variæ etiam ſint cauſæ, diverſis etiam ſignis ut a ſe invicem mutuo dignoſcantur, neceſſe eſt. Si igitur flatus in cauſa ſunt, tunc magna inflatio fit abdominis & quandoque tam ingens, ut hernia circa umbilici regionem a flatibus protuberet. Et talis colica in diſpoſitis, præſertim in corporibus infirmis & ſenilibus, ex refrigeratione abdominis, aut tantummodo pedum, vel a frigido, item fæculento potu, cibo flatulento, carne vervecina, præſertim frigido potu ſuperingeſto, quam facile excitatur. Et quia multi ex calculoſis ad colicam flatulentam valde proclives ſunt, hinc crebrius nephriticum malum

lum cum colico complicatur.

§. XXXI.

Quod ſi vero, prout frequentius obvium eſt, dolor inteſtinorum flatulentiis, maximis anxietatibus & dolore dorſi tenſivo alvoq; pertinaciter clauſa infeſtat & torquet ægros, & ex levi occaſione aut errato irritatur facieſque ſimul eſt cachectica; tunc plerumque cauſa vitii hæret in viſceribus abdominis, per quæ ſanguis non recte & libere trajicitur, ſed in inteſtinorum volumine ſtagnat, & quum exitum ibi per vaſa hæmorrhoidalia non inveniat, intra inteſtinorum membranas hærens, ea nimium diſtendendo & lancinando, hanc colicam parit, quæ ob genus nervoſum graviter ſimul afflictum, convulſiva audit. Eadem ſanguinis ſtagnatio ſi fit ab hæmorrhoidibus conſuetis non rite fluentibus, vel præpoſtere cohibitis, atrocem inteſtinorum dolorem parit, qui exinde vocari ſolet hæmorrhoidalis: & ſi in fœminis, a menſium inordinato & parciori ſucceſſu, ſanguis ad inteſtinorum volumen refluit & tormina inducit, colica audit hyſterica. Alia denique eſt ſpecies colicæ, quæ dicitur biliosa, & cholericæ conſtitutionis hominibus, nec non iracundiæ deditis ſenſibilioribus perquam familiaris eſt. Hæc cum vomitu, capitis dolore vel etiam diarrhœa ſæpius complicatur, & quia ſpaſmodica conſtrictione liberior bilis deſcenſus ad inteſtina inhibetur, ipſa ad habitum corporis regurgitans, colorem flaveſcentem ei inducit.

§. XXXII.

Multum etiam intereſt, ut medicus colicæ ſpaſmodicæ, ſive convulſivæ, genium, ab aliis colicæ ſpeciebus probe diſcernat. Illa ſæpe horrendum in modum non modo inteſtina, ſed & alias univerſi corporis nerveas & membranaceas partes per conſenſum exagitat, ſiquidem vehementior ſpaſmus per univerſum fere genus nervoſum diſpergitur, ut non modo ventriculus & inteſtina ſurſum & deorſum trahantur, & alvus, omnibus ſpretis enematibus, arctiſſime claudatur, ſed & muſculi abdominis cum umbilico introrſum ſtringantur & ad interiora arctentur. Et quia violentia ſpaſmi ad partes genitales ſæpius pertingit, fit, ut teſticuli retrahantur, & conſtrictis veſiculis ſeminalibus, involuntaria ſeminis fiat excretio, ob urinarias autem vias ſpaſmo affectas, urina difficulter reddatur. Si etiam ad pneumonicos nervos vehementia ſpaſmi penetret, reſpiratio valde anhelosa ac difficilis eſt, cum valido motu thoracis. Quin malo ingraveſcente, cerebri etiam membranæ ac nervi patiuntur, & vertigo, ſcotomia, levior mentis alienatio, vigilia & extremarum partium refrigeratio intenſa, & pedum ac brachiorum vehementiſſima agitatio, obſervatur, non raro etiam tam atrocem dolorem harum partium reſolutio, ſive paralyſis ſubſequitur.

§. XXXIII.

Sunt autem huic affectui graviſſimo ſpaſmodico quam maxime obnoxii metallurgi, qui mineras ſaturninas igne tractant & improvide copioſum lithargyrii fumum ore hauriunt atque cum ſaliva deglutiunt. Perquam etiam familiaris eſt hæc ſpaſmodica affectio ſcorbuticis cachecticis, præſertim ubi conſuetus hæmorrhoidum fluxus definit, vel non rite procedit, vel non rite procedit, aut ſi intermittens febris temere vel imprudenter adſtringentibus validioribus cohibita eſt. A vermibus, a calculo ductibus biliosis vel cyſtidi felleæ inhærente, idem malum non ſemel ab auctoribus obſervatum fuit. Ut hinc clariſſime videamus, in hac paſſione, non tam peccare materialem, mobilem, aut quæ corrigi vel evacuari facile poſſit, cauſam, ut in colica biliosa, flatulenta vel viſcida fit, quam potius nervoſis membranaceis partibus, quæ tam faciles ſunt ad ſubeundos hos ſpaſticos motus, vitium ineſſe. Etenim & cardialgiam & dolorem inteſtinorum

rum

Digitized by Google

rum convulſivum, in ſenſu exquiſitiori præditis corporibus, ſæpiſſime a cohibita iracundia, affectibus animi gravioribus, terrore, crebra ira, & in adoleſcentibus, a nimio & intempeſtivo veneris, nec non largo potuum ſpirituoſorum uſu, ortum traxiſſe obſervavimus.

§. XXXIV.

Quum vero ingens plerumque in morborum cognitione admittatur confuſio doloris arthritici & rheumatici, operæ pretium viſum eſt, amborum differentiam hoc loco planius ſiſtere. Uterque quidem dolor ſpaſticus eſt, & partibus membranaceis infeſtus, rubore, ardore, dolore, tumore & partis ad movendum impotentia, ſeſe prodit; in eo tamen diſcrimen comparet: quod arthriticus a ſero tartareo acri, intra juncturas articulorum obhæreſcente, proficiſcatur, in rheumatico vero materia illa ſeroſa ſalino-cauſtica, membranis muſculorum & ligamentis articulorum exterius potius inſideat. In arthritide quoque tum glandulæ, quæ in articulationibus reconduntur, mucoſæ, a cl. Anglo *Clopton Havers* inventæ, tum ligamenta glanduloſa, materiam arthritidis evomunt: contra ea in rheumatiſmo ſtagnans illud acre ſerum, ex ſanguine in canalibus nimium congeſto, inter membranarum & muſculorum interſtitia magis ſecedit & colligitur. Ex quo jam facile apparet ratio, quare rheumatiſmi curatio, minus laboris vel difficultatis habeat, quam articularis morbi, & quare arthritis, topicis cujuſcunque fere generis adhibitis, minus feliciter componatur, quum rheumatici dolores iiſdem ſæpius mitigentur.

§. XXXV.

Deinceps probe etiam notari debet illa differentia, quæ inter dolorem arthriticum & inter dolorem artuum venereum intercedit. Ille interdiu magis affligit, hic vero noctu ingraveſcit; arthritico quoque febrilis quædam commotio aſſociatur, cujus venereus expers eſt. Arthritis porro ſtata ſua & anniverſaria tempora obſervare ſolet & acrioribus pharmacis, ut mercurialibus, mirum exacerbatur; quum contra dolores luis Gallicæ continuo fere affligant, & nonniſi hiſce præſidiis facile auferantur. Tandem etiam peculiarem adhuc differentiam ponendam eſſe exiſtimo inter dolores artuum v. g. crurum aut pedum cum tenſione, rigiditate, imbecillitate movendi junctos epidemice quaſi graſſantes, & inter veros arthriticos. Audiuntur enim ſub certa temporum & tempeſtatum conſtitutione paſſim ejuſmodi querelæ de doloribus crurum, ut alii de tenſivo, alii de obtuſo & contuſivo, alii de pungente in profundo circa oſſa tarſi & metatarſi hærente, conquerantur, cum immobilitate, ſtupore & rigiditate harum partium, & doloris a motu graviori augmento. Afficiuntur autem, prout obſervavi, hoc dolore maxime ii, qui ſanguinem e vena pedis mittendum curarunt & aeri frigidiuſculo corpora expoſuerunt, quo facto ingens mox ſequuta fuit affecti membri debilitas, & ſucceſſit poſtea dolor, qui ad aliquot menſes duravit & pro arthritico ac podagrico vulgo habitus fuit; ſed quum nulla febricula, nullus tumor, rubor aut ardor ſimul apparuerit, neque tam in juncturis, quam potius in ipſo perioſtio, animadverſus fuerit, jure meritoque eum diſtinguendum a vero arthritico eſſe dijudicamus.

§. XXXVI.

Progreſſum nunc facimus ad eos morbos inter ſe bene diſcriminandos, qui convulſivi vel ſpaſmodici quippiam fovent, e quibus pectoris illa ingens concuſſio, quæ tuſſis vocatur, non poſtremum ſibi vindicat locum. Perquam plurimæ etiam pro differentia cauſſarum & ſedis affectu, dantur tuſſis ſpecies; nobis vero jam tantummodo commodum viſum eſt, eam tuſſim, ubi cauſſa hæret in ipſis pulmonibus, ab ea, ubi in aliis, præſertim nervoſis partibus, & præcipue ſtomacho,

Digitized by Google

cho, conſiſtit, certis notis atque indiciis a ſe invicem mutuo diſcernere, quippe quæ diſtinctio non parum utilitatis in medendo affert. Si igitur cauſſa ſubſiſtit in pulmonibus, reſpirationis ſemper adeſt quædam difficultas, quæ motu, vel exagitatione corporis aut ſanguinis, augetur, adeſt quoque plerumque vox clangoſa, dolor preſſorius in pectore & raucedo quædam. Si ſicca eſt & per longum tempus durat, plerumque tubercula dura, vel vomicæ pure repletæ in cauſſa ſunt, & tuſſis phthiſica eſt; ſi vero eſt humida cum ejectione materiæ copioſæ viſcidæ ſtipata, indicium eſt magnæ cavitatis & receſſionis humorum e tubulorum alveis in pulmonibus; atque in ejuſmodi tuſſi pulmonali difficilis eſt in latere affecto decubitus, ſique pus purum vel ſanguine tinctum ſimul eliditur, de pulmonibus affectis non amplius dubitandum erit.

§. XXXVII.

Tuſſis vero ſtomachalis alia identidem humida, alia etiam ſicca eſt. Si humida, lentum & copioſum ſputum poſt ſumtum cibum maxime ejicitur & ſæpius quoque ſimul vomitus movetur, a pectoralibus, dulcibus increbeſcit tuſſis & circa matutinum tempus maxime ſuum reſumit impetum. Adſunt quoque ſimul multæ ſpaſmodicæ & flatulentæ in abdomine afflictiones, neque excretiones per alvum ſuum ſervant ordinem, neque in feminis menſes recte procedunt. In tuſſi vero convulſiva, ferina & ſicca cauſſa maxime hæret in ſtomachi tunicis nerveis, ac vehemens tunc totius thoracis concuſſio adeſt, cum ſono profundo, ac poſt paſtum, poſt potum etiam frigidum, aut acidum aſſumtum, valde augetur. In hac tuſſi pertinaciori plerumque hypochondria laborant, vel diatheſis ſcorbutica, falſa ſanguini intermixta; quare non infrequenter ejuſmodi tuſſi purpura jungi ſolet. Si vero latitat materia in duodeno, quale quid ſæpius contingit in febribus intermittentibus, præſertim tertianis, item in hypochondriacis; tunc ructus acidi & flatus præſto ſunt, & in paroxyſmo, poſt horripilationem, infeſtat, ac facile vomitum, qui valde bilioſus & acidus adeſt, provitat. Infantili ætati tuſſes convulſivæ admodum ſunt familiares, partim quod eorum ſyſtema nervorum ad ſpaſticos convulſivos motus admodum proclive eſt, partim etiam, quia cruditates acidæ bilioſæ in ventriculo & duodeno in his ſolenniter ſtabulantur. Vomitio quoque infantum tuſſi frequenter accedit; interdum vero plane ſicca eſt, atque ita invaleſcit, ut ſuffocationis metum adeſſe judicaveris.

§. XXXVIII.

Aſthma, frequentiſſimum malum, uti diverſas ſuas agnoſcit cauſſas ac cauſſarum ſedes; ita etiam non parum inter ſe differentiæ alit. Frequentius hæret vitium in ſtomacho, & tunc flatulentum eſt; & fit ab inflato ventriculo, diaphragmatis liberum deſcenſum impediente. Frequens malum eſt hypochondriacis, imbecillitate ventriculi laborantibus, ab ingeſtis præſertim flatulentis; malum recrudeſcere, & vomitu humoribus rejectis, mitigari ſolet. Aſthma convulſivum, ab aſthmate humorali, immo ſanguineo; multum diſtat; nam periodicum eſt & certis tantum temporum intervallis infeſtat, maxime vero noctu invadit; ſpiritus ſæpe adeo eſt anguſtus, ut collo extenſo erectoque corpore eundem trahat æger neceſſe ſit. Adeſt ſæpius ſudor frigidus, ſique ad viginti & ultra horas durat, animi defectio accedit. Percipitur maxime compreſſio conſtrictoria circa thoracem, quæ ſæpius uſque ad collum & jugula propagatur. In hoc affectu ſubeſt plerumque vitium in viſceribus abdominis, præſertim hepate, & facile cachecticus ſubſequitur ſtatus. Si vero polypoſum in cordis vaſis obhæreſcens concrementum aſthma parit, vel illud exacerbat, tunc cordis palpitatio jungitur. Si denique

quod

Digitized by Google

quod frequentioris obſervationis eſt, aſthmatis convulſivi & ſuffocatorii cauſſa eſt ingens aquarum in thoracis cavitate extravaſatio; dolor ſimul extra paroxyſmum fixus in latere thoracis, qua aqua comprehenditur, percipitur & pes ejuſdem lateris, vel ambo, intumeſcunt, & paroxyſmus eſt diuturnus ac vehementiſſimus, cum maxima anxietate, licet ſine tuſſi, & plerumque etiam necare ſolet.

§. XXXIX.

Non minus & differentia quædam inter aſthma convulſivum, & catharrhum ſuffocativum adſtrui debet; ſiquidem hic paralyſis quædam ſpecies eſt, nervorum paria, quæ reſpirationi inſerviunt, tangens, quæ ex improviſo adoritur, cum magna anxietate, ſtertore & ſono quaſi ſpumido, inter reſpirandum vultus rubore intumeſcit & ſuffocatio imminet: aſthma vero convulſivum ſervat magis ſuas periodos & chronicum malum eſt, quum ſuffocativus catarrhus ad paſſiones acutas non ſine ratione referendus ſit. Deinde quoque in hoc perpetuus quaſi materiæ affluxus percipitur, qui in aſthmate deficit, ingens etiam virium jactura, plus catarrhum ſuffocativum, quam convulſivum aſthma comitatur. Eſt autem catarrhus ſuffocativus maxime familiaris ſenibus, imbecillioribus, immo infantibus, præſertim retropulſis exanthematibus, variolis, morbillis, tinea capitis, achoribus faciei, ſcabie & hujus generis aliis.

§. XL.

Accedimus jam ad gravem illum apoplexiæ morbum, qui quomodo ab aliis affectibus differat, diſpiciendum eſt. Cum ſyncope multum alit convenientiæ, quum in utroque omnium ſenſuum, tam internorum, quam externorum, fiat obliteratio; in eo tamen conſpicua eſt differentia; quod in hac pulſus & reſpiratio non amplius percipiatur, facies palleat & omnia frigeant, in illa vero, præter durantem ſpiritum, florida ſæpe & rubra facies ſit, atque arteriarum pulſatio adhuc obſervetur. Majoris difficultatis eſt, veram apoplexiam a ſpuria diſtinguere. Hæc frequentiſſimum hyſtericarum ſymptoma eſt, & a violentia ſpaſmorum in abdomine proficiſcitur, quibus ſanguis ex menſium ſtagnatione redundans, magno impetu ad cerebrum delatus, in ejus vaſis ſubſiſtens, omnem ſenſum ac motum intercipit, ſalvo tamen pulſu & ſpiritu. Vulgo habetur pro ſyncope, vel etiam epilepſia hyſterica, ſed minus recte, raro quoque feralis eſt, ſed ubi remittit ſtrictura, vel ſanguis largius ex pertuſa vena ſubtrahitur; facile diſcutitur. At vero magis terrere debet apoplexia vera, quæ ob ſanguinem, vel ſerum, vaſorum alveis elapſum, ſubito ſæpius jugulat. Deinceps apoplexia perfecta a debiliori ita etiam eſt diſtinguenda, quod illa ex vaſorum cerebri ruptione, hæc vero ex horum tantummodo nimia diſtenſione & ſanguinis ibi facta ſtagnatione ſubnaſcatur, & ſæpius paralyſin ſenſuumque debilitatem inducat, vitam autem non adimat.

§. XLI.

Quod attinet ad paralyſin, identidem hæc recte in veram & ſpuriam diſpeſcitur. Illa in ipſo cerebro, vel principio ſpinalis medullæ, fixam habet ſedem, ſenſumque fere omnem ac motum ſufflaminat: ſpuria vero mitior eſt, neque tam altas radices agit in cerebro, ſed quibuſdam nervorum paribus, ad certam partem decurrentibus, tantummodo inhæret, & ſenſum ac motum quodammodo lædit. Hæc quoque a colicis, cardialgicis & ſpaſmodicis gravioribus paſſionibus, ſi præſertim a ſanguinis reſtagnatione in plethoricis fiunt, originem ſuam ſæpiſſime trahit, quando nimirum ſanguis ad nervos, vel etiam muſculos, qui manus vel pedes movent, transfertur, & ſtagnatione viſcidum ſerum deponit, quod membranis nerveis incumbens, motus quidem impotentiam, ſenſu ta-

Digitized by Google

men & dolore reſiduo, efficit.

§. XLII.

Diſtinguere etiam convenit epilepſiam a convulſionibus. In illa affectæ ſunt cerebri membranæ, in hiſce vero membranæ & nervi ſpinalis medullæ magis patiuntur, neque pollices tam fortiter contracti ſunt, licet maximum robur ſub artuum agitatione deprehendatur. Motus convulſivi etiam invadunt maxime pueros circa decimum quartum ætatis annum, ex ſuppreſſa iracundia, terrore gravi, intempeſtivo veneris exercitio, corporis refrigeratione, vel etiam vermium morſu, ac tam mira ſæpe artuum totiuſque corporis eſt diſtorſio atque quaſſatio, ut ob inſolentiam faſcino vulgo tribuantur. Mens quoque in quibuſdam variis phantaſmatibus turbatur, ſique non opportuno ac promto auxilio oppugnatur malum, ita vires ſumit, ut vigeſies & ſæpius quoque quotidie ingruat. Epilepſia autem acceſſionum periodos magis circa lunæ phaſes ſtatas, neque tam crebras, ſervat, ac tempore pubertatis plerumque cedit. Denique catalepſis differt ab apoplexia, quod illa de repente invadat, & membra rigida in ea poſitura ac ſitu detineat, in qua accedens ea prehendit. In utroque vero affectu ſenſuum omnium ad tempus abolitio, cum ſtupore ac ſopore quodam, præſens eſt.

CAPUT IV.

De Genealogia morborum, ex turbato ſolidorum & fluidorum mechaniſmo, ad explicationem Hiſtoriæ morborum, & veram ac ſolidam therapiam.

§. I.

Alteri therapiæ fundamentum eſt cognitio ortus & cauſſarum morbi.

COgnito ſic atque perſpecto, ex allatis ſuperiori capite characteriſticis notis, quis & qualis ſit? morbo; neceſſarium porro eſt, ut Medicus formalem ejus eſſentiam, genealogiam, cauſſarum primordia & ubi ſedem obtineat, curate ſcrutetur, quippe quod alterum veræ pathologiæ ac therapiæ fundamentum eſt. Nam profecto exquiſitior cognitio modi, quo morbi ſuccreſcunt, planam ac facilem ad eos tam arcendos, quam perſanandos, viam medenti pandit. Hinc licet in ſecundo medicinæ rationalis ſyſtematicæ tomo de morborum ortu & cauſſis copioſe ſatis egerim: haud ſupervacaneum tamen fore duxi, ſi ſuccinctam pathologiæ ſynopſin, proximas morborum quorumvis cauſſam complectentem, hoc loco insererem. Enimvero ſi fateri liceat quod res eſt, ſolida pathologiæ fundamenta uſque eo minus recte, hoc eſt, cum connexione ac demonſtratione, expoſita ſunt, ut potius paſſim quamplures hallucinationes ac ipſis in exercitio artis obviis factis minus reſpondentes opiniones deprehendantur.

Quæ minus recte huc uſque tradita.

§. II.

Scilicet varii quidem ſunt modi, hypotheſes atque principia, quibus tum ab antiquioribus, tum a recentioribus, medica diſciplina fuit tradita: nulla tamen, ut verum fatear, facilior, ſimplicior & naturæ magis conſentanea ſalutaris artis doctrinas pertractandi ratio mihi unquam viſa eſt, quam quæ a primo & antiquiſſimo Medicinæ parente, *Hippocrate*, in ipſius monumentis, immortali memoria dignis, propoſita eſt. Graviſſimus enim hic auctor, non ex ſolis materiæ affectionibus, reſpectibus & qualitatibus phyſicis, neque etiam ex ſpecioſis nominibus, ſed potiſſimum ex proportione, menſura & temperamento, tam motuum, quam humorum corporis noſtri, nec non eorum, quæ ingeri & egeri debent, adeoque pure mechanice, ſolidas rationes, in difficilibus rebus medicis explicandis, ſcite ac docte deducere annisus eſt, uſus maxime ad hoc miniſterio ſcientiæ phyſicæ, anatomicæ & obſervationum clinicarum.

Ex variis tamen medicinæ tractandi methodis optima Hippocratica.

Digitized by Google

§. III.

Quod ejus potiora dogmata ſiſtantur.

Sane primus fuit magnus hic naturæ conſultus, qui artem noſtram, ex vero non minus, quam apposite, per ſubtractionem eorum, quæ ſuperflua ſunt, & additionem, quæ deficiunt, per convenientia nimirum remedia, definivit: Primus porro fuit, qui corpus humanum ex partibus ſolidis, fluidis & impetum facientibus, ſive ſpirituoſis, conſtare, illud permeabile eſſe ejuſque partes invicem conſentire & conſpirare, rectiſſime docuit. Hic quoque primus omnium de ſanguinis progreſſu & circuitu, ejus motu inæquali & a partibus exterioribus ad interiores reſiliente, & rurſus ab his ad illas converſo, in ſcriptis ſuis, præſertim libro de flatibus, luculentam mentionem injecit. Idem præterea peritiſſime in mediocritate ac temperie ſanitatis fundamentum, in nimio vero, & tam ratione quantitatis, quam qualitatis, exceſſivo, quod naturæ humanæ inimiciſſimum judicat, læſionum & morborum cauſas conſtituit. Denique ex omnibus primum aſſeruit, naturam corporis humani eſſe optimam morborum, ut cum ipſo loqui liceat, præſervatricem & curatricem, immo omnis ratiocinationis in Medicina principium.

§. IV.

Sed perperam Hippocratis doctrinam deſeruerant poſteri.

Iam itaque vehementer optandum foret, ut qui poſt *Hippocratem* vixerunt artis profeſſores, & inter hos maxime *Galenus* cum ſuis ſectatoribus, his tam egregie jactis a ſummo viro fundamentis preſſius inſtitiſſent, & divinam artem magno apparatu obſervationum practicarum, nec non inventis anatomicis, quæ artificioſiſſimam corporis ſtructuram pandunt, atque experimentis phyſico-mechanico-chymicis, quæ rerum corporearum vires, quibus ad vitam continuo homo eget, & motuum quibus vita conſervatur leges, recludunt, melius excolere, ulterius perficere & confirmare, per tot ſæculorum decurſum operam impendiſſent. At vero, ſi verum ſaporem fateri liceat, otioſis potius ſpeculationibus & ſterilibus ratiociniis ex Philoſophia potiſſimum Ariſtotelica, ſecundum quatuor elementa deſumtis quatuor qualitatibus, humoribus, temperiebus, & intemperiebus, nec non variis animæ & ſpirituum potentiis & facultatibus, vix aliud egerunt, quam ut majorem progreſſum & lætiora artis incrementa mirum quantum retardarint, tantum abeſt, ut quicquam ſolidi ad amplificandam illam addiderint. Neque melioris notæ ſunt quorundam noſtri ævi Medicorum principia atque hypotheſes, quæ partim ex corpuſculari *Carteſii* Philoſophia, partim ex Chymicorum potentiis ſalinis, & ſulphureis, partim etiam ex Metaphyſicorum ſcholis, ortum trahentes, ac ſpecioſo multorum, ut obſcurorum, ſic ſterilium nominum, fuco innixæ, ad ſolidam theoriam & rationalem Medicinam ſtabiliendam, parum adjumenti attulerunt.

§. V.

Quid igitur revocandum magiſque excolendum.

Ego vero quamdiu per divinam gratiam promovendis artis medicæ incrementis, in publico etiam docendi munere, mentem & operam adjeci, id maxime mihi agendum duxi, ut vetuſtiſſima illa ab *Hippocrate* inventa & felici auſpicio inchoata mechanice circa corporis humani naturam & accidentia ratiocinandi methodus, ulterius luculentioribus obſervationibus, nec non anatomicis, item phyſico-mechanicis & chymicis inventis atque experimentis, illuſtraretur, confirmaretur & ad uberiorem perfectionem traduceretur. Proinde jam etiam hæc inſtituti erit ratio, ut breviter, ſolide tamen, ex ſimpliciſſimis & veris naturæ principiis, motu nempe atque materia illiuſque affectionibus & legibus in microcoſmo, vitæ, ſanitatis & mortis naturam, morborum & varii generis ſymptomatum genealogiam, cui deinde rationalis therapia, ſive vera remedia inveniendi & applicandi methodus, fir-

firmiter ſuperſtruenda, in uſum maxime diſcentium & futuræ praxeos, eruam, atque ingenue exponam.

§. VI.

Inquirendum primo verum medicinæ principium.

Quemadmodum autem ad omnem in diſciplinis demonſtrationem ac veritatem, prima quædam ſimplicia & intellectu facilia principia ſeu fundamenta requiruntur, e quibus, tanquam notis, multa incognita & difficilia phœnomena apta ſerie clare deduci, explicari atque reſolvi debent: ita pari modo, in Medicina rationali reddenda, ſive ſcientifice tractanda, idem merito faciendum eſſe judico. Inquirendum videlicet tale principium ac fundamentum eſt, in quo non modo vitæ, mortis, ſanitatis ac morborum ratio continetur, ſed ex quo etiam, ceu fonte, accommoda omnium, quæ in naturali & præternaturali ſtatu occurrunt ac in morborum hiſtoriis continentur, explicatio, promi, nec non ea, quæ in hoc vel illo caſu ſalubria & inſalubria ſint, peti poſſunt.

quod non eſt anima,

Quodnam vero hoc ſit principium, de eo diſcors admodum eſt Medicorum ſententia. Qui corpus noſtrum mere paſſivum atque ad motus edendos ineptum judicant, rebus quoque corporeis vim & efficaciam in iſtud agendi denegant, immateriale quoddam principium, quod apte plerumque & ſapienter motus exſequatur & dirigat, animam nempe, ſive rationalis ſit, ſive ſenſitiva, univerſæ medicæ doctrinæ fundamentum eſſe contendunt.

neque ſpiritus.

Alii ſpiritus in cerebro & ſanguine contentos, æthereæ, ſulphureæ, mobilis & elaſticæ naturæ, motuum vitalium cauſſam, eorumque conſiderationem in pathologicis & therapeuticis utiliſſimam ac potiſſimam eſſe, aſſerunt.

§. VII.

Sed natura corporis humani Hippocratica, qua æquabili ſolidorum & fluidorum motu continetur.

Nos cum *Hippocrate* naturam corporis humani principium omnis ſermonis & ratiocinationis in Medicina eſſe cenſemus. Per hanc vero nihil aliud intelligimus, quam perennem ſanguinis & fluidorum per corpus mere tubuloſum & hydraulicum, beneficio ſyſtoles & diaſtoles, quæ in omnibus canalibus viget, progreſſivum & in circulum abeuntem motum; ut adeo vita in corpore humano nihil aliud ſit, quam motus fluidorum, a ſolidis, præſertim corde & arteriis, & ſolidorum, a fluidis, quo ſalvo, machina ratione mixtionis ſuæ maxime in putridam corruptionem prona, ab hac immunis perſiſtit, & quo prorſus extincto, putrefactio mortifera incipit.

§. VIII.

Ex integro hoc motu proxime vitæ ſanitatis cauſſæ petendæ.

Quamvis autem de penitus inquirendis remotioribus motuum vitalium cauſſis non valde ſimus ſolliciti, eo quod ſubtilior talis theoria, non tam ad ſcopum medicum, quam potius ad phyſicam, ſeu metaphyſicam ſcientiam ſublimiorem ſpectet; non dubitamus tamen aſſerere: motum illum ſyſtoles & diaſtoles in univerſo vaſorum ſyſtemate, qui fluida movet, eorumque curſum moderatur & dirigit, neutiquam perſiſtere poſſe, niſi ad tunicas fibroſo-nerveas, e quibus vaſa coagmentantur, ſanguini per arteriolas, & liquido, cujuſcumque ſit indolis, per nervulos, liber pateat affluxus, adeo, ut hoc intercepto, repente omnis motus concidat. Porro firmiter aſſerimus: ſanitatem, quæ in libero & ordinato functionum, tam animi, quam corporis, exercitio conſiſtit, a motu ſyſtoles & diaſtoles in ſolidis & progreſſivo fluidorum in vaſis, imperturbato & æquabili, a partibus internis & vaſis majoribus, ad extimos & minimos canaliculos vergente, unice dependere, quo integro ac inoffenſo, humorum utilium, qui ad uſum retineri debent ſecretiones, & inutilium ac ſuperfluorum excretiones ſaluberrimæ, legitime perficiuntur.

§. IX.

Et læſo morborum origo arceſſenda

Hoc itaque poſito ſanitatis fundamento, læſionem functionum corporis noſtri, quæ formalem morboſi ſtatus rationem exhibet, a vitiato

ſoli-

ſolidorum & fluidorum motu unice deducimus; qui, ſicuti variis modis lædi poteſt, ita etiam morborum, ſeu potius motuum morboſorum, cauſſas formales & proximas varias adſtruimus. Attenta tamen in omni morbo, ſeu ſtatu præternaturali, obſervatione compertum habemus, motum illum vitalem a partibus interioribus ad exteriores, conſtrictione minimorum vaſculorum & fibrillarum ſpaſtica, valde intercipi, ac inverſo plane curſu, a circumferentia ad centrum urgeri, & deinde rurſus cum impetu a penetralibus ad ambitum, accelerata ſyſtole & diaſtole, agi, qualis motus, ſi univerſum corpus afficit, febris dici ſolet. Deinceps id quoque obſervatu conſtat, motum intenſiorem ſyſtoles, ſive ſpaſmum, certas nonnunquam tantummodo partes occupare & fluidorum motum ibi turbare, qui motus vocari ſuevit ſpaſmodicus. Porro in quibuſdam morbis animadvertimus, motum reciprocum conſtrictionis & expanſionis in partibus muſculoſis, tam internis, quam externis, præter voluntatem intendi, qui convulſivus, aut ſi enormis, epilepticus dicitur. Tandem etiam in plurimis morbis obvium, motum activum ſyſtoles in ſolidis valde eſſe remiſſum ac reſolutum, & fluidorum progreſſum inde retardari, quæ affectio, ſi levior, atonia, ſi gravior, paralyſis vocatur, & ſecunda eſt morborum mater.

Pervertitur autem quadruplici modo, 1) per ſpaſmū; 2) per ſpaſmodicas ſtricturas, 3) per convulſivos epilepticos motus, 4) per atoniam

§. X.

Ad primam claſſem referendæ ſunt omnis generis febres.

Conſtitutis ſic quatuor motuum morboſorum generibus, primo loco iſtos recenſebimus, qui ex aucta ſpaſtica vaſorum & fibrarum ſtrictura in externo corporis habitu, ſanguinem & fluida ad interiora urgente, ſubnaſcuntur, quos inter maxime eminet febris. Nulla enim ejus ſpecies eſt, ſive ſit intermittens, ſive continua, eaque vel benigna, vel maligna, acuta, ſive lenta, inflammatoria, ſanguinea, aut lymphatica vel bilioſa, item, cum vel ſine exanthematibus, ſive denique ſymptomatica, in qua non ſub acceſſione, progreſſu, immo tempore exacerbationis, partium extimarum refrigeratio, ſummæ cutis ejuſque pororum conſtrictio, vaſorum detumeſcentia, horripilatio, partium rigor, ſudoris ſuppreſſio alvique conſtipatio, obſervetur. Nullam porro febrem videas, qua ſanguis non ab exterioribus ad interiora, cor & appenſos eidem majores canales, ſuperiores quoque partes pellatur & congeratur, ut hinc dolor dorſi & capitis, præcordiorum anxietas, inquietudo, ſpirandi difficultas, pectoris oppreſſio, pulſuum durities & frequentia, oboriantur, vel plane, coacto ad cerebri & ſpinalis medullæ membranas ſanguinis impetu, deliria, convulſiones, ac epilepſiæ, nonnunquam in principio, quandoque etiam, quod magis periculoſum, in vigore, accedant. Nulla denique febris, vel motus febrilis ſpecies diſcedit ac ſolvitur, niſi ſpaſtica illa in ſuperficie cutis & minimis vaſculis ſtrictura intermittat, vel plane remittat, ut liberior & æquabilis ſanguinis ad exteriora & emunctoria affluxus reſtituatur, quem mollior & validior arteriarum pulſatio, ſudor vel mador & perſpiratio auctior, nec non alvus ſolutior & urina craſſior, tanquam bonæ criſeos ſigna, ſequuntur, vel comitantur. Et duplici hoc motu, omnis febris, ſive motus febrilis, eſſentia & natura continetur.

§. XI.

Hæmorrhagiæ criticæ & ſymptomaticæ.

Poſt febres multi alii adhuc ſunt morbi & motus morboſi, in quibus pariter ſanguis a partibus exterioribus & inferioribus, ad interiores ac ſuperiores curſus præter naturam convertitur. Videlicet obvium hoc eſt in omnis generis hæmorrhagiis, tam ſalutaribus, ſive criticis, quam pernicialibus, ſive ſymptomaticis. Menſtrualis illa ſanguinis in feminis, & hæmorrhoidalis in maſculis effu-

ſio, antequam ſuccedat, inferiora refrigeſcunt, cutis ſtringitur, in dorſo circa pubem & os ſacrum dolor percipitur, artus laſſantur, genæ gracileſcunt & pallent, demum pulſus intenditur & tunc ſanguis effluit. In narium ſtillicidio extremæ & inferiores partes levius minimum quoque frigent, facies vero rubet ac tumet, vaſa temporum intenſius ſaliunt, gravativus dolor caput obſidet, & ſub aucto arteriarum pulſu, ſanguis ſtillat. Hæmoptyſin porro nunquam non antecedit extremorum, præſertim pedum, frigus, laſſitudo, flatus in abdomine, alvi adſtrictio, pectoris oppreſſio & difficilis ſpiratio. Ipſe cruentus vomitus, & nigri cruoris per anum ſeceſſus, nec non mictus ſanguinolentus, nunquam accidunt, niſi præceſſerint ſpaſmi in abdomine, dolor in dorſo, ani conſtipatio, cum cutis & extimarum partium refrigeratione ac detumeſcentia, arteriis ſemper citatius & ad tactum durius micantibus.

§. XII.

Inflammationes omnes.

Eadem ratione inflammationum geneſis contingit. Phrenitis idiopathica æque, ac ſymptomatica in febribus continuis, vix aliter inducitur, quam cum horrore & rigore in corporis cortice, alvo compreſſa & urina tenui aquoſa, rapto interea ſanguine ad caput, in quo arteriæ, tam internæ, quam externæ, fortiter pulſant, facies rubet, oculi ſcintillant & nares ſiccæ & calidæ ſunt. Et quia ſanguis copioſius appellitur, quam canalium ſanguiferorum diameter capere poteſt, neque per nares exſolvitur, ad lateralia arteriolarum, non cruoris, ſed ſeri, vel lymphæ trajectui dicata vaſa, cogitur, in quibus ſtaſin concipiens, dolorem, ardorem, ac delirium cum phantaſiæ turbatione ingignit. Reliquæ inflammationes, in oculis opthalmia, in faucium & aſperæ arteriæ principio, angina, in pulmonibus, pleuritis, & peripneumonia, in ligamentis hepatis membranoſis, hepatitis, in renum ſubſtantia, nephritis, nec non ea, quæ in ventriculo, inteſtinis, utero & veſica conſiſtunt, non alio etiam modo ſubnaſcuntur, quam quod ſanguis per ſpaſmos & dolores, in abdomine & inteſtinis præſertim, e minoribus vaſorum propaginibus repellatur, & inde ad alias partes fortiori appulſu congeratur; unde ſæpiſſime obſervavi peripneumoniam & pleuritidem, perpeſſo prius colico dolore, acceſſiſſe. Inſuper inflammationes illæ dolorificæ, quæ extremas partes cum dolore, & rubore obſident, ut eryſipelas in cute vel facie, rheumatiſmi in membranis muſculorum, arthritis in ligamentis nerveis juncturarum, podagra in pedibus, gonagra in genubus, chiragra in manibus & iſchiatis in oſſibus iſchii, eoſdem obtinent natales: quandoquidem ante earundem acceſſionem, cutim plerumque horripilatio & refrigeratio tangit, vaſa detumeſcunt, vires cum appetentia languent, præcordia anguntur, quandoque etiam vomitus exoritur & feces retinentur, luculento indicio, ſpaſmis extrema ac interiora ſtringi, ipſumque ſanguinem retro agi.

§. XIII.

Graves quidam capitis morbi.

Accedunt graves illi capitis & cerebri affectus, inſultus ſive paroxyſmi epileptici, maniaci, apoplectici, paralytici ac ſoporoſi. Dum enim in his ſanguinis & humorum impetus ad caput, & maxime ejus interiora, urgetur, neque exitum ibi invenit, cruor vel in vaſis membranarum cerebri ſtagnat, & principia nervorum comprimendo, apoplexiam, leviorem tamen ſive ſpaſmodicam, hyſtericis & hypochondriacis familiarem, inducit, vel ruptis plane ob nimiam diſtenſionem plexus potiſſimum choroidei vaſculis, effunditur, ac ventriculi illapſus, fune-

Digitized by Google

neſtam graviorem apoplexiam gignit, vel ſerum ob moram ſecedit, ac in ſubſtantiam cerebri & ſpinalis medullæ deſcendens, paralyſin nec non ſoporoſos affectus & memoriæ imminutionem ſuſcitat, vel denique rapto velocius & cum impetu per cerebrum ſanguine, diſtentis quoque ſimul nimium minimis canalibus, furor exoritur. Hinc eſt, quod ſemper ante incurſum horum morborum, in extremis frigus ac horripilatio ſentiatur, & maxime in hypochondriacis, iiſdem maxime obnoxiis, dolores & ſpaſmi in ventriculo, in dorſo, hypochondriis & abdomine, membrorum laſſitudo & alvus compreſſa, advertatur. Quinimmo in epilepſia, compreſſis per ſpaſmum venis externis jugularibus, facies a copioſioris ſanguinis appulſu, non modo turget, ſed & colore ex rubro nigricante perfunditur, motu arteriarum velociori ac duriori, quam in apoplecticis inſultibus viſitur.

§. XIV.

Catarrhi & diarrhea ſeroſa. Porro omnis ſeri copioſioris & vitioſi in coryza, per glanduloſam faucium & narium ſubſtantiam, in tuſſi humidâ, ex pulmonum bronchiis, ac in diarrhea ſeri acris, ſalſi & bilioſi largior & ſalutaris ſæpe excretio, cum horripilatione cutis, extremorum refrigerio, artuum laſſitudine, corporis languore ac perſpiratione ſuppreſſa, accedit, & vernali potiſſimum, nec non autumnali tempore, quo ob aerem frigidum & humidum cortex corporis conſtringitur & fluida ad interiora ſeſe recipiunt, ſolennis eſt. *Salivatio quoque.* Neque effrenis ſalivæ profuſio argento vivo proritata, quæ mihi aliquoties lethalis viſa eſt, ſine ingenti & continua refrigeratione extremorum, cutis conſtipatione, alvi ſiccitate & urinæ difficultate, obſervatur.

§. XV.

Recidivæ morborum. Efflorescentiæ cutaneæ retrocedentes. Omnis quoque febrilis, vel alius morbus recidivans, perfrigeratis prius notabiliter artubus, dorſo dolente, viribus languentibus, corpore laſſo, horroris cujuſdam ſenſu & alvi obſtipatione, incipit ac repetit. Inprimis frequentiſſimę obſervationis eſt exanthemata, in acutis quidem variolas & morbillos, purpuram rubram & albam, nec non petechias, in chronicis ſcabiem, puſtulas vel ſalſas alias acres & erodentes cutis defædationes, poſt ſpaſticam tubulorum cutis criſpaturam, incauta perfrigeratione, vel topicis adſtringentibus improvide applicatis, inductam, diſparere, reſiccari, ac ad interiora recedere, gravius damnum certo invectura. Quin ſæpius vidi, œdematoſos pedum tumores, acceſſione febris intermittentis, cui horror & extremorum ſtupor junctus, evanuiſſe, ſed intro pulſos, pectoris ſuffocationem intuliſſe.

§. XVI.

Nec denique in artis exercitio verſantibus ignotum eſſe poterit, quam ſæva pathemata ſubitam lochiorum, menſium & hæmorrhoidum fluxus ſuppreſſionem, conſequi ſoleant, nullam certe aliam ob cauſſam, quam quod, quæ ſanguinem plorant vaſcula, vehementiori ſtrictura, vel a frigida aura, vel animi affectu, vel etiam medicina præpoſtere adhibita, afficiantur, quibus compreſſis, motus antea eo directus retrocedit, & ſanguinem ad nobiliora viſcera & majores canales trudit, ubi copioſius collectus, varias & difficiles turbas ſuſcitat, in inteſtinis quidem, acerba tormina, in ventriculo, cardialgiam, in præcordiis, ſummas anxietates, in thorace, ſpirandi anguſtiam & difficilem ad ſuffocationem uſque anhelitum, in dorſo, dolores, in artubus, laſſitudinem, languorem & movendi impotentiam, in corde, palpitationem ac tremorem, immo ſyncopen cardiacam, in capite, cephalalgias, aurium tinnitum, ſcotomiam, quandoque vertiginem, nonnunquam plane epilepſiam, melancholiam, ſive anxias & meticuloſas cogitationes, cum perverſa phantaſiæ impreſſione, ac in univerſo corpore, *Nec non quæ poſt ſuppreſſas hæmorrhagias ſequuntur pathemata.*

Digitized by Google

languores viriumque jacturam.

§. XVII.

Nullus ex his morbus ſolvitur, quam ſpaſmo ſublato.

Et hæc cuncta timoris & periculi plena atrocia mala, in omnibus quos recenſui morbis, febribus, inflammationibus, doloribus, profluviis, aliiſque, prius non deſinunt ac laborantes deſerunt, quam ſanguinis ac fluidorum a centro ad peripheriam, ab interioribus ad exteriora & vaſorum minima, beneficio naturæ vel congruis remediis, repetat aut reſtituatur. Quare etiam perfectæ ſolutionis morbi quam Græci criſin vocant, certa indicia præbent pulſus mollior & ſedatior, calor per omnem corporis ambitum æqualiter diffuſus, tepidus ex auctiori perſpirationis ſucceſſu mador ac ſudor, ſomnus placidior, alvus ſolutior & urina craſſior, facile ſedimentum ponens, ex quo potiſſimum Veteres, coctam eſſe febrilem & morbificam materiam, augurabantur.

§. XVIII.

Morboſi igitur motus non per ſe & ſua natura ſunt ſalutares.

Quæ quum ita ſint, nemo certe, qui allata curatius expendi, facile in eorum ſententiam deſcendet, qui haud ferentur affirmare: & febres, & omnes hos plane morboſos motus in ſe & ſua natura eſſe ſalutares, ad vitam conſervandam & corpus ab interitu vindicandum, a ſapienti natura provido conſilio inſtitutos. Qui enim motus ejuſmodi ſpaſtici, qui circulum ſanguinis vitalem, liberum, æquabilem, ad exteriora corporis per minima vaſcula iter legentem, ſiſtunt, cohibent, ac pervertunt, naturæ amici & ſalubres dici poſſent? quum non modo excretiones ſaluberrimas, ſine quibus vita conſiſtere prorſus nequit, intercipiant, ac ſordes ad interiora reprimant, ſed & attenta obſervatio doceat, ſub iiſdem lethalem vitæ cataſtrophen induci. Certe in omnibus chronicis & acutis morbis ipſiſque febribus, quando ægri occumbunt, ex iiſdem motibus mortis ſigna deſumuntur, quæ inter tanquam ipſo eventu toties comprobata referuntur maxime extremorum frigus, horror & rigor partium, ſudor frigidus, & exanthematum, ſi adſunt, retroceſſio, facies contracta, nares acuminatæ, tempora collapſa, reſpiratio anxia & difficilis, ſumma virium proſtratio, cum pulſu inæquali, debili, contracto vel etiam intermittente, inſequente demum mentis ac ſenſuum emotione, aut convulſione. Ipſe quoque notavi, eos, qui ex intermittente moriuntur, in ejuſdem acceſſione & frigore, ubi omnia a ſpaſmo conſtricta rigent, perire & omnes, qui ex præcedente morbo ad infeſtos hos motus proni ſunt, ut hypochondriaci, hyſtericæ, hæmorrhoidum vel menſium ſuppreſſione laborantes, his in morbis acutis per ſe non adeo periculoſis, repetentibus, jugulari.

§. XIX.

Sed tamen per accidens ſiunt ſalutiferi.

Quapropter nulla certe alia ratione, nulloque alio reſpectu, hi motus, per ſe morboſi, vocari poſſunt ſalutares, quam quod per accidens, licet ſæpius, per eoſdem, alter iſte, revera per ſe ſalutaris dicendus, ſanguinis nempe a partibus internis ad externas tendens progreſſus, mechanica quadam ratione excitetur, augeatur, ac per ejuſdem appulſum, interventu mechanicorum, quibus a ſummo opifice machina animalis ſapientiſſime inſtructa eſt, motuum, ipſius morbi cauſſam, vel ſtagnantem materiam reſolvendo, vel eandem expellendo, auferatur. Et hoc demum ſenſu, febris ad Celſi loquendi modum medicina & præſidium corporis appellari, vel ut Hippocrati aliiſque Veteribus ſolenne, denominatio pugnæ naturæ cum morbo, nec non naturæ optimæ morborum medicatricis, admitti poterit, intelligendo per morbum perniciales illos ſpaſmodicos & κατ᾽ ἐξοχὴν morboſos motus, vincendos per naturam, hoc eſt, ſalutarem illum ab interioribus ad exteriora corporiſque ambitum vergentem ſanguinis & humorum motum.

§. XX.

Digitized by Google

Alterius claſſis morbis, ex ſpaſmo particulari, accenſendi dolores in capite &c.

§. XX.

Atque hi ſunt natales morborum quos ſpaſmi ſanguinis & fluidorum motum retroagendo ingignunt: jam etiam illuſtrabimus perniciales illos effectus, quos iidem ſpaſmi in partibus, ubi incipiunt & fixam habent ſedem, ſuſcitant. Incipiemus a doloribus, quorum cauſſam plerumque præbent ſpaſmi, dum ſcilicet nervoſas tunicas, quæ acutiori ſenſu præditæ, gravius & pertinacius infeſtant, & tantum pro diverſitate locorum diverſam ſortiuntur denominationem. Videlicet vehemens ejuſmodi ſpaſtica ſtrictura, externas capitis membranas, ut pericranium, attentans, cephalalgiam, modo in ſincipite, modo in occipite, parit, ſi dimidiam cranii partem, in ſiniſtro vel dextro hemiſphærio, detinet dolor vocatur hemicrania, quando vero circumſcriptæ tantum certæ regioni inſidet, clavus audit. Idem hic ſpaſmus ad ligamenta nervoſa dentium deſcendens, odontalgia, & valde nervoſam meatus auditorii membranam exercens, otalgia vocatur. Ventriculi tunicæ nerveæ, nec non orificia, criſpata & ſpaſtice conſtricta, cardialgiam, cum ingenti circa præcordia anxietate & anguſtia faciunt. Inteſtina quum ſpaſmi exagitant, & quidem tenuia, dolor ilei, circa umbilicum ſubſiſtens, urget; ſi in confiniis hypochondriorum craſſa, præſertim colon, tormina vocantur colica; & quando infimam voluminis regionem, a ſtagnatione maxime ſanguinis hæmorrhoidalis, dolor hæmorrhoidum cæcarum nominatur.

Aliisq; corporis partibus

§. XXI.

In uretheribus reliquiſque urinæ evehendæ dicatis & ex tunicis penitus nervoſis & muſculoſis conflatis canalibus, ſi quando infixus major calculus, hinc diſtractionem, hinc criſpaturam, cauſſatur, immanis dolor, cum dyſuria & aliis gravibus ſymptomatibus ſtipatus, gignitur. Stricto autem & corrugato veſicæ ſphinctere, ardens urinæ ſtillicidium, quod ſtranguriam dicunt, adeſt. Dolorificus porro hic ſpaſmus, ligamenta, quæ artus vinciunt & continent, obſidens, articulorum morbos excludit, & denominatione a proxima parte deſumta, podagræ, gonagræ, chiragræ, vel iſchiatidis, vel etiam extremam tantum muſculorum membranam ſollicitans, rheumatiſmi, vel pleuram, pleuritidis ſpuriæ nomine, in Medicorum ſcholis inſignitur. Ipſum perioſtium ubi lancinatur & ſpaſtice quoad certam partem affligitur, acutiſſimus crudelis dolor ſuſcitatur, in lue venerea & paronychia obvius, cui atrocia non cedit is, qui facta in luxatione oſſium diſlocatione, ægros angit.

De noxio ſpaſmi effectu in excretoriis, & in cute commodo ejus.

§. XXII.

His non minora, ſed majora utique ſunt damna, quæ perniciales ſpaſmi, locis, quæ ſaluberrimis excretionibus vacant, firmius inhærescentes, intentant. Nimirum tubuloſa & cribroſa cutis ſubſtantia, e cujus ſpiraculis copioſiſſimi tetri vapores exhalant, ſpaſticam ſtricturam, vel ab acri frigore improvide admiſſo, vel per conſenſum ob affectas interiores partes, ut fit in febribus & doloribus, patiente, excrementitiæ illæ ſalinæ & ſulphureæ activæ admodum indolis ſordes, in corporis penetralia reſorptæ, vel febres catarrhales ipſamque coryzam ac tuſſes cient, vel ad inteſtinorum tunicas latæ, & bile acriori reddita, diarrhea cum torminibus concitant, vel ad renale emunctorium & urinarios ductus appulſæ, copioſiorem quidem urinam, ſed cum difficili mictu, efficiunt, quid? quod eædem ſuperficiales tubulorum in cute ſtricturæ; liberam perſpirationem ſufflaminantes, ad fomitem chronicarum paſſionum, primis in viis, præſertim duodeno conſtituendam, multum conſerant.

§. XXIII.

Digitized by Google

§. XXIII.

2] Inteſtinorum voluminæ.

Alimentaris ille canalis ab œſophago ad anum porrectus, ingeſtorum digeſtioni & reliſtarum ex his fęcum excretioni dicatus, ſi hoſtili ſpaſmo ſtringitur, maxima inde & varia in corporis integritatem redundat noxia. Inprimis alvi contumax adſtrictio, plerumque debetur ſpaſmis, qui vel ipſis in inteſtinis, & maxime inferiori coli portione & recto conſiſtunt, vel per conſenſum e ſtrictis remotioribus partibus eo propagantur. Suppreſſa autem hac ratione alvi evacuatione, ſcybala non modo retinentur, ſed & omnes flatus cum ipſis ſordibus ad ſuperiora & tenuia inteſtina, immo ſæpius ad ſtomachum, reprimuntur, ubi propter inflationes inde pullulantes, multa eaque gravia inſequuntur ſymptomata, id quod hypochondriaco vel hyſterico malo laborantium exemplo luculenter patet. In medio inteſtinorum hoſpitans ſpaſmus, motum periſtalticum invertit, & ad ſuperiora non modo flatus, ſed & fęces excernendas urget, ut ſurſum latæ, per os ac vomitum rejiciantur, quod ſæpiſſime fit in paſſione iliaca, præſertim incarcerata hernia ſtipata.

§. XXIV.

Speciatim ilei

Ileon ficuti inteſtinorum eſt tenuiſſimum & ſenſationis exquiſitiſſimæ; ita hoc modo præter naturam affectum, non ſolum atrociſſima circa umbilicum tormina, ſed etiam dejectiones crebras & copioſas parit, ut in colica cum diarrhea juncta, ſive biliosa, aut ubi draſticum purgans fuerit aſſumtum, contingit. Vehemens quoque ſtrictura ſpaſtica, quum occupat inferius orificium ventriculi ejuſque motum ſubvertit, vomitus vel conatus ad vomendum emergit; quando vero ambo orificia, ſiniſtrum & dextrum obſerantur, ipſe ventriculus flatibus turget & mirum diſtenditur, unde in hyſtericis & hypochondriacis truculenta ſæpe pathemata. Nonnunquam etiam clauſo adhuc pyloro, ſtomachus ſuperius laxatur, & patefacto exitu, ipſi flatus ingenti copia & cum impetu e faucibus erumpunt & ructus fiunt.

& ventriculo.

§. XXV.

3] In ductibus biliariis.

Et quia totum ſyſtema vaſorum biliariorum, quæ in hepate & extra illud diſcurrunt, & motu identidem periſtaltico, quem nonnulli recentiorum oſcillatorium dicere malunt, biliosum ſuccum demum ad duodenum trudunt, ſpaſmis pariter ex facili patet, ob tunicas, quibus canales biliares inſtructi ſunt muſculares & nerveas, fit, ut pro diverſitate ſtricturæ in vaſa hæc cadentis, variæ affectiones morboſæ reſultent. Nam orificio ductus choledochi conſtipato, ut ſæpe accidit ab ira retenta, nec non in cardialgia, in vomitu, vel ab aſſumto purgante aut veneno, bilis motu etiam inverſo periſtaltico regurgitat ad lymphæ & ſanguinis maſſam, & icteritium cuti inducit colorem, ſimul quoque craſin temperatam & benignam ſanguinis & humorum corrumpit ac deſtruit. Ductus cyſtici & hepatici, quando ob bilem nimis acrem redditam, vel modo dictas cauſſas arctius adducuntur, ipſa bilis ingenti in copia amandatur ad duodenum, & ſedes vel vomitiones admodum bilioſas efficit, ipſumque cholericum ſæpe parit morbum. Detenta vero in duodeni cavo bilis tam copioſa & vitioſa, cum aliis corruptis ibi ſtabulantibus male coctis, ſuccis facile in corruptionem abit, & gravium ſymptomatum atque inflammationum fomitem præbet.

§. XXVI.

4] In urinalis viis

Idem de ſyſtemate ductuum, qui urinam vehunt, tenendum. Hi enim quum non minus periſtaltico, hoc eſt, reciproco ſyſtoles ac diaſtoles motu gaudeant, intenſiori facta per ſpaſmum ſyſtole earum, & quidem ubi uretheres renibus implantantur, urinæ fluxus plane intercipitur, ac retentus ſalſus latex non modo renale conceptaculum valde diſtendit, ſed & ad ſanguinis maſſam redit, ut ſi diutius

nius perſtiterit malum, gravis ad ſuffocationem uſque anhelitus, vel etiam tumor hydropicus, aut convulſiva quædam affectio, quin non raro mors, ingruant. Clauſura uretherum ad ingreſſum in veſicam, quacunque etiam ex cauſſa, contingente, urina e pelvi jugiter ſtillans appenſos uretheres cum ſæviſſimo dolore mirum expandit, ut inſtar farciminis diducti poſt mortem appareant. Quando vero ſpaſmus ad veſicę ſphincterem vergit, urina non redditur, ſed veſicam implet ac ampliat. Urethra demum a graviori ſtrictura compreſſa, mictum difficilem cum ardore & dolore, ſive ſtranguriam, conciliat.

§. XXVII.

In ſecretoriis organis. Uti vero excretoria, ſic quoque ſecretoria corporis organa, detrimentoſus ſpaſmus nonnunquam tangit, admiſſo inprimis externo frigore, vel perpeſſo graviori terrore. Sic ductus mammarum lactiferi eidem crebrius obnoxii ſunt, ut non ſolum ſecretio lactei liquoris in glandulóſa mammarum ſubſtantia impediatur, ſed etiam inde tumores, in abſceſſus & ulcera *faucibus & palato,* deſinentes, contrahantur. Faucium & palati glandulóſa compages, ex qua continuo lymphaticus & ſalivalis ſuccus ſtillat, ubi arctius ſtringitur, quod non tantum in æſtu præternaturali, ſed etiam febrium acceſſione, nec non in aliis affectibus internis ſpaſmodicis contingit, fauces areſcunt & ſitis accenditur. *villoſa inteſtinorum.* Pariter tunica villoſa inteſtinorum tenuium, quæ tota vaſculóſa & cellulóſa ſi inflata exſiccetur apparet, ſpaſmodice contrahitur, ob tunicam nerveam cui inſternitur, & tunc parum humoris ex ingeſtis per venas lacteas ad maſſam ſanguinis fertur, unde corpus emaciatur, imus contra venter intumeſcit, immo durus ac renitens *glandulis faucium.* a flatibus intro coactis fit, ac ita tandem tympanitis gignitur. Viciſſim quum glandulæ, quæ ſalivalem laticem in fauces eructant, medicamento mercuriali ad iteratas fortiores ſtricturas ſollicitantur, ſalivæ ingens exoritur profluvium, quod etiam evenit, in hypochondriacis ab humore ſtimulante acri acido.

§. XXVIII.

Porro in diaphragmate. Superiores & nobiliores corporis partes, quo magis reliquis in œconomia animali præſtant, eo gravius detrimentum, ſi infeſto ſpaſmo premuntur, ipſa corporis patitur integritas. Diaphragma, & maxime ejus portio nerveo-tendinoſa, quando præter naturam valide contrahitur; aſthma naſcitur ſic dictum ſpaſmodicum, cum ſenſu coarctationis & compreſſionis circa præcordia, ſolenne hypochondriaco malo vexatis ſymptoma. Quin ſpaſmo hoc diutius ſepto incumbente, ſumma ſpirandi urget anguſtia, quam haud raro œdematoſus, ſive hydropicus inferiorum partium tumor, inſequitur, eo quod cava vena, ex hepate emergens ac per diaphragmatis ſubſtantiam nerveo-tendinoſam tranſmiſſa, hoc corrugato, ſimul anguſtatur, ut ſanguis per adductum ejus alveum difficulter ad cor volvatur, & liberiori tranſitu excluſus, non tantum in inferioribus partibus, verum etiam in venæ portæ ramis & plurimis abdominis viſceribus copioſius collectus, reſtagnet, ac mota ſeroſam in poros dimittat portionem, unde tumores. *aſperæ arteriæ.* Vaſa & ramificationes aſperæ arteriæ per pulmonum ſubſtantiam diſperſæ, tunicis muſcularibus & nerveis veſtitæ, quando vehementiam ſpaſmi experiuntur, quod non raro fit inhærente iiſdem intus genita, vel retropulſa quadam acri, ſeroſa, exanthematica materia, ingens pectoris oppreſſio & reſpirationis difficultas oritur, quæ, propulſa ad habitum corporis perniciali illa materia, protinus ceſſat. *Laryngis & pharyngis.* Laryngis & pharyngis nerveis & muſculoſis partibus, quum inſidet ſpaſmus, conſtrictivus quidam circa gulam obſervatur ſenſus, haud ſecus ac ſi palus ibi infixus hæreret, quod hyſteri-

ſtericis, ſpaſmo ventriculi laborantibus, familiare.

§. XXIX.

Cerebro ejuſque membranis, præſertim duræ matri.

Longe magis adhuc terrent ſpaſmi ſenſibiliorum cerebri membranarum. Nam dura ſic dicta mater, per quam ſinus venoſi feruntur, & a qua, tanquam matre, omnes membranæ nervoſæ originem ſortiuntur, ob texturam prorſus nervoſam ac fibroſam, motu tonico vitali, ſyſtole & diaſtole, pollet, & ſanguinis per caput & cerebrum progreſſum, nec non fluidi tenuiſſimi in nervorum principia ingreſſum, quam maxime moderatur. Quapropter læſo ejuſdem motu eoque per ſpaſmos intenſiore facto, non mirum eſt, perquam ſæva pullulare pathemata. Inprimis hoc loco ceu perpetuę veritatis aſſertum inculcandum: quod animi diſpoſitio, inclinatio ejuſque varii motus, immo impreſſiones & functiones in judicando, a ſanguinis & fluidorum motu ac tranſitu per cerebrum ejuſque membranas, plurimum dependeant; hic vero ſanguinis curſus, pro varia duræ potiſſimum meningis textura, tono ac motu ſuccedat atque regatur. Et hanc ob cauſſam mentis emotionem ſive delirium, tam melancholicum, quam furibundum, aliaque gravia in capite mala a præternaturali hujus membranæ conſtitutione quam maxime arceſſenda eſſe judico.

§. XXX.

Unde melancholia.

Scilicet quando ita ſtringitur dura mater, ut ſinus venoſi anguſtentur, & hinc per ipſam ſanguis impeditius trajiciatur, in animo variæ anxiæ & ſine omni cauſſa formidoloſæ ac triſtes comparent phantaſiæ, ad deſperationem quandoque accedentes, cum intellectus errore, qui affectus melancholia vocatur, in ſpaſmodico-hypochondriaco malo obvius. Ubi vero durante tali ſtrictiore duræ matris habitudine, ſanguis a cauſſis in corporis interioribus delitеſcentibus, vel etiam ab iracundia, cum impetu ad caput rapitur, inſania furibunda cum lædendi impetu, vehementi odio & ira ſine evidenti cauſſa, naſcitur. Et nunc facile intelligitur, quare melancholia facile tranſeat in furorem, & hunc ſæpe melancholia excipiat.

Furor.

Quod ſi vero ſanguinis progreſſus ob rigidum duræ matris ſpaſmum ſiſtitur, & vaſa cruore repleta nervorum principia comprimunt, levior ſpecies apoplexiæ gignitur, quæ nobis dicitur ſpaſmodica, & crebro viſitur in gravi affectione hyſterica, ac tempeſtive admiſſa veneſectione, repente nonnunquam tollitur.

Et apoplexia levior.

§. XXXI.

In ſenſoriis ſenſus læditur.

Neque ſenſoria a criſpatura ſpaſtica penitus ſunt immunia. Si ad nervos pertingit opticos, quod aliquoties vidimus a vermibus, viſus ad tempus perit, vel duplicatur. Si ad interiores auris, quæ labyrinthum cochleam & meatum auditorium ſuccingunt, tunicas fertur, non modo tinnitus & ſuſurrus moleſtiſſimus, ſed & intolerabilis anxietas a ſono externo acuto percipitur. Nervi linguales ſpaſmo correpti, quod etiam aliquoties in verminantibus obſervatum eſt, aphoniam ſive loquelæ defectum inferunt. Internum narium ſpatium, unacum ſinubus oſſium cranii, tunica valde nervoſa & glanduloſa, quæ pituitaria vocatur, obductum eſt, quæ ubi ſpaſmo, ſive acri frigore, ſive ab auſtero humore huc delato, aut nimio pulveris tabaci uſu, adſtricta, non modo muci excretio cum odore impeditur, ſed & guſtus ſimul læditur. Inſignis enim eſt ſaporis & odoris ſympathia, utpote membrana narium poſticæ oſſi palati parti, quæ columellam apprehendit, appenditur, & ex pari quinto nervi ad palatum & nares etiam mittuntur. A ſpaſtica hujus membranæ ſtrictura deducenda etiam mihi videtur ratio, quare fęminæ hyſtericæ & qui gravibus pathematibus ſpaſmodicis affliguntur, ſuaveolentia, quæ penetranti agilitate ſtricturas intendunt, ægerrime ferre queant; adeo ut ſi factum fuerit, univerſo nervorum ſyſtemate in conſenſum tracto, ſæviſſima

ma ſymptomata, ſyncope, ſumma præcordiorum anxietas, ſpirandi anguſtia, in quibuſdam convulſiones, proritentur.

§. XXXII.

In medulla ſpinali convulſiones febrium.

Neque dubium eſt, quin membranæ, quæ medullam in ſpina contentam cingunt, & ejuſdem ſunt ſtructuræ, naturæ & uſus cum membranis cerebri, ſpaſtica ſtrictura afficiantur, idque ſecundum meam ſententiam ſæpiſſime, maxime omnium vero in principio omnium febrium, præſertim intermittentium contingit. Nam illa per univerſum corpus conſpicua horripilatio, refrigeratio, pororum cutis corrugatio & vaſorum ejuscum pallore detumeſcentia, neque minus oſcitatio, pandiculatio, ſunt affectus nervorum, qui ex medulla ſpinali ſuam accipiunt originem. Idem quoque dolor circa primam vertebram lumborum, qui plerumque ab initio omnium motuum febrilium obvius, id adſtruere videtur. Quod argumentum tamen in peculiari diſſertatione, de vera motuum febrilium indole ac ſede fuſius proſequutus ſum.

§. XXXIII.

Tertia ſpecies motuũ morboſorum convulſio.

Supereſt adhuc alia motuum præternaturalium, qui morbos proxime efficiunt, ſpecies explicanda, cujus indoles non tantum in intenſione & aucta fortius ſyſtole, ſeu contractione, ſed etiam reciproca & ſucceſſiva vehementiori expanſione, ſeu dilatatione, conſiſtit. Dicuntur hi motus convulſivi, & incipiunt in locis nervoſis, ſive immediate, ſive per conſenſum valde irritatis, & demum tranſeunt ad muſculos, etiam eos, qui voluntatis arbitrio ſubjecti ſunt, quos dire & horribiliter ſæpius agitant, diſtorquent & e ſitu ſuo dimovent.

Univerſalis epilepſia.

Quod ſi dura mater cerebri, cujus actio & conſpiratio cum membranis nerveis univerſi corporis, inque primis medullæ ſpinalis maxima, convellitur, univerſalis hæc eſt convulſio, particularis magis, ſi membranæ & nervi medullæ ſpinalis, in hoc vel illo latere, tali motu afficiuntur.

Particularis motus convulſivus artuũ.

Sæpe ipſa ſpina, vel antrorſum, vel retrorſum, horribiliter curvatur, jactatur & diſtorquetur, modo totum corpus flectitur, modo certi artus, manus vel pedes, hinc inde agitantur.

§. XXXIV.

Intra corpus palpitatio cordis; aſthma convulſivum;

Hiſce motibus internæ quoque muſculoſæ & nobiliores partes obnoxiæ ſunt. Cordis quippe palpitatio, qua e ſede ſua validiſſime dimovetur, nonniſi convulſionis ſpecies eſt. Diaphragmatis ſucceſſus, quo thorax cum impetu ampliatur & rurſus anguſtatur, cum intenſiori exſpiratione rectiſſime etiam ad convulſionem referri poteſt. In apoplexia, epilepſia & gravibus quibuſdam capitis morbis, ipſius thoracis convulſio conſpicitur, qua cum intenſiori facta reſpiratione, thorax vehementer diducitur & repente etiam contrahitur, lethale utplurimum in apoplexia ſignum.

Singultus. Tuſſis convulſiva.

Quando diaphragmatis muſculus convellitur, fit ſingultus, cujus cauſſa utplurimum hæret in ventriculo. Quandocunque larynx valde nervoſa & tunica quæ bronchia pulmonum cingit nerveo glandulosa, a ſero acri irritantur, pectoris etiam fit convulſio & ſuccuſſio, cum vehementi conatu expectorandi, in tuſſi ſic dicta ferina, ſeu convulſiva.

Sternutatio.

Quamprimum fibræ nervoſæ nares oblinentes ab acri quodam ſtimulo vellicantur, illico, ob commeatum nervi intercoſtalis, diaphragma per inſpirationem altiorem deprimitur, & mox ſpaſmo remittente, violenter retractum, fortiorem exſpirationem, cum vehementi aeris exſufflatione præſtat. Quin notabile eſt, quod a titillatione ſuper coſtas facta, diaphragma motu reciproco agitatum, cachinnos moveat.

§. XXXV.

Vomitus.

Percommode quoque in convulſionum cenſum vomitum referre licet, quia fortiori ſtrictura pylori & fundi ventriculi, aucta vero nimium expanſione orificii ſiniſtri & œſophagi, per-

Digitized by Google

perficitur. Non raro ex inteſtinis tenuibus, ut fit in paſſione iliaca, contenta vomitu rejiciuntur, quod non ſine inverſo motu periſtaltico, qui in ſuccedanea contractione & relaxatione conſiſtit, fieri poteſt. *Cholera, diarrhœa.* In cholera ac diarrhœa, qua ſordes mucoſæ, & bilioſæ brevi tempore ingenti copia ejiciuntur, ejuſmodi convulſivam affectionem, non modo inteſtinorum, ſed & ductuum biliariorum, adeſſe, cenſendum eſt. *Ructus.* Ructuum impetuoſa e ſtomacho fortiter contracto expulſio, hypochondriacis perquam frequens, eo quoque referri debet. *Abortus & Partus.* Præmatura fœtus in utero excluſio, ſive abortus, nunquam ſine ejus convulſione contingere poteſt, neque partus legitimus aliter peragitur, ita tamen, ut convulſiva agitatio non tantum uterum, verum etiam partes vicinas in regione pubis & oſſis ſacri tangat, & muſculos quoque dorſi & abdominis in conſenſum trahat. Nam ejuſmodi vehementes ſpaſmos, ſive conſtrictivos motus partium, ſubſequitur tandem mira orificii uteri interni dilatatio.

§. XXXVI.

Atoniæ debentur. Expoſitis ſic iis morbis, quorum formalis ratio in convulſione verſatur: tranſeundum nunc eſt ad eam affectuum claſſem, qui ex toni, ſeu potentiæ motricis, in nervoſis & muſculoſis partibus, item in ipſis canalibus qui fluida vehunt, imbecillitate, ſeu nimia remiſſione, aut exſolutione, quam Græci atoniam, vel ſi gravior affectio, paralyſin vocant, ſubnaſcuntur, quippe qui non levius periculum, ac priores, vitæ intentant, ſed certo reſpectu gravius. *Mors ipſa.* Quicunque paullo curatius ipſius mortis theoriam ſcrutatur, is non a vero aberrabit, ſi cenſebit, eandem in plenaria & univerſali reſolutione, ſeu potius extinctione motuum, qui in corde, arteriis membranis & omnibus muſculis vigent, conſiſtere. Nam ſimulac motus ille activus ſyſtoles cordis & arteriarum ſilet, vel extinguitur, protinus tota œconomia reliquorum motuum & functionum aboletur. *Syncope.* Si ſyſtole cordis ad tempus intercipitur, ſyncope, quæ imaginem mortis præbet, oritur. Sub languida valdeque imbecilli cordis & arteriarum pulſatione, quæ fit ſæpius a metu vel magna mœſtitia, vires naturæ ita exſolvuntur ac proſternuntur, ut anima, *Animi deliquium.* cujus operatio in ſenſu & cogitatione conſiſtit, deliquium quoddam patiatur. Mors, quæ venenum aſſumtum ſequitur, ab extincta vi motrice cordis oritur, dum illud vel narcotico quodam vapore hanc ſupprimit, vel ob vehementiam ſpaſmorum, cor quaſſantem, fluidum, quod motum præſtat, penitus diſſipatur, ut ex toto deſinat ſyſtole.

§. XXXVII.

Graves cerebri morbi. Lubet vero ſigillatius damna certarum partium ex atonia exponere. Graves illi cerebri morbi, ſtupor, ſopor, torpor, continua ad ſomnum propenſio ſenſuum, memoriæ & ingenii abolitio, vix gigni poſſunt, niſi ſub magna atonia, & imbecillitate ac ſyſtole deperdita duræ matris, nervorum & membranarum nervoſarum, ſi nempe fluido ſummæ activitatis, tenuiſſimo, & puriſſimo, quod veteres ſpiritum animalem vocant, variis de cauſſis deſtituuntur. *Gutta ſerena.* Gutta ſerena, ſive plenaria viſus obſcuratio, ſalvo oculo, nihil aliud quam nervi optici paralyſin indicat. Sique hi nervi a vicina carotide, ſanguine diſtenta, paullo arctius comprimuntur, vertigo fit, *Vertigo.* quæ tamen etiam a ſpaſmo nonnunquam ſuam petit originem. Soluto penitus nervorum acuſticorum vigore, quod vel à nimia ibi exundante humiditate, aut occalleſcentia fit, ſurditas eſt. *Surditas & tinnitus.* Moleſtus ille aurium tinnitus, qui in interiori aure, intra tympanum & tubam Euſtachianam, continetur, a nimia humiditate membranarum, quæ oſſeas has partes cingunt, demum in vapores reſoluta, producitur. *Aphonia.* Nervi linguales, uti ſpaſmo conſtricti, ita etiam paralyſi reſoluti, loquelam auferunt. Nimiæ relaxatæ ab incumbente

Digitized by Google

Odoris & deglutitionis vitia. bente ſero tunicæ nervoſæ, quæ oſſa narium ſquamoſa inveſtiunt, quod frequentius fit in coryza, odoris ſenſum auferunt. Nimia muſculorum pharyngs laxitas efficit, ut difficulterore *Catarrhus ſuffocativus.* ingeſta deglutiantur, quod etiam fit, ſi tunica nervea œſophagi, ab humore pituitoſo nimium relaxata fuerit. Nervorum pneumonicorum, & qui ad bronchia porriguntur paralyſis, ſpiritum intercipit & catarrhum ſic dictum ſuffocativum infert.

§. XXXVIII.

Ventriculi & inteſtinorum affectus. Inprimis nimia tunicarum nervearum ventriculi atonia gravi detrimento corpus mactat; quippe hac præſente, ingeſta non tantum gravativo dolore epigaſtri regionem premunt, verum etiam diutius ibi hærentia & mora corrupta, ſtomachi inflationem & anorexiam cauſſantur. Idem evenit, ſi a tono ſuo admodum dejectum eſt inteſtinum duodenum, quod alter & ſuccenturiatus quaſi ſecundum noſtram ſententiam ventriculus & altera chyli officina; quandoquidem humores ex ventriculo appulſi, moram in ejus cavo nectentes, ſi in corruptionem abeunt, multorum morborum cauſſam præbent, adeo ut ſedes ac ſeminarium fiat multarum ægritudinum. Labefactatus quoque periſtalticus inteſtinorum reliquorum motus, flatulentias, borborygmos, murmura ac ſonitus in ventre parit, qui ſi in acuto & periculoſo morbo comparent, lethalis internæ ſphacelationis indicium præbent. Sphincteris *Urinæ, fecum & ſudoris affluxus.* qui veſicam & anum claudit paralytica reſolutio, involuntarium urinæ & fęcum ſeceſſum affert, atque in morbis robur virium naturæ exſolutum ſubindicat. Laxata nimis atque remiſſa tubuloſa cutis ſecretoria compages, magnam imbecillitatem prodit, ac ut ſudores frigidi, vel plane colliquativi, manent, efficit.

§. XXXIX.

De morbis ex atonia in pulmonibus. Nobiliora porro viſcera robore debito orbata, variis & pernicialibus morbis ortum præbent. Sic pulmones infirmati, copioſo humorum affluxui & collectioni patent, unde tuſſis humida & copioſa, vel etiam aſthma ſic dictum pituitoſum, quin ſic allectus ſalſorum & acrium humorum decubitus, ad abſceſſus, exulcerationes, vomicas ipſiuſque phthiſici mali generationem quam facile diſponit. *Hepate & liene.* Hepatis & lienis viſcus, propter vim motricem tonicam amiſſam, humorum infarctibus, vaſorum obſtructionibus, indurationibus quoque & ſcirrheſcentiis obnoxium eſt, & hinc diræ illæ chronicæ paſſiones, icterus niger & flavus, cachexia, ſcorbutus, hydrops, incunabula trahunt. *Vaſa ſanguifera.* Ipſa vaſa ſanguifera, præſertim arterioſa, robore haud raro exuuntur, ut languente eorundem motu, ſanguis difficulter curſum conficiat, ſpiſſeſcat, paſſim in alveis ſtagnet minimoſque obſtruat, & ſic gignatur ſic dicta plethora ad vires, fœcunda morborum matrix, quæ frequentiſſime cauſſam conſtituit morbificam in corporibus imbecillis ab alio morbo brevi liberatis.

§. XL.

Speciatim vaſis hepatis. Et quum nullum viſcus in univerſo corpore ægrius per copioſiſſima vaſa ſanguinem tranſmittat, ſimulque ad dejectionem toni ac roboris & hinc oriundam humorum ſtagnationem ac tumorum generationem, tam proclive ſit, quam hepar & in feminis uterus: grave utique & frequens damnum ex iis imminet. Nimirum advehit ad hepar ſanguinem vena ſic dicta portæ, quæ, ſi robur obtuſum eſt, minus expedite ac promte ſanguinem per hoc mere vaſculoſum viſcus trajicere & propellere valet, ſed cruor regurgitat ad illas partes illaque viſcera, quibus vena hæc propagines ſuas inſerit, ſtomachum puto, omentum, pancreas, lienem ac totum inteſtinorum volumen, & propter ſtaſes atque ſtagnationes, parit ibi dolores, ſpaſmos, flatus, obſtructiones, indurationes, corruptiones, abſceſſus, hæmorrhagias, aliaſque timoris & periculi plenas paſſiones. *Uterus* Uterus

vero

vero mille ærumnarum, juxta *Hippocratem*, mulieribus auctor, ſi copioſiſſimi tortuoſo ductu per ejus compagem diſcurrentes canales, ob remiſſum robur ſanguini trudendo non ſufficiunt, is pariter relabitur ad vaſa hypogaſtrica arterioſa & ad viſcera abdominis reliqua, unde non ſecus ac in nobiliori ſexu pathemata ſic dicta ſpaſmodico-hypochondriaca, in feminis hyſterica dicta, ſuboriuntur. Ipſa quoque uteri vaſculoſa ſubſtantia, ſtagnante ſero ac ſanguine farta, immodicum menſium aut ſeri mucidi profluvium, abortum & ſterilitatem, tumore ingentis magnitudinis, carcinomata, quin in ipſo cavo, varias concretiones carneas, quæ molarum nomine notæ, contrahit.

§. XLI.

In renibus; In tubuloſo renum colatorio, debito robore deſtituto, ſerum a ſanguine effuſe ſecedit & diabetes naſcitur, qua plus urinæ redditur, quam liquidum aſſumtum. Ex eodem etiam fonte, deſtructo nempe renum tono, calculi renalis petenda eſt generatio. Quod ſi enim tranſitus ſanguinis per vaſa emulgentia languidè tarde & difficulter ſuccedit, retardatur ſimul excretio urinoſi liquoris, qui in tubulis urinariis prope pelvim ſubſiſtens, dimittit craſſam, tartaream & mucidam materiam, ſucceſſive in calculos concreſcentem. *Et veſica,* Pariter ſi veſica enervis, vi, ut ita loquar, expultrice privata, urinam non reddit, hæc retenta, mora illa craſſum ponit ac mucidum ſedimentum, quod ſenſim ſolideſcens, calculo generando anſam præbet. *Vaſisqui ſeminalibus,* Inſuper hebetata veſicularum & vaſorum ſeminalium contractilitas, in cauſſa eſt, ut lymphaticus & ſeminalis liquor copioſius in loculis colligatur, ac demum nimium congeſtus per pollutionem nocturnam, immo ipſam benignam gonorrhœam, ſponte exſtillet.

§. XLII.

In membranis ſpinalis medullæ. Denique etiam membranæ & nervi ſpinalis medullæ, variis de cauſſis ſæpe penitus a tono ac robore dejiciuntur, quod, ſi in uno latere accidit, hemiplexia, ſive paralyſis fit, dextri, vel ſiniſtri lateris, ſub qua ſenſu & motu orbantur partes lateris, ad quas nervi ex ſpina feruntur. Si autem non in ipſa ſpinali medulla, ſed extra eam diſcurrentes nervi ac membranæ nervoſæ artuum, v.c. brachiorum & pedum, obtunduntur, motus affectæ partis remanente quodammodo ſenſatione, exſpirat, & affectus vocari ſolet pareſis.

§. XLIII.

Atonia ſpaſmo deterior. Quum itaque omnes omnino morbi ad motus, nimium vel intenſos, vel debiles atq; remiſſos, ortum referant, ita quidem, ut hi chronicas & rebelles, illi autem acutas & celeres magis paſſiones invehant; quæſtio nunc diſquiſitione haud indigna incidit: ſpaſmus, an atonia partium ſit deterior & negotio vitali magis infenſa? Nos ingenue & libere profitemur, atoniam eſſe pejoris indolis ad ſanitatem cum vita ſubruendam, quam ſpaſmum. Nam licet ipſe ſpaſmus atroces dolores, ingentes moleſtias atque anxietates pariat; ſæpius tamen per accidens utiliſſimum effectum præſtat, dum motu ſolidorum & fluidorum aucto, cauſſæ morbificæ, ex qua ipſe pullulat, ſubmovendæ inſervit, ſtaſes, ſtagnationes & infarctus diſſolvendo, & humores vitioſos, temperie & quantitate peccantes, exturbando, ut hoc facto, morbus ipſe feliciter ſolvatur atque diſcedat. Deinde longe facilius eſt, motus excedentes impetuoſos componere ac ſedare, quã deficientes plane revocare & excitare; quandoquidem atoniæ ea eſt ratio, ut exhauſtis naturæ viribus, ſanguine nempe & ſucco nerveo conſumtis, ſubnaſcatur, quorum jactura non tam promte reſarcienda. Debilitas quoque ſive vis motricis in partibus languor, cauſſa plerumque eſt ſanguinis in certo loco congeſtionis, ſtaſis, ſtagnationis, corruptionis, immo viſcerum infarctus, e quibus poſtea, ceu proximis cauſſis, febres, ſpaſmi & præternaturales motus ſuccreſcunt, vel denuo

Digitized by Google

denuo repetunt ac recidivant. Neque etiam ullus morbus ullumq; ſymptoma gignitur, niſi præcedat eximia generis nervoſi infirmitas, aut nobiliorum partium atonia, ſive hæc in ventriculo, inteſtinis, ſyſtemate vaſorum meſeraicorum, membranis cerebri aut medullæ ſpinalis, ſive etiam ipſis excretoriis, conſiſtat; quo etiam fit, ut roborantia & balſamica medicamina, languidam partium facultatem refocillantia, ad morbos arcendos efficaciſſima ſint præſidia.

§. XLIV.

Spaſmi atoniã, hæc illum, gignit.

Porro, qui motus microcoſmicos eorumq; indolem attentius expendit, compertum habet, ſpaſmum, qui truculenter in morbis torquet & exagitat corporis partes, in iiſdem ſemper motus impotentiam, ſive imbecillitatem, relinquere, & hanc plerumque cauſſam eſſe repetentis denuo paroxyſmi. Atroces dolores excipit demum partium affectarum intumeſcentia, inflammationem acutam, ſphacelatio, quæ ſummus atoniæ gradus. Vehementem illam in febrium inſultibus externarum partium ſtricturam, in declinatione magna cutis relaxatio cum ſudore copioſo ſequitur, æſtum antea intenſum, cutis refrigeratio, pulſum celerum ac durum, die vacuo tardus ac molliter undulans. Convulſivi truculenti motus, artibus quos exagitarunt, ingentem poſt imbecillitatem atque languorem conciliant. Ipſe quoque obſervavi, poſt vomitiones & dejectiones alvi creberrimas, immo validiorem purgantium operationem, alvum claudi & ventriculi atque inteſtinorum robur mirum atteri, quod potiſſimum uber flatuum proventus teſtatur. Ut adeo perpetua hæc ſit microcoſmica lex, in pathologicis ſtudioſe inprimis obſervanda: quod ſpaſmus relinquat atoniam, & atonia viciſſim ſpaſmis ingignendis velificetur.

§. XLV.

Monendum tamen eſt, quod tam imbecillitas, quæ auctore *Celſo*, omnibus morbis patet, quam ipſe ſpaſmus, certis ætatibus, ratione partium quas afficit, certis quoque ratione ſtricturæ corporibus, magis vel minus ſolennis atque familiaris ſit. Enimvero hiſtoria medica experientiæ innixa teſtatur: atoniam & infirmitatem capitis & quæ ad illud pertinent partium, infantibus & pueris eſſe frequentiſſimam, ac inde veram morborum, quæ teneriorem ætatem infeſtant & capiti plerumque incumbunt, derivandam eſſe originem. Hanc enim ſæpius achoribus, tinea capitis, aurium & oculorum defluxionibus, glandularum tumoribus, coryza, narium ſtillicidiis, ſanguinolentis & mucoſis epilepſia quoque corripi, res eſt inter omnes notiſſima. Currente juvenili & prima virili ætate, ſpaſmodicæ ſtricturæ in præcordiis ac pectore, in univerſum quoque motus ſolidorum & fluidorum intenſiores, frequentius conſpiciuntur. Hinc enim eſt, quod juvenes ac viri ad inflammationes pulmonum, pleuritidem veram ac ſpuriam, peripneumoniam, hæmoptyſin, phthiſin, hecticam, aſthma, inflationes ventriculi & affectum hypochondriacum, qui in præcordiis maxime ſedem obtinet, immo ad febres ardentes bilioſas, tertianas & continuas, admodum ſint proclives & crebrius iiſdem tenentur. In adultioribus tandem, debilitas & atonia inferiores in imo ventre ſitas partes magis corripit. Et hanc ob cauſſam ætate ingraveſcente, morbi, qui in abdomine ſedem & originem habent, quam maxime affligunt, quorum in numero ſunt renum & veſicæ calculus, colica, diarrhœa, cachexia, hydrops, ſcorbutus mictus cruentus, fluxus hæmorrhoidum nimius, tumores pedum œdematoſi, atrophia, anorexia & ſtranguria, infeſta ſenibus pathemata.

De morbis ætatũ ex hoc fonte derivandis.

§. XLVI.

Omnes igitur morbi ſunt generis nervoſi affectiones.

Et hiſce autem omnibus uberius hactenus excuſſis, perquam dilucide apparere arbitror: quod ſolus ſpaſmus & ſimplex atonia, æquabilem, libe-

rum

rum ac proportionatum ſanguinis omniſque generis fluidorum motum, quo excretionum ſucceſſus & integritas functionum animi & corporis proxime nititur, turbando ac pervertendo, univerſam vitalem œconomiam ſubruant ac deſtruant, quod hinc univerſa pathologia longe rectius atque facilius ex vitio motuum microcoſmicorum in ſolidis, quam ex variis affectionibus vitioſorum humorum, deduci atque explicari poſſit, adeoque omnis generis ægritudines internæ, ad præternaturales generis nervoſi affectiones ſint referendæ. Etenim læſis quocunque modo vel nervis per corpus diſcurrentibus, vel membranoſis quibuſvis ac nervoſis partibus, illico motuum anomaliæ, modo leviores, modo graviores ſubſequuntur. Deinde attenta obſervatio docet, motus quoſvis morboſos, principaliter ſedem figere, & tyrannidem exercere in nervoſis corporis partibus, cujus generis præter omnes canales, qui ſyſtaltico & diaſtaltico motu pollentes, contentos ſuccos trudunt, univerſum nimirum inteſtinorum & ventriculi ab œſophago ad anum canalem, totum ſyſtema vaſorum arterioſorum, ductuum biliariorum, ſalivalium, urinariorum, & ſubcutaneorum, ſunt quoque membranæ nerveo-muſculares cerebri & medullæ ſpinalis, præſertim hæc, quæ dura mater vocatur, organis ſenſoriis obductæ, nec non tunicæ illæ ac ligamenta, quæ oſſa cingunt artuſque firmant. Nam nullus dolor, nulla inflammatio, nullus ſpaſmus, nulla motus & ſenſus impotentia, nulla febris, aut humoris ullius excretio accidit, in qua non hę partes patiantur. Porro etiam omnes, quæ morbos gignunt cauſſæ, operationem ſuam potiſſimum perficiunt in partes motu & ſenſu præditas, & canales ex his coagmentatos, eorum motum, & cum hoc fluidorum curſum, pervertendo; ita tamen, ut ſicuti variæ indolis ſunt, ſic etiam varie in nerveas partes agant iiſdemque noxam affricent. Demum omnia quoque eximię virtutis medicamenta, non tam in partes fluidas, earum craſin ac intemperiem corrigendo, quam potius ſolidas & nervoſas, earundem motus alterando ac moderando, ſuam edunt operationem: de quibus tamen omnibus, in vulgari uſque eo recepta morborum doctrina, altum eſt ſilentium.

CAPUT V.

De Conſenſu Partium Nervoſarum generatim & ſigillatim cum ventriculo, præcipua paſſionum & ſymptomatum origine.

§. I.

OMnis generis morbos & præternaturales motus ad duo genera, ſpaſmum nempe & atoniam, referri poſſe, & generis nervoſi maxime eſſe affectiones, ſuperiori capite ſuccincte & diſtincte docuimus: jam ſequitur, ut conſenſum, ſive potius mutuam illam conſpirationem & communicationem motuum vitioſorum, quam partes nervoſæ, motu ac ſenſu exquiſito gaudentes, inter ſe alunt, tradamus, ac inprimis quam ſingularis ventriculo, cum nervoſis univerſi corporis partibus, ſympathia intercedat, ediſſeramus; expoſituri ſimul, quod non modo omnes quæ motus præternaturales cient cauſſæ; ſed & medicamenta, proxime nervoſas partes, & maxime ventriculum cum inteſtinis, virtute ſua ac operatione afficiant. Et hac demum ratione fiet, ut genealogia multarum paſſionum & ſymptomatum in morbis, quæ eo uſque abſtruſa admodum atque incognita fuit, ipſorum quoque remediorum effectus ac operandi modus, clarius innoteſcant & perſpiciantur. *Tractationis ratio.*

§. II.

Videlicet corpus noſtrum eſſe machinam, & artificio & uſu omnibus aliis, quæ ab humana arte proficiſci poſſunt, longe ſuperiorem & perfectiorem, dudum quidem ſagaciſſimi *Partes in corpore tanquā machinæ connexæ.*

Me-

Medicorum agnoverunt; non tamen facile firmius ad idem demonſtrandum ſuppetit argumentum, quam exquiſita illa mutua connexio & coordinatio, inque eundem finem conſpiratio partium, quæ undiquaque in univerſa compage conſpicitur. Hinc etiam eſt, quod unius partis vitium, aut læſio, mox, ob arctum hunc nexum, in alias tranſeat, ut inde omnes machinæ motus inordinati fiant, vel ſenſibilem turbationem patiantur: haud ſecus ac videmus, læſo ab unico rotulæ dente in machinis artificialibus, protinus earum motus inde reddi inordinatos.

§. III.

Ex partium ſtructura motus. Sicuti vero omnis machina tantummodo eum in finem conſtructa eſt, ut ex ſua ſtructura convenientes edat motus: ita animadvertimus, corporis noſtri ſtructuram, maxime eſſe hydraulicam & vaſculoſam, quo fluida diverſi generis jugi & continuo motu, vi & potentia motrice, non modo cordis atque arteriarum, expanſiva, & contractoria, ſed & aliorum ductuum ſecretoriorum & excretoriorum, per diverſiſſimæ amplitudinis tubulos circulari in orbem motu ferantur & variç indolis humores, pro diametro & directione canalium, & ſecernantur, & excernantur. Animadvertimus porro machinam corporis noſtri ex meris fibris ac membranis nervoſis elaſticis, contractibilibus & expanſilibus, eſſe contextam, atque in iis ipſe motus quoſdam tenſivos, tremulos, oſcillatorios celebrari, qui tam motibus vitalibus ſecundandis, quam ad offerendam materiam principio, quod in animantibus eſt, ſentiendi ac percipiendi, ſerviunt. *Et nervorum conſenſu.* Et quia præterea totum ſyſtema nervorum & membranarum cohæret ac mirifice inter ſe connexum eſt, non aliter fit, quam in chordis tentis, ut fibrilla una pulſa, altera quoque moveatur, in quo quidem mutua illa conſpiratio fibrarum & membranarum, qua motus vitiatos & præternaturales invicem communicant, conſtitit.

§. IV.

Partes ſpeciatim cõſentientes. Atque hæc harmonia ac ſympathia partium nervoſarum, maximi momenti & uſus eſt in pathologicis, adeo, ut ſine ejuſdem accurata notitia, plurima, quæ in morbis accidunt ſymptomata, quomodo producantur, vix ac ne vix quidem explicari poſſit. Quapropter merito dolendum eſſe arbitror, quod hæc doctrina in libris medicis huc uſque partim minus recte pertractata, partim etiam penitus neglecta & prætermiſſa ſit. Opera hinc pretium utique fore duco, ſi tam utile argumentum perveſtigatius paulo & ſubtilius in præſenti diſquiſitione agitem atque expendam. Prius vero quam id exſequar, ante omnia in genere tenendum eſt: quod partes nervoſo-membranaceæ, inter quas ejuſmodi conſenſus quam maxime viget, ſint primo membranæ cerebri & ſpinalis medullæ, deinde membranę nerveæ, quæ organa ſenſuum, oculos, aures, nares, ora & fauces interius inveſtiunt, ac porro membranæ, quæ omnis generis oſſa ſuccingunt, caput, dentes, articulos ipſoſque muſculos. Tum quoque totus ille canalis, qui a pharynge ad anum uſque elongatur, ac œſophagum, ventriculum totumque inteſtinorum volumen conficit, & mere nervoſus ac membranaceus, eſt, conſpectius conſentit. Idem præterea conſenſus in univerſo ſyſtemate ductuum biliariorum, urinariorum cum veſica, & qui glandulas conſtituunt ac ex iiſdem liquorem ſecretum devehunt, & denique in ipſa cute, quę ex meris fibris tendinoſis & nerveis contexta eſt, per omnem corporis ambitum, obſervatur atque ſuccedit. Omnium itaque & ſingularum harum partium mira invicem eſt connexio, conſpiratio, ſympathia & motuum quoque ac læſionum communicatio, quando a cauſſa quâdam violenta, ſive ſubtiliori, ſive craſſiori gravius afficiuntur.

§. V.

Omnis ſympathia Quemadmodum vero nobiles hæ

par-

Partita a nervis.

partes motum, ſenſum atq; actionem ſuam, a nervis eorumq; propaginibus ſortiuntur, licet emergentes inde ſingularum functiones mirum differant; ita plurimum utique refert, nervorum conjugationes ac diſtributiones ramulorum, a quibus ſingulæ partes animantur atque moventur, probe pernoſcere, quo vitioſorum organis ab iiſdem impreſſurum motuum origines rite pateſcant. Recte enim jam cel. *Ettmullerus*, ex hoc fonte partium ſympathiam derivavit dum *opp. Tom. II. pag.* 36. ita ſcribit: *conſiſtit ergo conſenſus partium in connexione unius cum altera, quæ triplici inprimis ſolet fieri ratione, ita quidem, ut omnis proprie dictus conſenſus fiat ratione ſaltim nervorum. Conſentiunt nempe partes nerveæ triplici modo: primo, quatenus fibræ nerveæ ſunt continuæ, qua ratione imminente vomitu, tremit labium inferius, vel ſecundo, quatenus ſunt contiguæ, quarū rationc calculus veſicæ ſubinde ſtimulum infert alvi & teneſmum excitat, quia collum veſicæ & inteſtinū rectum invicem incumbunt, ſic affecto orificio ſtomachi, ſequitur ſingultus. Tertio, conſenſus partium fit ratione connexionis mediantibus funiculis nerveis; qua ratione conſentiunt renes, uretheres & inteſtina, ſtomachus & caput.*

§. VI.

Inprimis a quinto & octavo pari

Inprimis tamen neceſſarium eſt, exacte cognitas habere illas nervorum conjugationes & propagines, quæ ex cerebri inferiori ſubſtantia oriuntur, & extra calvariam delatæ, ad internas partes corporis abeunt; ſiquidem per has, & partes inter ſe, & omnes ac ſingulæ cum cerebro ejuſq; membranis, conſenſu fruuntur. Sunt vero hæc paria ſolenniora & notabiliora, quæ ex cerebro ad partes feruntur, duo, quintum videlicet & octavum. Et quia intercoſtale ex ramis quinti paris & ramo ſexti, item octavi paris, originem ſuam ſumit, & cum pari octavo quoque intra cavum thoracis, & abdominis plurimum conjungitur, & ramis ex ſpinali medulla, intra coſtarum ſpatium prodeuntibus, increſcit, & hoc ipſum demum fere ad omnes corporis partes, quo motum, robur ac ſenſum accipiant, defertur, ideo ob hunc nervum diffuſiſſimum maxima fit partium inter ſe & cum capite conſenſio atque motuum communicatio. Quia vero ut omnium, ſic etiam horum nervorum, deſcriptionem nemo accuratius & excellentius perſequutus eſt ipſo *Vieuſſen*: nolumus eam repetere, ſed ingenuum lectorem ad hujus *Nevrographiam*, pro perſpiciēda & intelligenda varia nervorum diſtributione, remittimus. Nobis vero jam ſatis erit oſtendere, quomodo per hos dictos nervos partes inter ſe conſentiant, & unius læſio in alias tranſmigret, variaque ſymptomata inde progenerentur.

§. VII.

Ad ex: ſenſum evolvendum ſufficit maxime nervorum ſenſibilitas

Ut autem hæc omnia, quomodo peragantur, & qua ratione præter naturam affecti nervi tantas mutationes, etiam non ſine exitio & periculo vitæ ac ſanitatis efficiant, intelligi poſſint: neutiquam nobis opus eſt, in ſubſidium principium quoddam incorporeum, ſingulari ſenſu & notitia rerum, quæ corpori inſunt & in eo fiunt, inſtructum, vocare, quia ejuſmodi principio ad vitale negotium plane non indigemus, utpote quum non ſenſus, ſed motus tantum, ad producenda ſymptomata morboſa ſatis ſit. Neque diſputare hic noſtri inſtituti erit, quod & quale liquidum in nervis vehatur, & quomodo ejus motus a cauſſis morbificis præter naturam afficiatur, ſed ſuffecerit ſaltem noſſe, omnes motus vitales cum ſecretionibus & excretionibus, naturales, placidos & ordinatos eſſe, ſi in nervorum ac membranarum ſyſtemate omnia tranquilla & pacata ſunt: id eſt, ſi nullam vim patiuntur, neque ulla, quæcunque etiam fuerit, violenta motio ipſis inducitur. In genere enim hæc regula perpetuo ac probe, in rationali morborum explicatione, obſervanda eſt; nullam vim vel motum tolerare poſſe nervos, & quæ ex iis prodeunt partes membra-

Digitized by Google

branoſas. Simul ac enim hæ a cauſſa quadam vehementer commoventur, concutiuntur, vel oſtenduntur, aut comprimuntur, lancinantur, punguntur & trahuntur, protinus ratione ſenſus dolor, ratione motus contractio, criſpatura, ſtrictura & partium vicinarum, præſertim vaſorum, compreſſio præſto eſt: unde magnæ in circuitu ſanguinis & humorum æquabili turbatæ atque anomaliæ exoriuntur.

§. VIII.

Hinc facile afficiuntur ab animi pathemate.

Sed perverſa & minus rationalis cogitatio & impreſſio, quæ ſub animi quodam impetu fit, quæ & directe & proxime nervoſas invadit partes, ingentes turbas in tota œconomia motuum vitalium & animalium excitat. Sciendum autem eſt, vim perverſę cogitationis & impreſſionis nihil quidem corporei eſſe; attamen, ſimulac influit in corpus & nervoſas partes præter naturam exagitat, meros effectus corporeos, videlicet vel partium vehementem ſtricturam, contractionem, aut earum reſolutionem, laxitatem & flacciditatem producit. Quare etiam ea remedia, quæ ſpaſmodice contractos nervos molliunt, leniunt & efferos motus ſedant, perquam feliciter acerbis illis ſymptomatibus, quæ animi impetuoſior quidam motus concitat, opponuntur. Eum vero in finem hæc adduximus, ut addiſcamus, ab animi motu, ceu ideali atq; incorporeo tantum actu, univerſum genus nervorum ita affici & commoveri poſſe, ut omnium partium munera inde labem contrahant & periclitentur.

§. IX.

A commotione interna & externa.

Deinceps quanta læſio & pernicies toti corpori accedat ex gravi percuſſione capitis & cerebri, ac principii nervorum inde facta ſola commotione, ſalva partium internarum textura, ſenſuum abolitio cum corporis lapſu in terram, nauſea, vomitus, omnium virium ſimul & ſemel facta convulſio, ſatis abundeque declarant. Et quod magis mirandum eſt, ſola commotione corporis & capitis externa, in ſano homine, confeſtim acerba ſymptomata produci poſſunt, cujus rei exemplum navigationis inſueti præbent, quos navi maris fluctibus jactata, vel in gyrum circumacta, vertigo, nauſea, enormis vomitio, cum ſumma anxietate, pallor faciei, virium languor, appetitus proſtratio, ſatis miſere excruciare ſolent, quę morborum ærumnæ vix ullam aliam agnoſcunt cauſſam, quam quod nervorum in capite principium inſolito motu agitetur & commoveatur.

§. X.

Minimæ molis materiæ.

Igitur minimę molis ſæpius materia & leviſſima cauſſa, modo in nervoſis partibus inſolentem quandam motionem vel agitationem excitare poſſit, magnis præter naturam motibus provocandis apta eſt. Fumus tabaci, etiam non adeo magna quantitate ore hauſtus, quas non ingentes anxietates cum ſudore frigido, faciei pallore, vomitione, nauſea ad animi fere uſque defectionem, in inſuetis producit. Effluvia ſtupendæ quanquam ſunt exiguitatis, quæ ex ſuaveolentibus, moſcho, zibetho & floribus jaſmini exhalant; attamen tanta efficacia pollent, ut feminam, cujus nervi enormibus anomalis contractionibus aſſueti ſunt, id eſt, quæ ſecundum veterum loquendi modum ſenſibiliſſimæ eſt indolis, vehementiſſime affligant, ſyncopen inferendo, uſum vitæ ad tempus ſuſpendant, corpus humi proſternant, vel graves anxias & ſuffocatorias pectoris oppreſſiones & ſpirandi anguſtias concitent, quæ aſpectu horrenda ſymptomata, fœtido naribus admoto vapore, ex tempore & miraculi inſtar ſiſti poſſunt, eam videlicet ob rationem, quod exhalationes tenuiſſimę ſulphureæ, intimæ ad nervoſas partes ſint admiſſionis, & contrarium ſuaveolentibus effectum, nempe ſedativum, in iis exſerant. Etenim quando vapor, odore per nares ſuſceptus, nervorum ramulos, ex quinta conjugatione prodeuntes, præter naturam afficit, protinus hujus inſoliti motus communicatio, mediante pari inter-

coſtali & octavo, tranſit ad fauces atq; ventriculũ, cor & pulmones, unde horum ſymptomatum ratio petenda eſt.

§. XI.

Aliiſq; venenoſiſſimis cauſticis.

Simili ratione quando ſubtiliſſime cauſtica materia, ſive venenata, in cute ſauciata nervę fibrillę interius tanguntur, quod fit, ſi cum punctura vel morſu virus ſeſe altius inſinuat, in morſu viperæ, ſcorpionum, canis rabidi, vel inſtrumento, ſucco hellebori albi, oleo tabaci, aut linimento, quod arſenicum ingreditur, imbuto, in quas non horribiles univerſum ſyſtema nervorum commotiones & ſpaſticas ſtricturas conjicitur? unde acerbiſſimorum, maxima ex parte lethalium ſymptomatum, origo. Febris enim, ſyncope, ſudor frigidus, faciei pallor, vomitus, nauſea, flavus color faciei, artuum convulſio, mentis emotio, alvi pertinax conſtrictio, urinę ſuppreſſio, ſumma anxietas, inquietudo, ſpirandi anguſtia, nonniſi affectus ſunt præter naturam & ſupra modum generis nervoſi commoti, quibus graviſſimis & funeſti certo effectus afflictionibus, non alia ratione, niſi mature, & ſtatim inter initia, antequam motuum vitalium œconomia prorſus deſtructa fuerit, medicina, eaque ſpecifica, ſuccurrere licet. Nam, ſi unquam tantopere a Medicis collaudata ſpecifica locum inveniunt; certe tunc opem conferunt præſtantiſſimam, ubi genus nervoſum ex minima, virulenta tamen cauſſa, in peſſimos vitæ inimicos motus & contractiones abreptum fuerit; ſi videlicet contrariæ indolis materia, eas maturiori exhibitione cita ope compeſcunt. Quam gravia & funeſta ſymptomata poſt medicamentorum ſepticorum, ut eſt arſenicum, factam partibus tendinoſis & nerveis exterius tantum applicationem ſequantur, legi meretur *obſerv* 80. *Cent. 6. Hildani*, qui refert: virum robuſtum, qui tumore cancroſo laboravit & cui Chirurgus pulverem ex arſenico applicuit, mox in dolorem vehementem, vigiliam, febrem ardentem, & continuum cibi faſtidium ac vomitum incidiſſe, & tandem delirio, & ſyncope exorta, intra paucos dies mortuum eſſe.

§. XII.

Magis commoventur nervi a c. aſſio-tibus materialis.

Multo magis a ſolido, & rigido corpore, quandocunque nervi portio læditur, acerba & gravia in toto corpore viſuntur ſymptomata. Ita tenuiſſima acu vel lanceola, ex puriſſimo chalybe confecta, quando in ferienda vena improvide lęditur ſubſtratus nervus vel tendo, in corpore etiam exquiſite ſano, dolor, tumor durus, partis inflammatio, cum horrore, febre, vigilia, & quandoque, niſi cito ſuccurramus, ſphacelus & mors conſequitur. Qualia triſtia exempla complura ſæpius, non ſine dolore, in praxi conſpiciuntur. Neque tantum Chirurgi, qui læſionem inferendo primam occaſionem malis ſubminiſtrant, ſed & ipſi maxime Medici, qui progredienti malo commoda medicina, quæ tantummodo in principio in unico emolliente conſiſtit, non ſatis dextre & mature occurrunt, inculpandi ſunt.

Ut pun-ctura tendinis.

Anni jam aliquot exacti ſunt, ubi juvenis, medicinæ culturæ addictus, ſubito febre, cum ſiti, vigilia, ſumma anxietate levique delirio corripiebatur; quæ quum per ſex dies duraſſent, in conſilium vocor, inquiſivi in cauſſam, edixit: bene ſe ſanum & valentem fuiſſe, ſimulac vero cuſpis cultelli ſcriptorii, de menſa forte delapſi, inciderit in dorſum pedis, ingentem dolorem ibi fuiſſe excitatum, & ab eo tempore graviter ſe laboraſſe. Locus affectus erat durus, tumidus & bruni coloris: applicuimus cataplaſma emolliens ex floribus emollientibus, croco etiam in lacte decocto, inſuper dedimus emulſiones papaveraceas, cum pulveribus bezoardicis, quo facto, mox omnia ſymptomata interitum minitantia ex toto conquieverunt.

Clavo exciſo.

Quam infeliciter pedum clavi, in ſenio præſertim confectis & ſcorbuticis cor-

po-

poribus, non raro exſcindantur, triſtiſſimis exemplis ac hiſtoriis indies fere edocemur. Tendinibus enim cum ſuperſedeant clavi; hinc quo altius adigitur cultelli cuſpis, eo facilius fit, ut tendo ſubjectus pungatur, unde exitialis, ob ſphacelum exorientem, corporis ruina pendet. Spina vel levis feſtuca membranoſis, vel tendinoſis locis altius, v. g. infra ungues infixa, brevi etiam in ſano homine, ſimilis generis ſymptomata, dolorem, tumorem, ruborem, partis pulſationem & febrẽ, cum ſiti & vigilia parit. *Hildan. Cent.* 5. *obſ.* 2. complura exempla proponit, ubi a punctione ſpinæ in pede vel in digito manus facta, dolor maximus, inflammatio febris, delirium & ſphacelus obortus fuit. Non ita pridem a cauſtico, ad excitandum fonticulum, in loco incongruo improvide poſito, in honoratiori femina ingentem totius brachii tumorem doloremque uſque ad humeros & pectus pertingentem, cum febricula notavimus; ubi tamen mox externis & internis convenientibus auxiliis, divina ſub Numinis gratia, ſuppetias tulimus. Quod vero ſphacelus, inprimis in extrema ætate & ſcorbutico corpore, tam facile nervoſis partibus, præſertim extremis membranis inſideat, ſed non tantum propter nervorum læſionem fit, verum quod exinde membranæ nerveæ conſtringantur, & interpoſitis numeroſis venis & arteriis ſanguis immotus detineatur, qui in ſphaceloſam corruptionem quam facile ruit.

Spina & feſtuca.

§. XIII.

Punctura veſpæ.

Quam gravia ex punctura veſparum, præſertim in locis membranoſis & tendinoſis, ut ſunt carpi manuum, tempora capitis, juncturæ artuum, pathemata ſuboriantur, compluribus obſervationibus, hinc inde in Medicorum clariſſimorum monumentis annotatis, edocemur. Inter has notabilis eſt ea, quam in medium producit *Hildanus obſ.* 87. *Cent.* 4. ubi femina e veſpa punctionem circa carpum ſiniſtrum accepit, & protinus ingens dolor in loco affecto, cum lipothymia, exortus eſt, qui ab initio manum quidem & carpum ſolum occupavit, mox tamen per totum corpus expanſus, acerbior factus eſt, quin eodem die etiam veſicæ, ſeroſo & pellucido humore repletæ, effloruerunt; convaluit tamen, inunctione facta ex oleo ſcorpionum. Et *obſervatione* 80. *l. c.* refert, juvenem robuſtum & plethoricum, a veſpa in dextrum faciei latus, haud procul a minori cantho oculi, punctum fuiſſe, ubi ingens dolor & inflammatio cum gangræna faciei ſequuta eſt. Idem laudatus auctor *Cent.* 5. *obſ.* 25. refert hiſtoriam puellæ, cui Empyricus liquorem in aures inſtillavit, incredibili dolore poſtea, febre, vigilia & dolore ſubſequentibus. Et *Cent.* 1. *obſ.* 4. memorat exemplum puellæ, cui in concavum auris globulus vitreus inſtar piſi illapſus eſt, quo facto, mira ſymptomata ſucceſſerunt, tota pars illa capitis uſq; ad futuram nocte dieque doluit, acceſſerunt etiam ſiniſtro brachio ſtupores uſque ad digitos, pollicem & indicem, progredientes ad lumbos uſque, tibiam & pedem, tuſſicula ſicca aſſidua affuit, menſtrua ſuppreſſa ſunt, acceſſerunt epilepticæ convulſiones & ipſum brachium in atrophiam incidit, quæ cuncta acerba pathemata, feliciter extracto globulo, ſimul & ſemel conquieverunt. Hæ adductæ obſervationes ſatis abundeque id confirmant, læſiones nervoſarum partium, quæcunque & ex quacunque etiam cauſſa exortæ fuerint, propter communicationem, quam nervorum propagines inter ſe habent, mirifice functiones partium etiam diſſitarum lædere, & conturbare poſſe.

Aliiſque levibus cauſſis.

Et inde univerſum ſyſtema patitur.

§. XIV.

Ejuſdē indolis ſunt internæ nervoſæ partes.

Quod quidem quemadmodum in læſionibus partium nervoſarum externarum in propatulo eſt; ita idem gravius affectis internis exquiſite ſentientibus partibus contingit, ut plane mirandum ſit, quam horrenda ſymptomata exinde ſubſequi ſoleant. Inſigne de hac de re exem-

 plum

Digitized by Google

plum prodidit idem laudatus *Hildanus Cent.* 1. *obſ.* 34. ubi aciculam grandiuſculam forte quæpiam deglutivit, ex quo non ita multo poſt in fundo ventriculi & poſt pylorum exortus eſt tam intolerabilis dolor, ut dies noctesque exclamare & ululare coacta fuerit. Sexto die a morbo phrenitica facta eſt, cum ardentiſſima febre, lingua arida, vultu inflammato, ut neminem agnoſceret, nec cibum nec potum expoſceret. Convulſiones colli, brachiorum & crurum maximæ, & horrendæ aderant. Aliquando ſeſe ex una in alteram partem lecti tali impetu projiciebat, ut tres viri, quantumvis robuſti, vix illam tenere poſſent, mox tanquam ſemimortua jacebat, rurſus tamen & repente priora ſymptomata revertebantur. Huic tamen graviter afflictæ, *Hildanus*, optimo conſilio, nihil niſi oleoſa & juſcula præcepit. Et quum aciculam tandem egiſſet, priſtinæ ſanitati paullo poſt reſtituta eſt.

§. XV.

In primis ventriculus, qui conſentit cum univerſo genere nervoſo

Utut vero conſenſus & mutua motuum communicatio inter omnis generis partes, quæ nervoſæ ſunt texturæ ipſiſque nervis dotantur, perpetua ſit, ac inprimis in acutis paſſionibus eluceſcat: attamen nulla pars in univerſo corpore eſt, quæ tam conſpicuam ac intimam cum omnibus & ſingulis nervoſis corporis locis & organis harmoniam ac ſympathiam alat, quam ipſe ventriculus, adeo, ut ſi ulla pars, quæ exquiſitę ſenſationis eſt, etiam longius diſſita præter naturam afficiatur ac moveatur, ſtatim etiam ſtomachus inde luat & compatiatur. Inde etiam patet ratio, quare in omnibus fere morbis, actio ventriculi, quæ revera eſt ſyſtematica, videlicet appetentia, digeſtio, chylificatio, vacillet, ac attenta obſervatio medico-practica doceat, quod ventriculo male habente, vel gravius læſo, a quacunque etiam cauſſa id fiat, protinus univerſum nervoſarum partium ſyſtema inde offendatur quo procul dubio permotus fuit acutiſſimus ille *Helmontius*, ut animæ ſenſitivæ ſedem in ventriculo collocaverit. Et profecto res eſt maximi momenti & ſubtilioris indaginis, quod nonnulli, percuſſo fortius pugno vel duro alio inſtrumento, exterius cordis ſcrobiculo, ſub quo pylorus reconditur, cito ac inſperato perierint, inventa poſt mortem nulla læſionis mortiferę nota, ſed ex macula tantum ex flavo rubra, circa extremitatem diaphragmatis & inferiorem ventriculi partem, quales caſus, ambigentibus de lethalitate Medici, aliquoties ordini noſtro ad decidendum oblati.

§. XVI.

Quod teſtatur venenorum operatio.

Nihil vero clarius, & manifeſtius ventriculi cum omnibus corporis nervoſis ac ſenſibilioribus partibus conſpirationem demonſtrat, quam actio veneni, e vegetabilium, vel mineralium cenſu deſumti, ſpiculis acerrimis, cauſticis, tenuiſſimis ventriculi & inteſtinorum tunicas nerveas intime penetrantis, lancinantis ac arrodentis, cujus generis maxime ſunt arſenicum, & quæ ex mercurio ac regulina antimonii ſubſtantia prodeunt corroſiva, cicuta aquatica, fungorum varia genera, ipſa quoque purgantia, quæ non alio modo necant, quam per fortiſſimas ſpaſticas univerſi generis nervoſi contractiones. Inde enim cardialgia, inanis vomendi conatus, ſingultus, præcordiorum anxietas, ſpirandi anguſtia, conſtrictio diaphragmatis, linguæ ac faucium ariditas, ſitis inexhauſta, alvi ſuppreſſio, flatuum retentio, diarrhea torminoſa, perpetuus ad urinam emittendam ſtimulus, extremorum refrigeratio, ſudor frigidus, facies ſic dicta Hippocratica, artuum tremor, pulſus intermittens & ſuppreſſus, delirium, animi deliquium, epilepſia, convulſio, inquieta corporis agitatio, quæ ordinaria ſunt veneni aſſumti ſymptomata, atque ab arroſione tunicarum ventriculi fiunt.

Et

Et tametſi in iis, qui veneno corroſivo necantur, ventriculi & inteſtinorum inflammatio ac ſphacelatio ſemper poſt mortem conſpiciatur, hæc tamen neutiquam tantorum ſymptomatum, & tam celeris mortis cauſſa eſt, ſed potius horrendi illi per totum genus nervoſum propagati ſpaſmi, quorum conſequens in inteſtinis & ventriculo conſiſtens inflammatio eſt, feralem vitæ cataſtrophen inferunt. Nam ſpaſmo veluti forti vinculo coarctatis ventriculis venis & arteriis, ſanguis immotus hæret, regredi neſcit inque corruptionem tranſit. Ex quo jam facile intelligi poteſt, quare non præſentius & certius adverſus corroſiva venena ſit præſidium, quam in copioſo lactis, oleoſorum atque emollientium uſu, quæ non modo ob id mortem avertunt quod tenuiſſima veneni ſpicula obtundant, atque contextu ſuo oleoſo viſcoſo involvant, ſed & quia ad conſtrictas nervoſas partes relaxandas, vix ullus melius quam in hiſce eſt auxilium. De quibus autem omnibus meretur certe evolvi *VVepferi*, Medicorum, & Anatomicorum peritiſſimi, doctiſſimus libellus *de cicuta aquatica*, qui varia experimenta cum venenis, emeticis, & purgantibus, animantibus eadem ingerendo, inſtituit, & quæ ea ſequuta ſunt ſymptomata, nec non internas quæ poſt mortem deprehendit læſiones, curate notavit & conſignavit.

§. XVII.

Mercurialiū præpoſtere datorum noxa.

Ipſa mercurialia, ſicuti dextre præparata & prudenter adhibita, uſus ſunt longe præſtantiſſimi; ita viciſſim minus recte parata & præpoſtere exigua etiam doſi propinata, univerſum corpus graviſſimo damno afficiunt. Memini præ aliis, Chymicum quendam Empiricum ante aliquot annos jactitaſſe, ſe incomparabilem adverſus podagram poſſidere medicinam, tam præſentaneæ virtutis, ut tribus tantum granis, tertia quavis hora aſſumtis omnes omnino dolores, intra 24. horas, ad miraculum uſque abigeret. Permotus hac gloriatione generoſiſſimus quidam vir, exquiſitiſſime ſentientis naturæ, & jam a triginta annis dolore podagrico ex hæreditaria diſpoſitione afflictus, Lipſiæ periculum fecit, ac per diem ſex pulveres deglutivit, quibus uſurpatis, omnis quidem dolor ſimul & ſemel conquievit, ſed ſubſequenti nocte inquietus erat, anxietate ſumma cum vertigine premebatur, ut caput vix erigere poſſet, extrema frigeſcebant, & mane quum e lecto ſurgere volebat, apoplexia tactus miſere interiit. Oblati poſtmodum a cognato mihi ſunt ad examen efficaciſſimi hi pulveres, quo, inſtitutis nonnullis experimentis, eoſdem mercurialis eſſe proſapiæ deprehendi, tam corroſivos, ut guſtatæ fauces & linguam inſtar mercurii ſublimati afficerent atque conſtringerent; quod autem dolor inde evanuerit, procul dubio ratio eſt, quod ſuſcitato in exterioribus ſpaſmo, materia acris ad interiora repulſa eſt.

§. XVIII.

Alimento in ventriculo diſtr.

Porro *Foreſtus lib.* 18. *de ſtomach. aff. obſ.* 14. ex lacte in ſtomacho concreto ſymptomata veneno ſimilia annotavit, quippe ægra nauſea ſine vomitione afficiebatur, cum ingenti ventriculi dolore, adeo ut ſyncope ſubſequeretur & anhelitus præfocatio, adſtanteſque illam morituram putarent, omnia tamen pathemata, rejecto per vomitum lacte, evanuerunt. Et *Galenus* memoriæ prodidit, adoleſcentem ab humore æruginoſo, os ventriculi mordente, ſæpius univerſali convulſione fuiſſe tentatum, eamque ipſum non deſeruiſſe, donec ærugo ejecta. Dum aliquid, inquit, os ſtomachi vellicat, mordendo ac æſtuando, fiunt faſtidia, jactitationes, cardiogmus, atque jam vomiturientibus os ſputo plenum eſſe videtur & labrum inferius concutitur, ventris ore ad vomitum excitato.

Digitized by Google

§. XIX.

Pathemata hypochondriaca & hyſterica.

Eandem ventriculi cum univerſo nervorum ſyſtemate ſympathiam confirmant porro ſymptomata truculenta, quę ſubinde hypochondriacos exercere ſolent, quandoquidem radix mali ſic dicti hypochondriaci omniumque in eodem ſolemnium ſymptomatum in ventriculo male affecto fixa eſt, in quo ſpaſmi incipiunt, poſtea per propagines nervorum ſucceſſive ſerpunt & conſueta illa ſymptomata ingenerant. Nam ſi ventriculus, quod ſæpiſſime fit, flatibus prorſus diſtentus eſt, ejus orificiis ſimul ſpaſmo conſtrictis: tunc nervorum conjugationes, quæ ex pari octavo, item ex intercoſtali, ad ipſum feruntur, modeſta tractione, tenſione in partibus diverſis; quas ſimul tranſeunt, varia & gravia invehunt pathemata. Ita nervi pneumonici & qui ad præcordia abeunt retracti ſummas & conſtrictivas anxietates, cordis tremores, palpitationes, pulſum frequentem, durum & contractum ſuſcitant; ſique ii tenduutur, qui ad fauces, ad œſophagum ac cervicem tendunt, faucium conſtrictio cum deglutitione difficili, tractio moleſta in cervice, dolor conſtrictivus in humeris, regurgitatio ciborum, & flatuum ad os; in capite vero vertigo, oculorum caligo, cataracta ſpuria, capitis dolor, frigoris in eo acerrimus ſenſus, anxia & triſtis cogitatio, hemicrania, animi perpetua anxietas & deſperatio maxima, ad timorem ac terrorem proclivitas, nullius rei voluptas, ſomnus parcus & inquietus, cum virium languore & vitiata in ſenſoriis perceptione, oriuntur. Et quia ſimul plexus meſenterici & nervi intercoſtales in conſenſum trahuntur, dolores adſunt dorſi, tormina ventris, menſium & hæmorrhoidum inordinatus fluxus, dolor artuum, urinæ tenuis & aquoſæ mictio, alvi ſtrictura, quandoque etiam nimia ejus dejectio, extremorum quoque refrigeratio. Quorum omnium & ſingulorum ſymptomatum ingens fit allevatio, diſcuſſis ex ventriculo & inteſtinis ructibus aut flatibus, ſpaſmodicis conſtrictionibus per clyſteres, per balnea & antiſpaſmodica ſedatis, & viſcida acida ac billioſa colluvie per benigna laxantia, cum amaris balſamicis juncta, educta.

§. XX.

Nec nõ intermittentium paroxiſmi.

Communicationem quoque ventriculi cum partibus nervoſis univerſi corporis, paroxyſmi febrium intermittentium non obſcure declarant. Procul enim omni dubio harum febrium minera primis in viis deliteſcit, & ex univerſo corpore, per glandulas, ductus biliarios & pancreaticos, in hæc deſcendit, & ex mora, dum firmius tenuium inteſtinorum valvulis ac tunicis inhæret, corrumpitur ac peſſimam indolem contrahit, & nonniſi ſpaſmis, qui in prima regione incipiunt, omnia illa, quæ febribus ſolent aſſociari ſymptomata, abſolvit. Nam extremorum frigus, tremor, & horror partium, præcordiorum anxietas, pulſus in principio parvus & compreſſus, poſtea celerior, nauſea, vomitus, faucium & linguæ ariditas, ſitis, dolor dorſi & capitis, tenſio abdominis, conſtrictio alvi, urinæ tenuis & flammeæ ſine ſedimento ſeceſſio, pandiculatio, oſcitatio, dolor oſſa quaſi contundens: profecto nullam aliam nanciſcuntur originem, quam quod plexus ſtomachicus & meſentericus, qui ex intercoſtali & octavo pari concreſcunt, vehementi ſpaſtica tractione & conſtrictione laborant. Quare etiam non certior & præſentior intermittentibus medendi eſt methodus, quam convenienti medicina mineram febrilem temperandi, expellendi & vehementes ſpaſmos compeſcendi, poſtea afflictas & debilitatas partes roborandi. In eo tantum unice latitat intermittentes curandi arcanum, ut pro diverſitate cauſſarum, individuorum ac temporum, hęc remedia debito ordine, tempore ac doſi offerantur.

§. XXI.

Conſẽſus ventriculi cũ capite.

Sigillatim vero maximus obſervatur inter

inter conſenſus caput ejus membranas, ipſumque ventriculum. Rectiſſime hinc ſcribit *Baglivus pag. 565. qui laborant animi pathemate, potiſſimum corripi ſolent morbis ventriculi, ut inter cetera obſervavit in mærentibus, qui conqueruntur primo de languore ventriculi, mox inappetentia, oris amaritie, ſiti circa horas matutinas, cruditatibus, flatibus & tenſionibus hypochondriorum*. Eamque obrem monet Medicos, ut in morbis ab animi pathematibus præ ceteris ventriculo proſpiciant. Ego non ſemel, ſed ſæpius a diuturno animi angore & mœſtitia, in hominibus antea ſanis, hilaris animi & ſanguineę complexionis, affectum hypochondriacum, qui potiſſimum in ventriculo conſiſtit, ſubortum fuiſſe, vidi, anxium ſcilicet dolorem circa præcordia, inappetentiam, languorem, inquietudinem, mœſtitiam ſine cauſſa, alvi conſtrictionem, continuam eructationem, & inflationem circa cordis ſcrobiculum.

§. XXII.

Quod ſtſtantur animi pathemata et ira. Ira quoque potiſſimum operationem ſuam exſerit in ventriculum & duodeno connexos ductus nervoſo biliarios, unde frequentiſſime ii, qui ira excanduerunt, cardialgiam, contractionem circa ſcrobiculum cordis, cum ardore, propenſione ad vomitum, oris amaritie & alvi obſtipatione experiuntur. Et tunc nihil deterius eſt quam frigidum potum ingerere, quo affectum perfecte hypochondriacum optime antea valentibus inductum, ſæpe obſervavi. Longe autem pernicioſius eſt, ſub tali ſpaſtica ſtomachi ex ira conſtitutione, draſticum aut emeticum corrigere, quandoquidem ex facili inflammatio ipſaq; mors accedit, quod pluribus in *diſſertatione de medicina emetica & purgante poſt iram veneno* aſſerui ac demonſtravi. *Et deſiderium* Quam grave damnum ex ardentiori deſiderio ventriculus experiatur, peculiaris ille Helvetis maxime familiaris affectus, noſtalgia dictus, teſtatur, quo apud exteros degentes, tam impenſo patriæ deſiderio tenentur, ut, ſi patrios lares non repetant, appetitus proſternatur, digeſtio lædatur, flatus & ructus e cruditatibus gignantur, cardialgia accedat & cum languote ipſum corpus emacietur.

§. XXIII.

Immoderatiora ſtudia & nimia per ſpeculationes animi fatigatio incredibili modo debilitant ventriculum ejuſque vim digeſtivam enervant tonumque & robur auferunt, unde acidæ cruditates gignuntur, quæ ad ſupprimendam alvum, ad progignendas flatulentias malumque hypochondriacum, primum fere fundamentum ponunt. *Animi fatigatio per meditationes.* Quinimmo ſunt inter exempla hypochondriaco malo obnoxii, qui ſimulac impenſiore meditatione animi nervos nimis intenderunt, illico anxietates pręcordiorum, ructus e ſtomacho & borborygmos in ventre, perſenſerunt. Vertiginem ex ipſo ventriculo fieri, vel ex eo cognoſcitur, quod, ſi quis jejunus ſit, maxime affligat, ſumto vero cibo, minuatur, atque poſt ea, quæ primam regionem clementer expurgant & digeſtionem juvant, plane diſcedat. Meminit etiam *Lomius Lib. 2. obſervat.* ſuffuſionis ſeu incipientis cataractæ, ex ſtomacho proficiſcentis, & aſſerit, talem ſuffuſionem intermittere & remittere, ſi curata coctione proſpectum ſtomacho eſt, invaleſcere & reverti, ſi is cruditate labefactetur. Ventriculo bene habente, totum corpus alacrius eſt, ſomnus fit placidus, ſi vero onuſtus ex alimentis incongruis, præſertim circa noctem ſumtis, ſomnus deficit, vel inſomniis terrificis interturbatur. Nihil frequentius, quam quod ventriculo vino non adeo bonæ notæ nimis obruto, ex retenta vappa, acorem corroſivum contrahente, poſtridie atroces capitis dolores oboriantur.

§. XXIV.

Capitis dolores, valetudoque phaenomena. Eundem ventriculi conſenſum cum capite adſtruit; quod ſi caput gravius doleat, omnis ciborum appetentia

Digitized by Google

pereat, multæ cruditates flatuum genitrices creſcant, alvo ſtrictiore reddita & ſtomacho ad vomitum inclinante. Graviores etiam cerebri morbi ventriculum mox in conſenſum rapiunt, unde obſervamus, in iis, qui apoplexia tanguntur, ventriculum ad ſubverſionem ſtimulari. Ubi mens ægrotat & duram matrem ſpaſmus corripit, cibi eſt faſtidium, tormina & anxietates præcordia exercent & ructus cum impetu erumpent, alvo ſtricta & magna in pulſibus facta mutatione. Nemini facile obſcurum eſt, quod ii, qui graviter vulnerantur, vel læduntur in capite, vomitu & ciborum faſtidio afficiantur; ac quod viciſſim ventriculo laborante, ipſum caput gravius luat. Pariter ſcriptorum medicorum fide conſtat, a comeſto ſolano, furioſo dicto, atque in ventriculo adhuc hærente, maniam productam fuiſſe, & ſemen hyoſcyami, & maxime daturæ, majori paullo quantitate exhibitum, promtiſſime ingentem torporem, ſtuporem ac omnium ſenſuum internorum & externorum uſum abolere & phantaſiam corrumpere.

§. XXV.

Dentitionis ſymptomata. Ex quia nervi ſtomachici & inteſtinorum, ex intercoſtali & octavo pari coaliti, cum pari quinto, cujus ramus ad maxillas & dentes fertur, communicationem habent; hinc fit, ut in infantibus, ob gingivalis carnis ab erupturo dente lancinationem, non modo in capite convulſiones, vigiliæ & epilepſiæ, in pectore aſthma, in corde febris, ſed & inferiori ventre tormina cum alvi adſtrictione, vel nimia ejus fluxione, contingant, & quod notabile eſt, feces virides & corroſivæ ſecedant, eo quod, a ſpaſtica harum partium ſub dolore contractione, ingeſta non alvo excluſa, ſed diu retenta, aceſcant & corroſivam indolem accipiant. Ex quo judicare promtum eſt, quam imprudenter & temerarie ii faciant, qui in dentitionis difficultate, ubi ſpaſmi genus nervoſum vehementer torquent & feces virides ſunt, purgantia acria & cum mercurialibus mixta, iterum iterumque propinant, triſti eventu præpoſterum ejuſmodi conſilium ſatis confirmante. Atque ob eandem communionem, quam nervi ſtomachici & inteſtinales cum pari quinto fovent, accidit in gravioribus ſtomachi ſpaſmis, qui fiunt a veneno vel validiori purgante aut emetico ſumto, faciem fieri Hippocraticam, tempora collabi, vultum palleſcere & naſum acuminari. Neq; ſemel, ſed iterum iterumq; notavimus, in pathematibus hyſtericis vultus deformitatem & aſpectu horribiles oris, labiorum & oculorũ diſtorſiones.

§. XXVI.

Conſenſus ſtomachi cum œſophago. Proxima vero ſtomachi eſt ſocietas atq; connexio cum œſophago, propter tunicarum communionem; hinc fit, ut a pluma vel digito, tantum faucibus intruſo, principium œſophagi irritante, protinus ventriculus, præſertim humorum copia onuſtus ſubvertatur & vomitio fiat. Fumus quoq; tabaci ori ſuſtus ſtimulat alvum, nullam, mea ex ſententia, aliam ob cauſſam, quam quod hic fumus ſale ſuo volatili acri tunicas oris & faucium irritet, e quibus propagato ad ventriculum motu, is contenta citatius protrudat ad inteſtina & anum. Et quando in ventriculo acris reſidet humor, vel inflãmatio eſt, œſophagus cum faucibus moleſte conſtringitur, ita, ut non raro copioſa aqua in os effundatur, quod unum ex peſſimis indiciis eſt. Infantibus quorum ventriculus ſaburra cauſticæ bilis infarctus eſt, convulſionis certa ſpecies moleſta & fatalis eſt, dum in ſpaſmo gulæ affecti, continuo deglutire coguntur & certum ſonum cum quodam ſingultu edunt, quæ ſymptomata identidem ab irritatione ventriculi, œſophago, faucibus & diaphragmate in conſenſum raptis, oriuntur. Fovet quoque ventriculus conſenſum cum inteſtinis: unde ſub atrociſſimo inteſtini ilei vel etiam coli dolore, vomitus tam vehementes fiunt, ut non modo in inteſtinis contenti humores, ſed & ipſa ſtercora haud raro ſurſum ferantur.

§. XXVII.

Digitized by Google

§. XXVII.

Cum ductibus biliariis.

Deinceps magna eſt conſenſio ventriculi & annexi duodeni cum ipſis biliariis ductibus, eam maxime ob cauſſam, partim quod ductus choledochus per duodeni membranas feratur, partim, quod dexter nervi intercoſtalis & paris octavi ramus, qui ventriculum adit, ramum quoque ad hepar, ejuſque biliferos canales mittat. Propter hunc itaque conſenſum fit, ut ſpaſmo ventriculi & duodeni, qui in febre tertiana obſervatur, item a vehementi vomitorio, vel purgante, aut veneno aſſumto, nec non ab atroci dolore colico, icterus oboriatur. Infantes tertio vel quarto a partu ſæpius die ictero corripi, ex retentione mœconii in inteſtinis, auctor eſt *Baglivus oper. pag.* 38. Iracundiæ vehementiori icterum ſupervenire non novum eſt; ſiquidem ab hoc affectu patitur maxime fibroſior & robuſtior pars ventriculi, quæ pyloro adjacet, dum conſtringitur: unde ordinario in dextro circa ſcrobiculum cordis latere, ab ira, dolor compreſſorius cum aſcenſu bilis ad os obſervatur. Quod ſi vero vel calculo, vel bilioſo alio concreto tartareo humore, in veſicula fellea, aut ductibus biliariis contento, horum tunicæ nerveo-muſculoſæ, violenter tenduntur, in conſenſum quoque abripitur ventriculus, & hinc immanis cardialgia, nauſea, vomitus, cibique faſtidium cooritur. Memorabilis & lectu digniſſima eſt obſervatio, quam *Miſnat. curioſ. A. VI. Dec.* 1. *obſ.* 20. referunt, ubi mulier immanem dolorem & lancinationem ventris per triginta fere annos paſſa eſt, cujus originem & cauſſam ſagaciſſimi etiam Medicorum vix hariolari poterant; poſt mortem autem inventus eſt ingentis magnitudinis calculus, qui totam fere veſiculæ felleæ cavitatem implevit. Eandem quoque in rem *obſ.* 61. *Sculteri in armamentario,* conferri meretur.

§. XXVIII.

Cum diaphragmate & pulmonibus.

Porro exquiſitam ventriculus cum diaphragmate & pulmonibus fovet communicationem. Quid enim familiarius eſt, quam in infantibus ſtomacho refrigerato, vel materia acri ejus tunicis inhærente, ſingultum concitari, qui thoracis eſt convulſio? Quid ſolennius eſt? quam a cruditate ventriculum obſidente, vel ſero acri intra ejus membranas detento, tuſſim naſci convulſivam, in infantibus non raro ſuffocatoriam, quæ pectoralibus & dulcibus aſſumtis plus exacerbatur, acrimoniam vero corrigentibus, emollientibus atque diſcutientibus, neque minus lenioribus laxativis, expugnatur. Quid porro crebrius occurrit in praxi, quam quod a violenta tuſſi, vitio hærente in bronchiis, vomitus concitetur? Nihil quoque frequentius eſt, quam quod ab inflatione ventriculi ſumma fiat ſpirandi anguſtia cum ſuffocationis periculo, quod ſymptoma in infantibus, quorum ventriculus lacte corrupto farctus eſt, ſæpius viſitur, ubi leni emetico, vel quæ leniter alvum ducit medicina, omne punctum curationis abſolvitur. Quin in convulſiva tuſſi ex ſtomacho, tantam pectoris vidi concuſſionem, ut ſternutatio impetuoſa & reiterata, cum ingenti ſanguinis vel lymphæ profuſione e naribus, facta fuerit.

§. XXIX.

Cum renibus.

Præterea magnæ conſiderationis ea eſt ſympathia, quam renes cum ventriculo & inteſtinis, propter communionem nervorum, alunt. Nimirum nihil familiarius eſt, quam quod dolores ex calculo perpetuo fere nauſea & vomitus comitetur, & calculoſos tormenta inteſtinorum torqueant. Nam quando ren calculo laborat, abdomen ſemper multis flatibus turget, qui majores faciunt moleſtias, quo gravior dolor eſt, immo ipſæ flatulentiæ ſæpiſſime dolorem renum provocant & calculum in uretheres urgent. Providendum itaque eſt calculo obnoxiis, ne abdomen frigori exponant, alias facile dolor renum irritatur. Si quis dolore ex calculo premitur,

tur, digeſtio turbatur, ſtagnant ingeſta in ventriculo, aceſcunt & bilis viridis evomitur. Et faciunt tunc egregium officium clyſteres carminativi & emollientes oleoſi, nec non omnia ea, quæ citra calorem flatus diſpellunt & dolorem lumborum mitigante facultate pollent. In ſpaſmis flatulentis ventriculi, qui affectione hypochondriaca vel hyſterica detentos detorquent, moleſta criſpatura identidem ad renes pertingit, ita prorſus, ut eorum tubulis conſtrictis, urina alba mingatur, quæ certum fere paroxyſmi hyſterici vel hypochondriaci imminentis indicium præbet.

§. XXX.

Cum pedibus.

Neque exiguus ventriculi conſenſus eſt cum pedibus, qui innumeris tendinibus & nervis atque membranis conſtant. Quum enim nervus intercoſtalis ad crura etiam pertingat, & nervum cruralem anticum & poſticum conſtituat, mutua hinc inter caput, ventriculum & pedes conſenſio naſcitur. Ex quo jam facile patet, quare digitorum in pedibus immanem dolorem, quod aliquoties vidimus, ſpaſmus cynicus ſubſequatur, & quare ex pedis pollice epilepſia non raro originem capiat, dum ſpaſmus ibi incipiens, ſucceſſive aſcendit, & primo ad abdomen, poſtea ad cor & diaphragma, tandem ad caput delatus, abdominis tenſiones, præcordiorum conſtrictiones, pectoris oppreſſiones, aphoniam, denique convulſiones & epilepſias producit. Ægroti exprimunt, ſenſum quaſi venti a pollice ad caput ſurſum aſcendere ac elevari, quæ tamen in ſenſu eſt fallacia: ſiquidem nullus datur flatibus locus ita per ſolidam ſubſtantiam aſcendendi, ſed ſpaſmi ſunt, qui oſcillatorio quodam motu ſucceſſive per nervorum propagines ad ſuperiora ſerpunt. Notum quoque eſt, ex inſeſſu nudis pedum plantis in pavimentum frigidum, nec non improvida pedum refrigeratione, cutim per omnem corporis ambitum ſtringi & tormina ventris, nonnunquam cum alvi fluxu, arceſſi.

§. XXXI.

Cum ipſa cute.

Tandem nec ſilentio prætermittere oportet ſympathiam, quæ eſt inter ventriculum & ipſam cutem. Videmus exanthemata, quæ in cute effloruerant, cujuſcumque etiam fuerint generis, repulſa, non ſine ingenti periculo ad ventriculi & inteſtinorum tunicas migrare, ubi ferales ſpaſmos, tormina, anxietates, conſtrictiones alvi & inflammationes efficiunt. Quare etiam omnia, quæ ſpaſmum in ventriculo concitant, ut ſunt purgantia & animi pathemata, in exanthematicis morbis admodum pernicioſa eſſe obſervantur; quandoquidem conſtricta ex conſenſu ſimul ipſa cute, acris illa exitialis materia ad interiora, ipſaſque nerveas ventriculi & inteſtinorum membranas, revocatur. Et ſæpius quoque obſervavimus, ab induſiorum, præſertim ſi frigida & humida fuerint, mutatione, in ſanis etiam, ventris inflationes & inquietas noctes redditas fuiſſe. Quo patet, quam gravem noxam ejuſmodi improvidus auſus in morbis, quorum materia per ſummam cutim expelli debet, cauſſet. Quandocunque dolor ventriculum vel inteſtina torquet, pori cutis clauduntur & nihil ſudoris effluit, extrema refrigerantur, meatibus vero cutis rurſus adapertis, certum indicium eſt doloris, aut alvi fluxus finem adeſſe. Si variolarum materia ſubtilis cauſtica inteſtinorum membranis inſidet, ægri ſunt inquieti, jactabundi, loco ſtare neſciunt & ne minima puſtula prodit in cute, neque ſudoris guttula proſilit, alvo contracta & convulſa, adeo ut univerſum cutis ſyſtema contrahatur, quod probe notavit *Baglivus*.

§. XXXII.

Conſenſum inteſtinorum teſtantur pathemata a vermibus.

Neque tantum ventriculo, verum etiam inteſtinis, quæ ejuſdem cum illo naturæ & ſtructuræ ſunt, ex tunicis nempe pariter muſculoſis & nerveis contexta, cum univerſi corporis tunicis membranaceis ſocietas eſt at-

que

Digitized by Google

que conſenſus, ob plexus maxime meſentericum, intercoſtalem & paris vagi, quem præter alia truculenta univerſi generis nervoſi pathemata, quæ a vermibus, teneras tenuium tunicas arrodentibus, ſuſcitantur, teſtatum reddunt. Neminem enim, qui leviter in artis exercitio verſatus eſt, fugit, inde pullulare in capite epilepſiam, deliria, vertiginem, ſternutationes, guttam ſerenam temporariam; aphoniam, ſurditatem & tinnitum aurium tranſitorium; in ſpinali medulla, aſpectu horribiles motus convulſivos & artuum agitationes; in corde & ſyſtemate vaſorum, febres, cordis tremores ac palpitationes, in pectore, tuſſes, dolores, qui pleuritidem mentiuntur; in ventriculo, inappetentiam, inclinationem ad vomitum ptyaliſmum & lymphæ ex ore fluxum; in inteſtinorum volumine, atrocia tormina; in urinariis viis, ad urinam ſtimulum; in extremis, horripilationes & refrigerationes manuum pedumque contracturas; quæ cuncta ſymptomata, primo aſpectu admodum funeſta; exturbata a ſpecifico anthelmintico, pilulis nempe ex aſa fœtida, myrrha, croco & mercurio dulci paratis, verminoſa progenie protinus ſedantur & conquieſcunt.

§. XXXIII.

Colica ſic dicta convulſiva & aliæ. Colica ſic dicta convulſiva & paſſio iliaca, quibus inteſtina ileon, vel colon, vehementi ſpaſmo conſtringuntur, quot non atrocia, & nonnunquam lethifera, ſymptomata inducunt? febres, deliria, convulſiones, inquietudinem, ſummas anxietates, animi deliquia, artuum contractiones, extremorum frigora, cum ſudore frigido & pulſu duro & contracto, vomitus, alvi tam inſolentem conſtipationem, ut nec clyſterem admittat, vel flatum tranſmittat. Ejuſdem indolis ſunt acerbiſſima pathemata in colica ſpaſmodica metallurgis ſolenni obvia, quæ ſigillatim evolvi & ad rationes revocavi, in diſſertatione *de metallurgia morbifera*. In cholera quoque, quando bilis cauſtica nervoſas inteſtinorum parietes rodit atque gravius irritat, omne nervorum genus compatitur, ac cædem plane, quam ſi venenum aſſumtum fuiſſet, prodeunt paſſiones, mortem celeriter arceſſentes, quæ non aliis, quam quibus venenorum noxæ, demulcentibus nempe oleoſis, lacticiniis, terreis & antiſpaſmodicis, diſcutiuntur: id quod etiam pari modo de dyſenteria, ab eadem cauſſa prognata, notum eſt. *Cholera & dyſenteria.*

§. XXXIV.

Accedunt phænomena poſt purgans aſſumtum conſpicua. Quamvis enim omnis generis cathartica operationem ſuam nonniſi in inteſtinis exſequantur, iiſdem tamen oblatis, diſſitæ etiam partes annuunt. Elaterium quando hydropicis exhibetur, virtutem ſuam tam late diffundit, ut ſtrictis in extremis quoque partibus fibrillis, ſtagnans humor ex univerſo corporis ambitu ad inteſtina agatur, ac per anum effuſe exturbetur, ſubſidente poſtea notabiliter in exterioribus tumore. Similiter in tuſſi humida, qua magna humorum colluvies ſcreatu e pulmonibus ejicitur; nullum certius atque efficacius præſidium eſt, lenioribus & balſamicis laxantibus, quibus ſuperfluum, ſerum e pectore ad inteſtinales glandulas allicitur & per alvum educitur. Inprimis autem imprudens purgantium uſus, inteſtinorum cum reliquis nervoſis partibus, ac præſertim ſpinali medulla, conſpirationem prodit. Præterquam enim quod *Solenander* in conſiliis, & *A. N. C. Dec.* 2. *A.* 7. *obſ.* 162. fidem faciant, quod grave damnum inde in univerſum corpus redundarit, ipſe quoque aliquoties notavi, propinata in pulvere vel pilulis reſina jalappæ, non ſolum enormes cum acerbis torminibus ſucceſſiſſe dejectiones, ſed etiam in quibuſdam convulſiones, epilepticas commotiones, quin in aliis paralyſin dextri & ſiniſtri lateris *Purgantium efficacia.*

ris

Digitized by Google

ris accidiſſe, hanc procul dubio ob rationem, quod reſina jalappæ, quæ facile in liquido aqueo conglobatur & difficillime liqueſcit, firmiter parti cuidam nerveæ inteſtinorum tunicæ adhæſit, eandemque jugiter lancinando, convulſivas ejuſmodi in diſſitis etiam locis ſpaſticas tractiones ſuſcitavit.

§. XXXV.

Viſcera ſanguinea non cum nervoſis conſentiunt. Ut utero.

Viget itaque conſenſus inter partes nervoſo-membranaceas mutuus, qui an etiam his, cum viſceribus ſic dictis ſanguineis, quorum ſtructura & compages ferme tota vaſculoſa, ut ſunt hepar & lien, nec non uterus, intercedat? jam paucis diſpiciendum. Plurimi quidem ex Practicis, quos inter maxime eminet *VVilliſius*, conſenſionem uteri cum nervoſo totius corporis ſyſtemate conſtanter aſſerunt, inprimis quum experientia fere quotidiana doceat, quod affectio hyſterica, quæ ex vitio uteri & ſanguinis irregulari motu in feminis æque ac in puerperis cooritur, pathematibus ſpaſticis, convulſivis, epilepticis, quæ præternaturales generis nervoſi læſi affectus ſunt, abſolvatur. At vero ipſe uterus minime partibus nervoſis & exquiſitæ ſenſationis annumerari poteſt, utut motu tonico ſuo & interno non deſtituatur. Nam ſi talis eſſet, neutiquam ſummas illas ſæpius a gemellis diſtenſiones in gravidis, item a tumoribus & excreſcentiis intra ejus cavitatem ipſamque ſubſtantiam prognatis, ſine ſumma moleſtia & vitæ periculo, ferre poſſet.

§. XXXVI.

Mali hyſterici cauſſa quidem in utero eſt.

Quare recte diſtinguendum potius eſſe cenſeo, inter ſedem morbi, ſive ſpaſmorum, quæ nullo modo eſt in utero, ac inter ſedem cauſſæ morbi, ſive pathematum ſpaſmodicorum in genere nervoſo exiſtentium, quorum cauſſam ipſe uterus male affectus ſubminiſtrat. Neque quidem inficiandum eſt, quod ſi ob dejectum uteri & ejus vaſorum tonum ac robur, ſive a puerperio, ſive ab aliis cauſſis externis & internis, ſanguinis ſuperflui menſtrua periodo non ſufficiens fit diminutio, ſed fluxus ſupprimitur & cohibetur, graviſſima inde ſæpius in univerſo corpore, inque primis ejus partibus nervoſo-membranaceis, oboriantur ſymptomata; horum tamen ratio non a nervis, quos ſenſibiles hæ partes cum utero communes habent, ſed potius a ſanguine, ad interiora ac ſentientes nobiles partes reſtagnante, petenda eſt ac derivanda. Et hanc etiam *Hippocratis* fuiſſe ſententiam, auctor nuclei Hippocratis *Cent. III. aph.* 44. clarius exponit, *refluens*, inquit, *ſanguis ab utero & premens ſeptum transverſum, retracto utero, præfocationem, in caput irruens, inſaniam, epilepſiam, catochos, apoplexias, occupans thoracem, tuſſiculares affectus, irruens in cor, palpitationes & tremores, nonnunquam ſyncopes, in nervis denique facit ſtuporem, immobilitatem & reſolutionem.*

§. XXXVII.

Sedes vero in ventriculo & inteſtinis.

Ego proinde re paullo curatius expenſa, præcipuam pathematum hyſtericorum ſedem in ventriculo & canali inteſtinorum collocandam eſſe arbitror. Nam anxiæ illæ conſtrictiones & anguſtiæ circa præcordia, dolores cardialgici, qui ad dorſum, ubi ſiniſtrum ventriculi orificium, porriguntur, palpabilis ſtomachi circa ſcrobiculum cordis inflatio, continuæ eructationes, nauſea & ad vomendum proclivitas, alvus firmiter obſerata, cum flatuum retentione & regurgitatione ad ſuperiora, borborygmi, tormina, convolutiones inteſtinorum inſtar globi, moleſti dolores in hypochondrio ſiniſtro, dolor circa vertebras lumbares, creber ad urinam ſtimulus, extremorum frigus, inquietudo, pulſus celerior, contractus, vel plane intermittens, animi defectio, cordis palpitatio, quæ perpetua fere paſſionis hyſtericæ ſunt ſymptomata, nihil certe aliud ſubindicant, quam nobiliſſimam & ex præcipuis ſenſibilem maxime partem,

ven-

Digitized by Google

ventriculum nempe , eſſe affectam . Quare etiam omnia ea , quæ ſpaſticas ſtricturas efficaciter leniunt & laxant remedia , ut ſunt fotus calidus præcordiis applicatus , interne liquor noſter ſic dictus anodynus mineralis , ſeu ſummum & tutiſſimum antiſpaſmodicum , vel ſolus , vel cum eſſentia carminativa , aut caſtorei , remixtus, & clyſter oleoſus emolliens , præſentiſſimæ & fere miraculoſæ ſunt efficaciæ . Horum quippe atrocium ventriculi ſpaſmorum proxima cauſſa , non ſunt acres , bilioſi , vel viſcidi , crudi ſucci in ſtomacho contenti , ſed ſolus ſanguis copioſe irruens in vaſa ventriculi , quæ quum tunicis ejus nervoſis intertexta ſint , nimia diſtenſione has fortiter premunt , & hac ratione jam memoratas paſſiones gignunt . Hinc etiam raro pateſcit , quare feminæ , quibus menſes poſt quinquageſimum annum deficiunt , ſi non ſanguinem , vel per ſcarificationem , vel per inciſionem venarum , emittunt , aut etiam conſuetas has artificiales evacuationes omittunt , hyſtericis ejuſmodi ſpaſticis affectionibus , præ omnibus aliis excrucientur , & quare viciſſim inſtitutæ opportune ejuſmodi ſanguinis ſubtractiones , paroxyſmos hyſtericos certis periodis redeuntes , vel minuant , vel penitus tollant .

§. XXXVIII.

Nullus quoque hepatis & lienis conſenſus.

Idem de hepatis & lienis viſcere ſentiendum . Nam licet nonnulli inter hæc & nervoſas partes conſenſionem adſtruant , & potiſſimum ad pathemata in malo hypochondriaco, ſub quo labes & vitium plerumque in ſanguineis hiſce viſceribus conſiſtit , conſpicua provocent ; ambo tamen , hepar & lien , præſertim humanus, partes , ut luculenter injectionibus ſuis cl. *Ruyſchius* demonſtravit , ſunt fere totæ vaſculoſæ , ex innumeris quippe vaſis majoribus , minoribus & minimis contextæ , ſenſus plane expertes , ut hinc ſæpe ſine acuti doloris perceptione intumeſcere ac etiam in magnam molem augeri poſſint . Interim tamen , ſi ipſarum compages , & maxime quidem vaſa , quæ ſanguinem ad hepar , ut eſt venæ portæ , adducunt , convenienti tono ac robore ac vi ſufficientes motrice impellente deſtituuntur , promtam ſpaſmorum in nervoſis locis cauſſam ſubminiſtrant . Nam quando ſanguis a ventriculo , toto volumine inteſtinorum , meſenterio , liene , omento & pancreate refluus , per truncum venæ portæ , qui manifeſta ſyſtole ſive pulſu caret , per minimos copioſiſſimos hujus venæ in hepatis parenchymate propagines , non ſatis expedite trajicitur , neceſſe eſt , ut regurgitans ad viſcera unde advectus , in iiſdem non modo ſtagnet & canales farciat atque diſtendat , ſed & ulterius , ut appulſus per arteriam cœliacam & meſentericam a tergo ad has partes ſanguis , præcluſo in venas repletas tranſitu , ad vaſa minima & lateralia cogatur , & ſic undiquaque obhæreſcens in vaſis nervoſæ maxime ventriculi & inteſtinorum tunicæ inſtratis cruor , moleſta preſſione ſtricturas & truculentos ſpaſmos cieat . Et hac utique ratione omnia illa pathemata , quæ hypochondriacos per certos inſultus vexant , affectiones & læſiones generis nervoſi ſunt , ac ut probe primus *VVilliſius & Hobockenius* notarunt , exquiſitam convenientiam eandem quoque ſedem cum hyſtericis pathematibus obtinent . Minus recte ſecundum Veteres , ac ut nonnullorum recentiorum adhuc opinio fert , dolores & paſſiones in latere ſiniſtro , lieni adſcribuntur , quum potius ſtomacho, cujus tres partes in hoc latere conduntur , nec non ſubjectis coli flexuris , ut inter alios primus cum *Conringio* docuit *Ettmullerus* , debentur . Ipſe quoque ante aliquot annos peculiari diſſertatione monſtravi atque defendi , quod præcipua ſedes ſpaſmorum hypochondriacorum in ventriculo ſit conſtituenda .

XXXIX.

Digitized by Google

§. XXXIX.

Hinc cruditates non ſunt cauſa mali hypochondriaci.

Neque etiam ut plurimorum recentiorum eſt ſententia, cruditates vitioſæ primis in viis ſtabulantes acidæ & viſcidæ bilioſæ, primam, originalem & veram cauſſam pathematum hypochondricorum ſuppeditant, ſed ſequuntur demum ſpaſmos & eorum productum ſunt, licet ad eorum recurſum & exacerbationem multum conferant, & ipſe potius ſanguis copioſe circa hæc viſcera ſtagnans, ſive harum partium plethora particularis, accuſanda. Teſtatur hoc inter alia cura affectus hypochondriaci, in qua quidem ea, quæ ſpaſmis placandis, ſtricturis partium fibroſarum relaxandis dicata, inſigne levamen afferunt; niſi tamen redundanti ſanguini exitus paretur, ac is vel per ſanguinis miſſionem in partibus inferioribus, vel fluxum hæmorrhoidum, ſi natura ad eum inclinat valde ſalutarem, exſolvatur, aut ejuſdem progreſſus aquarum mineralium, balneorum & medicamentorum roborantium tonicorum uſu, vel etiam per motum & exercitium corporis, liberior reddatur, ac per vaſa venoſa meſaraica, ipſumque hepatis & lienis viſcus reſtituatur, certum & conſtans vix, aut plane non, ſperare licet auxilium.

§. XL.

Conſenſum teſtatur medicamentorum operatio.

Is autem a nobis aſſertus nervoſarum partium conſenſus, quemadmodum tam eximius eſt, atque conſpicuus, ut venenum, vel etiam alia infeſta materia, nervoſo, ubicumque ſit loco, inſidens, vel in ventriculo contenta, illico vires ſuas perniciales cum univerſo nervorum ſyſtemate communicet: ita ſimili ratione pharmacum efficacis ac penetrantis indolis, accifa etiam doſi exhibitum, immo adhuc in ſtomacho verſans, mediante eadem nervorum conſpiratione, protinus vim ſuam in univerſum corpus diffundere poteſt. Liceat in confirmationem producere liquorem a nobis inventum & ex ſulphure mineralium concinnatum, jure dictum anodynum mineralem, gratiſſimæ & penetrantiſſimæ indolis, qui certe, ſi ullum aliud medicamentum, promte, ſine noxa tamen, dolores & ſpaſmos in univerſo corpore levat atque ſedat, & in pathematibus hypochondriacis, hyſtericis, gravi cardialgia, enormi vomitione, commotionibus etiam epilepticis & convulſivis, ſingultu, diarrhea, ad guttas tantummodo 30. vel 40. ſemel aut bis, oblatus, præſentaneum & mirabile plane præſtat auxilium. Maſſam pilularum ita dictarum de ſtyrace ad aliquot tantum grana deglutitam, in tuſſi ferina, quæ univerſum corpus affligebat & concutiebat, omnibus aliis fruſtra exhibitis, ſingularem plane effectum ſedativum exſeruiſſe, ſæpius obſervavi, ſubſequuto ſimul blando cutis, quæ antea frigida horrida & exſucca erat, madore.

Liquoris anodyni.

§. XLI.

Aliorum ſedativorum & antiſpaſmodicorum.

Pauxillum laudani liquidi, ſi vel ſolum, vel cum liquore volatili Buſſii, aut cornu cervi ſuccinato remixtum, in enormi, etiam cruenta, alvi dejectione, porrigitur, protinus, quando adhuc in ventriculo hæret, atroces cruciatus in abdomine, borborygmi & motus conquieſcere incipiunt, ſomno blando obrepente. Idem medicamentum ſi in pathematibus hyſtericis, quæ univerſum corpus exagitant ſpaſticis, datur, mox mirabile ſequitur levamen. Pariter in enormibus ſanguinis profuſionibus, hæmoptyſi nempe, narium hæmorrhagia, ab aſſumtis aliquot granis maſſæ pilularum de cynogloſſa, vel aliquot guttulis liquoris martialis, ſæpe extemporaneam vidi fluxus adſtrictionem. Oleum amygdalinum bene præparatum, & cum juſculo ad aliquot cochlearia ingeſtum, præbet medicinam in omnibus doloribus & ſpaſmis, etiam diſſitas partes quatientibus, efficaciſſimam; eaque propter in tuſſi convulſiva clamoſa, aſthmate ſpaſmodico, dolore ex calculo, ſtranguria, colica, non ſine inſigni fructu uſur-

uſurpatur. Nitrum ſaltim vulgare, probe depuratum, ad aliquot grana datum, protinus fervorem præternaturalem extinguit, vel ad ſenſum refrigerat, ſitim ſedat, commotiones ſanguinis hæmorrhagicas ſiſtit, cutim ad madorem diſponit & alvum lubricam reddit.

§. XLII.

Corticis Peruviani. Corticem Peruvianum, pulverem florum chamomillæ, crocum martis ſubtiliſſimum, quem fontes Lauchſtadienſes eructant, ad ſiſtendos febriles in intermittentibus motus ſumma pollere efficacia, res eſt nec leviter in *Pilularum balſamicarum.* praxi verſatis ignota. Longe etiam præſtantiſſimus certe eſt effectus, quem pilulæ balſamicæ, leniter aloeticæ, in omnibus fere uteri affectibus, atque etiam in hypochondriaca paſſione, exſequuntur, dum ad fœtum, ſecundinas, molas, immo lochia expellenda in puerperio, præ omnibus aliis purgantibus & uterinis eximie conferunt, non aliam ob cauſſam, quam quod peculiari ratione, non modo inteſtina, ſed & confines partes atque vaſa uterina ſolentur & afficiant. Has tamen cum plerisque reliquis non facile primarum viarum limites operatione ſua tranſcendere, *Cephalicorum* veri videtur ſimillimum. Ad vires a ſenio vel morbo collapſas reſtaurandas, nec non animo deficientes refocillandos, balſamum noſtrum liquidum ſpirituoſum, exterius & interius uſurpatum, ſingularem præſtat opem; contra vero ſuaveolentia ex moſcho, ambra, zibetho, ſi naribus tantummodo offeruntur hyſtericis vel hypochondriacis, totum genus nervoſum in conſenſum trahendo, ſæviſſima ſymptomata, ut ſyncopen, cordis palpitationes, anxietates ſummas, nauſeam, vomitum, immo convulſiones quandoque, arceſſunt. Clyſteres *Et clyſterum.* oleoſi demulcentes in colica convulſiva & paroxyſmis hyſtericis & hypochondriacis levamen afferunt exoptatiſſimum, eo quod non tantum in inteſtina, verum etiam alias nervoſas partes ſuam maxime diſtribuunt facultatem.

§. XLIII.

Neque diſſimilis mihi ſpecificorum ſic dictorum videtur ratio, ut caſtorei & aſæ fœtidæ in pathematibus hyſtericis placandis, pulveris ſecundinæ humanæ, cranii & corii humani, in epilepticis inſultibus ſedandis; hæc enim dum ventriculi & inteſtinorum tunicas nerveas ἀναθυμιάσει ſua mulcent ac imbuunt, ex his ad diſſitas etiam atque remotas partes virtus propagatur. Fuit nobis a multis abhinc annis in uſu ſingularis quidam mercurius diaphoreticus fixioris naturæ, qui ad pauca grana adhibitus, in lue venerea & morbis a ſumma lymphæ impuritate naſcentibus, ſudorem per multas hebdomades eliciendo, mirabilem præſtitit opem. Sic quoque ſulphur antimonii, ſi rite præparatum fuerit, quo etiam referenda panacea ſic dicta Glauberiana, nec non regulas antimonii medicinalis, duorum vel trium granorum pondere oblata, acres & ſalſas diu durantes in oculis, faucibus quoque ac pedibus defluxiones reſiccant, ſimulque perſpirationem ac reſpirationem liberiorem reddunt. *Item ſpecificorum.*

§. XLIV.

Et hæc tam ſingularis & late patens internorum quorundam medicamihum virtus, in externis quoque, ob eandem partium ſympathiam deprehenditur, ut miro plane modo in extremis ſæpius interiora leventur. Exemplo ſit veſicatorium, vel emplaſtrum Strobelbergeri, quod carpis applicatum, paroxyſmos intermittentium experientia teſte compeſcit. Pariter veſicatorium nuchæ appoſitum lippitudinem diſcutit, & in apoplexia tactis ſufflaminatum ſenſum ſanguiniſque motum reducit. Oleum terebinthinæ umbilico tantum illitum, in urinæ ſuppreſſione efficaciſſimum eſt remedium. Unguentum, de arthanita dictum, umbilico inunctum, alvum non ſolum efficaciter movet, *Externorum quoque.*

ſed

Digitized by Google

ſed etiam vermes in inteſtinis necat. Emplaſtrum anodynum temporibus appoſitum, non modo capitis dolores placat, ſed & vomitiones ſæpe enormes ſiſtit. Linimentum ſpirituoſum ex oleis aromaticis paratum & præcordiis admotum, tam ventriculo, quam toti corpori vigorem præſtat. Frictio quoque artuum & maxime præcordiorum aſperior, ſuſpenſum in ſyncopticis cordis pulſum revocat.

§. XLV.

Inprimis pedibus applicatorum.

Egregia porro huc trahenda eſt obſervatio: quod in morbis capitis, quæ ex atonia & imbecillitate naſcuntur, ut memoriæ ac ſenſuum debilitate, paralyſi, quæ ſæpe poſt apoplexiam relinquitur, item ſomnolentia, veſicatoria & rubefacientia pedibus applicata, efficaciſſimo ſint præſidio. In iiſdem morbis capitis ex reſolutione ac remiſſione nervorum ſubortis, capiti admota ſpirituoſa cephalica aromatica, omnes non æque ferre quidem poſſunt, ut potius ſæpe magis inde lædantur: ſi vero pedes iiſdem perfricantur, ut aqua Anhaldina cum oleo majoranæ & lavendulæ, caput inde allevamentum percipit præſentaneum; & vidi aliquando, hac ratione in affectu ſoporoſo largiorem pituitæ ex naribus & faucibus effluxum ſuſcitatum, ſummo ſubleqente levamine. Rubefacientia quoque plantis pedum applicata, ſanguinis e naribus ſtillicidium comprimunt. Qui difficulter ſudant, appoſito plantis latere calefacto, ſudore perfunduntur, ſi vero manus & pedes ſub ſudore nudantur, perſpiratio illico ſiſtitur. Et pediluvia temperate calida, quid in capitis morbis & omnibus paſſionibus ſpaſmodicis efficiant, tam notum eſt, quam quod notiſſimum.

§. XLVI.

Concluſio.

Sed ne latius evagemur, mittimus alia, ac interim ex allatis inſignem conſenſionem & magnam conſpirationem partium in corpore ſenſibiliorum liquido patere arbitramur. Quo magis mirandum cenſemus, eſſe adhuc inter Medicos, qui hunc nervorum conſenſum plane negare, immo pro fabula vendirare, haud verentur. Sed videant, rogo, novaturientes hi doctores, qui ſapientiam medicam in obſcuris, metaphyſicis, noviter quoque confictis terminis quærunt; & univerſam pathologiam ex moliminibus naturæ ad hæmorrhagicas excretiones conſarcinant, quo pacto cum connexione ac demonſtratione, ex ſpirituali ſua natura, hæc vera & per experientiam confirmata phænomena, deducere atque explicare poſſint. Ego certe, ſi ullam in rebus medicis doctrinam ſcitu per quam neceſſariam & utilem, hanc ipſam de conſenſu, fructuoſam judico, & his egregio *Hippocratis lib. ad aliment.* §. 4. effato finem impono: *confluxio una, conſpiratio una & conſentientia omnia.*

CAPUT VI.

De Fluidorum vitiis ex vitioſa ſolidorum diſpoſitione.

§. I.

Fluida a ſolidis vitium patiuntur.

PErluſtravimus in ſuperiori capite mutuam illam conſpirationem & harmonicum conſenſum, quem partes corporis nervoſæ exquiſitioris ſenſationis & motus inter ſe fovent, ac pluribus argumentis aſſeruimus. quam utilis & ſcitu neceſſaria in rebus medicis explicandis hæc ſit doctrina, nunc porro ſequitur, ut ſolidorum, ſi vitio laborant, in fluida corporis noſtri actionem & ad pervertendam naturalem eorum conſtitutionem operationem monſtremus ac eruamus: quod certe argumentum, non minus eximiæ in pathologicis erit utilitatis. Jam nemo quidem facile negabit, machinam animalem ex ſolidis & fluidis eſſe conſtructam, & corporis vitam maxime in eo conſiſtere, ut ſolida agant in fluida ipſaque moveant, & fluida rurſus in ſolida eademque animent: ideoque hiſce ſuppoſitis, noſtra in-

Digitized by Google

inpræſentiarum meditatio in ſtatu tantum præternaturali & morbido erit defixa clarius oſtendendo, quid patiantur fluida a ſolidis læſis & præter naturam conſtitutis.

§. II.

Et quidem ſub febrili motu.

Initium autem merito facimus a celeriter aucta reciproca ſyſtole & diaſtole cordis & arteriarum, ac univerſi generis vaſculoſi ac fibroſi, quæ pulſu duro & celeri, velociori quoque ſanguinis tam progreſſivo quam inteſtino motu, ſtipatur, in quo formalis febris ratio continetur. Sub auctiori hoc adeo accelerato motu, in omni febre, cujuſcunque ſit generis vel ſpeciei, ſanguinis & humorum craſin, temperiem ac mixtionem incredibili fere modo immutari ac perverti experientia docet. Sanguis qui antea erat temperatus & ſenſu medico dulcis, bonæ conſiſtentiæ, diuturniori intenſo ſolidorum motu quaſſatus, a blanda ſua temperie plane deſciſcit, ſalſus, ſulphureus ac bilioſus redditur, ut demum in excrementa pœne fatiſcat.

Succi corrumpuntur.

Hinc ſudor febricitantium ſalſo-acidus ac fœtidus, urina materia viſcida, tartarea, ſulphurea admodum ſaturata & tincta, & feces alvinæ, valde pituitoſæ, bilioſæ, coloratæ & fętidæ ſecedunt. Deinde validiori illa inteſtina ſanguinis motione, partes ſubtiliores ſpirituoſæ, quæ vires & motum materialiter conſtituunt, aufugiunt, materia ſanguinis γλυκυρὰ, dulcis, roſcida, qua nutriuntnr ſolida & quæ placidum ſomnum conciliat, conſumitur, idque eo magis, quo vehementior ac diuturnior eſt febris.

Et virium materia diſſipatur.

Quin crebrior obſervatu conſtat commotionibus febrilibus demum vappidam ſanguinis & humorum fieri maſſam, ut corpus aliis chronicis paſſionibus, cachexiæ, tumoribus œdematoſis, exulcerationibus, abſceſſibus, viſcerum ſcirrhis & infarctui facillime pateat, & profecto res non mediocris prudentiæ ſit, febre intermittente vel acuta diu afflictum corpus ſanitati & viribus brevi reddere, & commoda medicina atque diæta ab aliis morbis defendere.

§. III.

Inprimis ſi corpus jam ante impurum.

Sed hęc omnia longe deteriora fiunt & cum majori periculo eveniunt, ſi febris apprehendit corpus, cujus vaſa ſanguine & humoribus impuris, ſive particulis ſalſis, ſulphureis, excrementitiis, ſive diatheſi ſcorbutica, jam antea imbutis, farta ſunt, quippe tum major adhuc partium, quæ mixturam ſanguinis conſtituunt, diſſolutio corruptiva metuenda eſt, quam exanthemata varii generis, purpura miliaris, maculæ purpuratæ & puſtulæ acri humore turgidæ arguunt, non ſine ſummo virium & vitæ diſcrimine. Vidi ſæpius in ſcorbuticis ſuborto levi tantum febrili a catarrhis motu, præſertim vere vel autumno, materiam arthriticam vel purpuraceam in ſanguine deliteſcentem, commotione iſta excitatam & ad exteriora pulſam fuiſſe, ſub atrocium dolorum & gravium ſymptomatum choragio.

§. IV.

Animi affectuum effectus in fluidis.

Affectus animi, quorum operatio in ſolidas & nervoſas partes impetuoſa ac vehemens eſt, craſin ac temperiem humorum mirifice immutant. A diuturna triſtitia & animi angore, ſucci corporis ſpiſſeſcunt & cruditates viſcidæ acetoſæ ventriculo ingignuntur, quin ſi diutius dnrat, a ſanguinis ſpiſſitudine fiant viſcerum infarctus & chronicæ multæ paſſiones. Ira, quæ vaſa potiſſimum biliaria ſtringit eaque accelerata ſyſtole a bile nimis vacuat, ſimul quoque ventriculum & duodenum ſtricturis exagitat, efficit, ut humores bilioſi in his coacerventur, corrumpantur & ad vomitus, febres bilioſas cholericas, & cardialgias, viam ſternant. Quumque animi pathemata, maxime operentur in ventriculum, ejus motum invertant, digeſtionem & chylificationem lædant, multaſque hinc cruditates, fecundas morborum matrices, ingignant, nihil etiam perniciofius eſt, quam poſt omnes animi patheticas commotiones eſculenta aut potu-

potulenta capere, vel etiam inter cibum & potum, vel poſt eum, animo gravius affici.

§. V.

Dolorum operatio in ſolidis in fluida. Vehemens membranarum capitis in atroci dolore ſpaſmus detinet etiam cibos in ſtomacho, concoctionem turbat, inappetentiam conciliat & cruditates excludit, quod etiam valet in dolore dentium. In dentitione infantum difficiliori, nihil occurrit frequentius, quam quod in paroxyſmo feces antea naturales & bene coloratæ, virides & corroſivæ, cum acerbis torminibus & flatuum impetu, non ſine convulſionum metu, ſecedant, dubio procul, quod a ſpaſmis per dolorem in gingivam excitatis, ipſe ſtringatur ventriculus cum tenui inteſtino, & lac diutius contentum ingentem corroſivum acorem contrahat, & a bile admixta viridis emergat color.

§. VI.

In omnibus porro doloribus & ſpaſmis, cutis pores & ſpiracula claudi, ſubinde obſervamus. Non mirum itaque eſt, ab excrementis ſubtilioribus ſalſo ſulphureis, quæ in naturali ſtatu exhalant, intus retentis, valde impuram ſanguinis & lymphæ maſſam reddi, & inde vel morbum augeri, vel ad novos paroxyſmos pabulum ſuppeditari. Alvus quoque ubi dolores & ſpaſmi urgent, ut videmus in hypochondriacis & hyſtericis, ſemper fere clauditur. Quare a retentis ſordibus & fecibus iſtis putridis ſalino-bilioſis, & ad ſanguinis maſſam vergentibus, hanc inde valde inquinari & conſpurcari extra dubium eſt. Præterea in omnibus ſpaſmodicis morbis urinam aquoſam & tenuem reddi, ob ſtricturam tubulorum urinariorum, perpetuę fere obſervationis eſt, neque dubium, quin vaſa in hepate biliaria, quæ ex tunicis valde nervoſis & muſculoſis contexta, hiſce in morbis eandem experiantur criſpaturam, ut hac ratione plures craſſiores excrementitiæ, bilioſæ & ſalſæ tartareæ urinoſæ ſordes in ſanguine remaneant, eumque non leviter deturbent. Et hæc ſubeſt cauſſa, quare malo tam hypochondriaco, quam hyſterico, ingens ſimul cacochymia, ſive impuritas humorum ſcorbutica, ſucceſſive ingeneretur, quam ipſe ſanguis e vena miſſus, coloris ob alcalium excrementitiorum ſalium mixturam, intenſe rubicundi, luculenter arguit. Ex hoc autem ſuccorum vitio, plures poſtea paſſiones, cachexia, ictericia, dolores, inflammationes, rheumatiſmi, inflationes atque exulcerationes fęcundo germine pullulant. Sed omnium peſſimum eſt illud vitium, quando ſub vehementi ſpaſtica ſtrictura, ut fit a veneno, inflammationibus & doloribus, ſanguis firmiter incarceratus in ſphaceloſam putridam corruptionem abit.

§. VII.

Nihil frequentius in artis exercitio obvium, quam quod ab aſthmate ſpaſmodico, quod validiori diaphragmatis ſpaſmo potiſſimum abſolvitur: diutius affligente, hepar tandem obſtruatur, induretur, ac tumores œdematoſi pedum ipſeque dirus hydrops, aſcites maxime, ſequatur. Quod quidem nullam profecto aliam ob rationem evenire arbitror, quam quod vehementi ſtrictura portionis diaphragmatis nervoſæ, cui adhæret hepar & emergens inde vas venoſum cava, ſanguinis recurſus ad cor valde retardetur, & cruor præcluſo tranſitu, ad inferiora relabatur, ibique & maxime in portæ vena & hepatis viſcere ſtagnans, tam truculentos morbos cieat. *Ex ſpaſmo diaphragmatis hydrops*

§. VIII.

Quæ quum ita ſint, liquido pateſcit, ſpaſticas in morbis, quæ urget affectiones, majorem obtinere ſuccos corrumpendi iiſdemque impuritatem conciliandi potentiam, quam ipſa incongrua & intemperata alimenta, paullo largius etiam ſumta, modo excretiones, maxime per alvum & ſudorem, vigeant. Hæ enim quamdiu ſalvæ ſunt & integræ, ac omne quod ſuperfluum, alienum & mixturæ humorum vitalium minus congruum eſt, ſecedit, nul- *Et ſic ſpaſmi ſuccos inquinant.*

Digitized by Google

nullum ab eo metuendum erit detrimentum. Porro etiam ex dictis promana fluit conſequentia, quod ſub ejuſmodi morbis ſpaſmodicis, & maxime eorum paroxyſmis, oppido tutum & conſultum ſit a copia alimentorum, & præſertim heterogeneæ indolis, abſtinere, eo quod his ingeſtis, ob retentas ſordes excrementitias, major adhuc humorum vitalium inquinatio contingat neceſſe eſt.

§. IX.

De vitiis fluidorum ex atonia.

Ingens vero etiam illa eſt dyſcraſia atque impuritas, quam humores & fluida ex atonia, tam ſolidorum in genere, quam ſpeciatim viſcerum, contrahunt. Sic nimiam ſanguinis & humorum redundantiam, quæ plethora vocatur, & tonum ac robur validamque ſyſtolen cordis, arteriarum omniumque vaſorum, reſiſtentia ſua imminuit & frangit, cacochymiam inducere nemo neſcit. Nam ſicut ipſa plethora ab imminutis & ſuppreſſis excretionibus ortum trahit; ita tardior ſub eadem ſanguinis curſus & minus expeditus ad excretoria appulſus, non parum ſordium ſecretionem & receſſum, tum per varia organa, tum maxime per univerſale illud omnium præcipuum emunctorium, cutim, minuit atq; ſufflaminat. Hinc etiam eſt, quod ſanguis corpore plethorico emiſſus, cruſtam gelatinoſam & variegatam exhibeat, & frequentius ad minima & lateralia vaſcula coactus in iiſ; incarceratus, inflammationes ſuſcitet ægre diſcutiendas.

§. X.

Ex atonia viſcerum & quidem hepatis & lienis.

Si hepatis vel lienis viſcera, mere fere vaſculoſa, ex atonia nimium ſanguine infarciuntur, vel demum occaleſcunt, aut indurantur, non modo intercipitur biliosi humoris ſecretio ac ſanguineus latex bilioſo ſulphureo excremento inquinatur, ſed & ſanguinis ac lymphæ motus plane aliter & præter naturam dirigitur. Sanguis enim ad vaſa & viſcera vicina regurgitans, & appulſo arterioſo, tranſitum in venas impediendo, obicem ponens, efficit, ut nimiæ ac pernicioſæ cruoris fiant profuſiones, in ventriculo quidem per vaſa brevia dehiſcentia, vomitiones cruentæ, ex diſruptis uterinis vaſis, menſes copioſi & uteri hæmorrhagiæ, ex venis ani nimium apertis, enorme hæmorrhoidum profluvium & in renibus mictio cruenta. Lymphæ autem itinere per vaſa lymphatica, quæ his in viſceribus diſcurrunt copioſiſſima, intercepto, humor reſtagnat, & copioſius in vaſis abdominis collectus hydatides format, quibus tandem diſruptis, feralis lymphæ extravaſatio & partium corruptio inducitur. Hinc attenta obſervatione pateſcit, & cachexiam, & ſcorbutum, & hydropem ex ſolo hepatis vitio, obſtructione & infarctu, incunabula trahere.

§. XI.

Ex atonia uteri.

Inſuper grave eſt vitium, quod ſanguis tam in craſi, quam temperie, a tono uteri admodum dejecto patitur. Videlicet quando perquam ſalutaris illa per uteri vaſa ſingulis menſium periodis ſuccedens ſanguinis evacuatio, quacunque etiam ex cauſſa id fiat imminuitur, ſupprimitur, vel ob ætatis rationem plane ceſſat, omnis humorum maſſa protinus inde vitium capit, & totius corporis malus habitus, ſive cachexia, ſequitur, languor univerſum corpus occupat, appetitus proſternitur, facies fit livida & luridi coloris, pedes intumeſcunt, laſſitudo omnes artus infeſtat, ac demum variæ exulcerationes, item eryſipelata, dolores rheumatici, lentæ quoque febres proveniunt. Quin ſanguis ipſe in tali ſtatu exantlatus, morbidum & pravum exhibet colorem, valde ſeroſus eſt, quandoque pæne lacteus.

§. XII.

Ex debilitate capitis.

In affectibus ſoporoſis, item paralyticis & hemiplecticis, progreſſus ſanguinis & humorum languidior, languidam ſæpe ſecretionem ſeri ſuperflui impuri arceſſit; unde fit, ut ſeri ſumma ſubnaſcatur impuritas. Proinde ſæpius vidi, poſt hos cerebri & medullæ ſpinalis affectus diuturniores, ery-

Digitized by Google

eryſipelata, exulcerationes, tumores artuum, purpuræ morbum, ipſamque cachexiam ſcorbuticam, acceſſiſſe. A longiori morbo tonum & robur ventriculi valde exſolvi, ut cibi aſſumti in ejus cavo hæreant, dolorem procreent gravativum, aceſcant, corrumpantur & materiam tandem ad febrem lentam, niſi medicamento digeſtivo, emetico, aut roborante ſtomachico, id avertatur, ſubminiſtrent, certæ & conſtantis eſt obſervationis.

Et ventriculi.

§. XIII.

In imbecillitate poſt paroxyſmos febriles.

Intermittentium paroxyſmos, qui univerſum genus vaſorum & fibrarum graviter exagitant, ſequenti intercalari die ingentem excipere atoniam atque debilitatem, pulſum languidum, cutem humidam ac frigidam, a paucis quidem attenditur, licet res ad oculum pateat. Hanc autem partium ſolidarum laxitatem, & inde retardatum excretionis ſalutaris impurarum partium negotium, ego quidem merito pro præcipua cauſſa habeo, quod nova materia ad inſultum febrilem denuo ciendum ſuccreſcat. Sub ipſo enim paroxyſmo, a motu auctiori ſolidorum & nimio fluidorum attritu, temperata ſuccorum ſchefis deſtruitur plurimaque gignuntur recrementa, quæ ſi prudens Medicus, remittente febrilium motuum impetu, die vacuo, commoda vacuante medicina, per omnis generis emunctoria opportune educit, fomes ſubtrahitur & levior incurrit paroxyſmus, ſin minus, non modo gravior imminet, ſed & collectis nimium ſordibus, deteriora alia mala ſunt metuenda.

§. XIV.

Remediorum virtus ex ſolidis in fluida tranſit. Ut analepticorum.

Quemadmodum itaque ex vitio & prava ſolidorum corporis noſtri habitudine, in fluida labes & vitium tranſit; ita viciſſim illis ad meliorem rationem redeuntibus atque erectis, ob communionem inter utroſque mutuam, hæ quoque meliorem ſchefin, indolem atque efficaciam recipiunt. Sic quando vires naturæ ita collapſæ ſunt, ut cordis motus languidior, periculoſam in morbis omnium motuum, tam ſecretoriorum, quam excretoriorum, intermiſſionem ac ceſſationem minetur, efficax analepticum ex cinnamomo, vel aliquot guttulæ balſami noſtri liquidi, aut potus vini generoſi, mox fluidorum progreſſum & circulum refocillat atq; intendit, & omne abigit periculum.

§. XV.

Venæſectionis.

Quando remiſſa vis tonica & elaſtica cordis & arteriarum in corpore plethorico, in quo pulſus contractus & compreſſus eſt & excretiones imminutæ, ſubtractione ſuperflui ſanguinis per venæ inciſionem, augetur & revocatur, protinus cordis & vaſorum ſyſtole intenditur, excretiones ſuppreſſæ ſordium reſtituuntur, interdum etiam conſuetæ ſanguinis evacuationes repetunt. Sanguis nimis ſpiſſus & glutinoſus, qualis eſt vitæ ſedentariæ nimium addictis, ad graves morbos diſponit, ſed motu & exercitatione corporis, aut partium frictione, tenuis, fluidus & ad progreſſivum motum aptus redditur. Id quod etiam, ſi occaſio vel vires ad corpus motu exercendum deficiunt, clara voce & intenſo ſermone perfici poteſt, utpote ex diuturna elata voce oratione, univerſum corpus calore & ſudore perfundi, perſpirationem augeri, pulſum celeriorem fieri, non ignotum eſt iis maxime, qui brumali tempore ſermones ex ſuggeſtu in templo perorant. Dum enim ſub loquela vox intenditur, citatior quoque fit reſpiratio, & pulmonum expanſio cum reciproco collapſu acceleratur, unde ſanguis celerius per pulmonum compagem trajicitur ad cordis ventriculum ſiniſtrum, ex hoc incitatius ad canales appenſos per univerſum corpus truditur, tandemque auctiori facto ubique circulo, velocius ad dextrum ventriculum agitur, priſtinumque iter relegit.

§. XVI.

Neque id tantum ſuccedit in partibus

tibus

tibus externis, ſed idem quoque contingit, ſi partes internæ vehementiori motu agitentur. Nimirum videmus in iis, qui forti & repetita manuum motitatione tympana pulſant, vel globis conos proruunt, univerſum corpus cum pulſu & reſpiratione impenſiori incaleſcere, eo quod aucto inde tonico muſculoſarum partium motu, ſanguis vegetius circumagitur. *Frictionis.* Sola pedum paullo longior & fortior frictio tantum valet, ut univerſam ſanguinis & humorum maſſam in celeriorem motum, cum intenſiori calore ut & perſpiratione, adducat; quæ quidem ſanguinem commovendi ratio eorum valetudini tuendæ convenientiſſima eſt, qui ob ſenium vel infirmitatem alio motus genere corpus exercere nequeunt. *Nitroſorum.* Contra vero ſi ſpaſmodicæ conſtrictiones in febribus vel affectibus chronicis vehementer urgeant, & ſanguinem gravius exagitando æſtum atque dolorem inferant, medicamentum nitroſum, vel noſtrum minerale, naturæ amiciſſimum, univerſum ſanguineum laticem æſtuantem placat, fervorem exſtinguit, & cutis poros relaxando, liberiorem efficit perſpirationem.

§. XVII.

Corticis Peruviani. Quando cortice Peruviano febriles paroxyſmi, qui totam maſſam ſanguinis fervidam & ſalino-ſulphuream reddunt, ſiſtuntur, protinus id ipſum in urina & fecibus alvi animadvertitur. Nam urina, quæ antea, remittente impetu febrili emiſſa, erat ſaturate colorata & craſſum deponebat ſedimentum, jam tenuior & limpidior redditur, feces autem valde bilioſæ & obſcuro colore tinctæ, nunc naturalem rurſus colorem acquirunt. *Aquarum mineralium.* Longe vero major & excellentior virtus fluidis valde impuris & deturbatis in hypochondriacis & ſcorbuticis inſinuatur, quando viſcerum infarctus congruo aquarum mineralium potu tollitur & obſtructiones expediuntur. Et ſic quoque ſolidorum ad immutandam fluidorum ſcheſin facultas pateſcet.

CAPUT VII.

De cauſſis morborum, & quidem latentibus, recte cognoſcendis.

§. I.

Cauſſarum morbificarum cognitio neceſſaria. SI ulla in univerſa arte noſtra doctrina inſigni utilitate ac fructu ſeſe commendet, atque etiam ad tutam & auſpicatam medicationem expeditam viam pandat, profecto ea eſt, quæ morborum genuinas cauſſas perſpicue tractat, & quomodo recte eæ cognoſcendæ ſint, clarius exponit. Quod ſi enim Medici officium potiſſimum hoc eſt, ut morbos, vel imminentes arceat, vel præſentes abigat, ſimulque verum de eorum eventu judicium promat, quomodo ad hunc finem obtinendum certiori ratione pervenire poſſit, ac ſi morborum cauſſas exacte ſcrutetur ac feliciter quoque inveniat, equidem non video. Sane corpus a morbis ingruentibus defendere, quid aliud eſt, quam eorum primordia & origines ſcire, & iis ſalubri conſilio & medicina depulſandis ſtudium operamque conferre? Neque aliud ſanare eſt, quam cauſſas, veluti fontes graviorum ſymptomatum, prudenti medicatione removere. Multo minus vero quis rectum de morbi curſu & certum de eventu formare poterit judicium, niſi ejus cauſſæ veræ & proximæ planius & plenius perſpectæ fuerint. Sapienter itaque proditum eſt ab *Hippocrate* ejuſque fidis ſectatoribus: *medicum ad ſanandum ſufficere, ſi ad cognoſcendum ſuffecerit*, ut ait *Lib. de arte* § 20 Id quod clarius exprimit *Lib. de flatibus* §. 2. *Si quis cauſſas corporis affecti probe cognoverit, potens eſt valde ea corporibus adferre, quæ corpori commodent, nimirum contraria, morborum natura perſpecta.* Atque etiam pulchre more ſuo *Celſus* ſcribit: *cauſſæ morbi inveſtigatio ejuſque primordia & occaſio in affectionis & remediorum cognitionem deducunt ampliſſimam.*

Digitized by Google

§. II.

A medicis tamen plerumque ignoratur.

Verum enim vero, quo majori & plane mirifica utilitate hæc de morborum, quinimmo mortis natalibus recte cognoſcendis doctrina, eminet: eo negligentius & incurioſius fere in Medicorum ſcholis & monumentis, vel minimum non ſatis exquiſite & ſolide agitatur, vel plane ſilentio tranſmittitur. Plurimos, qui quotidianis in artis operibus verſantur, id tantummodo quærere, ut nomen morbi, quo æger laborat, noſcant, neque multum ulterius de corporis ægrotantis natura, de cauſſæ morbificæ indole ac vehementia, de ſede affecta, deque mali prima origine ſollicitos eſſe, vulgari & ubivis obvia curandi ratione perſpectiſſimum eſt. Perquam paucos profecto Practicorum invenies, qui non prius curam morborum aggrediuntur, quam completam & integram morbi hiſtoriam hauſerint; ſed plurimi audito tantum morbi nomine, mox ad medicamenta præſcribenda ſe accingunt, ſique unum remedii genus non juvat, confeſtim aliud in promtu habent, ac demum inopes conſilii ad practica ſcripta confugiunt. Quin oppido rari ſunt, qui ex hiſtoriis & morborum obſervationibus, cum cura etiam conſignatis, veras cauſſas elicere, vel quod ad praxin tutam conferat, cum certa & fundata ratione eruere poſſunt, vera theoria & philoſophia corporis humani rerumque, quæ de ſaluti vel damno ſunt, deſtituti.

§. III.

Quod teſtantur quorundam indicationes.

Morborum cauſſas certa auxiliorum genera indicare, & ex cauſſis bene perſpectis, aptam curandi methodum ſibi formare debere Medicum, conſtans quidem omnium merito tulit ſententia; ſed ineptæ in ſcriptis obviæ indicationes, eoſdem nec unquam ne genuinis morborum cauſſis verum & utilem habere & habuiſſe conceptum, luculenter produnt. Videas, qui magno conatu perhibent, furibundum archeum eſſe ſedandum, & depreſſum ac emortuum excitandum, naturam in opere ſuo deficientem adjuvandam, ejus errorem corrigendum, naturam vel archeum alibi & minus recte occupatum, vel aberrantem, ſui officii admonendum, diſcurſivum ſpirituum motum ſiſtendum, morborum fermenta peregrina ejicienda, viſcerum fermenta debiliora, & acido exuberante deturbata reparanda, & acidum certis morbis ingerendis aptum invertendum, lympham fermentificam acido-volatilem tollendam, humorum qualitatem malignam temperandam & expellendam, calidum innatum reſtaurandum eſſe, & id genus innumera alia, quorum meminiſſe piget, immo pudet. Quid vero aliud obſcuræ hæ, ineptæ, nullius conceptus & nihil reale ſignificantes, neque ad vitæ, ſanitatis, vel morborum rationem explicandam, vel ad remediorum inventionem idoneæ, medendi indicationes, quæ proxime ex natura perſpecta cauſſarum morbificarum depromendæ erant, maniſeſtant, quam genuinas morborum & ſymptomatum, immo mortis cauſſas, ejuſmodi ſpeculatoribus minus eſſe perſpectas planeque incognitas. Quare an quicquam certi vel tuti ab eorum medicatione polliceri ſibi quiſpiam poſſit, æquus & perſpicax quiſque dijudicet.

§. IV.

Cauſſa ignorantiæ ſectionum raritas.

Hæc autem tam utilis tamque neceſſaria veras morborum origines inveſtigandi doctrina, quod adeo incognita ſit, præter alias hæc quoque ſubeſt cauſſa, quod morbis defunctorum diſſectiones rariores ſint, & quod perpauci ex illis utile quippiam & quod ad morbi mortiſque hiſtoriam explicandam pertineat, apta ratione elicere queant. Non enim certius & melius ad naturam morbificę cauſſæ & ſedem affectam pernoſcendam datur ſubſidium, diligentiori cadaverum morbis enectorum inſpectione. Plurima certe in promptu ſunt exempla eorum, qui mirificas ſpeculationes de morbi cauſſa in hoc vel illo caſu habuerunt, dum

Digitized by Google

dum alii lienis, alii glandularum meſenterii & hepatis vitia, alii curſus naturam in motibus ſuis aberrantem, quidam humorum exceſſivam acredinem accuſarunt; ubi diſſecto cadavere, apoſtemata in meſenterio, aut empyemata in pectore, aut polypi in vaſis majoribus, vel ſcirrhoſitates viſcerum, aut extravaſationes humorum in conſpectum venerunt. Et licet accuratior cauſſæ morbificæ cognitio non ſemper ſatis ſit ad eam tollendam, ſi nempe remediorum efficaciam vincat; id tamen efficit, ut Medicus, an morbus ſanationem admittat, nec ne? & quænam medicamenta in imminenti malo avertendo idonea ſint, quæ non? dijudicare poſſit.

§. V.

Cauſſarum ſcrutinium difficile. Interim non diffitendum, arduum & minus firmis conjecturis eſſe plerumque ſtipatum cauſſarum morbi ſcrutinium, ut in præſtantiſſimis Medicis jure meritoque is haberi debeat, qui in eo excellit. Hoc enim revera eſt, quod Medico nominis famam ac celebritatem quam maxime conciliat, ſi veraci augurio, quæ impervia corporis penetralia recondunt, aſſequi & felici cum ſucceſſu ad eadem medicationem ſuam dirigere, vel ſi majus arte malum, ipſo ſub ſectione aſpectu, ratiocinii veritatem confirmare novit. Et juſta certe de cauſſa *Johannes Langius Lib. 1. Ep. 1.* conqueſtus eſt: quod minus celebre nomen ſit Medicorum Germaniæ apud exteros, quia nempe præcipua Medicinæ pars diagnoſtica, quæ ex ſuis ſignis morbi naturam, cauſſas & ſubſtantiam docet cognoſcere, vel ignoratur, aut ob deſidiam negligitur.

§. VI.

Inſtituti ratio. Poſteaquam igitur in ſuperioribus formalem omnium morborum rationem, in turbato æquabili & moderato ſolidorum inprimis cordis & omnis generis vaſorum, motu contractorio & expanſivo reciproco, contineri demonſtravimus, ſimulque vitia, quæ inde in fluida redundant expoſuimus: tranſeundum nunc etiam eſt ad cauſſarum diſquiſitionem. Quum vero in *ſecundo medicinæ rationalis ſyſtematicæ tomo* omnes omnino cauſſarum ſeries, quæ proxime, mediate & remote ad morbos producendos conferunt, cunctas quoque res quæ ſanitati & vitæ infeſtæ, accurate ſatis & copioſe excuſſimus: licebit ibi dicta hic tantiſper ſupponere, & meditationi potius ſubjicere eas tantum morborum cauſſas, quæ latentes & paullo abſtruſioris ſunt indaginis, graves tamen ac difficiles morbos, quin ipſam mortem, ingignunt, ſimulque diſpicere, quo pacto Medicus probabili, rationali tamen conjectura, eaſdem poſſit inveſtigare atque cognoſcere.

§. VII.

Placet autem tractationis exordium ab evolutione malignitatis, quæ communi Medicorum conſenſu compluribus morbis ſummum adjicit periculum, capere. *Ad cauſſas latentes referenda malignitas.* Jam vero nihil certius eſt, quam plurimos inter mortales morbis extingui, quibus malignitas aſſignatur, cauſſa ſummi periculi & mortis, & quæ prudentiam medentis & virtutem medicamenti facile ſuperat, quod teſtantur potiſſimum febres acutæ & præcipue epidemice graſſantes malignæ, purpuratæ, petechiales, catarrhales, pleuritides, dyſenteriæ, anginæ, variolæ atque morbilli. Malignitatis itaque in morbis acutis nota eſt ſubita & plenaria omnium virium proſtratio atque defectio, quæ hiſce indiciis ſe prodit: omnis animi ac corporis vigor dejectus eſt, artus robur & priſtinam ad motum potentiam amiſerunt, pulſus arteriarum ob ſyſtolen cordis contractiorem & languidam exilior & debilior fit, nullus placidus & qui reficiat eſt ſomnus, ſed ſomnolentia quædam magis magiſque debilitans, vel aſſidua vigilia premit, ægri jacent plerumque ſine dolore & ſine ſingulari ſenſu, neque calor in exterioribus partibus adeo intenſus eſt, ſunt anxii & in-

Digitized by Google

inquieti, mutant ſæpius ſitum, inque eo erecto perquam facile in animi defectionem incidunt, alvus minus recte reſpondet, urina plerumque tenuis, licet crebrius emittitur, reſpiratio eſt difficilior, male cohærentia loquuntur & ſine ſingulari convulſione valida frequentius intra paucos dies extinguuntur.

§. VIII.

Quæ viribus maxime infenſa

Ex hiſce liquido apparet, malignitatem viribus, quæ vitam abſolvunt & tuentur, infenſiſſimam eſſe. Quid vero ſit malignitas, & cur tam pernicialis ſit? non alienum erit, hic exponere. In quo quidem evolvendo, ſi quis defectionis virium & malignitatis cauſſam per calidum nativum debile vel extinctum, aut per ceſſationem naturæ vel archei a motu ſuo & directione corporis, aut per ſpirituum vitalium oppreſſionem, explicare velit: is certe nihil, quod concipi poſſit, quod vere exiſtat & quod in applicatione & in connexione uſui ſit, afferet. Miſſis potius ejuſmodi fictis terminis, ita ſentiendum eſſe cenſemus: vires quæ corpori noſtro inſunt, non alias eſſe, niſi motrices, & quæ a convenienti boni ſanguinis in partes influxu, ſalvis tamen & integris nervis, proficiſcuntur; atque adeo eos præ aliis eſſe robuſtiores, qui ampliora habent vaſa, qui fibras compactiores & laudabilem ſanguinis apparatum obtinent; imbecilliores vero, quibus fibræ ſunt laxæ, vaſa anguſtiora & quibus parcior ſanguis ineſt. Præterea corporis noſtri vires a convenienti victu, a liquido ſubtili & ſpirituoſo, ab aere puro & temperato egregie foveri & depreſſas mox reſuſcitari, & viciſſim a victu incongruo, omnis ſpiritus & virtutis experte, ab odore vel medicina vaporoſa & graveolenti, ingentem induci virium jacturam. Denique omnibus iis affectibus, qui a conferta crudorum & impurorum humorum, vel ſanguinis copia, originem trahunt, notabilem languorem viriumque lapſum perpetuo fere jungi. Manifeſtæ igitur ſunt virium, quæ vitæ & omnium actionum vitalium præſides ſunt, cauſſæ, præſente quippe ſanguine temperato, ſubtilibus elaſticis & volatilibus partibus referto, & ſufficiente facto ad quævis organa affluxu, omnes partes ſolidæ & motrices, earumque princeps cor, debitum ſuum tonum, robur motumque conſtrictionis & dilatationis, qui univerſam œconomiam animalem gubernat, accipiunt.

§. IX.

Ob putridam in interioribus corruptionem.

Has itaque vires proſternit malignitas, cujus indoles atque origo quam optime ex interiorum perluſtratione in iis, qui ex acutis & malignis morbis deceſſerunt, erui poteſt. Nimirum ſi obſervationes & diſsectiones eorum, qui peſte, petechiis & aliis malignis febribus mortui conſulimus, & quæ a nobis ipſis hac in re viſa ſunt recordamur, nunquam non notabilis, vel in ventriculo, vel inteſtinorum volumine conſiſtens putrida, fœtida corruptio, ſive ſphacelatio, ſeſe obtulit; ut inducamur credere, nunquam veram malignitatem periculi plenam adeſſe, ubi non quædam ex ſolidis partibus interioribus ſphacelo & putredine infectæ fuerint. Jam nihil in univerſa rerum natura exiſtit quod magis animantibus adverſum ſit, quam ipſa putredo. Hæc enim inteſtinus & celerrime vires ſumens deſtructivus motus eſt, qui non modo partium fluidarum texturam ac mixtionem, ſed & ſolidarum ſtructuram invertit, diſſolvit & ſubtiliores fluidas, impetum ac motum facientes partes, hoſtili vapore contaminat. Videmus certe ſphacelum exterioribus partibus incumbentem ſubito & omnes vires exhaurire & vitam brevi extinguere; multo magis interior ejuſmodi partium corruptio exitium creabit præſentiſſimum. Et quemadmodum, qui ex cancro maligno, cui teterrima putredo ſemper jungitur, vel ex ſphacelo moriuntur, haud diſſimilibus ſymptomatibus, ac illi qui peſte & mali-

malignis febribus decedunt, divexantur, ita horum unam eandemque eſſe cauſſam, nempe putredinem, merito concludimus.

§. X.

Quæ in acutis & chronicis morbis adſit.

Neque vero tantum putredo, & ſphacelatio internarum partium in acutis & malignis febribus reperitur, ſed hæc ipſa etiam funeſtorum morborum aliorum frequentior cauſſa eſt, ac plerumque fert opinio. Proinde noſtrum de morbis plurimis feralibus & periculoſis judicium hoc eſt: plerique pro cauſſa putridam corruptionem internam agnoſcunt, & raro homo ex morbis moritur, ubi non putris quædam corruptio in cauſſa fuerit. Sicuti autem ipſa putredo gradu majori, vel minori, differt, & alia in ſero, alia in ſanguine eſt, ipſę etiam partes, quibus inſidet, ratione ſtructuræ & uſus valde diſſidentes ſunt; ita effectus quoque & vis putredinis diverſa eſt, quum quædam vehementius agat, & celeriter interficiat, alia mitiori modo incedat magiſque chronica ſit. Patet hoc febrium hecticarum exemplo, quæ nunquam non a corruptione viſcerum foventur, & phthiſi, hydropi, cachexiæ ſcorbuticæ, in fine ordinario fere accedere ſolent, ſimilibus quoque ferme ſymptomatibus progrediuntur, tantum quod lentiori gradu ad mortem graſſentur. Nemo enim non novit, hecticis & quæ demum hydropicis, ſcorbuticis & cachecticis complicantur febribus, ingentem corporis languorem viriumque jacturam, cum plenaria ad motum & labores impotentia, appetitus identidem totalem proſtrationem, nec non ſomni quieti & reficientis aſſiduum defectum & calorem conſumentem, cum ſudore colliquativo & marcore incredibili pulſuſque continua celeritate ac debilitate, perpetuo conjungi; donec tandem alvi profluvium, pedum intumeſcentia, crebrior animi defectio finem vitæ claudant. Quo facto ſub interiorum luſtratione, hepar, lienem, pancreas, maxime omnium vero omentum, interdum etiam uterum, in thorace pulmones corruptos ac putridos, cum extravaſato ibi putrido ſero, plerumque reperimus.

§. XI.

De ſphacelo ventriculi.

Quamvis autem morbi a putredine & ſphacelo interno orti plurima ſigna cōmunia habeant: nihilo tamen ſecius pro differentia viſcerum quę occupant, & pro natura etiam putredinis, celerius vel tardius ſerpentis, peculiaribus quibuſdam notis, quas breviter ſtrictimq; recenſebimus, diſtinguuntur. Primo vero notandum eſt, deterrimę indolis eſſe eam ſphacelationem, quæ partes ventriculi & inteſtinorum nerveas mēbranaceas occupat, eo quod celerrime interficit & morbos etiam peracutos, immo acutiſſimos progignit. Videlicet, ſi putrida corruptio in ventriculo conſiſtit, præter ſummam illam virium proſtrationem & ſigna malignitatis communia, ſingularis nauſea & quædam eructationis lymphæ in os ſpecies, ad vomitum inclinatio, itemque ſingultus, cum ſenſu quodam frigoris circa præcordia interno, ſeſe exſerunt: præcedit ſumma anxietas corporiſque jactatio, & fixus in regione præcordiorum ardor, qui tamen cum dolore ſubito ceſſat. Ab hac non differt, quæ a veneno vel maligno pharmaco in robuſtis & ſanis antea corporibus producitur, quippe quæ brevi pariter necat, & delirium ac convulſio cum plenaria pulſuum per aliquot horas intermiſſione, mortem antecedit.

§. XII.

Duodeni.

Neq; duodeni inflammatio eiq; ſuccedens ſphacelatio infrequens eſt. Nam morbis acutis, choleræ & febribus cholericis ex facili ſupervenit, & graviſſimæ quoque iræ ſoboles eſt. Hiſce vero notis diſtinguitur: ingens & valde anxius vireſque proſternens cum ſudore frigido circa dextrum regionis præcordialis latus conſtans eſt ardor, cui facies lurida, & flavo colore tincta, jungitur; quia ſpaſtica ſtrictura liber bilis ad inteſtina deſcenſus præcluditur, eademque per vaſa lymphati-

Digitized by Google

ca ad ſanguinem regurgitat: comitem quoque duodeni inflammatio plerumque habet ſingultum, incredibiles anxietates & inquietudines, ob nervoſas partes tam graviter laceſſitas. Inteſtina tenuiora ubi ſphaceloſa inflammatio adoritur, prater aſſiduam febrem, dolor cum interno incendio circa umbilicalem regionem percipitur, alvi nimia ſtrictura eſt, ſuccedit tandem ſumma virium defectio cum ſudore frigido, pulſu debili & inæquali, ſenſus doloris ſimul & ſemel perit & excrementa fœtida, interdum ſanguinea, ſponte feruntur. Quæ ſigna priora inflammationem, poſteriora vero ſphacelum deſignant: ubi iterum notandum hoc eſt, quod, ſi a cauſſa violenta externa, ut ab inteſtino in hernia incarcerato, ab aſſumto veneno, vel pharmaco virulentiæ non experte, aut ab animi graviori affectu, producta fuerint, delirium & convulſio mortem celeriorem efficiant.

Et reliquorum inteſtinorum ſignis.

§. XIII.

Manifeſta in dyſenteria.

Inteſtina in deterioris notæ dyſenteria, inflammatione acuta & ſphacelo quoque corripi, procul ab omni dubio eſt. Illam atrocia, cum febre, ſiti, interno ventris ardore, tormina, penitius manifeſtant: hujus vero ſubita indolentia, quando confeſtim ſimul & ſemel dolor, qui antea erat intolerabilis, & ardor deſinit, haud fallax indicium eſt; majori ſimul reddito excrementorum pædore, & virium decremento adaucto. Rectum etiam inteſtinum ex acutiſſimo & immani, ob profundiorem hæmorrhoidum internarum tumorem, dolore, fœtidiſſimæ ſphacelationi obnoxium eſſe, non ſemel, ſed ſæpius experti ſumus. Hæc mox latius ſerpit, & tam inteſtina, quam partes exteriores, nates & ſcrotum, tetra putrilagine cum nigrore ac tumore inficit. Feces, quę ſponte plerumque ſecedunt, intolerabilis, ob iis admixtum putredinis fermentum, ſunt fœtoris, tandem febris continua, ſed mitior, cum totali virium lapſu juncta, cujus naturæ ſolet eſſe putrida, & vere maligna, vitam extinguit.

§. XIV.

De ſphacelo viſcerum abdominis.

Quando porro putrida corruptio abdomen inque eo contenta viſcera, hepar, lienem, omentum, invaſerit, tum non tam cito tragœdiam ſuam conficit. In hydropicis, ſcorbuticis & cachecticis eandem prodit totale ciborum faſtidium, pulſus celer, debilis & inæqualis ſomnuſque laborioſus. Certum vero ac plane infallibile viſcerum in abdomine ſpacelatorum ſignum eſt, ſi plenaria appetitus proſtratio indeſinenter per aliquot hebdomades laborantem premit, & hanc nunquam in ejuſmodi morbis fauſti ominis eſſe plurimis experimentis confirmatum habeo. Putredo enim adjacentibus viſceribus inſidens, non poteſt non ventriculi robur enervare & liquoris gaſtrici menſtrualem vim atque activitatem penitus infectione contaminare atque infringere. Neque uterus ab ejuſmodi fœtida perniciali corruptione plane immunis eſt. Hæc in puerperis, vel in aliis, maxime nimio ſanguinis profluvio debilitatis, ſexus ſequioris corporibus, facile contingit. Viſitur ab initio inflammatio & febris acuta inflammatoria, ex ſuppreſſione lochiorum frequentiſſima, qua ſedata, circa pubem frigoris ſenſus eſt, ad alvum maximeque urinam ſtimulus, & fluxus lochiorum, antea pertinaciter cohibitus, brevi ante mortem ſponte ſua demum procedit.

Uteri quoque.

§. XV.

De corruptione pulmonum.

Phthiſicis & qui ex pulmonum diuturno vitio laborarunt, tandem putredo cum febre putrida ſic dicta hectica, quæ vires paullatim opprimit, ſupervenit, cujus indicia ſunt, præter fœtidam ex ore exhalationem, facilis in ſitu erecto animi defectio, expectoratio ceſſans, pectoriſque oppreſſio cum ſpiritus difficultate. Ætate confecti tandem in ſimilem viſcerum corruptionem incidunt, omnis perit appe-

Et ſenibus familiaris.

Digitized by Google

maraſmo. appetitus, aſſiduus adeſt calor, unde vires paulatim conſumuntur, ut tandem penitus deficiant, qui affectus communiter maraſmus appellatur. Ceterum internis viſcerum corruptionibus individuus comes eſt febris continua, cum calore quidem non adeo acri & externo, qui tamen vires & ſuccos ſenſim abſumit: ita quidem, ut certis intervallis remittat, non vero intermittat, poſtea exacerbetur, donec tandem plenario virium lapſu penitus opprimat.

§. XVI.

De ſphacelo membranarum cerebri. Corripit denique ſphacelus ipſas membranas cerebri, ejuſque ſubſtantiam, qui tamen non niſi præcedente inflammatione oboritur, & hiſce indiciis ſeſe manifeſtat. Primum arteriæ temporum, & interiores cerebri vehementius pulſant, facies eſt rubicunda, oculi feroces, ſomnus nullus, urina tenuis, omnia furoris plena, quæ notæ phrenitidis ſunt. Poſtea ſubito compoſitus fit animus & ad intelligentiam redit, nihil vero niſi de ſumma virium defectione ægri conqueruntur, facies ante rubicunda in luridam mutatur, pulſus inæqualis ac debilis eſt, & ſponte ſæpe ſanguis e naribus, paucus tamen, prodit, & hæc omnia inflammationem in ſphacelum tranſiiſſe & mortem adeſſe ſignificant. Lethalem ejuſmodi phrenitidem aliquoties vidi in puerperis, quæ ſubſiſtente lochiorum fluxu, accedente febre acuta, nono interierunt die.

§. XVII.

De purulenta ſanguinis corruptione. Præter putridam quæ in ſanguinem cadit corruptionem, alia adhuc non adeo tamen exitioſa, ejus ſpecies eſt, qua illa extra vaſa conſiſtens, ex inflammatione præcedente, in purulentam ſubſtantiam fatiſcit, & apoſtema, quod nihil niſi ingens purulentæ materiæ in quadam parte collectio eſt, efformat. Prout vero ejuſmodi abſceſſus variat, eaſque vel internas, vel externas, prehendit partes, ita differentibus etiam & peculiaribus ſignis cognoſcitur. Et quum ſubinde apoſtema longo artis uſu exercitatos Medicos fallat, non incongruum erit, hoc loco exponere, quibus indiciis in univerſum & ſpeciatim etiam ſeſe prodat. Igitur in genere ſciendum eſt: omnibus abſceſſibus, ubicunque etiam lateant, febrem continuam, lentam quotidianam, cum remiſſione & exacerbatione, pulſu debili & celeri, quæ tandem vires & ſuccos depaſcit, nec non ſudorem continuum, præſertim nocturnum, conjungi, adeo, ut corporis partium marcor nunquam non ſequatur.

§. XVIII.

De abſceſſibus in abdominali tegumento. Primum vero apoſtema non raro abdominis regionem obſidet, atque inter peritoneum ejuſque muſculos ſedem fixam habet. Cognoſcitur, ſi vel ſupra, vel infra umbilicum, aut ad latera, circa coſtas ſpurias, verſus dorſum, fixus cum tumore duro dolor per longius tempus perſiſtit. Præterea inappetentia, calor lentus cum inſigni marcore, pulſuque celeri adſunt, urina ſedimentum ponit, & vires in dies decreſcunt. Quæ ſymptomata, valde diſſidentes Medicorum conjecturas ſubinde peperiſſe meminimus, quum alii malum pro inflatione inteſtini coli, alii pro glandulæ omentalis tumore & ſcirrho, nonnulli pro dolore calculi habuerint: adhibitis vero externis mollientibus cataplaſmatibus, tumor durus tactui renitens, mox pure repletus valde increvit, & apertus copioſum cum fœtore pus effudit.

§. XIX.

In thorace. Si quando abſceſſus thoracem occupat, quod ſæpius ex male curata pleuritide, & vera & ſpuria, aut ob graviorem caſum, vel etiam ex morbillorum aut variolarum reliquiis accidit, tunc identidem continua lenta adeſt febris, ſed tamen ſpecialibus indiciis ejuſmodi abſceſſus ſe prodit. In dextro vel ſiniſtro thoracis latere dolor eſt obtuſus & preſſorius, cum anxietate inexplicabili, tuſſi nocturna, ſpirandi difficul-

ficultate, pulſus eſt celer & languidus, partes marcore confectæ, & inter has maxime pectus emaciatum, quin ſano lateri vix incumbere poſſunt. Si vero ingens puris quantitas ad plures ſæpius libras in thoracis cavo fluctuat, tumor in latere affecto circa dorſum ſatis manifeſtus, a ſcapulis uſque ad illa, ſæpe prominet.

§. XX.

Puris effuſo. Quando pus extra vaſa effuſum fuerit, id diuturniori mora acre factum, diaphragmatis nerveos proceſſus vehementius lancinat, & dolor intolerabilis non procul a lumbis oritur, qui ſæpe ſagacioribus Medicis imponit. Redit præ ceteris in memoriam exemplum ſereniſſimi Principis juventutis, qui poſt variolas lenta febre, ſpiratione difficili, cum virium languore & macie afficiebatur, quibus demum accedebat atrox circa regionem lumbarem ſiniſtri lateris dolor, appetentia proſtrata, ſomnum cum viribus penitus conſumens, ægro poſt aliquod tempus occumbente. Medicus curæ præfectus dolorem naturæ eſſe errorem quidem volebat, ſed aperto poſt mortem abdomine, ex diaphragmate, acie cultri læſo, ſanies copioſa ſtillabat, & diſſecto demum thorace, ingens puris quantitas in conſpectum prodibat, totuſque ſiniſter pulmo ad vaſa uſque conſumtus, & tabo diffluens, deprehendebatur. *Et vomica incluſo.* Ubi vero purulenta ſanies conceptaculo adhuc includitur, vomica appellatur, quam fixus diuturnus ac comprimens in pectore dolor prodit, qui nec per ſputa, nec per ſanguinis detractionem, neque per infuſa calida reſolventia placatur, ſed cum pulſu celeri, tuſſi ſicca, anhelitus fœtore, marcore, virium languore, inappetentia & largo debilitante ſudore, continuat. Ipſa magnitudo vomicæ ex majori ſpiritus anguſtia, ingenti anxietate, pulſu duro, quandoque erecto collo intermittente, dijudicatur. Ubi demum pus perrumpit & vomica aperitur, tuſſi fœtidi quippiam puris ejicitur.

§. XXI.

Abſceſſus meſenterii. Evenit quoque non raro, ut variis ex cauſſis, preſertim vehementiori in terram lapſu ac contuſione, intra meſenterii membranas abſceſſus colligatur, cujus notæ non ſemper cognitu adeo faciles ſunt. Sentitur in medio abdominis quædam gravitas, ſine manifeſto dolore vel tumore, febris eſt lenta, virium languor & animi crebrior defectio cum ſudore frigido urget, quandoque vires melius conſtant, interdum ſanies cum excrementis per alvum ſecedit, inhorreſcit ſæpius æger, & hæc ſymptomata diutius detinent. Si ex diſrupto abſceſſu ſanies in abdominis cavum ipſamque pelvim deſcendit, dolor acutus cum crebriori ad urinam ſtimulo affligit, ſed parum redditur, quandoque etiam puris acrimonia, inteſtinorum tunicas rodendo, immanem dolorem cum febre ac tumore procreat.

§. XXII.

In muſculis dorſi. Ubi vero in dorſo, intra peritonei membranam, & muſculos pſoas uſque ad os ſacrum, tabi copia colligitur, præter alia conſueta abſceſſuum ſymptomata, dolor cum tumore ardens in lumbis continuis & ſatis gravis ac fixus, qui ſitu in dorſo exacerbatur, percipitur, & tunc urina, pauca tamen, variis fibrillis repleta, cum ſtranguria emingitur. *Ex utero.* Obſervatum quoque a nobis eſt apoſtema in utero poſt abortum ab aſſumto vehementi emetico productum, ita quidem, ut poſtquam diutius laborantem dolor circa os ſacrum & pubem cum febre, alvo adſtricta, urinæ difficultate, exercuiſſet, facta ſectione, pus fœtidiſſimum circa uterum ad libram & ultra fluctuans, totus uterus pure ſcatens, eroſa paſſim per cuniculos perforatos ejus ſubſtantia, deprehenderetur.

§. XXIII.

In renibus. Renes porro patent pariter abſceſſibus, qui totam eorum ſubſtantiam non adeo raro ita conſumunt, ut teſte ana-

ana-

Digitized by Google

anatome, nihil præter membranoſum concrementum, ſacculi in modum contractum, relinquatur. Tali in caſu mingitur urina mox cruenta, mox ob puris miſcellam lacteſcens, interdum glutinoſa, craſſa, tenaci materia mali odoris referta, quæ in fundo hæret, neque ad vitri agitationem diſſolvitur. Nonnunquam fanies ex rene putri in pelvim ſtillat, ſubſequente vix tolerando in regione pubis dolore, ob roſionem, quam in veſica & adjacentibus partibus efficit. Ejuſmodi abſceſſus in plethoricis & ſcorbuticis feminis, ceſſante circa quinquageſimum annum menſium fluxu, item in viris, quibus hæmorrhoidum fluxus ſubſtitit, vel conſueta ſanguinis miſſio omiſſa, notavi, inprimis ſi Medici diureticis calidioribus, vel etiam imprudenter thermis Carolinis ad calculum diſſolvendum & ejiciendum, uſi fuerunt.

§. XXIV.

In capite.

Neque caput ab abſceſſibus penitus immune eſt, quandoquidem intra parotides, præſertim apud infantes, ſi pus detinetur, intolerabilis circa aures cum tumore fit dolor, vigilias cum febre ad delirium uſque producens. Intra cavitates oſſis frontis abſceſſus quoque deliteſcit, qui intenſiſſimum in fronte & circa radicem naſi dolorem, totum caput in conſenſum trahentem, excitare ſolet, ſed pure tenui, flavo, fœtido, ſucceſſive ad aliquot cochlearia per nares ſive ſponte prodeunte, ſive ab applicato convenienti errhino ſubducto, tandem conquieſcit.

§. XXV.

Tumores ſeroſo lymphatici in thorace.

Accedit aliud genus abſceſſuum, ſive potius tumorum, qui non purulentum, ſed lymphaticum & ſeroſum humorem continent, neque ex præcedente inflammatione, ſed potius ex lymphæ curſu impedito originem trahunt, quorum ſedes minime in viſceribus vel in partibus ſanguinis plenis eſt, ſed intra membranarum tunicas conſiſtit, neque humor, quem condunt, erodentis, ut pus eſt naturæ, inde etiam non partium, quibus ineſt, ſubſtantiam depaſcit. Hi tumores non raro prægrandes fiunt, ut vel plures libras ſeri puri, quod calore in offam, ut albumen ovi, abit, complectantur, ac ſæpiſſime hærent intra duplicaturam pleuræ, & cavitatem thoracis replent; quibus diſruptis, ingens pectoris fit inundatio, quæ pulmonum expanſionem & motum diaphragmatis impediendo, ægrum ſuffocatione tollit, opprimitque. Vidimus talem caſum ante aliquot annos in generoſo militiæ Præfecto, qui de dolore in pectore continuo, fixo & compreſſorio ſiniſtri lateris conquerebatur, paullo difficilis cum tuſſi ſicca perpetuo aderat reſpiratio, quæ intervallis, præſertim noctu ab incongruo maxime ſitu, ita ingraveſcebat, ut ſumma anxietas cum ſuffocationibus metu per aliquot horas adeſſet pulſus continuo frequens, mollis tamen, ſine ſiti vel notabili calore, neque appetitus, neque ſomnus plane deficiebant; pedes frigidi & una cum ſcroto tumore œdematoſo laborabant, exterius in thoracis regione nihil tumoris, nihil ruboris animadvertebatur. Accidit demum, ut a paullo fortiori thoracis commotione a cachinno confeſtim in maximam & continuam ſpirandi anguſtiam atque anxietatem, quæ ad quindecim horas durabat, incideret, qua etiam infeliciter miſereque ſuffocatus periit. Aperta thoracis cavitate, latus ſiniſtrum totum ſeri minimum 8. libræ inundabant, quod largius, levi ſaltem inciſura facta, effluebat, eodemque penitus effuſo, membranaceum receptaculum diſci majoris magnitudine, tenue tamen, ad latus ſiniſtrum in conſpectum venit, quod ſine omni dubio ex membrana pleuræ productum erat, & collecta intra duplicaturam, ex vaſis lymphaticis diſruptis lympha, talem capſulam ſibi efformaverat. Reliqua viſcera ſatis erant integra, niſi alio, niſi quod ex morbi

bi diuturnitate contraxerant, vitio laborabant. Cauſſam vero & ortum hujus affectus ęger in acre ac intenſum frigus, quod in expeditione Rugienſi paſſus, rejecit,

In abdomine

§. XXVI.

Neque dubium eſt, quin ejuſmodi ſeroſi abſceſſus & tumores in abdominis cavitate ſæpe occulti lateant, & vel in meſenterio, aut in dorſo, intra duplicaturam peritonei, vel intra uteri membranas, quandoque etiam intra ipſum ovarium, contineantur, qui dehiſcentes, facto ſemper affluxu majori, ſeri copiam in abdominis cavitatem ingentem fundunt, quod corruptione dum inficit viſcera, fatalem diem arceſſit. Non quidem ſine difficultate ejuſmodi tumores cognoſcuntur, & a poſteriori magis & noxio eventu atque effectu demum ſe produnt, ſi videlicet in mali habitus corporibus & diutius infirmis ſubito hydrops gignitur, abdomen intumeſcit, & fluctuantes aquæ vario in latera decubitu percipiuntur; id quod etiam concludendum eſt, ſi quis diuturno pectoris dolore, & reſpirandi anguſtia affectus, confeſtim in ſuffocativam ſpirandi anguſtiam non ſuperabilem incidit, ubi certe ſubiti ejuſmodi hydropis generatio non aliam cauſſam, quam rupturam ingentis aquoſi tumoris & effuſionem copioſam ſeri in cavitates agnoſcit. Quod vero intra membranas tumores, quibus extra vaſa poſitus humor inſidet, gigni poſſint, evidenti teſtimonio eſt ille tumor, qui ſalvis internis viſceribus intra duplicaturam peritonei hoſpitatur & mole ſua abdomen ejuſque muſculos mire diſtendit, adeo, ut verum hydropem mentiatur. Quo in caſu *NucKius* aliique paracentheſin, quæ in anaſarca nunquam non plus exitii quam ſalutis affert, ſumme proficuam obſervarunt.

§. XVIII.

Exulcerationes internæ

Ab abſceſſibus ad partium exulcerationes tranſimus, quæ ab illis non parum differunt, tum quod abſceſſus copiam materiæ, & purum, album, coctum pus, ulcera vero parum ichoris & ſeri fœtidi fundant, illi magis partes ſanguineas ſucculentas, hęc vero membranaceas, frigidas & ſiccas adoriantur, ibique ſedem fixiorem habeant. Ipſe ventriculus, qui partium membranacearum facile princeps eſt, ab his nonnunquam attentatur. Meminimus olim civem Mindenſem, ob nimiam ſpiritus vini ingurgitationem & frequentiorem iram, acerbiſſimo dolore ac tumore circa præcordia correptum fuiſſe, qui ſumto cibo increſcebat, utut vomitu non ita multo poſt rejiceretur. Accedebat univerſi corporis marcor, frequens erat lipothymia, alvi excrementa nigricante colore interdum tincta erant, quumque per dimidium fere anni miſere decubuiſſet, tandem fato conceſſit. Aperto cadavere ventriculus parvus & valde contractus, craſſus tamen & albicans inventus fuit, rugis & etiam punctulis intus obſitus, quibus inciſis, materia ſaniola fœtida exſtillavit, & in corde ac omnibus vaſis parum ſanguinis repertum.

In ventriculo

§. XXVIII.

In Veſica.

Veſicam quoque non raro chronicum & moleſtum ulcus, ſive ex luis Gallicæ contagio, ſive ex calculi grandioris attritu, aut ex ceſſante conſueto hæmorrhoidali fluxu, fovere, non novum eſt. Id vero magnus urinam emittendi ſtimulus, cum ardore & difficultate manifeſtat. Urina mingitur craſſa, quæ ſubinde inſtar albuminis ovi cohærens, ſimul ex vaſe effunditur, inque ea non modo pelliculæ & furfuracea quædam natant, ſed & ſerum viſcidum ac purulentum in fundum dejicitur. Dolor etiam valde gravis pubis ac perinæi regioni incumbit, cujus tanta ſæpius ſævitia, ut partes extremæ inde inhorreſcant, qui tamen remittit, ſi largiorem quotidie ac tenuem potum ægri aſſumunt, quippe tunc urina facilius prodit, cum copioſo mucido ſedimento. Ab ejuſmodi

Digitized by Google

modi ulcere veſica denſatur & corrugatur, exterius albicat, fibræ contractæ, nigricantes ac ſphacelatæ apparent, & pus in ea cuniculos format. Quin ſi materia fœtida acris in pelvim deſcendit, vicinæ etiam partes putredine inficiuntur, qualem obſervationem *Miſcell. Natur. curioſ. Dec.* 2. *Ann.* 6. *obſerv.* 100. commemorant. Si calculus in veſica ejus exulcerationis cauſſa eſt, teneſmus, cujus vehementia non raro rectum propellitur, perpetuo urget, urina eſt purulenta & arenoſa, inque pelvi pruritus percipitur, & ſub ſitu erecto dolor augetur.

§. XXIX.

In proſtatis.

Si vero proſtratis & glanduloſæ urethræ multis lacunis præditæ tunicæ, quod ſæpius a male curata gonorrhœa, nec non in lue venerea infectis accidit, exulceratio inſidet, utplurimum in conſenſum collum veſicæ trahitur, crebrior ad urinam eſt ſtimulus; ſed cum intenſo ardore & dolore mingitur, & difficulter, ob urethram ſpaſmo contractam redditur. Ex glande etiam membri ſubinde liquor, qui conſiſtentia, colore & acrimonia differt, ſtillat, vel manu exprimitur, atque in urina ſedimentum albicans, cum filamentis natantibus, quæ vermiculorum figuram referunt, conſpicitur.

§. XXX.

Funeſtis morborum cauſis annumeranda effuſiones ſanguinis in capite.

Ad cauſſarum quæ valde difficiles & plerumque lethales affectus inducunt claſſem referendæ porro ſunt ſanguinis, vel etiam ſeri, extra vaſa facta effuſiones & ſtagnationes. Inter has ea, quæ intra cerebri ventriculos, ob plexum choroideum diſruptum, contingit ſanguinis extravaſatio, periculoſiſſima eſt, & apoplexiam fortem, brevi enecantem, efficit. At vero quum alia etiam ſit apoplexiæ non infrequens ſpecies, qua ægri ſalvo pulſu & reſpiratione, facie florida & rubicunda, diu ſine ſenſu & motu jacent, & tamen ſervantur, non immerito indicia, quibus utraque diſtinguatur, deſiderantur. Fortis quum in ſanguinis effuſione immedicabilis fiat, has habet notas: jungitur illi utplurimum vel paralyſis, vel convulſio. Illa viſitur, ſi unum latus frigidum & quaſi mortuum torpet, alvuſque ſponte fertur: hæc vero vehementi thoracis motu & elevatione cum ſtertore, roncho & ſonitu, neque minus artuum diſtractione, elevatione, aut ventriculi per vomitum ſubverſione, manifeſtatur, & ſanguis interdum e naribus profluit. In mitiori vero, ſecus res habet, quæ in hyſtericis, hypochondriacis, plethoricis, a vaſorum cerebri, ob copioſius per ſpaſmos eo congeſtum ſanguinem, diſtenſione fit: quo caſu maxima ſpes in ſanguinis miſſione reponenda eſt, ne pernicialis canalium ruptura accedat.

§. XXXI.

In abdomine & quidem ex ovario.

Rarius in thoracis cavitate, niſi a violenta vaſorum dilaceratione, ſanguinis effuſio contingit, in abdomine vero id eveniſſe recordor. Ante viginti circiter annos nobilis in hac urbe femina triginta annorum, elegantis formæ, quartum menſem gravida, præter omnium opinionem de ſubito virium languore conqueritur, facies contrahitur, livida & frigida fit, ad vomitum adeſt inclinatio, erecto capite animi defectio invadit, quæ crebrius repetens, intra decem horas cum magno dolore mariti uxorem e vivis abripit. Diſſecto abdomine, in ejus cavitate ingens ſanguinis congrumati ad libras aliquot copia reperiebatur, qui ex diſruptis ovarii multum tumefacti & grumis ſanguinis adhuc obſeſſi, vaſis effuſus erat.

§. XXXII.

Ex vaſis brevibus ventriculi.

Nullibi tamen canales ſanguiferi facilius diſſiliunt, quam in ſiniſtra ventriculi parte vaſa ſic dicta brevia, quæ tenui membrana obducta, ab irruente copioſius cruore, non ſolum ex facili diducuntur, ſed etiam demum perforantur, hanc potiſſimum ob cauſſam, quod intercepto ſanguinis per lienis vaſculoſam, ac raræ mollique

Digitized by Google

liſque texturæ compagem progreſsu, is per brevium emiſsaria exitum ſibi paret. Hoc autem ſi evenit, vomitus ſequitur ſæpe effrenis ſanguinis nigri fœtidi atque grumoſi, qualis etiam per alvum ſecedit & clyſteribus educitur. Et licet rejecta ſtomachum aggravante ſanguinis mole ſymptomata tantiſper levari videantur; repetit tamen utplurimum vomitio & ægri intra paucas horas inter lipothymias placide obdormiſcunt. Cognoſcitur hic morbus ex inappetentia, animi dejectione, magna circa præcordia anxietate, vomituritione ad animi uſque deliquium, ardore ac æſtu in regionis epigaſtricæ ſiniſtro maxime latere, & familiaris eſt feminis poſt quinquageſimum annum, diuturno mœrore confectis. Dici enim vix poteſt, quam gravem labem lienis viſcus ex longa contrahat triſtitia, quæ uti ira hepar & ductus biliarios potiſſimum afficit, lienis noxam affricat, ita quidem, ut præter imbecillitatem, quæ inde in univerſum corpus redundat, huic potiſſimum robur & vim reſiſtentem adimat, illudque ad concipiendos infarctus diſponat. Ut adeo Veterum ſententia, qua hepar irę & lien melancholiæ ſedem eſſe volunt, ratione & experientia non deſtituatur, modo melior & rationalis accedat explicatio.

§. XXXIII.

Ex vaſis internis hæmorrhoidalibus.

Pariter quandoque lethalis ruptura vaſorum internorum hæmorrhoidalium accedit. Novimus primipilum quendam, natione Gallum, qui liberalius utens vino adſtringente Francico, quod vocant PontacK, ſubſiſtente conſueto hæmorrhoidum fluxu, in atrocem dolorem dorſi, & cruciatus infra umbilicum incidit, cum febre lenta, purpuracea etiam, largo ſudore & alvi tam firma conſtipatione, ut clyſtere injecto nihil redderet, ſed tormenta potius augeſcerent. Secta fuit vena, propinata, nitroſa, oleoſa, demulcentia, mannata aliaque plura, demum ſimul & ſemel aliquot menſuras ſanguinis fœtidi & grumoſi per anum ejecit, ipſeque lipothymia correptus diem obiit. Neque alia hujus affectus & eventus fuit cauſſa, quam quod farta nimium & diſtenta coli ac recti vaſa, dolorem, & rupta, funeſtum profluvium intulerit.

§. XXXIV.

Extravaſationes ſeri variæ.

His frequentiores ſunt ſeri intra cavitates effuſiones, ac inter has ea, quę fit in capite, & ætati infantili infeſta, immani magnitudine ac tumore, quem hydrocephalum dicunt, & aliarum partium marcore, in conſpectum venit. Eadem ſeri intra cavum thoracis collectio & ſtagnatio, quæ hydrops thoracis audit, iis, qui polypum grandiorem in corde & majoribus ejus vaſis gerunt; & aſthmate convulſivo laborant, ſatis frequens eſt, & nunquam fere non, ubi magna ſpirandi difficultas jungitur, extravaſati ſeri copia in thorace, inſtituta anatome, viſitur. Hęc ipſa vero ſic dijudicanda eſt reſpiratio antea difficilis ſi longe difficilior reddatur, & paroxyſmus quaſi ſuffocatorius diutiſſime affligit, parumque remittit, non fallax ſeri in thorace copioſius collecti indicium præbet, præſertim, ſi, quod exſpuitur, ſanguineis ſtriis diſtinctum, eo quod ob nimiam pulmonum compreſſionem & diaphragmatis motum ſufflaminatum, ſanguinis liber curſus ex uno cordis ventriculo in alterum intercipitur, & is ex arteria pulmonali vehementius contracta, in arteriam aſperam exprimitur, quod ſignum in funeſtis præcipuum eſt. In abdominis cavo ſerum vaſorum alveis elapſum tum ex murmure, fluctuatione, tum etiam ex majori virium proſtratione & lenta febre, quum viſcera corrumpi incipiunt, in hydropicis dignoſcitur, quæ corruptio per paracentheſin, aeris atmoſphærici liberiori acceſſu facto, magis magiſque promovetur, & mors acceleratur. De purulenta materia ex abſceſſibus diſruptis in cavitates exſtillante, quibus nimirum effectibus ſe prodat, jam in ſuperioribus mentio facta eſt.

Quid?

§. XXXV.

Ruptura partium internarum. Quid? quod quandoque plane pars quædam interna diſrumpatur & ſubitum inſperatam mortem afferat, id quod potiſſimum de liene utero annotavimus. Erat quondam Hemipoli femina 20. & quod excurrit annorum, ſanguineæ conſtitutionis, & floridæ faciei. Hæc venæſectionem nunquam paſſa & ſexto jam menſe uterum gerens, non ſolum ob matris obitum gravi afficiebatur mœrore; ſed etiam incendio ſuborto terrore percellebatur, eoque excita, præcipiti lapſu e ſcala cadebat, poſt quadrihorium exſpirans. Inquirentibus autem in tam ſubitę mortis cauſſam, facta ſectione, aliquot librę ſanguinis corrupti, ex diſrupto in convexa parte tumido & friabili liene, effuſæ, in abdominis cavo ſeſe obtulerunt, licet exterius ne veſtigium quidem ſugillationis compareret. Oblatus etiam haud ita pridem ordini noſtro ad ferendum judicium eſt caſus, de viro, qui inverſo raſtro forte percuſſus, paullo poſt obiit, inventa ſub ſectione nulla externa macula aut læſionis mortiferæ nota, ſed abdomen cruore ex liene, ad coſtas uſque ſpurias infimas elongato, diſciſſo, plenum. Uterum vero perrumpi, ſæpius quam quidem putatur accidit. Videlicet quando feminæ per aliquot dies graviter ex partu laborarunt, & retento fętu, ſubito occumbunt, poſt mortem plerumque uterus ex ruptura perforatus deprehenditur, propendentibus ex hiatu infantis pariter extincti pedibus.

§. XXXVI.

De ſcirrhis viſcerum & glandularum. Dantur adhuc aliæ chronicorum & rebellium affectuum cauſſæ, quę licet aliquanto rarius occurrant, eo plus tamen habent in ſanando & cognoſcendo difficultatis. Sunt autem hę ipſæ partium ſcirrhoſę indurationes, quæ tum viſcera ex innumeris tenuiſſimis vaſis conflata tum etiam glandulas, quarum ſtructura identidem mere vaſculoſa & nervoſo-membranacea eſt, potiſſimum invadunt. Quum enim ex obturatione tubulorum trahant incunabula, facile colligitur, eas partes, quæ fere penitus ex minimis & capillaribus vaſculis conſtructæ ſunt, ejuſmodi malis ex facili patere. Sicut autem in abdomine copia glandularum & varia viſcera continentur, ita etiam hęc vitia crebrius ibi conſpiciuntur. Inprimis pancreas, quod totum mere glanduloſum eſt, immo corporis glandula maxima, crebrius quam ullam aliam partem, ſcirrhoſis indurationibus expoſitum invenimus. *In pancreate.* Profecto diuturniora illa mala ac vitia, quæ circa digeſtionem, & primas vias in hypochondriacis & hyſtericis frequenter occurrunt, utplurimum pro cauſſa pancreatis inexpugnabilem obſtructionem, teſte anatome, agnoſcunt; unde fit, ut ejus ſuccus deficiens, vel heterogeneo acore imbutus, non ſolum digeſtioni & diſſolutioni ciborum minus recte inſervire poſſit, ſed etiam perpetuus ſit acidi corroſivi proventus, qui famem caninam efficit. Denique pancreas etiam penitus induratum in iis, qui ex quartana diuturna laborarunt, ſępius vidi.

§. XXXVII.

Pyloro & duodeno. Quumq; pylorus eiq; annexum duodenum copioſis & eximiis glandulis obſideantur, accidit quandoq; ut ſcirrhoſus tumor etiam in iis deprehendatur, qualis tumor, ſi aliquanto major fuerit, circa dextrum epigaſtrii latus renitentia ſe manifeſtat, & ad tactum digitis comprimentibus, utut non ſine dolore, cedit. Pylorum & duodeni principium dum ambit idque anguſtat & fere occludit, alimentorum in ventriculo digeſta maſſa neutiquam ad inteſtina deſcendere, inque corpus diſtribui poteſt, unde fit, ut hoc marcore conſumatur. Diutius vero alimentorum maſſa ibi ſubſiſtens & acidior reddita, ventriculum ad vomitum ſollicitat. Præterea ejuſmodi duodeni exquiſite ſentientibus membranis inhæreſcens tumor, diſtenſione acerbiſſimum, & indeſinentem dolorem circa ventriculi regionem per aliquot men-

Digitized by Google

menſes concitat, cujus ſævitia ſomnus impeditur & vires conſumuntur.

§. XXXVIII.

In veſica. Vix ulla vero in abdomine contenta pars facilius ſcirrhis infeſtatur, quam veſicæ corpus membranaceum & ex parte glanduloſum, cui, præſertim circa cervicem, neque tantum externe, ſed & interne, accreſcunt. Ita *Miſcell. Nat. Curioſ. Cent.* 1. & 2. *Obſ.* 186. memorant: ſcirrhoſum tumorem exterius veſicæ tam inſignem adnatum fuiſſe, ut totam pelvim impleverit. Produnt ejuſmodi tumorem, præter dolorem in pube gravativum, dyſuria cum teneſmo, alvi difficultas; in feminis fluor albus ſanguini permixtus. Neque novum eſt, veſicæ oſtio interius tumorem ſcirrhoſum appendi, vel interiorem ambitum orificii in magnam craſſitiem excreſcere. Hæc difficilem producit mictionem, ſique incrementum capit, pæne ſupprimit, ut urina retenta & veſicam & uretheres farciminis in modum cum exquiſito dolore diſtendat, abdominis ſequatur inflatio & febris, quale exemplum notavimus in illuſtriſſimo Comite *de Harrach*, in Carolinis mortuo. Occluſi vero orificii ſcirrhoſo tumore indicium eſt, catheteris plane negata admiſſio. Interdum etiam exterius circa ipſum veſicæ collum atq; ejus oſtium glanduloſa ſurgit excreſcentia, quæ urinę effluxum & catheteris in veſicam ingreſſum plane impedit, inde abdomen attollitur, de quo videatur *Riedlinus obſ.*2.*An.*1607. *menſe Feb.*

§. XXXIX.

In proſtatis. Quandoq; ſcirrhoſus tumor non veſicæ cervici adhęret, ſed in proſtratis conſiſtit. Hic plerumq; ex gonorrhea male curata oritur, & non modo in urina emittenda difficultatem parit, ſed & magnitudine increſcens, collū veſicę ita comprimit, ut in totum urina ſupprimatur, quo caſu neq; catheter, neq; remedia interna & externa, urinam prolicere poſſunt, ſed vomitus & convulſiones ſupervenientes, fatalem diem arceſſunt. Quod vero tumor in proſtratis conſiſtat, ex eo judicandū: ſi gonorrhęa præceſſerit, ac ad radicem penis renitentia quędam obſervetur. Frequentiſſime enim accidit, a coitu impuro & fluxu ſeminis maligno, inter initia præpoſtera medicatione excepto peſſimum proſtratas contrahere vitium, ac induratas in ſcirrhum denſari, qui demum ſępe longe poſt exulceratur inq; fiſtulam abit, partes vicinas exedentem, eoq; facto gonorrhea redditur inveterata ac rebellis, quę Chirurgos ęque ac Medicos, ipſoque potiſſimum ęgros, miſerrime exercet.

§. XL.

In meſenterio. Porro meſenterium, in cujus centro copioſę extant glandulæ, generandis ingentis magnitudinis tumoribus quā maxime opportunum eſt. Qui atrophia affliguntur, pręter abdomen inflatum, quod ſubinde in pueris conſpicimus, obſtructas & valde tumidas in meſenterio, teſtantibus id anatomicorum obſervationibus, deliteſcentes glandulas gerunt, quæ liberum iter ac tranſitum chyli impediendo, tabem & marcorem corpori inferunt, inteſtina humoribus replent, qui fluxuum, & frequentium dejectionum cauſſę fiunt. Nonnunquam accidit, ut ingentis magnitudinis ſcirrhus, vel plures etiam, meſenterii membranis inhęreant, quibus venter in molem attollitur, ut vel ingravidationem, vel molam, vel hydropem mentiatur; reliquas vero partes corporis tanta ſępius abſumit macies, ut oſſa atque pellis videantur cuncta, qualia exempla paſſim in obſervationum medicarū ſcriptoribus leguntur. Tali in caſu id tantum vitandum eſt Medico, ne in prognoſi imprudenter delinquat ſuamq; exiſtimationem lædat. Differt enim ejuſmodi tumor ventris a ſcirrhoſa glandularum meſenterii intumeſcentia productus, a graviditate magnitudine ingenti, & magis magiſque increſcente, reliquarum partium contabeſcentia, & quod tumida moles non tam ad ilia & verſus dorſum, quam potiùs ad medium abdominis ſeſe extendat, nec non

quod

Digitized by Google

quod in prægnantibus motus infantis vividus perſentiſcatur. Ab hydrope autem diſtinguitur, dum huic tumores pedum œdematoſi cum facie plumbea & lurida, urina pauca & rubicunda complicantur, aqua quoque in ſcrotum deſcendit, & in abdomine impreſſi digiti veſtigia relinquuntur, quæ in tumidis meſenterii glandulis non conſpicua ſunt. Sed multo difficilius eſt, a mola, quæ ab auctoribus vocatur nutritionis, & quæ potius excreſcentia fungoſa utero adnata eſt, hunc tumorem in feminis diſcernere, niſi quod in ejuſmodi carnoſis molis magnus pondus in regione pubis percipiatur, alvi & urinæ fiat difficultas & humor peregrinus cum ſanguine interdum ex poris & glandulis uteri exprimatur, quod meſenterio affecto non facile accidit.

§. XLI.

In hepate. Præterea ſcirrhoſi tumores frequentius etiam duo illa in hypochondriis magna viſcera ſita, hepar & lienem, adoriuntur, quia ob ſingularem venæ portæ ſtructuram, dum vaſis advehentis & arterioſi munere fungitur, infarctibus, obſtructionibus, & ex his pronaſcentibus ſcirrhis, quammaxime ſunt expoſita, quibus generandis adhuc eorum ſtructura vaſculoſa plurimum velificatur. In hepate ſi conſiſtit & magnam ejus partem occupat, gravativus in dextro hypochondrio percipitur dolor, ſæpius etiam præ durus ac renitens tumor exterius conſpicitur ac ſub coſtis ſpuriis & ſcrobiculo cordis tangi poteſt, præſertim ſi quis ventri incumbat. Ceterum color faciei flavus & luridus eſt, eademque cum oculis tumida, pedes quoque intumeſcunt, reſpiratio eſt difficilior, & compreſſione ventriculi poſt cibum, preſertim flatulentum, anxietas circa precordia augetur.

§. XLII.

Liene. Quandocunque lien intumuerit, vel etiam in ſcirrhum abierit, in latere ſiniſtro verſus dorſum ſub coſtis ſpuriis gravativus & preſſorius eſt dolor, qui uſq; ad precordialem regionem ſeſe extendit, cachexia quoque in facie conſpicua, & ructus ac flatus moleſtant, languet appetentia & ſpiritus difficulter trahitur. Accedẽtibus doloribus & ſtricturis, ex animi graviori affectu, vel aliis de cauſis, ſpaſticis, vomitus cruentus nigricans, vel ſolus, vel ejuſdem coloris dejectionibus conjunctus, quem morbum *Hippocrates* nigrum appellat, utplurimum funeſtus naſcitur id quod ſępius vidi in feminis adultioribus, ſanguineę complexionis diu mœrori indulgentibus, immo etiam poſt paralyſin ſiniſtri lateris, poſt quam & atonia & infarctus lienis inceſſit. Scirrhum quandoque etiam uterum invadere, ita ut fere totus in illum mutetur, obſervationum fide conſtat, & de ejuſmodi caſu vid. *Miſc. Nat. Curioſ. Cent.* 1. *Obſ.* 120. Hæc vero adſunt ſymptomata, premitur veſica & inteſtinum rectum, hinc urinæ ardor, ſtranguria, alvi evacuatio, atque eximius dolor fixus & ſtabilis circa pubem & circa lumborum regionẽ, vomitum, cibi faſtidium, & præcordiorum anxietates exſuſcitat. *Ac uteri.*

§. XLIII.

De polypis. Si tranſeamus jam ad morborum alias cauſſas, non ita quidem obvias, miſere tamen, & variis modis ægros torquentes, quin ipſum lethum inferentes. Hæ ſunt maſſę ex variis pelliculis & fibris concretę ſolidiores, cordis & vaſorum cavitatibus præcipue majoribus inhęrentes, quę Medicis polyporum nomine veniunt. Morbos, quibus ſeſe jungunt, ſive acuti ſive chronici fuerint, perpetuo fere immedicabiles reddunt, & diligentior cadaverũ morte ſublatorum anatome nos facit certiores, vix tria cadavera occurrere, ubi non infeſti hi hoſpites conſpectui ſeſe offerant. Domicilium vero ſuum maxime omnium cordis thalamis, inq; principio arterię pulmonalis & arterię aortæ, rariſſime in vena pulmonali habent. Obverſatur adhuc animo ſereniſſimi Holſatiæ Principis, anno abhinc e vivis ſublati exẽplum. Hic quũ

Digitized by Google

de dolore comprimente fixo in ſiniſtro thoracis latere ſupra papillam conquereretur, cum anxietate & anguſtia ſpirandi, pulſu inęquali cordiſque palpitatione, quibus œdematoſa pedum accedebat intumeſcentia, ego per litteras in conſilium anno ante obitum aſcitus, polypum adeſſe prædixi & difficilem fore medicationem, quod præſagium ſectio cadaveris confirmavit, dum quatuor polypi, duo in dextro, unus in ſiniſtro cordis ventriculo, & quartus in arteria magna, inventi. Sinus cerebri quando a polypoſo concremento obſidentur, atrociſſimi affligunt capitis dolores, & ad hemiplexiam, quin apoplexiam, via panditur. Præterea polypi non modo ſubitę mortis, ubi canalium alveos, præſertim dextro ventriculo appoſitorum, claudunt, ſed ſi pulmonalibus vaſis inhærent, graviſſimæ & ſępe funeſtę hæmoptyſeos, catarrhi ſuffocativi, aſthmatis convulſivi, nec non hydropis thoracis cauſſa ſunt.

§. XLIV.

Signa polypi. Plurimum itaque intereſt, ut Medicus hos occultos infenſiſſimos motuum vitalium hoſtes exploret, ac detegat. In quo quidem ſcrutinio tenendum eſt: temperamentum ſanguineum, & habitum corporis anguſtioribus vaſis, fibriſque mollioribus donatum, vitæ genus laboris & motus expers, parciorem potum & uſum eorum alimentorum, quæ glutinoſum ſuccum præbent faciliſque ſunt ad coagulum ſubeundum, liberaliorem uſum vini acidi & ſpirituoſorum, cœnam quoque largiorem ad generationem ingratorum horum hoſpitum ſymbolum conferre. Proximiora vero & manifeſta indicia, e quibus ipſorum præſentia conjici, & dijudicari debet, huc redeunt. Polypi initium arguit compreſſio pectoris & fixus circa cor dolor, ſi vero jam incrementum cepit, præter hęc frequentius, vel levi de cauſſa, recurrit cordis palpitatio, pulſus miris modis inæqualis & varius eſt, ſępiuſque notabilibus intervallis intermittit. Tum a motu corporis fortiori, vel medicamento ſanguinem exagitante ſumto, aut ab affectu animi vehementiori, diſpnœa & incredibilis cordis anxietas urget. Poſtremo, lypothymiæ frequentia, ſine cauſſa evidente, vel quæ a certo corpore decubitu provenit, eſt in ſignis polypi præcipuis commemoranda, quibus accedit quod ſanguis emiſſus in aquam calidam, mox inſtar gelatinæ concreſcat & in filamenta alba mucilaginoſa fatiſcat.

§. XLV.

Nonnunquam ejuſmodi carnoſæ & membranoſæ involutę concretiones vaſa uterina opplent, & hinc varia circa uterum & menſium negotium inſolita pathemata occurrunt. *A polypis uteri hydrops uterinus.* Notum ex pathologicis eſt, certa hydropis ſpeciem, quæ maxime inferiorem abdominis regionem petit, utero veluti cauſſæ adſcribi, neque male. Etenim ſi libera ſanguinis per ejus vaſa progreſſio impeditur, quod promptiſſime fit canalium alveis a polypoſis maſſis obſtructis, non poteſt non fieri, quin ingens ſeri copia ſecedens, aut in uteri, aut in abdominis cavitatem, deſcendat. Cl. *Payerus in Hiſt. Anat. p.* 127. feminam humore hydropico demortuam diſſecuit, ubi uteri vaſa copioſis molis carneis intus obſeſſa invenit. Ante aliquot annos femina generoſa Berolini peculiari laboravit affectu: per aliquot nempe menſes ex utero limpidiſſima aqua, quæ intra viginti quatuor horas interdum libram æquabat, ſtillavit, ægra tandem marcore & febre confecta. Poſt ſectionem uterus magna ex parte ſcirrhoſus, ex parte etiam polypis quoad vaſa obſeſſus, inventus fuit. Accidit etiam, ut ſerum in hydatides ſive magnas veſicas concedat, quæ ſi fuerint intra uterum ruptæ, aqua ex orificio uteri exſtillat, ſi vero exteriorem uteri ſubſtantiam obſident, humor in cavum abdominis funditur. Referenda huc eſt hiſtoria, quam *Veſalius Lib. 5. de corporis humani fabrica cap. 9.* de quadam muliere Auguſtana refert: ſe in ejus

uteri.

uteri cavitate ſeroſæ materiæ ſupra 60. menſuras Auguſtanas reperiſſe, reliquis viſceribus ab inundatione plane immunibus. Et *Mauritius Cordæus Comment. in Lib. I. Hippocr. de morb. mulier.* notabilem affert hiſtoriam mulieris hydrope uteri laborantis, in cujus utero & reliquis corporis partibus plurimæ veſiculæ aqua citrina plenæ, inventæ fuerunt.

§. XLVI.

Hæmorrhagia uteri & abortus.

Neque dubium eſt, quin polypi uterini cauſſa profuſiſſimæ ſæpius ſint hæmorrhagiæ, non ſecus, ac qui vaſa pulmonum obſident, incoercibilem hæmoptyſin proferunt. Quæ frequenter abortiunt feminæ ſanguine redundantes, iis ſolenne admodum eſt, ut paullo ante abortum cum ingenti lumborum dolore primo ſanguine, deinde maſſas carneas ovi gallinacei magnitudine, numero plures, excludant. Has enormis non raro cum animi defectione ſanguinis effuſio ſequitur, & paullo poſt embryo. Perperam autem hæ maſſæ habentur pro molis, quæ nihil aliud ſunt, quam polypoſæ ejuſmodi a mucido ſtagnante intra venas uterinas ſanguine concretiones, quibus ejectis, ob vaſorum nimiam diſtenſionem, & apertionem, largiſſima ſanguinis effuſio ſequi neceſſario debet. Id tamen interdum accidit, ut aliquot placentulæ abortivæ, in uteri cavitate maneant, ibique auctæ ac induratæ, varia ſymptomata producant, quorum cauſſa mola a Medicis communiter dicitur & adſtruitur, cujus indicia ſunt, ſi intumeſcit abdomen; tumor vero magis ponderoſus & durus eſt in ventre, nec verſus umbilicum extenditur, ſed in inguine ſubſiſtit, nullus ſe exſerit motus infantis, nec verus, nec calcitrativus, neque circa umbilici regionem, nec exterius percipitur, ſed interius debilis & tremulus eſt, cui multæ præcordiorum anxietates cum tenſivis doloribus junguntur. Quandoque cum ſæviſſimis partus doloribus ejuſmodi molæ, quæ nonniſi membranacea concreta ſunt, excluduntur, unde venter mox in totum ſubſidet.

§. XLVII.

De calculo in renibus.

A polypis ad alias res fere leves & ludicras, nihilominus ſæviſſimorum, quin lethalium, affectuum cauſſas, nos convertimus, inter quas jure meritoque calculus ex materia tartarea, terrea, mucida concretus, ſi infeliciſſime canales vel cavitates eximias & notabiles obſtruat, refertur. De renum calculo illud perquam notatu dignum eſt, cum, quamdiu renum incolit ſubſtantiam, nihil moleſti ſenſus creare, ſimulac vero incipit e ſede ſua moveri & uretherem ingredi, tunc protinus incredibilis ſe primo in lumbis poſtea in lateribus circa ilia, ſecundum uretherum ductum ſe exſerit dolor, quem ordinario fere nauſea, vomitus, ſumma anxietas, extremorum frigus, ſtupor partis affectæ, ardor urinæ, calor præternaturalis, alvus conſtricta, contractio teſticuli & vigilia, comitantur. Quandoque etiam atroces in ventre cruciatus complicantur, qui, ſi calculus ſubito per uretheres tranſit, atrociſſimi fiunt, ut medentum imperitiores, & qui prima vice cum hoc malo conflictantur, morbum potius pro convulſiva & funeſta colica, quam pro calculo habeant. Neq; inficiandum eſt, dolores ex calculo plura habere cum colica ſpaſmodica communia; in eo tamen differentiam eſſe experientia docet, quod calculus ſubito & cum atrocia invadat, principium in lumbis habeat, ventriculum ad nauſeam & vomitionem ſollicitet & in urina craſſius ſabulum conſpiciatur. Tandem nec hic prætereundum eſt, quod ſi ren male affectus & prægnantibus calculis obſeſſus fuerit, flatus in inteſtino colo ejuſdem lateris ſtagnantes, dolorem ibi ſatis moleſtum procreent, vel quod eum e ſede ſua dimoveant, vel quod mutuo contactu & attritione inteſtini flatibus diſtenti, & renis calculis expanſi, dolor ille ſuſcitetur.

Digitized by Google

§ XLVIII.

In ure-theribus At vero longe majores moleſtiæ ſunt, quas calculus uretheribus firmius ac diutius impactus efficit. Dum enim urinæ liberum in veſicam fluxum intercipit, pertinax fit dyſuria & feralis urinæ ſuppreſſio, quæ etiam pro diverſo ſitu calculi certis ſuis notis ac indiciis dijudicanda eſt, quas hoc loco exponere non erit incongruum. Ubi urina ſupprimitur & calculus uretheris cavitatem obſtruit, veſica eſt vacua, catheter poteſt immitti, ſed parum humoris elicit, tantaque eſt doloris circa ilia atrocia, ut ſpaſtica conſtrictio etiam alterum uretherem in conſenſum rapiat. Si vero calculus, vel etiam ſanguinis grumus circa orificium uretheris, ubi obliquo ductu per veſicæ membranas tranſit, hæret, veſica etiam ab urina vacua eſt & immanis cruciatus in inguine ſentitur.

§. XLIX.

In veſica Deinceps ſicut calculus in renibus, ita etiam qui in veſica delitеſcit, & urinæ egreſſum impedit, certis dignoſcitur indiciis. Videlicet ægri de tumore & dolore in pube conqueruntur, urina guttatim ſtillat, quandoque cum horrendo cruciatu, & ſæpius craſſum ac puriforme ſedimentum deponit, permixtis moleculis, nunc carptam lanam, nunc vermiculos, referentibus. Interdum accidit, ut urina copioſiſſima reddatur, quandoque alvus & urina ſupprimatur, & abdomen ad lapidis duritiem, cum dolore circa pubem acutiſſimo & horrore moleſto diſtendatur. Nonnunquam alvus ſubducitur cum flatu & larga lotii emiſſione. Si atrox dolor adeſt, anorexia, febris & conſtrictio alvi urget, & urina pauca, pallida tamen cum magno niſu & moleſtia excernitur. Hæc ſymptomata potiſſimum affligunt, ſi quando lapis ſcaber, non adeo magnus & figuræ complanatæ ac ovalis, orificium tegit obſtruitque, & ab aſperitate & attritione dolorificus ſpaſmus fit, qui tam atrocia gignit ſymptomata. Per intervalla veſicæ calculo laborantes, præſertim ſub boreali aeris ſtatu, item flatibus retentis, & alvo obſtructa, graviori cruciatu & pondere laborant, mictio fit ſæpius purulenta, in ſenibus jungitur teneſmus, membri pruritus & alvi cum urina ſuppreſſio eſt, quandoque etiam ipſe anus procidit: pro ſitu vero corporis variante levamen accipiunt.

§. L.

De calculi veſica fellea. Quod attinet ad veſiculam felleam, neq; hæc a calculoſis concretionibus libera deprehenditur, ſed ſæpiuſcule calculi ingentis magnitudinis ejus cavitatem totam replent; interdum numero plures, variæ figuræ ac magnitudinis in ea deliteſcunt, & gravibus ſymptomatibus corpora affligunt, quæ tamen non eadem, ſed diverſimode comparata, prout vel ingens calculus veſicam ipſam male afficit, vel plures per ductum cholodochum tranſitum moliuntur. Quandocunque fellis veſica tota fere lapillis turget ac repleta eſt, pertinax cum gravativo, & continuo dolore dextri hypochondrii icterus, omnium remediorum efficaciam eludens, corpus flavedine tingit, cui ſi diuturnior fuerit, morbus arquatus adjungi ſolet. Quibuſdam continua nauſea vel etiam ciborum vomitio, in aliis atrociſſimus iſchiadicus dolor, & aſthma diuturnum conjunguntur. Præterea quibus ingens in fellis veſicula calculus eſt, ab iracundia inſolentia ſymptomata patiuntur. Nam quando a vehementiori iracundiæ affectu ſpaſtica, ut ordinario ſolet, ductuum biliariorum conſtrictio fit, liber bilis in duodenum effluxus impeditur, ipſaque regurgitat ad vaſa biliaria, felleamque cyſtidem, inde efficitur, ut, quum calculis cyſtis jam repleta ſit, a bilis copia ductus valde ſenſibiles diſtendantur, hinc ob conſenſum non modo acutiſſimus abdominis dolor, præcipue in dextro hypochondrio oriatur, ſed & tanta reſpirandi fiat anguſtia & difficultas, ut ſuffocationis periculum appareat, alvo ſimul adſtricta, & extremis refrigeratis.

Si

Digitized by Google

§. LI.

Et per ductus biliarios reſidentibus.

Si vero ipſe calculus tranſitum per ductum cyſticum & cholodochum, qui intra membranas duodenii fertur, affectat, fixus & intolerabilis circa eam regionem, qua ductus cholodochus duodeno inſeritur, in dextro hypochondrio eſt dolor, cum moleſtiſſimo vomendi conatu, nauſea, appetitus dejectione, colore cutis intenſo flavo, membrorum laſſitudine, alvi duritie: quæ ſymptomata una cum flaveſcente cutis colore, repente & ex toto ſolent remittere, excretis per anum calculis pondere leviſſimis, & tunc ipſa cutis nitorem ſuum recuperat. Confirmatum hoc habemus notabili exemplo. Erat quippe honoratior quidam vir, ſexagenario jam major, qui poſt diuturnum in dextro hypochondrio comprimentem ac obtuſum dolorem, in ſpiritus difficultatem incidens, paullo poſt œdematoſo pedum primum ac poſtea hydropico crurum, ſcroti, & abdominis tumore afficiebatur & aliquandiu affligebatur. Huic præſcribebat Medicus infuſum purgans, cujus baſis cortex medius ſambuci, a quo efficaciter purgabatur, & plures lapillos, planæ & acuminatæ ſexangularis figuræ, nigricantes ac leves, plus quam viginti numero, per alvi ſeceſſum excernebat, quo facto, aſthma diſparuit, tumor ſubſedit & cum valetudine in gratiam redire viſus eſt, quæ tamen, ſive ob ætatem, vel priorem longum morbum attritis nimium viribus, minus conſtans erat, ſed hydropi paullo poſt iterum implicitus, naturæ debitum ſolvit.

§. LII.

De vermibus.

A calculis progredimur jam ad alias ludricas res, quæ tamen potentiſſimæ ſunt ad corpora humana tam miſere affligenda, ut non majora propemodum tormenta poſſint excogitari. Et hæ ſunt variæ ratione figuræ, & magnitudinis inſecta, ſive vermes, qui maxime ventriculum & alimentorum magnum illum canalem inhabitant, ibique nidos & hoſpitia ſua habent. Non eadem vero ſed diverſa pro locis, quibus inſident, & prout variæ eorum ſunt ſpecies, pathemata obſervantur. Si rotundi proboſcide & pedunculis quaſi totidem uncis inſtructi fuerint, graviter rodunt, lancinant, & interdum membranas perforant. Hi quando ventriculum obſident, incredibilis ejus morſus cum inexplicabili dolore, anxietate, inquietudine nauſea, ſalivæ fluxu infeſtat; fœtidus ex ore vapor halat, vultus mox pallet, mox rubet, narium adeſt pruritus, vomendi cupiditas, ſicca ac moleſta tuſſis per intervalla affligit, animique defectio frequentius jungitur.

In ventriculo.

§. LIII.

In ileo, lumbrici.

Si in inteſtinis, præſertim ileo, cui lubentiſſime inſident, eo quod amarorem bilis minus ferre poſſunt, nidum ſuum habent, hęc ſunt indicio ſymptomata, venter mirifice, præſertim in infantibus, diſtenditur, ut tympanitide laborare videantur, alvi ſubinde nimia jungitur dejectio, qua fœces fœtidæ coloris cinerei, ſtercori bubulo ſimiles, ſecedunt, partes ſuperiores tabeſcunt, ita prorſus, ut nonniſi oſſa cohęrentia conſpiciantur, licet multum appetant. Facies plerumque pallet & tumida eſt, & cum excrementis ramenta quædam, ſeminibus cucumeris vel cucurbitarum ſimilia ejiciuntur. Lumbrici dicuntur hujus inteſtini incolæ, qui plerumque lati ſunt & longi & mirifice ſe convolvunt, neque tam alacres ſunt, quam rotundi, ſæpius quoque ob tuſſim, febrem & lateris dolorem pleuritidem mentiuntur, quæ tamen a vermium ſyptomatibus, dolore ſub coſtis ſpuriis, febre acuta & tuſſi ſanguinolenta diſtinguenda.

§. LIV.

In craſſis, aſcarides.

Quod attinet ad aſcarides, neque hæ obſcuris indiciis ſe produnt. Hoſpitium ſuum quam maxime in inteſtinis craſſis quærunt, & frequentius ac copioſiſſime recto inſident,

Digitized by Google

ſimileſque tineis ſunt, & manipulatim ſæpe alvo ejiciuntur, quin ex ano non raro prorepere & muliebribus pudendis ſe inſinuare ſolent, ut cum urina in matulam deſcendant, ſæpiuſque incautioribus Medicis imponant, ac ſi ex veſica prodiiſſent. Utut vero multa cum reliquis inſectis commuuia habeant, ſi inflationem abdominis, ſi maciem, ſi nauſeam reſpiciamus; in eo tamen quædam eſt differentia, quod multus ac gravis pruritus in ano percipiatur, & alvus ad deponendum frequentius ſollicitetur odoremque identidem fœtidum excrementa exhalent. Hæ vermium ſpecies natu etiam majores, præſertim feminas luxui & otio indulgentes, divexare ſolent.

§. LV.

Inſolita inde ſymptomata

Præter memorata hactenus e vermibus gravia ſymptomata illud adhuc notandum eſt, quod febres ſubinde eos invadere ſoleant, qui vermibus exercentur, quæ ex lentarum & putridarum ſunt numero & ſimiles quotidianis, nullumqne ſervant typum, ſed ſunt erraticæ, cum pulſu inæquali, frequenti & obſcuro. Neque dubium eſt, quin ex vermibus in putredinem fœtidam colliqueſcentibus exſurgant. Porro etiam non prætereundum, quod vermes præſertim minuti, quos ſex pedibus cum nigro capite inſtructos vidimus, ſi nerveas tunicas inteſtinorum graviter lancinant, arrodunt, mirabilia atque inſolita, quæ ab imprudentiori vulgo incantationibus ſolent adſcribi, ſymptomata producant. Videlicet ſunt inter exempla verminantes, quos convulſivæ artuum ad ſtuporem uſque tractiones, diſtenſiones & incredibiles circumgyrationes, miro torquent modo, mox aphonia tentantur, mox aliena & male cohærentia cum mentis turbatione loquuntur, ſtrident dentibus, in furorem agitantur, dæmonia ſe videre aſſeverant; remittit tamen ſæpius hæc ſymptomatum ſævitia, ſi nimirum vermes a roſione deſiſtunt. Tam valde gravis vero ſymptomatum violentia non aliunde repetenda videtur, quam quod univerſum genus nervoſum, a vehementi roſione tunicarum inteſtinalium, mutua conſenſione & communicatione in exorbitantes hos motus rapiatur.

§. LVI.

De flatibus.

Neque in hac latentium cauſſarum morbificarum conſideratione ſilentio tranſmittendi flatus, qui utut res leviſſimi momenti videantur, tantas tamen anxietates, cruciatus & inſolentia in diſſitis etiam partibus ſymptomata concitant, ut vitam in ſummo diſcrimine poſitam credas. Cauſſa horum ut plurimum eſt tenax & viſcida copioſo aere plena materia, quæ a calore in halitus, quibus ineſt magna expanſiva vis, reſolvitur; accedit tamen etiam atonia, ſive paralytica quædam reſolutio, tunicarum ventriculi & inteſtinalium, qua fit, ut nimium a contentis vaporibus expandantur tunicæ, & fibrillæ nerveæ diſtorquentur, præter naturam huc illuc trahantur, demumque per conſenſum atroces paſſiones accedant. Diſcrepant tamen ſymptomata a flatibus pro differentia locorum quæ patiuntur.

In ventriculo.

Ventriculus quidem ab iis inflatus & per omnem ambitum fortiter expanſus, ſummas præcordiorum anxietates & ſpirandi ad ſuffocationem uſque anguſtiam, cum faucium contrictione efficit, atque inferior ejus pars ſub cordis ſcrobiculo verſus latus dextrum, inſtar veſicæ turgidæ, ovi gallinacei magnitudine, ſenſibus & tactui ſeſe offert, demum ructus ſuperveniunt, quibus flatibus exitus conceditur & anxietatum fit allevatio. Et hæc ventriculi inflatio frequentiſſima eſt hypochondriacis, nec non hyſtericis, in quibus ſæpe tanta, ut ea affectæ, ob interceptum diaphragmatis deſcenſum, ſine omni ſenſu & motu jaceant & reſpirationis ſucceſſus vix obſervetur.

§. LVII.

In inteſtinis

Sæpius quoque inteſtina torquet fla-

Et inteſtinis. flatuum proventus. Si quando accidit, ut tota inteſtinorum moles flatibus mirifice diſtenta, ingentem abdominis tumorem efficiat, dolores atroces cum alvi adſtrictione exſurgunt, qui affectus colica flatulenta vocari ſolet. Quæ diſtenſio ubi eſt diuturna, ob inteſtinorum quandam paralyſin, & viſcidæ materiæ copiam intus hærentem, abdomen inſtar tympani expanditur; tandem jungitur cachexia & tabes, ac morbus vocatur tympanitis. Frequentius vero contingit, ut tantummodo partes quædam inteſtini, prætertim coli, flatu dolorifice diducantur, quod circa hypochondria utraque ſæpiſſime obvium, quia colon ibi in flexuras curvatur, quæ impediunt, quo minus & flatus & alia contenta promte tranſeant, ſed ſtagnent. Familiariſſime id in hypochondriacis evenit, & perperam dolor ille tenſivus ſiniſtri lateris, pro tumore & inflatione lienis a Medicis anatomes ignaris habetur, eo quod lien in homine non in hypochondrio, ſed in dorſo, ſub diaphragmate ſitum obtinet. Teſtatum etiam faciunt obſervationes, quod in oſſe ilei dextri ingens & dolorificus tumor quandoque diutius per intervalla affligat & a cibis flatulentis ſumtis exacerbetur, hanc ob cauſſam, quia principium coli ſatis capax & membranis robuſtis motricibus inſtructum, ut ſurſum excrementa propellere poſſit, hic conſtitutum, quod adeo ampliatur, ut cum exquiſito dolore ipſa integumenta extrorſum urgeat, & periculum ruptionis ſit, quod etiam quandoque factum obſervationes practicæ & anatomicæ confirmant. Ejuſmodi vero flatulentos tumores exinde licet cognoſcere, ſi ad emiſſionem flatuum vel ejectionem materiæ tenacis copioſæ, per vomitum aut ſeceſſum, tumores cum dolorum alleviatione minuuntur. Dolores lumborum, pulſuum intermiſſio, dolores in oſſe coxendicis, tumores pedum œdematoſi, ſæpe ſoliſflatibus inteſtina diſtendentibus & vaſa vel nervos comprimentibus debentur, & datis carminativis ac clyſteribus, conquieſcunt.

§. LVIII.

De eroſione ventriculi & inteſtinorum. Reſtat demum alia cauſſa abſtruſa memoranda, quæ in ventriculo neque minus in inteſtinis conſiſtit, rariuſque animadvertitur, mortis tamen & graviſſimorum morborum genitrix eſt. Eſt hæc ventriculi vel etiam inteſtinalium tunicarum eroſio, quæ vel ab erodentium acidorum ſuccorum copia in hypochondriacis, vel ab iracundia vehementi & frequenti, vel a ſumto veneno, emetico vel purgante acriore accidit, vel etiam poſt choleræ, dyſenteriæ aut diarrheæ morbum relinquitur, & affectus eſt chronicus ab inflammatione, quæ celerum paſſionum præcipua, diſtinguendus. Ventriculus & duodenum, quando eroſa, continuus & fixus dolor eſt circa præcordia, tenſivus, tractorius, interdum cum ardoris ſenſu, qui uſque ad dorſum porrigitur, & ſummas anxietates circa præcordia parit, ipſum quoque jugulum petit, mirumque vires atterit atque nauſeam & inclinationem ad vomitum ſuſcitat. Poſt omnem medicinam aut cibum aliquanto intemperatiorem, qui ſalſæ, calidæ, acidæ, ſpirituoſæ, acris eſt naturæ, exacerbatur, ac inprimis a purgantibus atrociſſimus redditur: demulcentia vero, humectantia atque emollientia, & optime medicamenta ex chamomilla & millefolio ferre poteſt, pulſu demum accedente celeri hectico, res eſt conclamata. Quod ſi in inteſtino quodam ejuſmodi eroſio fuerit, identidem dolores in abdomine ac dorſo cruciant, qui ſemper aſſumptis calidis, ſalſis, acidis mirum exacerbantur, dejectiones alvi ſunt creberrimæ & varia caloris & frigoris eſt in corpore viciſſitudo, urina mox tenuis & aquoſa, mox rubicunda & craſſa mingitur, malum etiam admodum diuturnum eſt, vires depaſcit, corpus conſumit, longum certe tempus & accuratam

tam ac demulcentem diætam, plus quam medicamenta, præſertim activiora, deſiderat. Et affectus ſenibus ceſſantibus hæmorrhoidibus non adeo rarus eſt.

CAPUT VIII.

De damnis ex cohibita cuticulari excretione.

§. I.

a Sed & excretiones ſunt neceſſaria.

QUicunque artificioſiſſimam corporis noſtri machinam partiumque in ea admirandam configurationem paullo curatius perluſtrat, eandem ex numeroſa organorum ſecretoriorum & excretoriorum congerie maxima ex parte coagmentatam eſſe animadvertit. Tanta enim ſecretionum & excretionum ad vitam cum ſanitate tuendam utilitas eſt atque neceſſitas, ut ſine iis corpus nec vivum, nec ſanum, nec robuſtum, nec ad exſequendas animæ actiones idoneum eſſe, neque etiam augeſcere & ad legitimum incrementum pertingere poſſit. Videlicet corruptibile eſt corpus humanum, nec a putredine immune durare poteſt, niſi perennis ſanguinis omniſque generis fluidorum, mediante vigore ſyſtoles atque diaſtoles in ſolidis, progreſſivus motus libere ſuccedat, cum quo ſimul inteſtina partium ſanguinem conſtituentium calida agitatio augetur. Sub hoc autem progreſſu maximeque inteſtino mutuo attritu ſanguinis, moleculæ aliam figuram, texturam ac magnitudinem nanciſcuntur, & a blanda temperata ſcheſi deſciſcentes, ſalino-ſulphuream, vel etiam viſcidam, utramque vitæ adverſam naturam induunt. Quare opus eſt, ut ſucci intemperati, nutritioni & motibus vitalibus continuandis inutiles facti, a purorum connubio ſegregati proſcribantur, ac in eorum locum temperati, blandi ſatiſque fluidi per congrua ſolida & liquida alimenta, denuo ſubſtituantur. Quod quidem quum per ſaluberrimas ſecretiones atque excretiones perficiatur, earundem utique neceſſitas, neminemque diu ſine cibo & potu vivere poſſe, luculenter patet.

§. II.

Ac egeſta reſpondere debent ingeſta.

Deinceps hæ ingeſtiones atque egeſtiones reciprocæ certa proportione ſibi reſpondere, in iis autem, qui legitimam corporis firmitatem jam adepti ſunt, æquales eſſe debent. Hinc eſt, quod adultum corpus lance libratum, elapſis octo diebus eandem gravitatem exhibeat, licet interea a robuſto & laboribus operoſis occupato, vel centum alimentorum libræ ingeſtæ ſint: quin ſi pondus increvit, nec omne quod ingeſtum iterum egeſtum, reſtibile in vitio eſt ac morbus certo præſtolatur. Etenim univerſa œconomia animalis non ſolum certo numero, pondere & menſura, ſed etiam debita proportione, ac moderamine, tam ratione materiæ, quam motuum, maxime gaudet, ab omni autem exceſſiva qualitate & quantitate, motuum æque ac materiæ, ſive humorum, læditur atque offenditur.

§. III.

Quod a Medico obſervandum.

Quapropter ad ſanitatem ipſamque vitam tuendam, plurimum utique refert, ut Medicus & ingeſtorum & egeſtorum curatam habeat rationem. Nam profecto optimum corpus a præmatura morte & morboſis varii generis afflictionibus defendendi modum, in eo quam maxime verſari cum *Hippocr. lib. de diæta*, cenſeo, ut menſura ingeſtorum ad vires, immo ad motum & exercitationem corporis, exacte accommodetur, tenendo, corpus, quo robuſtius, quo magis viribus pollet, majora vaſa firmioreſque fibras obtinet, eo plus ferre poſſe atque ſubigere. Ex ingeſtis autem quæ facilius ſolvuntur & vaſa atque excretoria promte ſubeunt, aliis ſalubritate præſtant; viciſſim, quæ ægrius digeruntur minuſque expedite emunctoria pervadunt, ſed paſſim reſtitant,

vale-

Digitized by Google

valetudini inſenſa, hæc interdicenda, illa ſuadenda. Quin is demum, qui ex ingeſtorum & egeſtorum natura, indole ac mole, morborum cauſſas & primordia derivare novit, prudens Medicus dicendus eſt atque peritus.

§. IV.

Excrementa hæc in finem ſunt varia.

Quum vero ea, quæ in pabulum aſſumuntur, non unius ſint ejuſdemque, ſed admodum diſſidentis naturæ & facultatis, alimenta quippe viſcida, ſalſa, acria, acida, ſulphurea, ſpirituoſa, texturæ quoque compactioris, exceſſivæ omnia indolis; ſapientiſſima certe ſummi opificis providentia factum eſt, ut varia emunctoria in corpore fabrefacta ſint, quæ ſingulorum genio cunctiſque heterogeneis evehendis, apprime reſpondeant. Nimirum reſiduæ ex alimentis feculentiæ per alvum ſecedunt, ac cum his non ſolum ſcoriæ bilioſæ, plurimis ſalino-ſulphureis recrementis refertæ, ſed etiam mucus in glanduloſa craſſorum tunica ſecretus. Sero recrementitio, craſſioribus & terreſtribus ſulphureis moleculis onuſto, urina dicto, renale dicatum eſt colatorium. Et copioſa aquea portio, tenuibus ſalino-ſulphureis particulis imbuta, ex cutis ſpiraculis ſub perſpiratione, quæ ſenſibili & inſenſibili modo jugiter in corpore ſuccedit, exhalat atque diſſlatur. Tacemus mucida illa purgamenta, quæ in narium, palati & bronchiorum glanduloſa ſubſtantia ſecreta & collecta, ſcreatu & munctione rejiciuntur.

§. V.

Perſpiratio ſuppreſſa maxime noxia.

Per omnia hæc organorum excernentium emiſſaria recrementa jugiter e corpore eliminantur. Quod quemadmodum ſi debito tempore & ſufficienti copia perficitur, integritatem corporis & functionum in eo fulcit atque tuetur; ita viciſſim ſi ſegniter minuſque ſufficienter ſuccedit, plures & graviſſimas, præſertim chronicas paſſiones, pullulare atque excludi prona elucescit conſequentia. Quam grave autem detrimentum & ſaluberrimarum excretionum defectu in valetudinem redundet, ſpeciatim & accurate in *tomo ſecundo Medicinæ rationalis ſyſtematicæ*, & quidem *Part. III. cap.* 4. de excretionum defectu præcipuo morborum fundamento, *cap.6.* de perniciali eorum quæ excretiones cohibent indole, *cap.7.* de epidemicorum morborum origine ex tranſpiratione impedita, expoſui. Quapropter ibi dicta heic lubens mitto, & potius id maxime jam excutere ac demonſtrare allaborabo: ex omnibus evacuationibus ſuppreſſis, vel deficientibus, nullam eſſe, quæ majorem noxam ac periculum corpori minetur & cauſſa ſit innumerarum paſſionum, quam perſpiratio & inſenſilis illa ſubtiliſſimarum ſordium, per univerſi corporis corticem porulis pervium ſuccedens emiſſio, ſi impediatur, cohibeatur, materiaque excernenda in corpore remaneat, vel ad exteriora jam appulſa, ad interiora relabatur.

§. VI.

Quia excretionum præcipua.

Enimvero depuratur in univerſali corporis emunctorio, cute, univerſa ſanguinis & humorum maſſa, & tam copioſi per iſtud contingit excretio, ut ex *Sanctorii* calculo omnes reliquas quantitate ſuperet. Hac itaque ſuppreſſa maxima recrementorum pars reſtitat, omnes corporis ſucci ſorditiem contrahunt, corrumpuntur, ad putredinem diſponuntur, ut valetudo inde graviſſime luat. Quod vero maximum eſt, ipſæ ſordes quæ ſub perſpiratione exhalant, valde tenuis ſalinæ ſulphureæ & aereo-æthereæ activæ indolis ſunt. Hæ enim in corporis penetralibus retentæ, vel ex cutis tubulis retrocedentes, haud ſecus ac mortiferum venenum, quod exigua mole & ſumma partium tenuitate acri cauſtica pernicialem vim in nervoſis maxime partibus exſequitur, ob penetrantem ſubtilitatem, promte per univerſum corpus infeſta ſemina ſpargunt, intimæ ad partes exquiſite ſentientes ſunt admiſſionis, eaſdemque

Et ſordes maxime perniciales vehit.

atro-

atrociſſime adoriuntur atque exagitant, ut vehementiſſimæ, immo lethales, in nervoſarum potiſſimum partium genere, oboriantur affectiones.

§. VII.

Defectui perſpirationis cauſſa potiſſimum aer. Inter ea vero, quæ ad ſufflaminandam ſaluberrimam perſpirationem faciunt, aer potiſſimum connumerandus. Hic enim ſicuti purus ac temperatus ſanitati egregie patrocinatur; ita viciſſim exceſſiva qualitate præditus, eandem graviſſime labefactat, hanc maxime ob cauſſam, quod immediate corporis corticem ambiat ejuſdemque tonum varie alterando, ſuccedentem per ſubſtratos tubulos ſordium excretionem dirigat ac moderetur, intendat, vel frequentius cohibeat. Nimirum ſi nimis frigidus, nervis inimicus eſt, ſuccos coagulat & fibras rigidas reddit, unde non ſolum ad affectus ſpaſmodicos diſponit, ſed etiam cutis poros & vaſa nimium coarctans, ad interiora urget humores, ſtagnationem demum ac ſtaſin concipientes. Nimis humidus tonum ſolidorum laxat ac ſolvit, ut liquida languide circumagantur, & ad emunctoria ipſosque ſubcutaneos tubulos non vegete appulſa ſordeſcant, morbique ex atonia & humorum impuritate oriundi pullulent. Nimis calidus rarefacit & diſſolvit corporis ſuccos, ac inteſtinum motum augendo, acres & biliosos reddit, licet perſpirationis ſucceſſui non officiat, niſi ſimul humidus ſit, & ſic ad morbos malignos viam ſternat. Potiſſimum autem cuticulari excretioni obeſt frigido-humidus, quippe qui humores incraſſando & fibrarum elaterem minuendo, efficit, quo minus ſucci ſpiſſeſcentes per minimos canales ad corporis corticem trudi, & remiſſo nimis colatorio, ſordium ſecretio atque excretio rite perfici poſſit.

§. VIII.

Unde morbi anni temporibus familiares. Inſuper aeris tempeſtatumque inſalubris conſtitutio ac inde pendens in perſpirationis ſucceſſu mutatio, plurium morborum cauſſa eſt, qui certis anni temporibus, quandoque etiam epidemice graſſantur. Sapienter hinc ab *Hippocrate lib. de humor.* §. 7. proditum eſt: *qualia ſunt tempora, tales etiam ſunt morbi & conſtitutiones ex ipſis. Si tempora tempeſtive & ordinate ſe habuerint, morbi judicatu faciles fiunt. Vernaculi autem temporum morbi indicant mutationes, & prout evariaverit tempus, ſimiles aut diſſimiles erunt morbi, qui in hoc tempore oriuntur.* Qui vero enaſcuntur, ita ſunt comparati, ut ob atmoſphæram inæqualem & mutabilem, elater fibrarum & maxime tonus cutis mirifice labefactetur, & retardato ſanguinis circulo, excluſione quoque ſordium per halitus diminuta, & plethora & impuritas, proximæ morborum cauſſæ ingignantur. Æſtatis morbi non tam calori, quam potius aeri frigidiori & humidiori, qualis tunc ſolet eſſe nocturnus & matutinus, poros occludenti, debentur. Autumnus omnium morboſiſſimus eſt nullam aliam ob cauſſam, quum quod ob crebriorem cœli ex frigido in calidum, humido in ſiccum, & viceverſa, mutationem, æqualis ſanguinis progreſſus & libera ſordium exhalatio intercipiatur. Et hiems ob frigus, tam ſiccum, quam humidum, tranſpirationem impedit, eaque propter variis morbis inducendis favet, quos una cum vernalibus, æſtivis & autumnalibus ſigillatim recenſet *Hippocrates Sect. 3. aph. 20. ſeqq.* nec non *Celſus lib. 2. cap. 1.*

§. IX.

Morbi quoque epidemii. Inprimis autem nocent aeris tempeſtatumque viciſſitudines, ac ſi diu durant ſæpiusque repetunt, morbos, qui populares habent circuitus excludunt eo quod æquabili cutis tono, ſub quo maxime viget libera perſpiratio, nihil magis adverſum eſt eumque deſtruit, quam repentina mutatio aeris calidi in frigidum, vel humidi in nimis calidum. Hinc certa & conſtanti experientia in comperto eſt, quod ſi calefacto per fervidum vernum vel

æſti-

Digitized by Google

æſtivum æſtum corpore, & reſoluta ſub calore inteſtino motu intenſo in excrementitias ſordes humorum maſſa, tempeſtas poſtea ſubito aquilonaris frigida ſuccedat, qua conſtrictis ſpiraculis ſordes reprimuntur, accumulantur, mutuo quaſi confermentantur, iiſdemque nervoſis ac membranoſis partibus inhæreſcentibus, febriles, ſpaſtici & convulſivi motus, varii generis febres, ſæpius exanthematicæ, varioloſæ, morbilloſæ, purpuraceæ, alvi quoque fluxiones plus vel minus cruentæ, oboriantur ac plures corripiant. Etenim id ceu perpetuum in genere eſt obſervandum: quo major materiæ impuræ ſalino-ſulphureæ tenuis, perſpiratione eliminandæ, in corpore proventus eſt ac copia, eo magis infeſtum & periculoſum eſt, ſi ejuſdem excretio impeditur, intercipitur vel cohibetur.

§. X.

Nec non endemii.

Ex eodem porro fonte morborum, qui certis locis familiares ſunt atque vernaculi origo arceſſenda. Teſtantur quippe Medicorum commentaria, Hungariam & Italiam proferre febres peſſimæ indolis acutas, cum vehementi cephalalgia & delirio junctas. Jam vero identidem conſtat, eam Hungarici cœli eſſe qualitatem, ut æſtus diurnus ſit ferventiſſimus, eundemque frigus excipiat nocturnum ſatis horridum. Huic itaque ſi corpus prius æſtuans incautius, maxime ab iis qui in caſtris excubias agunt & ſub diu morantur, committitur, perquam facile febris illa Hungarica dicta acuta accedit, quam perperam vulgo liberaliori vini Hungarici, quod ſtipendia merentes vix deguſtant, potui, tribuunt. In Italia autem & maxime Romæ, idem febrium acutarum & malignarum genus ſæpius ſtragem edit, nullam pariter aliam ob cauſſam, quam quod interdiu æſtus vehementiſſimus, & noctu algor regnet, cui ſi improvide ſeſe exponunt incolæ, vel feneſtras aperiunt, ut aer nocturnus, qui ob copiam inſectorum atmoſphæram incolentium, identidem valde inſalubris, corpori allabatur, i llico poſtero die mutatio in corporis functionibus & inclinatio ad febrem præſto eſt, quæ niſi præſcinditur, vires ſumit, & non raro funeſtum ſortitur eventum.

§. XI.

Nec non ſcorbutus.

Neque vero tantum acutas, verum etiam chronicas endemias paſſiones, interceptus cuticularis excretionis ſucceſſus, affert. Certe geneſis ſcorbutici mali, quod nonniſi maximus impuritatis gradus eſt, non aliunde quam ex hac origine repetenda. Quo magis enim in humoribus vitalibus creſcit impuritas, ex incongruis & minus temperatis aſſumtis, eo plus vigere debet excretionum, inque primis perſpirationis negotium, eoque ſufflaminato, eo gravior metuenda eſt noxa. Jam vero in confeſſo eſt, in regionibus maritimis & borealibus incolas craſſiori victu uti, copioſius carnibus ac piſcibus ſalſis, infumatis ac induratis veſci & denſa, frigida ac humida atmoſphæra frui. Sub hac itaque cœli victuſque ratione, non modo crudi & multi male cocti ſucci ingignuntur, ſed & ob perſpirationem ſegniorem, quamplurimæ excrementitiæ ſalinæ viſcidæ ſordes in corpore remanent, quæ ſimul alia emunctoria obſtipant, & occludunt, præſertim ſi vita ſedentaria motus expers, animi crebrior perturbatio & mæſtitia accedit, quo demum fit, ut humores benigni, ſerum, & lympha, a miſcela particularum varii generis ſalinarum inquinentur, putridi fiant, corrumpantur, & pro diverſa corporum & temperamentorum conditione, vel vappeſcant ac lente putreſcant, vel etiam ſummam fixam & volatilem acredinem contrahant. Et hac ex ſentina, omnia pathemata ſcorbuticis ſolennia manant, oris fœtor, maculæ lividæ, gingivæ putridæ, ulcera fœtida ichoroſa, inclinatio ad ſphacelum, artuum dolores fixi & vagi, ſpaſmi & convulſiones, tormina ventris, tremores & contracturæ artuum aliaque id genus plura.

§. XII.

Digitized by Google

§. XII.

Febres, defluxiones catarrhales.

Quæ omnia ſicuti vitam in grave diſcrimen adducunt; ita quid ſubitanea aeris ac inde facta excretionis per cutis poros mutatio, ad ſanitatem labefactandam valeat, quotidianis adhuc experimentis confirmatum habemus. Nimirum quando ex conclavi valde calefacto, vel ex lecto calido, in auram frigidiorem ſubito concedimus, horrore corpus e veſtigio corripitur, & ſuppreſſa perſpiratione, materia acris excrementitia in interiora maximeque glandulofas tunicas faucium, oris, narium & bronchiorum vergens, tuſſim, coryzam, defluxiones & febres catarrhales conciliat. Pariter frequenti experientia edocemur, nihil ad ingenerandas acutas paſſiones & febres magis conferre & aptius eſſe, quam ſi quis graviori iræ affectu, vel liberiori ſpiritus vini potu, aut fortiori corporis exercitio æſtuans, in auram humidam & frigidiorem, præſertim veſpertinam, delatus, paulo diutius in ea verſatur; quandoquidem hoc facto, facilis admodum in febres & intermittentes, & acutas inflammatorias, eſt lapſus.

§. XIII.

In Carolinis febres ab occluſis poris gignuntur.

Nil vero eſt, quod ſubitam febrium generationem ex perſpiratione cohibita clarius demonſtrare & illuſtrare poteſt, ac intempeſtivus & imprudens thermarum Carolinarum uſus externus in balneo. Nam ſi quis corpore paulo pleniori & impuriori, ante ſanguinis miſſionem vel debitam aliam præparationem, deſcendit in balneum nimis calidum, & aliquandiu in eo commoratur, non tantum inde experitur inſignes cordis tremores, languorem & cephalalgiam, verum etiam febrem intermittentem, plerumque nonnunquam continuam, cum præcedente horrore, dolore dorſi & anxietate ſumma. Quod vero hoc balneum præ aliis id ſingulare habeat, quod tam facile, atque ex tempore quaſi ſuſcitet febres, hæc vera mihi videtur ſubeſſe ratio: tum quod nulla alia tam fervidi caloris thermalis aqua reperiatur, tum etiam quod largiorem, quam ulla alia terræ martialis ochreæ & calcariæ adſtringentis, in lapidoſas concretiones pronæ, copiam in ſinu foveat, quo fit, ut uſu externo ſubito tumores œdematoſos intro repellat & abigat, diuturna ulcera conſolidet, puſtuloſas & ulceroſas cutis defœdationes & eroſiones ſiccet, & ſic efficacem poros & tubulos ſubcutaneos conſtrictivam facultatem luculenter prodat. Si quis itaque in balneum hoc nimis calidum corpus immittit, ab externo calore ſanguinis exæſtuatur & in magnam inteſtinam agitationem, præſertim ſi jam copioſus & impurus, abripitur, exterius vero ob conſtrictos poros particulæ aereo-ſulphureæ non exhalare poſſunt, ſed eædem inſultantes in partes nervoſas, arterias, ipſumque cor ſyſtoles & diaſtoles motum valide intendunt, & ita febrem accendunt.

§. XIV.

A tranſpiratione cohibita exacerbantur morbi ex impuritate.

Preterea excretionis per cutis poros rite ſuccedentis utilitatem, & ſuppreſſæ noxam, luculenter teſtatur, quod qui impura habent corpora, ſive humores excrementitiis partibus refertos, ut ſunt podagrici, arthritici, æſtivo tempore, quo liberius & copioſius ſordes per ſubcutanea ſpiracula difflantur, a paroxyſmis & ſymptomatibus immunes degant; brumali autem & autumnali, gravius affligantur, quia aere circumfluo denſo, perſpiratio imminuitur, ſordeſque excrementitiæ magis retinentur, gravius detrimentum corpori certo allaturæ. Eadem ratio ſubeſt, quare ſenes quum ob cutis poros & vaſa minima ſtrictiora, non tam liberam & copioſam per cutis poros experiantur evacuationem, quam viri & juvenes, ab impuritatibus reſtitantibus morbos ætati ſenili infeſtos incurrant, ut ſunt maxime ſcorbutus, calculus, ulcera veſicæ, ſcabies, tormina inteſtinorum, diarrheæ ſtranguriæ, oculorum & aurium vitia.

Et ſenibus familiares gignuntur.

§. XV.

De damnis a repulſa materia perſpiranda.

§. XV.

At vero licet magni & graves morbi a prohibita perſpiratione & remanentibus intus ſordibus originem ducant: longe ſæviora tamen & quæ plus periculi habent pathemata pullulant, ſi quando materia excrementitia a connubio ſanguinis jam tum ſeparata & ad cutis peripheriam tubuloſque ſubcutaneos ſalutariter propulſa, foras non ejicitur, ſed ibi ſubſiſtens ac ad interiora recedens, cum ſuccis vitalibus denuo nupta fuerit. Hæc enim certe materia veneni vim & naturam obtinet, ac licet mole valde exigua, dum tamen ſub penetranti & adverſa ſubtilitate partium valde heterogenearum, in partes nervoſas ſenſibiliores agit, truculenta inſtar veneni ſymptomata excitat. Id quod ut jam ulterius excutiamus & luculentis fide dignis exemplis ac obſervationibus confirmemus, operæ certe erit pretium; quo rerum medicarum cultores perſpiciant, plures & ſæviſſimorum affectuum cauſſas, non tam in mole & quantitate nimia vel intemperie craſſa ſanguinis & humorum, quam ſæpius, in parva & exilis molis materia, nervoſis tamen partibus ſummopere infeſta, eſſe quærendas.

§. XVI.

Ex achoribus, tinea, favis &c. repulſis.

Ut itaque ab ipſo capite ordiamur, ſæpius obſervavi, eos qui capillamentum geſtare ſueverunt, demto improvide operculo, exquiſitum capitis dolorem, cum tinnitu aurium, nec non vertiginem incurriſſe; alios vero his malis afflictos, tecto falſa coma capite, ab iiſdem liberatos. Nihil porro frequentius in infantibus viſitur, quam a cruſta lactea, ſolo frigore repulſa, febrem continuam excitari, qua deſinente illa revertitur, quæ quoties repulſa fuit, toties de novo febrem accenſam annotavimus. Nihil quoque perniculoſius eſt, quam in tinea capitis improvide exterius unguenta vel lavamenta applicare: Repulſa enim materia corrupta acri ad cerebrum ejuſque membranas ac nervorum principia, epilepſiæ, præſertim in infantibus, aliique graves capitis morbi, accidunt. *Amatus Luſitanus Cent.* 1. *obſ.* 36. in puella undecim annorum, obeſa & ſanguinea, a capitis lotione apoplexiam, elapſa nondum hora, superveniſſe, memoriæ prodidit. Ex capitis ulceribus obſeſſi lotione, ſurditatem concitatam, *Miſc. nat. cur. Dec.* 3. *An.* 3. *obſ.* 9. commemorant. Et nos a linimento tineæ capitis præpoſtere adhibito, in infante decem annorum oculi dextri inflammationem obſervavimus, quæ in ſuppurationem & perfectam demum cæcitatem tranſiit. Vidi quoque ab achoribus & favis linimento inconſulto ſiccatis, aſthma convulſivum ſubortum, ad quod abigendum, veſicatorium in nucha inſigni cum levamine applicatum.

§. XVII.

Ex abſciſſa plica Polonica.

Singulare etiam ſalutaris & criticæ in capite excretionis genus eſt, plica ſic dicta Polonica, qua ſerum excrementitium viſcidum cum ſanguine ad caput copioſe delatum, ex poris capitis exſudans ac per crinium tubulos deſcendens, capillos in cirros conglutinat inexplicabiles, per quos tanquam peculiare organon excretorium vitioſum ſerum eliminatur non ſine ſummo levamine & ſanitatis emolumento. Quod ſi vero plica moleſta abſcinditur, graves, immo mortiferi morbi, corpus impetunt. Hoc enim facto, atroces capitis dolores, inſultus epileptici, convulſivi, item phrenitis, mania, melancholia, vertigines, oculorum lippitudines & gutta ſerena, conſequi ſolent. Interdum ad alias inferiores partes ſerum excrementitium retentum defertur, & dolores arthriticos aliaque ſymptomata luis venereæ naturam æmulantia excludit. Quin nonnunquam pleuritis, peripneumonia, hæmoptyſis ac phthiſis inducitur.

§. XVIII.

Ex ſcabie ſiccata graves capitis morbi.

Scabies fœdum quidem eſt atque moleſtum malum; corpus tamen a

ſal-

ſalſo, acri & corrupto humore liberat, & præpoſtera medicatione repulſa, vel quo minus effloreſcat impedita, gravi damno mactat, quod differt, prout maligna interiora repetens materia, diverſas impetit partes in iiſdemque ſedem figit. Quod ſi enim ad caput refertur, periculoſiſſimi morbi ibi ſuſcitantur, apoplexiæ, epilepſiæ, vertigines, ſopores ſen ſuumque vitia. Sic *Miſc. nat. cur. Dec.* 1. *An.* 1. *obſ.* 58. ex ſcabie imprudenter abacta, lethalem apoplexiam annotarunt, quod etiam *Mœbius inſtit. pag.* 65. teſtatur. Cæcitatem exinde profectam identidem *Miſc. nat. curioſ. D.* 2. *A.* 8. *pag.* 255. & *Sennertus prax. part.* 3. *ſ.* 2. *c.* 44. fidem faciunt. Et *Riedlinus in lin. med. ann.* 1696. *menſ. Maj. obſ.* 1. narrat de ancilla, quæ ſordidiſſima ſcabie laborans, poſt inunctionem bis factam, in epilepſiam incidit, cui aſſurgit quoque *Sennertus l. c.* Potiſſimum in infantibus perniciosum eſt conamen ſcabiem abolere, quandoquidem hoc facto, præter ſuffocationem alioſque graviſſimos morbos ſæpius epilepſiam ſuccreviſſe, auctor eſt *Hildanus Cent.* 3. *obſ.* 10.

§. XIX.

Aſthmate. Quando ſcabioſa materia relabitur ad pectus, periculoſum aſthma oboritur, quod in juvene viginti annorum a ſcabie intempeſtive & empirice externis inunctionibus deleta, vidit *Hildanus Cent.* 3. *obſ.* 39. ubi ægrotus tanta pectoris anguſtia affectus eſt, ut vix ſpiritum trahere poſſet & pulſus vix appareret, tandemque catarrho ſuffocativo extingueretur. Frequentiſſime vero a retrocedente ſcabie febris continua in corde & genere vaſculoſo accenditur, cum magna virium proſtratione. Vidimus, hac *Febris.* ceſſante, ſeptimo die ſcabiem rurſus ad habitum corporis ſalutariter fuiſſe propulſam. Senes ſcabies, maxime ſicca, infeſtat, quæ ſi reprimitur, quartana fieri poteſt: & porrigine rurſus apparente, hæc cedit. Hinc *Langius in Epiſt.* 16. *Lib.* 1. inquit: *ego ſcabiem & crurum œdemata, cum poſt aliarum febrium, tum præcipue quartanæ febris criſin obortam, ſponte exoleſcere, citra omne medicamentorum ſubſidium plus centies vidi.*

§. XX.

Sæpius virulenta ſcabiei materia e cortice corporis ad interiora retruſa, *Hydropes tumores.* tumores œdematoſos, hydropicos & tympaniticos, in pueris præſertim cum tumore ſcroti, quod aliquoties obſervavi, affert. Notavit etiam idem jam *Hippocrates in epidemicis*, idque luculento exemplo confirmat. *Erat*, inquit, *Athenis homo quidam fœdiſſima ſcabie laborans, atque ut ſanaretur acceſſit Milos, ubi calidæ ſunt thermæ, quarum uſu convaluit a ſcabie, ſed paullo poſt incidit in hydropem & exinde mortuus eſt.* In inteſtinorum membranas ſi recumbit, gravia ventris *Tormina & alvi fluxus.* tormina vel etiam dyſenteriæ fieri poſſunt. Notabile hac de re exemplum exſtat in *Riverio Cent.* 3. *Obſ.* 85. ubi arthriticus, ab uſu aquarum medicatarum, magnam ſtomachi refrigerationem paſſus eſt, ac deinceps ſcabies pruriginoſa, admodum moleſta, totum corpus invaſit, quæ confeſtim curata eſt unguento quodam mercuriali, carpis manuum & plantis pedum admoto, quam inunctionem mox ſecuta eſt ingens diarrhea per viginti dies perſeverans, cum graviſſimis ventris tormentis, ita ut ab iiſdem alvi fluxus dyſentericus apparuerit.

§. XXI.

Quemadmodum igitur ſcabioſæ cutis defœdationes præpoſtere topicorum *Ex conſolidatis antiquis ulceribus.* uſu deletæ, ob acrem cauſticam materiam, internas nobiles partes repetentem, plures perniciales morbos adducunt; ita pariter ulcera antiqua ſubito conſolidata eandem ob cauſſam detrimento ſunt & quandoque exitio. Nam *Miſc. nat. curioſ. Dec.* 3. *An.* 2. *Epilepſia.* *obſ.* 29. ulcus in crure ſanatum epilepſiam induxiſſe perhibent. Et *Tulpius obſ. lib.* 1. *cap.* 8. binos infantes per manantia capitis ulcera ab epilepſia liberatos,

Digitized by Google

ratos, iiſdemque improvide ſiccatis, diris iterum nervorum tractionibus correptos eſſe teſtatur. Neque minus ex ulcere in crure conſolidato, epilepſiam acceſſiſſe, eodemque rurſus aperto ceſſaſſe, conſignatum legimus ab *Amato Luſitano Cent.* 2. *hiſt.* 6. *Bartholino Cent.* 3. *hiſt.* 20. *Hildano Cent* 2. *obſ.* 10. *Miſc. nat. curioſ. Dec.* 3. *An* 2. *obſ.* 29. *Lentilio miſcell. Part.* 1. *pag.* 3.

Oculorum vitia.

Pedes quoque ulceroſos prælentatos guttam ſerenam adduxiſſe, auctor eſt *Timæus* in *oper. poſth.* item *Foreſtus l.* 1. *obſ.* Et *Hildanus Cent.* 3. *obſ.* 39. vetus purulentum apoſtema coalitum, atrocem capitis dolorem & cecitatem induxiſſe, putrida materia tuſſi rejecta, prodidit.

§. XXII.

Pleuritis.

Idem porro auctor *l. c.* præter alia adhuc exempla memorat: quod vir ſexagenarius, quum ulcus quod per plures annos geſtarat, ab Empirico ad conſolidationem perductum fuiſſet, poſt aliquot menſes in ſiniſtro latere pleuritide, cum maximis doloribus & punctionibus correptus ſit, talemque ſaniem ſputo rejecerit, qualis ex ulcere antea manarat. Nec non *Cent.* 5. *obſ.* 91. hiſtoriam narrat, quod quiſpiam curato per thermarum uſum veteri ulcere, in maximam virium proſtrationem non modo, ſed & nauſeam & frequentem eructationem inciderit ac iiſdem pathematibus, quam ſi venenum ſumſiſſet, attentatus ſit.

Variæ ſymptomata,

Tormina ventris &c.

Nobis inter exempla inprimis eſt vir generoſus, Principi a conſiliis, qui quum ſingulis fere annis, verno maxime tempore, ſalſam acrem defluxionem cum excoriatione circa malleolum dextri pedis experiretur, moleſtiæ pertæſus, ex Chirurgi conſilio, ut applicato camphorato vini ſpiritu reprimeretur, permiſit, ſed non ita multo poſt ingentia tormina & dolores in hypochondrio ſiniſtro, cum lenta febre, inquietudine, anxietate & alvo pertinaciſſime obſtipata, eundem invaſerunt, quæ tamen tandem pulverum cinnabarino-nitroſorum & infuſi uſu

ceſſarunt. Et quum fonticuli ſunt quaſi ulcera artificialia, quæ ad impuram noxiam materiam nervoſis maxime partibus ſubtrahendam in capitis morbis egregii uſus: hinc quoque iiſdem occluſis, priores morbos rediiſſe, vel novos acceſſiſſe, multarum obſervationum fide conſtat, quæ evolvi poſſunt in *Miſc. natur. curioſ. Dec.* 2. *An.* 3. *obſ.* 213. *An.* 6. *obſ.* 201. nec non apud *Pechlinum lib.* 2. *obſ* 30.

Ex fonticulis coalitis.

§. XXIII.

Exanthematum retrocedentium noxa.

Dum etiam adhuc de noxa, quæ poſt efflorescentias & exulcerationes in corporis cortice præpoſtera per topica medicatione exceptas, in corpus redundat, ſermo eſt: adjungenda iiſdem etiam ſunt exanthemata, quæ in acutis morbis comparent, quippe quæ, ſi ad interiora retrocedunt, eo deteriora magiſque funeſta mala invehunt quo magis materia repulſa virulenta eſt ac putrida. Sicuti enim vigorem naturæ indicat promta ad partes externas variolarum, morbillorum, petechiarum, purpuræ & bubonum, ſive carbunculorum, in peſte ſeceſſio, ita res periculi pleniſſima eſt, ſi deficiente hoc robore, vel non prodeunt, vel relicta in cortice ſtagnatione redeunt. Contingit id facillime a refrigeratione, a potu frigido, terrore, animi affectu, vel erecto corporis ſitu, in corporibus præſertim, quæ viribus deſtituta, & ubi pulſus ac reniſus cordis, arteriarum & motus a centro ad peripheriam langueſcit. Et plerumque hanc fatalem repulſionem funeſta conſequitur mors: eo quod maligna materia ad meninges cerebri, vel ventriculi & inteſtinorum membranas, aut præcordiales nervos ſi transfertur, harum partium inflammationes, ſpaſmi, vel convulſiones, imbecillia jam a morbo corpora adoriuntur. Quod vero materia exanthematica repulſa majorem quam antea virulentiam exſerat, hæc videtur ſubeſſe cauſſa: quod quamdiu humor, ſive putredine, ſive cauſtica natura alienus, ſuccis & ſanguini immixtus

 eſt,

Digitized by Google

eſt, involutus & quaſi coercitus ingenti noxa vacet, quando autem ſui juris factus & ab involucro ſanguinis liber, tunc naturam ſuam pernicialem prodat & veneni ſimilem in corpus edat effectum. Accedit etiam quod hæc materia, dum in glandulis cutis diu hæret, ſub mora, ob perpetuam & inteſtinam fluidi æthereï agitationem & transfluxum, ſubtilior & malignior reddatur, ut poſtea repulſa, penitus reſpuat illud, quod ante habuit cum lympha & ſanguine connubium, & potius inſtar veneni ſubtilis, nervoſis ſeſe partibus inſinuet ibique ſpaſticas atroces ſtricturas efficiat.

§. XXIV.

Quam inſtatur experientia. Jam ſi experientiam conſulimus, nihil certe frequentius, quam quod poſt inconſultam linteaminum frigidorum & loturam adhuc redolentium, corpore ſudore diffluente mutationem, nec non ægris in alium perfrigeratum lectum translatis, exanthemata, variolæ, morbilli, petechiæ ac purpura diſpareant, & rebus extemplo converſis, in pejus abeant ſymptomata, anxietates, inquietudines, deliria, tremores & convulſiones accedant, quin ipſa paullo poſt mors ſubſequatur. In primis etiam crebrioris obſervationis eſt, ægros, acutis exanthematicis morbis laborantes, poſt diuturniorem erectum in lecto, vel etiam extra illud ſitum, mox in virium languorem, animi deliquium, extremorum refrigerationem & cutis horrorem cum pulſu debili incidere, ac evaneſcentibus in cortice efflóreſcentiis, delirio, convulſione vel epilepſia correptos, interire. Rarius quidem, quod mirandum, hoc phænomenon a Practicis annotatum, ratio tamen effectus in proclivi: quandoquidem dejecto in ejuſmodi morbis robore, cordis etiam ſyſtole minuitur, & ſanguis corpore erecto difficulter ad ſuperiora maxime & caput expulſus cor obruit, ſegnius quoque per cerebrum ejuſque membranas fertur, & hinc tam truculentorum ſymptomatum origo. Huc quoque referenda memorabilis obſervatio, quam *Alpinus de Medic. Aegypt. pag. 76.* conſignavit, memorans, feminam in peſte tumore inguinis laboraſſe, quo minuto, delirium acceſſerit, & per cucurbitulas iterum revocato, ceſſarit.

§. XXV.

Idem periculum, eademque, ſi non major, noxa eſt metuenda, quando in affectu arthritico, in podagra vel etiam eryſipelate, materia, quæ in vitio eſt, corrupta vel acris, ex habitu corporis, vel ex artubus, ad interiora repellitur. Ac de eryſipelate quidem ſapienter *Hippocrates Lib. 6. aph. 25.* pronunciat: quod malum ſit foris introverti. Novimus ſenem fere ſeptuagenarium, qui eryſipelate totam tibiam & femur occupante correptus, applicatis exterius ſaturninis & camphoratis epithematibus, in lethargicum affectum incidit, quem quum Medicus calidioribus cephalicis & balſamicis interius & exterius adhibitis exciperet, febris accenſa eſt, cum magnis maculis purpureis, acceſſit delirium ipſaque mors. Vidi quoque acceſſionem eryſipelatis, quæ cum horrore & ſubſequente intenſo æſtu contingere ſolet, in viro eryſipelaceis inflammationibus crebrius obnoxio, Medico impoſuiſſe, ut paroxyſmum intermittentis eſſe putaret, & ad eandem præſcindendam poſtera die vomitorium porrigeret, quo oblato, æger quidem ſtrenue vomuit, ſed ſequuta eſt inflammatio ventriculi, quinto die lethalis.

Ex eryſipelate repulſo. *Lethargus.* *Ventriculi inflammatio.*

§. XXVI.

Frequentioris obſervationis eſt damnum, quod imprudens medicatio per topica in morbis articulorum & arthritidis ſpeciebus, arceſſit. Quam gravia autem quamque multiplicia pathemata morboſa inde reſultent, compendioſe, graphice tamen, arthritidis vagæ ſcorbuticæ exemplo tradit *Drawizius* in vernacula lingua ante C. jam annos *de ſcorbuto*, conſcripto libello, verbis *pag. 62. ſeqq.*

Ex arthritide, podagra &c. repulſa ſymptomata.

Digitized by Google

ſeqq. latine redditis ſic habentibus: *maxima cautione opus eſt, ne dum dolores leniuntur atque ſedantur, gravius & magis perniciosſum malum ingruat: quod quidem inprimis facile contingit, quando volatile ſcorbuticum ſal in corruptione ſua eo proceſſit, ut virulentam indolem contraxerit. Hoc enim ſi factum fuerit, arthritis ſcorbutica maximam cum eryſipelate induit convenientiam, & haud ſecus quam in eryſipelate, levi tantum repercuſſione, virulentum volatile ſal ad interiora corporis recedit, ibique longe periculoſiorem ſtatum, quam in externis artubus inducit. Nimirum quando hoc ſal inteſtina adoritur, exquiſita ventris tormina, quin ipſa paſſio iliaca, non facile deerunt. Si ad cerebrum ſcandit, æger vertiginem, epilepſiam, apoplexiam alioſque truculentos capitis morbos incurrit. Ubi cor opprimit, illico lipothymia adeſt, vel ſubita plane mors ſequitur. Ad diaphragma & pleuram quum vergit, periculoſus pleuriticus ſeſe exſerit morbus. Ad pulmones delatum, ſpirandi anguſtiam, anxietates præcordiorum, ferinas & ſuffocatorias tuſſes, hæmoptyſes &c. affert. Verbo: quamcunque perniciem in genere alias venenum in internis corporis partibus ſuſcitare valet, eandem etiam peſſimum hoc & virulentum ſal creare aptum eſt. Novi etiam, ſi ſponte receſſit, aut incongruis medicamentis exterius exceptum fuit, quod totum corpus brevi horarum ſpatio cum omnibus partibus ſub magno cordis angore intumuerit, eodem modo ac in Hungarica febre aliiſque ex corruptis ſuccis oriundis morbis nonnunquam contingere ſolet.*

§. XXVII.

Epilepſia. Mala itaque, quæ metaſtaſin materiæ arthriticæ conſequuntur, ſunt plura, & tantum pro natura corporum ægrotantium & partium, quas illa invadit, & periculo & indole valde differunt. Quando enim ad ſupremam capitis regionem vergit materia retropulſa, perquam facile ſuſcitatur epilepſia, ſicuti hac de re egregium exemplum prodidit *Riverius Cent.* 3. *obſ.* 85. ubi quidam, doloribus arthriticis ceſſantibus, correptus fuit inſultibus epilepticis, qui per ſtata intervalla redibant, & poſt exactum biennium, prorſus deſiverant: cum eodem tempore dolores arthritici reverterentur, qui per totum illud tempus, quo inſultus epileptici ſæviebant, omnino delituerant. Ex podagra emanente apoplexiam fieri, auctor eſt *WVepferus in Lib. de apoplexia. pag.* 2. & 3. Et *Simon Pauli in Quadrip. Botanico p.* 215. refert hiſtoriam, ubi quidam in levicula podagra, ſpretis medicamentis internis, repellentibus uſus eſt, ubi mox de dyſpnœa conqueſtus & cordis palpitatione ac lipothymiis correptus eſt, inſequente epilepſia, quæ tandem in apoplexiam lethalem abiit. *Apoplexia.*

§. XXVIII.

Aſthmata. Ubi arthritica materia intempeſtive retroagitur & pectus invadit, convulſivum aſthma excitatur, quod a linimento alias egregio, ex camphora, opio, ſpiritu vini rectificato compoſito, vel ſolo etiam camphoræ pulvere exterius applicato, in cachecticis non ſemel obſervavimus; acceſſit quippe præcordiorum anxietas & ſumma ſpirandi difficultas atque anguſtia, ut ſtrangulari ſibi ægri viderentur, quibus poſtea tumor pedum ſucceſſit & hydrops. *Crato in Conſiliis pag.* 1015. *Conſil.* 367. ex abuſu narcoticorum & ſtupefacientium podagram tranſiiſſe in aſthma refert. Et *Trincavellius de rat: cur. part. hum. corp. Lib.* 13. *cap.* 1. ſcribit: *nihil gravius eſt, quam uſu adſtringentium & repellentium præcavere in podagra conſuetam fluxionem, inde aſthmate graviſſimo cum febre continua duo nobiles Veneti affecti, cum tremore totius corporis & omnium ſenſuum ſtupore.* Id quod etiam pluribus exemplis docui in diſſertatione *de podagra retrocedente in corpus pag.* 12.

Digitized by Google

Cardialgia, ſingultus, ſtomachi inflammationes.

§. XXIX.

Eadem vitioſa materia incumbente ventriculi membranis, ſingultus, cardialgiæ, lipothymiæ & lethalis ventriculi inflammatio ſæpiſſime ſequuntur. Ita *Gramerus Diſſ. de podagra* memorat: quendam podagricum nudos pedes ventis frigidis exponentem, continuo & lethali affectum eſſe ſingultu. *Mœnichen in obſ.* 8. *pag.* 245. prodidit, dolore arlhritico per frigida repulſo, cardialgiam & lipothymiam accidiſſe, & poſt frictiones & veſicantia genubus applicata, ceſſaſſe. Et in *Miſc. nat. cur. D.* 3. *A.* 7. *obſ.* 147. caſus affertur de quodam, qui frigida aqua pro potu dolores arthriticos ſupprimens, emetico aſſumto, integro menſe enormes vomitus expertus eſt, intercurrente ſingultu, appetitu abolito, ſiti aucta, febre continua, urina ſuppreſſa, poſt mortem ventriculus inflammatus repertus. Anno abhinc & quod excurrit accidit, ut femina generoſa quinquagenaria podagrica, ipſo in paroxyſmo ad levandam dolorum atrociam, pulverem ex camphora & minio dolenti parti applicans, diſcuſſo dolore, illico incideret in maximam virium jacturam, cum æſtu febrili, appetitu proſtrato, ingenti anxietate circa præcordia, vomituritione & inquietudine, quam tamen propinata emulſione ex ſemine papaveris & amygdalis dulcibus, oblato quoque pulvere nitroſo cinnabarino, adjuvante Deo ex ancipiti levavi, repetente ſimul pedes podagra. Sic quoque novi malum iſchiadicum balneis adſtringentibus repulſum, ventriculum & pectus invaſiſſe, & cardialgias, febrem lentam, hecticam & tuſſim ſiccam, tandem lethalem, ſuſcitaſſe.

Calculus.

§. XXX.

Neque minus multiplici compertum eſt experientia, materiam arthriticam tartaream, in ſenibus præſertim, ſæpius ad renes & urinarias vias tranſire, & ſic arthritidem in calculum mutari. Unde *Solenander Sect.* 1. *conſ.* 20. perite, *qui uno*, inquit, *laborat ex iis, alterum vix effugere poteſt, & pauci arthritide affecti ſunt, qui non in renibus calculum ingenerant.* Et *Stiſſerus in Tr. de podagra* teſtis eſt, podagricos dolores in nephriticos, colicos æmulantes, hos vero, vice verſa, in arthriticos & podagricos, non ſemel abiiſſe. Facilis quoque arthritidis vel podagræ retropulſæ in acerbum colicum dolorem eſt tranſmutatio. Non materia arthritica propter affinitatem texturæ & ad ſtricturas diſpoſitionis, quam ligamenta articulorum nerveo-tendinoſa ac glanduloſa, cum membranis inteſtinorum invicem alunt, expedite ex articulis ad inteſtina, & ex his rurſus ad articulos, promtiſſime transfertur. Meminit hujus metaſtaſeos jam *Hippocrates Lib.* 6. *epid. Part.* 4. *text.* 30. ſcribens. *qui articulari morbo detentus inteſtini dolore vexabatur, quietior erat, hoc autem curato, magis dolebat.* Quod etiam *Solenander in Conſil. pag.* 77. confirmat, dum inquit, *femina arthritide ſemper laborabat, quando a doloribus coli libera erat, & ceſſantibus coli doloribus, miſere ex juncturis afficiebatur.* *Colica.* Et *Raygerus in Miſc. nat. curioſ. D.* I. *A.* 6. *&* 7. *obſ.* 208. ſcribit: *notus eſt mihi quidam, qui colica immani torquebatur, ſuperveniente autem podagra, nihil penitus ſentiebat.* Et quæ plura adhuc exempla memoriæ prodita ſunt in *Miſcell. nat. curioſ. Dec.* 2. *A.* 4. *obſ.* 42. item a *Dravvizio in Tr. de ſcorbuto pag.* 214.

Damna podagræ ob imbecillitatem.

§. XXXI.

Quandoque etiam accidit, ut podagricum recrementum, in ſenibus, vel tracto per varias animi afflictiones aliiſque de cauſſis corporis robore, ad exteriora ſalutari motu propelli nequeat, ſed reſtitet ac partibus nervoſis inſidens, capitis dolores, ingenii ac memoriæ debilitatem, virium & appetitus proſtrationem, anxietates, ſpaſmos ac dolores varios, ſtranguriam & crebriorem ad urinam ſtimulum cieat. Ejuſmodi exemplum notavimus in primario hujus civitatis viro

viro quinquagenario, qui tamen externo & interno Carolinarum uſu, relegata ad pedes iterum podagrica materia, perfecte curatus fuit. Hinc ex vero *Hoffmannus inſtit lib.3. pag. 107.* ſcribit: *videmus podagricos mori tum, ſi humores influentes repellantur ad viſcera, aut ſi viſcera tam ſint debilia, ut humores ad ſuperficiem pellere non poſſint.*

§. XXXII.

Vel intempeſtivam venæſectionem retenta.

Pariter a ſanguinis miſſione in corpore minus plethorico intempeſtive adminiſtrata, podagram repreſſam novi, & res certe magnæ prudentiæ medicæ eſt, venæſectione recte uti poſſe, in morbis quos ſalutaris quædam & critica ad cutim excretio ſtipat. Nam uti nimia ſanguinis redundantia quandoque vires naturæ opprimere & expulſionem materiæ ad corporis corticem impedire poteſt; ita etiam, ſi ſanguis non redundans præpoſtere exantlatur, pariter naturæ robur infirmatur, ut excrementitiæ ſordes ad minima vaſcula cutiſque poros pelli nequeant, ſed retentæ graviſſima cieant pathemata. Quare perite *Jo. Langius Lib. 1. epiſt. 16.* inculcat: ne, quando natura per habitum corporis materiam peccantem ut propellere velit, intenta eſt, phlebotomiam adminiſtremus, aut pharmaca exhibeamus, ne ingens inde periculum enaſcatur, nec per eas venas, per quas materia morbi expulſa fuit, ſurſum ad interna viſcera retrahatur. Quod quidem monitum inprimis noſtro hoc ævo probe obſervandum, ab iis, qui tam prompti & liberales in ſanguine mittendo, quaſi vero tantum non omnes morbi a plethora, & hæmorrhoidum vel menſium fluxu imminuto, aut deficiente, ortum traherent.

§. XXXIII.

Sudoris utilium &c. excret.

Præterea ſi ſaluberrima in quibuſdam ſudoris fœtidi in pedibus & ſub axillis ſuccedit excretio: qua quum corpus pædore teſte ab exitiali & putrido humore liberatur; patet utique ſanitati maxime obeſſe, ſi imprudenti conſilio eadem ſupprimatur; licet id frequentius limatura ferri, aurichalci & terris calcareis uſtis inſperſis, perficiatur. Novimus enim inde vertiginem aut capitis gravitatem, aurium tinnitum, difficilem reſpirationem, ventris tormina atque vagos artuum dolores ſubortos, nulla arte, nulloque conſilio expugnabiles. Id quod etiam *Simon Pauli quadripart. botan. pag. 215.* memorabili exemplo confirmat, narrans: quendam deleto pedum fœtido ſudore, in gravem primum cordis palpitationem, ac poſtea atrocem & nodoſam podagram incidiſſe. Eadem ratio eſt critici quorundam nocturni ſudoris, quem per multos annos largiter cum ſingulari valetudinis commodo manaſſe, poſtea vero vel ob naturæ debilitatem retentum, vel præpoſtero conſilio ſiccatum, atrocia pathemata, affectus ſoporoſos maxime cum ſenſuum & memoriæ debilitate, rheumaticos affectus, eryſipelata, aſthmata, febres lentas & languores, invexiſſe, experientia compertum habeo, neque ſymptomata prius ceſſarunt, quam ſaluberrima hac excretione integre reſtituta. Eundem adhuc in cenſum referendi diuturni pedum tumores, variis artificiis compreſſi & ad interiora coacti. Hoc quippe facto, aſthma & catarrhum ſuffocativum, diabetem & febrem lentam, ſumma cum virium proſtratione accidiſſe, aliquot exemplis confirmatum habemus.

Nec non tumorum repulſorum noxa.

§. XXXIV.

Bubones repulſi.

Accedunt pathemata, poſt conceptum inquinamentum venereum, præpoſtera medicatione tractatum & intro coactum, conſpicua. Nimirum bubones venerei, ubi glandularum ductus tenaci cauſtica lympha infarcti ſunt, quando imprudenter a Chirurgis vel Medicis adſtringentibus & repellentibus excipiuntur, humor ex mora & ſtagnatione violentior redditus, & cum lympha ad vaſa lymphatica translatus, univerſam ejus maſ-

ſam inquinat, ut hinc non modo ulcera & puſtulæ in facie effloreſcant, ſed & atrociſſimi dolores in perioſtio aliiſque ſenſu exquiſito præditis partibus ſuſcitentur. Idem fit, quando gonorrhea impuri coitus ſoboles, nimis cito adſtringentibus cohibetur. Adſtringentibus enim miaſma venereum corpore expellendum reprimitur; acrioribus autem, calidis ſudoriferis & balſamicis inteſtina agitatio ſuſcitatur, & fibrillæ ſtringuntur, quo fit, ut virulenta materia agilior reddatur, non tamen eliminetur, & ſic utroque modo univerſus lymphaticus latex inquinatur, corrumpitur atque maximus hujus luis gradus inducitur. Hinc ſæpius certe vidimus, gonorrheæ malignæ, nimio balſami Peruviani, vel de Copaiva uſu cohibitæ, puſtulas in facie, oſſium dolores & in inguine bubones ſucceſſiſſe.

Et gonorrhea ſuppreſſa quid noceant

§. XXXV.

Mala ex coryza repreſſa.

Denique non prætereundum eſt damnum, quod ex turbata & intercepta ſeri vitioſi per glandulоſa emunctoria, præſertim in naribus & faucibus exiſtentia, in coryza & catarrhis, in feminis vero ſub fluore albo per uteri & vaginæ glandulas evacuatione, in ſanitatem redundat. Quod ſi enim coryza a frigore incautius admiſſo reprimitur, ſeroſa materia in capite obhæreſcit & dolores acutos ac vehementes circa radicem naſi in oſſibus frontis parit cum vertigine & aurium tinnitu, ac laſſitudinem totius corporis, torporem & febrem lentam adducit. Vel ſi etiam per aſſumta purgantia ſucceſſus turbatur & ad inteſtina acre ſerum allicitur, dolores & anxietates ventriculi, cum inappetentia, abdominis tormina & incompeſcibiles diarrheæ ſubſequuntur. Pariter a fluore muliebri per ſuffimigia mercurialia ſublato, pathemata hypochondriaco hyſterica, aſthmatica obſervavi, vidi quoque febrem cum purpura, repetente, hac ſanata, albo fluore. Et *Miſc. nat. curioſ. Dec.* 1. *An.* 8. *obſ.* 331. a fluxu albo per balnea vitriolacea ſuppreſſo, phthiſin inſanabilem ſequutam referunt. Quæ certe omnia, quam grave damnum excretionum, & maxime cuticularis ſuppreſſio injungat, conſpectius teſtantur.

Et fluore albo cohibito

C A P U T IX.

De vitiis ex turbatis ſanguineis aliiſque evacuationibus.

§. I.

Nimia ſuccorum copia ſanitati infeſta.

ITa comparatam eſſe artificioſiſſimam corporis noſtri ſtructuram, ut boni laudabiles & alimentares ſucci per varia organa ad uſum ſecernantur, inutiles vero, effœti atque corrupti per tot vaſorum excernentium emiſſaria, in vitæ ſanitatiſque tutelam jugiter eliminentur, antecedenti capite pluribus eſt aſſertum. Potiſſimum tamen & rationibus & exemplis evictum dedimus, eam ſordium excretionem, quæ per corporis corticem ſuccedit, eſſe omnium ſaluberrimam; ſufflaminatam vero plurium & graviſſimorum morborum cauſſam. Quum autem non ſolum perverſa qualitas, ſed etiam quantitas, naturæ microcoſmicæ adverſa ſit, ſæpius contingit, ut ipſi benigni, temperati & utiles ſucci, ut lympha & ſanguis, nimia copia delinquentes & ſolidorum tono, motui ac ſyſtole ipſique progreſſui fluidorum mole ſua obſiſtentes, perniciem intentent, & cacochymiam ingignendo, vaſa & viſcera obſtruendo, ac ſpaſmos in nervoſis partibus ſuſcitando, ſanitatem gravius labefactent. Quod ne eveniat, providentiſſimo identidem conſilio, in machina animali ejuſmodi organa ac viſcera fabrefacta ſunt, quæ redundanti maxime cruori diverticulum præbeant, donec nimis demum in iiſdem accumulatus, per aperta arteriolarum oſcula, ſufficiens & quæ redundabat copia exſolvatur.

§. II.

Quod fit per menſium fluxum

In ſexu quidem ſequiori, a decimo quarto ad quinquageſimum uſque ætatis

nis annum, ordinaria ejuſmodi ſuperflui ſanguinis evacuatio ſingulis menſium periodis ſuccedit per uterum. Hujus enim ea fabrica eſt atque textura, ut ex fibris mira expanſili & contractili virtute præditis, numeroſiſſimis quoque tortuoſo ac ſerpentino ductu excurrentibus vaſis, penitus coagmentatus ſit, eamque ob cauſſam eximiam cruoris copiam recipere & recondere poſſit. Increſcente autem ſucceſſive nimis mole ſanguis in curvatis venarum alveis tarde progreditur, moram nectens latera extrorſum in varices quaſi urget, donec demum appulſus ſemper per arteriolas, præcluſo in venas tranſitu, diſtentos canales perrumpit, & ſola mechanica ratione, ſine concurſu principii interni dirigentis cruor ſuperfluus ex apertis oſculis manat.

§. III.

Quo ſuppreſſo in aliis locis oriantur hæmorrhagiæ.

Hæc critica atque ſolennis ſanguinis excretio, ſi ſufficienter & rite ſuccedit, nimium quæ in vitio eſt molem evehendo, ſanitati egregie patrocinatur: contra vero quando vitium capit, & vel excedit, vel deficit, vel etiam perperam cohibetur, damno mactat graviſſimo, quod ut teſtatius pateſcat, luculentas nonnullas adducemus obſervationes. Et primo quidem multiplici experientia conſtat, menſtruum ſanguinis profluvium, quacunque ex cauſſa ſuppreſſum, inſolitas quærere vias & facile in alias inſuetas hæmorrhagias tranſire. Nam *Horſtius in præfat. ad Part.2. obſ. Schenckii lib.4. pag.698.* ſanguinem a menſium regurgitatione ex auribus, & *Hollerius Comment. in lib.2. Sect.2. Coac.* §. 18. nec non *Jo. Rhodius Cent.3. obſ.51.* ex gingivis & dentis alveo, critice excretum teſtantur. Inprimis frequentioris obſervationis eſt, ſanguinem, qui per uterum eliminari debebat, per vomitum, ruptis ventriculi venoſis vaſis, brevibus dictis, rejectum fuiſſe, quod *Hippocr. lib.1. de morb.* §.32. *Foreſtus lib.16. obſ.25. Panarolus Pentecoſt. 1. obſ.6. Rodericus a Caſtro de morb. mulier. lib.1. cap.3. Hechſtetterus obſ. Dec. 3 caſ.7. Stalpart van der VViel Cent.2 obſ. 17.* aliique plures paſſim exemplis confirmant. Neque adeo rarum eſt, ſanguinem præcluſo per uteri vaſa exitu, majori vehementia ad pulmones delatum, perruptis ibi vaſis tuſſi rejici, ſicuti ejuſmodi caſus *Hollerius lib.1. de morb. intern. cap. 29. Rhodius Cent. 3. obſ.30. Salmuthus Cent.2. obſ.18.* narrant. In feminis quoque annoſioribus, quando menſtrua ceſſat purgatio, cruenta non raro oboritur mictio, ita prorſus, ut exempla proſtent, ubi ſingulis menſium periodis cum urina, ſanguis partim fluidus, partim grumoſus, redditus fuit.

§. IV.

Quo vero periculoſe.

Quiſque vero peritior Medicorum redundantis ſanguinis per hæc minus congrua loca excluſionem, non adeo tutam, ſed ancipitem & haud levi diſcrimini expoſitam eſſe facile judicabit. Quo enim pars corporis nobilior & vitę tuendæ aptior magiſque neceſſaria, eo pernicioſior eſt ejus læſio eoq; plus periculi alit. Quare ſi pulmonum vitale viſcus a ſanguine ſtagnante labem accipit ac laceratur, facile ulceroſa pulmonum affectio phthiſica naſcitur. Exſtat de hac noxa dignus memoratu locus in *Alpini medic. method. pag. 273.* dum ait: *ob immoderatam ſanguinis evacuationem, vel diuturnam morbum menſes ſupprimuntur, quod ſi diu durat, mulieres in graves morbos incidunt, aliquæ in ſanguinis ſputum, ex quo deinceps phthiſi intereunt, quod proximo anno Æmiliæ nobili virgini accidit, cui quum menſtruæ purgationes ex mærore aſſiduo defeciſſent cum ſputo ſanguinis & aſſiduæ tuſſi orta eſt febricula, qua paucos poſt menſes interiit.* Et *Hippocrates lib. 1. de morb. mul.* §.6. eandem in rem egregie ſcribit: *quibuſdam mulieribus menſes bimeſtres in uteris exiſtentes ad pulmonem recedunt; & ubi recepti fuerint, omnia patiuntur, quæ in tabe dicta ſunt.* Si vero in ventriculi exquiſitiſſimi ſenſus membranas forte

Digitized by Google

ſubſiſtit cruor & ibi corrumpitur aut coagulatur, periculoſa ejus inflammatio, vel hectica febris emergit. Aut ſi etiam erumpit, vaſa tamen brevia nimium ante diſtenta, tam enormi laceratione, inprimis ſi lien male affectus, dehiſcunt, ut iterum coaleſcere nequeant, & vomitus copioſus ſæpiuſque repetens mortem inferat.

§. V.

Alia damna ex ſuppreſſis menſibus. His non minora, ſed longe graviora ac plura ſunt mala, quæ ſi ſanguis neque per uterum, neque alia loca exſolvitur, pullulant; quæ tamen non tantum pro diverſa corporum natura, verum etiam partium, quibus reſtagnans cruor incumbit, diſcrepant. *In capite.* Nam quandocunque ad caput ſanguinis impetus vergit, atroces, quin funeſti in eo morbi ſubſequuntur, hemicrania, vertigo, cephalalgia, melancholia, mania & apoplexia. Ipſe *Hippocrates* mentis turbas inde fieri teſtis eſt, & *lib. de virgin. morb.* §. 120. *quando*, ait, *ſanguis in uterum confluit & eſculum exitus non fuit apertum, tunc non habens effluxum, præ multitudine reſilit ad cor & ad ſeptum tranſverſum, & quum hæc repleta fuerint, cor ſatuum fit, dein ex ſatuitate torpedo, ex torpedine delirium.* Epilepſiam quoque ex retentis menſibus deſcribunt *Miſc. nat. cur. Dec.* 1. *An.* 1. *obſ.* 85. Et obſtinatam inde inductam oblivionem *Acta Haffnienſia Vol.* 2. *obſ.* 78. memorant. *Pectore* Quando porro ad thoracem regurgitans ſanguis cor & pulmones opprimit, ſyncope, cordis palpitatio, polypi, aſthmata, pectoris anguſtia ejuſque hydrops producuntur. Ubi in viſceribus abdominis viſcidi ſanguinis copia reſtagnat, inde fit malus habitus, icteritia, tumores pedum œdematoſi ipſeque dirus hydrops, prout maxime auctor eſt *Hildanus Cent.* 5. *obſ.* 41.

§. VI.

Aliisque corporis partibus. Quod ſi autem ad ventriculum & inteſtinorum canalem ſanguis congeritur, exſurgunt inde anxiæ & moleſtæ ventriculi inflationes, cardialgiæ & ſpaſticum ac flatulentum graviſſimum malum, quod totum genus nervoſum exagitat, & hyſtericæ paſſionis nomine innotuit. De hac luculenta ſunt *Hippocratis* verba *lib.* 1. *de morb. mulier.* §. 5. *quum uteri*, (per quos menſes intelligit) *ad ſtomachum qui nervoſus eſt allapſi fuerint, & ad ventrem irruerint, dolet ſpina & totum dorſum, & lingua ipſius refrenatur & hanc non claram habet, & animi deliquium adeſt, aliquibus etiam vocis privatio, & ſtomachus mordet, & flava bilis urget & amara eſt, & jactat ſe & ardet.* Ipſe quoque uterus a cohibitis menſibus ſubinde gravem patitur labem. Sic eundem hac de cauſſa hydrope inundatum in *Miſc. nat. cur. Dec.* 2. *An.* 1. *obſ.* 79. relatum legimus, pariterque ingentes uteri tumores, eoſque ſcirrhoſos, cum exulcerationibus ſuccreſcere, experientia edocemur. In ſeroſioribus etiam & phlegmaticis retentus menſium fluxus, crebrius in copioſum albi ſtillicidium tranſit. Neque denique ſufflaminata ſaluberrima uterina purgatione, externæ partes a vitiis immunes manent, ſed eaſdem ſæpius ſcabie, elephantiaſi, furunculis, eryſipelaceis affectibus, vel ſcirrhoſis tumoribus infeſtari, experientiæ teſtimonio conſtat.

§. VII.

Quæ omnia truculenta pathemata, ſicut ſuppreſſam in junioribus menſtruam evacuationem preſſo ſubſequuntur pede: ita pariter nihil frequentius in artis exercitio obvium, quam quod ſubſiſtente penitus ob ætatis rationem critico hoc fluxu in annoſioribus, eædem afflictiones ingruant. *Ex cessante menſium fluxu.* Ego certe multiplici experientia compertum habeo, poſt annum quinquageſimum, feminas, præſertim quæ ſanguineæ & largius alias profluvium expertæ ſunt, vitam præterea ſedentariam, otium & unctius vivendi genus ſectantur, a ſanguinis tamen miſſionibus abſtinent, dolores cardialgicos, cum ſummo circa

ca præcordia ad dorſum uſque & ſcapulas excurrente æſtu ac dolore, noctu præſertim, incurriſſe. Alias phlogoſi doloribus artuum & eryſipelaceis febribus correptas, alias nephritidi cum lumborum tormentis, in calculoſas concretiones deſinenti, implicitas vidi. Nonnullas poſt ſexageſimum annum mictio cruenta, vel incompeſcibilis menſium fluxus, qui demum in hecticum calorem conceſſit, infeſtavit. Quaſdam, inprimis diuturno mœrore confectas, inceſſit dolor ſiniſtri hypochondrii, cum anxietate & æſtu præcordiorum, qui poſtea in vomitum cruentum enormem, ſive morbum ſic dictum nigrum Hippocratis funeſtum erupit, ubi lien, diſſecto poſt mortem cadavere, magnus & putridus, vaſa brevia ventriculi mirum diducta & late hiantia, ſanguis quoque vaſis elapſus in ileo comparuerunt. Nonnunquam & haud ita pridem in sereniſſima perſona, a ceſſante quinquageſimo tertio anno menſtrua purgatione, continuas anxias vomitiones annotavimus, per dimidium anni affligentes, quibus ſucceſſit tumor pedum & manuum; quæ tamen ſanguinis miſſione aliiſq; congruis præſidiis fortunante Deo egregie levata.

§. VIII.

Ex lochiis retentis. Eſt vero præter menſtruum ſanguinis fluxum, alia adhuc ſanguinea evacuatio feminis propria atq; ſolennis, quæ ſub partu & poſt eum ſuccedit, lochialis nempe. Hac quum pariter ſanguis, ſub graviditate in uteri vaſis mirum diſtentis collectus, & impurus factus, utiliſſime exſolvatur, non poteſt non ejus ſuppreſſio maximum inferre damnum, ita prorſus, ut plures inde occumbant. Etenim quo major in puerperis, ob graves partus labores ſuperatos, totius corporis, maximeque generis nervoſi debilitas: eo gravius periculum a ſtagnante lochiali ſanguine & metuendum eſt & expectandum: licet ſymptomata, prout regurgitans cruor varia loca variaſq; partes occupat, vel ipſa corporis natura differt, diverſimode incedant. Videlicet quando impurus ab utero ſanguis ad caput ruit, vertigo, paralyſis & apoplexia præſto eſt, uti præ aliis *Fontanus* in *Reſponſ. lib.* 1. *pag.* 25. confirmat. *Capitis & pectoris morbi.* Quando ad pectus concedit, anxietas, ſpiritus difficultas, lipothymiæ accedunt, vel tuſſis, phthiſis & totalis pulmonum exulceratio inducitur.

§. IX.

Malum hystericum. Nihil tamen frequentius accidit, quam quod gravia pathemata hyſterica, febre ſtipata, lochiorum ſuppreſſionem conſequantur, quando nempe congeſtus in abdominis viſceribus & meſaraicis vaſis ſanguis, nervoſos ibi plexus moleſte afficit & ad ſpaſmos ſollicitat. Notabilis inprimis hanc in rem eſt obſervatio *Binningeri Cent.* 2. *obſ.* 45. de puerpera, quæ paucis a partu diebus, mediocriter a lochiis purgata, lectum deſeruit & rigido ſe commiſit cœlo, ex quo penitus ſuppreſſis uteri purgamentis, diverſa pro differentia partium acceſſerunt ſymptomata: in capite ejus gravitas & ad ſomnum propenſio, in thorace ſputum ſanguineum, ſubflavum, pituitoſum, noctu maxime longis intervallis cum levi tuſſi ægram exercens. In collo quaſi ſuffocantis globi ſenſus fuit. In corde & univerſo vaſorum genere febris continua, cum pulſu debili & celeri ac ſiti inexhauſta nec non animi deliquio, excitata. In abdomine alvus dura & laborioſa facta. In partibus externis dolor lateris dextri & ſcapularum pungitivus ac vagus concitatus. Poſt ſanguinis vero miſſionem alvi ſolutionem & aſſumta antihyſterica, omnia hæc pathemata conquieverunt. In noſtris quoque regionibus nihil frequentius accidit, quam quod lochiis non rite fluentibus, ſub alvo præſertim duriori, febres continuæ, cum purpura rubra & alba mali moris, accendantur, magna certe circumſpectione tractandæ; quandoquidem ſi retrocedit purpureum exanthema, vires penitus dejicit non modo, ſed & in diſpoſitis ſæpe hecticam *Febris & purpura.*

fe-

febrem ciet & univerſum ſanguinem in excrementa pituitoſa & ſalſa, quæ copioſo ſputo, urina craſſa, ſudore multo & alvo laxiori ejiciuntur, ſenſim convertit.

§. X.

Excretio hæmorrhoidalis ſalutaris.

Verum enim vero quum non ſolum in ſexu feminino, ſed etiam virili & nobiliori ſępe eveniat, ut ſanguis & benigni laudabiles ſucci nimium copia increſcentes, vitæ ac ſanitati perniciem intentent; admirando pariter divinæ providentię beneficio in acceptis ferendum, quod in viris etiam via pateat, qua cum egregio valetudinis emolumento, ſuperfluus & noxam minitans ſanguis ejici queat. Videlicet dicatum eſt huic ſaluberrimo negotio vas peculiare abdominis venoſum, portæ vena dictum, quod venæ pariterque arterię munus explet, & ſanguinem a plurimis abdominis viſceribus, non modo revehit, ſed & poſtea in hepatis viſcus adducit. Quia enim hęc vena manifeſta ſyſtole, & diaſtole, ſive pulſu, deſtituitur, eamque ob cauſſam ſanguis trajectus per hepar, ejuſdemque regreſſus ex liene, pancreate, meſenterio & inteſtinis admodum tardus ac difficilis eſt: non poteſt non fieri, quam ut ex mechanica & hydraulica neceſſitate, ob reſtagnantem in alveis ramorum hujus venæ cruorem, & maxime in vena ſplenica ejuſdemque propagine hæmorrhoidali, in qua ob ſitum perpendicularem & a corde longius remotum difficilior adhuc redditur regreſſus, major appulſio ad minimas arteriolas earumque extrema fiat, ac demum accedente ſub alvi egeſtione niſu, in tunicis inteſtini recti canales dehiſcant & cruorem effundant.

§. XI.

Præter naturalis tamẽ nec univerſalis

Dici ſolet hic fluxus hæmorrhoidalis, & ordinarie non per externas, ſed internas venas hęmorrhoidales ſuccedit, ſicque non eſt nimius, vel ſymptomaticus, a multis morbis ex plethora oriundis defendit, ac ſalutaris eſt; unde etiam non ſine ratione germanico idiomate vocatur *die guldene Ader*, quaſi auro æquiparandus, vel non redimendus fluxus. Interim licet hęc ſanguinis evacuatio a natura per ſenſibiles quoſdam præcedentes motus in abdomine, oſſe ſacro & cruribus perficiatur: tamen non ſecundum, ſed pręter naturæ rationem, & ordinem contingit, & utplurimum tantum in iis viris obvius eſt, qui ſpongioſioris, laxioris, & plurimis exilibus vaſculis donati, adeoque muliebris corporis habitus ſunt, qui motu, labore ac ſudore ſecundum univerſale & primum præceptum nimium ſanguinem non conſumunt, ſed deſidioſam in luxu agunt vitam, ſanguinemq; copioſum gignunt, qui pręterea in puerili ætate largas per nares experti profuſiones & in adoleſcentia hęmoptyica molimina paſſi. In his inquam ætate demum virili per ſedis venas, idque frequentiſſime, redundans ſanguis exſolvitur ſalutari modo.

§. XII.

Feminis etiã quandoque accidit.

Neque etiam ipſę feminę, quæ eandem vaſorum abdominis, & venæ portę conformationem habent, ab hoc ſanguinis per ſedales venas profluvio ſunt plane immunes, ſed frequenti experientia compertum eſt, naturam, inprimis in ſuppreſſis menſibus, ſæpe per hęmorrhoidalia loca abundantem ſanguinem emittere. Obſervavit id ipſum *Hippocrates in Coac.* & *lib.* 4. *epid. cap.* 20. exemplo confirmat: *filia*, inquiens, *Aedilis menſibus non prodeuntibus per duos annos hieme habuit hæmorrhoides*. Et *Heurnius comment. in aphor.* 10. *lib.* 6. diſertis verbis ſcribit: *novi mulieres, quæ menſium vice hæmorrhoides fundebant.* Pariter in gravidis ſanguineis, ubi menſes reſtitant, ſæpius vidimus hęmorrhoides ſalutariter vel fluxiſſe, vel protuberaſſe in ano, quin in puerperis quandoque cum ipſis lochiis manaſſe. Commemorabilis hanc in rem eſt *Hollerii de morb. intern. lib.* 1. *cap.* 55. obſervatio, ubi mentionem facit duarum feminarum gravidarum, quibus ſalutariter ſtillarunt hę-

Digitized by Google

hęmorrhoides, partu conſequuto ſaluberrimo,& quod mirum, ſi ſanguinis per ani venas fluxus tempore graviditatis ſubſtitit,peſſime habuerunt,eodemque erumpente, mirifice allevatę ſunt. Mihi quoque plurimi ſuppetunt caſus, quod feminę ſanguineæ,& menſtruo, & hęmorrhoidali fluxu,obnoxię fuerunt, quæ ſubſiſtente per hęmorrhoides profluvio, ſymptomatibus hypochondriacis, & hyſtericis afflictæ ſunt, licet ſanguis per menſes largiter exſolveretur.

§. XIII.

Nor hęmorrhoides jam adeo familiares.

Quamvis vero hic hæmorrhoidum fluxus non omnibus naturis, ſed ſanguineis potiſſimum & vitæ ſedentarię addictis ſolennis,quin ſecundum *Hippocratem de aer. & locis cap.* 4. §. 7. meridionalibus magis locis familiaris, in borealibus autem rarior ſit; noſtris tamen temporibus in hiſce aquilonariis etiam regionibus, longe familiarior eſt & frequentior, quam olim, ut ipſe teſtari poſſim, perpaucos, quum ante quadraginta annos medicinæ exercendæ manum primum admoverem, ſanguinis per ani venas ſtillicidio, vel molıminibus ad iſtud, fuiſſe affectos. Si in cauſſam inquirimus: mea quidem ſententia culpa potiſſimum rejicienda in vitæ genus, ex operoſo ac laborioſo, ob perditos hominum mores, in deſidioſum ac otioſum mutatum, quo non ſolum major quam par eſt ſanguinis copia ingignitur, ſed etiam ipſum corporis robur langueſcit, ut non mirum ſit, effeminato corpori femineum quoque accidere ſanguinis fluxum. Deinceps hęmorrhoidum profluvium, teſte experientia, hæreditarium & hinc certis familiis ſolenne eſt, quumque ſic hęmorrhoidibus obnoxius hęmorrhoidarium gignat filium, propagatur latius diſpoſitio & plures fluxum experiuntur. Accedit & hoc, quod noſtro tempore Medici in omnibus fere morbis hæmorrhoidum anomalias ſubeſſe perperam putent, & crebriori pilularum, præſertim aloeticarum, uſu, ſanguineum fluxum proritare, etiamſi natura ad eundem plane non inclinet, nitantur. Recte enim jam *Fonſeca tom.* 1. *conſ.* 57. cenſet: quod & tumor lienis, qui Italis familiaris, & multiplex purgantium & aloeticorum uſus, ſit frequentiſſima fluxus hæmorrhoidalis cauſſa, & adjicit: *caveat quiſque omnino a pilulis de aloe, aloe enim aperit ora venarum, & hæmorrhoides adeo inducit, ut ex centenis his pilulis utentibus, nonaginta hæmorrhoidibus laborent.*

§. XIV.

Hęmorrhoidum turbæ detrimentoſæ.

Quemadmodum itaq; in iis,qui diſpoſiti ſunt ad hæmorrhoides, nihil ſalubrius eſt eorum fluxu, ſi rite ſuccedit, ita viciſſim nihil pernicioſius, quam ſi deficiunt, vel plane perperam cohibentur; quod argumentum jam paulo uberius excutere placet. Memoratu certe dignus hanc in rem eſt *Celſi lib.6. cap.* 18. locus, *in quibuſdam*, inquientis, *hæmorrhoidum fluxus parum tuto ſupprimitur, qui ſanguinis profluvio imbecilliores non fiunt, habent enim purgationem hanc non morbum, ideoque curati quidam, cum ſanguis exitum non haberet, inclinata in præcordia materia, ſubitis & graviſſimis morbis correpti ſunt.* Nam quando ſanguis ſuperfluus, & qui vitalibus conſervatoriis motibus, nempe circulari & liberiori ſecretorio & excretorio, remoram injicit, per ſolennes has vias minus excluditur, ejus regurgitatio vel metaſtaſis fit in varias alias corporis partes cum ſummo vitæ ac valetudinis diſcrimine. Quandoque concedit ad caput, & maniam, melancholiam vel etiam apoplexiam parit. Nonnunquam in pectus dilabitur, & pleuritidem,peripneumoniam,phthiſin vel aſthma inducit. Sæpius hepati incumbit, & ſcirrhum ac hydropem dirum producit. Sæpius quoque in vaſis meſaraicis & inteſtinorum membranis, ſanguis craſſior & impurior congeritur, ibique ſpaſtica & hypochondriaca flatulenta ſymptomata & atroces dolores colicos ciet. Si porro ad re-

nam

Digitized by Google

num viſcus ſanguis hęmorrhoidalis ſuppreſſus regurgitat, nephritis & calculus, mictus quandoque cruentus, naſcuntur. Et quando deniq; in habitum corporis impetuoſe protruditur, ibique ſubſiſtit phagedæna & mali moris ulcera exoriuntur.

§. XV.

Quod teſtatur Hippocrates, Quæ quod ita ſint, paſſim auctores luculentis teſtimoniis ac obſervationibus confirmant. Et quidem *Hippocrates* hæmorrhoidum in melancholia & mania ſalubritatem diſertis verbis aſſerit, *lib.* 4. *aphor.* 26. inquiens, *melancholicis*, id eſt, ſi qui ſine febre inſaniunt, *ſi varices aut hæmorrhoides ſupervenìunt, inſaniam ſolvunt*. Et *aph.* 4. *com.* 25. hæmorrhoidum moderatum fluxum maniam prohibere dicit. Porro etiam ad curandam nephritidem hæmorrhoides, ceu ſummam medicinam commendat, dum *lib.* 6. *aphor.* 2. ait: *nephriticis hæmorrhoides ſupervenientes magnam opem ferunt*. Præterea & *lib. de humoribus* earum fluxum ad præſervationem pleuritidis & morborum, qui cutim defœdare ſolent, dilaudat; potiſſimum *epid. lib.* 6. *Sect.* 3. *text.* 37. ſcribit: *mariſcis laborantes, neque morbo laterali, neque pulmonario, neque phagedæna, neque furunculis, neque therminthis fortaſſe, neque alphis laborant*. Utilem quoque ad ſublevandam moleſtiſſimam illam hypochondriorum tenſionem idem graviſſimus autor in *Coacis* dijudicat: *quibus*, inquiens, *dolores hypochondriorum, oris ventriculi, hepatis & partium circa ventriculum ſunt, hi ſanguine per inferiora excreto, ſanantur*. Et quę plura ejus huc referri poſſent efflata.

§. XVI.

Aliiq; auctores. Neque deficiunt aliorum graviſſimorum Medicorum auctoritates, quæ idem adſtruunt. Sic *Galenus l.* 6. *can* 29. qui clauſis hæmorrhoidibus in inſaniam inciderunt, ſæpe reſeratis his venis, ab iiſdem evaſiſſe perhibet. Et *lib.* 3. *de humor. com.* 26 melancholiam ex ſuppreſſis hæmorrhoidibus ortam, annua evacuatione curatam, refert. *Hildanus Cent.* 6. *obſ.* 28. *pag.* 531. ita diſſerit: *ego ſincere ſcribere poſſum: experientia me comprobaſſe, eos rariſſime apoplexia, epilepſia, aut vertigine, aut oculorum inflammatione, correptos fuiſſe, quibus hæmorrhoides fluebant; immo apertione hæmorrhoidum graviſſimos ſublatos eſſe morbos, & in aliis & in me ipſo ſum expertus*. Porro *Ronſæus de ſcorbuto pag.* 72. *non paucos*, ait, *novimus, quos profuſio ſanguinis ex hæmorrhoidibus a ſcorbuto præſervavit*. Petrus Monavius de ſe ipſo ad *Cratonem Epiſt.* 236. conqueritur, ſe a ſuppreſſis hęmorrhoidibus, quæ antea fluxerant, arthritidem incurriſſe. *Foreſtus lib.* 23. *obſ.* 4. ab arthritico dolore quendam erumpentibus hęmorrhoidibus liberatum; & alii cardialgia laboranti cum commodo eaſdem apertas eſſe, teſtatur. *Amatus Luſitanus Cent.* 5. *conſ* 3. hæmoptyſin reſeratis his venis curatam, memorat. Et *Alpinus in medicin. method. lib.* 2. *pag.* 371. hæc præclara de hæmorrhoidibus habet: *in melancholia incipiente ſæpius hæmorrhois profuiſſe viſa eſt, & perfectam quoque ſanaviſſe: contra, ſi cohibeatur, homines in graviſſimos morbos labuntur. Solet in hepate ac liene fieri ſcirrhoſitas & refrigeratio caloris nativi, unde aqua intercus, præterea vertiginoſi ac melancholici fiunt, quibus dictæ venæ cohibentur. Illuſtriſſimus Senator Venetus, proximo anno a ſuppreſſis hæmorrhoidibus, quas multos annos habuit, in affectum ſcotomaticum incidit*.

§. XVII.

Quandoque etiam ſuppreſſa vel deficiens in ſenibus hæmorrhois in nephritidem vel mictum cruentum concedit. *Et obſervationes.* Quare non ſine ratione *Mercurialis* in *Praxi lib.* 3. *cap.* 31. & *Sennertus inſtit. lib.* 3. *P. I. S.* 3 *c.* 5. mictum cruentum renum hæmorrhoides appellarunt. Et certe proſtant exempla, ubi in ſenibus ſanguis ſingulis menſium intervallis cum urina partim grumoſus redditus fuit, qui equitatione

vel

vel vini generoſi potu facile prolectus eſt. Ejuſmodi ſanguinolentam mictionem *Hildanus* in ſene *Cent.* 2. *obſ.* 11. obſervavit. Idem confirmat *Heurnius comment. in aph.* 46. *vidi*, inquit, *qui, cum hæmorrhoidibus tentari ſolebant, cum urina ſanguinem effundebant certis ſpatiis, ſine noxa.* Interdum fit, ut, loco ſanguinis liquor albus viſcoſus & albumini ovi ſimilis per anum prodeat, non ſecus ac menſtruus fluxus quandoque in fluorem album concedit, ut hinc recte *Platerus* albas has hæmorrhoides cum menſtruis albis mulierum comparaverit, de quibus pluribus videatur *Fernelius lib.* 6. *pathol. cap.* 10. & *Sennertus in praxi lib.* 3. *Part.* 2. *Sect.* 2. *cap.* 12. nec non *Miſc. nat. curioſ. Dec.* 1. *An.* 1. *obſ.* 75. Et mihi nota complura ſunt exempla, quoſdam tubercula in ano geſtaſſe, quæ ob exquiſitum dolorem totum corpus in conſenſum pertraxerunt, ſponte autem rupta, aliquot cochlearia ſeri acris corroſivi fuderunt, quo evacuato, pathemata conquieverunt.

§. XVIII.

Hic id notabile exemplum. Nobis quoque in proclivi foret, plura de noxa ſuppreſſarum hæmorrhoidum in confirmationem adducere exempla, ſed inſtar omnium eſſe poteſt illud, quod ante aliquot annos notavimus. Nimirum generoſus quidam vir fere quinquagenarius, ex ſuppreſſis per potum aquarum ſalubrium frigidum & balnea hæmorrhoidibus, podagram & malum hypochondriacum ſpaſticum ſibi contraxerat, & huc cum familia concedens, me in conſilium aſcito, fortunante Deo multum levabatur, ut etiam hæmorrhoides, quæ diu ſubſtiterant, redirent. Quum vero paulo largius fluerent, enixe a me petiit, ut profluvium compeſcerem, quod tamen conſtanter renui, ac potius ut ſibi gratularetur & in ſinu gauderet de redeunte fluxu, regeſſi. Sed æger inde magnum periculum ac debilitatem metuens, moniti immemor, ab extraneo Medico, me inconſulto, medicinas fluxum ſupprimentes, quibus opiata & martialia immixta, impetravit iiſdemque crebro uſus eſt. Jam pulcherrime omnia ſuccedere videbantur, fluxus quippe tertio die ſubſiſtebat, æger obambulabat ſanus nihilque damni metuebat, ac reſidua pharmaca per quatuor adhuc dies ingerebat; ſed nocte cõcubia lethalibus opprimebatur ſymptomatibus, ac incredibiles primum præcordiorum anxietates, inquietudinem & atrociſſimos ventri dolores perſentiebat, cum arctiſſima alvi conſtrictione, quæ nec clyſteres admittebat, tantaque erat vis morbi, ut omnia antiſpaſmodica, cinnabarina & clyſteres oleoſos eluderet, ac tertio die, poſteaquam æger adhuc ira correptus eſſet, aphonia, delirio & convulſionibus funeſtum ſortiretur eventum. Facta poſtridie ſectione, vidimus cum ſtupore, non modo inteſtinum rectum, ſed & totum coli tractum in ſiniſtro latere ita conſtrictum, ut digiti craſſitiem vix ſuperaret, ventriculum inflatum & in quibuſdam locis inflammatum, ejuſq; cavitati ſerum ſanguinis putridum innatans, reliqua omnia viſcera optime conſtituta. Neque dubium eſt, quin, ſi capitis fuiſſet apertio conceſſa, celeris mortis cauſſa ibi detecta fuiſſet, videlicet ſanguinis extravaſatio, aut inflammatoria ſtaſis, quia fortiſſima inteſtinorum, & nervoſarum partium ſtrictura, ſanguis ad membranas ventriculi & cerebri delatus, hanc funeſtam cataſtrophen procul omni dubio induxit.

§. XIX.

Quare ſicuti nunquam hæmorrhagia, licet fuerit enormis, quando a cauſſa interna proficiſcitur, fortiori medicina ſtyptica reprimenda eſt: ita multo magis id in hæmorrhoidibus nimium fluentibus obſervandum, ſiquidem non modo ſecundum allegatum *Hippocratis* teſtimonium, inde hydropis vel tabis metus, ſed & aliorum graviſſimorum affectuum, de quibus ſupra facta mentio, periculum Hinc nunquam valide comprimendæ hæmorrhoides.

lum

hum naſcitur, idque eo magis in iis accidit, qui jam per ipſum copioſum fluxum, vel aliis ex cauſſis imbecilliores facti ſunt. Etenim hanc regulam practicam quiſque Medicorum, ut curæ cordique habeat, vehementer optarem, videlicet, nihil ad perniciem magis perducere, quam valde debilitatis corporibus adſtringentia, opiata vel alia fortiora remedia adhibere. Neque corporis humani natura a validiori ſanguinis effuſione unquam tantum patitur, quantum damni ab importuna ſiſtente medicina accipit. Deinceps & illud utile monitum prudens Practicus inde capere debet, quod in ejuſmodi affectibus, qui retentis hæmorrhoidibus ſupervenire ſolent, nihil prius antiquiuſq; habeat Medicus, quam ut iis aperiendis, ſive per interna, ſive per externa, ut hirudines, invigilet. Præclara ſunt quæ hac de re prodidit *Baglivus in praxi Lib. 1. pag. 124. plurima*, ait, *adducere poſſem exempla, quam utilitatem, non obſtante ſanguinis circulatione, apertio venarum hæmorrhoidalium, præ aliarum venarum apertione, afferre ſoleat iis, qui hypochondriorum morbis, doloribus ſcilicet, caloribus, lumborum gravitate, flatibus, tenſionibus, borborygmis laborat.* Quandocunque vero harum venarum apertio non ſuccedit, aut difficulter perficitur, tum naturæ inſtitutum in ejuſmodi morbis Medicis imitandum & ſanguini in inferioribus, pertuſis pedum venis, exitus parandus. Ita novimus iſchiadicum dolorem, ex hęmorrhoidibus ſuppreſſis, aperta in pede vena, protinus ex toto ſublatum fuiſſe, neque minus recordamur, in atrocibus, totum abdomen, ob male fluentes hæmorrhoides, affligentibus doloribus, venæſectionem in pede inſtitutam, pariter & nitroſa atque emollientes clyſteres, omne curationis punctum tuliſſe.

§. XX.

Hæmorrhoiglarũ conſideratio.

Jam itaque non quidem negandum, ſed conſtanti experientia, inde a primis artis medicæ initiis confirmatum habemus, ſanguinis & menſtrui, & hæmorroidalis fluxum ſaluberrimum, tam valetudini conſervandæ, quam avertendis plurimis morbis prodeſſe, eumque in aſſuetis turbatum, vel imprudenter cohibitum, multas & graves ægritudines pro diverſitate corporum & locorum, quæ a ſanguine redundante & refluente occupantur, progignere, quæ ad debitum ſucceſſum reducto ſanguinis ſtillicidio, ſi non ex toto tolluntur, tamen multum minuuntur ac levantur. Neque etiam inficiandum, *Cl. Stahlium*, collegam meum honorandum, non mediocrem laudem mereri, quod in ſcriptis ſuis, ut Medicus maxime omnium in pathologicis mẽſtrui & hęmorrhoidalis fluxus rationem habeat, ſerio ac crebro inculcarit, & ſic vetuſtiſſimum hoc ac veriſſimum dogma, a recentiorum tot potentiis chymicis ſalino-ſulphureis penitus ferme obſcuratum, poſtliminio quaſi revocare & priſtino nitori reddere connixus ſit. Interim tamen neutiquam celeberrimi hujus viri, vel potius affectatorum ipſius placitis aſſenſum præbere poſſum, qui hanc doctrinam nimium & abuſive extendunt, ac univerſam fere morborum genealogiam primario ex plethora, & inde enata ſanguinis ſpiſſitudine, ac prohibita ejus per uterum vel ſedis venas excretione, arceſſere, ac operoſa quidem, ſed fruſtranea contentione, vel ſpiſſis voluminibus conquirere, ſibi ſumunt. Neque injuriam fecero, ſi hanc hypotheſin, modo ita eam dicere liceat, ex inſufficienti minuſque attenta experientia, ſive obſervationum circa morbos, præſertim chronicos, defectu, enatam eſſe dixero.

Neceſſaria quidem.

Non tamen ad omnes morbos extendenda.

§. XXI.

Nec malum hypochondriacũ earum ſuppreſſis ſiunt.

Quod ne gratis vel gravius dictum videatur, exemplo ſit frequentiſſimum illud noſtro tempore malum ſic dictum hypochondriacum. De hoc multus quidem ubique apud eos ſermo, ejuſ-

Digitized by Google

ejuſque natales unice ex ſtagnatione ſanguinis; hæmorrhoidalis in ramis venæ portę petendas eſſe, acriter contendunt. At vero ſi curatius paullo in primam hujus morbi originem inquirimus, ejuſque geneſin ubi numeroſa confluit miſera hypochondriorum cohors, ad fontes nempe ſoterios, rimamur, clariſſime patet pertinacem hunc affectum eſſe non plethoræ, ſed imbecillis naturæ prolem, ſolennem ac proprium iis, qui naturam corporis ſui & ſyſtema nervoſarum partium, inprimis ventriculi vim digeſtivam, tonum ac robur, variis de cauſſis graviter labefactarunt. Videlicet inſtituto coram a me ſcrutinio, alii vitam ſedentariam, diuturnum mœrorem, terrorem, & vehementem iram, ingeſtis, paullo poſt deſuper cibis aut potu frigido, incuſarunt; alii in nimias mentis per intempeſtiva ſtudia & lucubrationes, fatigationem, potionem largam vel frigidam, ſudanti corpori ingeſtam, abuſum purgantium, opiatorum nec non acidorum & vinorum, culpam rejecerunt. Quidam neglectum ſub uſu fontium mineralium, vel poſt purgantia aut emetica, regimen, febris intermittentis, diarrheæ aut dyſenteriæ perperam inſtitutam medicationem, aut præpoſteram ſudoris fœtidi reſiccationem, primam morbo occaſionem dediſſe confeſſi ſunt. Quæ certe omnia ita ſunt comparata, ut robur naturæ atterant nervoſiſque partibus maximam inducant debilitatem, tantum abeſt, ut ſanguinis, virium cuſtodis, abundantiam arguant.

Sed imbecillitati naturę tribuendū

§. XXII.

Unde ſæpe fluentibus hæmorrhoidibus affligit.

Et licet tantiſper largiamur, deficientem vel ſuppreſſum per animi pathemata, frigus & imprudentes medicationes menſtruum aut hęmorrhoidalem fluxum, quandoque cauſſam atque originem hypochdndriaco malo poſse ſuppeditare, eandem tamen non ſemper ſubeſſe cauſſam ex eo luculenter pateſcit, quod crebrius inter exempla ſint, qui largiter & ſufficienter etiam fluentibus hæmorrhoidibus, hypochondriacis tamen excruciantur pathematibus, utut interdum eorum vehementia inde decreſcat. Notabilis profecto hanc in rem eſt obſervatio, quam habet *Sennertus in praxi lib. 3. Sect. 2. cap. 23. novi*, inquiens, *feminam nobilem, conſtitutione ſanguineam, affectioni hypochondriacæ obnoxiam, quæ ſingulis menſibus ordinario, & quidem die poſt menſtruum fluxum decimo quarto, hæmorrhoides patiebatur.*

§. XXIII.

Et hæmorrhoides ſpaſmus hypochondriacus.

Accedit & hoc, quod firma & irrefragabili experientia in comperto ſit, adoleſcentes, juvenes ac viros, qui nunquam antea vel leviſſimum fluxus hęmorrhoidalis indicium obſervarunt, ſubito malum hoc incurrere ſpaſtico-flatulentum, & demum ſidiutius eodem detinentur, dolorem dorſi, in abdomine circa hypochondria & ſtagnationes experiri ſanguinis, qui intercepto per ſpaſmos libero per viſcera abdominis motu, per ani venas exitum molitur, eodemque denegato, atrociora ſuſcitat pathemata; ut adeo pateat, tam fluxum hæmorrhoidum, quam molimina ad eum, effectum & productum eſse, mali hypochondriaci. Quin innumera memoria teneo exempla, quod affectio illa ventriculi & generis nervoſi ſpaſmodico-flatulenta, quæ malum hypochondriacum audit, in homine perfecte ſano nunquam antea hæmorrhoidibus vel moliminibus ad eas obnoxio, ex animi affectu, & maxime ab ira, cui mox ſubjuncta medicamenta ſudorifera calida, aut cibus vel potus ſuper ingeſtus, enata ſit, quam demum copioſo, ut fieri aſsolet multiplicium purgantium & pilularum polychreſtarum, quæ aloen recipiunt, uſu, à Medicis tractatam, ejuſmodi motus, ſive ſic dicta molimina ad hęmorrhoides, dolores nempe in lumbis & oſse ſacro exceperunt. Quumque Medici fluxum importunum iiſdem medicamentis, & venęſectionibus in pe-

Vel ſiniſtrā medicationem ſequūtur.

pede proritare niterentur, factum quidem, ut nonnunquam aliquot guttę ſanguinis ſtillarent, crebrius vero humores viſcidi albi, inſtar albuminis ovi, ſæpius magna copia, excernerentur, ſed ſine ullo pathematum levamento. Et in his quidem crebriori purgantium uſui merito tribuendum eſſe cenſeo, quod propter ſpaſmum ab iis ſub operatione inductum, & relictam poſtea in inteſtinis atoniam, libera impedita ſit circulatio, & in meſaraicis ac hęmorrhoidalibus vaſis ſtagnationes atque decubitus contracti.

Calculus quoque & podagra hæmorrhoidũ anomalis non debẽtur

§. XXIV.

Deinceps novę & κατ᾽ ἐξοχὴν, ut perhibent, verę pathologię conditores, id volunt & urgent, & calculum, & podagram, ex hęmorrhoidali fluxu deficiente, vel minus rite ſuccedente, excluſa omni acri, ſalſa, tartarea intemperie ac humorum dyſcraſia, pullulare. Utut autem non negandum ſit, quod quandoque hi affectus chronici a retento hęmorrhoidum, vel in mulieribus menſium fluxu, primam petant originem, eaque propter obſervante etiam *Hippocrate*, prodeunte ſanguinis profluvio mitigentur: ex eo tamen minime ſequitur, ergo ſemper ab hac cauſa dependent; quandoquidem a particulari cauſſa ad univerſalem nullam plane valere conſequentiam, notiſſimum eſt philoſophicum axioma. Ego certe ſæpius vidi, ſuccedente etiam, quin ſub ipſo hæmorrhoidum ſtillicidio, & calculum, & podagram, tyrannidem ſuam exercuiſſe, de quo quidem omni dubitatione majus eſt exemplum *Cl. B. Dolci*, qui ſępius per litteras apud me conqueſtus eſt, quod per 20. annos, licet hæmorrhoides fluxerint, mire calculi & podagrę doloribus divexatus ſit, a quibus tamen dięta lactea utens, per biennium liber egit, ſed ad priſtinum victum & potum poſtea concedens, incidit in dyſuriam, demum funeſtam.

Neque inſania

Tacemus plerumque podagram, & calculum eſſe morbos hęreditarios, ac illam maxime ab immodica venere, bacho & ira, & generari, & foveri. Neque ſemper inſanię a plethora vel hęmorrhoidum fluxu ſuppreſſo incunabula trahunt, ſed pariter affectibus hęreditariis accenſendi ſunt, & uti mania plerumque a continua præſertim cohibita ira ac impenſis deſideriis veneris accedit, ita melancholia a terrore & diuturno mœrore excluditur, vel etiam ab uſu narcoticorum & ſtupefactivorum contrahitur, ſine plethorę concurſu. Et ſic etiam de aliis morbis, quorum ortum ad plethoram & retentas ſanguineas evacuationes hujus theorię aſſertores unice referunt, ſentiendum.

Nulla etiam dantur hæmorrhoides certo moventia medicamenta;

§. XXV.

Denique quo magis hi tam magni hęmorrhoidum patroni earundem ſucceſſum urgent & eodem ſanitatem & conſervari, & amiſſam revocari, confidenter aſſerunt; eo magis certe mirandum, ipſiſque objici poteſt, quod nulla adhuc idonea, congrua remedia excogitarint ac norint, quibuſcum potiſſimum hoc therapię ſuę momentum conficere, ac menſium, vel hæmorrhoidum fluxum, cum certa ratione procurare, promovere, vel moderari queant. Nam intuta profecto, fallax & ſæpe fruſtranea eſt hirudinum appoſitio, neque ab omnibus admittitur. Elixirium quoque proprietatis, cum, vel ſine acido, & pilulæ quæ aloen capiunt, vel balſamicę ad mentem Becheri concinnatæ, licet certo commoveant, non tamen eadem ratione ſanguinem emovent ac intentioni reſpondent. Et ſuppoſitoria, pediluvia & venarum ſectiones, pariter ſpem atque expectationem deſtituunt, vel dubiam ſaltem oſtendunt. Quid? quod magis mirandum, vel potius dolendum eſt, dum impenſius fruſtraneo plerumque labore hęmorrhoidum fluxum proritare nituntur, ea remediorum genera, quæ interceptum liberum ſanguinis per abdominis viſcera progreſſum reſtituunt, & afflictas nervoſas partes ſolantur, thermas

vide-

Digitized by Google

videlicet, acidulas omneſque ſoterios fontes, ſalia volatilia oleoſa, martialia bene præparata, lactis quoque aſinini, vel feri lactis, & infuſorum theiformium uſum, balnea aquæ dulcis cum mutatione aeris, vel plane negligunt, vel oſcitanter ſpernunt, vel non ſatis pro dignitate commendant.

§. XXVI.

Ex ſuppreſſis narium hæmorrhagiis

Poſt menſium ac hemorrhoidum ſaluberrimam evacuationem ſunt adhuc aliæ criticæ, tam ſanguinis redundantis, quam aliorum ſuperfluorum ac inutilium humorum inſuetæ ſæpe atq; extraordinariæ excretiones, cum omnes in finem a natura inſtitutę, quo ſub exquiſita ęquabilitate atque proportione, corporis integritas illibata ſervetur. Videlicet in puerili ætate ante pubertatis annos, quin etiam adhuc adoleſcentiæ ætate, valde familiares & ſalutares per narium venas ſanguinis profuſiones ſuccedunt, quæ interdum ſatis crebræ & largæ ſunt, ſolennes maxime iis, qui mollioris texturę, ſucculenti, & ſpongioſi corporis habitus ſunt, multumque ſanguinis generant, quos ſanguineæ vulgo dicunt complexionis.

Capitis dolores

Hæc ſaluberrima redundantis ſanguinis diminutio, ubi ſubſiſtit vel compeſcitur, protinus capitis gravativi dolores cum oculorum ardore, facie inflata & rubicunda, oris & narium ſiccitate atque æſtu, vaſorum circa tempora forti pulſatione accedunt, eo quod ſanguis exitum moliens, in vaſis capitis congeritur ac diſtenſione & compreſſione ejuſmodi dolorificam ſenſationem excitat, ſanguinis autem e naribus ſtillicidium vel ſponte factum, vel arte prolectum, mox gravem illum dolorem ſolvit atque diſcutit; id quod conceptis verbis etiam *Hippocrates Sect.* 3. *aphor.* 10. teſtatur, eaquepropter, quando non ſponte procedit ſanguinis fluxus, *Sect.* 5. *aphor.* 68. venam in fronte ſecandam jubet.

§. XXVII.

Oculorum defluxiones

Quando porro ſanguis ſegniter per caput curſum conficit, ac in venarum alveis ſtagnat, neque per vaſculorum in naribus oſcula ſtillat, in pueris decem annorum graves, diuturnas ac valde acres dolorificas oculorum defluxiones, cum rubore & æſtu, quæ lippitudinem & ſuffuſiones inducebant, ſæpius vidi, juncto interdum etiam aurium tinnitu, memoriæ ſtupore, quæ prius non evanuerunt, quam per largam hæmorrhagiam, aut alvi fluxum, ſponte vel arte productum, aut etiam per veſicatorium, non capiti, ſed dorſo ad revulſionem applicatum, id quod in vitio erat diſceſſit.

Epileptici motus

Sæpius quoque a me obſervatum ſanguineæ complexionis & floridi vultus, ante annos pubertatis non tantum capitis doloribus tentatas, ſed & ſubito in terram collapſas & convulſionibus epilepticis, non raro ſæviſſimis, eſſe correptas, quæ tamen omnibus aliis fruſtra tentatis, prolecto per intruſum in nares ſtilum largiter ſanguine, mox conquieverunt, & utut rurſus aliquot vicibus recurrerent, penitus tamen, erumpente circa annos pubertatis menſium profluvio, ceſſarunt.

§. XXVIII.

Leviores apoplexiæ

Simili ratione novi, virginem, quæ primis ętatis annis largas narium hæmorrhagias experta, increſcente poſt pubertatis annos ſanguinis copia, eademq; non ſufficienter per menſes diminuta, non modo capitis dolorem, ſed & cum ſenſuum turbis & aphonia, levem quaſi inſultum apoplecticum incurriſſe, quo diſcuſſo, manſit loquela ſuſpenſa, ſanguinis autem in pede miſſio egregiam tulit opem.

Menti turbæ.

Neq; infrequenter in adoleſcentibus ſummum capitis dolorem, cum ſomno phantaſmatibus pleno, auditus difficultate & perverſa phantaſia annotavi, nullam aliam ob cauſſam, quam quod ſanguis redundans & per nares non exſolutus, tardius per cerebri vaſa trajiciatur eademq; nimium oppleat, hinc ſecta poſtmodum circa æquinoctia vena in pede, adhibitis pediluviis & alvo laxiori reddita, diſparuerunt penituſque pathemata ſublata fuerant.

Digitized by Google

§. XXIX.

Exempla Novi magni nominis Theologum, ſanguineæ complexionis, qui non modo in juventute, ſed & adulta ætate, maxime circa ęquinoctia, largas paſſus eſt hęmorrhagias narium, eaquepropter meo ex conſilio bis per annum admiſit venæſectionem. Hinc autem alio concedens, a Medico ut ſanguinis miſſionem omitteret induci ſe paſſus eſt, quo facto, ſubſiſtente pariter narium ſtillicidio, in capitis dolores, vertiginem, tinnitum aurium & ſurditatem paullo poſt incidit, cum præſentaneo inſultus apoplectici metu, ad quem præſcindendum venam aperiri ſuaſi, qua etiam, licet ſurditas non ſublata, apoplexia tamen diſcuſſa eſt. Aliquot etiam elapſi anni, quum ab honeſtiſſimo viro, aliquot abhinc milliaribus degente, antea ſano, vegeto ac robuſto, 50. aliquot annorum, conſtitutionis ſanguineæ, in conſilium aſciſceret. Hic quum currente puerili ac juvenili ætate, liberales ſanguinis profuſiones expertus eſſet, poſteaque ſingulis annis ſemel vel bis ſanguinem utiliter emitti curaſſet, verno tempore idem omittens, circa exitum Martii, poſt corporis refrigerationem, & ingeſtos largiter difficilioris ſolutionis cibos, præter omnem opinionem ſenſu, & motu privatus, nullius rei conſcius concidit, emiſſo autem poſt aliquot horas e vena brachii per amplam aperturam ſanguine, mox ad ſe rediit quidem & paulatim loquelam, ſenſum ac motum recepit, capitis tamen ingentem imbecillitatem, & memoriæ defectum ab hoc inſultu paſſus eſt, adeo, ut ex moderato etiam vini uſu valde offendatur.

§. XXX.

Apoplexia. Nonnunquam tamen a ſanguine in alveis canalium cerebri nimium congeſto, ſubtiliora plexus choroidei vaſcula diſrumpuntur, & propter immedicabilem extravaſationem, funeſta conſequitur apoplexia. Et certe plura in obſervatis Medicorum conſignata ſunt exempla, quod poſt hęmorrhagiã ſuppreſſam apoplexiæ lethales obortæ, ubi poſt mortem ſanguis e naribus largiter manavit, uti *Hildanus Cent.* 3. *obſ.* 2. perhibet. Aliquot porro exemplis confirmatum habeo, circa annum vigeſimum primum, qui etiam eſt climactericus, retento narium ſtillicidio, poſt ſtagnationem ſanguinis in cerebri vaſis, qualis ſub leviori apoplectico inſulsu eſſe ſuevit, phrenitidem acceſſiſſe, ad quam diſcutiendam laudatiſſimum effectum præſtitit larga ſanguinis in brachio ſubtractio. *Phrenitides* Dignum eſt quod huc referatur a *Bohnio de offic. Med. dupl.* adductum exemplum de juvene, qui phrenitide laborans, forti inflicta alapa, & facto poſt eam largo ſanguinis e naribus profluvio, ſanatur. Denique frequentioris etiam obſervationis eſt, cohibita narium hæmorrhagia, ſanguinis impetum in aſperam arteriam ruere illumque tuſſi rejici; quod vero, ſi paullo major eſt copia, non ſine mortis periculo contingit, quale exemplum a *GabeleKovero Cent.* 4. *curat.* 37. annotatum.

§. XXXI.

Tam grave, varium & multiplex eſt damnum, quod ex ſuppreſſa ſanguinis redundantis evacuatione in corporis integritatem redundat. Jam quum ſerum etiam, plus vel minus impurum, & maxime quidem in corporibus, quæ complexiones phlegmaticæ, vel ſanguineo phlegmaticæ, magis quam par eſt increſcat & ſanitatis inſidias ſtruat: pariter egregie pro ſanitate eſt, ſi quando a natura, per quam nihil aliud quam admirandum iſtud corporis ejuſque partium ſtructuræ artificium, ad vitalem ſanguinis circulum cum excretionibus perficiendum, a divina providentia deſtinatum, intelligo, a nimia ejus copia, etiam præter & extra ordinem per inſuetas excretiones, corpus liberatur. *De ſalubri ſeri vitioſi excretione* Videlicet pręter eam vitioſi ſeri diminutionem, quam in quibuſdam per ſpontaneos largos nocturnos ſudores utiliter ſuccedere, & cum *Per ſudores*

præ-

Digitized by Google

præſentaneo detrimento compeſci, ſupra jam meminimus, in plurimis adhuc utriuſque ſexus hominibus obvium eſt, ſingulis fere annis, vere & autumno, per tuſſim & coryzam, cum levi febricula ſeroſum humorem rejici. Contingit hoc maxime a perſpiratione tum ſuffiaminata ſæpiuſque ab aeris injuria interturbata, nec non poſt ingeſtos multos incongruos cibos, ac tanta ſæpe, in ſenibus potiſſimum, tuſſis eſt vehementia ac pertinacia, ut per aliquot menſes corpus quatiat, & incredibilis humoris viſcidi copia cum virium languore, inappetentia, inquietudine ac interno æſtu eliminetur; quod tamen, ſi non imprudenter ſiſtitur, ſed leniter temperantibus & laxantibus tractatur, egregie cedit in ſanitatem; quum contra adhibitis pectoralibus, dulcibus ac reſolventibus, tuſſis exaſperetur longiuſque extrahatur. Quibuſdam quoque mucidæ ſordes in puerili ætate largiter per nares expurgantur cum valetudinis commodo, ſi autem increſcentibus annis retinentur, oculi hebeſcunt, defluxionibus acribus tentantur, dolor capitis gravativus cum vertigine adeſt, nec non torpor, quæ omnia reſtituto muci debito effluxu diſcutiuntur.

Tuſſim & coryzam.

§. XXXII.

Copioſa diarrhœa.

Porro ſolenne eſt, ut ſerum acre bilioſum redundans, ſæpe ſalutariter admodum per ductus biliarios, glandulas inteſtinorum & tunicas glanduloſas, ſub crebris dejectionibus, quę in ſenibus ob perſpirationem imminutam & copiam ſeri excrementitii interdum diutius durare ſolent, eliminetur. Quæ quando largius & paulo longius ſuccedunt, infirmant quidem; egregium tamen poſtea commodum afferunt, præſertim ſi vitę victuſque exquiſita habeatur ratio. Vera enim *Celſi* de ventris fluxu *l. 4. c. 19.* eſt ſententia, *uno*, inquientis, *die fluere alvum ſæpe pro valetudine eſt, atq; etiam pluribus, dum febris abſit, & intra ſeptimum diem id conquieſcat. Purgatur enim corpus, & quod intus læſurum erat utiliter effunditur.* Quando vero hęc ſalubriter inſtituta evacuatio imprudenti conſilio adſtringentibus ſiſtitur, vel nimis calidis balſamicis compeſcitur, magna excipit virium imbecillitas, inappetentia, & febricula quædam, ipſumque profluvium, licet aliquandiu ſubſiſtat, repetit tamen, cum teneſmo, borborygmis ac torminibus. Interdum etiam, ut perite *Sanctorius* meminit, per urinæ largius profluvium, quandoque ſingulis menſibus, ſuperfluum, & quod naturæ oneri erat, eliminatur, dum *Sect. 1. aph. 65.* ſcribit: *corpora quoq; virorum ſana & moderatiſſimo victu utentia ſingulis menſibus fiunt ſolito ponderoſiora, unius ſcilicet duarumque librarum pondere, & redeunt ad conſuetum pondus circa finem menſis ad inſtar mulierum; ſed facta criſi per urinam paullo copioſiorem, vel turbidiorem.* Ipſe quoque compluries obſervavi, quod citra cauſſam externam, quibuſdam urina effuſe prodeat, alvo ſegniore & perſpiratione imminuta.

Urinæ largius profluvium.

§. XXXIII.

Ac pæni per inſolitas vias.

Quandoque evenit, ut excretiones ſuccedant inſolitæ & præternaturales ſeri ſalſi acris per varia loca, ut per ulcera circa malleolum pedis; per glandulas axillares, per ſcrotum, vel oculorum glandulas, per herpetem & impetiginem in manibus ac pedibus, ſtatis anni temporibus redeuntem, vel etiam per fonticulos, cum egregio ſanitatis emolumento, quæ ſi remanēt, aut improvide medicamentis pręſertim externis cohibentur, non modo ingens laſſitudo, anxietas & inquietudo corpus corripit, ſed & ſæpe dolores ac ſpaſmi artus ipſaſq; internas partes, præſertim inteſtina infeſtant, non ſine periculo. Memorat *Riedlinus lin. med. an. 1696. pag. 133* Ex hęmorrhoidibus ſiſtulam ani natam, & ultra ſeptimum annum fluentem, poſtea vero deſiccatam, in quodam mercatore primum reſpirationem difficilem & pedum tumorem cum levi exulceratione,

ne, deinceps ardorem ventriculi dorſique cum alvi obſtructione & febre, tandem lethalem induxiſſe apoplexiam. Eandem quoque in rem apprime facit exemplum nobilis cujus *Timæus a Gulden Klee de aff. capit. caſ.* 28. meminit. Hic enim quum ab ulcere, quod multos annos geſtarat, paucos intra dies conſilio vetulæ liberatus eſſet, elapſo menſe, incidit in tam vehementes capitis dolores, ut de vita deſperarent, ac paulo poſt occæcatus eſt. Horis autem matutinis a ſomno multum viſcidæ ac flaveſcentis fœtidæque materiæ frequenti expuitione citra tuſſim rejecit, ac conqueſtus eſt, ſe quamdiu jejunus eſſet, eundem fœtorem in ore percipere, quam qui ex ulcere pedis ſpirarat.

§. XXXIV.

Concluſio. Quæ quum ita ſint, quis jam dubitabit, valetudinis integritatem excretionum ſucceſſu maxime niti atque foveri, eaſdemque licet extraordinariæ ac inſuetæ ſint, ſi tamen diu cum ſanitatis emolumento ſucceſſerunt, non ſine periculo ſupprimi. In quo quidem maximopere cavendum non ſolum ab omnibus animi affectibus, præſertim terrore ac ira, medicamentis conſtringentibus ac ſopientibus, ſed etiam ab intempeſtivis evacuationibus & ſanguinis miſſionibus, quibus ex facili evacuationes turbantur, vel minimum cum diſcrimine alio divertuntur. Quod ſi vero natura in perficiendis ſaluberrimis omnis generis excretionibus vacillare aut deficere videatur, medentis eſt, eas quavis ratione promovere earundemque ſucceſſum levare, quem in finem egregiæ ſunt utilitatis venæſectiones, laxantia, lenia diaphoretica, curationes ſic dictæ vernales, & quæ reliquis fere omnibus hac in re præripiunt palmam ſoteriæ aquæ, tam thermæ, quam acidulæ, vernali & autumnali tempore prudenter uſurpatæ, quibus non ſolum graviſſimi morbi præſcinduntur, ſed etiam pertinaces atque rebelles expugnantur ac abiguntur. Sin autem ſubito interceptam aut cohibitam eſſe excretionem quandam contigerit, minime cunctandum eſt, ſed promta ope annitendum, quo revocetur, priuſquam quod retentum in nobilioribus ſedem figat, latius noxam diffundat & difficilem ancipitemque medicationem faciat.

CAPUT X.

De generatione morborum ex morbis.

§. I.

Imbecillitas ex præcipuis morborum cauſſis.

QUum vera & rationalis therapia, ſive medendi morbi ſcientia, maxime omnium accurata morborum diagnoſi eorumque ex cauſſis ſuis ortus ac incrementi cognitione nitatur, atque etiam a nobis in prioribus de earum ægritudinum geneſi actum ſit, quæ a mole & qualitate humorum perverſa eorumque evacuatione deficiente, vel cohibita, originem trahunt: nunc porro ad earum contemplationem accedendum, quæ a ſolidorum vitio, virtute ac robore dejecto, ſive imbecillitate, quam maxime præcedentes morbi relinquunt & ingignunt, incunabula trahunt; quo ſic manifeſto diluceſcat, non modo fluidorum, ſed & ſolidorum vitioſam ac præternaturalē conſtitutionem, ad gignendos morbos magnæ virtutis, eaque propter a perito Medico magnopere eſſe conſiderandam. Nam quandocunque plenas & accurate conſignatas morborum hiſtorias paullo accuratius luſtramus, animadvertimus, non robuſtos, firmos & valentes, ſed maxime eos, qui vel natura imbecilliores ſunt, vel ob adverſam præcedentem valetudinem tales redditi, cum morbis conflictari & medicam opem poſcere, difficulter tamen ſanationem recipere, atque etiam ſumma cum circumſpectione prudenter & leniſſime eſſe curandos. Hinc quanto minus ſani & robuſti, diæta ad leges ſanitatis exquiſite compoſita, Medico aut medicina egent: tanto magis certe debiles & imbecilles

eadem

Digitized by Google

eadem deſiderant: ut adeo veriſſimum ſit ſanctiſſimi Salvatoris edictum: non firmos,ſed languidos Medico indigere; eo quod, ut recte pridem obſervavit *Celſus lib.* 1. *cap.* 3. omnibus morbis obnoxia eſt infirmitas.

§. II.

Virium ratio ex efficacia motus. Quæ quum ita ſint, haud poſtremus Medici certe labor eo dirigendus, quo corpora valentia & firma, ab infirmis & minus valentibus, probe diſtinguere diſcat. In quo quidem recte perficiendo, tenendum, quod quemadmodum in univerſa rerum natura omnis vis, virtus & robur ad efficaciam motus referri debet: ita quoque robuſta natura corpuſque firmum haberi debet illud, ubi efficacia motus, tam in actionibus naturalibus, quam vitalibus & animalibus, vivida ſeſe exſerit. Vigent autem animales functiones in iis,qui mente & corpore duros etiam labores ac diuturnas fatigationes ſine noxa ſuſtinere poſſunt, ac vitales & naturales vigent in iis, qui pulſu gaudent magno, pleno ac robuſto, bene appetunt, digerunt ac egerunt, & ſolida habent corporis membra, neque facile animo moventur,aut a cauſſa quadam externa læduntur. Quæ omnia in languidis ac debilibus ſecus eveniunt, utpote qui, & facile fatigantur, & a levi animi affectu, intemperie aeris,aut vitio in diæta commiſſo, offenduntur, vel a quadam medicina purgante aut alterante facile moventur aut læduntur, verbo, qui ſunt, ut ita loqui liceat, ſenſibiliſſimæ naturæ, perquam facile in morbos incidunt, diu cum iis confligantur ac tardius vigorem priſtinum recipiunt.

§. III.

Et ſolidorum diſpoſitione dijudicanda. Deinde quoad ipſam naturalem partium ſolidarum diſpoſitionem & ſtructuram, robore & viribus præ aliis valent, morbiſque minus obnoxii ſunt, qui majora obtinent vaſa, ſtrictiores fibras carneas, robuſta ligamenta, nervos & tendines magnos; imbecilliores vero & morbidi merito habentur, qui obeſi, laxioris & ſpongioſioris ſunt carnis, tenuia & exigua gerunt ſanguinis vaſa,exiles nervos teneraſque membranas. Nam ſub robore ſolidorum, quæ fluida impellunt, & canalium amplitudine, longe majori facilitate & promtitudine contenti humores circumaguntur, & ſecretiones utiliſſimorum ad vitam ſuccorum, & excretiones inutilium, longe melius vigent, quam ſub copia ac exiguitate vaſorum, fibrarum laxitate & niſu ac reniſu languido; & hinc omne id, quod lædit ac morbos efficere aptum eſt, promte removetur ac eliminatur, & illibata ſervatur corporis integritas. Neque male huc referri poterit *Hippocratis* aphoriſmus, *Sect.* 2. 44. quo perhibet, ſpongioſos natura & obeſos, magis cito mori quam graciles & ſtrictioris habitus.

§. IV.

Ad imbecillitatem facile ſexus. Jam quum ſexus femininus ordinario e juſmodi molli, laxo, tenero & ſucculento corporis habitu incedat: in proclivi eſt judicare, eundem longe imbecilliorem, morbis quoque magis afflictum eſſe, quam virilem nobiliorem, quin, ſi menſes, qui pro valetudine feminarum ſunt, non rite manant, *Hippocratis* effato, omnem morbum bis pati. *Ætas.* Deinde ratione ætatis infantes & ſenes maxime omnium imbecilles variiſque morbis obnoxios eſſe, difficilius etiam convaleſcere ac facili ſuccumbere, experientia conſtat. Nimia enim fibrarum in infantibus eſt laxitas, adeoque quam maxima ad ſtagnationes & decubitus humorum proclivitas: in ſenibus vero magna fibrarum rigiditas, pororum ſtrictura & vaſorum capillarium anguſtia, quo fit, ut utiles ſucci difficilius ſecernantur, & inutiles minus ſufficienter ejiciantur. Pariter id crebriori obſervatu in comperto eſt, firmos & robuſtos corpore ac animo parentes, valentes ac ſanos; imbecilles contra, valetudinarios, ſenes quoque, & ebrios, debiles, teneros ac morbidos gignere infantes. Nam certe præcipuæ atque difficiles quæ homines affligunt Me-

Digitized by Google

Mediciſque plurimum negotii faceſſunt ægritudines, ſunt hæreditariæ, & non tam a fluidorum, quam potius congenitis ſolidorum vitiis dependent. Inter capitis quidem affectus, maniam, melancholiam, apoplexiam & epilepſiam, inter pectoris morbos, hæmoptyſin & phthiſin, quoad partes in imo ventre contentas, affectum hypochondriacum ſpaſmodico-flatulentum, renum & veſicæ calculum, anomalum fluxum hæmorrhoidalem, in feminis malum hyſtericum, & quoad partes externas, dolores rheumaticos & arthriticos, in liberos per nativitatem tranſire, conſtantis ſemper & perpetuæ fuit experientiæ.

§. V.

In primis etiam morbi diuturni præcedentes.

Præter hanc, quæ ob ſexus, ætatis & nativitatis rationem accedit imbecillitas, ſunt adhuc aliç cauſç, quç corpus ſanum antea ac robuſtum infirmare & ſolidarum partium virtutem, tonum ac robur imminuere, frangere atque proſternere, corpuſque ad graves morbos ingenerandos diſponere poſſunt. Horum in cenſum, præter diuturnos & graves animi affectus, immoderatas mentis in ſtudiis fatigationes atque meditationes, abuſum quoq; veneris & bacchi, diætam pravam, aſſiduas vigilias, & duros labores, maxime omnium referendi morbi, præſertim, ſi ægrorum culpa longius extrahuntur, vel ob Medicorum errorem perperam tractantur. Ea enim eſt motuum morboſorum ac inprimis febrium indoles, ut non ſolum ſuccos vitales abſumant atque totam ſanguinis & humorum maſſam vitient, & corruptam ac impuram reddant; ſed etiam ſolidis partibus omne robur motuſque potentiam ſubducant, quo ex facili denuo ſtagnationes, ſtaſes & corruptiones concilientur, morbique contrahuntur. Inprimis tamen ingens ventriculo & inteſtinis accidere ſolet imbecillitas, unde aucta poſt morbum ciborum appetentia, digeſtione autem vacillante, alvinæ ſordes retinentur, cruditatum ſentina colligitur, quæ ſi non repetita evacuatione, ſubjunctis ventriculi tonum roborantibus, tempeſtive ſubmovetur, nova morborum minera conflatur, quæ ſenſim ſanitatem ſubruit, tandemque ipſa mora vel prima data quavis occaſione, in graves morboſas afflictiones conſpectius tranſit.

§. VI.

De damnis ex debilitate univerſali per hæmorrhagias

Hæc ut eo teſtatius pateſcant, per claſſes & varias cauſſarum ſeries eundo, morborum ex morbis generationem dilucide evolvam. Et primo quidem loco nihil frequentius evenit, quam quod poſt enormes, & tantum non incompeſcibiles hæmorrhagias, e. c. in abortu, puerperio, gravi vulneratione, aut etiam poſt largius menſtrui vel hæmorrhoidalis ſanguinis profluvium, frigidi ſic dicti morbi, ut cachexia, pedum œdemata, anaſarca & aliæ funeſtæ hydropis ſpecies, vel etiam atrophia, ſummus virium languor, febris lenta & hectica, enaſcantur aut præcedente morbi longe pertinaciores reddantur. Nimium enim exhauſto virium, & fluidi, quod motum ac robur ſolidis fœnerat, fonte, ſanguine, ventriculi & canalis qui vitali machinæ alimentum conveniens parat, actio atque digeſtio non modo minuitur, ſed robur, quo ſolidæ partes gaudent, & quo inutile ejicitur, utile vero intime permiſcetur & ad uſum ſervatur, admodum labefactatur, ut non poſſit non ingens, & cruditatum in primis viis, & impurorum ſuccorum in venis, fieri proventus, quem urinæ copioſæ, plus minus turbidæ & albæ, luculenter manifeſtant. Accedit quod ob languidum humorum circuitum & interceptam ſordium excluſionem, paſſim in viſceribus ſtagnationes, obſtructiones & ſtaſes gignantur, & vitales corporis ſucci inquinentur, eoque pacto, tamen ad longas, quam acutas & periculi plenas afflictiones, via ſternatur. Quæ omnia non ſolum & majora & deteriora fiunt, ſi animi perturbationes complicantur, vel in diæta committitur vitium, aut im-

Digitized by Google

impenſior corporis refrigeratio contingit, ſed etiam eo certius funeſtum ſortiuntur eventum, ſi medentes ejuſmodi infirmos, validiori & crebriori evacuatione adhuc exercent; aut nimis calidis exagitant.

§. VII.

Et puerperium inducta.

Deinceps ex omnibus, quæ univerſi corporis firmitudinem atterunt, idque ad morbos ſuſcipiendos præparant, vix quicquam efficacius eſt, quam puerperium; utpote quod multas varias, eaſque graves affectiones, non raro inducere obſervatur. Vidimus poſt illud ſpaſticas hypochondriorum & diuturnas hyſtericas paſſiones; vidimus multas in melancholiam, hemicraniam, abdominis perpetuam flatulentiam, tumorem, cachexiam, delapſas; annotavimus ſterilitatem, fluorem album, corporis languorem, cum lento calore, & quæ plura alia ſunt. Præterquam enim quod cum ſanguine largius ex ſauciatis vaſis effluente multum virium effundatur, ipſi graviores partus labores corpus admodum exhauriunt, ejuſque partes vigore ac robore privant, quibus accedit, quod ipſe uterus perquam facile labem patiatur, ut excluſo fœtu, poſt tam ingentem extenſionem, naturali tono non redditus, ſanguis per contorta ejus vaſa minus expedite trajiciatur, ſed paſſim ſubſiſtat univerſumque corpus inde graviter luat. Et hinc omnia illa, quæ memoravi, mala ſubnaſcuntur, quæ mirum quantum gravior animi ex affectibus commotio accelerat, frigidus autem potus, improvida corporis refrigeratio, prava victus ratio & valentiora pharmaca pariter advocant, augent & exacerbant.

§. VIII.

Ex particulari debilitate per apoplexiã paralyſis.

Neque vero tantum univerſalis corporis ex morbo debilitas, ad novas & alias concipiendas ęgritudines aptiſſima exiſtit; verum etiam ſæpenumero a morbis quibuſdam peculiaris & certæ cujuſdam partis imbecillitas, alium morbum invehens, remanet. Atque ut ordiamur a capite, multiplici identidem obſervatione conſtat, quod diſcuſſa apoplexia, dextri vel ſiniſtri lateris paralyſis relinquatur, ubi brachium & pes, reſtitante quidem debiliori ſenſu, motu privantur, conjuncta oris tortura & linguæ balbutie. Ratio hujus effectus & modus quo generatur tam grave malum in expedito eſt. Scilicet in apoplexia meningum vaſa a ſanguine copioſius eo ruente, admodum expanſa & diſtenta ſunt, ut intercepto ejus libero itinere, feroſa pars ſecedat, in poſticam cerebri partem & ſpinalis medullæ principium deſcendat, unde fluidi quod nervi vehunt influxus ſufflaminatur, & membra ſubjacentia priſtinam tenſionem priſtinumque ad motum & ſenſum neceſſarium vigorem amittunt. Quinimmo quia cerebri & medullæ oblongatæ fibræ, exuberante ſeroſi humoris copia ita perfuſæ, nimium flacceſcunt, fit, ut intercidente earundem debita tenſione, apoplecticum inſultum utplurimum ſtupiditas, ingens memoriæ debilitas, ſomnolentia & ad obeundas actiones ſummus languor conſequatur.

Et ſtupor animi.

§. IX.

Poſt epilepſiam oculorũ vitia.

Epilepſiam cerebrum ac nervos pręſertim opticos mire debilitare, vel ex eo clarum atque perſpicuum fit, quod hanc ipſam in repentinam cœcitatem tranſiiſſe *M. N. C. Dec.* 1. *An.* 3. *obſ.* 161. it. *Cent.* 1. *An.* 2. *obſ.* 130. fidem faciant. In graviori enim epilepſia ſanguis cum impetu, ob fortes ſpaſticas in abdomine ſtricturas, ad caput urgetur, ubi tardius circumactus & ſtagnans, ſerum dimittit, quod in anteriora cerebri & nervorum opticorum thalamos deſtillans, eas obſtruendo, guttam ſerenam producit. Et quia in paroxyſmis epilepticorum nervi, qui oculis motum præſtant, ſimul diſtorquentur, oculorum ſitus interdum pervertitur, unde ſtrabiſmus, quem *Segerus* in *M.N.C. Dec.* 1. *An.* 3. *obſerv.* 162. in infante ex paroxyſmo epileptico ſe obſervaſſe memorat.

§. X.

Maniæ in melancholiam, ac viciſſim

Poſt maniã melancholia & vice verſa.

melancholiæ in maniam, facilem admodum fieri tranſitum, crebra teſtatur experientia; quandoquidem in utroque affectu meningum vaſa viſcidi ſanguinis copia infarcta ſunt, cujus in melancholia tardior & difficillior, celerrimus vero in delirio maniaco eſt progreſſus, propter auctam meningum ſtricturã, ſanguinis citatiorem curſum efficientem. Quemadmodum vero fortiorem ſpaſmum ſemper fere ejuſdem partis atonia & flaccidus languor excipit: ita etiam ceſſantem, quæ in paroxyſmo maniaco præſto eſt, nimiam membranarum & vaſorum cerebri conſtrictionem; eorundem relaxatio & debilitas ſubſequitur, qua poſtea ſanguinis difficilior & tarda per has partes fit progreſſio; ex qua melancholicorum phantaſmata ſua trahunt incunabula.

Ex febre acuta ſurditas.

§. XI.

Ex febre acuta, caput & nervoſum genus occupante, cujus generis ſolet eſſe ſic dicta Hungarica, quam delirium, vel ſtupor quidam, aut acerbiſſima cephalalgia comitatur, ſæpenumero ſurditas, vel minimum difficultas auditus reſultat, quę per totam quandoq; vitam perſiſtit. Non quidem malum alias indicium, ſed ſalutaris criſeos notam præbet, ſi in acutis febribus, circa critica tempora, hebetudo auditus accedit, neque ſine ratione. Nam ſi criſis perfecta eſt, ſtrictura ſolidorum, quæ tamdiu quam febris impetus durat, remittit, eoq; facto, pulſus celeritas & durities minuitur, ſordium per urinam, alvum & cutis tubulos redit evacuatio, & meatus jam magis patuli facti, non tantum tenuem ſeroſum humorem, verum craſſiores etiam fęculentias dimittunt. Verumtamen quia in acutis capiti infeſtis febribus, laxato meningum ſpaſmo, fibris remiſſioribus factis, ſanguis tardius iter conficiens ſerum deponit, quod ad principium nervorum acuſticorum deſcendens, difficilem auditum producit; is neglectus ex facili in perpetuam & immedicabilem ſurditatem tranſit. Quippe ſi caput tum improvide frigori exponitur, vel medentes diſcuſſioni ſtagnantis humoris per convenientia cephalica & ſudorifera minus invigilant, partium cerebri, quæ ad auditus organum pertinent, a ſubſiſtente ſero fit compreſſio, corruptio aut magna læſio.

§. XII.

Poſt hæmoptyſin phthiſis.

A capite, ceu ſuprema corporis regione, ad mediam nempe thoracem, progreſſum facturi, deprehendimus multos eſſe pectoris morbos, qui magnam imbecillitatem vaſtiſſimo pulmonum viſceri inferendo, illud ad varios affectus morboſos diſponunt. Nihil enim frequentius in praxi obſervatur, quam ad hæmopthyſin, præſertim perperam curatam, preſſo pede phthiſis inſequatur, idque eo magis, quando nimis celeriter exitum affectans ſanguis, adſtringentibus vel narcoticis vi quaſi cohibitus fuit. Videlicet quemadmodum veræ omnium hæmorrhagiarum cauſſæ non aliæ ſunt, quam fortes ſpaſticæ vaſa ſimul comprimentes in abdomine aut remotis aliis partibus ſtricturæ, quibus liber ſanguinis circuitus intercipitur, ita ut in coarctatis alibi meatibus, in alias partes cum impetu ruat, ibique perrumpat: ita pari ratione ſi ad pulmones ejus appulſus urgetur, eorum vaſcula, quæ hiant in tracheam, mirum diſtenduntur & ingens ejus in hanc fit effuſio. Quod ſi igitur neque ſpaſmorum, neque inęqualis circuitus ratione habita, adſtringentia præpropere dantur, ſanguis tenuis ac floridus craſſeſcit, in coagulum abit & effluere neſcius, vel putredinem concipit, vel ſecedens ſeroſus humor tubercula ingenerat, ut vomicæ vel ingens exulceratio oboriantur. Etenim quando ob humoris acrimoniam, vel diſtendentem nimis ejus copiam minutiſſimæ pulmonum veſiculæ diſrumpuntur, ex pluribus una, vel plures amplæ cavitates reſultant, extrema vero vaſorum capillamenta exeſa magis patula redduntur, ut multum ſucci chyloſi in cavernulas influat, qui ob hiantia capillaria, & lymphatica vaſa non reſorptus, ſed ſta-

gnans.

Digitized by Google

gnans, lentorem contrahit, ſpiſſeſcit & turbidus ac glutinoſus fieri, ac ſi longius moram nectit, fœtere incipit.

§. XIII.

Ex pleuritide abſceſſus pulmonum.

Pleuritidem in abſceſſum vel empyema tranſire, dudum graviſſimus auctor *Hippocrates*, paſſim in monumentis ſuis tradidit, inprimis *aph.* 8. *&* 15. *Sect.* 5. perhibet: pleuritidem in empyema, (quo nomine, ut auctor eſt *Galenus*, quamlibet in pus mutationem inſignit) degenerare, ſi purulenta non intra quatuordecim dies excludatur materia, & quando hæc in empiemate non deſinit, intra quadraginta dies fluere, phthiſin fieri; id quod etiam experientia confirmatur atque expedita ratione nititur. Nam in pleuritide vera haud abſimili ratione ac in peripneumonia, ipſius pulmonis exterior ſubſtantia, non vero quæ tantum coſtas ſuccingit membrana, inflammatorio & dolorifico ex ſanguinis ſtaſi tumore eſt affecta. Hæc itaque inflammatio ſi penitus diſſipatur, morbus perfecte ſanatur; ac ſi diſcuti renuit, in purulentam abit materiam e pectore rejiciendam. Quod ſi vero intra quatuordecim dierum intervallum nec febris decedit, nec puris excretio ſequitur, tunc juſta eſt ſuſpicio, materiam inhærentem formare vomicam, qua demum rupta, ſi puris ſcreatu intra quadraginta dies non ceſſat, phthiſis præſtolatur; certum quippe tunc eſt indicium, vomicam ulterius ſerpere & acre pus totam pulmonum ſubſtantiam in exulcerationem trahere, unde tabes & phthiſis.

§. XIV.

Quod teſtimonio Aureliani.

Et certe pleuritis longe facilius in empyema cedit, quam quidem peripneumonia, quia recte monente *Cœlio Aureliano p. m.* 420. *peripneumonia eſt tumor in tuto pulmonum corpore, pleuritis vero tantummodo in ejus parte*, vel potius pleuritis eſt inflammatio magis ſuperficialis, peripneumonia vero altior & profundior: in hac ſanguis magis ſeroſus, in illa cruor craſſus ſtagnet. Quare ſicuti ſanguinis chyloſi & gelatinoſi facilis eſt in purulentam materiam tranſitus, ita cruor craſſus difficilius in pus mutatur, ſed magis in corruptionem vel ſphacelum abit, aut vaſa obturat: & hinc peripneumonia eſt morbus valde acutus, qui niſi intra paucos dies diſcutitur, funeſta ſphacelatione vel ſuffocatione perimit. Dignum videtur quod hic interſeratur exemplum Mindæ Weſtphalorum olim a nobis obſervatum, de viro, qui ſuperata pleu- *& exemplis confirmatur.* ritide incidit in tuſſim, maciem, febrem, inquietudinem & ſpirandi anguſtiam, exactis autem ſic duobus menſibus, præter omnem expectationem, pus album & congelatum, ſed, minime fœtens, ad aliquot libras, trium circiter hebdomadum ſpatio rejecit, eodemque evacuato, pectoralis balſami & lactis uſu, perfectæ ſanitati redditus eſt. Neque minus commemorabilis eſt caſus in diſſertatione *de rariſſimo ſucci nutritii ex thoraco ſtillicidio*, expoſitus, ubi pleuritis tandem in empyema, ſiniſtrum totum pulmonis lobum, teſte ſectione, conſumens, degeneravit, eroſis ſimul & apertis ductus thoracici ramulis, quia ſuccus chyloſus, ſapore dulcis, aſpectu lacteus, odore [illegible]tuoſus, cujus ego locuples [illegible] teſtis ſum, per multos annos ad aliquot uncias quotidie, ex thoracis apertura, quæ ad empyematis excluſionem acu facta fuerat, ſtillavit.

§. XV.

Cauſa ſæpe venæſectio: vel nimis parca.

Quod vero tam ſiniſtre pleuritis curatio nonnunquam ſuccedat, in culpa ſæpiſſime eſt imprudens & præpoſtera medentum methodus, qui in ſanguine detrahendo vel nimis parci ſunt, vel interdum nimis liberales & effuſi. Utrumque malum. Recte enim *Verzaſcha obſ.* 8. confirmat, ex neglecta venæſectione empyema facillime ſubſequi, præſertim in ſpongioſi habitus corporibus. In cujus confirmationem *Heurnius comment. ſuper aph.* 8. *Sect.* 5. ſequentem affert hiſto-

hiſtoriam: *vidi*, ait, *juvenem triginta annorum ſucci ſanguiniſque plenum, qui, cum ruri eſſet, humi dormivit ac in pleuritidem incidit. Tarde huic a Medico parumque ſanguinis detractum fuit, dolor perſeverabat, decimo quarto in empyema verſum fuit malum, dein expuratum, tandem cum fœda multa expectoraſſet ac extabuiſſet, obiit*. Idem tamen evenit & empyema gignitur, quando viciſſim nimium ſanguinis, per iteratas miſſiones evocatur, eo quod his repetitis puris rejectio ſupprimitur. Hinc perite *Ballonius lib. 1. epid. pag. 226.* prodidit: *revera graviter ab iis peccatur, qui in pleuritide naturam multo detracto ſanguine exinaniunt*. Et hæc quoque dubio procul cauſſa fuit, quare in juvene viginti annorum, in quo decies phlebotomia celebrata, pleuritis in empyema conceſſit, teſte *Riverio Cent. 1. obſ. 79.*

vel largiore.

§. XVI.

Ex humorum decubitu ad pectus tuſſis, dyſpnœa & puris ſcreatus.

Porro ingens humorum decubitus ad pectus, in iis præſertim, qui pituita abundant & mali habitus ſunt, diuturnam humidam tuſſim cum ſpirandi anguſtia ſuſcitat, qua demum ita læditur pulmonum ſubſtantia, ut copioſiſſima materiæ purulentæ & chyloſæ contingat rejectio. Tono namque vaſculorum & membranarum pulmonalium deſtructo, humores ibi cum ſanguine congeſti hærent, & acriores redditi, diſtendendo & erodendo ingentes cavitates efformant, ad quas perpetuus ſuccorum eſt affluxus, ſtagnatio & extravaſatio. Quam vero difficile ſit hunc humorum motum a pectore ad alia loca divertere, pulmonumque deperditum tonum reſtituere, ii norunt, qui in artis operibus cum ſolertia verſantur. Non vero ſolum Medici imprudenti medela, ſed etiam ipſi ægrotantes, perverſo victus regimine, ſæpenumero multum conferunt, ut humida diuturna tuſſis, tandem in phthiſin, vel etiam aſthma & hydropem, concedat. Peſſimus enim Practicorum mos eſt, ut in tuſſi, cujuſcunque generis, vel originis fuerit, dulcia, incraſſantia, emollientia liberali manu propinent, quibus tam pulmonum, quam ventriculi & inteſtinorum robur amiſſum plus adhuc dejicitur, cui potius convenienti ſtomachica & balſamica medicina erigendo & ſuperfluis humoribus evacuandis, in curatione unice intenti eſſe deberent.

§. XVII.

Ex aſthmate tumores ac hydropi.

Ex ſpirandi anguſtia atque difficultate, quæ orthopneæ, vel aſthmatis nomine inſignitur tumores œdematoſos & hydropes, tam thoracis, quam abdominis, progigni, in praxi ſæpe ſæpius animadvertitur. Et quo magis aſthma urget, ut eſt ſpaſmodicum & convulſivum, eo facilius funeſtum thoracis hydropem, vel etiam ipſum aſcitem producit: ſicut contra lentum & diuturnum aſthma, paulatim cachexiam & œdemata pedum conciliat. Qua vero ratione horum affectuum generatio procedat, explicatu non adeo arduum eſt, quandoquidem vel ob ſpaſticam vaſorum pulmonalium anguſtiam, vel ob meatuum non infrequenter a polypo obſtructionem, ſanguis ex uno cordis ventriculo ad alterum ægerrime per pulmones traducitur, ſed ad cavitatem dextram & hinc ad univerſum venarum genus, propter obicem poſitum, regurgitat. Et quia tardiſſimus inde fit ſanguinis ex venis in arterias tranſgreſſus, hinc ſeroſi humores quam facile in venis repletis ſecedunt inque poroſam maxime inferiorum partium ſubſtantiam ingrediuntur. Longe vero celerior hæc ſeri a ſanguine ſeceſſio tam in pericardium, per auriculæ dextræ poros, quam in thoracis cavum, per aperta vaſa lymphatica peragitur, ubi vel polypo vaſa pulmonalia infarcta ſunt, vel convulſivum, longiori temporis ſpatio affligens aſthma, liberum ſanguinis iter per pulmones intercipit; quippe tunc ſeri per meatus patulos in cavitates expreſſio urgetur ac promovetur.

§. XVIII.

Malum hypochondriacum.

§. XVIII.

Nunc a media corporis regione ad infimam deſcendendum eſt, ubi eos morbos, qui ex viſceribus abdominis a præcedenti morbo debilitatis, prodeunt, ſpectabimus. Ex iis vero, qui in ventriculo ac inteſtinis ſedem ſuam atque domicilium habent, vix ullus frequentior eſt, quam ſpaſtico-flatulentus, multis & variis pathematibus conſpicuus, quem noſtro ævo mali hypochondriaci, vel hyſterici, ſi feminas affligat, nomine efferre ſolent. Nam quando univerſus, a faucibus uſque ad anum elongatus nerveo-membranaceus exquiſitiſſimæ ſenſationis canalis, a morbo præcedente læſus fuerit, adeo ut ejus tonus ac motus periſtalticus deſtructus, vel cruſta villoſa, quæ colatorii munere fungitur, obſtructa, aut glandulæ, quæ ſolventem & fermentalem ſuccum præbent, obſtipatæ fuerint, aut bilis quæ chymi correctorium & optima veluti medicina eſt, intemperata evaſerit: nihil aliud efficitur, quam ut abolita digeſtione & fecum debita expulſione, multi humores crudi, viſcidi, corroſivi ibi conſiſtentes, nervoſas partes exagitando, ſpaſmos, convulſiones & flatus proferant. Quę cuncta ob conſenſum generis nervoſi, anxietates, dolores, inquietudines maximaſque moleſtias in capite, thorace, hypochondriis & abdomine creant. Jam vero diligenti & attenta obſervatione practica conſtat, hypochondriacum hunc morbum non frequentius ingenerari, quam ab intermittentibus, præſertim tertianis, male curatis. Nam ſi ante correctionem vel evacuationem materiæ, quæ febrilis commotionis cauſa eſt, paroxyſmi variis artificiis conſtrictoriis nimis propere reprimuntur, ea in viſceribus & ductibus excretoriis remanet, & ex mora deterior facta, alias periculoſiores ſtricturas & meatuum obſtipationes, cum offenſione ventriculi & inteſtinorum efficit: idque eo magis, ſi diætæ vitium aut intemperantia affectuum, quibus in paſſionibus ſpaſmodicis concitandis nihil potentius eſt, accedat. Intermittentes enim febres quum fomitem & mineram ſuam in ductibus biliariis, pancreaticis atque etiam ventriculi ac inteſtinorum valvulis, plicis atque flexuris habeant, in exquiſite ſentiente hoc canali ſuam potentiam, quæ vix ullis aliis quam ſpaſticis tenſionibus abſolvitur, exſerunt.

Ab intermittentibus male curatis.

§. XIX.

Ex alvi fluxibus tabes &c.

Simili ratione diarrheæ & dyſenteriæ neglectæ, vel perperam tractatæ, immedicabilem ſæpe in inteſtinis eroſionem ac læſionem relinquunt. Nam quid frequentius eſt, quam quod ab intempeſtivo adſtringentium in hiſce morbis uſu, vel ita periclitetur, vel diuturna fere inſanabilis tabeſcentia, lenta febris, cachexia, vel ſpaſticus hypochondriacus remaneat morbus, qui mala diæta & inordinatis animi affectibus multo pertinacior fit & ingraveſcit. Laborabat ante annum honeſtiſſima femina poſt male curatam dyſenteriam acerbe & graviter variis ſymptomatibus, inappetentia, macie, phlogoſi, atroci dorſi, lumborum & abdominis roſione, cum ingenti anxietate & alvi ſegnitie, quam nonnunquam copioſiſſima dejectio ſequatur, hiſque malis ultra ſex menſes eadem cruciabatur, tandem, divina aſpirante gratia, antiſpaſmodicis, roborantibus & leniter evacuantibus a me curata perfecta ſanitate jam fruitur.

§. XX.

Ex quartana hydrops.

Deinceps ex intermittentibus diuturnior quartana, plerumque infimi ventris viſcera, ut hepar, lienem & pancreas, adeo lædere ſolet, ut funeſtus hydrops ſubſequatur: ſiquidem hæ febres alti us utplurimum fomitem ſuam in viſcerum tono deſtructo, eorumque a ſanguine craſſo infarctu, repoſitam habent, unde etiam magnam prudentiam, & ſufficiens quoque tempus ad ſanandum, deſiderant. Niſi enim obſtructio illa viſcerum expedia-

pediatur & ſanguini ac humoribus per vaſa abdominis venoſa liber circulus reſtituatur, ſupervacanea, vel plane noxia, omnis febrilem impetum ſiſtens medicina eſt. Tum quoque nihil eſt inconſultius, quam poſthabita ſanguinis miſſione, vel viſcerum obſtructorum reſervatione, aut alvi ſubductione, ſpecificis ſic dictis, ex quorum numero ſunt cortex chinæ, fraxini, radix tormentillæ, plantaginis, alumen & vitriolacea, motus febriles reprimere. Hæc enim incraſſando & coagulando humores, infarctum & indurationem viſcerum adaugent, quo fit, ut ibi, intercepto ſanguinis curſu, ſerum in vaſa lymphatica magna copia ſecedat, unde in hydatides abeunt, quæ poſtea diſruptæ, ſerum in abdominis cavum funeſto effectu effundunt.

§. XXI.

Quod teſtimoniis confirmatur

Optime hunc generationis hydropis modum, jam olim *Galenus in c.7. aph.55. & l.4. aph.11.* tradidit dum inquit: *ſi aliquando contingit, hydatides, ſive veſicas hepatis aqua plenas diſrumpi, effunditur aqua ad locum membranæ abdominis interioris, epigaſtrio reſpondentem, in quo etiam hydropicorum aqua congregatur.* Idem graviſſimus auctor *Lib.3. in loc. affect. Cap.3.* de hydrope, quartanis male curatis ſuccedente, conqueritur, dum ait: *quartana male curatæ hydropem accedere crebro vidimus, præſertim ſi ægrotus in victu aberraverit & intempeſtivo frigido potu caloris levamen quæſiverit, quo humores incraſſantur, obſtructiones & ſcirrhus in hepate ac liene pariuntur, & tum præcipue, ſi dejecti in paroxyſmo particulari, caloris putridi exhalationem externo quæſito frigore cohibuerint: qui impulſus, utrumque hypochondriorum viſcus adurit & indurat.* Et *Joh. Langius* in *epiſt.48. pag.175. & epiſt.39. pag.142.* hunc in modum diſſerit: *niſi in febribus putridi humoris copiam ademeris, tum non modo tantam crudi humoris copiam calor naturalis concoquere non poterit, ſed præcipue in ſtatu & morbi declinatione reſoluta per calorem febrilem & ſudorem ſubtili humorum ſubſtantia, fæculentior pars* (*Germ.* der Fieber-Kuche) *derelicta fungoſam ac raram epatis ac lienis ſubſtantiam ita infarciet & obſtruet, ut tandem, utroque viſcere, vel altero ſcirrhis obſeſſo & indurato, hydrops aut crurum œdema febrem excipiat. Quod tum maxime accidet, ſi alterantibus frigidis citra evacuationem lenitivam aut evacuativam uſus fueris, quæ materiam plus ingroſſant, quam reſolvunt. Quare, ne in febribus interpolatis nimis diu frigido potu utaris diligenter caveto.*

§. XXII.

Et renum debilitate inflammatio, calculus, ulcera, &c.

Præterea renes a præcedente morbo debilitati, tono eorum deſtructo, non modo facile inflammantur, exulcerantur, ſed & ad calculorum generationem proni ac diſpoſiti evadunt. Evenit id maxime in plethoricis, vel quibus redundans ſanguis per uterum aut ani venas non expurgatur, vel vacuari ceſſat, hinc ipſe, circa vaſa in lumbis ſtagnans, gravativum ibi dolorem æſtumque efficit, quem dolorem, ſi imprudenter Medici calculo adſcribunt & calidiora, quæ urinam movent & calculos pellunt, propinant, gravia dicta renum vitia pleno ſcaturiunt alveo. Nam renalium glandularum & vaſculorum tono, ob nimiam diſtenſionem, deſtructo, tardius procedit urinalis laticis ſecretio & deſcenſio ad veſicam, ut in ſyphunculis urinariis ſtagnans, tartarum, qui calculi eſt materia, ſponte deponat. Deterior adhuc res eſt, ſi inflammatio, & ex hac apoſtema, aut ulcus, generetur. Quam optime autem hi renum morbi arceantur matura ſanguinis miſſione, quam etiam *Riverius Cent.2. Obſ.15.* item *Grulingius in praxi Tr. de calculo p.16.* ad hunc ſcopum obtinendum magni faciunt. Et hæc quoque eſt ratio, quare hæmorrhoides ſupervenientes nephriticis, ceu ſalutiferum remedium ſummopere *Hippocrates aph.2. Lib.6.* dilau-

Digitized by Google

cludat. Hoc itaque naturæ conſilium in avertendis his morbis Medici merito imitari debent, & vel hæmorrhoides ad fluxum perducere, vel pedum venas aperire.

§. XXIII.

Et calculo renum vomitus.

At ſi calculus diutius & firmius principio uretheris impactus hæret, nec ex ſede hac dimovetur: nervoſas has partes perpetuo vellicando, ingentem in ventriculo nauſeam & ad vomitionem ſuſcitat irritationem, adeo, ut ſi quando nec natura, nec ulla arte peregrinus hic hoſpes cedere velit, perpetua ventriculi ſubverſio, cum anxietate, inappetentia, macie & tandem mors ſubſequantur: quale triſte exemplum non ita pridem in præclaro hujus urbis Medico conſpeximus. Nam magnum & arctius eſt renibus cum ventriculo conſortium, hinc *Langius in Epiſt.* 45. *pag.* 168. ſcribit: *plures calculo renali affectos pluſquam annuo ciborum faſtidio tabeſcere vidi, nec unquam eſuriiſſe, in quorum cura alii Medici ventriculi imbecillitatem, alii venarum meſenterii & hepatis vel ſplenis obſtructiones incuſarunt*. Spaſmus quoque a calculo ſuſcitatus, uſque ad ventriculum, & ſæpe etiam ad duodenum propagatus, moleſta conſtrictione hujus periſtalticum motum validiſſime invertit, unde patet etiam ratio, quare calculoſi facile fiant icterici. Neque prætereundum eſt, quod crebra ex calculo afflictio ita ventriculi atque inteſtinorum tonum ac robur immunuere ac labefactare poſſit, ut colica tormina & flatuum proventus calculi obnoxios levi data occaſione vel cauſſa graviter exerceant. Ex renali vero calculo, ſi quando in veſicam prolapſus, ob magnitudinem non foras ejicitur, continua tartari urinalis accretione, calculum veſicalem generari, extra dubitationem eſt. Igitur periti eſt Medici, calculum, qui ex renibus in veſicam deſcendit, quantum fieri poteſt comminuere, ejuſque excluſionem per urethram omni modo promovere, cui ſcopo obtinendo diuretica utique proficiunt.

Iliacus.

Ictericia.

Et veſicæ calculus.

§. XXIV.

Ex uteri vitio hæmorrhagia, abortus &c.

Ex utero quoque male antea affecto plures prodire novos morbos ac vitia, longa experientia ac uſu compertum perſpectumque eſt. Obſervamus id maxime poſt abortum vel partum, quem varia mala, quibus virgines non obnoxiæ ſunt, inſequi ſolent. Quid enim frequentius viſitur, quam poſt puerperium, vel abortum, enormia ſanguinis vel ſeri viſcidi albi fieri profluvia, & abortus, nulla etiam comparente cauſſa, de novo facile contingere, unde in mentem mihi redit aurea illa nunquam ſatis laudandi ſenis *Lib.* 5. *aph.* 45. ſententia: *quæcunque, corpore bene conſtituto, bimeſtres atque etiam trimeſtres abortiunt, nulla incidente abortionis cauſſa, his ſane cotyledones*, i. e. *venarum ac arteriarum orificia, plena mucoris ſunt, & non poſſunt expandere fœtum, ſed diſrumpuntur*. Cauſſa tam frequentis abortionis ſine ulla externa occaſione nulla alia eſt, quam intermiſſa ſanguinis detractio, vel alvi ductio neglecta. Hinc ante ingravidationem, vel etiam commodis menſibus, purgatio ex lenioribus, quæ veteres ob eximium uſum benedicta vocarunt, vel temperate aloeticis balſamicis pilulis, inſtituatur. *Matrona* inquit *Heurnius in Commen. ad hunc aphoriſ. quædam ſæpius abortierat & pituitoſa natura erat, cum vero medicinarum (puta) laxantium uſum iniit, feliciter geſtationem perfecit*. Suadeo igitur cum *Platero in Obſ. lib* 1. *pag.* 86 ut puerperæ poſt partum bene purgentur, ne graves fiant morbi. Neque tantum purgandum eſt, ſed etiam convenienti diæta vitæque regimine & aliis internis & externis roborantibus priſtinus utero tonus reparandus: quo ſalvo ac vigente, & menſium fluxus recte & ordine procedit, quo deſtructo, inordinati fiunt menſes, & inde univerſa corporis œconomia detrimentum patitur.

§. XXV.

Digitized by Google

Ex gonorrhea male curata, &c.

§. XXV.

Ad partes quod attinet genitales & hæ facile vitium contrahunt ab antecedente morbo, quod ad nova mala ſuſcitanda idoneum eſt. Animadvertimus id frequentius in gonorrhea, cui, ſive malignæ, ſive benignæ, ſi nimis cito adſtringentibus cohibetur, multa ac varia mala ſuperveniunt. Ex intempeſtivo enim conſtringentium uſu, tam lacunæ glandulosæ urethræ, quam glandulæ, quæ proſtatæ appellantur, & genuinam gonorrheæ ſedem conſtituunt, facile indurantur, exeduntur atque exulcerantur, hinc continuo fœtida ſanies profluit & inſanabile laticis ex urethra fit profluvium. Et quia hæc ſubtilis acredinis materia conterminas partes veſicæ, nempe ſphyncterem, non raro ſimul afficit, unde ſucceſſive ejus fit eroſio, quæ ægre conſolidata, perpetuam fere iſchuriam & dolorificam ſtranguriam cauſſatur.

§. XXVI.

Post dolores atroces.

Neque poſtremo loco prætermittendum eſt, quod dolores, ſi atrociores fuerint & diu perſeveraverint, univerſum nervorum genus adeo debilitent & tono ſuo partes ſenſui & motui dicatas exuant, ut paralytici, vel alii nervorum affectus, etiam epilepſiæ, inde propullulent; cujus rei clariſſimum documentum edit gravis inteſtinorum dolor, qui colica communiter convulſiva vocatur, cui non raro pareſis ſuccedit, quemadmodum id per experientiam uberius conſtat & multi auctores obſervationibus idem confirmant. Inprimis egregius hanc in rem exſtat locus in *Paulo Æginetà lib. 3. pag. 251. Colica*, ait, *affectio peſtiferæ, cujuſdam luis modo eſt graſſata, ex qua pleriqne in morbum comitialem, alii in artuum reſolutionem, ſenſu incolumi, nonnulli in utrumque ſunt prolapſi, ac eorum qui in comitialem morbum inciderunt, plures interiere, ex iis vero, qui in reſolutionem, plures evaſerunt*. Sequitur autem gravem coli dolorem reſolutio paralytica, quia ordinario poſt nimiam partium ſpaſticam conſtrictionem, poſtea atonia & debilitas excipere ſolet, ad quam promovendam multum valent opiata, quæ ad infringendos dolores, larga & repetita ſæpius doſi, Practici propinare conſueſcunt, quum periti Medici horum uſum ſerio & ſedulo diſſuadeant, & præſertim *Baglivus in praxi med. Lib. 1. §. 1. de colica* appoſita ita ſcribat: *nihil familiarius colicæ ſupervenit, quam paralyſis, cave igitur ne opiata copioſius in ea exhibeas, ſolet enim poſt opiata magnus ſudor ſupervenire, & exinde paralyſis*. Hanc ob cauſſam quoque *Raygerus Obſ.* 50. in crudeli inteſtinorum dolore pilulas Wildeganſii rejicit, quia facile in ſomno ſudor & pareſis ſuccedit. Epilepſiæ fiunt, quando ob vehementem inteſtinorum ſpaſmum & vaſorum conſtrictionem, ſanguis urgetur ad caput, & ſpaſmus quoque ad meninges penetrat, hinc *Thonnerus Cent. 2. Obſ.* 3. identidem poſt colicam notavit epilepſiam, & quod omnia duplicata conſpecta fuerint: humore cryſtallino quaſi e ſede ſua dimoto. Colicis vero & calculoſis, vel etiam tertianis, quod facile icteri ſuperveniant, ratio eſt, quia ſpaſmus in his morbis ad duodenum & vaſa biliaria pertingens, ea valide conſtringit, ut bilis liber ad inteſtina deſcenſus amplius fieri nequeat, ſed ipſa per vaſa lymphatica reſorpta & ſanguini inſinuata, fœdum calorem inducat. Epilepſia. Icterus.

§. XXVII.

De morbi ex priore reliquiis nato.

Vidimus hactenus morborum aliis ſupervenientium primordia atque origines, quæ potiſſimum deſtructo partium quibus inſedit morbus tono, debentur. Jam propoſitum eſt breviter ſtrictimque ea conſiderare vitia, quæ ex morborum reliquiis proveniunt. Primum vero placet hanc in rem divinum noſtrum ſenem audire, qui *aphor. 32. Sect. 4.* hunc in modum ſcribit: *quibus a morbo reſtitutis quippiam eſt infirmum, ibi abſceſſus fiunt*. Quem

Quem aphoriſmum *Heurnius* optime ſic explicat: *quando poſt morbum infirmitatis aliquid ſupereſt, quæ ex laſſitudine & imperfecta criſi judicatur, ita ut ſuperſint materiæ febrilis reliquiæ, aut, ſi liberalius ſe potu & cibo ingurgitent, quam immutata ventriculi actio, temperamentum & habitus perferre poſſunt: tunc in diſcrimen venit homo, quia partes internæ & externæ labefactatæ ſunt, hinc, ſi non accurata diæta acceſſerit, hepatis & lienis ſcirrhi, vel cephaleæ, vel foras in artus, ſi ibi imbecillitas, abſceſſus effunduntur. Quare, ne quid coacervetur, dentur pilulæ aleophanginæ, maſtichinæ, vel Rufi, vel tale quid.* Spectat huc quoque *aphor.* 12. *Sect.*2. *morborum reliquiæ, quæ a criſi ſuperſunt, reciduos morbos parere conſueverunt.* Fit hoc maxime, quando ob fractam naturæ virtutem, ſicut rurſus bene id explicat *Heurnius*, materia morbifica non tota fuerit excluſa, neque in declinatione alvus purgante ſollicitata. *Notæ vero* inquit, *reliquiarum morbi ſunt oris ſiccitas, inappetentia, agrypnia, languor.* Quare recte concludit idem auctor: *plerumque jubemus, ne fiant recidivę, ut quinto vel ſexto die, cum jam convaleſcunt, aſſumant tres vel quatuor pilulas de hiera cum agarico, vel maſtichinas, vel ſyrupum laxativum, aut pillulas Rufi, vel aliquid rhabarbari, aut paſſularum purgantium.*

§. XXVIII.

Quæ propterea ſub movenda.

Profecto cedro digna ſunt hæc ſaluberrima monita, quæ inculcant, ut quieſcente nunc morbo, omne, quod adhuc noxium & morbificum eſt, ſive in ventriculo, ſive in venis ſubſtiterit, excludatur, & corpus ab omni perniciali & excrementitio ſucco, eo quod hic facile pabulum ac fomentum recidivæ ſubminiſtrare, vel novum morbum inducere poteſt. At vero in hoc & graviter & communiter Medici peccant, quod in fine morbi ægris convaleſcentibus ac morbo ſpaſmo remittente, noxias reliquias, neque evacuantibus, neque ſudoriferis, educant, neque robori naturæ atque ventriculi per congruam diætam & proba ſtomachica debite ſuccurrant. Nam, quo languidius medentis auxilium eſt in impetu & ſtatu morbi, eo certius & efficacius in ejus principio atque in declinatione; & quidem ineunte morbo, ut natura adhuc valente obſtacula removeat & materiam quæ in vitio eſt exturbet. Verum quippe eſt *Hippocratis* effatum; *aph.* 29. *Sect.* 2. ita diſſerentis: *quum morbi inchoant, ſi quid videtur movendum, move; quum vero conſiſtunt ac vigent, melius eſt quietem habere.* Sub declinatione vero ejus opera neceſſaria eſt, qua corpus debilitatum rurſus confirmet, vires fractas erigat, quod reſtat adhuc noxium expellat & hac ratione novi morbi, plerumque deterioris generationem impediat.

§. XXIX.

De damnis ex variolarum & morbillorũ reliquiis.

Si vero ullo in morbo, certe in variolis & morbillis, reliquiæ morborum ut expellantur neceſſarium eſt, quod ſi non perficitur, graviſſima ſymptomata & morbi ſuccreſcunt. Inprimis etiam per experientiam conſtat, lympham peccantem, acriorem, in variolis & morbillis, nervis pneumonicis maxime eſſe moleſtam, teſte tuſſi, quæ indivulſus utrorumque plerumque eſt comes & morbillos ſigillatim ſubinde catarrhum excipere ſuffocativum. Relinquitur enim in hoc viſcere, fracto morbi impetu, magna atonia, ob quam coacervati viſcidi humores ibi hærent, & ſuffocationem, niſi cita ope ſuccurramus, inferunt. Porro quemadmodum in his morbis lympha univerſi corporis, veluti fermento quodam maligno, inquinata, corrupta, vappeſcens & corroſiva redditur, ita multo magis id accidit, ſi diſſipata per antecedentem æſtum ſulphurea & balſamica ſanguinis portione, fermenti virulenti portio reſtitat, quæ tam acrem ac corroſivum reddere poteſt lymphaticum laticem, ut non modo in exter-

nis

Digitized by Google

nis etiam oſſeis partibus, ſed & in viſceribus, præſertim pulmonibus, ingentes eroſiones, exulcerationes, vel etiam apoſtema fiant. Recte hinc ac perite *Derebecque obſ.* 104. perhibet: *quotquot variolis ſiccatis non purgati fuerunt infantes in graves morbos inciderunt, hydropem, tabem, ſcabiem, phthiſin, cœcitatem, oſſium cariem & alios innumeros.*

§. XXX.

Teſtimonia. Uberius certe hanc ex variolarum maxime reliquiis noxam teſtantur Medicorum obſervationes, quarum ut nonnullas adducamus haud abs re erit. Sic *Hildanus Cent.6.obſ.*82. poſt variolas non exacte curatas cornuæ eroſionem, tubercula & apoſtemata circa juncturas vidit. Catarrhos ſuffocativos & aphoniam notavit *Albrecht in Miſc. nat. curioſ. Dec.* 3. *A.* 3 *obſ.* 126. memorans: quoſdam poſt variolas, indolentibus tumoribus, qui poſtea in abſceſſus fiſtuloſos ipſi oſſium compagi haud parcentes, mutati ſunt, in tibiis & brachiis affectos eſſe, & ſcite addit: *hoc fateri cogor, vix iis, qui reliquias morbi purgantibus, præſertim mercurialibus, ſedulo everrebant, vel earum virus aliis idoneis præſidiis deſtruebant, tale quid obtigiſſe.* Pariter quanta corroſio lymphæ, poſt variolarum morbum non bene curatum, fit, variæ obſervationes docent, de quibus M. N. C *Dec.* 3. *A.* 4. *obſ.* 1. conſulantur. *Vidi*, ſcribit *Franckius*, *qui per variolas in tuſſim ferinam, in tabem hecticam & phthiſin inciderunt, vidi qui in opthalmias, cæcitatem, varia ulcera, ſcabiem malignam & abſceſſus inciderunt: In filio Bregenſi, poſt variolas, pædarthrocace in manibus, pedibus & ſpina dorſi ac tandem mors.* Et horrenda ulcera poſt variolas emergentia *Tulpius cap.* 52. & 54. quam optime deſcribit. Ulcera mala, pus acerrimum fundentia, notata quoque ſunt a *Collectoribus Actorum Uratiſlav. anno* 1700. *p.* 6. Phthiſica quoque ulcera & apoſtemata, poſt variolas relicta, & nos in praxi annotavimus, & triſtiſſimo exemplo & caſu *Sereniſſimi Saxoniæ Principis*, ante aliquot annos hic placide defuncti, id confirmatum habemus: ubi in thorace aperto integer pulmonis lobus, vaſorum ramificationibus relictis, penitus corruptus & conſumtus, fœtidiſſimo & copioſiſſimo pure in thoracis cavitatem effuſo, viſus fuit. Quin in virgine nobili, quæ, ſine evacuatione, poſt variolas nimis cito corpus frigido aeri expoſuerat, omnium partium contracturam, eamque inſanabilem, conſpeximus.

§. XXXI.

Deinceps, vix unquam tam utiles ac neceſſariæ primarum ſic dictarum viarum evacuationes ſunt, quam in puerperis. Nam non modo tempore gravidationis, ſed & in ipſo puerperio, magna colluvies impurorum humorum colligitur, quos niſi cito & clementer ſubtrahas, complura mala non ſine periculo inde enaſcuntur. Peſſima itaque & deteſtabilis noſtris temporibus opinio invaluit, puerperas, præſertim primis ſeptimanis, plane non eſſe purgandas, ſed ab omni evacuatione abſtinendum. Verum magna damna hinc ſubinde experiuntur, nam exanthema illud, quod purpura vocatur, & in noſtris regionibus puerperis familiariſſimum eſt, vix ulli alii cauſſæ, quam neglectæ primarum viarum repurgationi & lochiorum defectui, adſcribi debet. Nam impuri ex venis affluentes ad inteſtina humores bilioſi & ſalivales diuturna mora putreſcunt, qui rurſus delati ad ſanguinis maſſam, exanthemata purpuracea hæc, vel quandoque eryſipelacea, efficiunt. Ad quæ præcavenda, nihil conſultius eſt, quam altero vel tertio a puerperio die, poſteaquam omnia rurſus ſedata ſunt, balſamicas pilulas ſingulis tribus diebus exhibere, qua methodo non modo lochiorum fluxus promovetur, ſed & a purpura aliiſque gravioribus damnis puerperas immunes perſiſtere, indubitata & cre-

Ex neglecta puerperarum purgatione purpura.

Digitized by Google

creberrima experientia confirmati ſumus.

§. XXXII.

Nec non omiſſa in acutis purgatio. Ejuſdem exanthematis purpuracei malum, in noſtris oris, compluribus acutis morbis, ut variolis & morbillis, febribus continuis, etiam malignis, in declinatione, non ſine ſummo vitæ diſcrimine, ſæpius ſupervenire ſolet. Rationem vero nullam aliam invenio, quam quod peſſima opinio apud nonnullos Medicos uſque eo regnavit, alvi ſubductionem dictis in morbis periculi eſſe pleniſſimam, unde per quinque vel ſex dies & ultra, ægrotantes ſine hac relinquunt, quod non poteſt non peſſime cedere. Nam perpetuus quum ſit ſuccorum in morboe corpore ad inteſtina affluxus, non poteſt aliter fieri, quam ut, ſi non excludantur, more & æſtu plane alienam & malignam naturam induant. Hinc aliorum morborum fomitem præbent, eoque magis, ubi ſudorifera calida adhibentur, quæ exagitatione putredinem humorum auctam intimius corporis penetralibus inſinuant. Quare ſaluberrimum conſilium eſt, alvum nunquam diu adſtrictam retinere, ſed enematibus vel blandis vacuantibus eam liberam ſervare. Recte enim *Riverius in praxi med. Lib.*17. *Cap.*1. *de variolis* præcipit: enemata, non ſolum in morbi principio, ſed etiam toto morbi decurſu uſurpanda eſſe, ſi alvus ſponte non fluat, idque ſingulis vel alternis diebus; & hoc præclarum præceptum merito in omni febrium curatione locum invenit ac ſervandum eſt.

§. XXXIII.

De recidivis morborum. Quemadmodum itaque ex reliquiis ſuperati morbi & debilitate ab eodem ſolidis inducta, novæ paſſim ſuccreſcunt morboſæ paſſiones: ita frequentius quoque accidit, ut morbus jamjam ſanatus recidivet ac denuo repetat, quando videlicet prior pariter non perfecte a natura judicatus vel curatus fuit, neque materia morbifica, Medici aut ægrotantis culpa, penitus educta, vel nova mox ingenita. Nam quicunque morbus ſubito ſine ratione & bonis ſignis diſceſſit, is plerumque revertitur; ita tamen, ut quo citius redeat, vel quo vires debiliores ſint, eo plus periculi alat, eo quod natura a primo morbo fatigata, ſecundum vix ſuſtinere poteſt. Hæc autem morbi reverſuri ſunt indicia, ſi convaleſcens manet imbecillis, nec cibum appetit, nec rite concoquit, ſed multa nauſea & ructu nidoroſo vel acido afficitur, ſi ſpiritus male olet, præcordia inflata ſunt & facies livida, ſi interior cum ſiti percipitur æſtus, quippe quæ depravatam ventriculi coctionem arguunt, qua præſente morbus adhuc vel intus deliteſcit, vel nova ad eundem reſuſcitandum colligitur minera. Interim tamen minori diſcrimine ſtipatur recidiva, quæ ex mala victus ratione poſt morbum, quam quæ ex relicto vitio excluditur.

§. XXXIV.

Inprimis autem facillime febres intermittentes redeunt, tum maxime quando febriles motus, antequam materia quæ in vitio eſt, penitus correcta & educta, nimis cito adſtringentibus ſupprimuntur, quandoquidem hoc facto, ex facili in diſpoſito adhuc ad ſpaſticas commotiones nervorum ac fibrarum genere, denuo ſtricturæ & motus priſtini recrudeſcunt. Nihil vero ad inducendam febris recidivam tam promtum paratumque eſſe obſervatur, quam ſi ſuperata illa, quis ventis borealibus corpus objicit, aut in loca frigida humida, ſubterranea, aut templorum concamerationes concedit, quo illico horror, dolor dorſi, languor ipſaque febris contrahitur. Forte quoque purgans quam facile, ſi reliquiæ febriles adhuc in penetralibus corporis latitant, febris reditum proritare poteſt, nullam aliam ob cauſſam, quam quod ſubtile illud acre virus redolens eorum principium ſpaſticas in genere nervoſo provocet conſtrictiones. Acutas etiam, præſertim in-

Febrium intermittentium.

& acutarum.

inflammatorias febres, ſæpius magno cum vitæ diſcrimine redire, experientia conſtat, id quod facile accidit, ſi convaleſcentes nimis cito ante primarum viarum repurgationem juſculis nutrientibus, ex carnibus & ovis, nimis ſe replent, aut liberalius vinum ingurgitant, vel gravioribus animi affectibus indulgent.

§. XXXV.

Capitis morborum. Vix quoque ullus tam facile repetit morbus quam gravior capitis, ut apoplexia, paralyſis, epilepſia, hemicrania & inſania, eo quod hi morbi in parte affecta ingentem imbecillitatem & pravam diſpoſitionem relinquunt, quæ accedente animi affectu, immoderata refrigeratione, admiſſa ebrietate, vel gravi alio in diæta vitio, eundem ſubito ciet ac denuo concipit morbum. *colicæ &c.* Pariter obſervavi abſceſſus pulmonum, hydropem abdominis & pectoris, nec non colicam, eos, qui vix ab iiſdem liberati, vitæ victuſque ratione minus valetudinem curarunt, denuo corripuiſſe. *calculi arthritidis.* Longe frequentius & crebrius renum calculus, podagra & arthritis reſultant, ob maximam, quam partibus quibus incumbunt quoſque dolorum atrocia delaſſant, inducunt laxitatem ac debilitatem, ita prorſus, ut qui ſemel iiſdem affectibus, ſæpius eorum inſultus experiatur, ac rarius vel plane non, ab iiſdem penitus liberetur. Haud poſtrema itaque Medici cura eo dirigenda, qua abacto morbo, ejuſdem recidivam avertat, eumque in finem cum valetudine in gratiam redeuntibus exactas leges ac regulas diæteticas præſcribat, has ut obſervent ſerio inculcet, & congruis laxantibus ac roborantibus, aut etiam decenti ſanguinis miſſione, imminens periculum prudenter arceat atque præſcindat.

CAPUT XI.

De rationali pulſuum explicatione & judicio in morbis recte ex iiſdem formando.

§. I.

IN ſuperioribus potius fundamenta & capita veræ & rationalis pathologiæ, quæ reſolvendis morborum hiſtoriis apprime inſerviunt, conciſe quidem, ſed ſatis ſolide ut arbitror, tradidi: nunc ad doctrinam a Veteribus maximi ſemper habitam & celebratam veniam, quæ ad penitiorem morborum diagnoſin & ipſam quoque prognoſin neceſſaria, ad certitudinem artis, exiſtimationem & famam apud doctos & vulgus Medico conciliandam, maximum utique confert momentum. *Veteres minus recte pulſuũ doctrinam tradiderunt.* Utut vero inter Veteres antiquiſſimum noſtræ artis parens *Hippocrates*, in hac Medicinæ parte admodum diffuſus & operoſus fuerit, ut plures etiam de prædictionibus, prænotionibus & prognoſticis libros conſcripſerit; nihilominus tamen permulta, ut ingenue fatear, in iis comprehenduntur, quæ in noſtris præcipuæ regionibus, uſu & applicatione carent. Nam regulæ illæ & aphoriſmi prognoſtici magna ex parte particulares ſunt, ad certos caſus & peculiares circumſtantias, quæ tamen deficiunt & non adjectæ, reſtricti, tantum abeſt, ut perpetuæ ſint obſervationis & applicationis. Quumque in diagnoſticis & prognoſticis vix ulla ſit excellentior magiſque neceſſaria doctrina de pulſibus; mirandum certe eſt, in *Hippocratis* monumentis nullam vel plane exiguam ejus reperiri mentionem, quum tamen in diſquiſitione de urinis, plus quam par ſit, & uſus exigat, diffuſus ſit, atque occupatus. Quam breviter vero & conciſe ipſe *Hippocrates*, tam late & prolixe *Galenus* de pulſibus ſermonem fecit, quippe qui innumerabiles fere pulſuum fixit differentias,

quæ

Digitized by Google

quæ nec menti concipi poſſunt, nec reipſa, ut recte animadvertit *Montanus*, obſervantur. Hunc poſtea, ceu ducem, cœco ſtudio plures ejus aſſeclæ ſequuti ſunt, & fideliter tam numeroſas, confuſas, vix explicabiles & conceptibiles pulſuum ſpecies in ſcripta ſua tranſtulerunt, quæ nonniſi ad ingentem tironum Medicinæ confuſionem facere poſſunt.

§. II.

Quos recentiorum quidam perperam ſequantur.

Veteribus quidem facile condonandum, quod in pulſuum dignotione & evolvenda eorundem natura atque origine, tot hallucinationes admiſerint, eo quod ſanguinis circuitum, veram & genuinam pulſuum cauſſam ignorarunt; quo utique factum eſt, ut verum uſum pulſuum, nec in diagnoſi, nec prognoſi, tam in ſtatu ſano, quam præternaturali, cognoſcendo, recte intellexerint. Recentioribus vero, qui nobiliſſimum hoc inventum norunt, merito vitio vertendum, quod multi adhuc eadem chorda oberrent, & ex tanta a Veteribus conficta pulſuum multitudine & multifaria denominatione, veluti ex labyrintho, cum certa ratione ſeſe extricare nequeant. Si cauſſam quærimus, hæc præcipue ſubeſt: quod plerique hanc de pulſibus doctrinam non ad mechanicam ſcientiam, ſive regulas motuum, ad quam tamen proprie ſpectat, examinaverint. In quo quidem doctrinæ genere *Bellino* melius verſatus eſt nemo, quem ſi inſpexiſſent, quibus mechanica ſordent, perſpicuum ſane conceptum de arteriarum & ſanguinis per eas motu adepti eſſent; ſed qui præjudiciis occœcati ſunt, nunquam volunt diſcere, quæ nunquam didicerunt.

§. III.

Qui ſyſtolen arteriarum, motum negant maxime errant.

Quod vero magis adhuc mirandum adeo quidam in luce caligant, ut dubitent, num in arteriis ſyſtole, ſive motus contractorius ſuccedat, cujus beneficio ſanguis ex ipſis in venas, & ex his verſus cor refluus propellatur? Sed quis putarit, hos ipſos ignorare, motum tonicum, de quo tam frequens ipſis ſermo eſt, in reciproco motu conſtrictionis & relaxationis conſiſtere, & hunc non tantum muſculis & fibris, ſed maxime omnium canalibus, qui ex tunicis nervoſis & fibroſis elaſticis conflati ſunt, omnibus eſſe proprium, adeo, ut nullum quod fluidum vehit in corpore animali vas hoc ipſo ſit deſtitutum. Deinceps noſtri utique ſcire debuiſſent, quod horum ſimpliciſſimorum motuum vere vitalium ea ſit natura ac indoles, ut unus ſemper alterum ſequatur, atque proritet ita quidem, ut ſyſtole ſuſcitet diaſtolen, & diaſtole rurſus ſyſtolen, unde motus exſurgit perpetuus, & cor in machina animali recte dicitur perpetuum mobile, quod argumentum latius in *tom.* I. *medicinæ rationalis ſyſtematicæ* deduximus & illuſtravimus. Tum apud omnes in confeſſo eſt, pulſum, qui tactu in arteriis percipitur, eſſe nonniſi expanſionem & elevationem arteriarum a contractione cordis, qua ſanguinis portio in alveos intruditur, producta; niſi itaque arteriæ poſt expanſionem iterum in priorem ſtatum & dimenſionem ſe reſtituerent ſub contractione, neque nova receptio ſanguinis & iterata ampliatio, neque etiam progreſſus in vaſa reducentia, poſſet contingere. Porro ſyſtolen ſive activam laterum contractionem, licet tactu vix perceptibilem, in arteriis vigere apertius teſtatur ſanguinis per arterias vulneratas vel abſciſſas ſaliens effluxus, ita ſuccedens, ut in diaſtole quieſcat, in ſyſtole vero cum impetu elidatur. Tacemus, quod figura & ſtructura valvularum ſeminalium idem luculenter arguat, quippe quæ orificiis arteriarum e corde egredientium admirabili artificio eum in finem appoſitæ ſunt, ne ſub ſyſtole arteriarum, quæ diaſtolen ſequitur, ſanguis ad cor refluat ac reprimatur. Neque denique ſublata arteriarum ſyſtole, ſive

Digitized by Google

potentia elaſtica, quæ dilatatione & reciproca contractione abſolvitur, intelligi poteſt, quo modo tota non ſolum ſanguinis, ſed etiam humorum univerſi corporis maſſa, quæ exacte poſito calculo, pro diverſitate individuorum, in grandi corpore & robuſto ad 70. vel 80. libras accedit, intruſa una vice a corde in principium arteriæ ad ſummum ſanguinis uncia, poſſit dimoveri & in circulum agi. Et certe neutiquam ſufficit dicere, arterioſa vaſa cum venoſis reducentibus non eſſe continua, ſed arteriarum extrema in poroſam partium ſubſtantiam ſanguinem a corde advectum fundere, & effuſum mediante motus tonici vi ac potentia in venas & per has ad cor trudi, ſicque cruorem in motu progreſſivo refluo eximie adjuvari. Nam ſuppoſita illa humorum in poros & interſtitia fibrarum extravaſatio, commentum & haud levis error anatomicus eſt, cui partium & totius corporis mere vaſculoſa, exceptis filamentis fibroſis, compages uberrime illuſtrata, & confirmata, artificioſiſſimis *Ruyſchii* injectionibus, quibus etiam docemur, nutritionem corporis nonniſi inſigni expanſione ſubſtantiæ vaſculoſæ partium a contentis ſuccis fieri, apertiſſime repugnat.

§. IV.

Nonnulli multas pulſuum ſpecies numerant,

Eandem cenſuram meretur quorundam ſententia, qua noſtris temporibus, quum a ſagacioribus Medicis jam dudum iſtæ multiplices & inexplicabiles pulſuum Galeni ſpecies exploſæ, antiquum recoquunt & tantum non omnes illas ad faſtidium uſque inculcant. Videas nonnullorum ſcripta, in quibus pulſus fortis, vehemens, magnus, plenus, longus, brevis, durus, mollis, parvus, vacuus, debilis, humilis, frequens, rarus, celer, tardus, ſerpentinus, vermicularis, formicans, caprizans, tremulus, undulatorius, myurus, ſerratus, dicrotus, manifeſtus, obſcurus, intermittens, inæqualis, ceu vere & diſtincte exiſtentes ſupponuntur, ex variis mentis præfigurationibus explicantur, & ad prognoſin formandam ſterili plane molimine applicantur. Quo quidem nihil aliud faciunt, quam ut pulſuum diſquiſitioni tenebras inducant, & vel ſuo exemplo effatum, quod ipſe *Galenus lib. 1. de pulſuum doctrina* pronunciare non veritus eſt, confirment: tantam in pulſibus ſolis addiſcendis eſſe difficultatem & obſcuritatem, ut tota hominis vita illi cognitioni atque exercitationi tribuenda videatur.

§. V.

Ad motus eſſentiam quatuor tantum ſpecies pulſus pertinent.

Ego potius hoc in loco pulſuum ſcientiam ac differentiam ſecundum mechanicas rationes & leges breviter proponam, quo liquido appareat, quam paucæ pulſuum ſint & revera exiſtant ſpecies, unde ſuam petant originem, & quam eximium uſum eorum exactior notitia in praxi medica obtineat. Quemadmodum itaque in mechanicis nonniſi duæ ſimplices & genericæ motuum ſpecies dantur, motus nempe magnus & celer, cui parvus & tardus opponitur; ita etiam duo tantum in genere pulſus, magnus ſcilicet & celer, hiſque appoſitis tardus & parvus, præſto ſunt. Magnitudo & parvitas in motu, de mole quæ movetur, magna vel parva dicitur: celeritas vero & tarditas, de ſpatio, quod mobile longiori, vel breviori tempore, emetitur. Pulſus igitur magnus is appellandus, quando ab inſigni copia ſanguinis a contractione cordis in arterias intruſa, arteria amplius diducitur ac elevatur; parvus viciſſim, ubi ab exigua portione immiſſi cruoris non adeo ampliatur. Et celer pulſus is dicendus, quando brevi temporis ſpatio arteriæ dilatatio perficitur, tardus contra, ſi longior temporis intercapedo ictus intercedit. Deinde ex binis his ſpeciebus compoſitis alia emergit, vehementia nempe atque debilitas, ita quidem, ut celeritas cum magnitudine conjuncta vehementiam, par-

magnus, & parvus,

celer & tardus

Et ex his compoſitus vehemens & debilis.

parvitas vero & tarditas, debilitatem conſtituat, quod motuum genus utique etiam in pulſibus locum habet.

§. VI.

Reliqui vel non ad eſſentiam motus pertinent.

Frequentia vero & raritas, item æqualitas & inæqualitas, non ſunt eſſentialiter affectiones motus, eo quod non de ſingulis motibus, ſed tantummodo de ſucceſſu & ſerio eorundem prædicari queunt, & frequentia quidem de numero, majori raritas de minori, æqualitas & inæqualitas, item intermiſſio, de ordine & ſucceſſu motuum. Neque etiam durities & mollities de eſſentia motuum eſt, ſed tantummodo diſpoſitionem corporis, quod movet, vel movetur, denotat,

vel fictitii ſunt.

Reliquæ omnes pulſuum ſpecies ſunt fictitiæ, quæ revera non dantur, neque mente concipi, neque explicari poſſunt; licet minime negandum, diverſos magnitudinis & parvitatis, item celeritatis & tarditatis, vehementiæ quoque & debilitatis eſſe gradus. Proinde vehementer utique ii errant, qui diſcrimen comminiſcuntur inter pulſum parvum, humilem, contractum, obſcurum, latentem, vacuum, anguſtum, conciſum profundum, quum nonniſi una ſpecies ſit, & a parva elevatione arteriæ proveniat, &, ſi quidem diſtinctio facienda, parvus, minor & minimus, rectius dicetur. Ejuſdem notæ eſt diſcrimen, quod nonnulli inter magnum, plenum, amplum & manifeſtum pulſum, nec non vehementem, impetuoſum, robuſtum, fortem & valentem eſſe volunt, utpote priores denominationes omnes nonniſi magnam vel majorem arteriæ expanſionem, & poſteriores amplam cum celeritate factam dilatationem, produnt. Illi vero Galenicorum pulſus myurus, formicans, vermicularis, tremulus, caprizans, ſerratus, dicrotus, nonniſi ſpecies ſunt pulſuum magis vel minus inæqualium, qui pro varia mixtione, ordine & ſucceſſu variant, ita, ut mox parvus, mox magnus, poſtea celer & tardus ictus percipiatur.

§. VII.

Pulſus celer & frequens ſeparatim percipi nequit.

Majoris momenti quæſtio eſt; num pulſus celer & frequens, tardus & rarus, inter ſe differant? an vero pro uno eodemque haberi poſſint? Nolo hoc loco repetere, quam acrem contra omnem expectationem mihi celeberrimus vir moverit olim controverſiam, quum celerem & frequentem pulſum in praxi medica pro uno pulſu haberi poſſe ſcripto aſſererem. Is enim hanc meam aſſertionem ſuæ de febribus doctrinæ directe adverſari putans, quod ingens inter pulſum celerem & frequentem intercedat diſcrimen, propugnare & integro ſcripto defendere ſibi ſumſit. Ego vero in *diſſertatione* de *pulſuum natura & uſu*, nec non in ſchediaſmate apologetico clarius, & quod ſciam primus detexi: celeritatem quidem & frequentiam in motibus mirum differre, dum illa de intenſione & tempore motus, hæc vero de numero motuum prædicatur, qui tamen proprie non ſpectat ad eſſentiam motuum. Quandocunque vero ſermo eſt de motibus, ubi ſemper unus alterum una ſerie ſequitur, ut fit in pulſibus: hæc eſt quæſtio: annon frequentia a celeritate ſingulorum motuum oriatur; & annon hæc ipſa certus index ſit celeritatis ſingulorum? quod ego quam maxime merito affirmavi. Etenim nulla certe alia ſuppetit ratio, ſingulorum ictuum celeritatem, vel tarditatem accurate, ratione temporis dijudicandi ac determinandi, quam ex frequentia & repetita vibratione, ita quidem, ut ſi e. c. eo temporis ſpatio, quod vocant minutum, in uno centum pulſus numerentur, & in alio quinquaginta, priores duplo majori celeritate quam poſteriores contigiſſe, demum conſtet. Quapropter nec pulſus celer, nec frequens, mente, multo minus reipſa, ullo in morbo ut diſtinctus demonſtrari poteſt, niſi pulſum, qui fit in arteria dura & conſtricta, celerem dicere velimus.

Digitized by Google

Quod ... dicitur.

§. VIII.

Et hanc eandem de imaginaria pulſus celeris & frequentis differentia ſententiam, Medicorum celeberrimi profitentur. Diſerte ſane verbis *Sylvius prax. lib. 1. cap. 26. celeritas*, ait, *pulſui adſcripta, mente quidem concipi poteſt, non item digitis tangi ac percipi*. Id quod etiam confirmat acutiſſimus Medicus & Mathematicus *Bellinus* in *tr. de pulſibus pag. 75. celer*, inquiens, *pulſus, quia digito minimo temporis perſiſtit, in ſtatu a naturali parum recedente, vel non datur, vel tactu diſtingui non poteſt, quum naturalis motus extrorſum arteriæ vix punctum temporis duret, multo minus in ſtatu præternaturali id ſenſibile erit*. Egregie quoq; eandem in rem ſcribit *Schelhammerus de pulſibus p. 73.* pulſum frequentem non citra celeritatem obſervari. Et hinc etiam eſt, quod nunquam in obſervationibus medicis, pulſus tardus & frequens, celer & rarus conjuncti deprehendantur. Non ſine ratione itaque in conſideratione medico practica celeritas pulſuum pro frequentia, & frequentia pro celeritate ponitur. Et quia unius ictus celeritas tactu per ſe non poteſt dignoſci atque percipi, eo quod vix temporis punctum complet, conſultius eſt, numerum ictuum beneficio horologii quod minuta ſecunda monſtrat, metiri atque determinare, quali inſtrumento inſigni cum fructu in artis exercitio uſque eo uſus ſum.

Ideoque ſine errore unus pro altero ponitur

§. IX.

Pulſus durus ac mollis dicitur reſpectu arteriæ

Longe aliter de pulſu duro ac molli ſentiendum. Hic enim licet ipſius motus eſſentiam non tangat, ſed tantum talis dicatur reſpectu arteriæ, prout nempe ea plus minus tenſa, renitens, dura, vel flaccida, mollis & relaxata eſt; nihilominus tamen multum ſane refert noſſe, qualis ſit conſtitutio & diſpoſitio inſtrumenti mobilis & moventis, ratione texturæ ſtrictioris, vel laxioris, adeoque num conſtrictæ, vel laxæ ſint cordis fibræ & arteriarum tunicæ, utpote quo major ſolidorum tenſio & conſtrictio, eo major eſt niſus, intenſio, reniſus ac renitentia in motibus, & contra. Hæc vero tenſio & durities arteriarum & fibrarum univerſi corporis nervearum & carnoſarum, deprehenditur vel in ſtatu naturali, a conformatione nativa in ætate juvenili, cholericis, item ſenibus, ubi arteriarum pultus valde tenſus ac durus eſt, mollior vero textura in ſanguineis, phlegmaticis, item in pueris, vel obvia etiam eſt in ſtatu præternaturali, & nil niſi ſpaſmi quædam ſpecies eſt, quæ quam maxime tangit tunicas arteriarum, ex fibris nerveis & muſculoſis compoſitas. Et quoniam ſic ipſa diſpoſitio arteriarum, ceu inſtrumenti motus, plurimum confert ad pulſuum mutationem, in proclivi eſt ratio, quare non ſemper unus idemque pulſus teſte *Ballonio*, in utroque brachio obſervetur, id quod etiam nos in hemiplexia aliquoties obſervavimus. Et apprime huc facit luculenta obſervatio *Raygeri pag. 20.* qui ſcribit: *in quampluimis militibus ſauciatis & male curatis, notabilem differentiam inter pulſum ſani & læſi lateris obſervavi*.

§. X.

Necnon convulſivus.

Supereſt adhuc in pulſuum claſſe is, qui maxime omnium memoratu dignus, convulſivus meo quidem judicio merito dicendus. Hic pariter non a ſanguine arterioſum alveum perlabente, ſed potius ab ipſa nervoſo-muſculoſa ac membranoſa arteriæ ſubſtantia proficiſcitur, & tractorio ac tremulo ſubſultorio motu, quaſi arteria ad ſuperiora raperetur, ſeſe prodit, atque in febribus acutis mortis præſagium præbet; eaque propter recte dici poteſt pulſus morientium, cui plerumque inæqualis vel intermittens jungitur. Nam ſicuti circa mortis confinia in toto ſyſtemate nervorum & nervoſarum partium, confuſio & irregularitas motuum cum convulſione percipitur; ita etiam id ipſum contingit in arteriarum tunicis nervoſis, & tactu ſentitur.

§. XI.

Digitized by Google

Pulſuum cauſſa cordis motus ſyſtalticus.

§. XI.

Conſtitutis ſic pulſuum differentiis & genuinis ſpeciebus, evolvendæ ſunt eorundem cauſſę inquirendo maxime, quomodo iidem pro diverſitate corporum, atque etiam rerum non naturalium uſu, differant. Ad pulſuum itaque cauſſas quod attinet: originaliter iidem a cordis motu ſyſtaltico & diaſtaltico deducendi ſunt. Hic enim cordis motus maxime omnium dici debet vitalis, & cor primum movens ac ultimum moriens. Scilicet cordis ſtructura ex fibris quamplurimis firmis tenſis, expanſibilibus & contractibilibus, ſive elaſticis, longe artificioſiſſime eſt contexta, & ex harum vi ac potentia, validam contractionem, ſeu motum activum, ſortitur, quia a ſanguinis aereo elaſtici valde ſpirituoſi (qualis fit ex breviſſimo illo circulo ex cordis ſubſtantia in pulmones, & ex his in hanc, dum portio ſanguinis ex pulmonibus ſubtilior facti, per ſubſtantiam cordis muſculoſam tranſit, & mox rurſus beneficio arteriæ pulmonalis ad pulmones fertur, tenuior rediturus) per vaſa coronaria tranſeuntis influxu animatur; & potentia ac virtute fluidi ſubtiliſſimi quod ex pari octavo & intercoſtali nervorum affertur, magis augetur.

Et diaſtalticus a ſanguine appulſo.

§. XII.

Deinde quum motus cordis non uno illo contractorio, ſed reciproco altero diaſtaltico abſolvatur, poſterior quidem reſpectu cordis, quod patitur dilatationem, dici ſolet paſſivus, nihilominus tamen hic quoque motus dilatatorius, qui fit a contractione arteriarum & impulſu ſanguinis in venas, neceſſarius eſt ad ſyſtolen ſive vim elaſticam contractoriam. Etenim quia corporum elaſticorum ea natura eſt atque conditio, ut poſt dilatationem ſeſe rurſus contrahant, & poſt nimiam contractionem iterum amplient ac in priſtinum ſtatum reſtituant: in corde quoque tanquam parte mira elaſtica virtute inſtructa, poſt expanſionem ejus contractio de novo ſuſcitatus, ita, ut experimentis conſtet, quo major & quo crebrior diaſtole & expanſio, eo majorem fieri ſyſtolen & conſequenter pulſum arteriarum. Confirmatur hoc luculenter ex eo, quod affluente copioſius & velocius ſub motu laborioſiori, vel aſcenſu ſcalarum, intenſiori & longiori ſermone, ad cor ſanguine, non modo ejus motus intendatur, ſed & pulſus major & crebrior micet & corpus plus incaleſcat; contra vero ſi debita ſanguinis quantitas cordi vel per largiores hęmorrhagias, vulnerationes, aut venarum inciſiones ſubtrahitur, ſyſtoles ejus cum pulſu & ſanguinis circulo vel valde imminuitur, vel penitus perit ac vita intercidit. Notavimus paucis abhinc diebus ejuſmodi exemplum in femina, quæ, cur neſcio, ſubito enorme ſanguinis experta eſt profluvium, ut animo primum deficeret, demum tamen refocillaretur. Sed quum e lecto cruore conſpurcato levaretur & paullo diutius erecta ſederet, ſubito exanimis concidit atque extincta eſt; nullam aliam ob cauſſam, quam quod ſanguine ob ſitum perpendicularem cordi detracto, ſyſtoles periit & ſic totus ſanguinis circulus ſubſtitit; qui forſan promto revocari potuiſſet auxilio.

Hinc cordis motui reſpondet pulſus ac ſit.

§. XIII.

Sicut itaque æquabilis & moderatus influxus ſanguinis in vaſa coronaria, & conveniens ejus quantitas in cordis thalamos effuſa, motum cordis naturalem, æquabilem & moderatum efficit; ita pariter æqualis & temperata ſanguinis in arterias propulſio, & ipſi cordis motui reſpondens, a moderato ſanguinis & fluidi elaſtici in arteriarum tunicas appulſu dependens arteriarum reniſus ac ſyſtole, pulſum facit naturalem, viciſſim præternaturalem, quando hoc temperamento recedit. Et pulſus quidem magnus, ſive ampla arteriæ dilatatio, indicat copioſiorem ſanguinis ad cor affluxum & ſimilem etiam in arterias effuſionem. Parvus viciſſim parcio-

Magnus vel parvus.

 rem

rem ſanguinis in cordis ventriculos confluxum & exiguam ejuſdem diaſtolen, idemque in arteriis contingere denotat. Quando porro arteriæ celeriter micant, citatiorem ſanguinis ex partibus ad cor ſuccedere refluxum indicio eſt, ſi tarde, tardum. Vehemens pulſus adeſt, ubi celerius ingens ſanguinis copia ad cor per venas appellitur: debilis contra, quum pauca quantitas tardo. Inæqualis vero arteriarum pulſatio, ſive mox magna, mox parva, mox celer, mox debilis, intermittens quoque fit, quando liber ſanguinis tranſitus per vaſa coronaria, vel etiam ventriculos cordis, a quodam obſtaculo impeditur, ac vel ſanguis grumefactus craſſus in vaſis coronariis, vel fibroſum aut polypoſum concrementum in auriculis vel cavitatibus ventriculorum vel vaſorum cordis hæret, vel etiam fit, quando ſanguis craſſus & copioſius celeriter ad cor truditur & ſyſtolen ejus ad tempus opprimit.

Celer vel tardus.

Vehemens ac debilis.

Vel inæqualis ac intermittens.

§. XIV.

Major quam vulgo putatur ſuccorũ in corpore eſt quantitas.

Jam quum pulſus cordis & arteriarum vitalem illum ſanguinis circulatorium motum regat ac tueatur, ac is viciſſim ab hoc ſuſtentetur; quæſtio diſquiſitione haud certe indigna incidit: quoties una hora univerſa ſanguinis & humorum maſſa mediante illo perpetuo circulo per cor tranſeat. In hac autem decidenda, ingens inter Medicos eſt ſententiarum divortium, dum non ſolum in determinanda ſanguinis & humorum quantitate in univerſo corpore, ſed etiam ea, quæ uno ictu e corde ejicitur, mirum diſcrepant; ita quidem, ut omnem humorum in corpore ſano, adulto ac robuſto apparatum, alii ad 30. alii ad 24. 20. & 16. libras accedere autument; pondus autem cruoris, una ſyſtole e corde pulſi, quidam unam unciam, quidam dimidiam, pondere æquare, cenſeant. Verum mihi certe vehementer errare videntur ii, qui tam exiguam molem & portionem humorum per cor & vaſa omnia ferri affirmant, & in eo plerumque decipiuntur, quod tantummodo ſanguinis rationem ineunt, quaſi ille ſolus circumagatur, quum tamen longe major ſit quantitas lymphæ, ſeri, chyli & ſucci alibilis, quos omnes humores innumera vaſcula & tot canaliculi, e quibus maxima ex parte compages corporis noſtri ejuſque partium coagmentata eſt, continent, & qui pariter non ſubſiſtunt, ſed jugi etiam motu circumaguntur, id quod etiam de ſucco cerebri, medullæ ſpinalis ac nervorum dicendum. Deinde illi quoque admodum falluntur, qui quantitatem omnem ſanguinis ex ejus per vaſa aperta effluxu metiuntur, eo quod hic tamdiu tantum, quam cordis & arteriarum motus, ſuccedit, hoc autem poſt interceptum a ſubtracto ſanguine ad cor affluxum & ſublatam diaſtolen, pereunte, ſubſiſtit, reſtitante adhuc in vaſis minoribus & inferioribus magna cruoris copia.

§. XV.

Et major fluidorum, quam ſolidorum.

Proinde alia potius via ac methodus excogitanda, qua proportio liquidi ad ſolidum in corpore humano clare & certius poſſit detegi; id quod mea quidem ſententia commodius perfici nequit, quam ſi fluidarum æque ac ſolidarum partium nonnihil lance prius libratum calori exponitur, quo humidum aufugiat, & exſiccatum poſtea rurſus ponderatur, videndo, quantum perdiderit ponderis, & inde calculum ſubducendo. Varia hunc in finem inſtitui experimenta, & ſæpius quidem cum ſanguine e vena miſſo, ac deprehendi quatuor ejus uncias, facta exſiccatione, unam utplurimum unciam ſolidæ materiæ reliquiſſe, ut adeo tres ſint fluidæ, & una tantum ſolida in cruore portio. Deinde fruſtum carnis bubulæ recentis, duodecim unciarum pondere, in clibano non adeo acri & vehementi calore ſiccavi, & aridæ ſubſtantiæ uncias quatuor obtinui, reliquis octo unciis, partim ſub vaporum forma diſſlatis, partim cum pingue-

guedine liquefactis & exſtillatis. Oſſa quoque, quæ ſunt moleſtiſſimæ & maxime compactæ partes, decoxi ad aliquot horas cum aqua, exempta poſtea areſeci, & dimidium ponderi eorundē deceſſiſſe compertum habui. Licet autem pondus & quantitas tot membranarum, cartilaginum omniumq; ſolidarum partium in corpore humano exacte determinari nequeat; illud tamen ex hac computatione recte elicitur, fluidam corporis ſubſtantiam in genere longe ſuperare ſolidam.

§. XVI.

Inde elicitdum quoties ſanguis circulatur. Ponamus itaque corporis molem attingere 160. libras, minimum 80. libræ humoris in eo erunt. Ponamus porro, quod etiam fere ſemper in ſano homine evenit, quod uno in minuto 70. pulſus, adeoque in hora, quæ 60. minutis abſolvitur, quater mille & ducenti pulſus numerentur, & quod ea ſit arteriæ magnæ cordi concretæ amplitudo in robuſto iſque diameter, ut quovis cordis ictu, unciam unam ſanguinis quam commode recipere poſſit, calculo ſubducto, patebit, minimum ter intra horæ, ac ſeptuagies & bis intra 24. horarum ſpatium, humorum microcoſmicorum pelagus curſum conficere, & cor in circulum abeudo perlabi. Et tam crebra liquorum corporis per cor & omnia vaſa circulatio, eam maxime ob cauſſam neceſſaria eſt, quo ſuccus ille, qui ex ingeſtis eſculentis & potulentis extrahitur, ac in mediocriter robuſto & non valde agili vitæ genere minimum ad ſex libras accedit, cum ſanguine intime miſceri, ad minima vaſcula per univerſam compagem pelli, iterumque per ſubcutaneos maxime & urinarios tubulos exire poſſit; quandoquidem obſervationibus ſtaticis liquido conſtat, corporis adulti idem ſemper fere manere pondus, & egeſta æqualiter reſpondere ingeſtis.

§. XVII.

Et cauſſis quæ pulſum Ut autem ad pulſus eorumque cauſſalem diſquiſitionem redeamus, probe tenendum eſt, pulſum tam quoad celeritatem, quam magnitudinem, non in omnibus omnique tempore unum eundemque obſervari, ſed ratione magnitudinis cordis & vaſorum, copiæ & temperiei ſanguinis, nec non virtutis elaſticæ canalium, multum differre, & hinc quoque pro ratione ſexus, ætatis, temporum anni, aeris, motus, victus, ſomni, vigiliæ, animi pathematum admodum diſcrepare. *immutant,* Si ſexum ſpectemus, viri plerumque mulieribus pulſum majorem & citatiorem, feminæ tardiorem & debiliorem obtinent, quippe viri, corde majori & ampliori, cui, ut ego in quamplurimis ſectionibus obſervavi, ſemper vaſorum amplitudo reſpondet, firmioribus quoque fibris & ſanguine magis calido turgeſcente, quam feminæ inſtructi ſunt, quæ vaſa habent exiliora, laxiora & copioſiora. *& quidem ſexus;* Deinceps in cholericis & ſanguineo cholericis, arteriæ validius & celerius micant, quam in iis, qui phlegmatici & melancholici ſunt temperamenti. *temperamentum,* Nam cholericorum ſanguis majori copia partium ſulphurearum, quæ fons & matrix motus inteſtini calidi & orgaſtici ſunt, ſcatet, hinc tenuior, fluxilior magiſque coccinei coloris eſt, citatius rurſum conficit, & excretiones promtiores facit. Quoad corporis habitum macilentiores & qui fibras ſtrictiores, & ampliora vaſa habent præ obeſis, qui laxis fibris dotati, vaſaq; gerunt anguſta, majorem & validiorem arteriarum pulſationem experiuntur, unde etiam ſaniores, robuſtiores ac ad perferendos labores aptiores ſunt illis. *corporis habitus.*

§. XVIII.

Porro ætas multum ad modificandum arteriarum motum confert. *Ætas.* Nimirum infantes inſignem ſuccorum copiam ad alimoniam, & incrementum neceſſariorum alunt, unde crebriores fiunt diaſtoles, & pulſus, qui tamen ob fibrarum teneritudinem & laxitatem, molliter tangentis manum feriunt. In juvenibus ac viris maximus corporis vigor, ſanguis calidus & fibræ ſtrictiores, & hanc ob cauſ-

ſam

ſam in iiſdem pulſus ſtrictior, major & vehementior obſervatur. Senes vero fibras gerunt rigidiores, & ſanguis ob ceſſantem nutritionem redundans, anguſtatis nimium minimis canaliculis, in majoribus vaſis ipſoque corde majorem dilatationem, adeoque pulſum magnum & quodammodo durum facit, qui tamen ob cruorem, deficientibus particulis calidis ſulphureis, craſſum ac ſpiſſum, tardior eſt. *Labor.* Labor, motus & exercitatio corporis, & pulſum, & circulum ſanguinis, & excretiones, præſertim perſpirationem, augent; *quies.* quies autem & otium & tardiorem, & debiliorem, ſanguinis progreſſum, adeoque etiam arteriarum motum, efficiunt. Eundem cum motu præſtat effectum reſpiratio, per *Sermo intenſus* ſermonem excitatum, vel aſcenſum acclivium intenſior facta, qua ſanguis non ſolum velocius per pulmones, ſed etiam univerſi corporis canales agitur, ac pulſus magnitudine & celeritate increſcit. *Vigilia.* A vigilia evidentior arteriarum percuſſus ſentitur, in ſomno vero tardior, & languidior eſt. Poſt *Potus calidus* potum ſumtum calidum v. g. infuſi Coffee & Thee, vel etiam aquarum thermalium, ſtatim frequentiores vibrant pulſus, nec non poſt ingeſtum cibum, adeo ut ſæpius experimentum ceperim, & quum ante prandium in minuto arteriæ ſeptuagies, in quibuſdam ſexagies quinquies pulſarent, poſt illud ad 75. vel 80. quin C. pulſus aſcenderent. Nihil vero tam ſubito *animi affectus* pulſum cordis, & arteriarum mutare valet, quam animi affectus; & a terrore quidem pulſus fit inæqualis, parvus & contractus, a gaudio frequens & magnus, ab ira celer ac durus, a triſtitia tardior, minor, profundior ac debilis, & poſt impenſas meditationes, languidus ac debilior, neque dubium eſt, quin in deſideriis, & affectibus venereis crebrius pariter turbetur.

§. XIX.

Aer. Quam eximia præterea aeris circumflui ac tempeſtatum ſit efficacia ad ſanguinis per arterias motum earundemque percuſſum conturbandum, quotidianis experimentis inclareſcit. Inprimis experientia compertum habemus, quod ſimulac poſt diu in atmoſphæra regnantes zephyros, vel auſtros, aquilo, vel eurus flare incipit, mox major tenſio arteriarum fiat, major quoque vigor & magnitudo in pulſibus, quod etiam obſervatur, quando argentum vivum in barometro ſitum ſuum humilem mutat & ad ſuperiora ſcandit. Contra ea, ſi atmoſphæra eſt denſa, humida, pluvioſa, & diuturna auſtrina ejus conſtitutio, ſub vita præſertim ſedentaria, longiori ſomno, & autumnali tempore, langueſcit pulſus & minor redditur, ſimul quoque ſanguinis circuitus cum excretionibus, inprimis perſpiratione, impeditus ſuccedit. Ex eodem fonte derivandum, quod pulſus in arteriis *Anni tempora.* pro anni temporibus mirum variet. Videlicet vere medio, ut Majo menſe, maximus vigor corpori ineſt, & pulſus magnus, interdum vehemens, percipitur. Æſtate media arteriæ celeriter, ſed debiliter percutiuntur, quoniam ob æſtum major inteſtinus & calidus partium ſulphurearum fit motus, ſpirituoſæ autem elaſticæ exhalant. Autumno pulſus tardi, molles & debiles percipiuntur; & hieme duriores ac majores micant.

§. XX.

Medicamenta purgantia & emetica. Accedunt medicamenta, quibus identidem peculiaris vis atque virtus ineſt, motum cordis, & arteriarum pulſum variis modis immutandi. Etenim quotidianæ obſervationis eſt, a draſtico ſumto purgante, quod ſpaſmis ventrem exercet & plures dejectiones movet, pulſum duriorem, citatiorem & debiliorem, cum virium languore reddi, qualis effectus etiam aſſumto fortiori emetico ſequitur. Medicamenta ex marte parata id ſervant *martialia.* ſingulare, quod ſulphure ſuo metallico egregie fibrarum & canalium elaterem firment atq; intendant, unde eorum uſu pulſus major & robuſtior

per-

Digitized by Google

percipitur, color faciei vividior conſpicitur & calor corporis adaugetur, quæ ſi obſervantur phænomena, indicium ſunt boni a medicamento dato effectus, ad expediendas maxime obſtructiones in corpore cachectico. Quumque Lauchſtadienſes medicati fontes eximiam martialis elementi copiam in ſinu foveant, exquiſita utique ratione nititur, quod ſæpius expertus ſum, ab eorum potu pulſum languidum antea & minorem, in ſexu potiſſimum ſequiori, majorem & frequentiorem redditum fuiſſe. Idem quoque ab uſu corticis Chinæ in intermittentibus adverti: quippe die vacuo, quo arteriarum percuſſus ſolet eſſe valde tardus, parvus & debilis, hoc propinato, vegetius & robuſtius micare ceperunt, indicio, auſpicatam hujus remediis ceteris paribus eſſe operationem.

Cortic. chinæ.

§. XXI.

Volatilia.

Pharmaca, quæ ſale volatili acri & oleoſo turgent, ut eſſentiæ & ſpiritus bezoardici, alexipharmaci, ordinario amplificant, & exaugent pulſum, atque cordis & arteriarum diaſtolen, ob principium ſulphureum volatile, expanſivum orgaſticum; & qui ſanguinis circuitus inde promovetur, non modo perſpiratio, ſed & debito adhibito regimine, ſudor largior ſubſequitur. In enormi virium defectu & imminente animi deliquio, arteriarum motus languidus, tardus & parvus, vix interdum perceptibilis obſervatur, adhibitis autem interius & exterius balſamicis & ſpirituoſis aromaticis, mox immutatur, & augetur, qualem effectum etiam vinum generoſum præſtat. Acida viciſſim & nitroſa, peculiari ratione ſulphur ſanguinis, a quo inteſtinus ejus calidus motus dependet, figendo & refrenando, corpus refrigerant, & ſimul ſemper reddunt arteriarum motum pacatiorem; quare etiam eorum uſus, ubi pulſus ratione magnitudinis & celeritatis nimium eſt adauctus, ut in æſtu febrili, præſentiſſimæ eſt efficaciæ.

Analeptica. *Acida & nitroſa.*

§. XXII.

Soporifera & narcotica.

Quæ ſulphure quodam vaporoſo, naturæ adverſo, ut ſunt, quæ ſomnum inducunt, ex opio potiſſimum parata pharmaca, multo magis quæ narcoſin & ſtuporem conciliant, quo nomine hyoſcyamus maxime & ex eo concinnata celebrantur, imbuta ſunt, pulſus percuſſum valde parvum & debilem efficiunt ac vires proſternunt. Et mirandum certum eſt, quam ſubito hæc ipſa medicamenta, exigua etiam doſi oblata vires dejiciant, elaterem ſolidorum & potentiam motricem minuant, nullam aliam ob cauſſam, quam quod principio ſuo ſubtili, ſulphureo, valde expanſivo, intima nervorum penetrent, & liquidum quod vehunt puriſſimum, magnæ ad movendum efficaciæ, adverſo ſuo vapore contaminent; eodem modo ac verſa vice, quæ amico, fraganti ſulphure ſcatent, motum cum viribus erigunt atque adaugent. Pariter experientia conſtat, ab aſſumtis aliis venenis corroſivis, quorum notiſſimum arſenicum, pulſum minorem, contractum, durum atque frequentem fieri, qui ante mortem aliquot horis deficere ſolet, ut percipi plane nequeat.

& venena corroſiva.

§. XXIII.

Venæſectio.

Si ob nimiam ſanguinis redundantiam & ampliorem alveorum diaſtolen, cordis ſyſtoles non ſufficienter reſpondet, & pulſus eapropter minor fit ac deprimitur; facto per ſufficientem ſanguinis miſſionem ſpatio, arteriæ vegetius & celerius ſaliunt, ipſeque ſanguinis progreſſus promtior fit atque liberior. Et quia menſium vel hæmorrhoidum fluxus ſæpe ob nimiam plethoram ſupprimitur, evenit, ut poſt ſectam venam, ob celeriorem ſanguinis curſum, brevi tempore poſt inſigni valetudinis cum emolumento reſtituatur. A balneis tam ſiccis & vaporoſis, quam humidis, pulſum vehementer augeri certiſſimum eſt, adeo, ut ſi paullo calidius adhibeantur; febrilis evadat, quam univerſi corpo-

Balnea.

ris

Digitized by Google

ris æſtus, cordis palpitatio, & capitis dolor ſequitur. Etenim in ejuſmodi balneis a calore externo humido major ſanguinis, & humorum proritatur expanſio, quæ, ſi nimius balnei æſtus eſt, tantopere augeri poteſt, ut ſyſtolen cordis nimia reſiſtentia ſuſpendat, & lipothymiæ balneantibus, ut crebrioris obſervationis eſt, accidant. Quin pediluvia tantum, circa lecti introitum recte uſurpata, & ſanguinis & arteriarum motum intendere, multiplici conſtat experientia.

§. XXIV.

Magna itaque rerum corporearum vis.

Hæc itaque omnia uberius haſtenus excuſſa, evidentiſſime confirmant: magnam ac præſentaneam rebus externis corporeis, quibus ad vitam tuendam quotidie utimur, ineſſe facultatem, cordis motum, & arteriarum pulſum, adeoque univerſam actionum vitalium, naturalium & animalium œconomiam in melius, vel deterius mutandi. Quibus certe effectibus, quaſi totidem argumentis, apertiſſime erroris convincuntur, qui phyſicis hiſce rebus omnem omnino in corpus agendi illudque movendi potentiam denegant, & principio cuidam rationaliter & moraliter agenti, motuum cauſſam & directionem modo plane non intelligibili tribuunt.

At pulſum mutandi.

Quumque adeo pulſus multis variiſque cauſſis mutari poſſit, periti omnino Medici eſt, ut eaſdem curate expendat omnes, ne in promendo ex iis judicio fallat ac fallatur. Nam pulſus quidem certum ſignum & index motus cordis & circuli ſanguinis eſt, ſed ſi ſolus is ſpectetur, & non aliarum ſimul circumſtantiarum, vel cauſſarum externarum, ratio habeatur, in judicando admodum decipere poteſt.

Hinc cautum judicii.

Exemplo ſit pulſus intermittens. Hic plerumque pro periculi pleno, quin lethali, habetur quidem; experientiæ tamen fide conſtat, eundem ſæpe in ſanis, frequentius in hyſtericis nec non colica, ſine exitio, obſervari. *Riverius Cent.* 3. *obſ.* 3. intermittentem pulſum notavit a lumbrico, quo excreto, arteriarum motus ad naturalem ſtatum rediit. Idem auctor *Cent.* 2. *obſ.* 77. pulſum diu & ſæpe, ob polypum, ſuperſtite longius vita, intermittentem, ſe tetigiſſe, teſtis eſt. Et *KerKringius in ſpicileg. obſ* 78. ſyſtolen cordis interceptam adeoque pulſum ſuſlaminatum, ſine funeſto eventu, ſe vidiſſe confirmat. Flatus quoque pulſum ſuſpendere, *Pechlinus l.* 2. *obſ.* 8. confirmat. exemplo cujuſdam, cui flatuum exſurgentium copia mirifice cor conſtringebat, & interturbabat pulſus, ſtatim vero ac copioſi ructus exirent, liberabatur cor & intermiſſionis pulſus imminutus ſequebatur. Et *lib.* 2. *obſ.* 7. *pag.* 214. diſertis verbis teſtatur: ſe pulſum ſubinde intermittentem in ſcorbuticis, in feminis junioribus male menſtruatis, ſine ullo majori incommodo ſpectaſſe.

§. XXV.

Teſtimonia.

Quare egregium *Fernelii* eſt monitum, quod *l.* 3. *de pulſu pag.* 160. inculcat, *quotidianæ*, inquiens, *corporis affectiones pulſus immutant, ſine quarum animadverſione, non certo poteſt pulſus percipi, nec quantum per morbos a naturali diſtet*. Eandem quoque in rem quam maxime commemorabilis *Celſi* locus *l.* 3. *c.* 6. & dignus, qui totus tranſcribatur, dum ait: *venis maxime credimus fallaciſſimæ rei, quia ſæpe iſtæ lentiores celerioreſve ſunt, & ætate & ſexu, & corporum natura. Et plerumque ſatis ſano corpore, ſi ſtomachus infirmus eſt, nonnumquam etiam incipiente febre, ſubeunt & quieſcunt: ut imbecillus is videri poſſit, cui facile laturo gravis inſtat acceſſio. Contra ſæpe eas concitat & reſolvit ſol, & balneum & exercitatio, & metus, & ira, & quilibet alius animi affectus, adeo ut, cum primum medicus venit ſollicitudo ægri dubitantis, quomodo illi, ſe habere videatur, eas moveat. Ob quam cauſſam periti medici eſt, non protinus ut venit, apprehendere manu brachium: ſed primum reſidere hilari*

vul-

Digitized by Google

vultu, percunctarique, quemadmodum ſe habeat; & ſi, quis ejus metus eſt, eum probabili ſermone lenire: tum deinde ejus carpo manum admovere. Quas venas autem conſpectu medici movet, quam facile mille res turbant.

§. XXVI.

De pulſus mutatione in morbis.

Atque hæ ſunt cauſſæ, quæ arteriarum motum variare & multis modis in ſtatu naturali mutari poſſunt: proximum nunc eſt, ut quomodo quibuſque rationibus, pulſus præter naturam in variis morbis immutationem ſubeat exponamus; quo Medicus ex hac pulſuum dignotione, ad cognitionem cauſſarum internarum & effectuum eo melius pervenire, & ſic ex iiſdem, & morborum, & cauſſarum morbificarum, ſigna atq; indicia cum certa ratione petere poſſit. Quum vero ex omni morborum claſſe præcipuus, immo quaſi univerſalis ſit febrilis, qui nulli ætati, ſexui, & temperamento parcit, plurimis morbis ſeſe complicat, multos etiam interimit ipſiſque Medicis plurimum negotii in curando, & obſervando faceſſit; maxime omnium e re fore arbitror, ut paulo accuratius diſpiciamus: an certo pulſu, & quonam febris, cujuſcunque ſit generis, certo dignoſci poſſit? ſive quinam pulſus ſignum pathognomonicum febris præbeat? Jam quidem non levem hac de re inter Medicos tam veteres, quam recentiores, vigere diſſenſum videmus, dum alii pulſum celerem, alii frequentem, alii cum *Galeno* pulſum celerem & frequentem ſimul, pro pulſu febrili, ſive febris genuino ſigno, venditant. Ego vero jam ſupra clarius oſtendi controverſiam hanc nullius fere eſſe momenti & facile hac ratione dirimendam, ſi ex vero ponamus: frequentiam prope non eſſe de natura nec motuum, nec pulſuum, celeritatem autem ſingulorum pulſuum non poſſe dijudicari, & exquiſite determinari, quam per ictuum numerum frequentiorem, ſive ſæpius repetentem. Hinc quando quæſtio eſt de pulſu febrili, celer quidem proprie is eſt, qui febribus jungitur eaſdemque indicat; quia tamen frequentia a crebrius repetita vibratione magis in ſenſus incurrit, & celeritatem comprehendit, rectius utique ii Medicorum ſentiunt, qui pulſum frequentem pathognomicum febris ſignum eſſe aſſerunt.

& quidem febribus.

quærit. ſi quæ frequentia.

§. XXVII.

Quod teſtantur auctores.

Et ſane quamplurimi ex recentioribus quoque non infimi ſubſellii Medici, hoc aſsertum calculo ſuo comprobant. Audiamus *Sylvium*, qui in *praxi l.2. pag.*460. ita diſſerit: *hoc unicum febri omni ſoli & ſemper competens ſignum eſt, adeoque pathognomicum, pulſus ſcilicet præter naturam frequentior quo præſente, febrem adeſſe, abſente autem, abeſſe, certo pronunciari queat. Nec enim aliud ſignum quod competat omni febri innotuit Practicis, reliqua enim ſigna omnia, non tam febrem, quam febris ſpeciem, gradus & tempus indicant aut demonſtrant. Sylvio* aſſurgit diligentiſſimus obſervator *Etmullerus*, in *tomo pract. p.m.* 248. *pulſus*, inquiens, *naturaliter frequentior recte ſtatuitur ſignum pathognomicum febrium a* Sylvio, *tam* in diſſertatione de natura febrium, *quam* in praxi, *quicquid in contrarium ſcribat* Deuſingius, Fract. diſquiſitione Anti-Sylviana. Idem confirmat clarus Belgarum Practicus *DocKerus, in notis ad Barbette p.*102. *ubicunque*, ſcribens, *pulſus præter naturam frequentior obſervatur, ibi febris eſt.* Et *Schelhammerus in tr. de pulſ. p.*47. frequentem in omni febrium genere nunquam non ſeſe offerre ſcribit, & cum calore earum eſſe ſignum pathognomonicum.

§. XXVIII.

In febribus quoque adeſt pulſus durus.

Monendum vero eſt, quod licet in omni febre pulſuum præſto ſit frequentia, minime tamen ex eo concludere liceat, ubi pulſus frequens, ibi febris. Nam ſuperius jam in cauſſarum evolutione oſtenſum eſt, in pueris & cholericæ temperaturæ viris eſſe, & a motu fortiori corporis in balneo, aſſumto ſudorifero, ab animi

pa-

pathematibus, poſt epilepſiam & vinum potum, naturalem arteriarum motum fieri frequentiorem; quum tamen febris abeſt. Quapropter hæc cautio a Medico, ne decipiatur, adhibenda eſt, ut prius ſtudioſe exploret: an forſan a cauſſa externa hæc pulſuum frequentia fuerit orta; ac deinceps, ut inquirat: num etiam alia febris eſſentialia ſigna, ut horror & refrigeratio extremorum adſint. Porro etiam probe notandum id, quod a paucis notatum, quod ſcilicet in febribus omnibus frequens non modo ſit pulſus, ſed & ſimul ob tenſionem arteriæ, plus renitens & naturali durior. Nam certe pauciſſimæ ſunt febres, in quibus pulſus non ſolito durior obſervatur, exceptis modo quibuſdam vere malignis febribus ſudoriferis, e quarum numero maxime ſudor ſic dictus Anglicus & colliquativus, quæ potius undoſo pulſu ac ſumma virium dejectione indicantur. Febris quippe, ſecundum noſtram rationalem demonſtrativam explicationem, eſt affectio ſyſtematis nervoſi & vaſculoſi, univerſali ſpaſmo quodammodo conſtricti, qui non modo nervoſas, & muſculoſas fibras, ſed & ipſa arterioſa vaſa eorumque tunicas, quæ ex fibris nervoſis & muſculoſis conflatæ ſunt, afficit. Et ab hac tenſione & conſtrictione partium, quę ſic proprie de eſſentia febris eſt, dependet non modo tenſio & durities, ſed & frequentia pulſuum aliaque ſymptomata febri juncta; quandoquidem ſpaſtica hæc fibrarum ſtrictura, dum vaſa capillaria nimium anguſtat, anguſtia celeritate compenſatur, & ſanguis citatiori mutuo attritu incaleſcit; a priori frequentia, a poſteriori, corporis æſtu.

§. XXIX.

Variat. tamen pro tempore febris.

Ut autem paulo ſpecialius innoteſcat, quomodo in variis febrium generibus pulſus ſit comparatus, primo tenendum eſt loco: eundem quoad tempora decurſus morbi febrilis, eximie differre. Nimirum in principio continuæ, vel paroxyſmo intermittentis, plerumq; tenſus eſſe ſolet, parvus & frequens, deinde augeſcit & paullo major fit, tum in ſtatu, ſive vigore æſtus, in magnitudine adhuc creſcit & vehementius ferit, & tandem circa declinationem & tenſio & celeritas remittit, ſimulque ſecretiones & excretiones in cute, perſpiratio nempe & ſudor ſuccedere incipiunt. Malum contra indicium eſt, ſi febribus continuis, circa dies criticos, ſeptimum ſcilicet, nonum & undecimum, cum horrore & refrigerio extremorum, pulſus fit parvus & celer, vel etiam celer & vehemens, cum urina aquoſa & tenui, eo quod ſpaſmos in extremos augeri & ſanguinem impetuoſe ad caput agi, ob tractum robur ibi exitialem phrenitidem inducturum, nunciat. Peſſimi autem præſagii eſt, parvus, frequens & debilis, quippe qui, virium ſummam proſtrationem & internam inflammationem in ſphacelum concedere ſubindicat, cui ſi complicatur inæqualis, & intermittens, mortis periculum prodit. *qui malus?*

§. XXX.

De pulſu in variis febrium generibus.

Deinceps in principio quartanæ, pulſus parvus, durus, frequens & inæqualis eſſe ſuevit, & in ſtatu tertianæ, item ardentis, vehemens. In febre ſynocha magnus quoque & celer arteriarum percuſſus, qualis maxime venæſectionem indicare ſolet. Ante eruptionem exanthematum in variolis & morbillis, arteriæ quoque frequenter pulſant, poſt eruptionem autem, & tenſio & frequentia exſpirat, tempore vero ſuppurationis rurſus pulſus frequens fit ſub febre ſic dicta ſecundaria, & ſub declinatione iterum ſucceſſive redit ad ſtatum naturalem. In malignis & petechialibus frequens quidem parvus & debilis, ſed contractus micat pulſus, cum magna virium proſtratione, qui ſi in mollem & undoſum tranſit, cum multo ſudore & urinæ ſanorum ſimili, non remittentibus ſymptomatibus, mortem præſagit. In febribus inflammato-

to-

Digitized by Google

toriis, & ubi dolores juncti ſunt, ut peripneumonia, ordinario durus, & frequens, quandoque etiam magnus percipitur. Et catarrhales denique febres ipſaſque lentas, pulſus veſperi ingraveſcens & celerius ſuccedens ſtipat & indicat.

§. XXXI.

In aliis morbis capitis. Ad reliquos porro morbos quod attinet & ad pulſus in iis habitudinem, in his quidem, qui caput obſident, ut mania, phrenitide, melancholia, multum quoque variare ſolet, & modo celer, modo tardior, modo languidus, modo robuſtus, nonnunquam inæqualis, tangitur, plerumque vero in his morbis intra caput fortiter arteriæ pulſare ſolent, a ſanguine copioſius ibi congeſto, cum dolore tractorio & lancinatorio, luculento indicio, multum ad cordis & arteriarum ipſiuſq; ſanguinis motum turbandum conferre cerebri membranarum & nervorum conſtitutionem. In aliis, ut epilepſia, apoplexia & hemiplexia, præſertim ſi major ſanguinis copia præſto fuerit, durus plerumque & frequens quandoque etiam magnus, deprehenditur. Viciſſim ubi reſolutum genus nervoſum vireſque proſtratæ, in lethargo, ſopore & diſpoſitione ad ſyncopen, mollis, rarus & languidus tangitur, qui, ſi demum adeo gracileſcit, ut vix percipi queat, corpus interea frigido ſudore perfunditur, lethalem inducere cataſtrophen per ipſam conſtat experientiam. *Pectoris.* Quando pectus & partes in eo contentæ vitales patiuntur, pulſus utplurimum frequens, languidus & inæqualis eſſe ſolet, qualis potiſſimum deprehenditur in cordis palpitatione, nec non in aſthmate convulſivo, ubi tamen plerumque intermittens jungitur, præſertim ſi uterque morbus a polypoſo concremento, intra cor vel ejus vaſa, fovetur.

§. XXXII.

Hæmorrhagiis. Quod ſi porro ſanguis redundans exitum moliri incipit v. c. per menſes aut hæmorrhoides, creber, parvus & quodammodo durus arteriarum eſt motus, ob ſpaſmos, quibus ſanguis ad locum excretorium congeritur: quum vero perrumpit, increbeſcit, & in magnitudine augetur, affectus ſpaſmodici, hypochondriaca & hyſterica pathemata, dolores coli & calculi, nec non qui caput aliaſque externas quoque partes infeſtant ſub pulſu crebriori ac duro affligunt, qui ſi molleſcit & amplior fit, ſpaſmos in ſyſtemate nervoſarum partium conquieſcere & ſanguinis motum ad naturalem ordinem redire portendit. *Spaſmodicis & doloribus.* In dyſenterico alvi fluxu utplurimum arteriarum pulſatio frequens & parva: ubi vero febris complicatur, frequentiæ magnitudo jungitur. *Dyſenteria.* Lues denique venerea, ſcorbutus, cachexia & hydrops, pulſu languente ac debili ſtipantur

§. XXXIII.

Concluſio cum monitis. Atque hæc ſunt, quæ de pulſibus & judicio recte ex iiſdem formando, in ampliſſimum uſum breviter dicta ſunt. Interim tamen quia hæc doctrina ita comparata eſt, ut apprime in eandem quadret, quod *Celſus* de Medicina generatim edixit, plura eſſe, quæ nec dici poſſint, nec ſcribi, monendi utique ſunt artem exercituri, ut experientia duce eandem mature addiſcere laborent, & exquiſito ſtudio in cognoſcendis ac dijudicandis pulſibus verſentur. Mirandum autem certe eſt, noſtros Medicinæ practicos ad ægrorum lectos accedentes pro more tantum pulſum contrectare, tam levi brachio, ut vix duos ictus expectent, quum tamen ſæpenumero poſt decem demum vibrationes, inæqualitas vel intermiſſio percipiatur, maxime quando ſanguis inæqualiter mixtis partibus refertus cordis penetralia pertranſit. Neque etiam ſufficit, pulſum in uno tantum carpo tangere, ſed in utroque id faciendum, quin in collo quoque & temporibus; eo quod experientia teſtatur, diſcrepare ſæpius pulſum in manuum carpis & in uno loco commodius quam in altero explo-

plo.

Digitized by Google

plorari. Quumque non minus multum interſit, ut pulſuum numerus atque celeritas exacte diſtinguatur ac determinetur; apprime ex uſu eſſe poterit ad normam horologio, quod minuta ſecunda indicat, ſingulos ictus accurate numerare ac definire.

CAPUT XII.

De judicio ex ſanguinis inſpectione & examine recte eliciendo.

§. I.

In Medicina judicio opus.

VIx ulla datur diſciplina, quæ tanto judicio opus habet, ac ipſa medica, ita prorſus, ut omne Medici officium in recto, & ſano judicio conſiſtere videatur. Nam ad corporis ægrotantis naturam pernoſcendam, ad morbi genium, cauſſas ejus, progreſſum, ſucceſſum, & eventum indagandum, ad congrua quoque remedia invenienda eaq; certo ordine, & tempore applicanda, itemque ſi ad valetudinem tuendam, & morboſa varii generis pro differenti corporum natura arcendas affictiones, conſilium, quæ ſalubria, vel inſalubria ſint, promendum, exquiſito ſemper maximo opus eſt judicio. Hinc certe quo magis Medicus perſpicaci judicio excellit, eo melior merito habendus eſt. In nulla tamen Medicinæ parte, ſi famam & exiſtimationem ſuam tueri velit artifex, tam caute & circumſpecte ſe gerere debet, & attentiori omnium circumſtantiarum penſitatione ac perita deliberatione ſua perficere, quam in ea, quæ ſemiotica dicitur, & in dignoſcendis morbis eorumque ſucceſſu atque eventu prædicendo occupatur.

maxime in ſemioticis.

§. II.

Prognoſis optime ex ſanguinis circulo deſumitur.

Quemadmodum vero omnes prænotiones & prædictiones certis quibuſdam ſignis atque indiciis nituntur; ita prognoſis pariter medica nec hiſce eſt deſtituta. Certiſſima optima ad rectam ac fidam prognoſin formandam ratio eſt, qua Medicus ex eo fundamento, quo vita & integritas omnium actionum continetur, tanquam optimo criterio, judicandi rationes petit atque elicit. Jam vero omnium conſenſione progreſſivus ille & vitalis ſanguinis & humorum, beneficio motus ſolidorum ſuccedens circulus, uti univerſæ Medicinæ, ita etiam Semiotices, principium eſt atque fundamentum. Ex quo quidem liquido primum patefcit, pulſuum exactiorem doctrinam & rationalem explicationem, quam antecedenti capite perſequuti ſumus, Medico ſcitu maximopere eſſe neceſſariam.

§. III.

Per pulſum & inſpectionem ſanguinis.

Quumque adeo ſanguis princeps ille humor ſit, a quo vita, ſeu obſervatio corporis noſtri vitalis, & omnium functionum integritas, item ſecundum *Hippocratem* prudentia ipſius mentis, dependet, & ſine quo anima nihil efficere poteſt: poſt pulſuum, ſive ſanguinis per cor & arterias motus diſquiſitionem, in quæſtionem merito cadit: an non ex ipſo ſanguine ejuſque examine, & inſpectione, de integro vel morboſo corporis ſtatu indicia promi, & remedia quoque, quæ utilia, vel noxia, deſumi queant? Vulgus quidem ea in opinione verſatur, & a Medico æque ac Chirurgo quam maxime urget, ut ex ſanguine e vena miſſo, de ſtatu ſanitatis vel morbi, judicium proferat. Neque deſunt Medici, qui multa & mira ex inſpecto ſanguine hariolantur, quo morbo nempe æger laboret, quæ cauſa morbis ſit, & quibus remediis ad ſanguinem emendandum utendum. At vero utut non penitus hanc doctrinam repudiare aut rejicere velimus; multis tamen eam difficultatibus laborare, & admodum infidam eſſe, non ſine ratione profitemur.

quæ tamen fallax.

§. IV.

Quis ſanguinis bonitas.

Videlicet nondum res inter Medicos confecta eſt, quinam optimus habendus ſit ſanguis, dum alii tenuem,

flui-

nos rubi- cta & incommo- bus una fluidum & rubicundum, alii talem qui mox poſt emiſſionem in gelatinam rubram concreſcit, quidam, qui coagulum craſſum in fundũ deponit, & fluidam in ſuperficie mediocrem ſeri quãtitatem monſtrat, pro optimo agnoſcunt. Quiſquis vero optimus ſit, illud tamen certum, vitalem hunc purpureum liquorem ratione ætatis, ratione victus & vitæ generis, ratione regionum & anni temporum, etiam in ſanitatis ſtatu magnopere variare, adeoq; univerſali normæ penitus non eſſe locum. Deinceps corpora quæ integro & gelatinoſo nitide rubicundo gaudent ſanguine, ut ſunt ſanguineæ complexionis hominibus, multis & gravibus ſæpe morbis attentari, non facile quiſpiam peritus Medicus negabit, multo minus iis, qui ſanguinis abundantiam pro frequentiſſima morborum cauſſa æſtimant, dubitabunt.

§. V.

Sanguis aſpectu ſæpe malus in ſanis & vice verſa. Tum etiam hoc per experientiam curioſiorem obſcurum eſſe nequit, ſub ſanguine, qui aſpectu pravus videtur, nihil tamen incommodi percipi; & viciſſim optimum quoad ſenſum ſanguinem, ex ęgro graviter decumbente corpore extrahi. Notatu hanc in rem digna ſunt quæ prodidit *Bollonius obſ. 2. Ephemerid. pag. 91.* dum ait: *plurimis impurus ſanguis detractus, quibus mortuis & ſectis, partes integræ deprehenſæ; aliis purus, quibus viſcera & pulmones putres ſunt inventi & formoſiſſimis mulieribus ſemper fere impurus detrahitur.* Idem teſtatur *Mauritius Hoffmannus in inſtit. diſſ. 7. impurus*, inquiens, *ſanguis, ſæpe prę puro vitam diutius promovet, & in quibuſdam corporibus optimus ad ſenſum, peſſimus eſt.* Ego quoque ſæpius obſervavi in ſcorbuticis, hecticis, ſanguinem eleganter rubicundum ac fluidum emitti, in ſanis vero & robuſtis corporibus denſum, glutinoſum, nigrum & facile coagulabilem. Inprimis VVeſtphali, qui duriori & ſalſo victu cum pane groſſiori utuntur, citra incommodum quoddam, multo minus morbum, ſanguinem valde denſum alunt, & qui crebrius, ſi refrigeſcit, in ſuperficie ſerum inſtar glutinis concreſcens & variegatum exhibet. In apoplecticis pariter, paralyticis, item morbis ſpaſmodicis convulſivis, ſæpe optimum ratione coloris & conſiſtentiæ deprehendi ſanguinem. Quin vidi, ex arteriolis in virulento carcinomate diſruptis, ſanguinem fluidum & nitide rubicundum ſtillaſſe, qui exterius nihil plane vitii habuit.

§. VI.

Et tum demum nocet? Fallax itaque atque infidum omne judicium, quod ex ſola ſanguinis inſpectione arceſſitur; unde etiam procul dubio factum, quod antiquiſſimi artis noſtræ antiſtites, *Hippocrates* & *Galenus*, qui omnes ſanguinẽ ceu vitę theſaurum agnoverunt, de judicio in morbis ex ejus aſpectu ferendo parum admodum prodiderint. Sane ſanguis, etiã ſi vitioſus, quamdiu promte & expedite per corporis meatus movetur, non facile lædit; & optimus contra, ſi vel ſtagnat, vel firmiter impactus hæret, aut extra vaſa effunditur, non modo morbi, ſed & ipſius interitus cauſſa fit. Nam qui morborum & ſymptomatum genealogiam probe callet, is facile perſpiciet, eorum originem, non tam a craſi vitiata fluidorum, quam potius a vitio ſolidorum, vitio loci maxime & motus, eſſe arceſſendam. Optimæ certæ notæ ſanguinis portio, quando vaſis elabitur, putreſcit & funeſta excitat ſymptomata, *quando extravaſatur* in cerebro apoplexiam, febrem, convulſionem epilepticam & lege conſenſionis vomitum in ventriculo: intra cavitatem thoracis, vel abdominis paullo majori quantitate effuſus, in fœdam & lethalem abit putredinem. Si vaſis adhuc contentus *aut ſubſiſtit.* cruor membranis cerebri firmius impactus hæret, phrenitidem, in tunicis ventriculi & inteſtinorum funeſtam inflammationem, in ſphacelum abeuntem, ciet. In cordis thalamis & vaſis majoribus congrumatus hæret, ſyncopen vel ſubitam mortem producit. In ſubſtantia muſculorum

quum firmam concipit ſtaſin & in motu progreſſivo ſiſtitur, in ſphacelum, ſive mortiferam concedit putrilaginē.

§. VII.

Multiſque morbis ſive vitia ſanguinis accidūt

Neque ullum amplius præterire poterit, viſcerum a ſanguine vel ſero infarctum, obſtructionem & indurationem, graviſſimas chronicas paſſiones, cachexiam, hydropem, hecticam ingignere, in quibus ſæpe ſanguis e vena miſſus vitio carere videtur. Et ſicuti venenum datum exigua mole ſanum & qui integrum ſanguinem habet cito necare valet; ita etiam miaſma in peſte & aliis contagioſis morbis, vel materia in podagra, arthritide & ſcabie retropulſa, ſævis ſpaſmis, citra vitium in ſanguine, homines perimit. Quin licet pluribus noſtro tempore ſolenne ſit, in affectibus chronicis ſpaſmodicis, qui in viris mali hypochondriaci, in ſequiori ſexu hyſterici nomine veniunt, ſanguinis ſpiſſitudinem ac cauſſam accuſare; nihilominus tamen ſanguinem hoc morbo affectis e vena conſiſtentia & colore bonum ac laudabilem detrahi, crebriori experientia convincimur. Nam ſpaſmi tam univerſales, uti ſunt febriles, quam certarum partium, graviſſimorum ſymptomatum auctores quidem ſunt; rarius tamen a denſo & craſſo ſanguine, ſed potius ab ejus copia, nimia expanſione, vel etiam ſubtili in eo latente acrimonia, exſuſcitantur.

§. VIII.

Utilis tamen ſanguinis aſpectus & exploratio.

Quamvis autem ex ſanguinis aſpectu præſagium admodum fallax & plurimi morbi ex eodem plane non deduci queant: ejus tamen inſpectio & paullo curatius examen non plane uſu caret, qui vero plus ad præſcindendos, quam ad ſanandos morbos pertinet. Placuit mihi quam maxime hanc in rem inſignis locus *Celſi l. 2. c. 10.* ita differentis: *e vena ſanguis cum erumpit, colorem ejus habitumque oportet attendere. Nam ſi is craſſus & niger eſt, vitioſus eſt, ideoque utiliter effunditur. Si rubet & pellucet, integer eſt, eaque miſſio ſanguinis adeo non prodeſt, ut ea noceat, protinuſque eſt ſupprimendus.* Gravis hic auctor ſanguinem tenuem & rubentem, integrum, craſſum vero & nigrum, vitioſum pronunciat; quod licet non ſit perpetuum, magni tamen hoc monitum in adminiſtranda venæſectione uſus eſt. Nam quum ejuſmodi craſſus, niger & mox in coagulum abiens ſanguis, ægre admodum per minima, & capillaria partium vaſcula curſum abſolvat; facile ibi hæret, & obſtructiones, quæ ſecundę chronicarum paſſionum matres ſunt, excitat. Vel ſi quando ejuſmodi ſanguis, fortiori corporis aut animi commotione, aut intenſo frigore, aut etiam propter dolorificas & ſpaſmodicas internarum partium contractiones, vi & impetu quodam in minima vaſcula, quæ ſecundum naturam non ſanguinem, ſed tenujorem lymphaticum humorem vehunt, truditur, ibi quam facile firmius impactus hæret, & graves ac funeſtas inflammationes conciliat. Id quod etiam quotidiana fere docet experientia, dum in pleuritide vera, peripneumonia, ſemper fere ſanguis, cui ſerum inſtar glutinis tenax innatat, e vena emittitur. Igitur quam maxime ſalutare eſt, talem ſanguinem ubi offenditur, ad peſſima mala avertenda detrahere, quo reliquus deinde cruor eo melius ſubigi, circulari & congruis eum in finem adhibitis alcalinis, volatilibus, diluentibus, aqueis, aquis ſalubribus attenuari & ſubtiliſari poſſit.

§. IX.

Sāguis floridus nimis vitioſus.

Sanguis vero nimis tenuis, floridus, coccinei coloris, non ſemper boni quippiam præſagit, præſertim ſi ſero ſit deſtitutus & in fundo nullum obſcuri coloris coagulum ponat. Nam talis color vel a ſalibus largiter admixtis alcalinis, in arthriticis & ſcorbuticis gignitur, vel nimium inteſtinum calidum motum arguit, ut in lentis & hecticis febribus, vel etiam partium ſulphurearum exuberantem copiam, a liberaliori vini & aromatum uſu, præſertim in cholericæ conſtitutionis hominibus,

Digitized by Google

nibus, ſubindicat. Nonnunquam tam tenuis ac floridus ſanguis obſervatur, quando viſcera, inprimis ſanguinea, craſſiore cruore infarcta ſunt, quandoque etiam a ſpaſmodicis convulſivis partium internarum motionibus, qualem nos ſæpius in ejuſmodi ſpaſticis & convulſivis motibus vidimus. Hac igitur conſiſtentia & calore præditus ſanguis pro diverſitate cauſſarum, quibus ortum debet, magis vitioſam qualitatem corrigentia, ut gelatinoſa, mucilaginoſa, nutrientia, acrimoniam tenuem ſalino-ſulphuream contemperantia, vel etiam acidula, calorem extinguentia & ſedativa, quam evacuationem & imminutionem deſiderat. Digna eſt quæ hic inferatur *Paullini* obſervatio in *M.N.C.Dec.2.An 6.obſ.* 64. de juvene febre maligna correpto, cui ſanguis e vena miſſus, valde roſeus elegantiſſimi coloris, ſed ſero maxime deſtitutus, ſubſequente morte. Et nos ſæpius annotavimus, motus & inſultus epilepticos alioſque ſpaſmodicos morbos, evacuato tali ſanguine fuiſſe exacerbatos. Unde utique *Celſi* præceptum, quod raro, præſertim copioſe, ejuſmodi ſanguis mittendus ſit, exquiſita nititur veritate.

§. X.

Quid indicet ſeroſus nimis Porro vitioſus merito is cenſendus eſt ſanguis, qui ſero nimium redundat & exiguam maſſæ rubicundæ portionem in complexu fovet, eo quod læſam ſanguificationem, & parciorem perſpirationem, imminutum quoque urinæ fluxum prodit, ac utique cachexiam & tumores œdematoſos hydropicos minatur. *Sero flavo* Quando ſerum intenſo flavo colore tinctum eſt, ut linteaminis inficiat, biliosa recrementa, aut minus a ſanguinis connubio ſegregari, aut propter obſtructos biliarios ductus a lymphaticis vaſis reſorberi, indicio eſt. *livido* In ſcorbuto, ſcabie, cachexia & menſium ſuppreſſione, ſerum plerumque variegatum, lividum atque cœruleum colorem monſtrat, plus minus turbidum vel albicans, vel tunica ſpiſſa, lactea candeſcente obductum eſt, & in ipſo coagulo ſubſidente grumi & color niger cum bruno intermixto comparent. Si in lue venerea, & ſcorbuto conſummato ſanguis emittitur, ſerum utplurimum ſupernatat copioſum, limoſum ac turbidum. *& limoſo imbuentis,* In febribus ardentibus parum ſerum dimittit, ac ut ſæpe ſpectavi, color eſt coccineus cum magna ſpuma. In variolis, morbillis, item acutis & continuis febribus, ſanguis fluidiſſimus comparet, plane non in coagulum concreſcens; *ut non concreſcens.* eo quod vehementi illa inteſtina calida motione omnis gelatinoſa ſubſtantia abſumitur & ſalinum principium quaſi in alcali convertitur, quod omne coagulum arcet. Confirmat hoc *VVepferus in hiſtor. apoplect. 16. in ſchol.* fidem faciens, ſe ſanguinem in cordis ventriculis & vaſis majoribus fluidum, nec poſt obitum grumeſcentem, in cadaveribus febre continua defunctorum reperiſſe.

§. XI.

De ejus coaguli examine per ponderationem. Et hæc ſunt potiora quæ ex ſanguinis aſpectu probabili conjectura præſagire licet; quæ tamen ita ſunt comparata, ut neutiquam univerſalia ſint; ſed pro circumſtantiarum & individuorum ratione diſcrepent. Jam etiam de diverſis modis ſanguinem humanum examinandi nonnulla adjicienda. Sunt hi varii, & primo quidem is, quo ejus gravitas ſpecifica reſpectu aquę ſimplicis exploratur. Perficitur hoc inſtrumento ſtatico, quo ego etiam urinam, lac, ſalſos & medicatos fontes, ponderare ſoleo. Tum quidem immiſſa, ſanguini oblongo vitro excepto, lance, patet, ejus libram, tantundem aquæ pluvialis, unius & dimidiæ tantum unciæ pondere, ſpecifica ſuperare gravitate. Alter ſanguinem examini ſubjiciendi modus eſt, quo proportio ſolidi & fluidi indagatur, quando nimirum calori exponitur, quo ſicceſcat & in pulverem fariſcat, quo, *Et exſiccationem.* uti ſuperius meminimus, conſtat, tres fluidæ ſubſtantiæ partes, & unam ſolidæ, in ſanguine ſani hominis contineri.

Digitized by Google

§. XII.

Sanguis de quo judicandum in patinã

Porro ſolenne mihi eſt, ſi judicium de ſanguine ferendum, ut jubeam, quo portio ejus, ſive e vena brachii, ſive pedis educatur, in patinam, & aliam in aquam immittatur. Is enim qui in patellam effuſus, copiam & coagulum ſanguinis ac ſeri exhibet, ſimulque affuſis variis liquoribus chymicis tentari poteſt. Tum quippe conſpicere licet, quam promte a ſpiritu acido, ſalis nempe vel vitrioli, coagulum ſubeat, qualis conſiſtentia admixto ſaturato corticis chinæ decocto, eidem inducatur; tum quoque jucundo comparet ſpectaculo, ab affuſis liquoribus alcalinis, fixis & volatilibus, cruorem fluiditatem recipere & rubedinem ejus mirum intendi, quum contra inſtillata aqua forti, ſerum lacteſcente, & cruor gryſeo colore, inficiatur. Pariter ſæpius experimentum cepi, & nitri pulverem, vel potius ejus ſolutionem ſanguini addidi, ac eundem inde ſemper fluidiorem redditum, & coccineo colore imbutum vidi, ut hinc ſatis mirari nequeam paradoxon aſſertum, quod in clariſſimorum virorum ſcriptis, qui nitri virtutem in morbis ſummis concelebrant encomiis, me aliquoties legiſſe memini, ſanguinem ſcilicet a nitro inſpiſſari potius & coagulari.

§. XIII.

& aquam mittendus.

Ex illa vero portione quæ in aquam proſiliit, varię ſanguinis & ſeri ſubſtantiæ optime cognoſcuntur. Nimirum pars ſulphurea, quæ matrix coloris eſt, aquam rubedine inficit, & hac ex tinctura, prout magis vel minus ſaturata eſt, copia ſulphuris, aut tenuioris, aut craſſioris, recte colligitur; ubi tamen notandum, quod quo diutius aqua ſanguinolenta in libero aere ſtet, eo magis color auſterus ac brunus reddatur. Deinde hac etiam ratione non ſolum in conſpectum veniunt partes nutribiles chyloſæ, quæ inſtar flocculorum fundum petere ſolent, ſed ſæpius etiam ingens portio gelatinæ, ut manibus eximi poſſit, quod ſæpius conſpexi in plethoricis ſanguineæ complexionis præſertim feminis ſpongioſi habitus, quibus labor, abſtinentia a largiori & lauto cibo, potiſſimum in cęna, maximo eſt præſidio. Deniq; hoc modo commode indagari poteſt, num ſanguis ſit fibroſus? hoc eſt, multis filamentis & quaſi fibris carneis refertus, quę mutuo coeunt & in ſuperficie ſparſæ hęrent. Talem ſępe vidi in epilepſia, palpitatione cordis, & anxia pectoris oppreſſione laborantibus, & certum polypi, vel præſentis, vel futuri præbet indicium. Qui ut corrigatur & noxa arceatur, ſæpe ſæpius inſigni cum emolumento crebriorem uſum medicatorum fontium, præſertim Selteranorum, qui purum alcali vehunt, ſuaſi, interdicendo penitus potum frigidum, ſpirituoſum, craſſum & acidum, & injungendo potum dilutum largum, cum motu & exercitio corporis.

§. XIV.

Idem ſanguis ſcarificatione & V. S. extrahitur.

Ultimo loco dum de ſanguine educto ſermo eſt, ſubjungenda adhuc quędam ſunt de vulgari illa, ſed erronea ſententia, ac ſi ſanguis, ſub ſcarificatione per cucurbitulas extractus, longe tenuior ac fluxilior ſit eo, qui e vena brachii vel pedis mittitur. Ego certe ſæpius periculum feci, & ſanguinem ſcarificando evocatum ſiccavi, ac deprehendi, tres pariter tantum fluidi partes aufugiſſe & quartam reſtitaſſe ſolidam, modo cautio adhibeatur, ne dum ſpongia madida ſanguis abſtergitur, & cucurbitulæ eluuntur, aqua cruori admiſceatur. Et ſane quum unus idemque ſanguis per minima & magna vaſa feratur, inciſis quoque minoribus in cute, idem conſiſtentia & indole, quam qui majoribus effluat, neceſſe eſt. Porro etiam non levis ſed craſſus error eſt, quem Chirurgi, ut imperitiam velent, de induſtria ſæpe admittunt, dum, ſi vena minus rite pertuſa, ſanguis non effluit, cruorem craſſum, qui inciſionem obſtruat, incuſant, quum tamen is per exiliſſimos & capillares innumeros in corpore canales tranſire

Nec craſſus effluvii impedit.

poſſit

poſſit. Et licet non inficiandum, a terrore quandoque, præſertim in pedibus, cutem conſtringi & fluxum quodammodo retineri poſse; remittente tamen ſtrictura, ſanguis poſtea liberaliter manat, operatione autem ſiniſtre adminiſtrata, plane non effluit.

§. XV.

Concluſio. Et hæc de judicio ex ſanguine brevibus dixiſse ſufficiat; quæ tamen, quum non ex ſpecioſe incruſtatis fictionibus, quas in arte noſtra quam maxime deteſtor, ſed attenta; ſincera atq; multiplici experientia ſcripta ſint: eximio uſui fore iis, qui in artis operibus dextre ac perite verſari nituntur, certiſſime confido. Sæpius autem cum tædio profecto conſpicio, in libris ſic dictis practicis & ſemioticis, citra experientiam, dogmata proferri, quæ veritati minus ſunt conſentanea, atque ex luxuriante imaginatione, vel minimum poſſibili ſpeculatione, fluunt, quaſi vero omnes morbi ex ſanguinis inſpectione cognoſci & curandi indicationes inde elici queant.

CAPUT XIII.

De judicio morbi ex urina aliiſque excretis rite ferendo.

§. I.

Excreta quoque indicia Medico præbent. Quum vitalis corporis noſtri conſervatio & omnium ejus functionum integritas, non modo in perenni ſanguinis & humorum circuitu conſiſtat, ſed & maxima ex parte a debito excretionum ſucceſſu dependeat; Medicus utique non tantum ex pulſu, qui genuinus circulationis index eſt, atque etiam ex ipſius ſanguinis aſpectu & ſubtiliori indagine, verum etiam ex iis, quæ quotidie per varia emunctoria foras e corpore ſecedunt & evacuantur, ſtatus tum ſani & ordinati, tum morboſi & præternaturalis, ſigna & indicia petere, atque ex iſtis judicia ac prædictiones formare debet.

§. II.

Utut autem multa & varia, e corpore ad tuendam valetudinem proſcribantur; nullum tamen eſt, quod magis ſenſibus manifeſtum, & commodius aſpici & tractari poſſit, quam urina. *In primis urina.* Quo etiam factum eſt, ut ab antiquiſſimis artis noſtræ auctoribus, *Hippocrate* præſertim & *Galleno*, nulla in ſemioticis doctrina tam cumulate & diffuſe in relictis monumentis excuſſa deprehendatur, ac ea, quæ de urina, & petendis ex ea ſignis, quibus ſanitas & periculum prædici poſſit, tractat. Quin non modo plebem, ſed & alios non indoctos, conſtans tenuit opinio, ex ſolius urinę inſpectione univerſum corporis & ejus partium internum ſtatum ejuſque integritatem, vel vitia, quam optime cognoſci poſſe ac detegi; qua erronea credulitate, plures ex idiotis & lucripetis Medicaſtris, ad decipiendum miſerum & ad judicandum ineptum vulgus hodiernum peſſime abuti ſolent. Quia autem multa in Medicorum, tum antiquiorum, tum recentiorum, monumentis tradita proſtant, quæ veritati & experientiæ minus reſpondent, ratione & fundamento carent, neque intelligi aut explicari poſsunt, plura quoque ad urinam, tam ſani, quam ægroti hominis, penitius cognoſcendam deficiunt: utiliſſimum fore duxi, ſi hoc argumentum, in praxi ſcitu neceſsarium, paullo curioſiori indagine perquirerem, hanc de urina doctrinam in meliorem & rationalem ordinem redigerem, a confuſione & obſcuritate liberarem, atque adeo eam magis intelligibilem & explicabilem efficerem.

§. III.

Urina ſæpe ab omnibus inſpicitur. Prius vero quam ad præternaturalem urinæ in morbo affectis conſtitutionem atque naturam indagandam accedamus; e re fore exiſtimo, ut urinam ſani hominis, quoad ſuam eſsentiam, elementa, originem & quantitatem, curatiori examini ſubjiciam. Primo igitur ſciendum eſt, ejus originem & materiam ab aſsumtis potiſ-

Digitized by Google

ſimum liquidis eſſe repetendam, quæ quo majori copia hauriuntur, eo plus lotii reddi perpetuæ eſt experientiæ. Deinde & hoc obſervatu dignum, quantitatem urinæ, in noſtris præſertim regionibus, reliquorum, quæ perſpiratione, alvo aliiſque egeſtionibus educuntur, quantitatem & pondus excedere. Nam licet ſecundum *Sanctorii* calculum & aſſertum, communis fere uſque eo invaluerit opinio, materiam quæ diſſlatione perpetua e cute exit, reliqua omnia excrementa copia ſuperare, atque etiam in Italia & locis præcalidis id fieri non negandum ſit: accuratiori tamen, a me etiam inſtituto examine, in noſtris his frigidioribus ad ſeptentrionem magis vergentibus oris, hoc non ita contingere patet. Notavit idem quoque *Jacobus Keil in tentamin. phyſico med. pag.* 173. qui multa experimenta ſtatica eum in finem adornavit, ac deprehendit: urinam unius diei, vel viginti quatuor horarum, eſſe duarum librarum & unciarum fere ſex; perſpirationis autem quotidianę pondus tantum ad uncias triginta plus una aſſurgere, & quod per alvum excernitur in uno die, eſſe communiter ponderis unciarum 5.

§. IV.

Experimenta inſtituta.

Ego veritatis cupidus, quæ non ita pridem in proprio corpore eum in finem feci experimenta & quid obſervarim, fideliter communicabo, quæ certe non ſine uſu & fructu erunt. Per duas nempe hebdomades diebus ſingulis certam potus & ciborum portionem aſſumſi, & exeuntem poſtea urinam ponderavi. Videlicet cereviſiæ Lœbejunenſis tenuioris, cujus libra teſte hydrometere drachmas 5. & dimidiam ſolidæ materiæ continet, duas quotidie menſuras, quæ minimum quatuor civilium librarum pondus æquant, bibi; deinde mane decocti coffee 5. pocula, quorum unumquodque duas capit uncias, adeoque decem uncias ſorbillavi; juſculorum pondus in prandio & cœna, decem circiter & vini Hungarici in prandio quinque aſſumſi uncias, quibus demum accedunt uncię circiter ſex liquidi cum ſolidis cibis apparatis ingeſti: ut adeo ſubducto calculo, ſex minimum liquorum libras corpus quotidie ſubiiſſe pateat. Solidorum autem, panis nempe, carnium & obſoniorum pondus, quotidie non facilem libram exceſſit. His ita aſſumtis, urina interdiu & noctu emiſſa ad libras quatuor, interdum aliquot uncias plus, interdum minus acceſſit. Alvi excrementa, aſpectu judice, non facile octo unciarum pondus exceſſerunt. Adeoque quum ex ſeptem ingeſtorum libris, per urinam & alvum circiter libræ quatuor & unciæ duodecim ſeceſſerint, ſupereſt pondus librarum duarum cum quatuor unciis, quod corpore non graviori interea facto, per cutis ſpiracula, halitum oris, mucum narium, faucium & ſalivam, procul dubio rejectum.

§. V.

Obſervata tamen variare poſſunt.

Hæc per aliquot hebdomades capta tentamina & eadem quidem fere a me obſervata, quum in eodem vitæ genere & corporis agilitate menſe Decembri domi me continerem: neque tamen dubium eſt, quin in aliis, pro diverſitate temperamentorum, motus & exercitationis, anni etiam temporum, pro diverſa quoque qualitate & indole aſſumtorum, variare poſſint, adeo, ut vel perſpiratio auctior urinæ quantitatem minuat, vel alvus etiam ſolutior reliquas omnes excretiones modificet. Id vero minimum in genere valde veroſimile, noſtris in regionibus, niſi extraordinariæ aliæ cauſſæ externæ accedant, urinæ copiam in ſanis quantitatem materiæ perſpirantis ſuperare.

§. VI.

De quantitate ſolidi in urina.

Deinceps ad accuratiorem hujus doctrinæ notitiam pertinet etiam, ut Medicus perſpectum habeat, quantum ſolidæ materiæ in libra una lotii ſanorum contineatur. Quemadmodum vero ad explorandam ſpecificam

gra-

Digitized by Google

gravitatem fluidorum, ſive quantitatem ſolidi in fluido contentam, nihil aptius eſt, cylindri ſtatici hunc in finem artificioſe confecti uſu; ita etiam Medicus commodiſſime ejuſmodi inſtrumento non modo ad contenta liquidorum quæ ingeruntur, ut cereviſiæ, vini, aquarum & lactis, ſed & urinæ, uti poteſt; de quo tamen nemo fere hactenus cogitavit. Altum enim de ponderatione urinæ in ſcriptis medicis eſt ſilentium, ac de ejus quantitate, colore, ſedimentis, item an turbida, vel pellucida ſit? ſermo duntaxat habetur; quum tamen nihil ſolidi deglutiamus, cujus partes non quotidie ex maſsa ſanguinis ſecedant & cum urina eliminentur: in quo etiam maxima in ſtatu ſano & præternaturali deprehenditur diverſitas. In genere vero id perpetuæ obſervationis eſt, quod quo major eſt in corpore perſpiratio & interior calor, quo minus fluidi aquei, quo plus potus ſpirituoſi aſſumitur & corpus motu agitatur, eo gravior ſemper eſt urina, levior viciſſim, ſi hæc dicta contraria ſunt. Ego itaque per aliquot ſeptimanas memorata victus ratione utens & tempore brumali domi degens ſanus ceterum & valens, emiſſam poſteaquam ſurrexiſſem urinam ad lancem hydrometricam exegi, ac notavi, libram ejuſdem minimum unciam dimidiam, interdum etiam drachmas 5. complecti, & facta aliquoties evaporatione, pariter ex libra dimidia drachmas duas, vel dimidiam adhuc, obtinui. Eandem quoque ſolidæ in urina ſubſtantiæ eſſe quantitatem notavit *Antonius de Heyde obſ.* 89. qui ex urinæ unciis tribus per evaporationem drachmam unam materiæ ſiccæ eduxit.

Per ponderationem & exſiccationem cognoſcenda.

§ VII.

Experimenta cum reſiduo inſtituta.

Ut vero porro ad penitiorem & uberiorem materiæ ab evaporatione relictę cognitionem pertingerem, complura inſtitui arioſa experimenta, quæ hoc loco recenſere haud abs re erit. I. Vel ſolus aſpectus teſtatum facit, materiam ex urina reſtibilem, penitus differre ab ea, quæ exhalata cereviſia reſtitat, ex quo utique conficitur, liquidum quidem ex potu tranſire in urinam, ſed non ſolidum, quod magis ortum ſuum ex humoribus interioribus vitalibus, ſanguinis & ſeri maſſa, trahit. II. Maſsa poſt urinæ exhalationem non facile ad ſiccitatem conſtantem deducitur, ſed quantumvis arida, in aere tamen liqueſcit, haud ſecus quam omnia ſalia neutra, quibus multæ particulæ oleoſæ ſulphureæ admixtæ ſunt, ut terra foliata tartari & ſalia vegetabilium eſſentialia. III. Drachmæ hujus cramatis affudi unciam unam ſpiritus vini rectificatiſſimi, qui promte extraxit tincturam ex bruno-rubicundam, ſaporis ſalſi pauliſper amaricantis, relicto in fundo ſcrupulo minimum materiæ gryſeæ ſpongioſioris terreæ, quæ nec aqua calida, nec ſpiritu amplius poterat diſsolvi. IV. Eſsentiam ſive potius tincturam hanc in cochleari argenteo admovi flammæ candelæ, & poſt evaporationem remanſit inſtar mellaginis magma ſalſo-amaricans, cui aliquot guttulas olei tartari per deliquium plenius ſaturati inſtillavi, & mox odor volatilis urinoſus, inſtar ſalis ammoniaci, nares feriit. V. Eandem tincturam accendi, & deflagrato primum vini ſpiritu, poſtea flamma ſucceſſit, plane alius coloris atque naturæ, inſtar ignis, qualis emergere ſolet, quando oleum deſtillatum in ſpiritu vini ſolvitur, & deflagratione inſtituta poſt vini ſpiritum combuſtum oleum ardet. VI. Partem magmatis ab evaporatione urinæ relicti miſcui cum oleo tartari per deliquium, & penetrans urinoſus, volatilis fœtor mox difflatus eſt. VII. Ejuſdem maſsæ nonnihil igne cremavi, & cineres relicti ſunt nigri, qui ſaporem ſalis communis linguæ imprimebant. VIII. Cineribus his affudi quicquam aquæ, ut ſal in ſe reciperet, & liquamen inſtillavi ſolutione lunæ, unde facta præcipitatio. IX. Alii hujus

jus reſidui portioni in vitro affudi oleum vitrioli, & vehemens facta eſt turgeſcentia & ebullitio, cum denſo & albo aſcendente vapore, odoris penetrantiſſimi, qualis ſolet emergere, quando oleum vitrioli admiſcetur ſali communi, vel ſali ammoniacali. Denique hiſce a me inſtitutis tentaminibus addere placet ea, quæ *Barchuyſen* adornavit & *in pyroſophia* recenſet: unciæ nempe ſex urinæ ſani hominis, deſtillatione dederunt uncias 5. & drachmas ſex phlegmatis, reſidui in cucurbita ſcrupuli 5. & ſcrupulus ſemis, ulterius igne rite tractati, ſalis volatilis drachmam ſemis, olei empyreumatici ſcrupulum ſemis, tantundem ſalis fixi & terræ grana octodecim præbuerunt.

§. VIII.

Urinæ elementa continet aquam & ſalium. Ex hiſce commemoratis experimentis facillimum jam erit, genuina urinæ elementa eruere ac ſiſtere. Hæc inter primum & potiſſimum locum obtinet aqua, quam ex ingeſto maxime potu accipit, & cujus partes 30. ad unam partem ſolidi remixtæ deprehenduntur. Poſt humidum urinæ principium commemorandum ſal, quod triplex in ea hoſpitatur, culinare nempe, acidum & volatile. Et culinare quidem cum alimentis ad maſſam ſanguinis tranſit, ac per renes, ceu congruum ſalium emunctorium, cum urinoſo ſero colatur. Quod vero ſal urinæ ad communis naturam accedat, ex eo pateſcit, quod non ſolum urina inſpiſſata cum oleo vitrioli ſpiritum & vaporem ſalis communis volatilem in auras emittat, ſed etiam lixivium ex cineribus combuſti reſidui cum aqua factum ſolutionem argenti præcipitem det, itemque per diſtillationem, quod ſæpius a me factum, ſal enixum culinari in omnibus quoad effectus ſimile, educi queat. Alterum in urinoſo latice comprehenſum ſal, eſt acidum, quod etiam per alimenta, quæ multum acidi fovent, in ipſius connubium tranſit. Hoc autem purum obtineri nequit, ſed partim cum particulis terreis alcalinis, partim cum tertia ſalis in urina ſpecie, volatili nempe urinoſo, quale in ſanguine largius hoſpitatur, ſeſe miſcet, & ſalis ammoniacalis genium habet. Hinc enim eſt, quod addito oleo tartari per deliquium, acidum figatur & ſpiritus volatilis urinoſus avolet, cujus ortus non ex alimentis, ſed ex ipſius ſanguinis maſſa derivari debet.

§. IX.

Oleoſũ ac terreſtre. Accedit oleum, quod urina in complexu fovet, duplex iterum, temperata nempe pinguedo & oleum valde ſubtile calidum. Illa ex alimentis & chylo, quæ multum pinguis ſubſtantiæ complectuntur, ortum trahit, & ſi largius immixta, non modo innatat urinæ, ſed etiam matulæ parietibus adhæreſcit, ut ſæpius fit in nimio æſtu, qui pinguedinem colliquat; hoc vero valde tenue, evaporabile & inflammabile, ex inteſtina partium ſanguinis ſulphurearum agitatione gignitur, & in deſtillatione oleum empyreumaticum largitur, ac in tincturam redactum, poſt deflagrationem ſpiritus vini, inſtar olei ardet. Quod enim urina ex ſanguine recipiat particulas ſulphureas, calidas, oleoſas, ex eo patet, quia e ſuaveolentibus oleoſis, ut oleo juniperi, ligni ſaſſafras, nucis moſchatæ, balſamo de copaiva, urina ſuaveolentem & quaſi violaceum odorem; inficetum vero ac fœtidum ab allio, balſamo ſulphuris, aſa fœtida acquirat. Quartum elementum eſt ipſa terra, quæ rurſus vel tenuis valde, vel craſſior & fixior eſt. Fixior & craſſior, cum alimentis, præſertim aqua, quæ ſemper multum calcariæ fixæ terræ continet, corpus ſubit, ac præcipuum fundamentum tartari qui matulis accreſcit, nec non concretionibus calculoſis præbet, & inſtillato oleo vitrioli, efferveſcentiam ſuſcitat. Tenuior ſanguinis ſoboles eſt, & cum aqua & oleo pingui mixta, mucilaginem conſtituit, quæ inſtar nubeculæ deſcendentis oculis conſpicitur, vel etiam, ſi ejus major quan-

Digitized by Google

quantitas in fundum ſecedit, nec vini ſpiritu, nec vitrioli oleo, ſolvitur.

§. X.

Color urinæ unde? Color urinæ dependet maxime ab oleo calido ſubtili, quod, quo magis cum ſalibus miſcetur, eo ſaturatior fit color; eo quod ea omnium ſalium natura, ut principium ſulphureum, quod matrix coloris & odoris eſt, mirifice exaltando eum intendant. Et licet oleum & terra alias non bene & intime miſceantur; fit tamen hoc in urina, tam cum neutro, quam alcalino volatili. Cumque adeo ſalinum elementum cum ſulphure & oleo intime permixtum ſit, patet ratio, quare illud a puriſſimo vini ſpiritu, qui conſortium puri ſalis alias reſpuit, ſulphure autem admixto amat, abſorbeatur, haud ſecus ac videmus in tinctura ſulphuris, ſcoriarum antimonii & antimonii acris, item quando ſpiritu vini rectificatiſſimo nitrum artificiale valde ſulphureum, ex aqua forti, & ſale ammoniaco, plene ſolvitur.

§. XI.

Et hæc omnia ita obſervantur in *Urina jumentorum differt,* urina humana: diſpar autem urinæ jumentorum eſt ratio. Ita non ſemel evaporari juſſi urinam vaccinam, quę reliquit magma valde ſalinum flavum, amaricantis ſaporis, cui infudi ſpiritum vini puriſſimum & extraxi tincturam flavam, inſtar bilis amariſſimam, eoque facto, remanſit ſal, cui affudi aquam pluvialem & ſolutionem filtratam rurſus coagulavi, ita obtinui ſal tartariforme neutrum, inſtar ſalis plantarum eſſentialis, quod originem ſuam ducit ex ipſis herbis, quibus veſcuntur, nullum vero veſtigium fuit ſalis communis. Ex quo etiam apparet ratio, quare urina vaccina tempore verno collecta, & interius ad aliquot hebdomades, quotidie ad majorem quantitatem aſcendendo, pota, ſæpius, uti aliquoties Berolini maxime apud Gallos vidi, mirum effectum in affectibus chronicis, maxime cachecticis, ictero, principio hydropis & menſium ſuppreſſione, præſtiterit. Diſcimus etiam exinde, partes in urina ſulphureas multum affinitatis habere cum iis, quæ in bile continentur.

§. XII.

Præſagia ex urina tenui aquoſa. In conſpectum ſic ductis genuinis urinæ humanæ in ſtatu ſano elementis, faciliori nunc & leviori modo in phœnomenorum, quæ in lotio ægrotantium ſubinde præſto ſunt, meliorem explicationem & notitiam, unde proveniant & quas cauſſas agnoſcunt, pervenire poterimus. In quo quidem perficiendo, ordinis & brevitatis cauſſa, obſervationes, quas in praxi ſubinde per crebriorem experientiam annotavi, & quæ regulæ vim habere poſſunt, proponam & rationes poſtea ſubjiciam. Et primum quod attinet ad urinas pondere leves, conſiſtentia tenues, inſtar aquæ ſæpe pellucidas, eas quam maxime in gravioribus internarum & membranoſarum partium ſpaſmis, pathematibus hyſtericis, hypochondriacis atrocibus, in cardialgia, affectione calculoſa, nephritica, colica convulſiva, apparere, crebriori edocti ſumus experientia. Pariter in gravioribus capitis morbis, ejus nempe doloribus, in vertigine, phrenitide, mania, melancholia, epilepſia, valde tenues & leves emitti urinas, identidem perpetuæ eſt obſervationis. Idem contingit in gravioribus nervoſarum partium affectionibus, quæ a cauſtico veneno, vel a vermibus tunicas inteſtinorum rodentibus in convulſionibus concitantur. Et quod probe notandum eſt; tenues & aquoſæ ejuſmodi urinæ non modo in ipſo ſtatu & exacerbatione horum morborum prodeunt, ſed & aliquot dies ante, ac paroxyſmos imminentes nunciant. Unde non mirum eſt, quendam apud *Tulpium lib. 2. obſ. 19.* ex tenui lotio, triduo ante præſagire potuiſſe cordis palpitationem.

§. XIII.

Tenues quoque, aquoſæ & perpe-

tuo

Quid portendat in febribus tuo albæ ejuſmodi urinæ in diuturnis morbis difficulter judicant & ſecuræ non ſunt; in vigore autem febrium, ſi copioſæ fiunt & ante dies criticos, multum alunt periculi & phrenitidem imminentem. p[illegible] , teſte jam *Hippocrate* [illegible] 22 *ſect.* 4. *aph.* 70. qui [illegible] id confirmat exemplo [illegible], qui ſecundo die ſurdus, circa meridiem deliravit & quinto die mortuus eſt, & alius *ſect.* 3. *ibid.* qui quarto die obiit phreniticus. Idem auctor ſæpenumero etiam obſervavit, eaſdem urinas, ſi in inflammationibus gravioribus internis, uteri, pulmonum, ventriculi comparent, nunquam periculi eſſe expertes, præſertim ſi creber ſtimulus ſit ad matulam & copioſiſſimæ ac tenues reddantur. Nam dilutæ ejuſmodi aquoſæ, pondere leves, omnis ſedimenti expertes & quæ pauxillum ſolidi habent urinæ, a nimium per ſpaſticas ſtricturas coarctatis & anguſtatis ductibus renum ſecretoriis & excretoriis proveniunt, & luculentum totius generis nervoſi ſpaſmis affecti teſtimonium ferunt, quum lege conſortii & conſenſionis, renes etiam & ductus urinoſi ſimul compatiantur. *Debetur ſpaſmis* Albæ autem prodeunt & pellucidæ hanc maxime ob cauſſam, quod ſtrictiores tubuli, plerumque nonniſi id quod valde tenue eſt & diametro canaliculorum reſpondet, admittunt, unde craſſæ & ſulphureæ moleculæ remanent. Et copioſæ utplurimum profluunt, quia in affectibus ſpaſmodicis, ob tubulos ſubcutaneos conſtrictos, parum humidi perſpirat, ſed ad renes eo copioſius fertur ac urinæ inſinuatur. Quod vero in acutis morbis ejuſmodi tenues & aquoſæ urinæ inflammationem, vel jam præſentem, vel certo futuram, in ventriculo aut capite, ſubindicent, hæc ſubeſt ratio: quia ob ſpaſticas ſtricturas, ſanguinis impetus urgetur ad interiora ac ſuperiora, quo fit, ut is in tunicis cerebri & ventriculi, præſertim viribus jam fractis, firmius impactus ſubſiſtat & inflammationes præcipitis periculi pariat.

§. XIV.

Monendum tamen eſt, quod tenues, aqueæ, plus minus turbidæ urinæ, non ſemper a ſpaſmis ortum trahant, ſed aliam etiam agnoſcant cauſſam, & vel vires valde fractas, vel partium ſulphurearum in ſanguine, a quibus & eorum motu calor & ſpiritualcentia dependet, defectum, vel vim ventriculi digeſtricem imbecillem, vel etiam ſanguificationem læſam & copiam cruditatum, tam in primis viis, quam maſſa ſanguineæ admixtarum, prodant. *Aliisq; caussis.* Quare qui noviſſime a morbo diuturniori convaluerunt, v. c. a dyſenteria, a febre acuta exanthematica; morbo Hungarico variolis, ſi nimium præſertim indulgent appetentiæ ex defectu caloris & ſpiritualcentiæ in fluidis, facile multas colligunt cruditates aqueas, quæ quum minus commode per cutem difflari poſſint, ſubſiſtunt, intus remanent & per urinam ſecedunt. Et hæc utique eſt ratio, quod etiam in cachexia, leuco-phlegmatia, enormibus hæmorrhagiis, in principio anaſarcæ, in chloroſi virginum, in menſium ſuppreſſione, tales urinæ crudæ, turbidæ, pallidi, ſubviridis, vel tenuis citrini coloris, copioſe mingantur. Notavit hoc jam *Hippocrates*, qui ejuſmodi urinas tenues & aqueas ſpleneticas appellat, quia in iis, quibus facies coloris luridi eſt & lien laborat, obſervantur. In fluore quoque mulierum albo, qui ſoboles utplurimum cachexiæ & menſium ſuppreſſarum, plerumque urina etiam pallida & turbida, quandoque cum ſedimento ſquamarum inſtar viſitur.

§. XV.

Urinæ rufæ ſine ſedimento unde, Porro in omni calore præter naturam aucto & æſtu febrili, urinæ pauciores & coloratiores, flavo & rubro colore plus minus ſaturato tinctæ, profluunt, eo quod internus accenſus calor, partes ſanguinis ſulphureas, a quibus color, valde exaltat, auget & hu-

Digitized by Google

& humidum inſenſibiliter conſumit ac diſſipat. Tales urinæ febricitantium plus minus rubicundæ, vel tenues & leves, vel craſſæ & pondere graves, tam in intermittentibus, quam etiam continuis, manant. Scilicet ipſo in paroxyſmo, ſive motuum febrilium, & intermittentium, & continuarum, exacerbatione atque vigore, urinæ redduntur tenues, perſpicuæ, ſine ſedimento, uti obvium eſt in tertianæ continuæ aut intermittentis paroxyſmo, in ardente, item cholerica febre, ubi ordinario urinæ pellucidæ, ſed flammeo colore, qualis in deſtillatione ſpiritus nitri apparet, tinctæ conſpiciuntur. In intermittentibus vero, aliquot horis poſt intermiſſionem & die a febre vacuo craſſiores ſecedunt, & quam facile, ſi quieſcunt, vel levi tantum frigori exponuntur, ſedimentum dimittunt, quod etiam ſi fit in febribus continuis, circa dies præſertim criticos, febrem ſolutam & ſalutem portendit.

Poſt paroxyſmū ſubſidat.

§. XVI.

Sedimētū quid indicet?

Hoc ſedimentum pro copia & diverſa conditione ac temperie partium in ſanguine, parcius vel copioſius, & differentis quoque coloris eſſe ſolet. Si color eſt roſeus & purpureus, ſanguinis copiam peccare, ut obvium in febribus ſynochis ſive continentibus, indicio eſt. Quando ſedimentum intenſe flavum, bilem, fuſci autem coloris & atri, copiam bilis atræ, ſive ſecundum Recentiorum explicandi modum, copioſas ſulphureas calidas particulas, acido terreis intime per calorem immixtas deſignat, quale in febre ſcorbutica purpurata, in quartana etiam, minus fauſti eſt ominis. Si id quod ſubſidet admodum copioſum, magnam viſcidorum & crudorum humorum copiam in corpore prodit, atque in corporibus repletis, obeſis, ſpongioſioris habitus, febris intermittentis pertinaciam portendit. Et recte hinc ſcribit *Galenus lib.* 1. *de criſ. cap.* 12. *qui ex otio & repletione febricitant, ſi ſanitati reſtitui debent, neceſſario in urina ſubſidet.*

§. XVII.

Si nullum ſedimentum malum omen.

Quemadmodum vero boni ominis ſignum, ſi urinæ febricitantium craſſiores fiunt & ſedimentum ponunt: ita contra quæ in febribus intermittentibus extra paroxyſmum nullam exhibent ſubſidentiam & pellucidæ diu ſtillat, nec frigoris acceſſu in fundum quid dejiciunt, pejoris ſunt notæ. Inprimis crebriori experientia compertum habeo, quando in tertiana vel quartana febre, finito paroxiſmo, urina non turbatur & craſſamentum rejicit, peſſimi eſſe præſagii, præſertim ſi ab imperitis Medicis improvide tractetur iis remediis, quæ motus febriles intempeſtive ſupprimunt & ſufflaminant. Non ſemel enim ſed aliquoties hac ratione in pueris ingruente paroxyſmo lethalem epilepticum inſultum acceſſiſſe vidi: ſenes autem non facile convaleſcunt, ſed demum viribus fractis, ſub frigore & ſpaſmis, nullo ſuccedente calore intereunt. Quod ſi porro in febribus inflammatoriis pleuritide, peripneumonia, inflammatione ventriculi, meſenterii, uteri, urina vel tenuis perſpicua & purpurei coloris, vel bruno & auſtero colore imbuta exit, cum ſpuma, ſine omni ſedimento, non fauſtum præbet ſignum. Antiquiſſimum hanc in rem *Hippocratis* eſt teſtimonium *prænot.* §. 11. ita differentis: *ſi in febribus urina flava eſt & tenuis, materiam incoctam ſignificat, ſi vero diuturna fuerit talis, periculum eſt, ut homo ſuſtinere poſſit, niſi concocta fuerit*: Pariter id etiam perpetuum eſt, turbidam in febre continua urinam, quæ nec igne, nec quiete clareſcit, aut ſedimentum ponit, multum periculi minari; malum tamen etiam eſt indicium, quando in continuis urinæ primis diebus craſſeſcunt, reliquis vero & maxime criticis, tenues & ſine ſedimento manant.

§. XVIII.

Cur ſit malum?

Ratio vero quare in febribus æſtuoſis

ſis urinæ claræ tam ancipitis & periculi pleni omnis, contra quæ multum coctæ materiæ deponunt in fundum ſalutiferæ putentur, in procinctu eſt. Nam tenues ejuſmodi & ruſæ urinæ magnum æſtum & vehementem partium internam agitationem, ſimul etiam ſolidarum & nervoſarum partium ſpaſticam ingentem affectionem ſignificant, quæ ſpaſmorum diuturnitas atque vehementia multum certe periculi alit: Craſſior vero urina ſi prodit, certum præbet ſignum, ſpaſmi tam nervoſarum, quam vaſculoſarum partium, vehementiam remittere, ampliari ductus ſecretorios & excretorios & excrementa craſſioris ſubſtantiæ tranſmittere, quo fit, ut non ſolum urina cum ſedimento copioſior fluat, ſed & totum corpus æquabiliter ſudore identidem craſſo, fœtido ac viſcido perfundatur & alvus antea adſtricta ſolutior fiat. Ex quo quidem dilucide pateſcit, multum intereſſe, ut Medicus critica illa in morbis tempora, quæ Veteribus coctionis dicuntur, ex urinæ inſpectione cognoſcat, & ſic cum certa ratione verax de morbi eventu judicium interponere queat.

§. XIX.

In declinatione febrium catarrhalium

In declinatione febrium catarrhalium, item variolarum & morbillorum, urinæ in vigore morbi & febre pellucidæ & aquoſæ, craſſiores etiam & coloratiores cum ſedimento ſecedunt, certo indicio, morbum, ideſt ſpaſticas conſtrictiones partium, ſolvi atque remittere, ut ductibus urinariis iterum patulis redditis, impuritates ſalinæ ſulphureæ viſcidæ ſeri, quæ ipſo morbi tempore progenitæ, liberum jam habeant ingreſſum atque exitum. Quandocunque vero poſt phthiſicum aut alium vehementem ac diuturnum morbum, urina diutius fertur craſſa, pauca, ſaturate & obſcure rubra, cum copioſo ſedimento, pinguedo ſupernatans vitri urinarii parietibus adhæreſcit corpuſque interea tabeſcit; morbum in febrem lentam & hecticam conceſſiſſe teſtatur, qua rariſſime æger ſervatur, eo quod corrupta ex læſo viſcere materia ſanguini & lymphæ intimius nupta, inſtar fermenti motu inteſtino calido mixtionem & craſin ſanguinis temperatam diſſolvit, & optimum etiam alibilem ſuccum in excrementitias ſalſo-ſulphureas ſordes convertit, ſimulque pinguedinem corporis colliquat. Idem metuendum periculum, quando in hydropicis urina hecticorum ſimilis profluit. Nam parcum ejus ſtillicidium, lympham ex ruptis vaſculis lymphaticis in cavitatem vel poroſam partium ſubſtantiam ſecedere, & color obſcure rubicundus craſſiuſque ſedimentum, partim motum inteſtinum calidum ſanguinem diſſolutorium, partim etiam obſtructum hepatis emunctorium, quo ſordes bilioſæ ſeparari ſolent, arguit.

Urina diu crassa mala.

§. XX.

Urina crassa sine febre.

Dantur tamen etiam in morbis chronicis, citra febrem & calorem internum auctum, urinæ craſſiores, valde ſaturato colore rubicundo bruno tinctæ, pondere admodum graves, adeo ut interdum libra una, teſte cylindro ſtatico & evaporatione, uncias tres, vel quatuor, ſolideſcentis materiæ in complexu foveat. Obvium hoc eſt quam maxime in ſcorbuto confirmato, in arthritide & paralyſi ſcorbutica, ſenectute extrema, quandoque etiam in paſſione nephritica, conquieſcentibus dolorum tormentis, nec non in ictero flavo & atro. Læſam autem in ejuſmodi urina eſſe proportionem elementi aquoſi & ſalino-ſulphurei, exinde pateſcit, quod affuſa ſufficienti aquæ ſolius ſimplicis copia, ad naturalem tincturam reduci poſſit. Craſſities quippe & color ille fuſcus ab excrementitiarum ſalinarum & ſulphurearum partium in ſanguinis & humorum maſſa hoſpitantium copia, ortum trahit, quæ propter hepatis obſtructionem, a ſuccorum vitalium connubio non rite ſegregantur. Nam jecoris viſcus, cum

In scorbutico.

Digitized by Google

cum in omnibus chronicis morbis, tum maxime in ſcorbuto patitur, ut etiam *VVilliſius in tr. de febribus* fidem faciat: ſe plurima ſcorbuto defunctorum cadavera ſecuiſſe, & obſervaſſe, quod in culpa fuerit in nonnullis hepar prorſus exſangue & inſtar uberis vaccini exſuccum, in aliis veſica biliaria, aut vacua, aut lapidibus obſeſſa, aut amurca minime amareſcente repleta.

§. XXI.

Ictero flavo & nigro. Quando porro ejuſmodi craſſiores mirum auſteri coloris urinæ, (*wie dickes braunes Bier*) crocea tinctura immerſa linteamina inficiunt, certum eſt indicium, bilem propter obſtructos, vel ſpaſmo conſtrictos ductus hepaticos & cyſticos & denegatum in duodenum influxum, per vaſa lymphatica regurgitare ad ſanguinis & lymphæ maſſam, & icterum adeſſe. Ubi vero color in atro-brunum vergit, icterum deſignat nigrum, qui non tam a bile reflua, quam potius ab ejus ſecretione in hepate plane impedita naſcitur. Nigredo autem acido admixto tribuenda; eo quod ob defectum bilis, quæ alcalino ſuo elemento, acorem, qui ingeſtis ineſt, temperat atque obtundit, ſucci acetoſi ad ſanguinis maſſam tranſeunt, ibique ſulphureis, oleoſis ac bilioſis particulis unitæ, atrum excludunt colorem, haud ſecus ac videmus, acido liquore bili affuſo, poſt digeſtionem eandem primum vireſcere ac deinde nigreſcere. *Senectute.* Quumque in provectiori ſenectute, ob anguſtationem, contractionem & collapſum tubulorum excretoriorum in hepate, nec non in cute, multæ ſalinæ ſulphureæ & viſcidæ ſordes, retineantur: urinæ ſolenniter in ætate gravibus craſſiores, graviores magiſque tinctæ redduntur, præſertim ſi paullo liberalius vino utantur, inprimis ſpirituoſo, ut Hungarico, quod oleoſum eſt multum atque ſulphureum.

§. XXII.

Nonnunquam redduntur urinæ copioſa mareria pingui imbutæ, ſive oleoſæ, quæ ſine ſtrepitu mittuntur, *Quid indicent oleoſæ.* in ſuperficie cutem variegati maxime cærulei plerumque coloris exhibent, ac vitri urinalis parietibus tam firmiter adhæreſcunt, ut nonniſi lixivioſo liquore detergi poſſint. Origo harum procul dubio calori interno nimio, ipſam pinguedinem colliquanti tribuenda, quæ liquefacta, & poſtea in ſanguinem recepta, ſeſe miſcet cum ſanguine & ſero, ac humore ſalſo muriatico demum diſſoluta, per renum colatorium in urinam defertur. Annotavit *Sylvius* exemplum feminæ juvenculæ, cujus urinæ tam copioſa innatavit pinguedo, ut in perfrigeratæ ſuperficie butyri inſtar aut olei frigidi concreti comparuerit. Et memorabilis quoque eſt *Fernelii lib. 3. cap. 2. de urina* hiſtoria, de bibulo quodam optimi corporis habitus, qui diebus circiter octo, ex ingenti corporis mole ad ſummam gracilitatem, citra ullam morbi vim, traductus eſt. Potiſſimum tamen tales pinguiuſculæ urinæ in conſumtione corporis, atrophia, phthiſi, hectica obſervantur; quinimmo in omnibus febribus, urinæ quando profluunt craſſioris ſubſtantiæ, multum pinguedinis ſecum evehunt, quæ eo copioſior eſt & diutius durat, quo corpus eſt pinguius.

§. XXIII.

Supra quoque cum de analyſi urinæ naturalis actum fuit, mentio facta eſt, quod ſal acidum cum alcali, ſive volatili, ſive fixo mixtum, ſive neutrum & tartariforme, ordinarium ſit *Tartareo ſedimento.* urinæ ingrediens, quod dubio procul ab exceſſivo acido per alimenta ingeſto & in ſanguine contento, oriatur. Hoc autem ſale tartareo ſi urinæ nimium refertæ ſunt, quod cognoſcitur, quando matulæ parietes & fundus copioſo tartaro incruſtantur, indicium eſt diſpoſitionis ad calculum renum & veſicæ. Majoris periculi eſt, ubi craſſum, rubrum & friabile ſabulum, *Sabuloſo.* mox emiſſa urina, fundum petit, quippe quod morbum nephriticum

adeſſe.

Digitized by Google

adeſſe plane evincit. De quo luculentum *Hippocratis* ſuffragium *aph.* 79. *Sect.* 4. *quibus* perhibentis, *in urina ſubſident ſabuloſa, iis veſica calculo laborat*. Interdum quoque cryſtalli micantes fulvæ copioſæ ſeſe apponunt lateribus matulæ, quæ doloris arthritici, rheumatici, plus minus fixi vel vagi, indicium præbent. Quando urina mingitur mox cruenta, mox ob puris miſcela lacteſcens, interdum glutinoſa, craſſa tenaci materia mali odoris onuſta, quæ fundo adhæret, nec vitri agitatione diſſolvitur, certum exulcerationis renum vel veſicæ documentum præbet. Quin ipſe in calculo & ulcere veſicæ ſæpius lotium tam tenax vidi, ut inſtar albuminis ovi cohæſerit, nec guttatim aut per vices potuerit effundi, ſed inclinata matula, omne ſimul maſſæ inſtar elapſum ſit. Eandem quoque in rem facit notabilis obſervatio, in *M. N. C. Dec.* 3. *A.* 8. *obſ.* 11. conſignata, de urina craſſa glutinoſa, quæ ad ulnæ longitudinem potuit extendi, & filtro impoſita, ne guttulam tranſmiſit.

tum cryſtalli,

purulenta, glutinoſa &c.

§. XXIV.

Qualis in gonorrhœa.

In gonorrhœa, præſertim chronica & maligna, non ſolum proſtratæ, ſed plerumque veſica etiam exulcerationem patiuntur; unde urinæ turbidæ & craſſæ, *vvie Kraut-Lake*, emittuntur, quæ ſedimentum copioſum rejiciunt mucoſum, quod exſiccatum & carbonibus injectum, fœtidiſſimum odorem ſpargit. Alias ſemen purum, propter levitatem, urinæ innatat. Pariter ſæpiſſime in calculo veſicæ, hæc ipſa vel ejus ſphincter eroſus eſt, ac tum urina craſſa furfuracea mingitur, cum exiguis carunculis & fibrillis, quæ a vulgo pro verminibus habentur, id quod confirmat *Hippocrates ſect.* 4. *aphor.* 66. 67. *quibus*, inquiens, *in urina craſſa exiſtente, carunculæ, aut veluti capilli, aut furfuracea quædam, ſimul exeunt, his veſica ſcabie laborat*. In ſtranguria crebrius ad mingendum eſt ſtimulus, ſed parum mittitur, idque turbidum, valde ſalſum & acre, cum filamentis, identidem fundum petentibus, & tum ſphincter plerumque ſpaſmodici quippiam patitur. Si ſanguis lotio eſt admixtus, inſtar loturæ carnis, ſeu vini rubri comparet, ſed poſtea cruor ima petit, & purpureum colorem, quando ex renibus, atro fuſcum vero, ubi ex adapertis veſicæ venis prodiit, refert. Talem ſanguinolentam urinam in ſene vegeto octogenario, qui jugiter dolorem preſſorium in regione pubis ſentiebat, quotieſcunque equitabat, vidi.

veſicæ ſcabie.

ſtranguria.

& mictu cruento.

§. XXV.

Uromantia utilitas in pathologicis.

Ex hiſce quæ jam attulimus, liquido eluceſcere arbitror: utroſcopiam & uromantiam haud exiguæ utilitatis eſſe in praxi medica, nec ceu inutilem & fallacem floccipendendam, multo minus deſpectui habendam, eo quod non modo fluidorum, ſed & ſolidorum conditio, habitus & ſtatus hoc ipſo adminiculo perſpici poteſt ac erui. Nam ex urina levi ac tenui, præternaturaliter & ſpaſmodice affectum eſſe nervoſarum partium ſyſtema patet; ex craſſiori vero & ponderoſa, ductuum urinariorum nimis relaxatus tonus, ſeu atonia eluceſcit. Deinceps hoc ſubſidio depravatam eſſe ſanguinis mixtionem, ſive ejus dyſcraſiam & impurarum ſalino-ſulphurearum partium copiam, optime cognoſcimus maxime in morbis chronicis & qui a cacochymia naſcuntur. Porro viſcerum ſanguinis depurationi inſervientium, præſertim hepatis, conſtitutionem lotium prodit. Tum proportio & vinculum ſeri ac ſanguinis, quale ſit in morbis, ſive acutis, ſive chronicis, inde elici poteſt. Præterea gradus interni caloris, ſive inteſtinæ partium ſanguinis ſulphurearum commotionis, hac ratione paullo clarius, præſertim in æſtu febrili, dignoſcitur. Defectum quoque caloris naturalis, virium ac ſpirituaſcentiæ, quæ ad digeſtionem ingeſtorum & mutationem in

ſuc-

Digitized by Google

ſuccum & ſanguinem neceſſariæ ſunt, inſpecta urina quadantenus comperimus. Maxime vero urinæ ſolertiori conſideratione & examine viarum & ductuum urinariorum ac ſeminalium, ut renum, uretherum, veſicæ, ejus ſphincteris, urethræ, veſicularum ſeminalium & proſtratarum diſpoſitio ac conſtitutio manifeſtatur. Neque minus in febribus, tam continuis, quam intermittentibus, urinæ inſpectio eximio pollet uſu, eo quod ex hac non modo maſſæ ſanguineæ conditio, ſed & an materia febrilis cocta vel incocta ſit? an criſis morbi completa vel incompleta? qualis ſpes valetudinis? num funeſti quippiam immineat? an recidivæ vel alius morbi metus? planum fit ac innoteſcit.

§. XXVI.

Et therapeuticis. Tandem urinæ etiam conſideratio in therapeuticis haud ſpernendum præſtat uſum. Quia enim vera pathologia ſive exquiſitior cognitio ſtatus morbi, quem uroſcopia patefacit, baſis eſt rationalis therapiæ: multum utique adjumenti ad hanc dextre ſuſcipiendam ac perficiendam illa afferre videtur. Et aquoſa quidem urinarum tenuitas, ſi præſto eſt, probe inquirendum, num a ſpaſmis? an vero defectu virium & ſpirituaſcentiæ ortum trahat? Ubi hoc, ſpirituoſa, analeptica, balſamica, aromatica, quæ balſamum ſanguini fœnerant, adhibenda; ſi illud, fugienda ſunt hæc, & potius leniora diaphoretica cum antiſpaſmodicis, nitroſis, cinnabarinis permixta locum inveniunt. Quando porro in febribus intermittentibus tenues, leves, & flammeo colore apparent, nihilque deponunt, a cortice chinæ & quæ parem cum ipſo, maxime conſtipandi & febriles motus ſupprimendi facultatem habent, penitus abſtinendum eſt, quorum uſus, quum urinæ craſſiores ſecedunt, prævia evacuatione alvina, tutiſſimus eſt. Intenſiorem urinæ colorem in febribus, humectantia, acidula nitroſa expoſcere, quiſque judicabit; craſſas vero & rubicundas, quæ citra calorem in affectibus chronicis minguntur, diluentia, inque primis emunctoriorum tubulos obſtructos reſerantia, aquarum mineralium, acidularum thermalium & martiatarum convenientem, nec non ſeri lactis dulcis uſum, exigere. Ubi ex viarum urinariarum vel ſpermaticarum vitio urinæ turbidæ, & larga craſſa mucoſa tartarea ſubſtantia fœta redduntur, nil præſentius & efficacius eſt fontibus medicatis temperatioribus, ut aquis Spadanis, Wildungenſibus, Selteranis, thermis, Piperanis & Emſenſibus, ad eluendas ac detergendas ſordes, acrimoniam diluendam & partes afflictas conſolidandas, adjunctis ſimul exterius balneis temperatis. Calculoſa tartarea concrementa & mucidum ex ulcerata renum ſubſtantia prodiens lotium, apertius omnium efficaciter diureticorum, ſalinorum, ipſarum quoque Carolinarum, quæ propter calcareum ſalinum elementum fortiter nimis pellunt, uſum interdicunt, & potius traumatica, leniter roborantia & demulcentia injungunt, ut ſunt emulſiones ſeminum quatuor frigidorum, dauci cum lycopodio, infuſa vel decocta ex hedera terreſtri, equiſeto, virga aurea, fragaria, veronica, radice altheę, aliiſque id genus pluribus.

§. XXVII.

At vero non ſolum ex urina, ſed etiam ex aliis excretis, inter quæ ſubtiles excretionis cuticularis ſordes potiſſimum fere locum tenent, de ſtatu integro, nec non vitiato, ac præcipue de ſalutari, vel infauſto morborum eventu, Medicus tanquam ex certis ſignis indicium petere debet. Veteres ut refert *Jo. Langius in epiſt.* tam in cognoſcendis, quam dijudiçandis morbis, plus ſudoris calorem, odorem & ſaporem, quam lotii differentias obſervarunt: quare etiam moris fuit, ſudores in balneo ſtrigili exceptos & olfacere & degu- *Ex deiis quoque ſigna petenda.*

ſtare

ſtare. Sudor enim, ut *Galenus de ſalubr.* ait omnium humorum per univerſam corporis compagem index eſt: urina vero tantum eorum, quæ in conceptaculis venarum continentur. Neque hæc aſſertio fundamento deſtituitur. Nam urina potiſſimum potui, cui etiam proportionalis eſt, materiam debet; & craſſiores aqueas, & maxime varii generis ſalinas, quæ per alimenta aſſumtæ fuerunt, atque in ipſo ſanguine progenitæ ſunt, recrementitias materias e corpore evehit; quandoquidem renes & viæ urinariæ congruum ſalium emunctorium conſtituunt, quin omnis generis ſalia, ſive alcalina, ſive acida, ſive neutra, volatilia, ſive fixa fuerint, vel etiam cauſtica, item nitroſa, ſingulari plane ratione ad renale illud vaſculoſum cribrum feruntur, & urinam quoque movendi facultate pollent. Per fibroſam vero ac poroſo-tubuloſam cutis texturam, corpus magis a partibus aqueis tenuioribus, & maxime ſulphureis, ſub forma vaporis, vel madoris, expurgatur.

§. XXVIII.

Perſpirationis & ſudoris differentia

Diligenter tamen hoc loco obſervandum eſt: ingentem inter perſpirationem & ſudorem intercedere differentiam. Scilicet perſpiratione, inſenſibilis halituum e corporis cortice ſuccedit difflatio, adeoque tantummodo particulæ tenuiſſimæ aqueæ & ſulphureæ ſalinæ magna quotidie in copia in auras mittuntur, linteaminibus corpori circumvolutis ſiccis remanentibus: in ſudore vero particulę aqueæ & ſulphureæ magis craſſiores, peculiaris ſaporis & odoris, vel fœtoris prodeunt, quæ cutem & induſia conſpectius humectant, adeo, ut interulæ interdum poſt ſudorem quinque vel ſex unciis graviores quam antea deprehendantur, quum contra in perſpiratione pondus induſii per hebdomadem geſtati vix uncia una increſcat, ob materiam mucidam oleoſam craſſiorem in poris obhæreſcentem. Deinde obſervamus, perſpirationem in robuſto, ſudorem viciſſim magis in imbecilli corpore fieri, & plus etiam materiæ excrementitiæ illa, quam hoc excludi, ut hinc probe notante *Sanctorio* in aureo *de Medicina ſtatica* libello, corpus a perſpiratione longe agilius & levius, a ſudatione vero debilius & gravius reddatur. Porro ſaluberrima illa minus in ſenſus cadens ſordium per corticem corporis excretio magis a vegetiori ſanguinis progreſſivo motu & circulo & vigore motus cordis & arteriarum oboritur: ſudor autem potius a calore & motu inteſtino partium ſulphurearum, quæ in mixtione ſanguinis continentur, & a fibrarum & tubulorum cutaneorum majori relaxatione, provenit. Tum frequenti conſtat obſervatione, ſub conſtitutione aeris ſicca & ventis ex euro & borea flantibus, expanſiva elaſtica reddita, & ſcandente altius in barometro argento vivo, inſenſibiles in corpore perſpirationem quam maxime vigere: contra vero ſub aere levi & rarefacto, humido, flante potiſſimum zephyro & auſtro, nec non lapſu mercurii, corpus ad ſudationem mirum diſpoſitum eſſe. Quin ipſe multiplici obſervatione confirmatum habeo, quod ſub debilitate, a morbo potiſſimum relicta, & atmoſphæra exiſtente admodum levi, humida & pluvioſa, ſudores ex cutis tubulis largiter profluant, cum urina ſimul craſſiore, multum ſedimenti ponente; inducta autem per mutationem ventorum e contraria plaga ſpirantium aeri alia conſtitutione, protinus ſudores reſiccentur & cohibeantur, urina quoque largior & tenuior ſecedat, corpuſque longe agilius, ſomnus quietior, animus ad labores magis diſpoſitus & erectior reddatur. Ex quo ſatis clare intelligitur, tam inſignem atque conſpicuam eſſe fluidi aerei & ætherei ad mutandos excretorios in corpore motus potentiam, ut ſupervacaneum & ſterile molimen foret, ad occultum quoddam & vere imaginarium principium

cipium

Digitized by Google

cipium motus in corpore, in explicandis hiſce phænomenis, tanquam ad aſylum confugere.

§. XXIX.

Sudoris materia ſulphureæ indolis eſt

Hæc autem materia, quæ ſubcutaneos tubulos ex intimis corporis penetralibus foras amandatur, quod valde ſulphureæ naturæ, & cutis præcipuum ſulphuris excrementitii, haud ſecus quam renes ſalini excrementi, ſit emunctorium, plura evincunt. Etenim ſudor peculiarem & odorem, & colorem, & pinguedinoſam quoque ſubſtantiam, quæ phænomena, ſecundum Chymicorum doctrinam, principii ſulphurei ſoboles ſunt, exhibere ſolet. Et mirum certe, quam

quod teſtatur odor & color

eximie effluvia, quæ e corpore halant, immo etiam ipſe ſudor pro ratione ætatum, temperamentorum & ingeniorum, differant. Nimirum qui allio & cepis frequenter utuntur, infectum diſpergunt odorem, contra vero quibus ſuaveolentia balſamica, item moſchus & ambra, in frequentiori uſu, gratum ſpirant. Sic etiam odor ſudoris ratione anni tempeſtatum diſcrepat, ac æſtate potiſſimum acidum, ſæpe inſtar aceti vini penetrantis, redolet. Peculiarem quoque ſudor in nonnullis morbis & ſpecificum quaſi obtinet nidorem, ut in ſcabie, lue venerea, variolis, morbillis & maxime omnium purpura, adeo ut vel ſolo odore, ægrotantes ejus præſentiam dignoſcere queant. Quod quidem quemadmodum de odore in propatulo eſt, ita pariter obſervationibus conſtat, quod ſudor induſia vario colore tingere ſoleat. Placet in hujus confirmationem quædam in *Miſcellaneis naturæ curioſorum* conſignata recenſere exempla, dum *Dec.* 1. *An.* 6. *pag.* 20. atri *Dec.* 2. *An.* 3. *pag.* 83. ſub axillis miniati *An.* 4. *pag.* 203. cærulei *An.* 6. *pag.* 45. cruenti *An.* 4. *pag.* 329. crocei. *An.* 6. *pag.* 5. rubicundi, *pag.* 29. viridis, *Dec.* 1. *An.* 6. & 7. *pag.* 110. lutei ſudoris, mentionem injiciunt.

§. XXX.

Sudor quoque varius & quoad loca differt exemplis.

Maxime omnium tamen illud notatu dignum, quod ſudor non unius ejuſdemque naturæ ubique e corpore manet, ſed pro diverſitate partium varius. Ita ſpecifici odoris eſt, qui profluit ex capillitio, & peculiaris odor percipitur, quando regio pone aures digito aſperius fricatur. Sub axillis graveolens ſæpe offenditur ex ſudore nidor, nec non in inguine, item in ſcroto & oſſe ſacro gravem & diſcrepantem ſpirat pædorem, qui adhuc differt ab eo, qui inter digitorum pedum interſtitia prodit. Ipſe quoque ſudor copioſior in una, quam in altera corporis regione manat. Nam in partibus ſuperioribus, ut capite, collo, dorſo & pectore, item in poſterioribus liberalius, parcius vero in inferioribus & anterioribus, erumpit. Jam quidem mirum videri poſſet, qui ex uno fonte & materia, ſanguinis nempe ſinu, tam diverſus & alius ſudor ſecedat; ſed mirari deſinet, qui conſiderabit, ita comparatam eſſe corporis ubique machinam, ut vel viginti, quos facile numerare liceret, diverſæ indolis, qualitatis & virtutis ſucci utiles atque inutiles, ex una ſanguinis maſſa, ſecernantur & excernantur: haud ſecus ac in nutritione vegetabilium, ex ſola aqua pluviali, pinguiuſcula terreſtri materia fœta, diverſæ formæ, ſaporis, coloris, virtutis, conſiſtentiæ germina, ut folia, cortices, flores, fructus, ſucci, gummata generantur ac producuntur. Quod mirabile naturę tam in regno vegetantium quam animantium negotium, non ut quidam ſomniant, ſpiritui peculiari architectonico, plaſtico; aut alii omnia moraliter & rationaliter dirigenti, vel peculiari partium virtuti attractrici, ſplendidis certæ ignorantiæ terminis, in acceptis ferendum, ſed a ſola diverſa mechanica ſtructura, flexura, magnitudine & figura minimorum tubulorum, quæ apparet maxime in glandulis, duci ac derivari debet.

Digitized by Google

bet. Neque ea propter eſt quod dubitemus, quin ſola tubulorum ſtructura & ductu, ita motus fluidorum dirigantur, ut craſis, mixtio & unio partium corpus conſtituentium mutetur ac invertatur, & ex emergente inde nova combinatione & unione partium, alius formæ virtutis & qualitatis ſubſtantiæ gignantur.

§. XXXI.

Sudoris cauſſa inteſtina ſanguinis commotio.

Jam ſi porro in cauſſam ſudoris & largioris & frequentioris, ſive præternaturalis, inquirimus, illa duplex merito aſſerenda. Prima eſt partium ſulphurearum, quæ mixtionem ſanguinis ingrediuntur, inteſtina valde agitata commotio & evolutio, qua ipſa maſſa ſanguinis & ſeri tandem in excrementitium ſalino-ſulphureum humorem diſſolvi incipit. Altera eſt tubulorum ſubcutaneorum nimia relaxatio, ſub qua humores ſeroſi facile ſecedunt a craſſioribus ſanguineis, ac ſenſim protruſi eliminantur. Quibus jam poſitis, facile apparebit ratio, quare omnia ea, quæ ad inteſtinum partium ſanguinis ſulphurearum motum augendum faciunt, ad ſudorem movendum aptiſſima ſint. Horum in numerum referenda cholerica corporis conſtitutio, ætas juvenilis, macilentus corporis habitus, tempus æſtivum, paullo vehementior corporis motus, aer calido humidus auſtralis, vini, præſertim oleoſi & ſpirituoſi, ut Hungarici, potus & medicamenta, quæ oleo ſubtiliſſimo evaporabili imbuta ſunt, quo nomine nota ſunt ex vegetabilibus radix enulæ, petaſitidis, oſtrutii, leviſtici, angelicæ, imperatoriæ, crocus, flores ſambuci, ex animantibus, omnes ſpiritus & olea deſtillata, ex mineralium claſſe flores & lac ſulphuris, regulus antimonii medicinalis ſulphur antimonii, noſtro modo præparatum & fixatum. Viciſſim in procinctu quoque erit ratio: quare infantes, ſenes, obeſi, humoribus repleti, otio & ſomno nimium indulgentes, parum ad ſudorem diſpoſiti ſint, quippe qui ſpiſſos non modo & viſcidos in vaſis humores, qui difficilius per minimos cutis tubulos feruntur, alunt, ſed & imminutam partium ſulphurearum in ſanguine experiuntur inteſtinam agitationem.

§. XXXII.

Et cutis diſpoſitio laxior.

Requiritur vero etiam ad proliciendum ſudorem certa diſpoſitio in cute, quæ conſiſtit in convenienti ejus relaxatione & pororum ac tubulorum apertione, ut ſudoris materia ſufficienter adduci & ſecerni queat. Nam ſi in ulla corporis parte vis expanſiva & elaſtica eminens eſt, certe in ipſa cute conſpicitur, quæ, ut gravidæ & hydropici teſtantur, mirum ſeſe diducere atque expandere, iterumque in priſtinam dimenſionem contrahere poteſt. Et elaſtica hæc cuti propria virtus non aliter quam in omnibus inanimatis elaſticis corporibus, ut chordis, funibus, tabulis ligneis, comparata eſt, ac non modo pro diverſa aeris conſtitutione, at humidi & levis, remittitur, ſicci vero & frigidi iterum adducitur, ſed & a cauſſis internis, fluidi tenuiſſimi, quod eſt in ſanguine ac nervis, motu, varie in relaxatione & conſtrictione modificatur. Hinc enim eſt, quod in omnibus gravioribus doloribus, in affectibus ſpaſmodicis, ira, nimio ſanguinis fervore, cutis plane ſicca, aſpera & arida oſtendatur, adeo ut facilius ſit e pumice aquam, quam ex ejuſmodi corpore ſudorem elicere. Secus viciſſim ſit & facillima ad ſudorem proclivitas, in declinatione paroxyſmorum febrilium, ſpaſticorum, item in imbecillitate virium a morbis reſtitante, ab atmoſphæra humida & calida, pluvioſa, balneo vaporoſo, vel a medicamentis, quæ dolores ac ſpaſmos ſiſtunt ac ſedant, ut nitroſis papaveraceis aſſumtis, præſto eſt, eo quod hæc omnia mirifice relaxant & ampliant cutis poros ac tubulos. Quin diuturnus etiam animi mœror peculiarem hunc pariter exſerit effectum, quod cutis, præſertim pedibus inductæ, tonum

ſolvat

ſolvat ac remiſſiorem reddat, ut hinc, quod ſæpius obſervavimus, ſudore largiter diffluant.

§. XXXIII.

Sudores boni ominis qui.

Poſtquam igitur cauſſas, viam & modum, quo cuticularis excretio perficitur, paulo curatius perveſtigavimus; haud difficile nunc erit ex ſudoris natura atque eliminatione in ſtatu morboſo & præternaturali, præſertim febribus, ratione eventus indicium & judicium deſumere. Quum vero vetuſtiſſimus artis noſtræ parens *Hippocrates* paſſim in ſcriptis ſuis, maxime *aphoriſmis, prænotionibus & coacis*, multa eximia & veritati apprime conſentanea præcepta & axiomata prognoſtica, ex ſudoris natura & modo excernendi petita propoſuerit: hæc in pauca conferre & ſic in compendio exhibere, operæ duxi pretium. Affirmat quippe hic Medicorum princeps, boni ominis ſudores eſſe, qui circa dies criticos, ut dimidium quarti, ſeptimum, undecimum, decimum quartum, decimum ſeptimum, vigeſimum primum erumpunt, qui porro per univerſum corpus, nec in una tantum parte, nec parce & interrupte, ſed copioſe & ſufficienter manant, quos alleviatio ſymptomatum & virium erectio ſequitur, & qui cum ſignis coctionis in urina, alvi ſeceſſu, vel præcedente, vel comite, ſuccedunt. Nos maxime illos judicamus ſalutiferos, qui fiunt quando pulſus præter naturam celer, vehemens vel durus, in molliorem & ſedatiorem tranſiit.

§. XXXIV.

Qui mali?

Contra vero omnes ſudores, qui in febribus ſtatim in principio & extra dies criticos contingunt, ſymptomata non levant, ſub alvo conſtricta, cum urina tenui ſine ſedimento, ac pulſu præternaturali nec immutato prodeunt, a docta antiquitate, cui etiam experientia firma & conſtans ſuffragatur, ſemper pro malis & ſymptomaticis merito habiti fuerunt; eo quod ingentem virium imbecillitatem, partium ſolidarum atoniam, mixturæ ſanguineæ diſſolutionem atque etiam cauſſam morbi adhuc nobilioribus nervoſis partibus firmiter inſidentem produnt, & multiplici experientia conſtat, plures ſub & in ejuſmodi ſudore occumbere. Infauſti etiam præſagii ſunt, qui tantum unam corporis partem occupant, & recte utique *Hippocrates ſect. 4. aph. 38.* prodidit: *qua parte corporis ſudor manat, morbum illius partis arguit.* Nam in morbis capitis, apoplexia, phrenitide, affectibus ſoporoſis, caput ſæpe totum ſudore diffluere, pedibus frigidis obſervamus. In aſthmate convulſivo, catarrho ſuffocativo, peripneumonia, pectus multo ſudore perfunditur, & plerumque omnes, qui in peripneumonia primis mox diebus citra levamen ſudant, pereunt, ac ſphaceloſa plerumque ſubeſt inflammatio, vel in ſuffocativo aſthmate polypus abſconditur. Quin id quoque obſervatione compertum eſt, quando ſymptomata poſt ſudorem non levantur, plerumque ſubſequi recidivam, vel morbum diu extrahi. Quam in rem egregium eſt *Martiani* in *comment. ad coac.* teſtimonium: *ſi ſudor non tollit febrem, ſed hæc remanet, tunc ſymptomaticus eſt, & morbi recidiva, vel ejus longitudo exſpectanda.* Omnium tamen peſſimi ſunt frigidi, præſertim quando interiora ex inflammatione ardent; unde *Hippocrates Sect. 4. aph. 37.* item in *prognoſt. cap. 2.* frigidos ſudores cum febre acuta mortem indicare affirmat; in mitiori autem morbo ejus longitudinem.

§. XXXV.

Sudor in paroxyſmis nullus;

Porro quotidiana docet experientia, ipſo in paroxyſmo & vigore febrium, item dolorum & motuum ſpaſticorum, in gravi cephalalgia, cardialgia, dolore inteſtinorum, colica, epilepſia, in nimia etiam ſeri profuſione per alvum, ſalivam aut urinam, vel etiam nimiis hæmorrhagiis, cutem aridam, ſiccam & frigidam eſſe, ac ſudore penitus deſtitui, *poſt eos largus.*

 ſimul-

ſimulac autem ſæva hæc pathemata de vehementia remittunt, vel penitus intermittunt & morbus eſt in declinatione, ſudor protinus ex toto corpore evocatur, id quod maxime obvium in declinatione intermittentium. Incidit quoque ſæpius, ut poſt *Sæpe nimis.* febres, tam acutas, quam chronicas, curatas, ingens diſpoſitio & habitus corporis ad continuos & largos ſudores remaneat, qui etiam facili de cauſſa, levi externo calore, vel ſi oculos claudant & ſomnus obrepat, provocantur. Cauſſa hujus largæ ſudationis vel ex regimine in ſudoribus criticis minus curate ab ægris ſervato repetenda eſt, vel quod nimis cito auræ frigidiori ſe committant, ut remanens intus excrementitia quæ ſudore difflatur materia, mixtionem ſanguinis ad diſſolutorium quendam motum diſponat, vel etiam quod ſuperato morbo avidius & largius cibum ingerant, qui ob imbecilliorem a morbo redditam digeſtivam ventriculi & inteſtinorum vim, non bene ſolvitur & ſubigitur, unde copioſus & crudus chylus ſanguini affuſus, non bene cum eo miſcetur, ſed quam facile per emunctoria ab eo ſecedit.

§. XXXVI.

Maxime in purpura. In nullo tamen morbo profuſiores manant ſudores, quam in purpura, ſive rubra ſcorbutica, ſive alba cum febre juncta; certo indicio, a fermentali quodam impuro ſucco totam ſanguinis & humorum maſſam in colliquativam diſſolutionem eſſe conjectam. In malignis morbis, quorum *malignis.* cauſſa interna partium ſphacelatio, cum ſumma virium jactura, ſub pulſu ſæpe debili & minus frequenti, urina quoque non adeo colorata, ſed ſanorum ſimili, manant ſudores copioſi, fœtidi, ſæpe frigidi, & lethales, qui de putrida ſanguinis reſo- *hecticis.* lutione teſtimonium exhibent. Solennes quoque ſunt hecticis & ubi partes nobiliores abſceſſum vel ulcus alunt, copioſi & valde debilitantes ſudores, qui in ſcholis medicis colliquativi vocantur, & idemtidem a materia purulenta corrupta, quæ ſanguinem in inteſtinum fermentativum motum ciet, proficiſcuntur. In ſcorbuticis quando ex hepatis vitio & ſub deficiente bilioſarum partium ſeparatione, lympha multis ſul- *ſcorbuticis.* phureis excrementitiis ſcatet partibus, ſudores etiam nimii valde moleſtant, præſertim ſi alvus ſimul obſeratur.

§. XXXVII.

Et in hac quidem effuſa nimis ſudatione, perquam utilia deprehendi *Quo modo reficiendus?* alvum laxantia ex manna, tamarindis, item ſerum lactis dulce, cum pulvere nitroſo præcipitante datum. In aliis autem longis & largis ſudoribus, quorum cauſſa nimia cutis atonia & interna partium ſulphurearum in ſanguine reſolutoria commotio, egregie ex uſu fuerunt analeptica, cum roborantibus & leniter conſtringentibus, item acidula, quippe quæ non modo partium ſolidarum tonum ac robur firmant, ſed & unionem ac mixtionem partium ſanguinis vinciunt & ſervant, quorum claſſem liquor meus anodynus mineralis, ſpiritus ſalis dulcis, ſpiritus ſic dictus regius Michaelis, ex ſpiritu roſarum, ſalis dulcis cum moſcho, ambra & confectione Alkermes paratus, tinctura roſarum cum phlegmate vitrioli acidulato confecta, ſaccharum roſaceum, tinctura coralliorum vel earum ſolutio cum ſucco citri facta, ducunt. Alii eundem in finem ſpecies de hyacintho valde extollunt, quarum virtus ſine omni dubio ab ingredientibus, quæ ſunt leniter conſtringentia, item ab admixta camphora, ambra & moſcho, licet horum doſis exigua ſit, minime vero a ſterili efœto gemmarum pulvere minus ſolubili, petenda eſt ac derivanda.

§. XXXVIII.

Hactenus de excretione, quæ per urinarias vias, & univerſale cutis emunctorium ſuccedit, indole & promendo inde judicio egimus: ſupereſt jam,

jam, ut etiam de ea, quæ per alvi ſeceſſum contingit, nonnulla addamus. Quemadmodum autem per urinam maxima & ſuperflua liquidi ex potu portio, una cum ſalinis craſſioris texturæ partibus, ſecedit, & per cuticularem evacuationem ſalino-ſulphureæ, inteſtino calido motu ex intima ſanguinis mixtione evolutæ ſordes, proſcribuntur: ita per alvum non modo relictæ poſt chylum ex alimentis extractum fœculentiæ & furfures, ſed & craſſiores ſulphureæ biliosæ, in ampliſſimo hepatis viſcere ſegregatæ ac per peculiares canales inteſtinis inſinuatæ ſcoriæ, unacum lymphaticis fermentalibus, ex pancreate, glandulis & tunicis glanduloſis inteſtinorum ſtillantibus ſuccis, foras ejiciuntur; eum pariter in finem, quo reliqui vitales corporis humores a ſordibus pernicialibus repurgentur, nec unquam a temperata ad integritatem neceſſaria indole deſciſcant.

§. XXXIX.

Licet aliquamdiu ſine noxa ſupprimi poſſit.

Non quidem negandum, eam alvinæ excretionis eſſe rationem, ut interceptus ejuſdem legitimus naturalis ſucceſſus, non tam præſentaneo damno ſanitatem afficiat, quam ſi perſpiratio aut urinæ fluxus cohibetur, ſed ſæpius diu ſine vitæ vel manifeſto valetudinis periculo retineri poteſt. Quia enim ſanguinis maſſa per cutis tubulos, & maxime renale cribrum, & recrementis ſalinis & ſulphureis liberaliter depuratur, his rite & ſufficienter ſecedentibus, non illico noxa metuenda, licet fęces craſſiores aliquandiu in longo & amplo inteſtinorum tractu moram nectant, modo tonus hujus canalis non adeo ſit labefactatus, ut flatibus cedat, ſed iiſdem elidendis ac demum ſcybalis egerendis ſufficiat. Et certe complura in obſervatis Medicorum commemorantur exempla de diuturna alvi obſtructione indemni, ut apud *Rhodium Cent.* 2. *obſ.*81. *Mœnichen obſ.*5. necnon in *M. N. C. Dec.*1. *An.*3. *obſ.*25. *Dec.*2. *An.* 3. *obſ.* 85. quo etiam referenda, quæ *Liſterus* in *comment.* ad *Sanctorii Medicin. ſtatic. pag.* 150. memorat, de ſene quodam, octogeſimo & ſexto ætatis anno adhuc perfecte ſano, qui, licet multum cibi carneſque pariter ſubcrudas ingereret, a pluribus tamen annis rariſſime & nonniſi ſemel per hebdomadem, alvum depoſuit.

§. XL.

Hinc recte ex eadem judicia petendum.

Nihilominus tamen ex ſolennioribus ac eminentioribs excretionibus eſt alvina, ac non ſolum vitali corporis conſervationi, ſed etiam morborum ſolutioni, quæ nonniſi evacuatione abſolvitur, quam maxime inſervit. Quare ejuſdem conſideratio, utique tam ad ſanum, quam morboſum corporis ſtatum cognoſcendum, ac ferendum de eo judicium, utilis admodum eſt atque neceſſaria. Potiſſimum tamen ex eorum quæ alvo ſecedunt copia, habitu & modo excernendi, Medicus non tantum de alimentorum digeſtione & chyli elaboratione, nec non de humoris bilioſi ac pituitoſi ſecretione atque excretione, verum etiam de motus inteſtinorum periſtaltici, immo totius generis nervoſi conſtitutione, indicia ſumere ac certior reddi poteſt.

§. XLI.

Excrementa alba bilis defectum indicant,

Jam itaque quum fęces colorem flavum naturalem ab admixta bile mutuentur; his albis, vel gryſea tantum tinctura infectis ſecedentibus, in proclivi eſt judicare: bilioſi humoris in inteſtinis eſſe defectum. Hic autem defectus, vel ab obſtructis, aut conſtrictis biliferis ductibus, ut in ictero, proficiſcitur, vel ab exſuperante acidorum ſuccorum prima in regione copia, qua bilis obtunditur ejuſque color extinguitur, ortum trahit, uti obvium eſt in ſenibus, hypochondriacis, infantibus, ſi lac in ventriculo coaceſcit, omnibuſque, qui paullo largius potum, multum acidi in complexu foventem, ingerunt. Ac tum quidem candeſcentes feces, minus fœtentes, cum doloris ſenſu, præſertim in recto, ac teneſmo ſecedunt.

Digitized by Google

Quandoque etiam eandem ob cauſſam difficilior eſt ac tardus alvi ſeceſſus & varia in abdomine accidunt pathemata ac tormina, inprimis tamen moleſta nauſeabunda circa præcordia adeſt cenſatio, quam noſtri *das Ubelſeyn* appellant, quæ mane potiſſimum & obſoluta digeſtione percipitur. Ac in his quidem omnibus nullum præſentius datur remedium pulvere acidum abſorbente, cum diluente & leniter carminativo vehiculo aſſumto. Ceſſant quippe hoc facto dolores & alvus ad officium redit. Quod vero abſorbentia & ſic dicta præcipitantia, quo etiam referenda magneſia, nec non pulveres bezoardici terrei, ſedes, uti crebrioris obſervationis eſt, moveant, hæc utique ſubeſt ratio, quod alcali terreum acidos prima in regione ſuccos imbibens, convertitur in ſal neutrum, nerveas inteſtinorum tunicas ad excretionem ſolicitans. Notabilis hanc in rem eſt obſervatio *Schelhammeri* in *M. N. C. Dec. 2. An. 5. p.* 30. de puero, qui convulſivis motibus ſimulque alvo pertinacius obſtructa laborans, propinata ex aquis refrigerantibus cum abſorbentibus mixtura, & purgatus eſt, & convaluit.

§. XLII.

Fuſca & bruna bilis copiam.

Viciſſim quando ſcybala auſtero, bruno, vel fuſco colore infecta alvo feruntur, largius in ſanguine progigni & copioſius ab eodem ſeparari bilioſas ſordes, indicio eſt. Excluduntur autem bilioſa ejuſmodi excrementa ſolenniter tempore æſtivo, quo ob vehementem calorem multum bilis generatur & ad inteſtina fertur. Obſervantur quoque in cholericæ conſtitutionis hominibus, nec non in iis, qui corpus crebrius motu exercent, vini ac ſpirituoſorum potui nimis indulgent & in iram proclives ſunt. Potiſſimum tamen in febribus bilioſis, cholericis, tertiana continua & intermittente, febre quoque ardente ſive cauſo, ſordes alvinæ multæ, bile largiter refertæ, maxime ſub declinatione & perfecta morbi ſolutio ſecedunt. Quia enim hi morbi ne, partim ab ipſa bile ſtagnante & corrupta natales ducunt, partim etiam ſub ipſis per motum inteſtinum calidum adauctum largus bilis eſt proventus: ratio utique patet, cur tam bilioſa egerantur ſcybala, ac remittente demum ſub declinatione febre ſpaſmo, copioſe, inſigni tamen cum emolumento, prodeant, ipſumque morbum ſolutum haud raro indicent. Pariter in melancholia hypochondriaca, mania, cachectico morbo & hyſterico malo, alvus non ſolum ſegnis eſt & tarda, ſed fœces etiam duræ ac intenſius flavo ac fuſco colore, quin nigricante conſpicuæ, exſolvuntur, nullam plane aliam ob cauſſam, quam quod ob acidi uberiorem in canale alimentorum proventum, adſtringitur excretio, ac bilis acido commixta ob diuturnam moram nigredinem contrahit.

§. XLIII.

Viridis excrementorum color ortus a bile.

Ex eodem fonte, bilis nempe conſtitutione, virideſcentium excrementorum origo repetenda. Sunt hæc quam maxime familiares infantibus lactentibus & plerumque atrocibus ventris torminibus, inquietudine, jactatione corporis, febre, inſequente crebro convulſione epileptica, ſtipantur. Mali igitur ſunt indicii, & lac acidum factum & cum bile quaſi conſermentatum, viridem colorem & corroſivam indolem contraxiſſe produnt. Excluduntur tamen interdum etiam in adultis virides per alvum ſordes, ut in paſſione cholerica laborantibus, præſertim quando poſt vehementem iram copioſa bilis ad tenuia inteſtina, acidis ſuccis referta, propellitur. Neque minus in hypochondriacis & hyſtericis, ſæpius non ſolum per vomitum, ſed etiam alvum, viridia ſub graviſſimo pathematum ſpaſmodicorum inſultu excernuntur. Sæpe etiam ipſa natura per bilioſas & copioſas dejectiones, ſponte repurgat corpus a redundantibus ſalino-ſulphureis ſcoriis, quæ æſtate

nimis

Digitized by Google

nimis fervida progenitæ, cohibita, ab aere frigido & humido, ineunte maxime autumno, perſpiratione, partim ad hepar, partim etiam ad glandulosas inteſtinorum tunicas relabuntur, ac demum in ipſum canalem delatæ, moleſta tormina & ſpaſmos excretorios producunt. Quod ſi tamen acres hi ſucci diutius per inteſtina feruntur, tonus non ſolum eorundem nimium deſtruitur, ſed ipſæ demum etiam tunicæ exeduntur, ut atrophia, hectica, tormina continua, affectus hypochondriacus flatulentus, tumores œdematoſi, ipſeque hydrops accedant.

§. XLIV.

Fœtor excrementorum unde?

Ut color, ſic quoque fœtor excrementorum bilis iiſdem immixtæ plerumque debetur, quæ pro parcius ineſt, ut albis, eo minor eſt nidor, eo gravior, quo largius. Quod ſi igitur fæces mirum fœtent, aut cadaveroſum plane pædorem difflant, indicium eſt vel bilis copioſæ & corruptæ, vel ſphaceloſæ in inteſtinis corruptionis. Hinc quando in malignis vel dyſenteria ſcybala fœtidiſſima ſecedunt, putredinis lethiferæ ipſiuſque mortis præſagium præbent. Putent tamen etiam ſæpius ſcybala infantum a vermibus, ſi in putrilaginem fatiſcunt, ac tum ſimul adſunt vagi in abdomine dolores & corporis æſtus cum virium languore. Ubi vero alvus fœtida non ſolum, ſed etiam ſpumoſa, crebra & varii coloris fertur, cum ardente dolore & continuo ad deſidendum ſtimulo, ut in dyſenteria, humores valde acris & corroſivæ naturæ ad inteſtina ferri, & talem quoque rodentem & recti glandulas amandari, haud fallax ſuppeditat indicium.

§. XLV.

Fæces mucidæ quid indicent?

Porro ſæpius contingit, ut feces admodum mucidæ, pituita craſſa tenaci ſcatentes exſolvantur. Ex his de imbecilli ventriculi & inteſtinorum digeſtrice virtute, nec non de alimentorum crudorum ac difficilioris ſolutionis, potus quoque minus ſalubri uſu judicandum; id quod ſæpius obvium eſt in iis, qui noviſſime a morbo convaluerunt & avidius cibos ingerunt, in ſenibus ac his, qui vitæ genus agile, cum otioſo, & victum calidum, cum frigido commutant. Quando vero major muci pellucidi, vel qui albumini ovi ſimilis eſt copia, cum teneſmo ac moleſtiſſimo recti dolore excernitur, certo utplurimum argumento eſt, ſanguinem exitum molientem in fine recti obhæreſcere, ac mora in glandulis largiter deponere mucum, preſſione vero dolorem cum teneſmo ciere.

§. XLVI.

Excrementa liquida & copioſa.

Nonnunquam etiam excrementa liquida prodeunt & copioſa, appetitus ſimul viget, corpus tamen emaciatur magis, quam increſcit. Quod ſi contingit, exiles villoſæ in inteſtinis tunicæ ductus muco obſeſſos & inviſcatos eſſe arguit, ut nonniſi tenuis & aquea chyli portio a minus patulis oſculis recipi queat, pinguis vero, gelatinoſa & nutribilis portio ingreſſu excluſa, feces dilutiores & ſic diarrheam reddat chyloſam. Merito quoque ab obſtructione lacteorum lævitas inteſtinorum ſenibus familiaris repetenda, eo quod ætate ingraveſcente alvei minutiſſimorum in corpore canalium ſenſim anguſtantur, corrugantur ac concidunt, ut hinc nutritio intercidat ac multum alibilis liquidi per anum effundatur. Viciſſim quando ſcybala duriſſima, inſtar lapidis compacta, magna cum difficultate egeruntur, haud fallaci indicio concludendum: ob mucoſas inteſtinorum glandulas obſtructas aut plane induratas, vel nimium calorem, excrementa ſicceſcere, & labeſcente ſimul motu periſtaltico, diutius retineri. Quin non raro ea inteſtinorum ſiccitas alvique eſt durities, ut nonniſi injecto clyſmate, aut ſumto pharmaco, quicquam exſolvatur, quam in rem memoratu dignus caſus a *Ballonio lib. epidemior. pag.* 58. enarratur,

dura, similis unde?

 ubi

Digitized by Google

poſt inſuperabilem alvi ſiccitatem, facta ſectione jejunium ita anguſtum & cartilaginoſum deprehenſum eſt, ut vix per illud chylus deflueret. Et hinc quoque eſt, quod nonnulla medicamenta purgantia calidiora, præſertim ſi humidum jam deficit, excretorios in inteſtina hiantes ductus ſtringendo, alvum potius obſtruant, quam ſolvant.

§. XLVII.

De ſeceſſu ſanguinolento, Exit præterea cum fecibus quandoque ſanguis ſincerus, quod, ſi ſine torminibus exquiſitis ſuccedit, ex ani venis ſtillat, ubi autem dolores circa umbilicum graviſſimi & crebriores dejectiones ſimul urgent, ex eroſis ab acri humore tenuium vaſis manare & dyſentericum morbum adeſſe teſtantur. Et ſicuti prius plerumque pro ſanitate eſt, ita poſterius, ſi longius extrahitur, affectum hypochondriacum flatulentum, tormina, hydropem, tumores œdematoſos, atrophiam & hecticam, ob exeſas ſenſim inteſtinorum tunicas inducit. *& nigro.* Cruori quoque admixto debentur excrementa inſtar picis nigra, quæ cum ſummo virium lapſu & mirifico fœtore dejiciuntur, ac de morbo ſic dicto nigro documentum ferunt, præſertim ſi vomitus ſimul ſanguineus accedit; eo quod ſanguis poſt diuturnam in vaſis meſeraicis ſtagnationem, demum in ileum tenuiſſima membrana obductum perrumpit, & ad craſſa deſcendens, cum fecibus quaſi conſermentatus, nigrorem & fœtorem ipſis conciliat. Et de ejuſmodi dejectione intelligendus utique *Hippocratis aph.* 21. *Sect.* 4. *dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſimæ: & quanto colores magis pravi fuerint plures, pejus.*

§. XLVIII.

Alvi excretio de motu inteſtinorum teſtatur. Præter hæc, de bilis aliorumque in inteſtinis ſuccorum indole, ſigna, alvina quoque excretio de motus periſtaltici & univerſi nervoſarum partium ſyſtematis conſtitutione indicium ſuggerit. Quemadmodum enim alvi facilis & conveniens ſucceſſus, reciprocum relaxatorium & conſtrictorium motum in tunicis inteſtinalibus ordinate & æquabiliter ſuccedere teſtatur: ita contra, ſimulac hæc motio vitium patitur, & nimia adeſt vel adſtrictio, vel dilatatio, ſeu atonia, alvus aut ſupprimitur, aut effuſe fluit. Nervoſarum autem partium conſtitutio, eo certius ex alvina evacuatione cognoſcitur; quo major inter has & inteſtina viget conſenſio, qua vitium ex illis ad hæc, & ex his ad illas, mutuo propagatur.

§. XLIX.

In genere mala alvus tarda. In genere igitur tenendum, legitimum inteſtinalis excretionis ſucceſſum, illibatæ ſanitatis; turbatum vero adverſæ valetudinis, certum eſſe indicem. Alvi enim torpor vel plenaria ſuppreſſio recte ſentiente *Sponio aph.* 27. *Sect.* 2. omnium conturbationem & vaſorum impuritatem affert, eaque propter merito inter ligna imminentis morbi refertur, eo quod ſenſibiles corporis partes gravius affectas eſſe & ſpaſmo jam ſtringi ſubindicat. Inprimis teſte eodem *Sponio loco citato aphoriſm.* 28. & per experientiam compertum eſt: obſtructo inferiore ventre, flatus in univerſum corpus diſcurrere, ut diſtentis poſtea nimium ab iis inteſtinis cum ventriculo, ſanguinis liber progreſſus impediatur, & ad alia ſuperiora maxime loca converſus, varia, eaque gravia pathemata, cieat. *alvus fluxa.* Nimis effuſa autem per alvum ſeceſſio indicio eſt, poſt vehementiorem ſub crebriori dejectione ſtricturam, ſuccedere nimiam fibrarum remiſſionem, & laxitatem, qua fit, ut copioſior humorum affluxus eo contingat, quibus denuo ſpaſmi ac tormina cum dejectione proritantur. *inordinata.* Haud abſimilis ratio eſt, quando alvus aliquandiu fluit, poſtea vero per aliquod tempus ten-

Digitized by Google

tenſa eſt ac ſtricta, quippe quod pariter vitioſum periſtalticum motum, ac inteſtina mox ſpaſmo, mox atonia detineri, arguit. Quumque adeo reciproci hujus in inteſtinorum volumine motus conſervatio magnum conſervandæ valetudinis ſit præſidium, deſtructio autem multorum morborum & ſymptomatum mater; omni utique ſtudio, tam in ſtatu naturali quam præternaturali, ea vitare decet, quæ eundem turbant ac lædunt, ut ſunt inprimis ira, terror ac mœſtitia, frigida potio largiûs ſudanti corpori ingeſta, omnia auſtera, acida, adſtringentia & duræ compages alimenta, cibi nimis pingues & flatulenti nimius cereviſiæ, vini & ſpiritus vini potus, omne frigus, nimiæ vigiliæ & mentis fatigatio, ex medicamentis, creber uſus purgantium, inprimis draſticorum, opiata, mercurialia, ſaturnina, item acida ſtiptica.

§. L.

Alvina excretio in capitis,

Ad morbos quod attinet & judiciũ ex alvina egeſtione in iis petendum, in omnibus capitis & nervorum affectibus, propter mutuam partium nervoſarum conſenſionem, alvus ſtringitur, & omnis ipſius conſtipatio ingignit, fovet & exacerbat capitis & nervorum morbos. Obvium hoc eſt in vehementiori cephalalgia, emicrania, epilepſia, mania, melancholia, affectibus paralyticis, ophthalmia & auditus quoq; difficultate, qui omnes morbi optime ſolvuntur alvi fluxu paullo diuturniori, quippe qui ſedatos eſſe primis in viis ſpaſmos, humores ad caput urgentes, & materiam peccantem ad inferiora deſcendere ibiq; exſolvi teſtatur. Hinc ex vero *Celſus lib.*4. *c.*3. alvum fluxam ſuperiores partes ſæpe reſolverę; & *Hippocrat. Sect.*7.*aph.* 5. dyſenteriam in inſania bonam eſſe, afferunt. In reliquis quoque chronicis paſſionibus ſpaſmodicis, pathematibus nempe hypochondriacis & hyſtericis, alvus utplurimum conſtipata, pedeſque frigidi obſervantur. Quæ ambo ubi præſto ſunt, certo prædici poſſunt varię ac multę in ſuperioribus afflictiones, ut præcordiorum anxietates conſtrictivæ, cardialgia, difficilis ſpiratio, melancholia, cephalalgia, vertigo, cordis palpitatio, ructus, digeſtio vacillans & abolita, dolor flatulentus in hypochondriis, eo quod hæc omnia poſt inæqualem redditum per ſpaſmos in inferioribus humorum curſum, eundemque ad ſuperiora coactum, ſubſequuntur.

aliisq; ſpaſmodicis morbis qualiter.

§. LI.

In febribus quæ bona vel mala.

Accedunt febres, de quibus pariter experientia compertum eſt, nullam earundem, ſive ſit continua, ſive intermittens, inflammatoria, vel exanthematica, lymphatica, lenta, aut hectica, ſine prævia alvi adſtrictione accedere, quæ etiam ſæpius diu in morbi decurſu perdurat, eundemque eo graviorem reddit. Quod ſi vero alvus ſecundum naturam ferri incipit, tam quoad qualitatem, quam quantitatem, haud fallaci ſpe ſanitatis reſtitutio exſpectanda, eo quod hoc facto, certum eſt, ſpaſmos qui morbum proxime faciunt, in nervoſis partibus ſolvi atque remittere. Quin multæ febres, præſertim putridæ & malignæ, item bilioſæ, oborto juſto tempore alvi fluxu ſolvuntur, & ex eodem, reliquis quoque concurrentibus, ſalutis petendum eſt indicium, quod pluribus in *diſſert. diarrhea in febribus malignis ſalutaris*, excuſſi. Monendum tamen, quod ſi in principio febrium & extra dies criticos intempeſtive alvus largius ſecedat, malum & infauſti decurſus prębeat indicium.

§. LII.

Alvina excretio quomodo in chronicis.

Quum igitur in omnibus affectibus chronicis ſpaſmodicis, convulſivis, hypochondriacis & hyſtericis, alvus ſegnis, adſtricta & dura admodum noxia ſit: artis utique eſt ac prudentiæ, utiliſſimæ hujus excretionis ſucceſſum conſervare, quod tamen minime acrioribus ſtimulantibus perficiendum, ſed potius apprime ex uſu ſunt ſalina, abſtergentia, nec non abſorbentia & balſamicæ pilulę, quas

ex-

Digitized by Google

extracta amara, reſinæ temperatæ, extractum rhabarbari & aliquot grana aloes rite præparatæ ingrediuntur, una cum clyſteribus emollientibus, carminativis & oleoſis. In febribus autem, quia æque ſtrictura nimia, quam laxitas, periculoſa, eo magis artifici providendum, ne in alterutro delinquat, ſed potius accommoda diæta ac regimine, & congruis tam internis, quam externis præſidiis, alvinæ excretionis ſucceſſum perite moderetur. Hinc ubi alvus ſubducenda, neutiquam draſticis, acrioribus & ſtimulantibus utendum, ſed leniora propinanda, mannata ſcilicet, tamarindinata, tartarea atque nitroſa, cum clyſteribus lenientibus ac oleoſis. Neque etiam dejectiones, licet nimiæ videantur, adſtringentibus, opiatis & narcoticis vi ſunt comprimendæ, ac potius blanda diaphoretica fixiora, mitigantia, cum aliquot granis nitri, vel uno aut altero corticis chaccarillæ, nec non ſuccino præparato, vel floribus ſulphuris & dimidio grano theriacæ cœleſtis, omne ferunt punctum.

& febribus prudenter movēda

& nimia cōpeſcēda

CAPUT XIV.

De criſibus & criticis diebus in experientia rationali fundatis.

§. I.

Ad prognoſin referenda criſis

AD prognoſin medicam, ſive judicium de morbis, præſertim acutis, eorumque fauſto vel infauſto eventu ferendum, referenda etiam doctrina de criſibus, a plurimis Veterum maximi habita & paſſim in ſcriptis celebrata, a multis vero Recentioribus, quibuſdam etiam Priſcorum, partim in dubium vocata, partim neglecta. Primus autem omnium qui de criſi ſcripto mentionem fecit, eſt vetuſtiſſimus Medicinæ antiſtes *Hippocrates*. Is enim ſerio inculcavit, ſeptimi cujuſvis & dimidiani ſepteni diei, in acutis morbis Medico rationem eſſe habendam, eo quod iiſdem per ſudorem maxime, alvum aut hæmorrhagiam, a natura inſtituantur excretiones, quarum ſucceſſu abſoluto, ipſæ febres demum ſolvantur. Et hos dies vernacula ſua criticos, ſive decretorios, nuncupavit, quia judicium de morbi eventu ferrent. Per criſin vero, quod vocabulum erat πολύσημον, priſci vel noxiorum e corpore excretionem, (quia *Heſychio & Suida* auctore, notante *Langio lib.* 1. *epiſt.* 37. τὸ κρίνειν, ſequeſtrare & veluti per cribrum aliquid excernere, denotat) intellexerunt, vel ipſam morbi ſolutionem criſeos nomine inſigniverunt, (uti effert *Hippocrates l.* 1. *de præception.* κρίσις ἐστιν ἀπόλυσις νόσου,) vel etiam criſin pro ipſius naturę motu & pugna cum morbo habuerunt. Alii quoque criſis judicium Medici, quod format, vel formare debet ex morbi circumſtantiis de ejus eventu, eſſe voluerunt.

quid per eā intellexerint veteres.

§. II.

Criſis ſeptenario & ſemiſeptenario numero compatāda.

Ut autem genuinus criſeos ſenſus & criticorum dierum ratio eo luculentius pateant, ex his, qui multum iiſdem detulerunt, maxime *Hippocrate*, tanquam primo fonte hauſta, adducemus præcipua teſtimonia. Primum eſto, quod extat *de dieb. judicat.* §. 9. ita habens: *judicantur febres quarta die, ſeptima, undecima, decima quarta, decima ſeptima & vigeſima prima, quædam etiam trigeſima & quadrageſima.* Et *Sect.* 2. *aph.* 23. & 24. criſeos ſucceſſum ſic conceptis delineat verbis: *acuti morbi in quatuordecim diebus judicantur, ſeptimæ quarta index eſt. Alterius hebdomadis octava principium eſt. Conſideranda vero eſt undecima; hæc enim quarta eſt ſecundæ hebdomadæ. Deinde rurſus conſideranda decima ſeptima; ipſa enim eſt quarta quidem a decima quarta, ſeptima vero ab undecima.* Porro *lib.* 3. *de præſag.* §. 7. & 8. perite monet: ***morbos advertere a prima die oportet, atque ſingulos dierum quaterniones obſervare, ſi enim haud obſcure ſcies, quo ſe converſurus ſit morbus.***

Nam

Digitized by Google

Nam febres ardentes epidemicæ judicantur bono ordine in ſeptem ac decem diebus. Huc etiam referenda, quæ *lib. de prænot.* §.20. prodidit*: placidiſſimæ febres & ſignis ſecuriſſimis nitentes, quarto die deſinent, aut prius; maligniſſimæ vero & ſignis horrendiſſimis oborientes, quarto die aut prius occidunt*. Eandem cum *Hippocrate* ſententiam tuetur *Galenus*, qui integrum de diebus decretoriis concinnavit librum, in quo principes dies criticos vocat ſeptimum, decimum quartum, & vigeſimum primum, ac in iiſdem plures ſanari, quam mori declarat.

§. III.

Ac ſit cum excretione

Septenos itaque, & ſemiſeptenos dies Veteres criſi dicarunt, quibus acutæ & continuæ febres in ſalutem terminentur. Ipſam vero criſin his diebus per excretiones, ſudorem potiſſimum, alvum, vel hæmorrhagiam ſuccedere identidem tradiderunt, omneſque evacuationes, quæ extra criticos dies contingunt, pro minus ſalubribus, ſed ſymptomaticis cenſuerunt.

vel per ſudorē.

Et de ſudore quidem perſpicuis id teſtatur verbis *Hippocrates Sect.* 4. *aphor.* 36. ſic ſcribens: *ſudores febricitanti ſi inceperint boni, ſunt tertia die & quinta, & ſeptima, & nona, & undecima, & decima quarta, nec non decima ſeptima & vigeſima prima, porro vigeſima ſeptima & trigeſima prima & trigeſima quarta. Hi enim ſudores morbos judicant, qui vero non ſic fiunt, dolorem ſignificant, & longitudinem morbi, & recidivas.* Idem confirmat *Galenus de dieb. decretor.* *qui ſudores*, inquiens, *manant diebus indicantibus, non criticis, laborem ſignificant et diuturnitatem morbi: nam judicatoria, non judicantia, aut ſunt funeſta, aut certe ſiniſtri judicii*. Ac in eodem libro de ſudoribus extra periodos criſimos fluentibus ſic prodit: *in ſexta judicantur ægri cum difficilibus ſymptomatibus et periculo non mediocri, imperfecte & obſcure*.

§. IV.

Hæmorrhagiæ ac alvi fluxum

Perficitur vero etiam ſolenniter criſis per ſanguinis ſtillicidium, & alvi fluxum. De utroque in procinctu ſunt teſtimonia. Nam de hęmorrhagiis criticis egregius eſt locus *Hippocratis lib.* 1. *epid.* §. 115. *in febribus*, inquientis, *ardentibus populariter graſſantibus, quibus bene ac largiter ſanguis per nares erupit, per hoc maxime ſervabantur, & nullum novi, qui in hac conſtitutione mortuus eſſet, ſi recte ſanguis profluxiſſet. In Philiſco enim, Epaminone ac Sileno, quarta ac quinta die parum de naribus ſtillavit, & moriebantur. Sanguis autem plurimus erupit; maxime adoleſcentibus & in vigore conſtitutis, & talium plerique perierunt, quibus ſanguis non erupit; ſenioribus vero ad morbum regium res devenit, aut alvi ipſis turbatæ ſunt, aut dyſenterici facti ſunt*. De ſalubritate autem liberalioris alvinæ in morbis excretionis paſſim aut *Hippocratem* exſtant effata, ut *Sect.* 4. *aphor.* 28. *ſect.* 6. *aphor.* 17. *ſect.* 7. *aph.* 29. inprimis tamen huc referendum quod de febribus inculcat, dum *lib. de judicat.* §. 4. *ardentes febres bilioſæ*, ait, *ſolvuntur plerumque ſeptimo, aut decimo quarto die, ſudore, aut alvo liberiore*.

§. V.

Criſes repudiatæ veteres quidã & recentiores.

Tam magnifice de criſi & criticis diebus ſenſerunt *Hippocrates* atque *Galenus*, quorum tamen fidem ſuſpectam reddere & hanc doctrinam plane in dubium vocare haud veriti ſunt antiquorum Medicorum nonnulli. Hos inter primus fuit *Aſclepiades*, qui teſte *Cælio Aureliano lib.* 1. *cap.* 14. *pag.* 36. aſſeruit: non eſſe in paſſionibus ſtatos dies, quos criſimos appellat, nec certo aut legitimo tempore ægritudines ſolvi. Idem cum *Aſclepiade* profeſſus eſt *Celſus lib.* 3. *cap.*4. *eſt*, inquiens, *de diebus ipſis dubitatio, quoniam antiqui potiſſimum impares ſequebantur, eoſque tanquam tunc de ægris judicaretur* κρίσιμους *nominabant*. *Id* Aſclepiades *jure ut vanum*

Digitized by Google

extracta amara, reſinæ temperatæ, extractum rhabarbari & aliquot grana aloes rite præparatæ ingrediuntur, una cum clyſteribus emollientibus, carminativis & oleoſis. In febribus autem, quia æque ſtrictura nimia, quam laxitas, periculoſa, eo magis artifici providendum, ne in alterutro delinquat, ſed potius accommoda diætâ ac regimine, & congruis tam internis, quam externis præſidiis, alvinæ excretionis ſucceſſum perite moderetur. Hinc ubi alvus ſubducenda, neutiquam draſticis, acrioribus & ſtimulantibus utendum, ſed leniora propinanda, mannata ſcilicet, tamarindinata, tartarea atque nitroſa, cum clyſteribus lenientibus ac oleoſis. Neque etiam dejectiones, licet nimiæ videantur, adſtringentibus, opiatis & narcoticis vi ſunt comprimendæ, ac potius blanda diaphoretica fixiora, mitigantia, cum aliquot granis nitri, vel uno aut altero corticis chaccarillæ, nec non ſuccino præparato, vel floribus ſulphuris & dimidio grano theriacæ cœleſtis, omne ferunt punctum.

& febribus prudenter movēda

& nimia cō-peſcēda

CAPUT XIV.

De criſibus & criticis diebus in experientia rationali fundatis.

§. I.

Ad prognoſin referenda criſis

AD prognoſin medicam, ſive judicium de morbis, præſertim acutis, eorumque fauſto vel infauſto eventu ferendum, referenda etiam doctrina de criſibus, a plurimis Veterum maximi habita & paſſim in ſcriptis celebrata, a multis vero Recentioribus, quibuſdam etiam Priſcorum, partim in dubium vocata, partim neglecta. Primus autem omnium qui de criſi ſcripto mentionem fecit, eſt vetuſtiſſimus Medicinæ antiſtes *Hippocrates*. Is enim ſerio inculcavit, ſeptimi cujuſvis & dimidiani ſepteni diei, in acutis morbis Medico rationem eſſe habendam, eo quod iiſdem per ſudorem maxime, alvum aut hæmorrhagiam, a natura inſtituantur excretiones, quarum ſucceſſu abſoluto, ipſæ febres demum ſolvantur. Et hos dies vernacula ſua criticos, ſive decretorios, nuncupavit, quia judicium de morbi eventu ferrent. Per criſin vero, quod vocabulum erat πολύσημον, priſci vel noxiorum e corpore excretionem, (quia *Heſychio & Suida* auctore, notante *Langio lib. 1. epiſt. 37.* τὸ κρίνειν, ſequeſtrare & veluti per cribrum aliquid excernere, denotat) intellexerunt, vel ipſam morbi ſolutionem criſeos nomine inſigniverunt, (uti effert *Hippocrates l. 1. de præception.* κρίσις ἐςὶν ἀπόλυσις νόσε,) vel etiam criſin pro ipſius naturę motu & pugna cum morbo habuerunt. Alii quoque criſis judicium Medici, quod format, vel formare debet ex morbi circumſtantiis de ejus eventu, eſſe voluerunt.

quid per criſin intellexerint veteres.

§. II.

Criſis ſeptenario & ſemiſeptenario numero computāda.

Ut autem genuinus criſeos ſenſus & criticorum dierum ratio eo luculentius pateant, ex his, qui multum iiſdem detulerunt, maxime *Hippocrate*, tanquam primo fonte hauſta, adducemus præcipua teſtimonia. Primum eſto, quod exſtat *de dieb. judicat. §. 9.* ita habens: *judicantur febres quarta die, ſeptima, undecima, decima quarta, decima ſeptima & vigeſima prima, quædam etiam trigeſima & quadrageſima.* Et *Sect. 2. aph. 23. & 24.* criſeos ſucceſſum ſic conceptis delineat verbis: *acuti morbi in quatuordecim diebus judicantur, ſeptimæ quarta index eſt. Alterius hebdomadis octava principium eſt. Conſideranda vero eſt undecima; hæc enim quarta eſt ſecundæ hebdomadæ. Deinde rurſus conſideranda decima ſeptima; ipſa enim eſt quarta quidem a decima quarta, ſeptima vero ab undecima.* Porro *lib. 3. de præſag. §. 7. & 8.* perite monet: *morbos advertere a prima die oportet, atque ſingulos dierum quaterniones obſervare, ſi enim haud obſcure ſcies, quo ſe converſurus ſit morbus.*

Nam

Digitized by Google

Nam febres ardentes epidemicæ judicantur bono ordine in ſeptem ac decem diebus. Huc etiam referenda, quæ *lib. de prænot.* §. 20. prodidit: *placidiſſimæ febres & ſignis ſecuriſſimis nitentes, quarto die deſinent, aut prius; maligniſſimæ vero & ſignis horrendiſſimis orientes, quarto die aut prius occidunt.* Eandem cum *Hippocrate* ſententiam tuetur *Galenus*, qui integrum de diebus decretoriis concinnavit librum, in quo principes dies criticos vocat ſeptimum, decimum quartum, & vigeſimum primum, ac in iiſdem plures ſanari, quam mori declarat.

§. III.

Ac ſit cum excretione

Septenos itaque, & ſemiſeptenos dies Veteres criſi dicarunt, quibus acutæ & continuæ febres in ſalutem terminentur. Ipſam vero criſin his diebus per excretiones, ſudorem potiſſimum, alvum, vel hæmorrhagiam ſuccedere identidem tradiderunt, omneſque evacuationes, quæ extra criticos dies contingunt, pro minus ſalubribus, ſed ſymptomaticis cenſuerunt. Et de ſudore quidem perſpicuis id teſtatur verbis *Hippocrates Sect.* 4. *aphor.* 36. ſic ſcribens: *ſudores febricitanti ſi inceperint boni, ſunt tertia die & quinta, & ſeptima, & nona, & undecima, & decima quarta, nec non decima ſeptima & vigeſima prima, porro vigeſima ſeptima & trigeſima prima & trigeſima quarta. Hi enim ſudores morbos judicant, qui vero non ſic fiunt, dolorem ſignificant, & longitudinem morbi, & recidivas.* Idem confirmat *Galenus de dieb. decretor.* *qui ſudores*, inquiens, *manant diebus indicantibus, non criticis, laborem ſignificant et diuturnitatem morbi: nam judicatoria, non judicantia, aut ſunt funeſta, aut certe ſiniſtri judicii.* Ac in eodem libro de ſudoribus extra periodos criſimos fluentibus ſic prodit: *in ſexta judicantur ægri cum difficilibus ſymptomatibus et periculo non mediocri, imperfecte & obſcure.*

vel per ſudorē.

§. IV.

Hæmorrhagiâ aut alvi fluxum

Perficitur vero etiam ſolenniter criſis per ſanguinis ſtillicidium, & alvi fluxum. De utroque in procinctu ſunt teſtimonia. Nam de hæmorrhagiis criticis egregius eſt locus *Hippocratis lib.* 1. *epid.* §. 115. *in febribus*, inquientis, *ardentibus populariter graſſantibus, quibus bene ac largiter ſanguis per nares erupit, per hoc maxime ſervabantur, & nullum novi, qui in hac conſtitutione mortuus eſſet, ſi recte ſanguis profluxiſſet. In Philiſco enim, Epaminone ac Sileno, quarta ac quinta die parum de naribus ſtillavit, & moriebantur. Sanguis autem plurimus erupit; maxime adoleſcentibus & in vigore conſtitutis, & talium plerique perierunt, quibus ſanguis non erupit; ſenioribus vero ad morbum regium res devenit, aut alvi ipſis turbatæ ſunt, aut dyſenterici facti ſunt.* De ſalubritate autem liberalioris alvinæ in morbis excretionis paſſim aut *Hippocratem* exſtant effata, ut *Sect.* 4. *aphor.* 28. *ſect.* 6. *aphor.* 17. *ſect.* 7. *aph.* 29. inprimis tamen huc referendum quod de febribus inculcat, dum *lib. de judicat.* §. 4. *ardentes febres bilioſæ*, ait, *ſolvuntur plerumque ſeptimo, aut decimo quarto die, ſudore, aut alvo liberiore.*

§. V.

Celſus repudiavit veteres quidā & recentiores.

Tam magnifice de criſi & criticis diebus ſenſerunt *Hippocrates* atque *Galenus*, quorum tamen fidem ſuſpectam reddere & hanc doctrinam plane in dubium vocare haud veriti ſunt antiquorum Medicorum nonnulli. Hos inter primus fuit *Aſclepiades*, qui teſte *Cœlio Aureliano lib.* 1. *cap.* 14. *pag.* 36. aſſeruit: non eſſe in paſſionibus ſtatos dies, quos criſimos appellat, nec certo aut legitimo tempore ægritudines ſolvi. Idem cum *Aſclepiade* profeſſus eſt *Celſus lib.* 3. *cap.* 4. *eſt*, inquiens, *de diebus ipſis dubitatio, quoniam antiqui potiſſimum impares ſequebantur, eoſque tanquam tunc de ægris judicaretur κρίσιμους nominabant. Id* Aſclepiades *jure ut vanum*

Digitized by Google

num repudiavit. Neque in ullo die, quia par imparve eſſet, ægris majus vel minus periculum eſſe dixit. Interdum enim pejores dies pares fiunt. Nonnunquam etiam in ipſo morbo dierum ratio mutatur, fitque gravior, qui remiſſior eſſe conſueverat. Et paucis interjectis ſic pergit: *Verum in his quidem antiquos tunc celebres admodùm Pythagorici numeri feſellerunt; cum hic quoque Medicus non numerare dies debeat, ſed ipſas acceſſiones intueri.* Ex recentioribus *Comes de Fliſco*, vanitatem criticarum periodorum adſtruxerit, *lib. de fato* perhibens: in praxi numero hunc dierum non ſemper obſervari, & ſæpius aliis etiam diebus criſes fieri. Ut mittamus, quæ *Helmont. lib. de tempor.* it. *de febrib.* nec non *Chriſtianus Langius in Miſc. nat. curioſ.* & *Faber in panchymagogo*, contra obſervationem criſium in medium attulerunt.

§. VI.

Nõnulli in Græcia tãtum ſuccedere putãt.

Mitiorem hac de criticorum dierum exiſtentia ſententiam fovent, ii qui licet non penitus eoſdem negent, autumant tamen, in Græcia tantum, minus in noſtris regionibus, ſuccedere criſes. Hunc in ſenſum ſcribit *VValdſchmidius fundam. medic. pag.* 113. *nihil opus, non adeo curioſos eſſe debere in cauſſis criſium rimandis, quum in noſtris regionibus & noſtro hoc tempore, tales criſes, non amplius fiant, nec prædictiones noſtræ in morbis acutis adeo certæ, nec indubitatæ fidei prout apud* Hippocratem *inveniuntur.* Eidem ſententiæ pollicem premit *Euſtadius de die aſtronom. in noſtræ*, inquiens, *Germaniæ regionibus, & præſertim ſub noſtro polo & in ſolo noſtro, rarius criſes perfectæ ad ſalutem veniunt.* Et *Hollerius comment. in aph. Hippocr.* teſtatur: in frigidis & borealibus regionibus rariſſime expectari criticas exactas evacuationes. Neque ab his diſſentire videtur *Baglivus Prax. pag.* 140. aſſerens: in Græcia perfecte ſuccedere criſes in acutis morbis, non vero ita in ſeptentrionalibus regionibus, idque adſcribendum putat aeris puritati & tenuitati illius regionis & adjacentis orientis valde elaſticis, quum noſter aer aqueis & craſſis impuritatibus fœdatus, humores quoque corporis magis impuros faciat, ut ad debitum criſeos, ſive deſpumationis officium, nunquam pervenire poſſint.

§. VII.

Quid per experientiam conſtet de criſi

In hiſce tam diverſis auctorum opinionibus & objectis tot difficultatibus, non expeditior ad veritatem inveniendam via, quam ipſa experientia (quę facta ingenue ſiſtit ac optima veritatis & ratiocinationis medicæ parens eſt,) duce patet, prudenter in conſilium vocatis obſervationibus practicis. Quare in exponenda hac criſium ratione ac natura, inſtituto me apprime ſatisfacturum confido, ſi exuto omni auctoritatis præjudicio, ea, quæ per inſtitutum, a quadraginta & quod excurrit annis, artis exercitium, mihi iterato de febrium ſolutione, quomodo? & an certis ac ſtatis diebus eadem contingat? innotuerunt, candide tradam, & poſtea rationes adæquatas ſubjiciam. Scilicet frequentius obſervavi, febres quaſdam viginti quatuor horarum ſpatio perfecte terminari, quas Veteres eapropter dixerunt ephemeras. *In ephemera,* Synocham mitiorem quarto & graviorem ſeptimo die, vel per narium ſtillicidium, cum proclivitate ad ſomnum, vel per largum ſudorem cedere; *ſynocha* ardentes vero & biliosas febres, cauſos dictas, niſi funeſtum ſortiantur exitum, utplurimum tertio, vel undecimo die, liberali ſudatione, plerumque cum alvi fluxu; ad finem pertingere, expertus novi. *cauſo,* Ipſæ tertianæ ſæpius intenſo cum æſtu aggrediuntur; circa tertium autem & quartum diem remittit inſultus, ac in intermittentis typum tranſit. *tertiana,* Compluries quoque, & maxime anno 1700. Berolini, obſervavi catarrhales & epidemicas febres cum gravibus ſymptomatibus ingruentes, quarta autem *catarrhalib;* die

die ſolutas, excretione facta puſtulari circa nares & labia, cum ſudore pruriginoſo.

§. VIII.

Pleuritide vera & peripneumonia.

In pleuritide vera & peripneumonia leviori, inter tertium & quartum diem per tuſſim cum levamine ejici materiam cruentam, hanc in junioribus & ſenſibilis naturæ ſeptimo, in adultioribus vero & ubi inflammatio paullo profundior, demum circa decimum quartum diem, inflammationis ſequi diſcuſſionem, cum largo ſudore & liberali ſcreatu, reſpiratione quoque liberiori, identidem experientia compertum habeo; edoctus id crebrius, quum Mindæ VVeſtphalorum, ubi morbus quaſi endemius, artem primum factitarem. Pleuritidis autem ſpuriæ & hepatidis decurſus atque ſolutio, plerumque ſeptimo, vel undecimo die, per ſudorem, aut alvi profluvium, multoties a me annotata. Febris quoque eryſipelacea, quę ſępe cum gravibus ſymptomatibus, horrore, frigore, vehementi æſtu, interdum etiam delirio invadit, intra diem tertium & quartum conquieſcit, amandata ad ſummam cutim materia acri bilioſa, cui nonnunquam tumor glandularum inguinalium jungitur. Qui de peſtilentia vera ſcripſerunt obſervatores, confirmant, febrem peſtilentem nonniſi eryſipelaceam malignam eſſe, ac in ea ſalutis præbere indicium, quando circa tertium, quartum, vel etiam ſeptimum diem, in partibus carnoſis carbunculi, aut in glandulis bubones apparent.

Pleuritide ſpuria & hepatitide eryſipelacea,

& peſtilente febre.

§. IX.

Variolis, morbillis.

Vix tamen ullo in morbo tam conſpicua ſunt critica tempora & naturæ ordo, quam in variolis. Hæ enim eodem modo ac morbilli cum truculentis ſymptomatibus adoriuntur plerumq; quæ facta circa dimidiatum ſeptimum exanthematum eruptione, una cum febre eximie remittunt, idque durat in variolis ad ſeptimum uſque, quo ſuccedente primum in facie, poſtea in pectore, brachiis & manibus, ac demum infimis partibus ſuppuratione, febris denuo accenditur ſic dicta ſecundaria, quæ ad undecimum uſque diem protrahitur, & donec puſtulæ, eodem ut ſuppurari inceperunt ordine, a ſuprema ad infimam corporis regionem ſiccentur ac demum fruſtulatim decidant. Et ſic in ſalutem decurrit variolarum morbus, ubi vero vires ferendis ſymptomatibus non ſufficiunt, nono vel undecimo die lethalis accidit cataſtrophe. Aliud periculoſum exanthematum genus ſunt petechiæ, quæ quarto, vel ſeptimo die, in corporis cortice comparere, & prodeuntes levamen cum liberiori reſpirationis ſucceſſu inferre ſolent. Tandem multiplici quoque experientia perſpectum teneo, febres multas epidemice graſſantes continuas putridas, petechizantes, ſolvi & ſalutarem ſortiri eventum circa undecimum diem per copioſum alvi profluvium, de quo pluribus egi in *diſſert. de diarrhea in febribus malignis ſalutari.*

petechiis.

continuis & epidemicis.

§. X.

Criſes etiam extra ſeptenos dies contingunt.

Quamvis igitur nihil dubii ſit, quin in noſtris etiam regionibus, in febribus præſertim acutis, ſeptenarius dierum numerus, magnas mutationes in morbis adducat, ac eodem non modo ſymptomatum, ſed & totius morbi ceſſatio, cum evacuationibus incipiat & ſucceſſive abſolvatur; nihilominus tamen non ſemper circa ſeptenos dies criſes, ſive mutationes in pejus, vel deterius, ſed extra dies quoque hos decretorios, paribus ſcilicet, octavo, decimo & duodecimo contingere, per experientiam conſtat. Potiſſimum in hominibus plebeiis, ruſticis, ſimplici & populari victu fruentibus, & qui neque inordinata vitæ ratione neque affectuum impetu, ſanguinis maſſam impuram reddiderunt, parum quoque medicamentis utuntur, criſes cum ſufficienti evacuatione perfectas fieri, identidem a nobis obſervatum eſt. Pariter multiplici experientia confirmatum

Quibus maxime fiant;

quibus minime;

tum

vet. Neque ea propter eſt quod dubitemus, quin ſola tubulorum ſtructura & ductu, ita motus fluidorum dirigantur, ut craſis, mixtio & unio partium corpus conſtituentium mutetur ac invertatur, & ex emergente inde nova combinatione & unione partium, alius formæ virtutis & qualitatis ſubſtantiæ gignantur.

§. XXXI.

Sudoris cauſſa inteſtina ſanguinis commotio.

Jam ſi porro in cauſſam ſudoris & largioris & frequentioris, ſive præternaturalis, inquirimus, illa duplex merito aſſerenda. Prima eſt partium ſulphurearum, quæ mixtionem ſanguinis ingrediuntur, inteſtina valde agitata commotio & evolutio, qua ipſa maſſa ſanguinis & ſeri tandem in excrementitium ſalino-ſulphureum humorem diſſolvi incipit. Altera eſt tubulorum ſubcutaneorum nimia relaxatio, ſub qua humores ſeroſi facile ſecedunt a craſſioribus ſanguineis, ac ſenſim protruſi eliminantur. Quibus jam poſitis, facile apparebit ratio, quare omnia ea, quæ ad inteſtinum partium ſanguinis ſulphurearum motum augendum faciunt, ad ſudorem movendum aptiſſima ſint. Horum in numerum referenda cholerica corporis conſtitutio, ætas juvenilis, macilentus corporis habitus, tempus æſtivum, paullo vehementior corporis motus, aer calido humidus auſtralis, vini, præſertim oleoſi & ſpirituoſi, ut Hungarici, potus & medicamenta, quæ oleo ſubtiliſſimo evaporabili imbuta ſunt, quo nomine nota ſunt ex vegetabilibus radix enulæ, petaſitidis, oſtrutii, leviſtici, angelicæ, imperatoriæ, crocus, flores ſambuci, ex animantibus, omnes ſpiritus & olea deſtillata, ex mineralium claſſe flores & lac ſulphuris, regulus antimonii medicinalis ſulphur antimonii, noſtro modo præparatum & fixatum. Viciſſim in procinctu quoque erit ratio: quare infantes, ſenes, obeſi, humoribus repleti, otio & ſomno nimium indulgentes, parum ad ſudorem diſpoſiti ſint, quippe qui ſpiſſos non modo & viſcidos in vaſis humores, qui difficilius per minimos cutis tubulos feruntur, alunt, ſed & imminutam partium ſulphurearum in ſanguine experiuntur inteſtinam agitationem.

§. XXXII.

Et cutis diſpoſitio laxior.

Requiritur vero etiam ad proliciendum ſudorem certa diſpoſitio in cute, quæ conſiſtit in convenienti ejus relaxatione & pororum ac tubulorum apertione, ut ſudoris materia ſufficienter adduci & ſecerni queat. Nam ſi in ulla corporis parte vis expanſiva & elaſtica eminens eſt, certe in ipſa cute conſpicitur, quæ, ut gravidæ & hydropici teſtantur, mirum ſeſe diducere atque expandere, iterumque in priſtinam dimenſionem contrahere poteſt. Et elaſtica hæc cuti propria virtus non aliter quam in omnibus inanimatis elaſticis corporibus, ut chordis, funibus, tabulis ligneis, comparata eſt, ac non modo pro diverſa aeris conſtitutione, at humidi & levis, remittitur, ſicci vero & frigidi iterum adducitur, ſed & a cauſſis internis, fluidi tenuiſſimi, quod eſt in ſanguine ac nervis, motu, varie in relaxatione & conſtrictione modificatur. Hinc enim eſt, quod in omnibus gravioribus doloribus, in affectibus ſpaſmodicis, ira, nimio ſanguinis fervore, cutis plane ſicca, aſpera & arida oſtendatur, adeo ut facilius ſit e pumice aquam, quam ex ejuſmodi corpore ſudorem elicere. Secus viciſſim fit & facillima ad ſudorem proclivitas, in declinatione paroxyſmorum febrilium, ſpaſticorum, item in imbecillitate virium a morbis reſtitante, ab atmoſphæra humida & calida, pluvioſa, balneo vaporoſo, vel a medicamentis, quæ dolores ac ſpaſmos ſiſtunt ac ſedant, ut nitroſis papaveraceis aſſumtis, præſto eſt, eo quod hæc omnia mirifice relaxant & ampliant cutis poros ac tubulos. Quin diuturnus etiam animi mœror peculiarem hunc pariter exſerit effectum, quod cutis, præſertim pedibus inductæ, tonum

ſolvat

Digitized by Google

ſolvat ac remiſſiorem reddat, ut hinc, quod ſæpius obſervavimus, ſudore largiter diffluant.

§. XXXIII.

Sudores boni ominis qui.

Poſtquam igitur cauſſas, viam & modum, quo cuticularis excretio perficitur, paulo curatius perveſtigavimus; haud difficile nunc erit ex ſudoris natura atque eliminatione in ſtatu morboſo & præternaturali, præſertim febribus, ratione eventus indicium & judicium deſumere. Quum vero vetuſtiſſimus artis noſtræ parens *Hippocrates* paſſim in ſcriptis ſuis, maxime *aphoriſmis, prænotionibus & coacis*, multa eximia & veritati apprime conſentanea præcepta & axiomata prognoſtica, ex ſudoris natura & modo excernendi petita propoſuerit: hæc in pauca conferre & ſic in compendio exhibere, operæ duxi pretium. Affirmat quippe hic Medicorum princeps, boni ominis ſudores eſſe, qui circa dies criticos, ut dimidium quarti, ſeptimum, undecimum, decimum quartum, decimum ſeptimum, vigeſimum primum erumpunt, qui porro per univerſum corpus, nec in una tantum parte, nec parce & interrupte, ſed copioſe & ſufficienter manant, quos alleviatio ſymptomatum & virium erectio ſequitur, & qui cum ſignis coctionis in urina, alvi ſeceſſu, vel præcedente, vel comite, ſuccedunt. Nos maxime illos judicamus ſalutiferos, qui fiunt quando pulſus præter naturam celer, vehemens vel durus, in molliorem & ſedatiorem tranſiit.

§. XXXIV.

Qui mali?

Contra vero omnes ſudores, qui in febribus ſtatim in principio & extra dies criticos contingunt, ſymptomata non levant, ſub alvo conſtricta, cum urina tenui ſine ſedimento, ac pulſu præternaturali nec immutato prodeunt, a docta antiquitate, cui etiam experientia firma & conſtans ſuffragatur, ſemper pro malis & ſymptomaticis merito habiti fuerunt; eo quod ingentem virium imbecillitatem, partium ſolidarum atoniam, mixturæ ſanguineæ diſſolutionem atque etiam cauſſam morbi adhuc nobilioribus nervoſis partibus firmiter inſidentem produnt, & multiplici experientia conſtat, plures ſub & in ejuſmodi ſudore occumbere. Infauſti etiam præſagii ſunt, qui tantum unam corporis partem occupant, & recte utique *Hippocrates ſect.* 4. *aph.* 38. prodidit: *qua parte corporis ſudor manat, morbum illius partis arguit*. Nam in morbis capitis, apoplexia, phrenitide, affectibus ſoporoſis, caput ſæpe totum ſudore diffluere, pedibus frigidis obſervamus. In aſthmate convulſivo, catarrho ſuffocativo, peripneumonia, pectus multo ſudore perfunditur, & plerumque omnes, qui in peripneumonia primis mox diebus citra levamen ſudant, pereunt, ac ſphaceloſa plerumque ſubeſt inflammatio, vel in ſuffocativo aſthmate polypus abſconditur. Quin id quoque obſervatione compertum eſt, quando ſymptomata poſt ſudorem non levantur, plerumque ſubſequi recidivam, vel morbum diu extrahi. Quam in rem egregium eſt *Martiani* in *comment. ad coac.* teſtimonium: *ſi ſudor non tollit febrem, ſed hæc remanet, tunc ſymptomaticus eſt, & morbi recidiva, vel ejus longitudo exſpectanda*. Omnium tamen peſſimi ſunt frigidi, præſertim quando interiora ex inflammatione ardent; unde *Hippocrates Sect.* 4. *aph.* 37. item in *prognoſt. cap.* 2. frigidos ſudores cum febre acuta mortem indicare affirmat; in mitiori autem morbo ejus longitudinem.

§. XXXV.

Porro quotidiana docet experientia, ipſo in paroxyſmo & vigore febrium, item dolorum & motuum ſpaſticorum, in gravi cephalalgia, cardialgia, dolore inteſtinorum, colica, epilepſia, in nimia etiam ſeri profuſione per alvum, ſalivam aut urinam, vel etiam nimiis hæmorrhagiis, cutem aridam, ſiccam & frigidam eſſe, ac ſudore penitus deſtitui, *Sudor in paroxyſmis nullus.* *post eos largus.*

ſimulac autem ſæva hæc pathemata de vehementia remittunt, vel penitus intermittunt & morbus eſt in declinatione, ſudor protinus ex toto corpore evocatur, id quod maxime obvium in declinatione intermittentium. Incidit quoque ſæpius, ut poſt febres, tam acutas, quam chronicas, curatas, ingens diſpoſitio & habitus corporis ad continuos & largos ſudores remaneat, qui etiam facili de cauſſa, levi externo calore, vel ſi oculos claudant & ſomnus obrepat, provocantur. Cauſſa hujus largæ ſudationis vel ex regimine in ſudoribus criticis minus curate ab ægris ſervato repetenda eſt, vel quod nimis cito auræ frigidiori ſe committant, ut remanens intus excrementitia quæ ſudore difflatur materia, mixtionem ſanguinis ad diſſolutorium quendam motum diſponat, vel etiam quod ſuperato morbo avidius & largius cibum ingerant, qui ob imbecilliorem a morbo redditam digeſtivam ventriculi & inteſtinorum vim, non bene ſolvitur & ſubigitur, unde copioſus & crudus chylus ſanguini affuſus, non bene cum eo miſcetur, ſed quam facile per emunctoria ab eo ſecedit.

Sæpe alimis.

§. XXXVI.

In nullo tamen morbo profuſiores manant ſudores, quam in purpura, ſive rubra ſcorbutica, ſive alba cum febre juncta; certo indicio, a fermentali quodam impuro ſucco totam ſanguinis & humorum maſſam in colliquativam diſſolutionem eſſe conjectam. In malignis morbis, quorum cauſſa interna partium ſphacelatio, cum ſumma virium jactura, ſub pulſu ſæpe debili & minus frequenti, urina quoque non adeo colorata, ſed ſanorum ſimili, manant ſudores copioſi, fœtidi, ſæpe frigidi, & lethales, qui de putrida ſanguinis reſolutione teſtimonium exhibent. Solennes quoque ſunt hecticis & ubi partes nobiliores abſceſſum vel ulcus alunt, copioſi & valde debilitantes ſudores, qui in ſcholis medicis colliquativi vocantur, & idem tidem a materia purulenta corrupta, quæ ſanguinem in inteſtinum fermentativum motum ciet, proficiſcuntur. In ſcorbuticis quando ex hepatis vitio & ſub deficiente binoſarum partium ſeparatione, lympha multis ſulphureis excrementitiis ſcatet partibus, ſudores etiam nimii valde moleſtant, præſertim ſi alvus ſimul obſeratur.

Maxime in purpura.

malignis.

hecticis.

ſcorbuticis.

§. XXXVII.

Et in hac quidem effuſa nimis ſudatione, perquam utilia deprehendi alvum laxantia ex manna, tamarindis, item ſerum lactis dulce, cum pulvere nitroſo præcipitante datum. In aliis autem longis & largis ſudoribus, quorum cauſſa nimia cutis atonia & interna partium ſulphurearum in ſanguine reſolutoria commotio, egregie ex uſu fuerunt analeptica, cum roborantibus & leniter conſtringentibus, item acidula, quippe quæ non modo partium ſolidarum tonum ac robur firmant, ſed & unionem ac mixtionem partium ſanguinis vinciunt & ſervant, quorum claſſem liquor meus anodynus mineralis, ſpiritus ſalis dulcis, ſpiritus ſic dictus regius Michaelis, ex ſpiritu roſarum, ſalis dulcis cum moſcho, ambra & confectione Alkermes paratus, tinctura roſarum cum phlegmate vitrioli acidulato confecta, ſaccharum roſaceum, tinctura coralliorum vel earum ſolutio cum ſucco citri facta, ducunt. Alii eundem in finem ſpecies de hyacintho valde extollunt, quarum virtus ſine omni dubio ab ingredientibus, quæ ſunt leniter conſtringentia, item ab admixta camphora, ambra & moſcho, licet horum doſis exigua ſit, minime vero a ſterili effœto gemmarum pulvere minus ſolubili, petenda eſt ac derivanda.

Quo modo reſiccandus?

§. XXXVIII.

Hactenus de excretione, quæ per urinarias vias, & univerſale cutis emunctorium ſuccedit, indole & promendo inde judicio egimus: ſupereſt jam,

Digitized by Google

jam, ut etiam de ea, quæ per alvi ſeceſſum contingit, nonnulla addamus. Quemadmodum autem per urinam maxima & ſuperflua liquidi ex potu portio, una cum ſalinis craſſioris texturæ partibus, ſecedit, & per cuticularem evacuationem ſalino-ſulphureæ, inteſtino calido motu ex intima ſanguinis mixtione evolutæ ſordes, proſcribuntur: ita per alvum non modo relictæ poſt chylum ex alimentis extractum fœculentiæ & furfures, ſed & craſſiores ſulphureæ bilioſæ, in ampliſſimo hepatis viſcere ſegregatæ ac per peculiares canales inteſtinis inſinuatæ ſcoriæ, unacum lymphaticis fermentalibus, ex pancreate, glandulis & tunicis glanduloſis inteſtinorum ſtillantibus ſuccis, foras ejiciuntur; eum pariter in finem, quo reliqui vitales corporis humores a ſordibus pernicialibus repurgentur, nec unquam a temperata ad integritatem neceſſaria indole deſciſcant.

§. XXXIX.

Licet aliquandiu ſine noxa ſupprimi poſſit.

Non quidem negandum, eam alvinæ excretionis eſſe rationem, ut interceptus ejuſdem legitimus naturalis ſucceſſus, non tam præſentaneo damno ſanitatem afficiat, quam ſi perſpiratio aut urinæ fluxus cohibetur, ſed ſæpius diu ſine vitæ vel manifeſto valetudinis periculo retineri poteſt. Quia enim ſanguinis maſſa per cutis tubulos, & maxime renale cribrum, & recrementis ſalinis & ſulphureis liberaliter depuratur, his rite & ſufficienter ſecedentibus, non illico noxa metuenda, licet fæces craſſiores aliquandiu in longo & amplo inteſtinorum tractu moram nectant, modo tonus hujus canalis non adeo ſit labefactatus, ut flatibus cedat, ſed iiſdem elidendis ac demum ſcybalis egerendis ſufficiat. Et certe complura in obſervatis Medicorum commemorantur exempla de diuturna alvi obſtructione indemni, ut apud *Rhodium Cent.* 2. *obſ.* 81. *Mœnichen obſ.* 5. necnon in *M. N. C. Dec.* 1. *An.* 3. *obſ.* 25. *Dec.* 2. *An.* 3. *obſ.* 85. quo etiam referenda, quæ *Liſterus* in *comment.* ad *Sanctorii Medicin. ſtatic. pag.* 150. memorat, de ſene quodam, octogeſimo & ſexto ætatis anno adhuc perfecte ſano, qui, licet multum cibi carneſque pariter ſubcrudas ingereret, a pluribus tamen annis rariſſime & nonniſi ſemel per hebdomadem, alvum depoſuit.

§. XL.

Hinc recte ex eadem judicium petendum.

Nihilominus tamen ex ſolennioribus ac eminentioribs excretionibus eſt alvina, ac non ſolum vitali corporis conſervationi, ſed etiam morborum ſolutioni, quæ nonniſi evacuatione abſolvitur, quam maxime inſervit. Quare ejuſdem conſideratio, utique tam ad ſanum, quam morboſum corporis ſtatum cognoſcendum, ac ferendum de eo judicium, utilis admodum eſt atque neceſſaria. Potiſſimum tamen ex eorum quæ alvo ſecedunt copia, habitu & modo excernendi, Medicus non tantum de alimentorum digeſtione & chyli elaboratione, nec non de humoris bilioſi ac pituitoſi ſecretione atque excretione, verum etiam de motus inteſtinorum periſtaltici, immo totius generis nervoſi conſtitutione, indicia ſumere ac certior reddi poteſt.

§. XLI.

Excrementa alba bilis defectum indicant,

Jam itaque quum fæces colorem flavum naturalem ab admixta bile mutuentur; his albis, vel gryſea tantum tinctura infectis ſecedentibus, in proclivi eſt judicare: bilioſi humoris in inteſtinis eſſe defectum. Hic autem defectus, vel ab obſtructis, aut conſtrictis biliferis ductibus, ut in ictero, proficiſcitur, vel ab exſuperante acidorum ſuccorum prima in regione copia, qua bilis obtunditur ejuſque color extinguitur, ortum trahit, uti obvium eſt in ſenibus, hypochondriacis, infantibus, ſi lac in ventriculo coaceſcit, omnibuſque, qui paullo largius potum, multum acidi in complexu foventem, ingerunt. Ac tum quidem candeſcentes feces, minus fœtentes, cum doloris ſenſu, præſertim in recto, ac teneſmo ſecedunt.

Digitized by Google

Quandoque etiam eandem ob cauſſam difficilior eſt ac tardus alvi ſeceſſus & varia in abdomine accidunt pathemata ac tormina, inprimis tamen moleſta nauſeabunda circa præcordia adeſt cenſatio, quam noſtri *das Ubelſeyn* appellant, quæ mane potiſſimum & obſoluta digeſtione percipitur. Ac in his quidem omnibus nullum præſentius datur remedium pulvere acidum abſorbente, cum diluente & leniter carminativo vehiculo aſſumto. Ceſſant quippe hoc facto dolores & alvus ad officium redit. Quod vero abſorbentia & ſic dicta præcipitantia, quo etiam referenda magneſia, nec non pulveres bezoardici terrei, ſedes, uti crebrioris obſervationis eſt, moveant, hæc utique ſubeſt ratio, quod alcali terreum acidos prima in regione ſuccos imbibens, convertitur in ſal neutrum, nerveas inteſtinorum tunicas ad excretionem ſolicitans. Notabilis hanc in rem eſt obſervatio *Schelhammeri* in *M. N. C. Dec.* 2. *An.* 5. *p.* 30. de puero, qui convulſivis motibus ſimulque alvo pertinacius obſtructa laborans, propinata ex aquis refrigerantibus cum abſorbentibus mixtura, & purgatus eſt, & convaluit.

§. XLII.

Fuſca & [illegible]na bilis copiam.

Viciſſim quando ſcybala auſtero, bruno, vel fuſco colore infecta alvo feruntur, largius in ſanguine progigni & copioſius ab eodem ſeparari bilioſas ſordes, indicio eſt. Excluduntur autem bilioſa ejuſmodi excrementa ſolenniter tempore æſtivo, quo ob vehementem calorem multum bilis generatur & ad inteſtina fertur. Obſervantur quoque in cholericæ conſtitutionis hominibus, nec non in iis, qui corpus crebrius motu exercent, vini ac ſpirituoſorum potui nimis indulgent & in iram proclives ſunt. Potiſſimum tamen in febribus bilioſis, cholericis, tertiana continua & intermittente, febre quoque ardente ſive cauſo, ſordes alvinæ multæ, bile largiter refertæ, maxime ſub declinatione & perfecta morbi ſolutio ſecedunt. Quia enim hi morbi ne, partim ab ipſa bile ſtagnante & corrupta natales ducunt, partim etiam ſub ipſis per motum inteſtinum calidum adauctum largus bilis eſt proventus: ratio utique patet, cur tam bilioſa egerantur ſcybala, ac remittente demum ſub declinatione febre ſpaſmo, copioſe, inſigni tamen cum emolumento, prodeant, ipſumque morbum ſolutum haud raro indicent. Pariter in melancholia hypochondriaca, mania, cachectico morbo & hyſterico malo, alvus non ſolum ſegnis eſt & tarda, ſed fœces etiam duræ ac intenſius flavo ac fuſco colore, quin nigricante conſpicuæ, exſolvuntur, nullam plane aliam ob cauſſam, quam quod ob acidi uberiorem in canale alimentorum proventum, adſtringitur excretio, ac bilis acido commixta ob diuturnam moram nigredinem contrahit.

§. XLIII.

Viridis excrementorum color eſt à bile.

Ex eodem fonte, bilis nempe conſtitutione, virideſcentium excrementorum origo repetenda. Sunt hæc quam maxime familiares infantibus lactentibus & plerumque atrocibus ventris torminibus, inquietudine, jactatione corporis, febre, inſequente crebro convulſione epileptica, ſtipantur. Mali igitur ſunt indicii, & lac acidum factum & cum bile quaſi confermentatum, viridem colorem & corroſivam indolem contraxiſſe produnt. Excluduntur tamen interdum etiam in adultis virides per alvum ſordes, ut in paſſione cholerica laborantibus, præſertim quando poſt vehementem iram copioſa bilis ad tenuia inteſtina, acidis ſuccis referta, propellitur. Neque minus in hypochondriacis & hyſtericis, ſæpius non ſolum per vomitum, ſed etiam alvum, viridia ſub graviſſimo pathematum ſpaſmodicorum inſultu excernuntur. Sæpe etiam ipſa natura per bilioſas & copioſas dejectiones, ſponte repurgat corpus a redundantibus ſalino-ſulphureis ſcoriis, quæ æſtate

nimis

Digitized by Google

nimis fervida progenitæ, cohibita, ab aere frigido & humido, ineunte maxime autumno, perſpiratione, partim ad hepar, partim etiam ad glandulofas inteſtinorum tunicas relabuntur, ac demum in ipſum canalem delatæ, moleſta tormina & ſpaſmos excretorios producunt. Quod ſi tamen acres hi ſucci diutius per inteſtina feruntur, tonus non ſolum eorundem nimium deſtruitur, ſed ipſæ demum etiam tunicæ exeduntur, ut atrophia, hectica, tormina continua, affectus hypochondriacus flatulentus, tumores œdematoſi, ipſeque hydrops accedant.

§. XLIV.

Fœtor excrementorum unde?

Ut color, ſic quoque fœtor excrementorum bilis iiſdem immixtæ plerumque debetur, quæ pro parcius ineſt, ut albis, eo minor eſt nidor, eo gravior, quo largius. Quod ſi igitur fæces mirum fœtent, aut cadaveroſum plane pædorem difflant, indicium eſt vel bilis copioſæ & corruptæ, vel ſphaceloſæ in inteſtinis corruptionis. Hinc quando in malignis vel dyſenteria ſcybala fœtidiſſima ſecedunt, putredinis lethiferæ ipſiuſque mortis præſagium præbent. Putent tamen etiam ſæpius ſcybala infantum a vermibus, ſi in putrilaginem fatiſcunt, ac tum ſimul adſunt vagi in abdomine dolores & corporis æſtus cum virium languore. Ubi vero alvus fœtida non ſolum, ſed etiam ſpumoſa, crebra & varii coloris fertur, cum ardente dolore & continuo ad deſidendum ſtimulo, ut in dyſenteria, humores valde acris & corroſivæ naturæ ad inteſtina ferri, & talem quoque rodentem & recti glandulas amandari, haud fallax ſuppeditat indicium.

§. XLV.

Feces mucidæ quid indicent?

Porro ſæpius contingit, ut feces admodum mucidæ, pituita craſſa tenaci ſcatentes exſolvantur. Ex his de imbecilli ventriculi & inteſtinorum digeſtrice virtute, nec non de alimentorum crudorum ac difficilioris ſolutionis, potus quoque minus ſalubris uſu judicandum; id quod ſæpius obvium eſt in iis, qui noviſſime a morbo convaluerunt & avidius cibos ingerunt, in ſenibus ac his, qui vitæ genus agile, cum otioſo, & victum calidum, cum frigido commutant. Quando vero major muci pellucidi, vel qui albumini ovi ſimilis eſt copia, cum teneſmo ac moleſtiſſimo recti dolore excernitur, certo utplurimum argumento eſt, ſanguinem exitum molientem in fine recti obhæreſcere, ac mora in glandulis largiter deponere mucum, preſſione vero dolorem cum teneſmo ciere.

§. XLVI.

Excrementa liquida & copioſa.

Nonnunquam etiam excrementa liquida prodeunt & copioſa, appetitus ſimul viget, corpus tamen emaciatur magis, quam increſcit. Quod ſi contingit, exiles villoſæ in inteſtinis tunicæ ductus muco obſeſſos & inviſcatos eſſe arguit, ut nonniſi tenuis & aquea chyli portio a minus patulis oſculis recipi queat, pinguis vero, gelatinoſa & nutribilis portio ingreſſu excluſa, feces dilutiores & ſic diarrheam reddat chyloſam. Merito quoque ab obſtructione lacteorum lævitas inteſtinorum ſenibus familiaris repetenda, eo quod ætate ingraveſcente alvei minutiſſimorum in corpore canalium ſenſim anguſtantur, corrugantur ac concidunt, ut hinc nutritio intercidat ac multum alibilis liquidi per anum effundatur. Viciſſim quando ſcybala duriſſima, inſtar lapidis compacta, magna cum difficultate egeruntur, haud fallaci indicio concludendum: ob mucoſas inteſtinorum glandulas obſtructas aut plane induratas, vel nimium calorem, excrementa ſicceſcere, & labeſcente ſimul motu periſtaltico, diutius retineri. Quin non raro ea inteſtinorum ſiccitas alvique eſt durities, ut nonniſi injecto clyſmate, aut ſumto pharmaco, quicquam exſolvatur, quam in rem memoratu dignus caſus a *Ballonio lib. epidemior. pag.* 58. enarratur,

Dura, nimis unde?

ubi

ubi poſt inſuperabilem alvi ſiccitatem, facta ſectione jejunium ita anguſtum & cartilaginoſum deprehenſum eſt, ut vix per illud chylus deflueret. Et hinc quoque eſt, quod nonnulla medicamenta purgantia calidiora, præſertim ſi humidum jam deficit, excretorios in inteſtina hiantes ductus ſtringendo, alvum potius obſtruant, quam ſolvant.

§. XLVII.

De ſcybalis ſanguinolentis, Exit præterea cum fecibus quandoque ſanguis ſincerus, quod, ſi ſine torminibus exquiſitis ſuccedit, ex ani venis ſtillat, ubi autem dolores circa umbilicum graviſſimi & crebriores dejectiones ſimul urgent, ex eroſis ab acri humore tenuium vaſis manare & dyſentericum morbum adeſſe teſtantur. Et ſicuti prius plerumque pro ſanitate eſt, ita poſterius, ſi longius extrahitur, affectum hypochondriacum flatulentum, tormina, hydropem, tumores œdematoſos, atrophiam & hecticam, ob exeſas ſenſim *& nigris.* inteſtinorum tunicas inducit. Cruori quoque admixto debentur excrementa inſtar picis nigra, quæ cum ſummo virium lapſu & mirifico fœtore dejiciuntur, ac de morbo ſic dicto nigro documentum ferunt, præſertim ſi vomitus ſimul ſanguineus accedit; eo quod ſanguis poſt diuturnam in vaſis meſeraicis ſtagnationem, demum in ileum tenuiſſima membrana obductum perrumpit, & ad craſſa deſcendens, cum fecibus quaſi conſermentatus, nigrorem & fœtorem ipſis conciliat. Et de ejuſmodi dejectione intelligendus utique *Hippocratis aph.* 21. *Sect.* 4. *dejectiones nigræ, qualis eſt ſanguis niger, ſponte venientes, ſive cum febre, ſive ſine febre, peſſima: & quanto colores magis pravi fuerint plures, pejus.*

§. XLVIII.

Alvi excretio de motu inteſtinorum teſtatur. Præter hæc, de bilis aliorumque in inteſtinis ſuccorum indole, ſigna, alvina quoque excretio de motus periſtaltici & univerſi nervoſarum partium ſyſtematis conſtitutione indicium ſuggerit. Quemadmodum enim alvi facilis & conveniens ſucceſſus, reciprocum relaxatorium & conſtrictorium motum in tunicis inteſtinalibus ordinate & æquabiliter ſuccedere teſtatur: ita contra, ſimulac hæc motio vitium patitur, & nimia adeſt vel adſtrictio, vel dilatatio, ſeu atonia, alvus aut ſupprimitur, aut effuſe fluit. Nervoſarum autem partium conſtitutio, eo certius ex alvina evacuatione cognoſcitur; quo major inter has & inteſtina viget conſenſio, qua vitium ex illis ad hæc, & ex his ad illas, mutuo propagatur.

§. XLIX.

In genere igitur tenendum, legitimum inteſtinalis excretionis ſucceſſum, illibatæ ſanitatis; turbatum vero adverſæ valetudinis, certum eſſe indicem. *In genere mala alvus tarda.* Alvi enim torpor vel plenaria ſuppreſſio recte ſentiente *Sponio aph.* 27. *Sect.* 2. omnium conturbationem & vaſorum impuritatem affert, eaque propter merito inter ligna imminentis morbi refertur, eo quod ſenſibiles corporis partes gravius affectas eſſe & ſpaſmo jam ſtringi ſubindicat. Inprimis teſte eodem *Sponio loco citato aphoriſm.* 28. & per experientiam compertum eſt: obſtructo inferiore ventre, flatus in univerſum corpus diſcurrere, ut diſtentis poſtea nimium ab iis inteſtinis cum ventriculo, ſanguinis liber progreſſus impediatur, & ad alia ſuperiora maxime loca converſus, varia, eaque gravia pathemata, cieat. Nimis effuſa autem per alvum ſeceſſio indicio eſt, poſt vehementiorem ſub crebriori dejectione ſtricturam, ſuccedere nimiam fibrarum *nimis fluxa.* remiſſionem, & laxitatem, qua fit, ut copioſior humorum affluxus eo contingat, quibus denuo ſpaſmi ac tormina cum dejectione proritantur. Haud abſimilis ratio eſt, quando alvus aliquandiu *inordinata.* fluit, poſtea vero per aliquod tempus ten-

tenſa eſt ac ſtricta, quippe quod pariter vitioſum periſtalticum motum, ac inteſtina mox ſpaſmo, mox atonia detineri, arguit. Quumque adeo reciproci hujus in inteſtinorum volumine motus conſervatio magnum conſervandæ valetudinis ſit præſidium, deſtructio autem multorum morborum & ſymptomatum mater; omni utique ſtudio, tam in ſtatu naturali quam præternaturali, ea vitare decet, quæ eundem turbant ac lædunt, ut ſunt inprimis ira, terror ac mœſtitia, frigida potio largiûs ſudanti corpori ingeſta, omnia auſtera, acida, adſtringentia & duræ compages alimenta, cibi nimis pingues & flatulenti nimius cereviſiæ, vini & ſpiritus vini potus, omne frigus, nimiæ vigiliæ & mentis fatigatio, ex medicamentis, creber uſus purgantium, inprimis draſticorum, opiata, mercurialia, ſaturnina, item acida ſtiptica.

§. L.

Alvina excretio in capitis, Ad morbos quod attinet & judiciũ ex alvina egeſtione in iis petendum, in omnibus capitis & nervorum affectibus, propter mutuam partium nervoſarum conſenſionem, alvus ſtringitur, & omnis ipſius conſtipatio ingignit, fovet & exacerbat capitis & nervorum morbos. Obvium hoc eſt in vehementiori cephalalgia, emicrania, epilepſia, mania, melancholia, affectibus paralyticis, ophthalmia & auditus quoq; difficultate, qui omnes morbi optime ſolvuntur alvi fluxu paullo diuturniori, quippe qui ſedatos eſſe primis in viis ſpaſmos, humores ad caput urgentes, & materiam peccantem ad inferiora deſcendere ibiq; exſolvi teſtatur. Hinc ex vero *Celſus lib.*4. *c.*3. alvum fluxam ſuperiores partes ſæpe reſolverę; & *Hippocrat. Sect.*7. *aph.* 5. dyſenteriam in inſania bonam eſſe, afferunt. In reliquis quoque chronicis paſſionibus ſpaſmodicis, pathematibus nempe hypochondriacis & hyſtericis, alvus utplurimum conſtipata, pedeſque frigidi obſervantur. Quæ ambo ubi præſto ſunt, certo prædici poſſunt variæ ac multę in ſuperioribus afflictiones, ut præcordiorum anxietates conſtrictivæ, cardialgia, difficilis ſpiratio, melancholia, cephalalgia, vertigo, cordis palpitatio, ructus, digeſtio vacillans & abolita, dolor flatulentus in hypochondriis, eo quod hæc omnia poſt inæqualem redditum per ſpaſmos in inferioribus humorum curſum, eundemque ad ſuperiora coactum, ſubſequuntur. *aliiſq; ſpaſmodicis morbis qualiter?*

§. LI.

Accedunt febres, de quibus pariter experientia compertum eſt, nullam earundem, ſive ſit continua, ſive intermittens, inflammatoria, vel exanthematica, lymphatica, lenta, aut hectica, ſine prævia alvi adſtrictione accedere; quæ etiam ſæpius diu in morbi decurſu perdurat, eundemque eo graviorem reddit. *In febribus quæ bona vel mala?* Quod ſi vero alvus ſecundum naturam ferri incipit, tam quoad qualitatem, quam quantitatem, haud fallaci ſpe ſanitatis reſtitutio exſpectanda, eo quod hoc facto, certum eſt, ſpaſmos qui morbum proxime faciunt, in nervoſis partibus ſolvi atque remittere. Quin multæ febres, præſertim putridæ & malignæ, item bilioſæ, oborto juſto tempore alvi fluxu ſolvuntur, & ex eodem, reliquis quoque concurrentibus, ſalutis petendum eſt indicium, quod pluribus in *diſſert. diarrhea in febribus malignis ſalutaris*, excuſſi. Monendum tamen, quod ſi in principio febrium & extra dies criticos intempeſtive alvus largius ſecedat, malum & infauſti decurſus prębeat indicium.

§. LII.

Alvina excretio quomodo in chronicis, Quum igitur in omnibus affectibus chronicis ſpaſmodicis, convulſivis, hypochondriacis & hyſtericis, alvus ſegnis, adſtricta & dura admodum noxia ſit: artis utique eſt ac prudentiæ, utiliſſimæ hujus excretionis ſucceſſum conſervare, quod tamen minime acrioribus ſtimulantibus perficiendum, ſed potius apprime ex uſu ſunt ſalina, abſtergentia, nec non abſorbentia & balſamicæ pilulę, quas ex-

Digitized by Google

extracta amara, reſinæ temperatæ, extractum rhabarbari & aliquot grana aloes rite præparatæ ingrediuntur, (*& febribus prudenter movēda*) una cum clyſteribus emollientibus, carminativis & oleoſis. In febribus autem, quia æque ſtrictura nimia, quam laxitas, periculoſa, eo magis artifici providendum, ne in alterutro delinquat, ſed potius accommoda diætâ ac regimine, & congruis tam internis, quam externis præſidiis, alvinæ excretionis ſucceſſum perite moderetur. Hinc ubi alvus ſubducenda, neutiquam draſticis, acrioribus & ſtimulantibus utendum, ſed leniora propinanda, mannata ſcilicet, tamarindinata, tartarea atque nitroſa, cum clyſteribus lenientibus ac oleoſis. (*& alvina excretio penſitāda*) Neque etiam dejectiones, licet nimiæ videantur, adſtringentibus, opiatis & narcoticis vi ſunt comprimendæ, ac potius blanda diaphoretica fixiora, mitigantia, cum aliquot granis nitri, vel uno aut altero corticis chaccarillæ, nec non ſuccino præparato, vel floribus ſulphuris & dimidio grano theriacæ cœleſtis, omne ferunt punctum.

CAPUT XIV.

De criſibus & criticis diebus in experientia rationali fundatis.

§. I.

(*Ad prognoſin referenda criſis*) AD prognoſin medicam, ſive judicium de morbis, præſertim acutis, eorumque fauſto vel infauſto eventu ferendum, referenda etiam doctrina de criſibus, a plurimis Veterum maximi habita & paſſim in ſcriptis celebrata, a multis vero Recentioribus, quibuſdam etiam Priſcorum, partim in dubium vocata, partim neglecta. Primus autem omnium qui de criſi ſcripto mentionem fecit, eſt vetuſtiſſimus Medicinæ antiſtes *Hippocrates*. Is enim ſerio inculcavit, ſeptimi cujuſvis & dimidiani ſepteni diei, in acutis morbis Medico rationem eſſe habendam, eo quod iiſdem per ſudorem maxime, alvum aut hæmorrhagiam, a natura inſtituantur excretiones, quarum ſucceſſu abſoluto, ipſæ febres demum ſolvantur. Et hos dies vernacula ſua criticos, ſive decretorios, nuncupavit, quia judicium de morbi eventu ferrent. Per criſin vero, quod vocabulum erat πολύσημον, priſci vel noxiorum e corpore excretionem, (quia *Heſychio & Suida* auctore, notante *Langio lib. 1. epiſt. 37.* τὸ κρίνειν, ſequeſtrare & veluti per cribrum aliquid excernere, denotat) intellexerunt, (*quid per eā intellexerint veteres.*) vel ipſam morbi ſolutionem criſeos nomine inſigniverunt, (uti effert *Hippocrates l. 1. de præception.* κρίσις ἐστὶν ἀπόλυσις νόσου,) vel etiam criſin pro ipſius naturę motu & pugna cum morbo habuerunt. Alii quoque criſis judicium Medici, quod format, vel formare debet ex morbi circumſtantiis de ejus eventu, eſſe voluerunt.

§. II.

(*Criſis ſeptenario & ſemiſeptenario numero computāda.*) Ut autem genuinus criſeos ſenſus & criticorum dierum ratio eo luculentius pateant, ex his, qui multum iiſdem detulerunt, maxime *Hippocrate*, tanquam primo fonte hauſta, adducemus præcipua teſtimonia. Primum eſto, quod exſtat *de dieb. judicat. §. 9.* ita habens: *judicantur febres quarta die, ſeptima, undecima, decima quarta, decima ſeptima & vigeſima prima, quædam etiam trigeſima & quadrageſima.* Et *Sect. 2. aph. 23. & 24.* criſeos ſucceſſum ſic conceptis delineat verbis: *acuti morbi in quatuordecim diebus judicantur, ſeptimæ quarta index eſt. Alterius hebdomadis octava principium eſt. Conſideranda vero eſt undecima; hæc enim quarta eſt ſecundæ hebdomadæ. Deinde rurſus conſideranda decima ſeptima; ipſa enim eſt quarta quidem a decima quarta, ſeptima vero ab undecima.* Porro *lib. 3. de præſag. §. 7. & 8.* perite monet: *morbos advertere a prima die oportet, atque ſingulos dierum quaterniones obſervare, ſi enim haud obſcure ſcies, quo ſe converſurus ſit morbus.*

Nam

Digitized by Google

Nam febres ardentes epidemicæ judicantur bono ordine in ſeptem ac decem diebus. Huc etiam referenda, quæ *lib. de prænot.* §. 20. prodidit: *placidiſſimæ febres & ſignis ſecuriſſimis nitentes, quarto die deſinent, aut prius; maligniſſimæ vero & ſignis horrendiſſimis oborientes, quarto die aut prius occidunt.* Eandem cum *Hippocrate* ſententiam tuetur *Galenus*, qui integrum de diebus decretoriis concinnavit librum, in quo principes dies criticos vocat ſeptimum, decimum quartum, & vigeſimum primum, ac in iiſdem plures ſanari, quam mori declarat.

§. III.

Ac fit cum excretione

Septenos itaque, & ſemiſeptenos dies Veteres criſi dicarunt, quibus acutæ & continuæ febres in ſalutem terminentur. Ipſam vero criſin his diebus per excretiones, ſudorem potiſſimum, alvum, vel hæmorrhagiam ſuccedere identidem tradiderunt, omneſque evacuationes, quæ extra criticos dies contingunt, pro minus ſalubribus, ſed ſymptomaticis cenſuerunt. Et de ſudore quidem perſpicuis id teſtatur verbis *Hippocrates Sect.* 4. *aphor.* 36. ſic ſcribens: *ſudores febricitanti ſi inceperint boni, ſunt tertia die & quinta, & ſeptima, & nona, & undecima, & decima quarta, nec non decima ſeptima & vigeſima prima, porro vigeſima ſeptima & trigeſima prima & trigeſima quarta. Hi enim ſudores morbos judicant, qui vero non ſic fiunt, dolorem ſignificant, & longitudinem morbi, & recidivas.* Idem confirmat *Galenus de dieb. decretor.* *qui ſudores*, inquiens, *manant diebus indicantibus, non criticis, laborem ſignificant et diuturnitatem morbi: nam judicatoria, non judicantia, aut ſunt funeſta, aut certe ſiniſtri judicii.* Ac in eodem libro de ſudoribus extra periodos criſimos fluentibus ſic prodit: *in ſexta judicantur ægri cum difficilibus ſymptomatibus et periculo non mediocri, imperfecte & obſcure.*

vel per ſudorem.

§. IV.

Hæmorrhagiæ aut alvi fluxum

Perficitur vero etiam ſolenniter criſis per ſanguinis ſtillicidium, & alvi fluxum. De utroque in procinctu ſunt teſtimonia. Nam de hęmorrhagiis criticis egregius eſt locus *Hippocratis lib.* 1. *epid.* §. 115. *in febribus, inquietis, ardentibus populariter graſſantibus, quibus bene ac largiter ſanguis per nares erupit, per hoc maxime ſervabantur, & nullum novi, qui in hac conſtitutione mortuus eſſet, ſi recte ſanguis profluxiſſet. In Philiſco enim, Epaminone ac Sileno, quarta ac quinta die parum de naribus ſtillavit, & moriebantur. Sanguis autem plurimus erupit; maxime adoleſcentibus & in vigore conſtitutis, & talium plerique perierunt, quibus ſanguis non erupit; ſenioribus vero ad morbum regium res devenit, aut alvi ipſis turbatæ ſunt, aut dyſenterici facti ſunt.* De ſalubritate autem liberalioris alvinæ in morbis excretionis paſſim aut *Hippocratem* exſtant effata, ut *Sect.* 4. *aphor.* 28. *ſect.* 6. *aphor.* 17. *ſect.* 7. *aph.* 29. inprimis tamen huc referendum quod de febribus inculcat, dum *lib. de judicat.* §. 4. *ardentes febres bilioſæ*, ait, *ſolvuntur plerumque ſeptimo, aut decimo quarto die, ſudore, aut alvo liberiore.*

§. V.

Criſes repudiârunt veteres quidam & recentiores.

Tam magnifice de criſi & criticis diebus ſenſerunt *Hippocrates* atque *Galenus*, quorum tamen fidem ſuſpectam reddere & hanc doctrinam plane in dubium vocare haud veriti ſunt antiquorum Medicorum nonnulli. Hos inter primus fuit *Aſclepiades*, qui teſte *Cœlio Aureliano lib.* 1. *cap.* 14. *pag.* 36. aſſeruit: non eſſe in paſſionibus ſtatos dies, quos criſimos appellat, nec certo aut legitimo tempore ægritudines ſolvi. Idem cum *Aſclepiade* profeſſus eſt *Celſus lib.* 3. *cap.* 4. *eſt*, inquiens, *de diebus ipſis dubitatio, quoniam antiqui potiſſimum impares ſequebantur, eoſque tanquam tunc de ægris judicaretur κρίσιμους nominabant.* Id Aſclepiades *jure ut vanum*

num

num repudiavit. Neque in ullo die, quia par imparve eſſet, ægris majus vel minus periculum eſſe dixit. Interdum enim pejores dies pares fiunt. Nonnunquam etiam in ipſo morbo dierum ratio mutatur, fitque gravior, qui remiſſior eſſe conſueverat. Et paucis interjectis ſic pergit: *Verum in his quidem antiquos tunc celebres admodum Pythagorici numeri feſellerunt; cum hic quoque Medicus non numerare dies debeat, ſed ipſas acceſſiones intueri.* Ex recentioribus *Comes de Fliſco*, vanitatem criticarum periodorum adſtruxerit, *lib. de fato* perhibens: in praxi numero hunc dierum non ſemper obſervari, & ſæpius aliis etiam diebus criſes fieri. Ut mittamus, quæ *Helmont. lib. de tempor.* it. *de febrib.* nec non *Chriſtianus Langius in Miſc. nat. curioſ.* & *Faber in panchymagogo*, contra obſervationem criſium in medium attulerunt.

§. VI.

Nõnulli in Græcia tãtum ſuccedere putãt. Mitiorem hac de criticorum dierum exiſtentia ſententiam fovent, ii qui licet non penitus eoſdem negent, autumant tamen, in Græcia tantum, minus in noſtris regionibus, ſuccedere criſes. Hunc in ſenſum ſcribit *VValdſchmidius fundam. medic. pag.* 113. *nihil opus, non adeo curioſos eſſe debere in cauſſis criſium rimandis, quum in noſtris regionibus & noſtro hoc tempore, tales criſes, non amplius fiant, nec prædictiones noſtræ in morbis acutis adeo certæ, nec indubitatæ fidei prout apud* Hippocratem *inveniuntur.* Eidem ſententiæ pollicem premit *Euſtadius de die aſtronom. in noſtræ*, inquiens, *Germaniæ regionibus, & præſertim ſub noſtro polo & in ſolo noſtro, rarius criſes perfectæ ad ſalutem veniunt.* Et *Hollerius comment. in aph. Hippocr.* teſtatur: in frigidis & borealibus regionibus rariſſime expectari criticas exactas evacuationes. Neque ab his diſſentire videtur *Baglivus Prax. pag.* 140. aſſerens: in Græcia perfecte ſuccedere criſes in acutis morbis, non vero ita in ſeptentrionalibus regionibus, idque adſcribendum putat aeris puritati & tenuitati illius regionis & adjacentis orientis valde elaſticis, quum noſter aer aqueis & craſſis impuritatibus fœdatus, humores quoque corporis magis impuros faciat, ut ad debitum criſeos, ſive deſpumationis officium, nunquam pervenire poſſint.

§. VII.

Quid per experientiam conſtet de criſ. In hiſce tam diverſis auctorum opinionibus & objectis tot difficultatibus, non expeditior ad veritatem inveniendam via, quam ipſa experientia (quę facta ingenue ſiſtit ac optima veritatis & ratiocinationis medicæ parens eſt,) duce patet, prudenter in conſilium vocatis obſervationibus practicis. Quare in exponenda hac criſium ratione ac natura, inſtituto me apprime ſatisfacturum confido, ſi exuto omni auctoritatis præjudicio, ea, quæ per inſtitutum, a quadraginta & quod excurrit annis, artis exercitium, mihi iterato de febrium ſolutione, quomodo? & an certis ac ſtatis diebus eadem contingat? innotuerunt, candide tradam, & poſtea rationes adæquatas ſubjiciam. Scilicet frequentius obſervavi, febres *In ephemera,* quaſdam viginti quatuor horarum ſpatio perfecte terminari, quas Veteres eapropter dixerunt ephemeras. Synocham mitiorem quarto & gra- *ſynocha* viorem ſeptimo die, vel per narium ſtillicidium, cum proclivitate ad ſomnum, vel per largum ſudorem cedere; ardentes vero & biliosas febres, *cauſo,* cauſos dictas, niſi funeſtum ſortiantur exitum, utplurimum tertio, vel undecimo die, liberali ſudatione, plerumque cum alvi fluxu, ad finem pertingere, expertus novi. Ipſæ ter- *tertiana,* tianæ ſæpius intenſo cum æſtu aggrediuntur; circa tertium autem & quartum diem remittit inſultus, ac in intermittentis typum tranſit. Compluries quoque, & maxime anno 1700. *catarrhalib;* Berolini, obſervavi catarrhales & epidemicas febres cum gravibus ſymptomatibus ingruentes, quarta autem

die

die ſolutas, excretione facta puſtulari circa nares & labia, cum ſudore pruriginoſo.

§. VIII.

Pleuritide vera & peripneumonia.

In pleuritide vera & peripneumonia leviori, inter tertium & quartum diem per tuſſim cum levamine ejici materiam cruentam, hanc in junioribus & ſenſibilis naturæ ſeptimo, in adultioribus vero & ubi inflammatio paullo profundior, demum circa decimum quartum diem, inflammationis ſequi diſcuſſionem, cum largo ſudore & liberali ſcreatu, reſpiratione quoque liberiori, idemtidem experientia compertum habeo; edoctus id crebrius, quum Mindæ VVeſtphalorum, ubi morbus quaſi endemius, artem primum factitarem.

Pleuritide ſpuria & hepatitide eryſipelacea,

Pleuritidis autem ſpuriæ & hepatidis decurſus atque ſolutio, plerumque ſeptimo, vel undecimo die, per ſudorem, aut alvi profluvium, multoties a me annotata. Febris quoque eryſipelacea, quę ſępe cum gravibus ſymptomatibus, horrore, frigore, vehementi æſtu, interdum etiam delirio invadit, intra diem tertium & quartum conquieſcit, amandata ad ſummam cutim materia acri bilioſa, cui nonnunquam tumor glandularum inguinalium jungitur.

& peſtilente febre.

Qui de peſtilentia vera ſcripſerunt obſervatores, confirmant, febrem peſtilentem nonniſi eryſipelaceam malignam eſſe, ac in ea ſalutis præbere indicium, quando circa tertium, quartum, vel etiam ſeptimum diem, in partibus carnoſis carbunculi, aut in glandulis bubones apparent.

§. IX.

Variolis, morbillis

Vix tamen ullo in morbo tam conſpicua ſunt critica tempora & naturæ ordo, quam in variolis. Hæ enim eodem modo ac morbilli cum truculentis ſymptomatibus adoriuntur plerumq; quæ facta circa dimidiatum ſeptimum exanthematum eruptione, una cum febre eximie remittunt, idque durat in variolis ad ſeptimum uſque, quo ſuccedente primum in facie, poſtea in pectore, brachiis & manibus, ac demum infimis partibus ſuppuratione, febris denuo accenditur ſic dicta ſecundaria, quæ ad undecimum uſque diem protrahitur, & donec puſtulæ, eodem ut ſuppurari inceperunt ordine, a ſuprema ad infimam corporis regionem ſiccentur ac demum fruſtulatim decidant. Et ſic in ſalutem decurrit variolarum morbus, ubi vero vires ferendis ſymptomatibus non ſufficiunt, nono vel undecimo die lethalis accidit cataſtrophe.

petechiis

Aliud periculoſum exanthematum genus ſunt petechiæ, quæ quarto, vel ſeptimo die, in corporis cortice comparere, & prodeuntes levamen cum liberiori reſpirationis ſucceſſu inferre ſolent.

continuis & epidemicis.

Tandem multiplici quoque experientia perſpectum teneo, febres multas epidemice graſſantes continuas, putridas, petechizantes, ſolvi & ſalutarem ſortiri eventum circa undecimum diem per copioſum alvi profluvium, de quo pluribus egi in *differt. de diarrhea in febribus malignis ſalutari*.

§. X.

Criſes etiam extra ſeptenos dies contingunt.

Quamvis igitur nihil dubii ſit, quin in noſtris etiam regionibus, in febribus præſertim acutis, ſeptenarius dierum numerus, magnas mutationes in morbis adducat, ac eodem non modo ſymptomatum, ſed & totius morbi ceſſatio, cum evacuationibus incipiat & ſucceſſive abſolvatur; nihilominus tamen non ſemper circa ſeptenos dies criſes, ſive mutationes in pejus, vel deterius, ſed extra dies quoque hos decretorios, paribus ſcilicet, octavo, decimo & duodecimo contingere, per experientiam conſtat.

Quibus maxime ſolitæ;

Potiſſimum in hominibus plebeiis, ruſticis, ſimplici & populari victu fruentibus, & qui neque inordinata vitæ ratione neque affectuum impetu, ſanguinis maſſam impuram reddiderunt, parum quoque medicamentis utuntur, criſes cum ſufficienti evacuatione perfectas fieri, idemtidem a nobis obſervatum eſt.

quibus minus.

Pariter multiplici experientia confirma-

tum

Digitized by Google

eum teneo, hos, qui corpore præditi teneriori cum cute valde perſpirabili, naturæ agilioris & ſenſibilioris, ætate juvenes vel viri ſunt, & febribus acutis, inflammatoriis & ardentibus laborant, citius criſes, quibus morbus ad ſalutem, vel mortem, terminatur, experiri, quam ii, qui torpidiores natura, temperamento phlegmatici ac ſucculenti, quippe qui diutius cum morbis conflictantur, protracto ad tres & longius ſeptimanas, febrium diſceſſu.

§. XI.

Non omnis larga evacuatio,

Monendum vero, quod non omnes largæ evacuationes, præſertim, quæ per cutem diebus ordinariis criticis ſuccedunt, ſalutem ſpondeant, ſed illę tantum, quas ſymptomatum notabilis remiſſio, pulſus duri & celeris in molliorem & ſedatiorem mutatio, liberior & minus anxia reſpiratio, animus erectior, urina craſſior conſiſtentia cocta, corporis quies, ſomnus placidior, acut verbis *Hippocrat. Sect.* 2. *aphor.* 13. utar, nox placidior, comitantur & conſequuntur. Nam aliquot certe ipſis criticis diebus, ſub largis ſudoribus occumbere vidi. Neque etiam omnis pathematum remiſſio, quæ ſæpe etiam diebus paribus accidit, criſis cenſenda, ſed ea tantum, cui arteriarum motu magis naturali & reſpiratione liberiore facta, evacuationes aut junguntur, aut poſtea accedunt.

aut ſymptomatum remiſſio criſis,

§. XII.

In criſi cognoſcenda circumſtantiarum,

Et certe præclare monet *Galenus lib.* 1. *de dieb. decret.* quod criſin cognituro noſcenda ſit ætas, natura, anni tempus, locus & pulſuum cognitio. Sicut enim hæc omnia de criſi & mixtione humorum, nec non diſpoſitione ſolidorum ad motus vegetos & promtos, aut imbecilles & tardos teſtantur: ita pro eorundem differentia, ipſæ non modo corporum naturæ variam, ſed & operationes & effectus, qui in corporibus contingunt, diverſi comparent in morbis. Hinc perpetuæ fere obſervationis eſt, quod ſi ſudores largi in febribus inflammatoriis, etiam exanthematicis, ſtatim in principio & ante debitum eruptionis tempus manant, vel etiam materia variolacea ordinario termino citius expellitur & exanthemata cōparent, nec poſt eruptionem pulſus ſedatior ſit, ſignum peſſimi præbeat ominis. Ego quoque frequentius annotavi, quod febres epidemice graſſantes, ſive catarrhales, ſive rheumaticæ, ſive exanthematicæ, ſub ordinatis & conſtantibus anni conſtitutionibus prognatæ, ſtatas magis & tempeſtivas obtineant criſes ac ſolutiones, quam quæ præſto ſunt, ubi aeris temporumque viciſſitudines prętern aturales admodum præceſſerunt, quippe quæ, non tam exacte ſervant tempora, ſed difficilioris ſunt ſolutionis, quod ſcire innuit *Hippocrates Sect.* 2. *aph.* 8. *in conſtantibus*, inquiens, *temporibus*, *ſi tempeſtive tempeſtiva redduntur*, *morbi conſtantes & judicatu facillimi fiunt*, *in inconſtantibus autem inconſtantes & qui difficulter judicantur.*

et potiſ... & tempeſtatum ratio habenda.

§. XIII.

Criſis per imprudentem medicationem turbari poteſt.

Deinceps medentum ſagacioribus apprime cognitum eſt, ordinatos & criticos ad excretionem cum ſalute tendentes in febribus naturæ motus, imprudenti medicatione mirum turbari, perverti poſſe ac plane impediri. Egregia ſunt quæ hanc in rem affert *Proſper Marianus in comment. in lib.* 2. *de morb. Hippocrat. ſect.* 2. *pag.* 174. *continuo*, inquiens, *medicamentorum refrigerantium uſu propter febrem*, *incraſſatis humoribus corporibuſque denſatis*, *ſpontaneæ evacuationes ſæpe prohibentur*, *ut hæc non ſit levis cauſſa*, *cur noſtris temporibus tam raro fiant criſes*, *quæ frequentiſſimę erant antiquis*. Neque minus luculentum eſt *Baglivi* teſtimonium, qui in *prax. pag.* 254. *mirari deſinant*, ait, *practici*, *ſi hodie nec frequentes*, *nec perfectæ ſuccedant criſes*, *uti olim in Græcia*, *ſiquidem illi Græcarum legum vel ignari*, *vel obtrectatores*, *a principio morbi ad declinationem uſque*

pur-

purgantibus, diaphoreticis, phlebotomiis, ſpirituoſis aliiſque imprudenter & intempeſtive exhibitis medicamentis, ægrotantes fere conficiunt; ideo impoſſibile eſt, ut humorum, per tam diverſas remediorum ſeditiones diſtracti, ad critica deſpumationis negotium ſtato tempore diſponantur, ſed aſſiduis confuſionibus agitatis, loco criſeos perfectæ in metaſtaſes præternaturales deſinant, atque de hac cauſa nec criſeos, nec dierum criticorum, nec aliorum demum naturæ motuum regulas ab antiquis traditas, in febribus obſervabimus. Quapropter exquiſita nititur veritate quod idem auctor *l. c.* tradit: ruſticis & qui Medicorum opera non utuntur, criſes per ſudorem, alvi fluxus aliaſque naturæ vias perfici & motu prorſus ordinato fieri.

§. XIV.

In primis in variolis & morbillis. In nulla vero, ut ſupra meminimus febre, tam ſolenniter obſervatur criſeos ſucceſſus, quam in exhantematica illa, fere toti generi humano communi variolarum nempe & morbillorum; interim non deſunt, qui, quod certe mirum, ſine ulla ſolida ratione illum negare audent, aut minimum eundem minus curant, quum tamen merito nobis in febribus ſit criſis, quando circa ſtatum quoddam tempus, cum notabili quadam evacuatione, vel etiam excretione per cutem, ſymptomatum ſit remiſſio, immo ceſſatio, cum meliori pulſu & reſpiratione, quod certe per eruptionem variolarum & morbillorum conſpectius obvium, licet poſtea tempore ſuppurationis, nova ſecundaria febris, magis ſymptomatica accendatur. Quare graviſſimum utique hoc morbo per imprudentem medicationem conciliatur ab ignaris damnum, dum vel nimis expellentibus & calido regimine intempeſtive inſtant, vel etiam in contrarium eruptionem cohibent nimis refrigerantibus, ut valde nitroſis, quorum alias præſtantiſſimorum etiam noſtro jam tempore peſſimus paſſim invaleſcit abuſus, ut per eoſdem motus ordinatos ſalutares turbatos, multoſque, qui revera potuiſſent ſervari, periiſſe, obſervarim. Quin omnes evacuationes in morbis criticæ, maxime tamen per ſudorem, ſi ſupprimuntur imprudenter, vel minus ſufficienter ſuccedunt, morbi recidivas, vel pejorem priore, & ſolenniter febrem lentam invehere ſolent, de quo notandus *Hippocratis aphor.* 12. *Sect.* 2. ita habens: *quæ relinquuntur in morbis poſt judicationem, recidivam facere ſolent.* In exanthematica autem illa febre, quæ ſæculo abhinc noſtris plane incognita, jam vero admodum familiaris, in expulſione materiæ cauſticæ ad corporis corticem critica, ſtati dies non tam certo obſervantur, ſymptomata tamen, quando eadem contingit, ſemper complacantur. Neque denique in recenſendis obſervatis criticis omittendum, quod nulla dies in febribus continuis & acutis, etiam exanthematicis, maxime variolis, magis fatalis ſit, quam nonus & undecimus, quorum alterutro plurimi occumbant, utut reliqui etiam non omni careant periculo.

Quia omnib. morbis.

Purpura non ſervat criſes.

Periculoſi ſemper 9. & 11. dies.

§. XV.

Critici numero ſeptenario adſtrictæ mutationes, a principio interno.

Poſtquam igitur in conſpectum ea produximus, quæ circa criſes & dies criticos in certa experientiæ veritate ipſoque facto fundata ſunt; nunc, quum nihil ſine ratione ſufficiente in rerum natura fiat, paullo curioſior incidit quæſtio: cuinam ſcilicet cauſſæ illa obſervatio, quod ſeptenario numero, tam magna, vel in melius, vel deterius fiat mutatio, tribuenda ſit? Veteres, quibus corpori noſtri mechanico-organica ſtructura, & rerum corporearum natura, proprietates & operationes, motuumque regulæ, plane erant incognitæ, naturæ, tanquam agenti cuidam & principio rationali omnia ſecundum ordinem, numerum, menſuram & tempus in corpore noſtro producenti adſcripſerunt, in auxilium etiam vocatis cœleſtium ſiderum, ſolis & maxime lunæ influxibus, quam Priſcorum ſententiam, plures e-

tiam

Digitized by Google

tiam ex noſtris ſola credulitate ſequi video. Sed qui in philoſophicis erroneam per petitionem principii argumentationem norunt & nihil in rationali explicatione & deductione, niſi quod clare & diſtincte concipi, definiri, vel ſufficientibus argumentis probari & adſtrui poteſt, admittunt, fictiones quoque a claris, & diſtinctis conceptibus, ſterilia nomina, a cauſſis realibus diſtinguere didicerunt, minime hac philoſophandi, quæ pigris, non vero ſagacioribus ingeniis accommodata admodum ratione contenti ſunt, eo quod ex gratis ſuppoſito tali principio, nullum naturæ phænomenon commode explicari & intelligi poteſt, tantum abeſt, ut vel leviſſimum uſum in applicatione ad praxin inde ſperandum.

§. XVI.

Sed motibus in corpore,

Neque enim criſis pro actu quodam mentali aut ideali, quales quidem etiam dantur in corpore, haberi poteſt, ſed potius pro mechanico, ſive certo effectu motuum, qui fiunt in corpore noſtro, a cauſſis potiſſimum corporeis & phyſicis. Nam quia omnes in rerum natura effectus, & mutationes, aliqua vita, conſervatio, nutritio, mors, morbus, medicamentorum operatio, & ſanatio ſpectant, nonniſi a certis motibus dependent, quin a certa rerum corporearum figura, magnitudine, nexu, ſitu & vi agente, reſiſtente proveniunt, & omnes inde reſultantes effectus certum etiam gradum ac numerum, ſive quantitatem motuum deſiderant; neceſſe utique eſt, ut notabiles effectus certo quodam abſolvantur tempore, quia hoc nihil aliud eſt, quam certus motuum ſibi invicem ſuccedentium ordo & numerus. Quod vero ſolenniſſimæ naturæ operationes in toto univerſo, & maxime microcoſmo, potiſſimum ad ſeptenarii numeri terminum, uti ex diverſis ætatum periodis & annis climactericis, de quorum rationali explicatione egi peculiari diſſertatione, patet, ſuccedant atque contingant, clariſſime ſapientiſſimi divini opificis, ſummam & infinitam in ſtructura univerſi & præcipue corporis exhibitam artem arguit, eaque propter ordinati hi omnes ſeptenario numero adſtricti & comprehenſi univerſales & in ſacris quoque obvii effectus, longe rectius a prima, una & infinita cauſſa, Deo, quam a multis particularibus principiis rationaliter & moraliter agentibus, deducuntur.

ex ſummi opificis inſtituto derivandæ,

§. XVII.

Et ſic quoque criſis in morbis ratio reddenda.

Ut itaque clarum etiam ac verum conceptum habeamus de criſi in morbis, illa nobis nihil aliud eſt, quam morbi & ſymptomatum ſucceſſiva ceſſatio, quæ propter ſpaſmum univerſalem illum, qui in febribus omnes nervoſas & vaſculoſas partes occupat, maxime in emunctoriis reſolutum & cauſſam quæ ipſum produxit correctam, vel expulſam, contingit. Jam quum ipſæ febres acutæ, pro cauſſa, vel ſtaſes ſanguinis & humorum inflammatorias, vel humorem quendam cauſticæ corroſivæ indolis, partibus nervoſis inhæreſcentem, habeant; ad ſtaſes vero ſanguinis in vaſis præternaturales expediendas & materiam cauſticam nervis inimicam corrigendam & ab interioribus ad exteriora emovendam, certi partium ſolidarum motus & fluidorum appulſus requirantur: aliter ſani fieri & res concipi nequit, quam ut certis etiam temporibus ceſſatio morbi & ſymptomatum ſequatur atque eveniat, quam evacuationes liberaliores, remittentibus ſpaſmis, per cutem, alvum, urinam, potiſſimum vero pulſus & reſpiratio melior & magis naturalis, teſtantur. Quod ſi itaque hæc omnia non obſervantur, neque evacuationes junctæ ſunt, certum indicium eſt, morbum, vel ejus cauſſam, nondum per naturam, hoc eſt motus naturales, victam eſſe & ſubjugatam, ſed ingens adhuc periculum corpori imminere, quod cum tempore ſemper ingraveſcit.

Red-

Digitized by Google

§. XVIII.

Periſmata ex criſi præſtita. Reddita ſic criſium rationali explicatione, multo rectius nunc Medicus de criſi Veterum perfecta, imperfecta, evacuatione critica ſalutari & ſymptomatica, judicare poterit atque decernere. Inde etiam ratio patebit, cur circa ſic dictos criticos dies, rectiſſime monente *Hippocrate*, nihil moveri debeat, ne motus naturæ ordinati & ſalutares, quibus materiam peccantem per convenientia organa ejicit, turbentur & alia incongrua loca non ſine periculo divertantur. Denique prona quoque elucecſet conſequentia, evacuationes iſtas ſalutares, quibus partim materia, quæ morbum fecit, partim etiam noxii humores, qui ſub ipſo morbo geniti & accumulati fuerunt, excluduntur, non imprudenter cohibendas eſſe, ne vel recidivæ, vel lentæ febres, aut aliæ chronicæ affectiones ingignantur, ſed potius eo reſpiciendum, ut ſi motus evacuatorii paullo ſegniores ſint ob debilitatem virium, roborantibus & analepticis iidem adjuventur ac promoveantur.

§. XIX.

Criſes quoque præſto ſunt in intermittentibus. Quo quidem omnia ſicuti de febribus acutis, continuis & ardentibus in propatulo ſunt: ita jam quæſtio indagine haud indigna emergit: num etiam in intermittentibus febribus criſes dentur? quod utique certo reſpectu affirmamus. Licet enim in iiſdem dies certi & ſtati, qui etiam ad eſſentiam criſium non pertinent, minus obvii ſint: ubi tamen ſolutio morbi & ſymptomatum ſucceſſiva fit, junctis largioribus evacuationibus, ibi recte noſtra ſententia criſin fieri aſſeritur, eaque propter quum in omnibus paroxyſmis febrium id eveniat, ac ſub declinatione largi ſudores fluant, urina cocta & cum ſedimento appareat, non raro etiam vehementia ſymptomatum in tertianis per excretiones purulentas circa labia, item in quartanis per puſtulas ſcabioſas & ulceroſas, humore quodam acri corroſivo a partibus interioribus nervoſis ad exteriores propulſo, mitigetur atque diſcedat, criſes in iiſdem contingere neutiquam erit negandum.

§. XX.

Neq; etiam in aliis chronicis morbis inſolentes adeo ſunt criticæ ſolutionis. *Nec in aliis chronicis morbis.* Nonnulli etiam morbi, quantumvis diuturni ac rebelles, ita ſunt cōparati, ut cum die & tempore, maxime circa diverſas novas ætatis periodos, ſponte ſolvantur ac cedant. Ac de epilepſia *epilepſia* quidē notum, quod infantili & juniori ætati, quam maxime ſit infeſta, pubertatis autem tempore ac erumpente in virginibus menſium fluxu, ſæpiſſime diſcedere ſoleat. Ut adeo experientiæ reſpondeat *aph.* 20. *Sect.* 3. *Hippocrat. plurimæ affectiones pueris judicantur partim in quadraginta diebus, partim in ſeptem menſibus, partim in ſeptē annis, partim ad pubertatem accedentibus.* *doloribus* Deinceps omnes dolores graviores, cephalalgia, cardialgia, atroces colici, nec non paroxyſmi epileptici & ſpaſmodico-convulſivi, criſes ſuas ſervant, quibuſcum complacantur. Ipſe porro crebrius obſervavi, quod graves nervorū *nervorum & capitis.* & capitis morbi, motus convulſivi ac epileptici item vertigines & inſaniæ, quin pathemata ſpaſmodica, quę hypochondriacam melancholiam referunt, propulſi ad corporis ſuperficiem purpuraceis efflorefcentiis, aut erumpentibus puſtulis ulceroſis, feliciſſime terminentur, præſertim ſi Medicus congrua medicina ſalutarem hanc criſin proſequatur ac tueatur. Nam ſæpius hi morbi a cauſtica quadam ſcorbutica materia, nervoſis partibus firmiter inhæreſcentes, natales ducunt, quæ ſi ad exteriores partes robore naturæ amandatur, graves iſtæ internorum partium affectiones conquieſcunt. *Sennertus* quoque, *Rhodius*, *Tulpius & Pechlinius* multa conſignarunt exempla, maniam, melancholiam & epilepſiam, diarrhea, excretionibus cutaneis & abſceſſibus diſceſſiſſe. Sopores profundos, vertiginem, mentis turbationem, nec non aſthmata convulſiva, accedente dolore

ſore podagrico, vel erumpente hæmorrhoidum fluxu, judicatos fuiſſe ac penitus ſublatos, ſæpius vidi. Hydropem anaſarcam, oborta ſpontanea diarrhea, *Foreſtus lib.* 10. *obſ.* 31. & largiſſima narium hęmorrhagia *Hildanus Cent.* 1. *obſ.* 50. ſine medicamentis ſubſediſſe ac evanuiſſe, teſtantur. Et quæ plura hanc in rem facientia, in ſuperioribus jam *cap.* 8. & 9. nec non antecedente 13. ac 12. ſparſim inſeruimus.

aliiſq. morbis.

CAPUT XV.

De certis imminentis in morbis periculi ipſiuſque mortis indiciis.

§. I.

Prognoſis utilis & neceſſaria

QUamvis non negandum ſit, nobilem illam de morborum decurſu & maxime eventu perite judicandi ſcientiam, non directe ad finem artis obtinendum pertinere: nullum tamen dubium eſt, quin eadem utilis admodum & ſcitu neceſſaria ſit, & quam maxime ad evincendam certam artis noſtræ rationem ipſiuſque Medici exiſtimationem ſervandum conferat. Nam præclare pro more ſuo *Hippocrates*, artis prognoſticæ facile princeps, ſtatim in limine *prænotionum* tradidit: *Medicum prænotionem adhibere optimum eſſe mihi videtur. Prænoſcens enim & prędicens apud ęgrotos, & prę ſentia, & prę terita, & futura, & quæ ipſi ęgroti delinquunt exponens, fidem utique fecerit, quod ægrotorum res magis cognoſcat: quare audebunt homines ſeipſos Medico committere.* Idem *lib. prędict. Sect.* 3. inculcat, *in prędictionibus* inquiens, *Medici illius probe memores eſſe debent, quod ſi cui ſucceſſerit prędictio, is apud ęgrotum intelligentia prę ditum admirationi fuerit; ſi vero quis aberraverit, ſupra hoc quod hodie habetur, fortaſſe etiam inſanire videbitur.*

§. II.

Ardua tamen & difficilis

Dolendum modo, excellentem hanc & divinam fere in morbis præſagiendi ſcientiam, tam arduam, tam infidam, incertam & dubiam deprehendi, non ut immerito judicium de morborum eventu ex vero formandum ſit in difficillimis, & Medici etiã periti ſæpiſſime in hoc delinquunt. Nam quia Veteres non ex integris morborum hiſtoriis, ſed paucis duntaxat circumſtantiis, regulas prognoſticas deſumſerunt, neutiquam certe mirum eſt, parum certi iiſdem ineſſe ac eaſdem ſæpius experientiæ non reſpondere. Accedit, quod, quum primi Medicinæ auctores, neque vitæ, neque morborum aut mortis, in quo poſita ſit, naturam & rationem intellexerint, ſtructuræ quoque corporis humani atque ex ea pendentium motuum plane ignari fuerint, ex obſervationibus etiam plenis veras cauſſas & notas futuri in morbis eventus, convenienti & rationali modo elicere haud potuerint, ſed potius etiam hanc artis noſtræ partem empirice tantum coluerint, eaque propter ſymptomata, ſub quibus aliquoties ęgros mortuos obſervarant, pro funeſtis illico declaratione, quum tamen eadem pro diverſitate corporum, morborum, regionum, morbi etiam temporum, mirifice varient, ut hinc derivata prognoſtica præcepta rarius veritati & experientiæ ſint conſentanea. Recentiorum autem quamplurimi vix alia incedunt via, & ſimulac artem ſalutarem opificii inſtar addidicerunt, ad ejus exercitium, minus inſtructi iis ſubſidiis, quæ rationalem efficiunt Medicum, properant, aut ſtatim inter initia morbi præcipitanter nimis, antequam certas notas habere poſſunt, judicium interponunt, eaque propter non poſſunt non in prognoſi formanda graviter delinquere & falli, ut tanquam moribundum deferant, qui poſtea convaleſcit, aut viciſſim vel juramento, ut novi, fidem faciant, convaliturum, qui elapſis vix aliquot horis, occumbit.

Addiſcenda tamen in certis ſignis

§. III.

Sed quo magis difficilis & ardua

hęc

Digitized by Google

hæc præſagiendi ars eſt, eo magis laborandum Medico, quo eandem addiſcat & potiſſimum certa ratione, & experientiæ ſubnixa imminentis in morbis periculi ipſiuſque morbis ſigna, acquirat, de quo etiam non eſt quod deſperemus. Nam illud negari nullo modo poteſt, omnes eventus, ſive ad ſalutem, ſive interitum referendi ſint, a certis, adæquatis & proportionatis cauſſis proficiſci, nec ſine his contingere poſſe. Quodſi itaque cauſſas, cur æger neceſſario ex morbo mori debeat, quis probe noſcat; nullum ſane eſt dubium, quin ex earum præſentia futurum interitum conjicere poſſit atque prædicere. Viciſſim quando artifex exacte callet, quo modo, quo tempore, quibus viis aut excretionibus morbus ſolvatur & æger ad ſanitatem traducatur: ex his utique confidenter & cum certa ratione de ſalute futura judicium promere poterit. Proinde quum in ſuperioribus, *Inſtituti ratio.* & maxime capite quarto, genealogiam cauſſarum, quæ ſanitatem immediate pervertunt, & proxime antecedentibus ea, quæ de cognoſcenda morborum ex variis ſignis ſolutione ſcitu neceſſaria, ſolide & rationali modo expoſuerimus: expedita jam via eſt ad eruenda ac ſiſtenda futuri in morbis vitæ diſcriminis ſigna atque indicia, quibus tuto in edendo præſagio inniti queat artifex.

§. IV.

De judiciis periculi in acutis ſive febribus. Quod igitur ad morbos acutos, ſive febres attinet, ex antecedentibus ut notum ſupponimus, in quavis harum duplicem obvium eſſe motum, probe invicem diſcernendum, alterum ſumme pernicialem & vere morboſum, ſpaſticum, qui a circumferentia ad centrum tendit, alterum ſalutarem, poſt ſpaſmum a centro ad circumferentiam directum, cujus beneficio exitiales illæ ſpaſticæ partium ſtricturę laxantur, inflammatoriæ ſtaſes diſcutiuntur & tubuli excretorii, ſtricti antea & clauſi, feliciſſime adaperiuntur. Jam quicunque binorum horum ſibi oppoſitorum motum genium, potentiam, effectus & mutuas eorum actiones & relationes penitius novit: is utique magna cum ratione & prudentia in omnibus agere, pericula prudenter prædicere & fauſtos eventus quam optime prænunciare poterit. Nam ſi *In genere.* infeſti ſpaſmi ac inde dependentes inflammationes, congeſtiones ac ſtaſes ſanguinis, a motu calido reſolutorio febrili, certo interpoſito tempore, non digeruntur ac diſcutiuntur, ſed firmius perſiſtunt, in proclivi eſt judicare: demum ſuccubituram naturam, putredinem inſequuturam ipſamq; mortem certo futuram: id quod eo magis metuendum, quando ſpaſticæ ſtricturæ circa dies criticos, corpore a morbo jam debili reddito, non conquieſcunt, ſed potius incrementa ſumunt.

§. V.

Indicia ex Ut autem lethiferi ſpaſmorum effectus eo clarius innoteſcant, breviter ſtrictimque indicia exponemus haud fallacia, e quibus de illorum præſentia ac vehementię gradu conjiciendum. Tenendum igitur, exitiales has ſpaſmodicas ſtricturas, non unam ſed plures in corpore, cum majori, vel minori diſcrimine, adoriri partes, eaque propter prout partes variant, variis quoque dignoſci ſignis. Nimirum *ſpaſmo cutis.* quando rigor cum frigore circa morbi vigorem obſervatur, vel ſæpius recurrit, ſi corpus non æqualiter molle, ſed durum, calidum & aſperum eſt, ſi exanthemata retrocedunt, vel tantiſper abſconduntur, exteriora horrent & frigent, fonticuli quoque vel ulcera antea manantia ſiccantur, nihil boni portendunt, ſed ſummum mortis periculum minantur, qua propter ſpaſmos in ſuperficie corporis, ſanguinis & humorum motus ad interiora coactus, peſſimas inflammatorias congeſtiones facile ſuſcitat, & impedit, quo minus morbida materia perſpiratione corpore poſſit expelli. Per- *& excretoriorum.* gunt quoque in acutis ſpaſmi plerumque ad excretoriorum emiſſaria, uri-

narios nempe tubulos & ani oſtium, ut urina tenuis aquoſa reddatur, & alvus plane dura, tenſa & occluſa ſit. In quibuſdam etiam, ob urgentem reciprocam ſtricturam, frequens mejendi & deſidendi adeſt ſtimulus.

§. VI.

Fibrarũ cordis & tunicarum arteriarum. Longe gravius periculum imminet, ſi quando ſpaſticæ contractiones interiores ac nobiliores, quæ motibus vitalibus vacant partes, infeſtant. Nam pulſus parvus, contractus celer & durus item inæqualis & intermittens, non aliunde, quam a ſpaſtica & convulſiva ſtrictura nervorum, qui cordis fibris & tunicis arteriarum implantantur, proficiſcitur, & ſemper in ſtatu morbi plurimum periculi portendit. *nervorũ pneumonicorum,* Ejuſdem notæ reſpiratio crebra, anxia & difficilis eſt, ubi in critica tempora incidit: quandoquidem ſicuti ſapienti *Hippocratis* effato *in prognoſticis*, facile ſpirare magni momenti eſt ad ſalutem in omnibus morbis, ita crebrior & ægra ſpiratio in acutis, minus fauſti ſemper eſt ominis. Nervis præcordialibus ſpaſmo affectis ſummæ urgent anxietates, inquietudo corporiſque jactatio, ac ægri crebrius lectum ſitumque mutant. *œſophagi & ventriculi,* Oeſophagi & ventriculi membranæ nerveo-muſculares quum ſtringuntur, vomendi adeſt conatus, potus regurgitat, non infrequenter e faucibus limpidum ſerum ſtillat, deglutitio difficulter perficitur ac inexhauſta ſitis, cum oris & linguæ ariditate affligit, quibus rapto in conſenſum ſimul duodeno, flavus corporis, maximeque faciei color jungitur.

§. VII.

In univerſo nervoſo genere Ubi vero atrocia ſpaſmi latius diffunditur ac univerſum nervoſum genus graviter concurrit, atque convellit, ad ultima jam ventum eſſe indicio ſunt nares acuminatæ, tempora collapſa, aures frigidæ & languidæ, oculi concavi, cutis circa frontem dura ac tenſa, color fuſcus aut perpalitus, quibus facies Hippocratica, certus mortis nuncius deſcribitur. Huc quoque referenda nervorum diſtenſio, quæ ſemper in acutis terroris, & periculi plena, juxta *aph.6. Sect.4.* ac potiſſimum cognoſcitur, quando æger ſupinus cubat, genua contrahit, pronus ſubinde ad pedes ruit, brachia & pedes nudos exporrigit & inquietus jactitat, ungues ac digitos pallidos habet, manibus floccos legit fimbriaſque diducit, vel in vicino pariete, ſi qua minuta eminent, carpit, quibus ſi demum tendinum ſubſultus accedunt, hora adeſt decretoria.

§. VIII.

Quamvis autem plurimi ex acutis morbis ex inflammatione interna primam trahant originem eaque propter periculo non careant, ſæpiſſime tamen in ipſo vigore morbi novæ ſuperveniunt, vel in ventriculo, vel cerebri membranis inflammationes, quæ nunquam non graviſſimi ſunt diſcriminis ac mortis prænunciæ. Atque hæ inflammationes, ſive alterutra earundem, ſive ambę ſimul adſint, non modo in malignis, petechialibus, contagio infeſtis & caſtrenſibus febribus, ſed & in aliis acutis, ſynochis, ardentibus, purpuraceis, variolis & morbillis, circa ſeptimum, nonum, vel undecimum diem accendentes, ægrum certiſſime perimunt. *ſigna inflammationis fatalis.* Et ſtomachi quidem inflammati ſigna ſunt, quando intenſus æſtus & ardoris exquiſiti ſenſus, cum acuto circa præcordia dolore urget, & circumſcripta ibi regio tactu durior præcipitur, extrema algeſcunt, ſumma anxietas & inquietudo affligit, ſique omne, quicquid vel medicamenti, vel potus aſſumtum, aut protinus vomitu rejicitur, aut retentum maximam creat moleſtiam, ipſamque anxietatem adauget. *In ventriculo.* Quandoque tam late inflammatio ſerpſt, ut per œſophagum ad ipſas fauces propagetur, quæ inde ardentibus dolorificis puſtulis obſidentur, & viſcido corrupto muco jugiter obducuntur, ex quo mortis præſagium petendum. Perículoſior hac, licet ſæpius ipſi jungatur, eſt illa mortem brevi ante-

Digitized by Google

& cerebri membranis. antecedens membranarum cerebri inflammatio, Græcis phrenitis dicta, quæ plerumque aſſiduam & pertinacem vigiliam impenſumque capitis dolorem excipit. Hanc futuram rigor, urinæ copioſæ ac tenues, aurium tinnitus, fortis pulſatio in capitis interioribus & paucæ ſtillantes e naribus ſanguinis guttæ nunciant præſentem autem produnt oculi rubicundi, ſcintillantes & torvi, mentis alienatio, ſermo inconditus, male cohærens, lacrymarum involuntarius ſæpe effluxus, dentium ſtridor cum abolita humidi appetentia, quæ ſi convulſionibus demum ſtipantur, mortis ferunt ſignificationem.

§. IX.

Malignitas ex quo cognoſcenda. Atque hæc ſunt præcipua pathemata & ſigna, quæ vitam in diſcrimen adduci in acutis teſtantur, obvia maxime in iis, qui temperamento cholerici, ſanguinei vel ſanguineo-cholerici, ætate juvenes & viri, exquiſitiori ſenſu præditi, ad iram proclives, habitu corporis macilenti & qui ſpirituoſis nimium indulſerunt. Secus vero evenit in his, qui ſucculenti & ſpongioſi ſunt corporis, phlegmatici, ac vires vel per morbos, inediam aut diuturnam mœſtitiam, vel enormes ſanguinis profuſiones perdiderunt. Nam hi non tam per vehementes ſpaſmos & gravia dolorifica pathemata jugulantur, quam potius ex motuum imbecillitate atque defectu, partiumque atonia mortem oppetunt, & ſtagnationes ac ſtaſes ſanguinis atque humorum ſtatim in principio in putridam corruptionem inclinant. Et licet ſic diſpoſiti ægri non ſine ventriculi & cerebri membranarum inflammatione pereant: hæc tamen non tam gravibus ſpaſmis & ſymptomatibus ſtipatur, ſed ſub mitiori inſultu in corruptionem concedit. Hinc quia morbus plerumque lenioribus incedit ſymptomatibus ſæpius Medicis imponit, ut in præſagio ferendo fallantur, quum tamen ob occultam perniciem eo difficilioris ſit judicii eoque majorem foveat malignitatem. Cognoſcuntur autem maligni ejuſmodi morbi his indiciis: cum levi frigore & horrore accedunt, vires ſtatim mirum proſtratæ ſunt, pulſus languidus & frequens ſimulque contractus micat, in ſitu erecto facile animo deficiunt ęgri, ſomnus nullus; perpetua tamen ad eum adeſt inclinatio, & ſi obrepit, major virium poſtea percipitur languor & mens ipſa emovetur, decumbentes de nullo dolore, ſiti, vel magna moleſtia conqueruntur, inquieti tamen ſunt & ſeſe jactitant, ſique demum extrema algeſcunt ac pulſus deficere incipit, néc in carpo amplius percipitur, lethalis imminet cataſtrophe.

§. X.

Tranſitus inflammationis in ſphacelum indicia Quumq; porro omnis inflammatio demum in necroſin ſive ſphaceloſam putredinem tranſire ſoleat: noſcenda quoque ſint ſigna, quæ factum hoc eſſe ſubindicant. At tum quidem internus frigoris percipitur ſenſus, dolor acutus antea & acerbus, circa caput vel inferiores partes ſubito conquieſcit, mens delira quodammodo ad ſe redit, virium vero defectus increſcit, pulſus penitus deficit, vel valde inæqualis, anguſtus & intermittens eſt, alvus ſtricta laxatur & vel præter voluntatem fertur, vultus fœdus ac pallens comparet, tempora, cervix & pectus gelido ſudore madent, extrema corporis frigeſcunt, borborigmi ac ſonitus in ventre exaudiuntur & liquida immiſſa ſonitum quando deſcendunt emittunt, *als vvann ſie in einen hohlen Topff fielen.* Quæ omnia ſi prę ſto ſunt, mortem adeſſe manifeſto produnt, eo quod ob ſphacelum vires ſumentem, partium atonia & virium lapſus adeo increſcit, ut omnis in corpore motus, & cum eo vita, exſpirent.

§. XI.

In purpura alba. Sunt vero adhuc alii affectus qui & inflammatione, & atrocioribus ſpaſmis perimunt, in quibus non minus inſtans vitæ diſcrimen ex obviis phæno-

nomenis conjici poteſt. Nimirum febris eum purpura alba, quæ lymphæ valde vappeſcentis & corruptæ ſoboles eſt, ſi in fine aſſociatur aliis acutis febribus, item variolis, morbillis, vel etiam in puerperio poſt lochia ſuppreſſa accedit, nunquam periculi expers eſt, ac utplurimum per inflammationem interiorum partium, præſertim ventriculi & inteſtinorum necat. Funeſtum autem ſuggerit indicium, ſi æſtum præcordiorum ſummamque anxietatem internus frigoris ſenſus, cum pulſu parvo, debili & inæquali excipit, purpura diſparet, animi defectio, mens turbata & ſpiratio difficilis adſunt.

Variolis

Eundem in cenſum referendæ variolæ, quæ ubi ſtatim primis diebus cum gravi dolore lumborum & delirio ingruunt & præmature ſecundo mox die exanthemata, in cute aſpera inſtar purpuræ cum maculis, comparent, ac die quinto & ſexto poſt plenam eruptionem pulſus non ſedatior fit, ſed celer micat totumque corpus puſtulis obſitum eſt, raro quenquam in juvenili ætate evaſiſſe ſcio. Neque minus periculi metuendum, ubi circa nonum diem graviſſimus ex ſuppuratione dolor accedit, qui ſæpiſſime omnia, quæ ſalutis ſpem oſtendere videntur, pervertit atque immutat. Hæc enim ardente ſua vehementia, univerſum genus nervorum ſpaſmis afficiens ſummas parit anxietates, corporis jactationem, puſtularum ſubſidentiam, donec reſpiratio difficilis, mentis turbatio, convulſio & pulſus languidus, parvus ſupervenientes brevi vitam eripiant.

§. XII.

Sumto veneno aut draſtico.

Quicunq; a veneno vel validiſſimo emetico aut purgante ſumto moriuntur, hos identidem inflammatio ſphaceloſa, teſte anatome practica, e medio tollit. Mortis autem præſagium ferunt ardores interni & ſummæ anxietates, pulſus valde parvus & inæqualis, vel plane deficiens, cum ſudore frigido, delirio & convulſione, quam a pharmaco purgante concitatam ipſe *Hippocrates Sect. 7. aphor.* 25. & paſſim alibi, mortiferam pronunciat.

dolore calculi

Qui ex dolore a calculo decedunt, in his plerumque inflammatio lethalis ventriculi & meningum ſupervenit. Quod ſi enim vomitum & acutiſſimum dolorem febris ſequitur, cum magna anxietate & ſiti vehemente, poſtea ſingultus & delirium cum extremorum frigore accedit, æger non diu amplius erit ſuperſtens.

colica convulſiva.

Illud vero atrociſſimum dolorum in inteſtinis genus, quod colicæ convulſivæ nomine notum, ſæpius quoque perimit, dum inteſtinum rectum ob exquiſitiſſimum ſæpe ex ſtagnante cruore doloris ſenſum, & inflammatione & ſphacelo afficitur, ſub quo ex putreſcente inteſtino fœtidiſſima prodeunt excrementa, pulſus frequens & debilis, cum ſummo virium lapſu, ſequitur & ſphaceloſa corruptio quandoque ad extremas partes ipſumque ſcrotum ſerpit, ut obrepente animi tandem defectione, mors ipſa ſuccedat.

§. XIII.

Paſſione iliaca,

In paſſione iliaca, ubi acutiſſimi infeſtant dolores cum contumaci alvi conſtipatione & vomitu aſſiduo etiam male olente accedente ſingultu, delirio, gelido ſudore, extremorum frigore nervorumque diſtenſione, certos adeſſe multis prodromos cenſendum, obſervante id dudum *Hippocrate Sect. 7. aphor.* 10. ſic perhibente: *ab ileo vomitus, ſingultus, convulſio aut delirium, malum.*

cholera

Cholericus morbus quando ſtipatur impenſiori dolore & torſionibus, tam ſuperius, quam inferius, magno impetu humores, præſertim virides, eliduntur, ſitis vix extinguibilis urget, facies flaveſcit vel palleſcit & pulſus parvus & conciſus deprehenditur, in ancipiti ægrum verſari ſignificant. Ubi vero arteriarum motus ſenſim gracileſcit ac plane deficit, crura contrahuntur, ſudor frigidus prodit, animoque liquuntur ægri, inflammationem in ſphacelum

jam

Digitized by Google

jam conceſſiſſe indicia confirmant. Dyſenteria quoque ſi languentem adhuc a priori morbo corripit, raro ſervatur æger, quia facilis tunc ad putridam corruptionem aditus, quam præſentem torminum acutiſſimorum ſubita remiſſio, exteriorum refrigeratio cum ſumma virium jactura indicant, futuram autem, ſingultus, cardialgia, præcordiorum æſtus atque anxietas, pernicialis in ventriculo inflammationis ſigna, nunciant.

Dyſenteria.

§. XIV.

Signa periculoſa.

Accedunt ſigna, quæ ſuffocationem ipſiuſque periculum minantur, & antecedunt, conſpicua in iis, qui gravibus pectoris morbis, angina, peripneumonia, empyemate, catarrho ſuffocativo, aſthmate convulſivo, thoracis hydrope detinentur ac tandem pereunt. Nam omnes hi affectus non modo liberum aeris in pulmones ingreſſum & ex iis egreſſum intercipiunt, ſed & ſanguinis per pulmonum vaſa, ex uno in alterum cordis ventriculum, ſufflaminant & tollunt, ac ſic jugulant. Angina quidem, quæ muſculos laryngis inter nos occupat, & Græcis cynanche dicitur, ubi neque in cervice, neque in faucibus, quicquam vel tumoris, vel ruboris, conſpicitur, exquiſitiſſimus tamen dolor ac vehemens febris affligunt, citiſſime per ſuffocationem necat. Ac tum quidem, ut verbis utar *Lomii obſervat. medicinal. lib.* 2. oculi vertuntur & rubent & veluti iis qui ſtrangulantur prominent, vox impedita nihil ſignificat & qualis catulorum eſt tenuis editus, os apertum hiat frigidi aeris cupidum, ex eoque ſpumans ſaliva movetur, lingua exſeritur, potui datus liquor per nares remeat, ipſe æger totus inquietus eſt; crebro e cubili exſilit, tandem vero ſtrangulatu atque ſyncope oppreſſus perit. Ita etiam præfocatione occidit peripneumonia, in qua ſi nihil plane exſcreatur, ſed anxia adeſt ſpirandi difficultas & magna anguſtia, inquietudo, ſputum intus in pectore ſtrepit, pulſus inæqualis & intermittens ferit, alvus infirmis jam viribus ſponte fertur, quod ſcreatu operoſe ejicitur ſpumoſum, modo flavum, modo cruentum eſt, continua ſimul urget vigilia, phrenitis jungitur, ægri cupidiſſime frigidam auram captant, proni & erecti cubant & reclinati præfocari videntur, quinto, vel ad ſummum ſeptimo die, certo jugulantur.

In cynanche.

§. XV.

Aſthmate convulſivo.

Qui aſthmate ſic dicto convulſivo identidem ſuffocatione pereunt. Naſcitur enim hoc malum plerumque ex hydrope thoracis, dum ruptis hydatidibus, humor effuſus pulmonum impedit liberam expanſionem, ut nec aer ingredi, nec ſanguis per eos curſum conficere queat. Oritur quoque ubi interior bronchiorum tunica, multis & magnis glandulis obſita, ita anguſtatur, ut nec ſpiritum in pulmonibus elidi, nec novum recipi patiatur. Quandoque convulſivus quidam ſpaſmus tam fortiter bronchia concutit atque coarctat, ut ægri ſtrangulatione miſere intereant. Hinc in omnibus hiſce afflictionibus ſumma anxietas & inquies cum tremula ſpiratione, pulſus inordinatus, & inæqualis, nec non ſibilus ac ſtrepitus in pectore præſto ſunt, ægri crebrius locum ſitumque mutant & nihil niſi ſpumoſi aut cruenti quippiam extunditur, tandemque inalgeſcentibus corporis extremis, ſyncope & ſuffocatione opprimuntur.

§. XVI.

Catarrho ſuffocativo.

Idem contingit in catarrho ſic dicto ſuffocativo, qui maxime ſenes imbecilles atque infantes perimit, ac plerumque paralyſi nervorum pneumonicorum ortum debet. Trahitur in hoc pariter ſumma cum difficultate & anxietate ſpiritus, & quia bronchiis, ſecedente a ſanguine humore viſcido ſeroſo, repletis, nihil tamen ſputi ejicitur, aer admiſſus ſtrepitum & ronchum in fiſtulis edit, donec præcluſo penitus aere æger ſuffoce-

 tur.

tur. Quod antequam evenit, pulſus aliquot ſæpe ante horis intermittit, ſenſim gracileſcit penituſque intercidit, nonnunquam etiam mentis turbatio cum extremorum frigore ſupervenit. Pari quoq; ratione phthiſici, ſi ob virium plenarium lapſum humor purulentus, copioſus in exeſa ampla cavitate reconditus, non eliditur, ſed exſpuitio ceſſat, præcluſo ſpiramento, exſpirant, ita tamen, ut periculum & funeſtus eventus diu ante colligi poſſit, quando totum corpus tabe conſumitur, aſſidua hectica febris urget, genæ rubent, alvus nimis fluit, ungues pallent, pedes intumeſcunt, oculi concavi & nares acuminatæ apparent.

Phthiſi.

§. XVII.

In morbis chronicis ex corruptione viſcerũ

Ex morbis autem chronicis eminent maxime hydrops, ſcorbutus, cachexia, maraſmus, hectica & tabes, quorum periculum & futurus lethalis exitus pariter certis quibuſdam ſignis poteſt dignoſci. Scilicet qui iiſdem decumbunt, lento gradu ad mortem procedunt, propter ſucceſſive increſcentem & latius ſerpentem viſcerum ex humorum ſtagnatione & extravaſatione corruptionem, quæ, quoniam nulla arte arceri aut perſanari poteſt, certo mortem ingenerat. Indicia vero viſcerum in inferiori ventre corruptorum adeoque ſequuturi interitus ſunt, appetitus penitus proſtratus, cum faſtidio etiam eorum alimentorum, quibus ſani mirum delectati fuerunt. Deinde lenta febris ſi incrementa ſumit & pulſus etiam mane poſt ſomnum celer eſt, nunquam non internam corruptionem produnt. Deniq; ſummus virium cum reſpiratione difficili lapſus, ſomnus valde laborioſus & plus debilitans, quam reficiens, in peſſimis ſunt. Hæc enim ſi diutius affligunt nulliſque remediis miteſcunt, certo mortem præſagiunt, maxime ſi corpora ſunt ſenilia, vel ex morbo præcedente chronicis ejuſmodi paſſionibus implicita.

§. XVIII.

Speciatim hydropi.

Quod ſpeciatim ad hydropem attinet, ſi is poſt aſthma diuturnum cordiſque palpitationem, vel ex induratione hepatis poſt quartanam ſequitur, ægrum non facile ſervari poſſe, confidenter pronunciandum, ſique urina pauca, turbida & ruſa redditur, omen eſt admodum periculoſum, & ſimulac ſuperiora contabeſcunt, facieſq; flaveſcit, mortem aliquot menſes antequam accedit, haud dubie præſagire licet, quæ etiam certiſſime, febre aucta, & reſpiratione difficiliori reddita, ſequitur. Pariter his, qui ſæpius, & maxime poſt motum corporis & animi vehementiorem, gravem ac contumacem cordis palpitationem ſentiunt, ac poſtea aſthma convulſivum, hæmoptyſin, aut hydropem incurrunt, diu mortiferum diſcrimen prædici poteſt. Nam horum omnium cauſſa polypoſa in cordis vaſis concretio eſt, quę nulla ope ſubmovenda, tandemque concurſantibus aliis cauſſis, funeſtum ingenerat morbum, cujus periculum eo certius & gravius, ſi ſubito & ſine manifeſta cauſſa ſæpe anima deficit, quod certiſſimam reddit polypi ſuſpicionem, qui repentinam mortem inferre ſolet, confirmante id jam *Hippocr. Sect. 2. aph. 41. quiſque ſæpe multumque ſine cauſſa animo linquitur, is ſubito mori conſuevit.*

§. XIX.

Cachexia.

In cachexia quando totum corpus intumeſcit ac pallidum fit, ciborum faſtidium adeſt & crebrior male olens vomitus urget, per alvum pauca feruntur, urina cruda & pauca ſecedit, ſpiritus difficulter trahitur, & e corpore adverſus odor ſpirat, accedente poſtremo pulſu frequenti, mortem aliquot menſibus ante prænunciare licebit, quæ eo certius inſequitur, quo ægrotans majora in victu nimioque potu errata admiſit, vel diuturna animi mœſtitia fatigatus fuit. Hepar amplisſimum illud abdominis viſcus ubi mortifera corruptio occupat, faſtidium cibi adeſt, maximeque carnium nauſea, frequens & multa urit ſitis, febris urget, vires proſternuntur,

ex corruptione hepatis.

tur, ſingultus quaſſat ſubinde diaphragma, vomitu quoque excutitur ſerum vel flava bilis, ipſumque corpus tabe penitus ſenſim marceſcit, & ſæpiſſime certe in his pathematibus defunctis, jecur ſphaceloſum plane & nigrum ſectione deprehendi. Pariter ventriculi exulceratio longum & lethalem adducit morbum, & cognoſcitur, quum ſumma anxietas & vomitus cibum aſſumtum excipit, quæ oblata acri ſalina aut ſpirituoſa medicina augeſcunt, corpus interim contabeſcit, pulſus celer jugiter vibrat, extrema rigent & quandoque horrent, fonticuli ſicceſcunt & ad cicatricem ducuntur, ſomnus accifus eſt & laborioſus. Et his feralibus qui detinentur paſſionibus, tertio vel quarto plerumque poſt menſe exſpirant, ac diu ante mortis ſigna circumferunt.

Ex ſtomachi exulceratione.

§. XX.

Cancro exulcerato.

Cancro exulcerato nemo facile ſervatur, propter ſummam corruptionem, quam ſanies nigra, tenuis, odore abominabilis prodit, & lenta febris cum virium defectu, ſomno anxio, laborioſo vel nullo comitatur, donec ultimo animi defectio & mors ſequatur. Porro accidit interdum, ut inflammationes in exterioribus partibus conſiſtentes, cujus generis ſunt eryſipelata, podagra & chiragra, retrocedant ad interiora & cito vitam eripiant, non alia ratione, quam inflammatione & ſphacelatione ventriculi, aut inteſtinorum. Majus diſcrimen eſt, ſi in peſte carbunculi vel bubones interiora repentes diſparent, vel non rite prodeunt. Hoc enim ſi contigerit, horrore æger concutitur, ſumma anxietate & inquietudine affligitur, æſtus cum exteriorum refrigeratione regione ventriculi inſidet, ad vomendum eſt conatus, vel etiam ſingultus accedit, donec ultimo ſub mentis turbatione & ſyncope, æger exanimetur. Qui ex nimia ſanguinis profuſione, ut infelici abortu, hæmoptyſi, vomitu cruento, vel morbo nigro Hippocratis, aut gravi hæmorrhagia in febribus obeunt, ex animi quidem defectione & ſyncope pereunt, notabile tamen eſt, quod plerumque vehemens ſitis, inclinatio ad vomitum & pulſus cum debilitate frequentia, nec non artuum diſtenſio, præcedant, indicio, ſanguinem in partibus interioribus, ventriculo & capite ſubſiſtentem, quoſdam adhuc movere ſpaſmos.

retrocedente eryſipelate &c.

carbunculis.

nimia hæmorrhagia

§. XXI.

Parturientibus.

Superſunt ſigna mali ominis in partu ac puerperio, quibus plures feminæ diſcedunt. Nimirum quando mulieres vel ob incongruum fœtus, præſertim grandioris, ſitum, continuis ſpaſmis doloribus ac laboribus per aliquot dies aſſiduis, junctis ſimul ardoribus internis vehementiſſimis, quos pulſuum celeritas arguit, defatigatæ ſunt, accidit ſæpius, ut parturientes, vel partu brevi defunctæ, dejectis repente viribus, in forte animi deliquium, vel affectum apoplexiæ ſimilem incidant, nullaque arte vel ope vires & vitam recipere poſſint. Hic autem affectus, ubi aliquot horas perdurat, nec penetrantiſſima medicina, qualis eſt ſpiritus ſalis ammoniaci cum calce viva paratus & oleo rutæ eſſentificatus, naribus intruſa, anima revocari poteſt, lethi ſignum eſt. Si facies ſub ſyncoptica hac affectione colorata manet, ſanguinem ex vehementioribus ſpaſmis impetuoſe ad cerebrum coactum hoc, apoplectico per omnia ſimile malum, produxiſſe ſubindicat, ac plerumque poſt obitum ex ore & naribus ſerum ſanguineum fœtidum effluit. Sæpius etiam evenit, ut fœtus, exſpirante ſub partu matre, poſt mortem demum, ob relaxatas tum vias & interiorem fermentativum motum, foras ex utero mortuus pariter propellatur.

§. XXII.

Puerperis.

Quæ in puerperio decedant feminæ, ut plurimum ex retento impuro ſanguine, qui enixo partu ex utero ſalutariter per aliquot dies manare ſolet,

ſet, graves primum patiuntur dolores, quos, ſi non excipit effuſio lochialis ſanguinis, ſed fluxus magis obſtipatur, uteri plerumque inflammatio & febris valde exitioſa ſequitur. Teſtatum facit febrilem hunc morbum incendium ab inferioribus locis uſque ad cordis regionem vergens, cui ſi magna anxietas, virium proſtratio, inquietudo & omnis appetitus dejectio junguntur, poſtea ſenſus internus frigoris cum horrore accedit, pulſus frequens, parvus & debilis micat, viſus quoque obſcurare incipit, mortem ex ſphacelo inſtare, haud dubia eſt ſignificatio. Plurimæ ex puerperis integra mente obire ſolent, & licet hæc antea turbata fuerit, paucis tamen ante mortem horis ſæpe ad ſe redit, ut imperitiores rem penitus in vado eſſe ſibi perſuadeant, pulſus tamen moribundus proximi interitus ſemper certus eſt index. Alia phænomena præſto ſunt in puerperis, quæ ob nimium ſanguinis poſt partum & in puerperio profluvium, pereunt, quippe tunc lentus cum pulſu frequenti & debili calor aſſidue urget, neque etiam mane poſt ſomnum ſedatur, juncta præterea eſt inappetentia viriumque plenaria dejectio, & circa exitum puerperii, hoc eſt ſexta poſt hebdomade, ſyncoptica plerumque mors ſuccedit.

§. XXIII.

Ac in infantibus. Denique morbi, quibus infantes decedunt, utplurimum ſpaſmodici ſunt & convulſivi, inflammationem & ſphacelum, præſertim ventriculi, inteſtinorum, aut capitis, inducentes. In teneriori enim ætate, ob dolores ex dentitione & abdominis ex lacte corrupto tormina acutiora, facilis in epilepſiam & convulſionem, febres quoque atque aſthmata eſt lapſus. Quod ſi vero epilepticus paroxyſmus unus alterum crebro conſequitur, & alvus antea fortiter clauſa, ſponte jam dimittit excrementa, mirum fœtida & nigra, vox ſimul clangoſa fit ac ſingultuoſa, totumque corpus ardet, haud dubie augurandum, imminere funeſtum finem.

§. XXIV.

In formando prognoſi diſtinguenda Hæc itaque ſunt potiora & certiora ſigna, quæ in varii generis morboſis afflictionibus periculum, aut plane interitum nunciant: ita tamen comparata, ut in applicatione eorundem ad prognoſin, magnum judicium, curata diſtinctio omniumque circumſtantiarum penſitatio accedere debeat; quo eventus formato ex iis judicio reſpondeat. Et primo quidem *pathemata chronicorum & acutorum.* ſolicite diſtinguenda ſunt pathemata in morbis ſpaſmodicis chronicis obvia, ab iis, quæ in acutis comparent. Nam ſæpiſſime in hypochondriacis & hyſtericis ejuſmodi truculenta occurrunt ſymptomata, quæ in acutis lethalem effectum minantur, in illis vero minus periculi alunt. Et quid frequentius eſt? quam quod hypochondriaco & hyſterico malo laborantes ſub paroxyſmis maximis anxietates, ſpirandi anguſtias, cum extremorum frigore & urina aquoſa, pulſu exiſtente debili & parvo, patiantur, qui plane vehemens animi deliquium perſentiſcant, quæ tamen omnia brevi remittunt, exſpirant & ſine periculo tranſeunt.

§. XXV.

Tempora morbi. Deinde probe diſcernenda ſunt morborum tempora. Nam ex omnibus, quæ modo attulimus indiciis funeſtis, ſi quædam, vel etiam plura ſub initio & primis morbi diebus apparuerint, præcipitanter nimis ageret, qui ſtatim mortem inſtare exinde judicaret. Alia vero ratio eſt, quando viribus nimio calore, vigilia aſſidua, inappetentia, anxietate, dolore, per plures dies infeſtante, fractis & exhauſtis, funeſti ejuſmodi ſpaſmi & ab iis oriunda ſymptomata prodeunt, maximeque iis temporibus, quibus morbus alias ſalutariter ſolvi ſolet. Inprimis etiam primus impetus & vehementia morbi invadentis curate expendenda; quæ, ſi ſtatim in principio vires dejicit, pulſu

ſu valde frequenter feriente, nil boni portendit, ſed potius imbecillitatem ferendo morbo imparem, ſuccorum impuritatem & ad corruptionem proclivitatem luculenter arguit.

§. XXVI.

Corpora. Porro exquiſita etiam ſemper habenda eſt ratio corporum, quæ ægrotant, & maxime perquirendum: utrum ex imbecillibus, an robuſtis ſint? eo quod illa nunquam non in morbis magis, quam quæ robuſtioris & validioris ſunt conſtitutionis, periclitantur, ac potiſſimum facili negotio ex doloribus vel inflammationibus ſphacelo corripiuntur mortifero. Imbecillibus vero ratione ætatis ſenes & infantes, ratione corporis ſtructuræ, qui repleti multiſque & exilibus vaſis inſtructi ſunt, annumeramus, neque minus eos, qui a parentibus debilibus ac morboſis procreati ſunt, item, qui præcedente diuturno morbo, vel immodicis ſanguinis profuſionibus ac diuturna inedia, aut impenſo animi affectu, mœſtitia, cura & graviori meditatione, vires attriverunt ac conſumſerunt. Eundem quoque in cenſum referendæ puerperæ & qui ex vitio diætæ aut vitæ regiminis, nec non excretionibus ſuppreſſis, ingentem impurorum ſuccorum copiam ſibi contraxerunt.

§. XXVII.

Et cauſſa. Neque tandem omittendum, quod in ſignorum conſideratione, ſtudioſe ſemper attendendum ſit artifici: num a cauſſis quibuſdam externis nocentibus, per iram, terrorem, corporis refrigerationem, aut cibum inſalubrem, vel pharmacum vehemens & virulentæ indolis, atrocia jam conſpicua ſuſcitata ſint ſymptomata? Quæ quidem in morbis per ſe periculoſis corporibuſque infirmis, in vitæ diſcrimen ægros adducere, vel ipſam mortem accelerare poſſunt; in morbo vero minus ancipiti & corpore valente, non adeo extimeſcenda.

CAPUT XVI.

De cauſſis mortem in morbis gignentibus.

§. I.

Quum princeps ac præcipuus ſalutari arti præfixus ſit ſcopus, ut in curandis morbis quibus ad interritum facilis & ordinarius fere eſt tranſitus, corpus a morte modis defendat omnibus, idque Medicus cum certa firma & fundata ratione facere debeat: neceſſe utique eſt, quo proximas & adæquatas mortis cauſſas & quomodo eædem in & ex morbis gignantur, medentum quilibet ſtudioſe ſcrutetur atque pernoſcat. Jam vero non melior magiſque apta ad perquirendas, quæ mortem in morbis inferunt cauſſas ſuppetit via, quam per diſſectionem corporum morbis defunctorum, qua clariſſime, quid mors & quænam formalis ejus ratio, vel ſenſuum miniſterio, palpari poteſt ac perſpici. Nimirum ex omnibus conſignatis obſervationibus & hiſtoriis anatomico-practicis, planum fit atque teſtatum: mortem nihil aliud eſſe, quam ſublatam penitus progreſſivam & circularem ſanguinis ac humorum beneficio cordis & vaſorum motionem, quam vel canalium, præſertim circa cor & pulmones, a polypoſis concrementis obturationes, vel largiores ſeri & ſanguinis in cerebro aut nobilioribus aliis partibus extravaſationes, vel ſuccorum in partibus eminentioris uſus nervoſo-muſculoſis inflammatoriæ in ſphaceloſam putredinem tranſeuntes ſtaſes, vel etiam putridæ viſcerum corruptiones, proxime gignunt & immediate producunt. Quapropter e re utique erit, ut quæ ex his in variis morborum generibus poſt mortem deprehendantur cauſſæ, ex fide dignis qui inſtituerunt ſectiones auctoribus delibemus, & ea qua fieri poteſt brevitate, hoc loco commemoremus; cum maxime in

Mortis cauſſæ cognoſcendæ.

quæ ſint in genere.

finem,

finem, quo medentes mortiferas has cauſſas congruis remediis tempeſtive averruncare corpuſque ab interitu tueri poſſint, nec unquam imprudenti medicatione ad earundem geneſin quicquam conferant.

§. II.

Speciatim in apoplexia. Incipiemus autem a funeſtis capitis morbis, quorum in numero potiſſimum apoplexia, lethargus, epilepſia atque phrenitis ſunt, & primo loco diſpiciemus: cur ſæpius ſani & robuſti, in optimo ætatis & virium vigore conſtituti, ex apoplexia tam repentina morte pereant? Et de hac quidem curatior eadem defunctorum anatome clariſſime confirmat, quod ſanguinis vel ſeri extravaſatio in cerebro ejus fit cauſſa. Potiſſimum *VVepſerus*, quo nemo majori ſolertia in hujus mali generationem inquiſivit, in extimo *de hiſtoriis apoplecticorum* libro, teſtatur: ſe ſemper fere effuſum ex plexu choroideo cruorem, in cerebri penetralibus reperiſſe. Deinde *Villiſius lib. de anim. brutor. cap. 9. pag. 222.* refert hiſtoriam de juvene ſanguineo, plethorico & vino indulgenti, in cujus aperto capite, anterior cerebri cavitas ſanguine grumoſo cum ſeri copia impleta viſa eſt. Et *VVarthonus in adenograph. cap. 2.* fidem facit; ſe in iis, quos apoplexia ſubito abſtulerat, ventriculos cerebri ſanguine refertos deprehendiſſe. Haud diſſimilis obſervatio legitur in *Miſc. nat. curioſ. Dec. 2. An. 10. obſ. 161.* dum diſſecto apoplectico, multum ſanioſi ſeri ex cerebro diffluxit, ſinus falcatus, cruore turgidus & ventriculi lympha referti, fuerunt oſtenſi. Alius apoplexia interemtus, ut *l. c. Dec. 2. An. 1. obſ. 154.* proditum eſt, in ventriculis ſanguinem ſeroſum extravaſatum copioſum exhibuit, & grumus ſanguinis, ovi columbini forma, nec non quartus ventriculus cum infundibulo ſanguine turgidus repertus.

§. III.

Et quemadmodum apoplexiam ob ſanguinem vaſorum alveis elapſum inducitur: ita in lethargo, paralyſi & hemiplexia, quæ ſæpe diuturnis cephalalgiis, ſcorbuto aliiſque gravioribus affectibus chronicis, lethali eventu ſuperveniunt, ingens ſeri copia in cerebro conſpicitur. *Lethargo, paralyſi & hemiplexia.* Sic *VVilliſius l. c. pag. 155.* in cephalalgia diuturna ex lethargo demortuo, cerebri anfractus, tam exteriores, quam cavitatem internam, aqua limpida repletos offendit. Puer trium annorum, teſte eodem auctore *l. c. cap. 9. pag. 225.* poſt ophthalmiam & faciei exanthemata ſoporoſus factus, largam copiam limpidæ aquę ſub meningibus ſtagnantis exhibuit, cujus copia etiam ventriculos & thalamos opticos implevit, eoſdemque comprimendo cæcitatem intulit. Ex cephalalgia ſcorbutica demortuum, ventriculos cerebri copioſiori & acriori lympha tam turgidos geſtaſſe, ut unciæ decem effluxerint. *Miſc. nat. curioſ. Dec. 2. An. 6. obſ. 3.* teſtantur. Paralyticum quoque factum, vaſa cerebri atro ſanguine quammaxime turgentia & ventriculos largo ſero diſtentos oſtendiſſe, *Pezoldus obſ. 60.* auctor eſt. Idem confirmat *Harderus obſ. 34.* exemplo paralytici a longo tempore cachectici, quo poſt mortem ſecto, verſus ventriculos & prope baſin cerebri ac cerebellum, exundans ſerum occurrit, polypus quoque oblongus ex eodem loco extractus eſt.

§. IV.

Epilepſia & phrenitide. Ex epileptico malo qui intereunt, in capite vaſa plerumque cruore turgida obtinent, & ſerum quod a ſanguine receſſit in inferiore cerebri parte ſtagnans. Idem fit, quando quis ex phrenitide moritur, cui etiam funeſta epilepſia ordinario ſolet ſupervenire. Confirmat hoc *Harderus obſ. 34.* caſu epileptici quatuordecim annorum, qui ſanguine diducta habuit cerebri vaſa, protuberantibus inſtar veſicæ aquæ repletæ anterioribus ventriculis, e quibus facta inciſione, ichor copioſiſſime profluxit, qui in tertia & quarta cavitate non minori quantita-

te

Digitized by Google

te delituit. Eandem in rem facit obſervatio *VVilliſii lib. de morb. convulſ. pag.* 504. ubi in fœmina, motibus convulſivis & epilepticis mortua, vaſa meningum adeo ſanguine farta fuiſſe narrat, ut quaſi tota ſanguinis maſſa in capite aggeſta viſa ſit, cerebri vero ſubſtantia humore aquoſo redundantius irrigata fuit & ventriculi aqua limpida repleti. Similem hiſtoriam idem auctor *l. c. pag.* 542. conſignavit de femina, pathematibus convulſivis & hyſtericis oppreſſa, cujus vaſa cerebri mirum ſanguine diſtenta fuerunt, ut ejus vix quicquam in reliquo corpore effluxerit, cerebri cavitatibus ac receſſibus feroſa colluvie plenis. Simili ratione *Petr. Pavv. obſ.* 8. commemorat, in epileptico & phrenitide demortuo, vaſa meningum ſanguine atro & aduſto fuiſſe diſtenta & in cerebello putridum humorem repertum. Et *Joh. Rhodius Cent.* 1. *obſ.* 39. in phrenitide membranas cerebri cum rubore adeo tumentes invenit, ut venæ a cerebri ſubſtantia potuerint ſeparari, in alio autem *obſ.* 40. piæ matris vaſa inflammata fuiſſe, ſcripto confirmat.

§. V.

Unde tam ſubita mors.

Sanguinis itaque vel ſeri in capite exundantiam atque effuſionem ſubito mortem inferre teſtatur experientia, neque etiam ratio deficit, cur id contingat, luculenter demonſtrans. Nimirum cerebrum ſanctius animæ domicilium & tenuiſſimi ac puriſſimi liquidi, quod vim, robur, tonum ac motum fibris & ſolidis corporis partibus præſtat, ſecretorium ac officinam eſſe, & ſaniorum Veterum tulit ſententia, & diligentior Recentiorum obſervatio anatomica confirmat. Nam ſpirituoſum ſummæque activitatis liquorem in vaſculoſo cerebri cortice ſecerni, per medullaris ſubſtantiæ mæandros ad oblongatam medullam pergere, & ex hac, nec non ſpinali, per appenſos nervos ad ſubjectas partes derivari, ex eo clariſſime patet: quod conſtricto vel diſſecto membri cujuſdam nervo, protinus ejuſdem ſenſus & motus exſpiret, diffracta vero vel diſciſſa ſpinali medulla, partes infra læſionem illico omni ſenſatione ac movendi potentia priventur, & cervice fracta, nec non læſo vel obturato ſpinæ principio, animans extemplo penitus exanimetur. Quumque ex oblongata in baſi cerebri medulla, novem illa nervorum paria oriantur, quæ ſenſoriis maxime præſunt & ad præcipuas vitales partes cor & pulmones abeunt, in proclivi eſt judicare: hac a fero vel ſanguine extravaſato obſtructa, aut compreſſa hunc mobiliſſimi nervei liquidi influxum, quam maxime intercipi, ut non mirum ſit, animam nihil amplius percipere & cor atque arterias activo & vitali ſyſtoles motu orbari ac ita mortem ſubito conciliari.

§. VI.

Cauſſa morbis in pectoris mortis ple. ſ. que periypnæ.

A morbis capitis progredimur ad eos, qui in pectore ſedem ac domicilium ſuum habent, ac mortem cient, quorum in numerum referendi ſyncope, a Veteribus ſic dicta cardiaca, aſthma & catarrhus ſuffocativus, peripneumonia & phthiſis: De hiſce etiam experientia anatomica edocemur, quod non alia ratione internecioni dent hominem, quam quod liberum circuitum & tranſitum ſanguinis per cor & pulmones ſiſtant ac intercipiant; id quod teſtatum faciunt polypoſę concretiones canalium alveos obturantes, neque minus ſcirrhoſi tumores & corruptiones ſanioſæ ac ſphaceloſæ, quæ pulmonum ſubſtantiam in hiſce vitiis infeſtant. Ad ſyncopen quod attinet, qua ſæpius ſubito & præter omnem opinionem plures extingui, immo in lecto, quem ſani firmique conſcenderant, mane exanimes oſtendi, non novum, ſed res crebræ experientiæ eſt; cauſſa tam repentinæ mortis non alia, quam viſcidior & coagulata membranacea maſſa, quam polypum vocamus, & quæ prius cordis columnis & lacertis, quaſi radicitus implantata, tandem

Digitized by Google

ui dimota, oſtia majoris vaſis obturans, liberum iter ac motum ſanguinis penitus intercludit, unde protinus tota ſanguinis circulatio ſiſtitur ac perit. Plura ejuſmodi exempla memoriæ prodita ſunt in *Boneti anat. pract. lib.* 1. *Sect.* 2. *lib.* 2. *Sect.* 2. *Malpighii diſſ. de polypo*, *Bergeri diſp. de polypo cordis & noſtra de ſubita morte præcavenda*. Inprimis etiam huc referri meretur *Bartholini lib. de lacteis thoracis cap.* 14. teſtimonium, fidem facientis: ſe in iis quos ſubito fato exſtinctos apparuerit, majora cordis vaſa ſanguine concreto repleta inveniſſe. Solent vero polypi plerumque dextram cordis cavitatem eique annexa vaſa occupare & grandiores quoque ibi deliteſcere, quam in ſiniſtra, fortaſſe quia non ſolum redux a nutritionis & perſpirationis negotio ſanguis, multis particulis tenuibus liquidis, ſulphureis & ſalinis caſtratus, viſcidior eſt & facilius concreſcens, ſed etiam a chylo ex ductu thoracico affuſo, facile in coagulum filamentoſum præcipitatur, quod in auriculæ finibus, vel amplis dextri ventriculi columnis obhæreſcens, ex agglutinatis viſcidis præterfluentis ſeri moleculis, ſenſim paulatimque in majorem molem excreſcit.

§. VII.

Ut in aſthmate & catarrho ſuffocativo.

Sæpius etiam polypus aliis gravibus & periculoſis in pectore malis ſeſe aſſociat & citra ſuffocationem trucidat. Nam in iis, qui aſthmate & catarrho ſuffocativo jugulantur, plerumque polypoſas in vaſis cordis & pulmonum concretiones repertas fuiſſe, obſervationum fide conſtat. Teſtatur id maxime *Greiſelius* in *Miſc. nat. curioſ. An.* 1670. *obſer.* 74. *quotquot*, inquiens, *catarrho ſuffocativo*, *quo homo frequentius morte decedit ſubita*, *mortuos aperui*, *in omnibus corpora calloſa*, *viſcida ac glutinoſa in corde deprehendi*. Sic quoque *Pezoldus obſ.* 61. in aſthmate ſuffocativo & pectoris hydrope cor magnum, polypo ſolido repletum, cum magna in vaſis atri coagulati cruoris copia, obſervavit. Pariter *Miſc. nat. curioſ. Dec.* 2. *An.* 10 *obſ.* 174. aſthma ex polypo cordis & pulmonum, cum duro ſiniſtro pulmonali lobo, deſcriptum tradunt. Potiſſimum vero notabile eſt, quod adduxi in diſſertatione *de aſthmate convulſivo*, Grætzium, ſcilicet Medicum quendam caſtrenſem, vel quingentos milites aſthmate ſuffocatos incidiſſe, atque ſemper vel hydropem pectoris, vel polypum cordis ventriculos & vaſa obſidentem, adinveniſſe. Ipſe non minus confirmatius aſſeverare poſſum, me quotieſcunque copia fuit aſthmate defunctos diſſecandi, polypum in vaſis pulmonum & cordis, nec non ſerum fœtidum effuſum in thoracis cavo offendiſſe, cujus origo merito difficiliori ſanguinis curſui per pulmones debetur, unde ſerum per lymphatica vaſa rupta exprimitur inque pectus deſcendit, ut hinc perpetuo fere gravi aſthmati junctus ſit pectoris hydrops, de quo egregias obſervationes prodidit *Carolus Piſo lib. de morbis ex ſeros. colluv. pag.* 217. nec non *Baglivus in Praxi pag.* 107.

§. VIII.

Peripneumonia.

In peripneumoniacis non modo pulmones materia craſſa & cruore repletos ac inflammatos, ſed & ſæpiſſime polypoſa in vaſis concrementa deprehendi, anatome identidem confirmamur. Recenſui tale exemplum in diſſertatione de *peripneumonia* §. 10. juvenis, hoc morbo vita functi, cujus exemti pulmones admodum duri apparuerunt inſtar carnis, & libra examinati, quinque pondo graves fuerunt, aquæ autem injecti ſubmerſi ſunt. Ipſæ veſiculæ quaſi carnea craſſa rubicunda ſubſtantia fuerunt infarctæ, ac diſciſſæ parum putridi ſanguinei ichoris, nihil vero puris, fuderunt. Aſpera arteria ſpumoſam & tenacem materiam recondidit, pulmonalis autem & arteria & vena, circa confinia cordis obſeſſa fuit polypoſis concretionibus, quæ cordis columnis

nis & fibris firmius connexæ, ex hoc, auriculis ramiſque appenſorum canalium extractæ, unciarum duarum pondus exceſſerunt. Cordis etiam ventriculi cruore craſſo nigricante penitus fuerunt conſtipati, & in pericardio ſex ad minimum cochlearia aquæ, inſtar loturæ carnis comparuerunt.

§. IX.

Hæmoptyſi.

Rara quidem ſunt exempla eorum, qui hæmoptyſi pereunt: notavi tamen hic ante aliquot annos memorabilem ejuſmodi caſum, videlicet virginem octodecim annorum, teneræ conſtitutionis, ex menſium obſtructione diu reſpirandi difficultate preſſam, inopinato enormis ſanguinis profuſio cum tuſſi ex pulmonibus, iteratis aliquot vicibus inceſſit, & tertia vice tanta copia erupit cruor, ut aliquot vaſa eodem replerentur, ſimul quoque fruſta dura, magna, carnoſa e faucibus protracta ſunt, quæ aqua calida elota, examine inſtituto, nonniſi polypoſa & fibroſa membranacea concrementa fuerunt deprehenſa, & ponderata, quatuor unciarum gravitatem ſuperarunt. Quo tam immani ſanguinis profluvio, omnes penitus conſumtæ ſunt vires, ut tertio poſt die honeſtiſſima virgo placide animam efflaret. Id vero ex hac ſingulari hiſtoria merito elicitur; polypoſa hæc corpora excreta aneuriſmatibus, vel varicoſis pulmonum vaſis inſediſſe, unde illis diſruptis, in majores bronchiorum ramos ſimul apertos penetrarunt. Neque dubium eſt, quin gravis hæmoptyſis ſæpiſſime ex magna obſtructione, a polypo vel ſcirrheſcentia lobi cujuſdam pulmonali proveniat, unde libero ſanguinis itinere impedito, ipſe impetuoſe ruit ad alia vaſa, quæ nimium diſtendendo, tandem aperit funeſtumque ciet fluxum. Confirmat idem notabili obſervatione **Williſius** *in op. poſth. Sect.* 1. *cap.* 7. fidem faciens: totum ſiniſtrum lobum a tumore ſcirrhoſo ita obriguiſſe, ut penitus conſtrictus & quaſi lapideus apparuerit, ac plane non mirum fuerit, quod cruor per pulmones rapidiſſime trajiciendus, alicubi e vaſis eruperit.

§. X.

Palpitatione cordis

Qui palpitatione cordis detinentur, eos polypus cordis plerumque interficit. Egregie hanc in rem prodidit *Baglivus Prax. med. lib.* 2. *pag.* 229. ſic ſcribens: *ſectis cadaveribus plurimis, obſervavimus in cordis ventriculis polypos, aneuriſmata, grumos ſanguinis ingentes & conſimilia, inter quæ elapſo quinquennio annotavimus in cadavere ſexagenarii, palpitatione demortui aneuriſma ingentis magnitudinis in aorta aſcendente, ubi proxime a corde exoritur, & in cavitate aneuriſmatis, polypum magnitudine ovi anſerini.* Jam facile patebit ratio, quare palpitatio ſola corporis incurvatione, vel capitis ad terram inclinatione, quoties impetit, cohiberi poſſit, & pro vario in latus, vel dextrum vel ſiniſtrum, decubitu, exacerbetur aut complacetur, de quo memoratu digna obſervatio de juvene, qui, quoties in lecto lateri dextro incumbebat, ſpirandi difficultate, cum ſuffocationis metu cordiſque tremore laborabat, quæ mutato in latus ſiniſtrum decubitu, protinus ceſſabant. Tandem mortuus reperiebatur, & diſſectus ingentis magnitudinis polypum auriculæ dextræ impactum exhibebat. Obſervatur vero etiam in iis, qui palpitatione pereunt, ſolenniter ingens ſeri copia in pericardio, teſtantibus id *Piſone de morb. a ſeroſ. colluv. pag.* 170. *Olao Borrichio in Act. Haſnienſ. pag.* 173. *Tulpio lib.* 4. *cap.* 20. & *Fernelio lib.* 5. *pathol. cap.* 11. Neque alia hujus extravaſati ſero origo eſt, quam difficillimus ſanguinis per cordis thalamos tranſitus, unde ſerum per poros auriculæ dextræ nimium dilatatos expreſſum, in pericardii conceptaculum deſcendit.

§. XI.

Aſthmate.

Accidit quoque interdum, ut quidam aſthmate intereant, ubi pulmonum moles ampliſſima & ſenſu integra,

gra, totam thoracis cavitatem replet. In his morbis cauſſa quærenda eſt in tunica illa glanduloſa, internus univerſum bronchiorum tractum inveſtiente, quæ tumida, vel ſcirrhoſa impedit, quo minus aer intrare, iterumque exire poſſit, unde ſanguinis quoque liber per vaſa pulmonum circuitus intercipitur. Notavimus talem caſum aliquot ante annos in Theologo primario Cizenſi, qui multos per annos ex difficili reſpiratione laboravit, tandem quoque eadem deceſſit. Aperto poſt mortem thorace, pulmones omnem ejus cavitatem occupabant & nihil præternaturale ibi viſebatur, præterquam quod multa ſcirrhoſa tubercula & granula in ramis internis bronchialibus eminerent. Huc quoque referendam cenſeo *Ruyſchii obſ.* 19. qua caſum proponit de virgine, quæ poſtquam per multos menſes orthopnœa ſuffocativa laboraſset, extincta eſt, in cujus cadavere aperto culter anatomicus in parte pulmonis magnum pellucidarum veſicularum acervum detexit, quæ aere ita expanſæ erant ac infartæ, ut is nonniſi validiori compreſſione elideretur, neque immiſſus per aſperam arteriam flatus ullum cum expanſis hiſce veſiculis habuit commercium. Similes hiſtorias idem auctor *obſ.* 20. & 21. refert, de viro ac puero dyſpnœa mortuis, in quibus totum malum hæſit in obſtructa pulmonis parte, cujus omnes veſiculæ oppilatæ & extenſæ apparuerunt. In demortuo Principe, qui orthopnœa & hæmoptyſi obierat, teſte *Verzaſcha obſer. pag.* 307. pulmo ſtupendum in modum fuit inflatus ac univerſam thoracis cavitatem implevit, aſpera autem arteria ſanguine grumoſo & florido referta, & exterior pulmonis ſuperficies innumeris ulcuſculis obſeſſa.

§. XII.

Phthiſi. Ex affectibus chronicis ipſa phthiſi pectorali & conſummata nullus facile majoris periculi eſt, dum hominem lento gradu omnibus viribus exuit ac demum inopinato ſuffocat. Id defunctis culter anatomicus ſequentia detegit. Primo in omnium fere, qui phthiſi decedunt, pulmonibus ingentes ſcirrhoſitates, vel dura tubercula, quæ partim pure ſcatent, partim inſtar ſteatomatum, ſebaceum concrementum recondunt, reperiuntur, de quo exempla prodita in *Miſc. nat. cur. Dec.* 2. *An.* 3. *obſ.* 188. *Hajn. P.* 1. *An.* 1673. nec non apud *Pezoldum obſ.* 64. 74. & *Harderum obſ.* 46. Deinde in nonnullis pulmonum lobi penitus abſceſſu & pure conſumti, in quibuſdam exſiccati nullum amplius pus fundentes viſuntur, & propagines aſperæ arteriæ, nec non ſanguinea vaſa albeſcunt, & a pulmonum exeſa ſubſtantia, ſine ulla dilaceratione, ſoluta cernuntur, fidem potiſſimum faciente *Paw. obſ.* 22. & 25. *Hardero obſ.* 51. & *Bartholino Cent.* 5. *obſer.* 7. Porro nonnunquam in pericardio, item thorace, ingens ſeri impuri fœtidi copia oſtenditur, id quod quamplurimis exemplis confirmatur in *Miſc. nat. cur. Dec.* 1. *An.* 1. *obſ.* 15. *Dec.* 2. *An.* 3. *obſ.* 199. *Harderi anatom. pract. obſ.* 41. 45. 47. 51. & 52. *Blancardi anatom. pract. pag.* 189. *Pezoldi obſ.* 74. & 92. *Plateri obſ. lib.* 3. *pag.* 689. Præterea in omnibus fere obſervationibus quæ anatomen phthiſicorum ſiſtunt, obvium eſt, quod pulmones firmiſſime coſtis itemque diaphragmati adhæreant. Tum quoque crebriori obſervatu conſtat, polypoſas maſſas, vel cruorem coagulatum, in corde vel pulmonum vaſis phthiſico malo extinctorum offendi, de quo phænomeno inprimis conſuli poteſt *Harderus obſ.* 45. 49. & 52. *Barthol. hiſt. Cent.* 4. *obſ.* 7. item *Miſc. nat. cur. Dec.* 2. *An.* 5. *obſ.* 65. Denique concrementa calculoſa tartarea interdum in exulceratis pulmonum ſinuoſitatibus reperiuntur, uti conſtat ex *Harderi anatom. pract. obſ.* 46. *Miſc. nat. cur.* 3. *Dec.* 2. *An.* 4. *obſervat.* 35. *Dec.* 3. *An.* 3. *obſerv.* 188.

§. XIII.

Digitized by Google

Unde phthiſis & cur necet.

§. XIII.

Hæc autem omnia & ſingula in cadaveribus phthiſi demortuorum conſpicua phænomena, tum morbi genium & ſymptomatum rationem, tum interitus cauſſam ſatis perſpicue declarant. Nam qui prima phthiſeos incunabula atque originem ex obſtructis minimis pulmonibus vaſculis tumefactis ac induratis deducunt, recte, mea quidem ſententia, judicant. Hæc quippe tubercula, quæ cum veſiculas pulmonales, tum bronchiales fiſtulas occludunt, impediunt, quo minus aer pulmonum compagem ſufficienter elevare atque diſtendere poſſit, unde intercepto libero ſanguinis itinere, cum difficultate, anguſtia atque anxietate fit reſpiratio, eoque gravior, quo majorem pulmonis partem ſcirrhoſitas occupat. Hæc quoque tubercula, & mole ſua, & acrimonia lymphæ, vel purulentæ quam recondunt materiæ, nervoſas bronchiorum partes perpetuo irritando, continuæ, ſiccæ & ferinæ tuſſis cauſſam ſubminiſtrant. A libero vero ſanguinis per pulmones præpedito circuitu, is regurgitat ad cor, quod nimium ampliando ac opprimendo, maximas anxietates, phthiſicis admodum ſolennes, parit, ubi etiam facta nimia accumulatione, in polypoſam maſſam ſucceſſive coaleſcit, qua poſtea ſanguinis iter magis adhuc per cor atque pulmones ſufflaminatur, ut hinc in univerſo venarum ſyſtemate circulatio fiat tardiſſima. Quin ſerum ſecedens inque poroſam partium ſubſtantiam concedens, tumores pedum & abdominis gignit, qui ſubinde phthiſicis accidunt & mortis ſignificationem ferunt. Idem quoque ſerum a ſanguinis connubio dilapſum, in cordis conceptaculo hydropem pericardii ciet, ac tandem etiam perruptis lymphaticis vaſis, in thoracem exundat. Frequentior vero pulmonum ad pleuram adhæſio, ſero, quod ex poris pulmonum, ſub difficili tranſitu exprimitur, tribui debet. Hoc enim, exhalantibus partibus tennioribus, tenax fit, quo partes conterminæ conglutinantur. Igitur quo gravior eſt læſio pulmonum, conſumtio, ſcirrhoſitas & obſtructio, eo majus, ob difficiliorem ſanguinis commeatum, ſuffocationis periculum imminet, qua plures phthiſicorum intereunt. Ac demum phthiſi perpetuo fere hecticus calor, cum ingenti virium defectu jungitur, qui liquido nerveo a putredine inquinato, jure eſt adſcribendus. Quumque ſub continuo hoc æſtu interno ſucci & vires ſucceſſive conſumantur, lente cordis motus fatiſcit, tandem extinguitur, atque mors ſine ulla turbatione mentis plerumque inexpectata, & ex improviſo quaſi obrepit.

§. XIV.

In hydrope vel aliis morbis ſuperveniente.

Ex chronicis porro malis vix ullum frequentius hydrope perimit, qui plerumque aliis gravibus affectionibus, ut aſthmati, quartanæ, cachexiæ & ſcorbuto ſupervenit. Cauſſam mortis ſi inquiramus; inſpectione cadaverum diligentiori, ingentem copiam ſeri putridi, tam in abdominis cavitate, quam ſæpiſſime etiam in pectore & pericardio, deprehendimus, quod interiora, præſertim omentum (quod nunquam non conſumtum & putridum viſitur,) aliaque viſcera corrupta, & ipſa adeo inteſtina, livida ac ſphaceloſa reddit, confirmantibus id *Bartholino Cent.* 3. *hiſtor.* 81. *Miſcell. natur. curioſ. Dec.* 2. *An.* 7. *obſerv.* 187. *item obſerv.* 188. *Dec.* 3. *An.* 3. *obſervat.* 161. *Dec.* 1. *An.* 4. *obſervat.* 3 *Dec.* 2. *An.* 6. *obſ.* 73. *Dec.* 1. *An.* 6. *obſ.* 165. *Pezoldo obſervat.* 77. 88. 65. *Hardero obſerv.* 72. *Petr. Pavv. obſervat.* 5. *item* 28. Et ubi hæc ſeri extravaſatio in hydrope decumbentibus non præſto eſt; ibi etiam nondum omnis ſpes ſalutis evanuit. Quod vero utplurimum paracentheſin factam mors ſubſequatur, in cauſſa eſt aer admiſſus, quo accedente, ſeri putrefactio multum pro-

promovetur, quæ ubi incipit, non modo omnis appetitus tollitur & quicquid virium adhuc reſtat conſumitur, ſed & calor præternaturalis, ſine quo non facile hydropicus moritur, ſupervenit atque incenditur, qui penitus omnes vires & ſuperſtites vitales ſuccos ita exhaurit, ut cordis muſculus a motu ſuo vivifico in totum dejiciatur.

§. XV.

Vel ex aſthmate. Fit quoque hic morbus ſæpiſſime ex aſthmate, aſthma vero ex polypo cordis, in cavitatibus ejus detento, aut minimum tumore nodoſo majorum vaſorum oſtia coarctante, qualis etiam in hydropicis diſſectis non raro in conſpectum prodit, uti patet ex *Cent. 3. Miſc. nat. curioſ. obſerv.* 117. *Dec. 3. An. 3. obſer.* 161. *it. obſerv.* 65. *Pezoldi obſ.* 77. nec non *Boneti Sepulchreto*. Neque rationem difficile eſt invenire, ſiquidem retardato ſanguinis per pulmones motu, is regurgitans ad venarum ſyſtema, ibi tardius movetur atque ſubſiſtit; unde ſeri in partibus inferioribus, per quas ſemper aſcenſus ſanguinis, quia perpendicularis, difficilis eſt, ſeceſſio fit, magnaque collectio.

§. XVI.

Vel ex hepate. Quin naturalis illa difficilior ſanguinis in hepate, ex vaſe portæ venoſo in venam cavam trajectio, multarum chronicarum paſſionum, & quam maxime hydropis, cauſſa potentiſſima utique cenſetur. Nam ſanguis ex hoc vaſe per connexos eidem canales regurgitans in pancreas, lienem, meſenterium, inteſtina, hæc viſcera multum infarcit tumidaque reddit, & minimos glandularum ductus occludendo, hæc omnia ſcirrhoſa ac dura efficit; quæ etiam viſcerum vitia ſemper fere, facta inſpectione, oculis ſeſe ingerunt, multiſque exemplis comprobantur a *Miſc. nat. cur. Dec. 3. An. 3. obſerv.* 161 *Dec. 2. An. 8. obſ.* 100. *item An. 6. obſ. 73. An. 7. obſ. 187. An. 1. obſerv. 2. An. 5. obſ.* 73 *Dec. 1. An. 6. obſerv. 68. item obſ.* 165. *&* 221. *Hardero obſerv.* 71. *&* 72. *Petr. Pavv. obſerv.* 5. *& obſerv.* 28. *Pezoldo obſerv.* 88. *Bartholino Cent. 3. Hiſt.* 81. *Riverio Cent. 2. obſerv.* 53. *Ruyſchio* in *obſ.* 45. *&* 46. Per indurata ſic & obſtructa vero viſcera, libero ſanguinis curſu præpedito, inducitur ejus ſtagnatio in vena portæ, & inde ſerum ſecedens ad vaſa fertur lymphatica, quæ nimium diſtenta & a tono ſuo dejecta, diducuntur in hydatides, (quarum ingens ſæpe copia in diſſectis viſitur,) quæ diſruptæ, illam exitialem ſeri extravaſationem efficiunt.

§. XVII.

Aut uteri vitio. Ratione haud diſſimili hydropis origo ex ſanguinis circulo per uterum, vel ob vaſa, a materia polypoſa aut cruore coagulato varicoſa reddita, vel ob ipſius uteri ſubſtantiæ ſcirrheſcentiam, impeditiori facto. Nam obice ſic poſito, ſub lentiori progreſſu atque ſtagnatione, ſeroſus humor a vinculo diſcedit & copia ac impetu in vaſa lymphatica confluit, eorum latera ampliat, ut interjecta valvulis ſpatia in hydatides abeant, quæ tandem divelluntur & contentum humorem effundunt: quæ exempla paſſim in obſervatis medicis & maxime in *Miſc. nat. cur. Dec. 2. An. 9. obſ.* 99. nec non apud *Harderum in apiario obſ. 87. Veſalium lib. 5 de corp. human. fabrica cap. 9. & Mauritium Cordæum Comment. in lib. 1. Hippocrat. de morb. mulier.* conſignata reperiuntur.

§. XVIII.

In cachecticis & hecticis aliis morbis ſuperveniens. Præterea ſæpiſſime mors in cachecticis, tabidis & diuturna lenta ac hectica febre detentis, ex ingenti abſceſſu interno rupto natales trahit. Effuſum enim fœtidiſſimum pus, non modo viſcus, cui inſidet penitus conſumit, ſed & vicinas quas tangit partes labe inficit atque corrumpit, ſimul quoque fœtore ſuo tenuiſſimum illud fluidum, quod fibris vim motricem confert, admixtione ſua contaminat; unde verum *Hippocratis* effatum *Sect. 7. aph. 8. ex tuberculi intus ruptione exſolutio, vomitus & ani-*

ma

ma deliquium fit. Occupant autem ejuſmodi abſceſſus maxime meſenterium, hepar, uterum ac renes, ac pariter fiunt ab intercepto, propter inſuperabiles obſtructiones & compreſſiones vaſorum viſcerumque ſcirrhoſitates, libero ſanguinis circulo, unde cruor ſtaſin concipiens vaſorum tunicas perforat, ac cavitates ſibi efformans, tandem in pus fœtidum convertitur. Junguntur his abſceſſibus, teſtes obſervatione anatomica, plerumque tumores atque duri ſcirrhi, prout fidem facit *Paræus lib. 23. cap. 36.* exemplo feminæ, cujus meſenterium penitus ſcirrhoſum obſervavit, tantæ molis, ut libras decem cum dimidia pondere æquaret, adhæreſcentibus quamplurimis abſceſſibus, ſua quoque cyſtide incluſo. Pari ratione *Hildanus Cent. 1. obſerv. 7.* meminit puellæ, cujus meſenterium tumoribus duris ſcirrhoſis & ſteatomatibus refertum fuit, præcipue circa venas, quæ ad portam tendunt. Et *Coiterus obſerv. anatom.* in hydropico tumorem & magnam colluviem puris fœtidi, quod hepar putredine infecerat, animadvertit. Et quæ plures huc referendæ obſervationes memoriæ proditæ ſunt in *VVarthoni tract. de glandul. pag. 50. Raygeri obſerv. & Miſc. natur. curioſ. Dec. 3. An. 3. obſ. 73. & 131.* Speciatim de iis abſceſſibus quæ renes & hepar occuparunt conſulimerentur, *Miſc. nat. curioſ. Dec. 1. An. 4. obſerv. 114. Dec. 3. An. 3. obſer. 72. Hildanus Cent. 2. obſerv. 39.* nec non *Harderus obſerv. 76.* Frequentius tamen abſceſſus in muſculis abdominis, præſertim a cauſſa externa reſidet, quo interius rupto, mors utplurimum ſequitur, de quo digna ſunt quæ evolvantur in *Miſc. natur. curioſ. Dec. 2. An. 1. obſ. 88. Hildano Cent. 2. obſ. 37. Riverio Cent. 1. obſ. 92.* Quod vero apoſtema mortem inferat, cauſſa ſubeſt, quia febre lenta, quæ abſceſſus nunquam non ſtipat, omnes paulatim vires exhauriuntur, & tota humorum maſſa ſucceſſive in excrementa reſolvitur ac conſumitur.

§. XIX.

Qui ex calculo renum & veſicæ moriuntur, hos non minus corruptio putredinoſa, vitali moventi inſenſiſſima, necat. Nam ſi quando calculus in veſica vel urethere hæret, efficit, ut colatum per renale cribrum ſerum ſalſum immane quantum & uretheres & renes diſtendat, qua vehementi diſtenſione & vaſorum compreſſione, renum ſubſtantia inflammatur atque in abſceſſum vel putrilaginem, qua penitus tandem exeduntur ac conſumuntur, concedit. De hoc frequentiſſima apud obſervatores eſt mentio, e quibus adduxiſſe ſufficiet, *Miſc. nat. cur. Dec. 2. An. 8. obſ. 53. An. 2. obſ. 13. Dec. 1. An. 2. obſ. 81. An. 4. 23. Bartholini hiſt. 35. Cent. 3. cent. 1. Petr. Paw. obſ. 3. Verzaſchę obſ. 2. Fernelium de part. morb & ſymptomat. lib. 6. c. 12. pag. 316. Riolanum lib. 2. cap. 29. Tulpium lib. 3. obſ. cap. 6. Pancirollum Pentecoſt. quart. obſ. 31.*

§. XX.

Inſuper compluries in iis, qui ex calculi tormentis & iſchuria diem obierunt, ventriculi inflammationem, ex ſuis ſignis dignoſcendam, nec non epilepticas convulſiones ſupervenientes, animadvertimus, procul omni dubio ob atrociſſimos ſpaſmos in ventriculum, vel ipſum caput, per conſenſum derivatos. Nam licet in iis quas perluſtravi obſervationibus, parum hujus phænomeni mentionem invenerim, ſed ſectores plerumq; reperto calculo, tanquam mortis cauſſa, aliarum partium inſpectionem ſupervacaneam crediderint; nullus tamen dubito, quin, ſi in diſſectione cadaverum etiam ventriculi & inteſtinorum conſtitutio curatius inveſtigetur, proximior ibi, maxime in ſenibus & debilitatis, mortis cauſſa, inflammatio nempe & ſphacelatio, ſit comparitura. *An inteſtinorum ſphacelum ex conſenſu.*

§. XXI.

Eadem ventriculi & inteſtinorum inflammatio & ſphacelatio, qua ple-

rique, qui morbis acutis & malignis decedunt, item ex veneno, vel validiori pharmaco, nec non peſte, morbo Hungarico, dyſenteria, colica vel iliaca paſſione, aut acuta vel omni alia febre ſuccumbunt, tanquam præſentiſſima mortis cauſſa, in diſſectis reperitur. Etenim in nullis certe corporis partibus, inflammatio vel ſphacelatio periculoſior eſt, quam in iis, quæ nervoſæ ac membranoſæ ſunt texturæ & exquiſitiore ſenſu ac motu gaudent, neque minus cum univerſo nervorum genere conſenſionem alunt: cujus generis ventriculum & totum inteſtinorum canalem eſſe, vix ullus addubitabit. Venena vim ſuam maxime exſerere in ventriculum & vicina tenuia inteſtina, ſphacelo eadem corripiendo, ſectiones & obſervationes paſſim proſtantes luculenter declarant, in cujus confirmationem inſtar omnium allegari meretur *VVepferus* in *tr. de cicuta aquatica*, qui plura experimenta inſtituit, & quæ in animantibus obſervavit, collegit.

§. XXII.

Poſt frigidum potum. Aquæ aut alius liquoris frigidum potum, corpori calefacto copioſe ingeſtum, vel brevi mortem, vel alias ad mortem tendentes afflictiones invehere, res certæ, quotidianæ & indubitatæ experientiæ eſt. Neque alia tam ſubitæ ac funeſtæ cataſtrophes ſuppetit ratio, quam quod frigidus potus celeriter ipſum ſanguinem in vaſis ventriculi inteſtinorum coagulet ac in circulari motu ſiſtat, unde, niſi mature diſcutiatur, ut in ſphacelum concedat, neceſſe eſt. Digna eſt, quæ hic interſeratur obſervatio, quam ante aliquot annos notavi. Princeps erat excelſa non minus indole, quam corporis forma gratioſiſſimus, ſanguine & ſuccis redundans, obeſior paullo, nec tum vigeſimum quintum ætatis annum egreſſus, qui perfecte antea ſanus, quum vehementi motu corpus exæſtuaſſet, ac poſtea liberalem cereviſiæ frigidæ hauſtum ingeſſiſſet, ſimulque frigido & aperto aeri ſeſe iterum expoſuiſſet, mox de languore, horrore, calore intenſiori & vigilia conqueri cœpit. His ſuccedebant atrociora pathemata, impenſa quippe virium proſtratio, lipothymiam erecto tantiſper corpore ſtatim minitans, pulſus languidus, inæqualis & celer micabat, conatus ad vomitum erat perfrequens, anxietas perpetua, tantopere ſubinde increſcens, ut non modo huc & illuc membra agitaret, ſed & in uno loco diu contineri non poſſet, halitum exſpirabat fœtidum, ac die morbi ſeptimo inter maximum ſuorum luctum mortem cum vita commutabat. Concedebatur ſequenti die Medicis facultas corpus aperiendi, eaque inſtituta, ventriculus totus propemodum inflammatus comparuit, ac quod rarum obſervatu, aliquot cochlearia fœtidi & corrupti ſanguinis in ejus cavo. Lien admodum fuit diſtentus, flaccidus, ſanguine lividi coloris refertus & corruptioni tam propinquus, ut ad levem attactum ipſa ſubſtantia ejuſdem diſſolveretur. Totus ſiniſter pulmonis lobus niger deprehenſus eſt, corruptus ac fœtidiſſimus, e quo humor putridus mirifici nidoris in thoracis cavum deſtillarat, tam erodentis indolis, ut ſpongiam qua detergebatur, atro inficeret colore, nec inuſta ei macula ullo artificio poſſet deleri ac elui. Vaſa de reliquo ſanguinea maxima ex parte inanita, ipſumque cor minoris magnitudinis offendebantur. Eundem cum gelido potu in ſenio confectis & viribus orbatis effectum præſtare fructus refrigerantes, ut melones & perſica mala, avidius devoratos, obſervationum medicarum fide conſtat. Nam notum eſt, quam pronus ſenum, quin etiam ſcorbuticorum & imbecillium ſanguis ſit in ſphaceloſam corruptionem, quæ hinc accedente leviſſima ſæpe cauſa, quam facile ſuſcitatur.

§. XXIII.

Quos peſtilentia & febres malignæ tollunt, in his ventriculus & inteſtina

Digitized by Google

In febribus peſtilentialibus & malignis. na nunquam non ſphacelata conſpiciuntur: in quod etiam de omnibus ferme febribus acutis, ardentibus, cholericis, ſemitertianis, variolis aliiſque intelligendum eſt. Ego certe plena teſtari poſſum fide, quod omnes eos, quos ex febre quadam acuta obiiſſe novi, ex inflammatione ventriculi, inteſtinorum, vel meningum ſuperveniente, deceſſiſſe deprehenderim: idque non modo ex ſymptomatibus dijudicavi, ſed ex diſſectionibus, quas adminiſtravi, & de quibus alii fidem mihi fecerunt, compertum habui. Potiſſimum memoratu dignus videtur caſus feminæ annorum 26. ſenſibilioris naturæ, quæ ex vehementi iracundia febre ardente bilioſa, juncta cum crebris alvi dejectionibus, correpta fuerat. Hæc quidem adhibitis congruis remediis, ex ancipiti tantiſper levata videbatur, poſt immenſam vero denuo ex ira animi commotionem, priora non ſolum, ſed pejora etiam redibant pathemata, quæ licet alvi fluxus erumperet, undecima tamen die ægram jugulabant. Diſſecto poſt mortem cadavere, totus inteſtini jejuni & ilei tractus, partim inflammatus, partim ſphacelatus & niger cum fœtore in conſpectum prodiit, luculento indicio, inflammationem inteſtinorum diarrheę quoque in febribus, & in ſphacelum concedentem, mortis eſſe cauſſam. Eandem in his morbis mortis cauſſam teſtatam faciunt conſignatæ paſſim in commentariis medicis hiſtoriæ, ut apud *Foreſtum lib. 6. obſer.* 13. *Diemerbroeckium pag.* 273. *Helmontium pag.* 887. *Bartholinum Cent.* 3. *hiſt.* 68. *Cent.* 5. *obſ.* 4. item *Cent.* 3. *ep.* 92. & 29. *Miſc. nat. curioſ. Dec.* 3. *An.* 3. *obſ.* 100. *Dec.* 1. *An.* 6. *obſ.* 161. *Pezoldum obſ.* 87. *Blancardum obſ.* 67. nec non in *diſſert.* quam ipſe *de inflammatione ventriculi*, ante aliquot annos evulgavi.

§. XXIV.

Diarrhea & dyſenteria. Neque alia internecione diarrhea vel dyſenteria correpti, quam inteſtinorum ſphacelatione, perimuntur, id quod pariter non ſolum ſigna, ſed etiam ſectiones manifeſtant. Laborant vero maxime his in morbis craſſa inteſtina putrida ex ſphacelo corruptione, multiſque ſimul tuberculis obſidentur, fidem facientibus *Miſc. nat. curioſ. Dec.* 2. *An.* 6. *obſerv.* 104. *Act. Haſn. P.* 2. *obſ.* 17. *Platero lib.* 3. *pag.* 821. *Bartholino Cent.* 6. *hiſt.* 2. *Binningero Cent.* 4. *obſ.* 48. Eadem ratione in colica ſpaſmodica vel iliaca paſſione correptis, ex inteſtinorum ſideratione & corruptione mors accedit, uti patet ex *Miſc. nat. cur. Dec.* 2. *An.* 3. *obſ* 63. & 193. *Blancardo anat. pract. Cent.* 5. *obſ.* 2. *Hildano Cent.* 2. *obſ.* 61. *Kerkringio obſ.* 42. *VVilliſio de medic. oper. pag.* 28. Idem fatum ex inteſtinorum ſphacelosa affectione ſubeunt infantes, quos vermes enecant, de quo caſus conſignati in *Act. Haſnienſ. tom.* 2. *pag.* 88. & *Lentilii Miſc. medico-pract. pag.* 365. *colica & ileo.* *in verminibus.*

§. XXV.

In colica quandoque coaleſcunt inteſtina. Id vero adhuc notatu perquam dignum eſt, quod in iis qui colica ſpaſmodica, vel veneno non adeo præcipiti internecione occidente, aut aliis atrocioribus in inteſtinis tormentis, pereunt, inteſtina plerumque connexa atque mutuo coalita offendantur. Et licet ipſe hanc inteſtinorum præternaturalem concretionem nunquam obſervarim, fidem tamen mihi fecerunt viri, quibus ſæpius corpora his morbis ubi crebro occurrunt defuncta incidendi occaſio fuit; & ſimiles quoque caſus memoriæ proditi a *Rhodio Cent.* 2. *obſ.* 32. *Petr. Pavv. obſerv.* 5. *Bartholino hiſt. anatom. Cent.* 3. *hiſt.* 6. *Hæchſtettero Dec.* 2. *caſ.* 6. *Miſc. nat. curioſ. Dec.* 2. *An.* 7. *obſ.* 15. Cauſſa hujus peculiaris phænomeni vix alia poterit ſuppeditari, quam quod ſerum ex inteſtinorum tunicis glanduloſis & vaſculis minimis ſub arctis illis ſpaſmis exprimatur, quod avolantibus fluidis tenerioribus partibus, glutinoſum & tenax redditum, illam coaleſcentiam efficit, haud ſecus ac ſu-

ſuperius de coalitu pulmonum cum pleura & contiguis partibus, in pectoris affectibus, meminimus.

§. XXVI.

Puerperi & infantibus

Accedunt puerperæ febre inflammatoria pereuntes. Has ſimili ratione uteri ſphacelo tolli, & ſymptomata in iis obvia, & ſectiones poſt mortem adminiſtratæ, commonſtrant, cujus generis plures continentur in *Miſc. nat.cur. Dec.2. An.2.obſ.85. An.4.obſ. 195. Dec.1. An.4.obſ.94. Dec.3. An.1. obſ.22. An.3.obſ.123.* Infantes deniq; puſillos & uberibus adhuc victitantes, ex torminibus ventris, nec non epilepticis convulſionibus, ab acrimonia humorum cauſtica, abripi, res vulgo notiſſima eſt. Neque dubium eſt, quin etiam in his, inteſtina, e quibus non raro antequam exſpirant, nigra ſecedunt, ſphacelata in diſſectionibus reperiantur, modo frequentius a Medicis corporum infantilium & omnis ætatis examinatorum diſſectio inſtitueretur & a cognatis concederetur.

§. XXVII.

Mortis non cum morbi cauſſa confundenda.

Hæc itaque ſunt obſervata, quæ per cadaverum ſectiones, tanquam vere interitus in morbis cauſſæ, innoteſcunt. Monendum tamen eſt, id quam maxime hoc in negotio eſſe vitandum, ne mortis cauſſæ cum morbornm cauſſis perperam confundantur, quod certe ſæpiſſime animadvertimus. Id enim quamplurimis medentum in more poſitum eſt, ut ægro periculoſo ex morbo decedente, cadaveris inciſionem ſuadeant, & inventis ſub ea internis partibus ſphacelatis atque corruptis, adſtantibus mortiferam labem monſtrent, ſpecioſe differentes, jam defunctum, ob tam ingentem & immedicabilem læſionem, nullo plane modo ſervari potuiſſe ac perſanari. At vero hi graviſſimum admittunt errorem, ac morbis cauſſam apertiſſima fallacia, pro morbi cauſſa venditant, quum potius id in quæſtione ſit: annon ipſæ hæ quæ mortem induxerunt cauſſæ, convenientibus & tempeſtive adhibitis auxiliis præſcindi potuiſſent atque averti. Sed hæc Medicorum techna, quæ ignaris ſpecioſum fucum faciunt, & famæ ſervientes, delicta, ſi quæ forſan in medicatione commiſerunt callide atque aſtute obvelare ſtudent.

§. XXVIII.

Qua ratione hæ cauſſæ removendæ, & quidem extravaſationes.

Jam perſpectis ſic adæquatis exitii cauſſis; id utique in futurum uſum inde eliciendum erit Medico: ut ejuſmodi medendi rationem ineat, qua eaſdem opportune prima in herba ſubmoveat & averruncet. Scilicet ſtagnationes, ſtaſes & extravaſationes ſanguinis atque humorum in capite præcipitem afferunt interitum, plerumque vero a nimia congeſtione ſanguinis, ab extremis & inferioribus partibus per ſpaſmos ad caput, maxime in plethoricis facta, ſubnaſcuntur, quæ eo gravior eſt eoque facilius contingit, quo magis ipſum caput a cauſſis antecedentibus fuit debilitatum. Quamobrem prudentis atque periti eſt Medici, impetum & accumulationem humorum a capite arcere ac divertere, id quod commodiſſime convenienti ſanguinis miſſione in inferiori corporis regione, pediluviis, clyſteribus emollientibus, alvum leniter ducentibus & antiſpaſmodicis ac carminativis perfici poteſt, cavendo omnia vaporoſa medicamenta, ſpirituoſa, abſynthiaca, ac interdicendo refrigerationes, animi affectus, impenſas medicationes & inebriationes, omniaque quæ caput infirmare ullo modo poſſunt.

§. XXIX.

Polyporum generatio.

Deinceps polypi multarum chronicarum, gravium ac lethalium afflictionum cauſſam conſtituunt, quorum vero ea eſt ratio, ut ulla ope aut medicina tolli poſſint iterumque diſſolvi, & hinc Medicus in eorundem medela id tantum agere debet, ut vel mature eorum generationem impediat, vel ſi jam adfuerint, incrementum præſcindat. Jam vero experientia confirmamur, polyporum generatio·

ratione admodum accommodos atque obnoxios eſſe eos, qui otio indulgent, ſpongioſi habitus ſunt, venas gerunt exiliores, ac vel nimis calidis eſculentis & potulentis, vel etiam acidorum liberaliori uſu, tenuiorem aqueam partem, quæ ſanguinis fluiditatem conciliat ejuſque motum inteſtinum cuſtodit, abſumunt, hiſque ſimul efficiunt, ut craſſiores terreſtres moleculæ e fluidi ſinu diſcedant atque concreſcant. Quare injungenda utique exacta vitæ victuſque ratio, & ejuſmodi diætetica maxime præſidia commendanda, quæ vitioſam hanc ſanguinis diſpoſitionem corrigunt ac tollunt, inter quæ principem merito obtinent locum, motus & exercitatio corporis cum aeris mutatione, potus tenuis, nec non conveniens aquarum mineralium uſus, præſertim earum, quæ temperatiores indole & ſal alcali evehunt, ad diſſolvendas fibroſas ad concretionem pronas in ſanguine partes, accommodatiſſimum.

§. XXX.

Viſcerum corruptiones. Porro, quia illæ in morbis diuturnis obviæ viſcerum indurationes, corruptiones, ulcerationes & abſceſſus, nonniſi a ſtagnatione & quiete humorum circumagendorum natales ducunt, tutiori longe & certiori ratione hæc pariter mala præcaventur, quam perſanantur; cui fini obtinendo identidem quam maxime inſerviunt, depromta ex diæta & bono vitæ regimine ſubſidia. Temperies quippe & mediocritas in rebus ſic dictis non naturalibus, eſt efficaciſſimum auxilium, quo & corporis integritas ſervatur & morborum cauſſæ averruncantur: omne autem nimium, peritiſſimo *Hippocratis* effato, naturæ inimicum, dum ſanitatem labefactat, ac deſtruendo humorum vitales in corpore motus, cauſſas morborum præparat atque ingignit. Potiſſimum ad chronicorum morborum geneſin faciunt nimia velocitas, otium atque deſidia, animi mœror, aer denſus, humidus, impurus minuſque elaſticus, potus intemperatior, cibi inſalubres ſemiputridi, quæ omnia ea propter ſummo evitare debet ſtudio is, qui corpus a gravi vel plane lethifera labe immune præſtare nititur.

§. XXXI.

In acutis vero morbis, qui inflammatione, eaque in ſphacelum concedente, necant; ſumma opus eſt prudentia, quo in eorundem curatione omnia ea evitentur, quæ inflammatoriam ſtaſin ipſamque putredinem conciliare poſſunt. Nam profecto, ſi in ullo, certe in acuto, qui præcipitis eſt periculi morbo, perquam leves etiam commiſſi errores, tam perniciales ſunt effectus, ut in ſummum diſcrimen ægros adducant, præſertim ſi jam per aliquot dies ſymptomatum vehementia continuo æſtu & aſſidua vigilia corpus exhauſtum vireſque infirmatæ fuerint. *Inflammationes & ſphacelationes.* Compluries certe obſervavi, a ſitu paullo diutius erecto, ab improvida linteminum mutatione, a pedum refrigeratione, ab ira, timore vel terrore incuſſo, a potu ſpirituoſo, nimis calido, ab aſſumto vino, a cibo etiam morbo declinante largius ingeſto, multo magis a medicamenro nimis calido opiato, purgante ant clyſtere acriori, omnia in pejus mutata & lethiferam contractam fuiſſe inflammationem. Hinc licet ipſa natura acutas has & difficillimas paſſiones quam optime ſanet; verumtamen quia plurimæ dantur cauſſæ, quæ naturam in opere ſuo impedire, turbare & motus ſalutares pervertere poſſunt, Medici, ceu naturæ miniſtri eſt, omnes has cauſſas probe tenere perſpectas modiſque declinare omnibus; unde etiam præſentia ſua decumbentibus crebro adeſſe debet, ne vel ipſi, vel adſtantes, damnum procurent; id quod ſapienter etiam præcipit *Hippocrates Sect.* 1. *aphoriſm.* 1. *oportet*, inquiens, *non ſolum ſeipſum exhibere quæ decent facientem, ſed*

Digitized by Google

etiam ægrotum, & præſentes, & quæ externa ſunt.

§. XXXII.

Mortis naturalis cauſſa quæ?

Non autem alienum erit, ſi huic de generatione mortis in morbis diſquiſitioni, nonnulla de vera inevitabilis omnibus moriendi neceſſitatis cauſſa, ſubnectamus. Hanc omnibus ex æquo incumbere nemo non novit; in quo vero ejus genuina & adæquata ratio poſita ſit, tantum non omnes & Medicorum & Philoſophorum libri ſicco plane prætereunt pede. Ego vero *in Medicinæ rationalis ſyſtematicæ Tom. 1. pag. 62. ſeq.* nec non *Tom. 2. pag. 54. ſeq* in mortis naturalis genuinam cauſſam inquirens, eandem non tam in fluidarum, quam potius ſolidarum corporis noſtri partium depravata conſtitutione, fibrarum nempe & membranarum increſcente cum ætate, craſſitie, duritie & compactiore textura conſtituendam eſſe, primus fere merito aſſerui. Nam quia temporis diuturnitate cartilagines in oſſa denſantur, hæc magis magiſque indurantur, tendines cum fibris muſculoſis obrigeſcunt, omniumque annoſiorum animantium carnes longe ſolidiores & compactiores ſunt quam juniorum, ac proinde coctione ægrius molleſcunt, nullum etiam dubium eſt, quin tunicæ vaſorum, e quibus corpus penitus coagmentatum eſt, craſſeſcant, alvei canalium his anguſtentur, occludantur, ut minimi eorundem demum concidant, ac nihil plane fluidi tranſmittant. Hoc autem ſi contigerit, intercipitur non ſolum vitalis ille humorum per univerſum corpus circulus, ſed etiam ſecretiones cum excretionibus per minimos tubulos non rite perficiuntur, ſucci vitales ſpiſſeſcunt & ſordeſcunt, vires concidunt, digeſtio perit, nutritio deficit, & ſic ſenſim ſenſimque ad morbos paratur aditus, ipſaque mors obrepit.

§. XXXIII.

Et quomodo diu arcenda.

Quod ſi itaque vita diutius conſervanda & ſenectus a familiaribus ipſi morboſis inſultibus vindicanda, eo quam maxime in vitæ victuſque ratione dirigendum eſt conſilium, quo partes ſolidæ flexiles, canales patuli & humores fluxiles, tenues ac puri ſerventur. Hinc evitanda merito omnia qualitate & quantitate exceſſiva, ſenili corpori infenſiſſima, omnia acida, adſtringentia, ſalſa, cibi nimii flatulenti, duri, difficilis concoctionis, præſertim ex mari deſumti, potus nimium ſpirituoſus, frigidus & craſſus, otioſa quies, frigus, patheticæ animi impenſiores commotiones, veneris intempeſtivum exercitium, diuturna vigilia, exceſſiva corporis agitatio, aer vappidus, impurus ac nubilus. Viciſſim temperiei & moderationi in rebus ſic dictis externis non naturalibus ſolicite ſtudendum, animus ad hilaritatem & tranquillitatem componendus, cibus paucus, mollis & facilis concoctu cum potu tenui & expedite tranſeunte uſurpandus, vinum moderate, non acidum, ſed dulce & ſpirituoſum bibendum, juſcula analeptica ſorbillanda, balnea & pediluvia ſubinde admittenda, venæſectio crebrior, ſed parca inſtituenda, corpus moderate exercendum & in aere puro ſereno, rurali maxime, commorandum, corpus ſubinde blando calore fovendum, alvus nonnunquam clementer ſubducenda, & quæ plura eundem in finem præcepta in diſſertatione, *de tuenda ſenum valetudine*, tradidimus.

§. XXXIV.

Lethiferarum læſionum ratio.

Neque poſtremo alia, quam in morbis & ex naturali neceſſitate, ratione, motuum nempe vitalium, tam in ſolidis ſyſtaltici & diaſtaltici, quam in fluidis circulatorii & progreſſivi, plenaria deſtructione atque extinctione, mors a gravi per violentas cauſſas externas læſione evenit. Nimirum pleræque mortiferæ

per

Digitized by Google

per externam quandam vim illatæ læſiones, enormi ſanguinis profuſione atque extravaſatione trucidant, dum, ex ſauciatis tam in, quam extra ampliſſima corporis viſcera; majoribus vaſis, cruor nulla ope compeſcendus manat, & demum cum viribus vita, exhauſto penitus liquore vitali, concidit. Aliæ lethales violationes ita ſunt comparatæ, ut vitalem illum ſyſtoles atque diaſtoles motum extinguat, hinc ſi cor ampliore vulnere ſauciatur, illico exanimatur læſus, non ſolum ob extravaſationem, ſed maxime quod circularis ſanguinis progreſſus, pereunte in corde, tanquam centro, recipiente & expellente motu, ſiſtatur atque ceſſet. Idem fit, quando principium nervorum, quod in medulla oblongata cerebri eſt, ſive per vulnerationem, aut ab incumbente gravius humore, oſtenſam patitur, eo quod ſufficiens liquidi nervei influxus, a quo motus cordi & vaſorum contractorius & relaxatorius ad vitam neceſſarius, dependet, intercipitur penituſque aboletur. Aliæ denique inflictæ vulnerationes putredinem ſphaceloſam & corruptionem poſt ſe trahunt, eademque latius ſerpente ipſoſque vitales ſuccos contaminante lethum inferunt ægrumque lente conficiunt. Ac in his omnium abſolutæ læthalis læſionum ratio fundata eſt & continetur.

S E-

SECTIO II.

DE

METHODO, ORDINE

Et Legibus medendi, tam Naturæ, quam Artis.

NEC NON

De Remediis, Eorum quatuor generibus, Operandi & recte applicandi modi, una cum cautelis, Obſervationibus & medicamentis compoſitis ſelectiſſimis.

CAPUT I.

DE OPTIMA NATURÆ

Morbis Medendi Methodo.

§. I.

Natura ſola ſæpe morbos ſanat.

QUod plurimi, præſertim ex plebeiis, ruſticis & qui ſimplici ac populari victu fruuntur, & tranquillioris quoque ab intemperantia affectuum vacui ſunt animi, a febribus acutis, etiam gravioribus, peſtilentibus, malignis, ſine omni medicamento & ſine ſingulari artificioſa Medici ope, ſola abſtinentia & quiete, qualicunque evitatione nimiarum refrigerationum, tutius & felicius, ſolius naturæ, qua pollent energia, robore ac viribus ſponte liberentur, & tutius, felicius ac certius, quam multi alii, divites quoque & Magnates, qui famigeratiſſimis Medicis eorumque pretioſis arcanis utuntur, convaleſcant, tam evidens & notum eſt, ut nulla plane egeat probatione. Quin ad unum fere omnes ex antiquiſſimis & recentioribus Medicis in eo conſentiunt & cum *Hippocrate lib. 6. epid.* 5. fatentur: quod natura optima ſit morborum medicatrix, quæ ſuis viribus uſu, juxta *Galenum*, noxia e corpore expellat & utilia ſalutis cauſſa retineat, ut ſine ejus auxilio etiam Medicus nihil ſolidi pręſtare poſſit.

§. II.

Quid per eã intelligãt Veteres.

Quid vero per hanc naturam, quæ tam efficaciter vitam, & ſanitatem tuetur, hominemque a præſente mortis & morborum periculo defendit ac liberat; intelligendum ſit, ob cura inde ab omni ævo fuit quęſtio, quam maxime tamen evolvenda. Veteres, quorum ſapientia in phyſicis plus inanibus nominibus, quam rebus & veris cauſſis occupabatur, naturam corporis humani dixerunt omnis motus in eo principium & cauſſam: qua vero definitio-

ne

Digitized by Google

ne nihil aliud egerunt, quam ut id quod in quæſtione erat repeterent, ſive idem per idem explicarent. Quidam non incelebres noſtri ævi viri paullo preſſius naturæ vocem expoſituri, perhibent: omnium actuum, tam mentalium, moralium, idealium, quam phyſicorum & mechanicorum in corpore noſtro, unam & primam cauſſam, unum agens & principium eſſe, nempe animam, ratione & interna cog nitione inſtructam, omneſq; motus ad certum finem & ſalutem corporis dirigentem. Hanc, quando vitaliter agat, id eſt, motus ad vitam conſervandam adminiſtret, naturam appellandam; quæ quidem non actu & contractu quodam phyſico, abſolutæ neceſſitatis, ſed tantum morali quadam cauſſarum nocentium & læſionum imminentium æſtimatione, motus ad eas removendas ac ejiciendas corpore, quamvis ſæpius erronee, inſtituat, adeoque omnes hos motus & conatus, quum in ſalutarem finem, nempe conſervationem corporis tendant, in ſe & ſua natura ſemper bonos & ſalutares eſſe, eamque ob cauſſam perperam noxios & morboſos a vulgo Medicorum haberi.

Et quidã recentiores.

§. III.

Actus vero in corpore triplices.

Nova hæc eſt ac ingenioſe excogitata hypotheſis, quam tamen examini ſubjicere & pluribus ac evidentibus argumentis infirmare jam nec loci eſt, nec noſtri inſtituti, inprimis quum etiam jam de eadem abunde in *Medicinæ* hujus *ſyſtematicæ tom.* 1. a nobis actum, & alii quoque, quos inter eminet D. *Burchardus*, Profeſſor Roſtochienſis celeberrimus, in *tr. de principio movente primo in animatis*, id docte ſatis & ſolide præſtiterint. Id ſaltem hoc loco monendum eſſe duxi: quod triplices in homine obſerventur actus, in ſe & ſua natura diſtinctiſſimi, nempe mentales, quæ intellectu & voluntate abſolvuntur, ac homini proprii ſunt, ideales, qui in receptione idearum ex objectis & inde mergente certa ſenſatione & perceptione fiunt, quos cum brutis animantibus communes habemus, & denique actus pure phyſici, ſive motus, qui ex operatione & mutua actione rerum corporearum reſultant, & pro diverſa ſtructura, ſive nexu, diſpoſitione, magnitudine & figura ſolidorum & fluidorum, certo numero, ordine & fine etiam eveniunt, ac a Philoſophis dicuntur mechanici, & neque principium illud quod ideas format, ſed vim motricem, quæ omnibus rebus corporeis eſſentialis eſt, varie modificatam, pro cauſſa vera, proxima & immediata agnoſcunt. Et tales actus phyſici ſunt verum Medici & Medicinæ objectum, eo quod vita, ſanitas, læſio actionum, ſive morbus, eorum extinctio, ſive mors, præſervatio & reſtitutio a morbis, item vis & virtus rerum quæ nocent & proſunt corpori humano, ab his primo, proxime & immediate dependent, utut non negari poſſit, ex divina commercii & conſortii lege, quam ſummus opifex inter actiones vitales, ſenſuales & mentales ſancivit, cogitationes ac phantaſias hominis limitatam & determinatam quandam habere potentiam, actus iſtos pure phyſicos, non cauſſaliter efficiendi, ſed potius turbandi & quadantenus diſponendi.

Ex his mechanica Medicinæ objectũ.

§. IV.

Horum motuũ œconomia natura.

Ut itaque paullo clarius, & ſpecialius mentem noſtram promamus, per naturam corporis humani, quæ ſecundum *Hippocratem* omnis ſermonis & ratiocinationis in Medicina principium eſſe debet, nihil aliud intelligimus, quam progreſſivum & in circulum abeuntem ſanguinis & omnis generis humorum motum, a cordis & vaſorum, quibus fluida continentur, aliorumque ſolidorum motu contractorio & dilatatorio reciproco, dependentem, quo ſolidorum & fluidorum decenti motu, tam partium utilium & qui in uſum retineri debent, continua ſecretio, quam etiam variæ indolis inutilium, per convenientia emunctoria & cribra excretio perficitur. His motibus recte & ordine ſuccedentibus,

Digitized by Google

tibus, vita & integritas corporis conſervatur ac morbidæ læſiones arceantur, iiſdemque inordinate ſe habentibus, partium & actionum læſiones, ſive morbi oriuntur, quorum ſanatio illis in ordinem per convenientia auxilia redactis, evenit atque conficitur. Hic autem activus, vegetus ſyſtoles & conſtrictionis ſolidorum motus, tanquam vera cauſſa, quæ recte dici poteſt anima actionum vitalium, non a principio quodam ſpirituali, morali & metaphiſico, ſed partim a ſolidorum & vaſorum ſtructura organica & virtute elaſtica, partim a fluidi tenuiſſimi, magna potentia movendi inſtructi, ac in ſanguine arterioſo & nervis contenti, in motrices omnis generis partes maxime tubuloſas influxu dependet.

§. V.

Methodus naturæ in cauſſarum remotione conſiſtit.

Jam quum clariſſime conſtet, quid ſit natura illa corporis conſervatrix & medicatrix; nunc diſpiciendum erit, qua methodo, qua via, hæc ipſa natura, cujus plane mirabilis in liberando corpus a præſentibus morbi & mortis periculis vis eſt ac energia, hoc ſolenne negotium perficiat. Nam certe cognitio hujus methodi, qua natura, quæ infinite ſapientem architectum pro auctore habet, utitur, merito vera ac firma cynoſura eſt artis medicæ, quæ ſecundum hanc leges & regulas ſuas medendi conſtruere debet, ut naturam recte agentem non turbet, vel pervertat, ſed potius ſequatur & imitetur, vel deficientem & impeditam adjuvet atque in ordinem reducat. Palmarium vero momentum, in quo methodus & ordo, tam naturæ, quam artis in medendo, quam maxime conveniunt, in eo verſatur, quod utroque cauſſę morborum, quæ œconomiam motuum ſecundum naturam turbant & corrumpunt, removeantur atque corpore ejiciantur. Hinc recte docet *Galenus lib.* I. *method. medend.* perfectam curationem a cauſſis exordiri. Et ex *Celſi* mente is recte curat, quem cauſſæ origo non fallit; quia cauſſæ inveſtigatio ejuſque primordia & occaſio, in affectionis, & remediorum cognitionem ampliſſimam deducunt. Idem confirmat *Fernelius lib.* I. *cap.* 4. *method. med.* aſſerens: morbos abſque cauſſarum præcognitione, nec præcaveri, nec feliciter curari poſſe.

§. VI.

Cauſſæ quæ ſint?

Quod ſi itaque ſola natura ſponte & ſuis viribus uſa, ſine ope & arte Medici & ſine pharmacorum apparatu, morbos ſubinde ſanat, idque cauſſas morborum penitus removendo præſtat, jure meritoque quæritur: quænam ſint illæ morborum cauſſæ, & quomodo, quo ordine ac methodo eædem a natura vincantur ac ſubmoveantur. In hac autem decidenda tenendum eſt: quod ſicuti, uti jam monuimus, ad conſervationem corporis nihil magis neceſſarium, quam motus tam progreſſivus, quam excretorius: ita nihil naturæ infeſtius, & ad deſtructionem invehendam aptius, quam ſanguinis & humorum quies, ſtagnatio, ſtaſis, extravaſatio, vaſorum occluſio, ſordium retentio & viſcerum induratio. Hæ enim efficaciſſimę ſunt cauſſæ ad inducendos motus febriles, ſpaſmodicos & convulſivos, quibus maxime motuum morboſorum apparatus continetur, hæ quoque putredinem, quæ & mixtioni & ſtructurę ſolidorum infenſiſſima eſt, inferunt, quam recentiores Medicorum malignitatis nomine inſigniunt.

§. VII.

Ad eas removendas inſervit motus fluidorum & ſolidorum.

Has igitur morbiferas cauſſas ſubigere ac removere debet natura, ſi officio ſuo recte perſungi velit. Ad hoc vero exſequendum non convenientius ac efficacius excogitari poterit medium, ipſo motu, tam ſolidorum, quam fluidorum, auctiori facto. Hujus enim indoles & præcipua virtus eſt, ut humores ſubſiſtentes eorumque ſtaſes & ſtagnationes concutere, latibulis extundere, reſolvere, iterum in motum ciere & ſic obſtructiones vaſorum reſerare poſſit. Hic quoque mo-

motus ſpiſſos, immobiles impactoſque humores fluxiles ac progreſſus idoneos reddit, pariterque copia delinquentes ſuccos ipſumq; ſanguinem per congrua loca exonerandos, nec non excrementitios, ſeroſos, ſalſos per diverſi generis emunctoria proſcribendos, quam maxime idoneus eſt, bilioſos quidem & viſcidos per alvi ſeceſſum, ſalſos aquoſos per urinam & ſubtiliores aqueas ſalino-ſulphureas ſordes per univerſale cutis emunctorium exonerando.

§. VIII.

Qui anticus ſpaſmus & morbos facit & eos ſolvit.

Jam vero memoratu admodum dignum eſt, omnem morbificam cauſſam, ſive quantitate ſeu mole, ſive intemperie & activitate infenſa ſit, principaliter actione ſua afficere partes ſubtiliori motu & ſenſu præditas, quales nervoſo-membranaceæ & muſculoſæ ſunt, & ex illius maxime compoſiti omnes canales & tubuli qui fluida vehunt & motu ſyſtoles atque diaſtoles pollent, quos moleſte vel diſtendit & comprimit, vel lancinat, irritat aut erodit, quod dum efficit, vigore legis mechanicæ microcoſmicæ, moleſta quædã ſpaſtica tractoria motio, ſive reactio, univerſum ſæpe ſyſtema partium nervoſarum, & fibroſarum in ſimilem motum per conſenſum abripiens, ſuſcitatur, quæ ſpaſtica motricium, muſculoſarum & nervearum partium conſtrictio, evidentem, primam & proximam motuum morboſorum cauſſam unice conſtituit atque abſolvit. Hæc quippe eſt, quæ omnibus motibus, qui alias ſecundum naturam ordinate fiunt, turbandis & pervertendis apta eſt, hæc functiones partium lædendi ac invertendi potentia pollet, & ex hac omnium in morbis obviorum ſymptomatum origo merito petenda eſt. Quod vero mirandum, idem hic ſpaſticus motus, eſt inſtrumentum ac medium, quo natura utiliſſime utitur ad ipſam morbi cauſſam, quæ motus hos morboſos concitat, ſuperandam ac præſcindendam, ut adeo infinita ſummi architecti ſapientia & providentia in conſtruenda corporis humani machina merito admiranda ſit, qua factum, ut morboſi motus ſubinde remedio ſint, ipſis morborum cauſſis corrigendis ac removendis.

§. IX.

Quotuplex ſit motus hic.

In quo quidem quum magnũ naturæ medicatricis arcanum & res maximi momenti contineatur: ſcopo noſtro quam maxime erit conſentaneum ut mentem noſtram circa hoc negotium paullo clarius exponamus. Videlicet obſervatur, ut paſſim inculcavimus, in omnibus motibus & paroxyſmis ſpaſmus, qui recte primo in univerſalem & particularem, deinde in ſalutarem & pernicioſum diſpecitur. Univerſalis, ſi totum vaſorum genus, præcipue vero cor & arteriarum ac fibrarum ſyſtema affligit, & facta præternaturali in iis conſtrictione, ſyſtoles & diaſtoles intenditur ſanguiniſq; progreſſus acceleratur, febris recte dicitur, cujus pulsuũ frequentia certiſſimus index eſt. Alter particularis, in certis tantum corporis partibus conſiſtit, quas conſtringendo coarctat, ſanguiniſq; liberum progreſſum intercipit, adeoq; inæqualem commeatum efficiendo, ſanguinis copiam ad alias partes minus ſtrictas impetuoſe urget. Potiſſimum ſpaſtica hæc affectio particularis nervoſas & membranaceas partes exagitat, ut ſunt ventriculus cum toto inteſtinorum volumine, in quo ſcenam ſæpe adornat, quod morbus ille ſpaſmodicus, qui mali hyſterici vel hypochondriaci nomine notus, pathomatum & varietate atque atrocia planum facit teſtatumque. Præſto quoq; eſt hic ſpaſmus in omnibus hæmorrhagiis, nimiis ſanguinis ad certa loca congeſtionibus, humorum decubitu, in omnis generis doloribus, cunctis anxietatibus & excretionibus ſuppreſſis. Quod ſi vero hic vehementior ſpaſmus duram matrem, quæ totum cerebrum ac cerebellum involvit ac nervorum omnium immo oſſium membranis ortum præbet, tangit, non modo celerrima fluidi

ner-

Digitized by Google

nervei per totum membranarum & nervorum ſyſtema fit trajectio, ſed & citra voluntatem artus vel ſtringuntur, vel diſtorquentur, aut validiſſime agitantur, & ſic epilepſia, ſive convulſio univerſalis naſcitur, quum contra convulſivi motus ex ſpaſmo membranarum ac nervorum ſpinalis medullæ originem ſortiantur.

§. X.

Qui in iis ad ſalutem Hi ſunt præcipui illi naturæ motus, qui in morborum inſultu vel paroxyſmo nunquam non advertuntur; jam diſquirendum: quinam ex iiſdem ſaluti & cauſſis morborum removendis apti ſint, & quinam viciſſim ad perniciem ipſamque mortem tendant? Salutares itaque eos in morbis motus ac ſpaſmos dicimus, qui ita ſunt comparati, ut cauſſam morborum ſive ſpaſmodicorum motuum auferant, & tam humores ſtaſin vel ſtagnationem concipientes expediant iterumque in motum cieant, quam & acres cauſticos corrigant atque contemperent, ſimulque ad excretionem materiæ peccantis vergant. *qui ad interitũ tẽdant.* Exitioſos vero multumque periculoſos cenſemus eos, qui cutim & omnis generis emunctoria conſtringunt, materiam quæ in vitio eſt ipſumque morbi fomitem intus detinent & ad ima viſcerum ac interiora vitæ penetralia pellunt, neque evacuant. Illos ſanitas, hos mors excipit.

§. XI.

Spaſmi quomodo fiat ſalutares. Ea quidem omnium ſpaſmorum indoles eſt iſque effectus, ut ſanguinem & humores a corporis ambitu ad interiora agant, ac emunctoriorum minimos ductus ſtringendo, evacuationes quodammodo ſufflaminent: nihilominus tamen ſalutares ſæpe fiunt, quando ſcilicet interpoſito certo temporis ſpatio, excernicula antea occluſa laxantur, criſpati tubuli adaperiuntur & poſtea major ſuccorum ad corporis ſuperficiem parteſque externas ſuccedit appulſus, cutanea excretio augetur, ſudor manat, urinæ craſſæ minguntur & alvus bilioſa ac viſcida copioſe dimittit. Et ex his excretionibus, quæ morbos & ſpaſmos certo præſertim tempore ſubſequuntur, ſalutaris effectus & auſpicatus eventus merito dijudicandus, unde etiam Medici eaſdem criticas, ſive morbum judicantes, appellare ſueſcunt. Solent autem hæ ipſæ, ſi cum ſalute contingunt, die maxime impari critico eapropter dicto, ſuccedere, dimidiato ſcilicet ſeptimo, nono, undecimo ac decimo quarto, & his diebus vel ad mortem, vel ad ſalutem morbus concedit. Ubi enim hiſce diebus notabilis ſymptomatum fit remiſſio & evacuationes eveniunt, optima ſalutis eſt ſignificatio: quando vero ſymptomatum atrocia perſiſtit, ſpaſmi urgent nec evacuationes animadvertuntur, graviſſimum imminet diſcrimen, ac mors utplurimum morbum terminare obſervatur. Quare licet plures motuum morboſorum in ſe & ſua natura a norma ac ordine deflectant, dirigente tamen ſic divina in artificioſa ſolidarum & fluidarum machinam noſtram conſtituentium partium diſpoſitione, ſtructura & motibus inde reſultantibus providentia, ſæpiſſime ſunt ſalutares cauſſiſque morborum expugnandis idonei, ipſiſque morbis ſic optime medentur, quo etiam ſenſu recte a Veterum ſapientioribus natura dicta eſt morborum medicatrix.

§. XII.

Natura cauſſã tollẽdo ſanat morbos. Igitur genuina, tuta ac ſaluberrima corpori a ſummo conditore jam inſita methodus, lex ac norma, qua & ſecundum quam ipſa natura morbos percurrat, in eo maxime verſatur, ut a cauſſa morbi, ſive mole, ſive qualitate peccet, ſpaſtici motus in genere vaſculoſo & membranoſo etiam ſuſcitentur, qui ad ipſam cauſſam morbi removendam, vel convenienti tempore eliminandam, tendant. Hi quando ex voto ſuccedunt, ſola natura morbos ſanat & Medicus tantum ſpectatorem agit, quod ſi autem hæc ſola id præſtare nequit, artifex eidem viæ ac methodo inſiſtere, naturam adjuvare, impedimenta tollere, motus moderari,

Digitized by Google

ri, vel intendere, materiam ad congrua loca ducere, ab incongruis divertere, variis debet accommodis remediorum generibus. Ut adeo in eo jam unice omne medentis auxilium, omnis intentio ac ſanandi ratio fundata eſſe & conſiſtere debeat, quo methodum naturæ, ſi in materia ſubſiſtente diſſolvenda atque expedienda, acri emendanda, & temperanda demumq; debito tempore, per convenientia loca expellenda, occupata eſt, obſervet, ſequatur, adjuvet ac in rectam viam ad ſalutarem finem traducat.

§. XIII.

Naturæ proceſſus in febribus acutis.

Sed neceſſarium æque ac utile erit, quo mentem noſtram paullo clarius exponamus & hanc naturæ methodum in variis morbis inveſtigemus, oſtendendo, qua ratione in iiſdem corpus ſæpe a præſentanea noxa vindicet. Ex horum numero potiſſimum ſunt febres, tam acutæ, quam chronicæ. Acutarum quidem pleræque ſunt inflammatoriæ & fixam ſanguinis ſtaſin in tubuloſa partium aut viſcerum ſubſtantia pro cauſſa agnoſcunt, quæ dum ſpaſmum in univerſo genere fibroſo & vaſculoſo ſuſcitat, ſanguinem per totum ſyſtema vaſorum celerius agit & majori copia ad partem affectam appellit, quo fit, ut ſanguis ſubſiſtens & firmius incluſus, ſucceſſive abſtergatur, eluatur, reſolvatur ac in motum redigatur, quod plerumque circa ſeptimum diem contingit. Et ſi tunc ſpaſmus cum omnibus ſymptomatibus etiam ipſa febre remittit, cortex cutis glanduloſus laxatur, exhalatio repetit, ſudor liberius manat, generatæ ſub febrili commotione multæ recrementitiæ ſalino-ſulphureę ſordes, ſolius naturæ beneficio utiliter evacuantur, ipſa febris ex voto ſolvitur, qua certe naturæ methodo plures, præſertim plebeii, ſine ullius Medici ope, ſæpe feliciter, ex febribus inprimis continuis evadunt.

§. XIV.

Medici officium.

Hac naturæ methodus curandi quam maxime Medico monſtrat viam quid in hujus generis febribus facere vel omittere debeat. Lex enim curandi hæc eſt: impactus tubulis ſanguis ſucceſſive & paulatim citatiori ſanguinis appulſus reſolvendus eſt. Ex quo facile colligitur, quia a ſanguinis abundantia, qua nimium vaſa diſtenta ſunt & turgent, impeditur ſanguinis per partem inflammatam liberior tranſpulſus, ut potius exinde major ſanguinis in eadem fiat ſtagnatio ipſaque inflammatio incrementum capiat, tali in caſu nihil præſentius eſſe, quam ſanguinis detractionem provide inſtitutam, partim quo major ſtaſis & inflammatio impediatur, partim etiam ut liberior curſus univerſo ſanguini & tranſpreſſio per partem affectam concilietur. Viciſſim & illud ex prima & principe morbis medendi lege naturæ addiſcimus, non valde nimiam eſſe ſanguinis quantitatem exhauriendam, ſiquidem detracta, nimia ſanguinis copia, non ſufficiens fit ad partem affectam ejus appulſus, quo tamen ſtaſis, quæ cauſſa morbi eſt, diſſolvi debet. Quare graviter ii peccant Medici, qui in febribus inflammatoriis quando ſanguis deficit, repetitas venæſectiones moliuntur, quibus nihil aliud perficiunt, quam ut inflammatam partem celerrime ad ſphacelum perducant. Et dum in minimis & capillaribus vaſculis ſanguis & humores ſtaſin ac inflammationem concipiunt atque ex his ipſis eluendi ſunt, per hæc tamen ſanguis craſſus & denſus difficillime tranſit, facile apparet, ea omnia, quæ humores fluxiles reddunt, quæ diluunt, humectant & immodicum calorem, quo ſerum tenue abſumitur, contemperant, remedia convenientiſſima eſſe: contra omnia, quæ humores incraſſant, quę calorem augent, humidum abſumunt, uti opiata & calidiora ſudorifera, in omni inflammationum genere noxiiſſima eſſe.

§. XV.

In exanthematicis febribus

In acutis graviſſimis febribus, quæ jungi ſolent variolis, morbillis, purpuræ, petechiis, bubonibus peſtilen-

tia-

Quid natura faciat. tialibus, ſerum ſanguinis cauſticum, acre, tenue, in partibus nervoſo-membranaceis, præſertim ventriculo & inteſtinis, acerbas ſpaſticas conſtrictiones, nec non humorum ad varias partes congeſtiones efficit, ſimulque febrem accendit, cujus beneficio ſanguis, a partibus exterioribus ad interiores, ubi materia peccans hæret appellitur, ut copioſioris lymphatici humoris & ſanguinis affluxu materia acris cauſtica temperetur, corrigatur, reſolvatur & apta ad excernendum fiat. Quod ſi naturæ beneficio id feliciter accidit, ſpaſmorum omniumque fere ſymptomatum fit remiſſio, pori & tubuli ſubcutanei relaxantur & ſanguinis ad ſummam cutem & ambitum corporis fit major affluxus, unde materia morbifica cauſtica ibi ſecernitur atque ſub forma exanthematum, puſtularum, bubonum excernitur. Et ſic ſæpe naturæ ſolius beneficio peſtis, variolæ & morbilli citra ſingularem apparatum medicamentorum ſanantur. Nam perſpicuis certe verbis *Sanctorius ſect.* 1. *aph.* 139. confirmat: plebejos magis liberari a peſte, quam divites, qui multis medicamentis utuntur & *Sydenham* in limine *acut. morb.* ita diſſerit: *ipſa peſtis quid obſecro eſt aliud, quam ſymptomatum complicatio, quibus utitur natura ad inſpiratos unacum aere particulas miaſmodes per emunctoria, apoſtematum ſpecie, vel aliarum eruptionum opere, excutiendas.*

§. XVI.

Quid medico faciendum. Quod ſi igitur hac via, natura ſola hos graviſſimos morbos curat, utique etiam Medicus, qui naturæ miniſter audit, huic viæ inſiſtere debet, ſi natura ſola id perficere impeditur. Regula namque exanthematicis hiſce febribus medendi hæc eſt: materia acris, cauſtica, vitalibus partibus inhærens, uberiori ſanguinis & lymphę benignæ appulſu contemperanda eſt, ut apta ad excretionem per ambitum corporis fiat. Ex quo jam conficitur: omnia ea, quæ ad contemperandam materiam acrem faciunt, & quæ ſuccos ſanguini dulces, gelatinoſos, benignos ingenerant, naturæ vacillanti egregie opitulari. Hinc patet, præſtantiſſimum in his morbis uſum eſſe decoctorum, quæ leniunt & demulcent acrimoniam, qualia parari ſolent ex dactylis, ficubus, radice glycyrrhizę, floribus papaveris rhœados, ſemine fœniculi. Patet quoque porro, plane eximium eſſe uſum bezoardicorum, quæ fixioris indolis ſunt & acrimoniæ humorum temperandæ egregie ſerviunt. Neque ex dictis amplius obſcurum eſſe poterit, quam valde graviter & perverſe in curando procedant ii, qui ſtatim ab initio, antequam materia cocta, temperata & ad excluſionem apta reddita fuit, ſudoriferis valentioribus & expellentibus hos morbos tractant, quibus certe nihil aliud efficiunt, quam ut acerbiora ſymptomata ipſumque funeſtum exitum accerſant. Denique ex allatis id quoque pateſcit; quod quum materia per cutem ſit eliminanda, nefarii ſint eorum auſus, qui eo tempore, quo ipſa ad hoc in ſuperficie corporis emunctorium tranſmitti debet; valentiora purgantia, diuretica, aut emetica, vel etiam acida refrigerantia, aut opiata, vel nimia quantitate nitroſa, præſertim in infantili ætate, propinant, aut, corpora liberiori aeri exponunt.

§. XVII.

Febres quoq; intermittentes remedii & præſidii quippiam complectuntur, & haud raro ſine Medici auxilio cum inſigni ſubſequente emolumento diſcedunt. Quum enim contumaces ex iiſdem, ut ſunt quæ autumno, vel hieme accedunt, nec non quartanæ, focum ac fomitem plerumque altius in abdominis viſceribus, hepate, liene vel pancreate conſtitutum habeant, eaque propter corpora ſanguine craſſo farta crebrius infeſtare ſoleant, ac nonnunquam vel ſponte, vel per imprudentem medicationem, in icterum, anaſarcam, aſciten, pedum œdemata, *Febris intermittentis naturalis decurſus.*

aut

Digitized by Google

aut lienis tumorem concedant: nihil certe efficacius magiſq; aptum ad obſtructa & infarta hæc viſcera reſeranda excogitari poterit, quam citatior atque validior ſanguinis ad oppilatos tubulos appulſus ac motus, quo utique ſucci craſſi, & impacti urgentur, latibulis eliduntur iterumque in motum percientur, ut hinc ſolutis obſtructionum repagulis, ipſa febris, vel ſponte ſæpe, vel exigua artis ope, feliciſſime deſinat.

§. XVIII.

Artificis officium. Quia vero graves a ſanguine nimis copioſo & craſſo oppilationes, minus ex voto a ſola natura expediri queunt, ſed potius recurrentibus tam crebro paroxyſmis, ſanguinis maſſa admodum conſumitur, intemperiem calidam bilioſam contrahit, ipſæque vires ſimul exhauriuntur; omnino artificis eſt, optimum naturæ proceſſum opera ſua, quantum fieri poteſt, ſecundare, omniaque auxiliorum genera eo dirigere, quo farcti obſtructione viſcerum meatus reſerentur. Quo pertinet maxime prudens & circumſpectus pro diverſitate corporum uſus ſalium aperientium, ſpiſſos ſuccos colliquantium & abſtergentium, decocta & infuſa ex radicibus & herbis amaris aromaticis incidentibus balſamicis concinnata, accommoda evacuantia, ut ſunt balſamicæ noſtræ pilulæ, item mercurialia rite præparata; quæ omnia debito ordine ac tempore adminiſtrata, utique ad debellandas has contumaces febres & corpus ab imminenti periculo tuendum, præſtantiſſime ſunt efficaciæ. Contra vero nefaria ſane & perverſa rebelles intermittentes ſanandi eſt methodus, qua mox in principio purgantia validiora & emetica, item ſudorifera, opiata & adſtringentia, liberaliori præſertim manu, propinantur; eo quod hoc facto, obſtructiones potius obfirmantur & peſſimæ recidivæ, vel alia longe graviora mala arceſſuntur, quæ nullam ſanationem admittunt.

§. XIX.

Naturæ methodus in lymphaticis febribus. Accedunt arthriticæ, rheumaticæ & catarrhales febres, in quibus maxime peccat ſerum copioſum excrementitium, tenue, ſalſum, quod languescente perſpiratione retentum, & ad interiora, atmoſphæra præſertim a ventis borealibus compreſſa, repulſum, in glanduloſis aſperæ arteriæ vel faucium locis, aut membranis articulorum vel muſculorum hærens, ſpaſticas ibi ſtricturas movet, unde extremorum horripilatio, refrigeratio, laſſitudo corporis gravativa, appetitus proſtratio, alvi conſtrictio, frequentior ad urinam ſtimulus, calor ſub veſperam & noctem auctior, ſternutatio, tuſſis, dolor artuum, ſubſequuntur. Nihilo tamen ſecius ſub hiſce naturæ contrariis ab ambitu ad interiora motibus, ſubſidium latitat atq; remedium; quandoquidem dum ſanguis, & temperatior lympha ad partes ſtimulo ſalino exagitatas largius advehitur, tubuli antea conſtricti ampliantur & materia cauſtica contemperatur, ſive coquitur, atque adeo ad excretionem cum copioſo humore viſcido in tuſſi & coryza, vel ad exhalationem per cutis ſpiracula in arthritide & variis rheumatiſmi ſpeciebus apta redditur. Et hic naturæ proceſſus Medico planius monſtrat, quid in ejuſmodi morbis proſit, vel obſit, & quid ipſi faciendum, vel omittendum. *Et artis eidem lumina.* Prima enim atque palmaria ejus intentio eſſe debet, quo congruis præſidiis, acrem & ſalſam materiam corrigat, altera, ut non priusquam cocta & rite præparata fuerit, ejuſdem ejectionem moliatur, tertia, quo per convenientia loca & emunctoria excretionem proritet, minime vero ad alia incongrua excretoria per improvide adhibita moventia, purgantia aut emetica, pertrahat, vel plane eliminationem, quæ exhalatione perficitur, præpoſtero topicorum, adſtringentium ac repellentium uſu, impediat aut cohibeat.

Digitized by Google

§. XX.

Hæmorrhagiæ in ſalutem a natura inſtituuntur.

Quemadmodum igitur natura febres, cauſſam earundem per motus auctiores ſubigendo ac ejiciendo, ſola ſæpe perſanat: ſic quoque eadem methodo per varii nempe generis excretiones alios morbos & arcet & percurat. Animadvertimus videlicet ſanguinem in vaſis, præſertim in ſexu ſequiori, ætate juvenili, habitu corporis ſpongioſo, molli, vitæ genere delicatiori & quietiori, ſtatis temporibus vel temporum periodis redundare, ſtagnare, & hinc inde in vaſis majoribus impeditius moveri, quo fit, ut ſpaſmo, qui ima abdominis maxime petit, atque ex dolore circa lumbos, flatulentia in abdomine, alvi adſtrictione, extremorum refrigeratione, urinæ tenuitate cognoſcitur, obortæ, venæ in meſenterio & abdomine comprimantur, & hinc ſanguis majori niſu & impetu in feminis ad uterum, in ſexu nobiliori & provectiori ætate ad hęmorrhoidales venas, in adoleſcentia ad caput & nares urgeatur, ac majori ibi facta collectione, vaſa extrema intra tunicas teneriores narium, ani vel uteri jacentia, nimium diſtendantur, tandem aperiantur atque notabilem ſanguinis copiam effundant. Ecquis eſt, qui hic non animadvertat, ſalutarem & utiliſſimam eſſe hanc ſanguinis excretionem, quæ liberat corpus a copia, libero vitalis hujus liquoris progreſſui contraria & ingens corporis periculum minitante.

§. XXI.

Medica eorundem tractatio.

Et ſalutare hoc negotium ubi natura recte in movendo & excernendo exſequitur, nihil moliri debet Medicus. Imprudens enim ipſique rationi contrarium molimen foret, ſi has excretiones ſalutiferas externis vel internis conſtringentibus, aut motus ſiſtentibus, opiatis, narcoticis, cohibere niteretur. Quando vero natura in opere deficit, & vel motus iſti ſpaſtici non ſunt ſufficientes ad ſanguinem expellendum, vel ſanguis nimis craſſus, tenax ac viſcidus eſt, vel viæ, per quas debet fieri evacuatio obſtructæ aut nimis ſpaſmo conſtrictæ ſunt: ejus veſtigiis merito inſiſtendum & ſanguinis exſolutio facilitanda ac promovenda, eumque in finem emmenagogorum moderatiorum cum ſufficienti humido, item potus thee, coffee, balneorum, aquarum mineralium, nimiam ſpaſmorum vehementiam ſedantium, fotuum, frictionum, eo tempore quo exitum affectat ſanguis, uſus longe eſt efficaciſſimus.

§. XXII.

Hæmorrhagiæ ſolvunt morbos.

Sæpe etiam fit, ut provida ſolius naturæ ope, graves & vix ulla arte ſanabiles morbi, ſanguinis profluvio ſolvantur & finiantur feliciſſime. Ut enim mittamus criticas illas in febribus acutis maxime obvias hęmorrhagias, de quarum ſalubritate frequens apud *Hippocratem*, alioſque Veteres eſt mentio; multiplici certe experientia compertum eſt, inſaniam, vertiginem, convulſivum aſthma, colicam convulſivam, affectus ſoporoſos, item paralyticos, hemicranias, arthriticos & rheumaticos dolores, pathemata hypochondriaca, exſoluto per ani venas ſanguine, motu & exercitatione corporis, remiſiſſe ac ceſſaſſe. Sæpius quoque a me obſervatum eſt, epilepticas convulſiones & convulſivas artuum tractiones, quæ per multos annos juvenculas afflixerant, accedente menſium tempore ac prodeunte fluxu, ſponte conquieviſſe. Pariter experientia conſtat, cephalalgias, tinnitus aurium, vertiginem aliaque gravia capitis mala, tempeſtivo narium in juvenibus ſtillicidio, egregie levari ac abigi. Et quæ plura *Sect. I. cap. 6.* de damnis ex cohibitis ſanguineis evacuationibus in medium adduximus. Ut adeo in ejuſmodi caſibus nihil ſatius magiſque pro ſanitate ſit, quam ut artifex naturæ ductum ſequatur, ſucceſſum evacuationis tueatur atque facilitet, nec ullo modo eundem interturbet.

§. XXIII.

Tam ſalubri eventu adornantur a na-

Digitized by Google

Naturæ ſanitatem tuetur. natura evacuationes ſanguinis: præter quas tamen plures adhuc aliorum humorum aliarumque materiarum quæ corpori perniciem intentant, ab eadem per varia loca inſtituuntur excretiones. Nimirum ſeroſus quoq; humor, per catarrhales defluxiones. tam quantitate, quam qualitate quandoque morborum cauſſam conſtituit, eaque propter cum inſigni ſanitatis emolumento natura adminiſtra corpori ſubtrahitur. Obvium hoc eſt vere maxime & autumno, ubi per glanduloſam narium & ſinuum capitis tunicam, pituitariam dictam, item per glanduloſas bronchiorum pulmonalium tunicas, ſeroſo-mucidus humor copioſe ſub coryza, tuſſi aliiſque catarrhalibus ac rheumaticis affectionibus eliminatur. diarrhœas. Pariter accumulatis nimium in corpore penetralibus ſeroſis, acribus, bilioſis ſalſis ſuccis, ſponte ſæpe oboritur alvi profluvium, quo iidem egregio cum levamine ejiciuntur, morbiſque inde oriundis minera ſubtrahitur. ſudores Sæpe quoque per cutis ſpiracula natura molitur exitum & ſudorem movet copioſum, tam acrem & mordacem, ut ipſam cutem excoriet, cum moleſtiſſimo ad ſcalpendum pruritu, quo vidimus ſcorbuticam diatheſin ſublatam. & urinæ profluvia, In aliis, ſuppreſſa inprimis cuticulari extretione, exſuperantem ſeroſum humorem per urinarios tubulos emittit, corpuſque per copioſum urinæ fluxum ab eo liberat.

§. XXIV.

Per vomitum. Singulari porro naturæ vigori & beneficio tribuendum: quod ſi ventriculus a copia ingeſtorum, præſertim incongruorum, vel crudorum & ſemicoctorum ciborum ſarcina oppletus eſt, vomitu cito citius eum depleat, quod certe apprime pro ſanitate eſt, quippe ubi moles illa relicta ſtomachum aggravat, protinus ructus, flatus, borborygmi, hypochondriorum dolores, ſanguinis ebullitiones, cum pulſu magno & celeri ſomnique defectu accedunt. Hinc etiam de lactentibus puſillis pervulgata opinione non ſine ratione creditur, quod in crebriori vomitu magnum ad ſanitatem eorum momentum ſit repoſitum. Idem ſentiendum de iis egeſtionibus, quibus natura deliteſcentes intus & noxam minantes morbificas cauſſas ad habitum corporis utiliſſime protrudit, cutis defœdationes, quod ſubinde evenit in variis cutis defœdationibus, ſcabie, lepra, tinea capitis, achoribus, variis, maculis cutaneis, tumoribus eryſipelaceis & ſerpiginoſis ulcuſculis aliiſque in cute efflorescentiis. Inprimis quoque de podagra ſenes invadente experientiæ & rationi ſubnixa fert ſententia, eandem longævam præſtare vitam, de quo ſcitum *Syndehami* effatum: *quid podragra*, inquientis, *niſi naturæ providentia ad depurandum ſenum ſanguinem, atque ad expurgandum corporis profundum, ut cum* Hippocrate *loquamur*. & podagrâ ſenum. Quæ quidem omnes hactenus enumeratæ criticæ egeſtiones, quum ſanitatem tueantur & morbos mineram ejiciendo arceant, neutiquam intempeſtiva ac præpoſtera ope ſunt compeſcendæ, aut materia ad corticem critice amandata, inſido artificio repellenda, ne eo majus eoque gravius in corpus redundet detrimentum.

§. XXV.

Morbos per morbos curat. Quod vero quam maxime mirandum, is ſæpe naturæ in tuenda corporis integritate eſt proceſſus, ut uno illo fluidorum & ſolidorum motu auctiori facto, binas morbificas cauſſas tollat & ſic morbos per morbos expugnet. De febribus, quod convulſiones ſolvant, priſca eſt *Hippocr. ſect. 5. aph.* 17. ſententia. Quin quartana illud Medicorum ſcandalum convulſiones ipſamque epilepſiam abigere, non modo idem auctor *ſect. 5. aph. 70.* nec non *Coac. 3. 80.* perhibet: ſed etiam exemplis confirmatur *a Bartholino Cent. 2. hiſt. 68. Salmutha Cent. 2. obſ.* 84. Ipſe quoque complures obſervavi, motus convulſivos ex vermibus; accedente febre vermibuſque per æſtum vel bilem acrem enectis, ſponte ceſſaſ-

Digitized by Google

ſt. Pathemata hypochondriaca adoleſcentes ac juvenes diu exagitantia, nec ulla medica ope expugnabilia, ſuperveniente quartana, vel tertiana, evanuiſſe, idemtidem novi. Neque minus inſanias & paſſiones ſpaſmodicas prodeunte in conſpectum purpuraceo in cortice corporis ſcorbutico exanthemate, remiſiſſe ac penitus diſceſſiſſe, compertum habeo. Coryzam in aurium tinnitu, cephalalgia rebelli & oculorum vitiis, cum bonis ægrorum rebus oboriri, experientia uberius conſtat. Dyſenteriam ac diarrheam hypochondriacis, & melancholia hypochondriacis laborantibus, podagricis etiam, ſubinde tuliſſe ſuppetias, & recentiorum & *Hippocratis* teſtimoniis confirmatum eſt. Aliquot etiam mihi innotuerunt exempla, quod anaſarca, item hydrops pectoris, cum cordis magno tremore & ſuffocationis metu, ſuccedente poſt pilularum balſamicarum & ſalis aperitivi uſum ingenti per uterum aquoſi humoris fluxu, ſubſederit atque ceſſarit. Idem per largum alvi profluvium, per lenem ſtimulum procuratum, contigiſſe, & ipſe vidi, & teſtatur *Ballonius lib. 1. epid. pag. 6.* Hydropem quoque ſaccatum, ſuſcitato per lapſum ex improviſo copioſo urinæ ſtillicidio, diſparuiſſe ac feliciter fuiſſe ſublatum, uberius enarratur in *diſſert.* haud ita pridem hic habita, *de hydropica lapſu integro abdomine curata*. Et quæ plura rariora exempla paſſim in obſervatis Medicorum ſunt conſignata.

§. XXVI.

Morbis chronicis non ſufficit. Sic quidem natura ſola optime his morbis medetur, & ineffabili ſæpe prorſus modo corporis integritatem tuetur: alia vero ratio eſt morborum chronicorum, quos natura ſola non vincit, ſed qui utique artificis opem atque accommodam medendi methodum per efficacia præſidia expoſcunt. Nam recte in præfatione *Cœlii Aureliani* aſſeritur: *celeres paſſiones ſua ſponte ſolvuntur, nunc fortuna, nunc natura favente, fluore ſudoris, ſanguinis, vel ventris: chronici vero ſolius Medici peritiam poſcunt, quum neque natura, neque fortuna ſolvantur.* Et *Celſus* ſcite non minus quam ex vero *lib. 3. cap. 1.* eandem in rem diſſerit: *magis ignoſcendum eſt Medico parum proficienti in acutis morbis, quam in longis. Id enim breve ſpatium eſt, intra quod ſi auxilium non profuerit, æger extinguitur. Ibi & deliberationi & mutationi remediorum tempus patet, adeo ut raro, ſi inter initia Medicus acceſſit, obſequens æger illius vitio pereat.* Scilicet longe diſpar chronicorum, & acutorum morborum eſt ratio, dum non ſolum in illis vehementes ſpaſtici motus, qui morbi cauſſam impetuoſe aggrediuntur, celeremque exitum gignunt, adſunt; in his vero rarius, neque continuo, ſed cum mutabili intermiſſione præſto ſunt, ſed etiam illi utplurimum celeriter corpori valenti accedunt, hi vero ſucceſſive generantur & lentis adoleſcunt incrementis. Accedit, quod eorum qui diutius trahuntur morborum cauſſæ plerumque ſunt obſtructiones, & indurationes minimorum vaſculorum in emunctoriis & glanduloſis viſceribus, inutilium & ſuperfluorum tam ſe quam excretioni dicatis, quibus oppilatis, non poteſt non ingens vitalibus ſuccis conciliari impuritas, ac demum ipſa viſcera & glanduloſa excepticula penitus oppleta, indurata & tumefacta in putridam corruptionem, exulcerationem cancroſam vel in abſceſſum concedere, aut funeſtis lymphæ effuſionibus anſam ſuppeditare. Adeoque quum in his cauſa morbi ipſa mora firmiſſimas agat radices, & labe latius ſerpente, vires exhauriat, motus ſupprimat ipſamque naturam mirum debilitet: non mirum eſt, naturam in expugnandis iis languere, motibus auctis raro eoſdem aggredi, nec diſpellendis iis ſufficere, ſed artis potius hic vigere opus, naturæ

ræ

Digitized by Google

ræ vacillanti ſuccurrere, idque perficere, in quo ipſa deficit.

§. XXVII.

Qui arte ſanandi.

Hoc autem ex voto exſequendi, nulla itidem alia ſuppetit methodus, quam qua vitalis ille, vitæ ſanitatiſque auctor, ſanguinis, & humorum per omnia vaſcula itus ac reditus liber redditur, ſordiumque per omnis generis excernicula evacuatio integra præſtatur, adeoque obſtructiones, ubicunque conſiſtant, citiſſime expediuntur atque humores qui in vitio ſunt per congrua emunctoria educuntur. Jam vero ipſa dictitat ratio, vaſculorum obſtructiones nec prius ſolvi, nec ſuccos vitioſos eliminari poſſe, quam mobiles, fluxiles & ad excretionem apti redditi fuerint. Hinc utique omnis per longos morbos ſanandi methodus in eo continetur, ut humores craſſi mobiles ac fluidi efficiantur, dura emolliantur, ſtricta laxentur & poſtea validiori facto ſanguinis impulſu, per intenſam ſolidorum actionem, impacti humores concutiantur, diſſolvantur, & eluantur & ſic obſtructionum repagula referentur. Ex quo quidem clariſſime pateſcit, efficaciſſimum ad hunc ſcopum obtinendum eſſe thermarum, acidularum & aliarum medicatarum aquarum, infuſorum, decoctorum, fotuum, balneorum, & omnium, quæ incidente & aperiente virtute pollent, tempeſtivum uſum; contra vero ante debitam materiæ quæ in vitio eſt præparationem, damnoſam ac præpoſteram validiorum purgantium, diureticorum, ſudoriferorum, ſalivantium, mercurialium & metallicorum oblationem, ut certe nihil imprudentius ſit, quam inteſtinis fecibus duris conſeris forte purgans exhibere, vel calculum impetuoſe pellere, ubi a doloris & ſpaſmi atrocia uretheres cum ductibus urinariis ſtricti calculuſque impactus, aut aquas hydropicorum purgante exturbare niti, ubi ſucci viſcidi adhuc intra membranarum tunicas obhæreſcunt, vel denique ſudorem elicere velle, ubi ſpiracula cutis ſpaſmo ſtricta atque compreſſa.

§. XXVIII.

Naturæ motus minus ſalutares in hæmorrhagiis

Neque vero tantum natura quandoque in opere deficit, verum etiam nonnunquam alienos plane ac pernicioſos in corpore concitat motus, qui cauſſæ removendæ neutiquam accommodi ſunt, ſed potius exacerbationi favent. Hunc in cenſum referendæ ſunt illæ ſanguinis evacuationes, quæ ſi non ſanguinis copia delinquit, ſed ſerum acre cauſticum nerveo membranoſis partibus inſidet & enormes profuſiones in impuris cachecticis corporibus ſuſcitat, uti ſæpius contingit in purpura, variolis, morbillis, ſcorbuticis & arthriticis minus plethoricis eveniunt, ſub quibus ſanguis, qui potius ſervari debebat, unacum viribus effunditur, nec ullomodo tenuiſſima acris materia morbi cauſſa ejicitur. Hinc utique in tali caſu Medico opera danda eſt, ut qua fieri poteſt celeritate has pernicioſas ejectiones compeſcat, quod tamen non violentis ſtipticis & conſtringentibus expedire conſultum eſt, ſed ſpaſticæ multo magis ſtricturæ laxandæ, humor acris temperandus & diſcutiendus, quod commodiſſime diaphoreticis ſedativo nuptis præſtatur. Eadem ratio eſt hæmorrhagiarum, quæ ex obſtructione, induratione, vel infarctu viſcerum, ſubnaſcuntur in cachecticis atque hydropicis. Tunc enim ſanguinis evacuationes per nares, hæmorrhoides, vel etiam vomitum frequentiores, maxime detrimentoſæ eſſe ſolent, quia mali cauſſam non tollunt, ſed potius vires conſumendo, fatalem morbi exitum procurant.

§. XXIX.

Febribus.

Ex febribus, ſive febrilibus ſpaſticis generis nervoſi & vaſculoſi commotionibus, minus ſalutares ſunt, quæ a ſphacelo interno, ut ſunt malignę, vel a corruptione lenta viſcerum, aut apoſtemate, ut ſunt hecticæ, oriuntur, & phthiſicis, cachecticis atque hydropicis ſuperveniunt, quippe quæ re-

Digitized by Google

reliquias boni ſanguinis ipſaſque vires penitus conſumendo, certiſſime ad mortem ducunt. Ab aſſumpto veneno cauſtico, a læſione vel punctura externa partium nervoſarum ac tendinoſarum, a calculo uretheribus infixo, bile cauſtica, vermibus, hernia incarcerata, ardore ex concedentibus in exulcerationem confluentibus variolis, omnibuſque graviſſimis doloribus, febres fieri acutas, quas Veteres dixerunt ſymptomaticas experientia indies edocet. Sed omnes ſic accedentes febres, nihil boni, ſed plus damni minantur, & merito qua fieri poteſt celeritate & dexteritate exorbitantes hi motus ſunt ſiſtendi: quandoquidem fruſtra cauſſis a quibus pendent opponuntur, nec eaſdem ullo modo ſubigere & abigere poſſunt, ſed potius dum ad affectam, & irritatam partem ſanguinis majorem affluxum proritant, inflammationem ipſamque poſtea ſphacelationem inducunt. Haud diſpar indoles eſt quarundam intermittentium, earum ſcilicet, quæ a prohibita perſpiratione, iracundia graviori, cibo cum nauſea ſumto & male digeſto, ſaburra vitioſorum prima in regione ſuccorum, & bile acri cauſtica proficiſcuntur. Hæ enim ſi ſubſunt cauſſæ, febriles impetus atque commotiones ad illarum emotionem parum omnino faciunt, quin potius expedit, vel emetico, vel ſalibus deterſivis, aut conveniente laxante, & acrimoniam temperantibus, cauſſas aggredi, ac poſtea, ubi febriles motus ſponte penitus conquieſcere renuunt, roborantibus ac tonicis eoſdem ſiſtere atque componere.

§. XXX.

Epilepticis & convulſivis motibus

Iiſdem minus ſalubribus naturę motibus accenſendi ſunt, qui tam membranas cerebri, quam ſpinalis medullæ infeſto fortiori ſpaſmo exagitant, totumque nervorum & muſculorum ſyſtema in conſenſum pertrahunt. Horum claſſem ducunt epileptici & convulſivi inſultus, qui ex dolorum atrocia in dentitione difficili, torminibus infantum, calculi cruciatibus, vermium morſu, læſiones cerebri, fractura cranii, punctura duræ matris a feſtucis, nec non in variolarum principio vel fine accedunt, nec ullo modo ſuperandis his cauſſis accommodi ſunt. Neque cordis palpitatio, cujus cauſſa utplurimum eſt polypoſum in cordis thalamis hærens concrementum, bono & ſalutari fine contingit, eo quod validiſſima hæc quaſſatio cauſſam minime vincere valet.

cordis palpitatione,

Pariter inanis ille ſingultus & vomitus a ventriculi inflammatione & inſidente virulenta materia, omni utilitate deſtituitur, tanto magis quando materia vellicans intra ſtomachi membranas, ut in purpura, variolis & morbillis repercuſſis ſolenne, hæret.

ſingultu & vomitu.

Tuſſis quoque ſicca ferina, quam dura pulmonis ſubſtantiam obſidentia tubercula cient, nullius plane uſus eſt, ſed potius vires conſumit, ſomnum arcet & ſtomachum ad vomitum ſolicitat.

tuſſi ferina,

Ita etiam copioſæ cum ſævis torminibus in diarrhea ac dyſenteria, vel poſt acre purgans aſſumptum dejectiones, nec quicquam ad ſalutem conferunt, eo quod non humorum copia, ſed maligna qualitas in vitio eſt, cui fruſtra tanta ſanguinis & ſeri egeſtio opponitur, qua vires magis exhauriuntur, & boni ac temperati humores cum detrimento ſubtrahuntur. Idem tenendum de diarrheis, quæ nonnunquam inflammatoriis febribus ſymptomaticæ accedunt, quippe quæ pariter neutiquam diſcuſſioni ſtaſeos inflammatoriæ favent, ſed plerumque in cauſſa ſunt, ut inflammatio latius, etiam ad inteſtina, ſerpat eoque citius necet.

dejectionibus,

Denique omni etiam uſu ac fructu carent motus iſti fortiores, qui graviorem animi affectum, iracundiam, vel terrorem excipiunt, qui certo adeo intempeſtivi ſunt, ut vitam in ſummum ſubinde adducant diſcrimen. Ut adeo pateat pernicioſos hos naturæ motus ab iis, qui ad ſalutem tendunt

poſt animi affectus

Digitized by Google

dunt provide atque ſollicite eſse diſtinguendos, & quum non ſolum fructu deſtituantur, ſed ſuccos vireſque exhauriendo etiam noceant, tempeſtive compeſcendos, ita tamen, ut ſimul cauſsæ morbi per congrua præſidia removendæ exquiſita habeatur ratio.

§. XXXI.

Hinc genuina methodus noſcenda & cuſtodienda.

Vidimus itaque naturam ſolam ſæpe ſponte morbos egregie percurare, arcere & corporis integritatem tueri, vidimus ejus vires non omnibus morbis expugnandis ſufficere, ſed artis juvamine indigere, vidimus quoque eandem ſæpius incongruos moliri motus corpori damnoſos, eaque propter ab artifice hos prudenter eſse emendandos ac componendos. Jam vero vehementer utique optandum eſset, ut omnes qui ſalutarem artem exercent, genuinam illam & probatiſſimam naturæ methodum, qua morbos feliciter ſanat, intimius perſpectam tenerent, & molimina ſua ad ejus præſcriptum adornarent. In quo quidem laudanda merito Veterum ſententia, qui ad unum fere omnes profeſſi ſunt, Medicum eſse naturæ miniſtrum, ſpectatorem, imitatorem, & adjutorem; ita ut *Hippocrates* paſſim prodiderit, naturam impulſam artis peritis quæ facienda ſunt monſtrare, nec quicquam ſalutariter fieri poſse, niſi quod ipſi naturæ convenienter fiat; id quod etiam *Duretus*, optimus Hippocratis commentator, *lib. de hum. purg. pag.* 17. urget; præſtantiſſimum, aſserens, artis magiſtrum illum eſse & dici debere, qui fideliſſimus naturæ imitator, obſervator, & adjutor. Neque minus ſcite hanc in rem ſcripſit *Fernelius in præfat. lib. 1. therapeut. medicinæ*: nquiens, *leges naturę legibus debent eſſe conſentaneæ. Et felix medicatio, cui adjutrix natura ſuccurrit, irrita vero, quæ repugnante natura tentatur*, cui aſsurgit pariter *Henr. ab. Heer obſ.* 5. perhibens, Medicum motum naturę dominæ ſuæ obſervare debere, & nihil ea operante temere mutare, niſi ut vel infrenem frenet, vel ut pigriorem excitet.

§. XXXII.

Sed dolendum omnino plurimis ignotam eſſe optimam, & ſecuriſſimam naturalem morbos ſanandi rationem. Plures quidem præpoſtero niſi arcana ad certos, immo univerſalia ad omnes morbos curandos, magno ſtudio undique conquirunt, quæ accuratius perpenſa re, ſpem plerumque fallunt & manifeſto ignorantiam arguunt medentium, quaſi in tanta corporum cauſſarumque morbificarum diverſitate, unum idemque omnibus aptum eſſet atque accommodum: pauci autem de ſimplici, facili & compendioſa naturæ methodo cogitant, quum tamen non tantum medicamenta curent, verum ipſa potius natura, per remedia convenienter adjuta. Et licet ſint, qui naturam mirum extollunt ut præter eam nihil ſapere videantur: teſte tamen experientia, haud raro, in eo delinquunt, quod nec ipſas naturas, nec motus naturæ, qui in ſalutem, ab iis, qui ad perniciem tendunt, ſolicite diſtinguant, & naturæ opus, ad ſalutarem, uti putant, finem, licet incongrua ratione, directum, interpellare nolint.

§. XXXIII.

Ipſæ naturæ diſtinguendæ.

Proinde e re utique erit, ut ultimo loco quodammodo naturarum differentias delineemus, diſquirendo maxime, quæ ad ſpontaneam medicationem aptæ ſint ac diſpoſitæ, quæ minus jam naturæ vel robuſtæ ſunt, vel debiles. Robuſtam quidem ſic deſcribit *Aretæus lib. 2. cap. 3.* quod ſit, quæ eſt probe temperata, quæ omnia ſuperat, omnibus dominatur, ac per humorem & ſpiritum ac ſolida, horumque omnium convenientem ordinem ac methodum, hominis vitam adminiſtrat. Quæ certe definitio ut antiquiſſima, ita elegantiſſima & principiis naturæ mechanicis quam maxime accommoda, utpote in æquabili-

Digitized by Google

tate & temperie, ordine ac motu ſolidorum æque ac fluidorum, conſiſtit, utique adminiſtratio vitæ & ſanitatis, & hunc quæ imperturbatum ſervat natura ſucceſſum, jure robuſta dicitur ac valens. Sunt vero maxime plebeii pauperes & ruſtici, qui ſimplici, & populari victu fruuntur, a robuſtis parentibus geniti, nec robur affectuum intemperie ac impetu, vel immoderatis animi fatigationibus atterunt, ætate juvenes, ac viri, qui naturæ robore pollent. Viciſſim languet plerumque ac debilis eſt natura in nobilibus, opulentis, laute ac inordinate viventibus, a parentibus morbidis prognatis, patheticis commotionibus crebro obnoxiis, meditationibus ſtudiiſque nimium indulgentibus, ſenibus ac infantibus, poſt morbos perpeſſos, aut ubi occulta labes fluidis vel ipſis viſceribus inhæret, in quibus motus ſolidorum & fluidorum anomali ſunt inordinati atque remiſſi.

Valentes ſint? nec ne?

§. XXXIV.

Valens igitur ac robuſta natura, ad tuendam & revocandam corporis integritatem apta eſt, debilis autem & infirma minus, ſed in præſtando ſaluberrimo hoc negotio languet. Illa morbos graviſſimos ſæpe ſola, vel levi tantum arte adjuta, remotis nonnunquam tantum obſtaculis, percurat, hæc vero difficilis eſt ad ſanandum, non ſola ſufficit, ſed opportuno Medici conſilio & auxilio indiget, quin omnem ſæpe exquiſitiſſimam medentis eludit artem. Hinc utique multum intereſt, quo Medicus naturam ægri curate noſcat, & felix ſane cenſendus, cui fortuna in eo favet, ut natura valente pollentes ſanandos nanciſcatur, fortunatior adhuc, ſi genere, honoribus atque divitiis eminentes, qui ipſum illuſtri præconio nobilitate ſimulque muneribus excipere poſſunt ampliſſimis.

CAPUT II.

De methodo, ordine & legibus artis in medendo.

§. I.

Natura in medendo magna vltrix

IN ſuperioribus ſatis, ut puto, evidenter oſtendimus, a benigniſſimo & infinitæ ſapientiæ corporis humani opifice ita conſtructas & coagmentatas eſſe machinæ animalis varii generis partes, ut certi ac determinati motus ſolidorum & fluidorum progreſſivi ſimulque ſecretorii, depuratorii & excretorii contingant, qui non modo ad vitalem conſervationem, & durationem corporis in ſe corruptibilis vergant, ſed etiam ſummo artificio ita inſtructi ſint, ut ubi a nocentibus rebus & cauſſis inordinati ſive morbidi fuerint redditi, illi ipſi ad ſubmovendas & deſtruendas illas cauſſas a quibus pendent, conſpirent. Et hoc eſt quod Veteres voluerunt, & quod etiam ipſa attenta confirmat experientia, plures nempe & graves etiam ægritudines, ſponte ſolius naturæ viribus, ſine peculiari Medici auxilio, ſaneſcere, & naturam optimam morborum eſſe medicatricem.

§. II.

Attamen opus eſt, quia natura ſæpe debilis

Poſſet itaque quiſpiam facile inde hoc elicere dubium, quod quum tam eximia ſit naturæ virtus atque potentia, vana & ſupervacanea cenſeri mereatur in morbis tollendis omnis Medici ars & opera. At vero licet hoc de valente & robuſta corporis humani natura, neque adeo corrupta vel debilitata, locum habere poſſit; quum tamen mirum quantum naturæ, & corpora quæ morbis affliguntur inter ſe differant, alia firmiora & valentiora, alia imbecilliora & vitiata ſint, adeoque non ſufficiant ad negotium ſanationis recte conficiendum, utique neceſſarium eſt, ut artis opus ipſis ſubveniat & congruis auxiliis ſuccurrat. Quin experientia ſubinde docet, ipſam robuſtam & idoneam alias ad ſa-

externis impedita

Digitized by Google

ſanandum corporis morbum naturam, non ſolam ſemper ſufficientem eſſe ad ſanandum, ſed indigere ſimul variis adminiculis externis, ne impediatur, vel plane invertatur ſalutare, quod molitur negotium; quorum ſi non adhibetur obſervatio, plures, quibus robuſta etiam natura, in variolis, morbillis & febribus continuis, etiam inflammatoriis levioribus, pereunt, qui potuiſſent ſervari, dum regimine nimis calido in lecto, & conclavi, vel refrigeratione intempeſtive admiſſa, potu frigido, vel etiam ſpirituoſo, cereviſiæ vel vini, cibis improvide in vigore morbi datis valde nutrientibus, ſitu corporis nimis diu erecto, improvida linteaminum mutatione, iiſque rebus & occaſionibus, quæ animum ad iram & terrorem movere poſſunt, damnum & noxa procuratur, ut hinc omnino opus ſit, quo prudens Medicus, ſi non pharmaceuticis, minimum diæteticis, utilem opem & operam præſtet.

§. III.

Obſtacula removere

Deinceps ſæpe in ægrotantibus præſto ſunt obſtacula, quæ ſi non removentur, totius naturæ negotium in curando plane turbatur, vel pervertitur, nec tamen ſine Medici auxilio & conſilio eadem removeri poſſunt. Exemplo ſit: quando corpus ſanguine redundans atque repletum morbis tentatur acutis, præſertim inflammationibus, natura ſine ſuperflui cruoris per venæſectionem imminutione, eoſdem ſuperare & curare nequit. Vel etiam ſi ſordibus & ſcybalis copioſis ac duris canalis inteſtini craſſi invadente morbo refertus eſt, hunc vacuare & recrementa protinus in principio educere expedit, ut felicius & debito ordine motus cauſſam morbi expugnantes ſuccedant, & ad eum cui deſtinati ſunt finem, pertingere queant. Aut quando etiam evenit, ut prima regio colluvie vitioſorum & ſemiputridorum humorum conferta ſit, idque ſtatim in morbi, ſive ſit acutus, ſive chronicus, invaſione, quam maxime proficuum eſt, convenientibus auxiliis, vel per ſuperiora, vel inferiora, eam prius exturbare, ne vis morbi & ſymptomatum inde augeatur & exacerbetur.

§. IV.

Et ſaepius vitioſos alterare poteſt.

Porro licet non negandum, naturam firmum & præſtans ſuggerere ſubſidium, in emovendis iis morbificis cauſſis, quæ motibus obſecundant & expugnari poſſunt, in alteratione tamen & correctione humorum nocentium non minus neceſſaria, eadem parum vel nihil opitulatur. Sic quando acidi, pontici & corroſivi humores primas vias obſident, qui vehementes dolores, ſpaſmos ac tormina, uti apparet in infantibus, concitant, item in hypochondriacis, in quorum ventriculo omnia coaceſcere ſolent, plus certe commodi & utilitatis ab acidum abſorbentibus exſpectandum eſt, quam ab omnibus naturæ motibus. Idem ſentiendnm, ſi bilis exſuperat præcalida, eaque acris cauſtica inflammans eſt, tum certe natura ſola non ſufficit, ſed medicamentum demulcens, orgaſmum bilis acris deprimens, v. g. nitroſum & abſorbens, omne fere curationis punctum abſolvit, quemadmodum id luculenter patet in affectibus cholericis & ex gravi iracundia enatis. Neque etiam venena quæ pauco tempore necant aſſumta, ſolius naturæ ope cicurantur & noxa eorundem abigitur, quum experientia teſtetur, ſub vehementibus a natura ſuſcitatis vomitibus & purgationibus, mori ægros, qui demulcentibus, oleoſis & lacticiniis potuiſſent ſervari.

§. V.

Nec ſufficienter movet.

Præterea in multis morbis, præſertim acutis, natura evacuationes per hæmorrhagias, ſudorem & alvum molitur, quæ tamen ſæpe non ſufficiunt, ſed imperfectæ ſunt, ideoque arte adjuvari & promoveri debent; viciſſim crebrius nimias profuſiones ſanguinis & humorum ſuſcitat, quæ quia vires ad-

adimunt corpus nimium exhauriunt, componendæ ſunt atque ſedandæ. Nihil quoque fere evenit frequentius, ac ut motus vehemens ad deſtructionem potius vitæ, quam expugnationem cauſſarum morbificarum & vitæ conſervationem tendentes, inſtituat, uti in atrocioribus motibus epilepticis, convulſivis, doloribus, præcipue qui per conſenſum partium nervoſarum ſubnaſcuntur, ubi ſedativis quam maxime opus eſt. Chronicas jam prætereo paſſiones, ut ſcorbutum, luem veneream, cachexiam, hypochondriacam affectionem, quæ a ſola natura ſine Medici ope, plane non ſuperari poſſunt. Quid præterea crebrius evenit, quum quod ex uno morbo, quantumvis egregie ſanato, propter imbecillitatem partium relictam, alter ſæpe deterior, niſi per artem roborantibus in declinatione cito ac tempeſtive occurratur, ingeneretur. Neque denique dubitandum eſt, quin morbus, qui a ſola natura temporis beneficio demum ſuperari poſſet, longe citius atque felicius opitulante arte tolli queat. Quod utrumque diſertis verbis inculcat *Celſus lib. 2. cap. 14.* dum ait: *poteſt morbus etiam, qui per ſe finem habiturus eſt, citius tamen adhibito auxilio tolli, quod duabus de cauſſis neceſſarium eſt, & ut quam primum bona valetudo contingat, & ne morbus qui remanet, iterum, quamvis levi de cauſſa, exaſperetur. Poteſt enim morbus minus gravis eſſe quam fuerit, neque ideo tamen ſolvi, ſed reliquiis quibuſdam inhærere, quas admotum aliquod auxilium diſcutiat.*

§. VI.

Tranſitus ad inſtitutum.

Ex quibus omnibus adductis obſervationibus utilitas & neceſſitas artis medicæ clariſſime eluceſcit, iiſdemque, quaſi totidem argumentis uberrime confirmatur, ſive natura in morbis languida, ſive robuſta fuerit. Interim tamen id certum manet ac firmum, quod ob imperitiam & temeritatem medentum, qui ductus naturæ non ſequuntur, ſed crebrius pervertunt, ſatius ſæpe ſit, ſoli naturæ negotium relinquere, quam imprudentis ac imperiti auxilio uti. Ne igitur in hoc tanti momenti negotio peccet Medicus, ſed firmam habeat regulam, normam ac legem, ad cujus præſcriptum conſilia & molimina ſua inſtituere atque dirigere queat, non utique alienum, ſed convenientiſſimum erit, ut univerſales quædam regulæ & medendi leges, jam præſcribantur, quibus ſummo cum fructu in medendo uti poſſit artifex.

§. VII.

Lex I.

Ex his prima eſt: *omnibus in morbis ordinem & ſeceſſum actuum motuumque ſpontaneorum, immo ipſa tempora, quibus natura ſola medelam in ſalutem ægrotantium molitur atque abſolvit, curate & perquam ſolicite obſervare decet.* Vix vero ullus e morborum claſſe eſt, in quo tam conſpicua naturæ methodus tamque diſtincta decurſus tempora, quam in variolis. In variolarum enim morbo obſervatur, naturam primo certo temporis ſpatio uti ad materiam illam cauſticam partibus nervoſis inhæreſcentem, tamque ſæva in principio concitantem ſymptomata, attemperandam, quo mobilis & diſpoſita fiat ad evacuandum, hoc facto, deinde excretionem ordinario intra tertiam & quartam diem auſpicari, eidemque iterum certum, duorum vel trium dierum tempus impendere, ita quidem, ut a ſuperioribus ad inferiores deſcendat partes, & corporis corticem per omnem ambitum ſucceſſive exanthematibus conſpergat. Abſoluta eruptione, rurſus determinatam periodum inſumit ſuppurationi & materiæ evacuatæ maturationi, eaque confecta, interpoſito certo temporis ſpatio, ulcuſcula ſiccat atque conſolidat, incipiendo pariter in ſuperioribus, ac deſinendo in inferioribus. Et hic eſt ſolennis ille naturæ hoc in morbo proceſſus, hic ordo, hæc tempora, quæ artifex ſtudioſe

Digitized by Google

dioſe notare debet, quo tempeſtive fatiſcenti naturæ ſuccurrere poſſit, nec unquam adverſi quippiam huic methodo præpoſtere moliatur. Idem vero etiam in aliis morbis obvium eſt, adeo, ut cardo medendi rationis, qua natura utitur, in eo potiſſimum vertatur, ut primo ſemper materiæ hoſtilis & vitioſæ correctioni ſtudeat, eandemque ad evacuationem diſponat atque præparet, idque fere in omnibus morbis, febribus non tantum exanthematicis, verum etiam inflammatoriis, immo chronicis; quæ proinde methodus pari ſtudio ſervanda eſt ac imitanda. Quumque hoc præparationis negotium nonniſi certo temporis ſpatio abſolvi poſſit, utique ut maxime omnium tempus exſpectet, nec curſum præcipitet Medicus, neceſſe; quæ certe prudens exſpectatio in Medicina ſummum arcanum eſt, de quo non inelegans eſt *Gideon Harvæi* libellus *de morbis exſpectatione curandis*, cui addi poſſunt ea, quæ in *diſſertatione de curatione morborum in tempore* inculcavi.

§. VIII.

Lex II. Secunda lex ſic præcipit: *tempeſtive & ſtatim in principio morbis occurrendum eſt, & materia quæ in vitio breviſſima via evacuanda*. Scilicet ex præſtantiſſimis medendi regulis eſt illa Hippocratica, *ſect* 2. *aph.* 29. ita habens: *incipientibus morbis, ſi quid movendum videtur, move, vigentibus vero, quietem agere melius*. In qua quidem graviſſimus auctor merito utique rejicit omnem illam medendi rationem, quæ in morbi vigore, hoc eſt, ſtatu impetu & exacerbatione ejus, ubi omnia in vehementiſſimo motu, per fortiora medicamina, maximeque evacuantia, ſuſcipitur; viciſſim vero accommodatiſſimum, ad medicinas quæ movent & evacuant porrigendas, morbi eſſe initium, ſerio inculcat. Rationem hujus canonis divinus ſenex in ſequente *aphor.* 30. ſubjicit, dum ait: *circa principia & fines omnia debiliora ſunt, circa vigores vero fortiora*. Nimirum quia ſub vehementia atque vigore morbi omnia in motu intenſiori ſtatuque turbulento conſtituta, parteſque motibus vacantes muſculoſæ ac nerveæ ſpaſmo obnoxiæ, in proclivi eſt ratio: quare tum omnia ſtimulantia & moventia locum non inveniant, nihilque agendum: ſed potius quieſcendum ſit, neque alia quam humectantia, temperantia & effrenes motus quodammodo placantia uſurpanda. Contra ea inchoante & declinante morbo, omnia ſunt debiliora, ideſt, ſpaſmi & motus intenſi nondum in tanto gradu adſunt, vel vehementiam poſuerunt; ideoque omnino, ſi opus eſt, materia & cauſſa morbi ſtatim in principio exturbanda, vel alienus qui ſub morbi decurſu genitus eſt humor, ſub declinatione expellendus eſt. Si experientiam contulimus, hæc pariter hanc medendi legem uberrime confirmat. Nam profecto ad graves ipſa in herba jugulandos morbos, præſertim qui contagio debentur, ut ſunt peſtis, dyſenteria, caſtrenſes & mali moris febres miaſmate ſuſceptæ, non efficacius occurrit remedium, quam lene emeticum, ſimulac corpus iidem inceſſerint oblatum, quo colluvies vitioſorum humorum una cum miaſmate, quod cum ſaliva in ventriculum deſcendit, antequam ad ſanguinis maſſam & nervorum genus deferatur, ſtatim eliminetur. Variolæ quoque, morbilli, purpura & continuæ plures febres, bilioſæ etiam & ardentes, nec non quæ arthriticis & podagricis inſultibus aſſociantur, longe mitioribus incedunt ſymptomatibus, & longe facilius ſanationem recipiunt, ſi mox in principio, ſimulac æger conqueri cœpit, prima regio, vel leni emetico, vel clementi purgante, a ſentina vitioſorum humorum fuerit depleta: eo quod increſcente morbo, ſpaſmi augeſcunt, quibus hæ ſordes altius retentæ morbi & ſymptomatum vim miram exacerbant. Et quia intermittentium febrium, tam ter-

ter-

tertianæ, quam quartanæ, fomes, initio plerumque in ventriculi & inteſtinorum plicis ac glandulis hæret; ere eſt, ut ſtatim ſub auſpicio primæ viæ a ſordibus, ſive per mitiora emetica, ſive ſalia deterſiva, ſive commoda laxantia, repurgentur. Confirmat hoc luculentis verbis *Hippocrates lib. de affect. ſi*, inquiens, *quartana deprehenderit, vomitorium in principio exhibendum, rurſus aliquo intervallo, aliud infra purgans medicamentum. Quod ſi per hæc non ſedatur, medicamenta febriſuga dare oportet*. Neque tamen purgantia fortiora, quæ ipſe *Hippocrates lib. de purgant.* §. 5. rejicit propinanda, quippe quæ nunquam in febribus tuta, quoniam ſpaſticas exacerbant motiones, vel eaſdem, ſi conquieverint, revocant & recidivas pariunt. In lentis febribus, quæ maxime intermittentes male curatas ſequuntur, in principio & laxantia, & leniora emetica tutiſſima, quo iiſdem alimentaris canalis a ſaburra acida viſcida liberetur; quod, ſi negligitur, diuturniores paroxyſmi ingentem & fluidis partibus & viſceribus labem affricant, & lentæ febres ex facili in hecticas concedunt. Periculi plenæ inflammationes internæ, ut pleuritis, peripneumonia, angina, matura ſanguinis miſſione & ſubjuncto infuſo diaphoretico, feliciter in principio diſcuti queunt; hoc autem neglecto, curatio, ob febrem ac intenſiorem inflammationem, difficilis admodum fit & anceps. Ipſa quoque ventriculi inflammatio ſæpiſſime ex potu frigido corpori ſudanti copioſius ingeſto, natales trahit, omne tamen periculum mox declinari poteſt, modo infuſum ex herbis diaphoreticis cum aqua calida factum ſtatim ſorbilletur. Quod ſphacelus exteriora occupans præſentaneo ſubſidio, ſimulac primordia cepit, ſuffocari & arceri queat, res in vulgus nota eſt, quum elapſo hoc medicandi tempore, mors ſequatur certiſſima. Atque ex his omnibus clariſſime innoteſcit, tempeſtive morbis eſſe ſuccurrendum & occaſionem medendi ſolicite captandam, in qua, ut ait *Hippocrates lib. de precept.* §. 1. non multum temporis. Quare vehementer certe optandum foret, ut & Medici opportunitatem temporis in morbis ſanandis curatius obſervarent & aucuparentur, & ipſi quoque ægrotantes mature medicam opem implorarent, eo quod in tempore curare & morbo occurrere, palmarium in ſanationis negotio momentum eſt, & juſta temporis obſervatio, merito curandi & methodi medendi anima dicenda.

§. IX.

Lex III

Accedit tertia lex: *evacuationes nunquam in morbis moliendæ, niſi materia excretioni apta & viæ patulæ fuerint*. Summa hujus præcepti *ſect. 2. aph. 9. Hippocratis* continetur, ſic perhibentis: *corpora quicunque quis purgare voluerit, fluida facere oportet*. Nam ipſa ſana ratio ſuggerit, fruſtra materiæ commotionem & expulſionem tentari, niſi ipſa ad motum ac emotionem diſpoſita ſit reddita. Primo itaque omnis ſcopus, omnis intentio medentium in ſanandis perlongis morbis eo utique tendere debet, ut humores craſſi fluxiles & mobiles efficiantur, durities molliatur, viæ adſtrictæ relaxentur, & poſtea validiori facto ſanguinis impulſu & ſtrictura ſolidarum intenſa, impacti humores excutiantur atque obſtructiones reſerentur. Ex quo jam eluceſcit, quam incomparabilis ſint uſus ad hunc finem conſequendum thermæ, acidulæ & aliæ aquæ ſalubres, infuſa, decocta, fotus, balnea & omnia, quæ emolliente & diluente virtute prædita ſunt. Patet quoque exinde quod ante præparationem & mobilitatem materiæ, nunquam validiora purgantia, emetica, diuretica, ſudorifera, mercurialia ad ſalivæ fluxum eliciendum, locum inveniant. Communis fere, ſed peſſimus hinc error eſt, quando deficiente menſium

vel

Digitized by Google

vel hæmorrhoidum, aut ſubſiſtente lochiorum fluxu, pellentia fortiora, ſic dicta emmenagoga, ut ſunt myrrhata, ſuccinata, crocata & alia adhuc calidiora, in uſum præmature vocantur: ſiquidem hæc ſine præmiſſa venæſectione, ſine primarum viarum expurgatione, ſine prævia vaſculorum uteri apertione & dilatatione, ſine antea adhibitis medicamentis fluiditatem ſanguini concilliantibus, potius noxam afferunt & malum augent, tantum abeſt, ut juvamini ſint exoptato. Obſervationes enim docent, ab eorum intempeſtivo uſu febres, capitis dolores, vertigines, anxietates, hæmorrhagias per incongrua loca, deliria, melancholiam, & mille alia ſymptomata, fuiſſe exorta. Præſtat itaque potius prius plethoram demere, alvum laxantibus lubricare, ſanguini fluiditatem decoctis & infuſis appropriatis conciliare vaſorumque obſtructiones balneis, vel aliis convenientibus remediis amovere, & tunc pellentia cum cura ſubjungere, & ſic demum exoptatus conſequetur effectus. Hæc lex medendi & regula in ſanandis morbis chronicis, præſertim ſcorbuto, lue venerea, hydrope, quartana, melancholia hypochondriaca, calculo, aſthmate, ampliſſimi non ſolum eſt uſus, ſed etiam in acutis egregia & curate obſervanda. Nam in his pariter extra criſin & ante materiæ maturationem, vel ut Veteres loqui amant, coctionem, in vigore paroxyſmi, nunquam evacuantia cum fructu exhibentur. Hinc probe monet *Hippocrates Sect. 1. aph. 22.* *quæ matura coctaque ſunt, medicamento purgante educere oportet ac movere, non cruda*. Natura ipſa huic methodo inſiſtit, quippe quæ in omnibus fere febrilibus commotionibus, primos dies materiæ hoſtilis attemperationi & reſolutioni ſtaſium in inflammatoriis & aliis acutis febribus, impendit, quam feliciſſime exſequitur motu & appulſu auctiori ſanguinis ad loca affecta, quo non modo ſenſim ac ſenſim ſanguis & viſcidi humores impacti ſolvuntur, ſed & diſcutiuntur. In aliis quoque morbis, motu tam inteſtino, quam progreſſivo intenſiori, craſſi viſcidi humores attenuantur, diſſolvuntur fluidique redduntur, ſalſi quoque & acres cum oleoſis, viſcidis & terreis implicantur & contemperantur, ac nimis fluxiles & tenues inſpiſſantur, quem proinde naturæ ductum merito artifex ſequi debet.

§. X.

Quarto inter præſtantiſſimas medendi leges hæc omnino connumeranda: *Evacuationes per loca humori excernendo convenientia fiant*. Aureum enim hoc præceptum dudum *Hippocrates Sect. 1 aph. 21.* his inculcavit verbis: *quæ ducere oportet, quo maxime repunt, eo ducere oportet per convenientes locos*; idque merito a medentibus maxima cura atque diligentia obſervandum. Etenim ſi Medicus humorum, qui in vitio ſunt, excretiones ſtimulo quodam promovere debet, probe omnino diſquirendum, cujus conditionis ac indolis ſit materia hoſtilis evacuanda, & quo in loco & parte etiam corporis ſit conſtituta, ut breviſſima via commode educi poſſit. Sunt quippe diverſi generis excrementa, ideoque iis eliminandis non quælibet accommodata ſunt emunctoria, ſed quodvis excrementum, peculiare & proprium quaſi habet excerniculum. Hinc ſi in ventriculo & prima regione ſtabulatur & fixam ſedem habet vitioſorum corruptorum bilioſorum humorum ſentina, quæ anxietates, ructus, tenſiones & dolores gravativos parit, ciborum appetentiam proſternit, ſomnum placidum impedit, philogoſin excitat, vel etiam febres minatur; tum utique emetica, deplendo hac ſaburra ventriculum, utiliſſimam præſtabunt operam, & hac ratione magnus & periculoſus morbus præſcindi poterit. Si in principio morborum inteſtina infarcta, vel ex male adſumtis & male concoctis eduliis, *Lex IV.*

mul-

multas recondunt cruditates, facile patet, ea, quæ clementer inteſtinalem regionem expurgant, omnium opportuniſſima eſſe. In hypochondriacis prima regio, ac potiſſimum duodenum, ingenti cruditatum acidobilioſarum colluvie ſubinde refertum eſt, quam ſi quis diureticis, vel ſudoriferis præpoſtere vellet eliminare, næ is non leve damnum allaturus eſſet. Nam ejus generis humores temperantibus obtundendi & per ventrem evacuandi, unde etiam ex thermis & acidulis aliiſque medicatis aquis, quæ alvinas ſordes liberaliter emovent, convenientiſſima in hoc malo ſunt præſidia. Graviori iracundiæ affectu motus canalium bilioſorum periſtalticus actus ingentem bilis ſæpe corruptæ & acris copiam in tenuia inteſtina effundit, quæ parit anxietates, nauſeam, ciborum faſtidium, compreſſiones circa precordia, interdum etiam cardialgias & inflammationes ſubortas notavi, & ut quiſque etiam videre poteſt affectionem cholericam; quibus graviſſimis pathematibus ſi fortiori emetico vel ſudorifero quis vellet ſuccurrere, is certe peſtilentem errorem committeret, de quo complures lugubres eventus propter inflammationes ſubortas notavi, & ut quiſque ſibi caveat, ſerio hortatus ſum in *diſſertatione de medicina emetica & purgante poſt iram veneno.* Nam quia congruum humoris bilioſi excretorium eſt venter, longe tutius & conſultius bilis ab ira commota per rhabarbarina, cum nitro & pulvere præcipitante nupta, vel per alia mitiora laxantia, educitur. Quin ſunt inter exempla quidam, qui ex gravi ira male habentes in balneum ſe demiſerunt & fortiter ſudarunt, hoc eventu, ut lentæ febres, artuum tremores, arthritides, immo hypochondriorum ſpaſmi & contracturæ, ſequutæ fuerint. Nihil quoque magis noxium vel intempeſtivum eſt, quam alvo per quinque vel ſex dies clauſa, ſudorifera, vel alia calida ſpirituoſa, offerre, aut emeticum præbere; nihil inconſultius, ac ſerum in habitu corporis hydropici obhæreſcens per ſudorem velle educere, quum potius per urinarias vias & alvinam regionem, ejus eductionem moliri e re ſit. Peſſime pariter ægrotantium ſaluti proſpiciunt qui circa illud tempus, quo variolæ, morbilli, purpura & alia exanthemata, vel inflammationes eryſipelaceæ prodire debent, purgantibus, vel emeticis eos exagitant, ſicque materiam illam acrem ad interiora nobiliora loca alliciunt, gravius damnum certo allaturam. Ubicunque vero unius ejuſdemque indolis humor per diverſa emunctoria excludi poteſt, tunc certe non alienum eſt, excretiones in aliis etiam quam ipſi proprie dicatis excretoriis movere, quo divertatur affluxus humoris, qui partem diu infeſtavit. Ita in tuſſi valde humida, qua mucoſa in maxima copia & immoderatius ſcreatu ejiciuntur, opportune purgantia offeruntur, quia mucum ex pectore in glandulas mucoſas craſſorum pertrahunt. Quod etiam valet in fluore albo & gonorrhea, ubi ſæpius ingens viſcidorum humorum copia ad has partes affectas affluens excernitur, & purgantia eam ob cauſſam, ut divertatur nempe humorum nimius appulſus, optime præſcribuntur. Manet itaque firmum ac ſtabile, naturam ſemper in opere evacuatorio, ſi deficit, ut humores evacuandi commode per congrua emunctoria duci ac ferri poſſunt, adjuvandum eſſe.

§. XI.

Non minus univerſalis ac utiliſſima eſt quinta hæc lex: *nunquam vi morborum curationes aggrediendæ, vel evacuationis moliendæ, ſed paullatim & ſucceſſive agendum & tempus exſpectandum.* Sane ſi ullus ex aphoriſmis *Hippocratis* memoratu dignus & in artis exercitio memori mente tenendus, certe eſt *Sect.* 2. 51. ſic præcipiens: *plurimum & repente vacuare aut replere, vel refrigerare, aut omni-*

Digitized by Google

omnino quomodocunque corpus movere periculoſum eſt. Et omnis multitudo naturæ contraria eſt. Quod vero paullatim fit, tutum eſt, tum alias, tum ſi ex altero in alterum tranſitus fit. Sicut enim omnes in rerum natura operationes per gradus, non per ſaltus, paullatim & ſucceſſive, non vero cum impetu & violentia quadam, perficiuntur; ita eadem quoque via in ſanandis morbis, in caſtigando & expellendo noxio humore, in obſtructionibus reſerandis, procedit natura & temporis beneficio utitur. Quapropter etiam Medicus ſuo ſatagens officio naturam imitari & nunquam violenter agere, multo minus impetuoſe evacuationes urgere debet. Nam certa & diuturna experientia compertum habemus, non majus periculum eſſe errore & temeritate Medici ægrotantibus accedere, ac ab emeticis purgantibus validioribus, neque minus ab iis remediis, quæ vi ſudorem pellunt, aut urinam & ſalivam movent & corpus fortiter calefaciunt. Neque etiam cum ſubita & ingens mutatio, quam corpus a validiſſimis & magna doſi exhibitis remediis patitur, utilis, ſed potius valde noxia eſſe poteſt, quia omnes vehementes motus in eorum numero, qui naturæ infenſi ſunt, qui præternaturales, morboſi & corpori vim inferunt. Hinc quando emeticum porrigendum, conſultius eſt parciori, quam liberaliori manu propinare illud, eo quod ubi humores ad ejectionem anotericam inclinant, operatio erit ſufficiens, & ſi non fuerit, iterato, vel auctiori doſi, pharmacum offerre præſtat, ac uno impetu exturbare. Ubi per inferiora ſubducendi ſunt humores peccantes, longe magis e re eſt, id clementioribus & repetito, quam ſimul & ſemel validioribus perficere; eumque in finem apprime ex uſu ſunt pilulæ ſecundum Becheri exemplum confectæ, quæ aloen probe cicuratam & extractum hellebori cum temperatis balſamicis gummatibus & extractus amaris, habent, ita ut una doſis vix tria purgantium grana capiat, ea que propter tonum ventriculi & inteſtinorum, quem purgantia labefactant, firmant potius & conſervant, aliquoties tamen datæ, alvum ſaluberrime vacuant. Idem faciunt infuſa ex radicibus & corticibus antiſcorbuticis, aromaticis, atque ex rhabarbaro & agarico, addito ſtimulo ſalino tartareo, per extractionem cum vino confecta, & tam ad præcavendos morbos vere & autumno, quam ad ſanandos rebelles chronicos affectus, egregii ſunt uſus. Quod ſi porro per corticem corporis halituoſæ ſordes excludendæ, nunquam in uſum trahenda ea, quæ ſudorem univerſam ſanguinis & humorum maſſam commovendo fortiter pellunt; ſed potius infuſa & decocta diapnoica, vel etiam pulveres fixioris naturæ, nec non temperata balnea, quæ omne punctum in ſanatione etiam rebellium morborum chronicorum, præter acutas paſſiones ferunt. In lue venerea affectis, ſi ſalivæ fluxus proritandus eſt, nunquam impetu & larga mercurialium oblatione id efficere oportet, præſertim in iis, quibus genus nervoſum debile & humores impuri ac intemperati, niſi feralia ſymptomata vel incompeſcibile ſalivæ ſtillicidium ciere velimus. Pariter in efferatis motibus componendis doloribuſque ſedandis, proficuum magis eſt ſemper anodyna refracta, quam plena & magna doſi adhibere, & ſiſtentibus amico temperamento quædam ſtimulantia adjungere, quo nomine theriaca cœleſtis, maſſa pilularum Starckii, Wildeganſii, vel tinctura antimonii tartariſata, aut acris cum pauxillo extracti opii remixta, commendari merentur. Quando denique roborandum, & partes nerveæ, ne conſuetos ſpaſticos motus repetant, firmandæ, quod fit maxime in reprimendis paroxyſmis intermittentium, & quidem familiariſſime per famigeratiſſimum illum chinæ corticem & alia roborantia;

tutius

tutius ſemper eſt, cauſſa febrili prius ſubacta & evacuata illud efficere, in acciſa & repetita, quam magna & continua doſi, & antequam cauſſæ proſpectum fuerit; eo quod hoc neglecto, experientia teſte, phthiſis, hydrops, aſthmata, hectica & pathemata ſpaſmodico-hypochondriaca concilianturˑ. Quapropter omnes qui artis operibus manum admovere geſtiunt, cum cura admonendi ſunt, ut quantum fieri poteſt, ab omni validiori medicina, multo magis plena manu oblata, abſtineant, ſed potius temporis beneficio utentes, nunquam nimis feſtinent, & ſic demum tuto, ſine noxa & periculo, ſua conficiant.

§. XII.

Lex VI. *Convenit interdum motus effrenes morboſos compeſcere, relicta ad tempus eorum cauſſa.* Sexta hæc lex eſt, ampliſſimi in praxi recte inſtituenda uſus. Quemadmodum enim ii motus in morbis, qui a centro ad circumferentiam abeunt, qui comitem habent pulſum citatiorem, cutem relaxant, ſpaſmos cum cauſſa morbi tollunt & ſic in ſalutem machinæ labefactatæ tendere ſolent, nunquam a prudenti medico ſiſtendi, ſed potius pro circumſtantiarum ratione conſervandi, vel tantum moderandi ſunt: ita e contra illi, qui vergunt a circumferentia ad centrum, quales ſunt maxime ſpaſmodici, qui omnia turbant in corpore, & dum liberam diſpenſationem & motum humorum ac debitam ſecretionem & excretionem impediunt, interitum minantur, vel niſi ad cauſſæ remotionem directi ſunt, interdum provido conſilio protinus compeſcendi ſunt, licet cauſſa materialis efficiens eorundem adhuc intacta relinquatur. Quod ut teſtatius pateſcat, exemplo ſit acerbiſſimus ex calculo dolor. Nimirum dimoto ex renum conceptaculo ac in urethere ob majorem molem vel aſpritudinem firmius oahæreſcente calculo, nerveo-membranaceus hic canalis ob vim illatam arctius conſtringitur, non ſolum dolor ſuſcitatur exquiſitus, & inflammatio cum febre accenditur, ſed etiam per conſenſum ſimul ventriculus & duodenum afficitur, & inverſo motu periſtaltico, vomitus proritatur, quin toto tandem genere nervoſo in conſenſum rapto, deliria, tremores, convulſiones & epilepſiæ excitantur, quæ, ut vidimus, quandoque mors funeſta excipit. Sub hoc igitur motuum exorbitantium & ſymptomatum choragio, ſi quis velit cauſſam, calculum, vi emoliri, nec prius vias laxare; is ſane nihil aliud efficeret, quam ut ſpaſmodicas conſtrictiones augendo, lethalem morbi cataſtrophen induceret. Quin potius longe conſultius cauſſa morbi tantiſper relinquitur & motus quavis arte complacantur, & his demum ad temperiem reductis viiſque ampliatis, faciliori negotio cauſſæ amollitio tentari poterit. Pari ratione in colica paſſione, primum eſſe decet, ut vehementia ſpaſmorum deliniatur clyſteribus oleoſis & unguentis ex axungia humana, pinguedine taxi, caſtoreo, zibetho & hujus generis aliis, & interius quoque ejuſdem virtutis medicamenta adhibeantur, ut ſunt oleum amygdalarum dulcium, antiſpaſmodica, inque primis liquor noſter anodynus mineralis, qui dolores & ſpaſmos effrenes ſiſtit, vomitus compeſcit, ſine ſtupore tamen & ſine omni noxa; hoc autem facto, facile ac tuto cauſſæ materiali, ſive illa hæreat intra canalem inteſtinorum, ſive intra membranas ejus, appropriatis remediis poterit ſuccurri eademque expelli. In hæmorrhagiis quoque nimiis, quarum eruptio ſemper a ſpaſmis, ſanguinem ad certam quandam partem adigentibus & vaſa venoſa eo excurrentia diſtendentibus, proficiſcitur, vel potentiſſimis ſtipticis, conſtringentibus ſanguinemque cohibentibus fluxus non cohibetur, delinitis autem ſpaſmis, vel ſponte ceſſabit, vel faciliima ratione coerceri poterit. Tacemus plurimos alios ſpaſ-

ſpaſmodicos, convulſivos & cum magna dolorum atrocia junctos affectus, in quibus ſemper expedit paroxyſmos ſedantibus prius invigilare, quam cauſſæ abolitionem urgere. Cavendum tamen quam maxime eſt, ne in ejuſmodis morbis, ubi motus nimii perniciem minantur, ad eos ſiſtendos opiata vel adhuc fortiora ſedativa & narcotica adhibeantur. Teſtantur enim obſervationes Practicorum celeberrimorum, hoc perperam facto, ſpaſmodicam colicam ſæpius in pareſin, aut etiam veram paralyſin, transiiſſe, aut calculum uretheri remiſſo nemo eo diutius inhæſiſſe, ac in univerſum, lethales inde ſubſequutos eſſe effectus, quales annotavit & exemplis confirmavit *Stahlius in diſſertatione de impoſtura opii*.

Lex VII §. XIII.

Excipit ſeptima lex: *vigente paroxyſmo, & quando natura jam movet, a fortioribus commoventibus & evacuantibus deſiſtendum, ac potius excedentes motus moderantibus & ad temperiem reducentibus, utendum.* Ipſe *Hippocrates* quum obſervaſſet, quantam noxam afferat, ſi quis in illis morbis, ubi ſanguis cum impetu circumagitur & morbi vehementia eſt maxima, fortiora medicamenta, quæ majorem ſanguinis cient orgaſmum, propinare, aut purgantia exhibere audeat, ſapienter *ſect.* 2. *aph.* 19. præcepit: *vigentibus morbis, quieſcere multo præſtat:* ac potiſſimum valentiora ejuſmodi pharmaca tempore paroxyſmi febrilis non præſcribenda eſſe ſerio in *lib. de purgantibus* ſuaſit: *quicumque* inquiens, *a febribus fortioribus corripiuntur, his medicamenta purgantia dare non oportet, donec remiſerit.* Etenim quando vehementes motus vel ſpaſmi intenſiores præſto ſunt, utplurimum exteriores corporis partes cum ſumma cute conſtrictæ ſunt, & ſanguis circumferentia ad centrum urgetur, alvus, renes, poruli cutis & reliqua emunctoria, propter nimiam conſtrictionem, non rite munere ſuo funguntur & excretiones ſubſiſtunt; eaque propter nihil certe imprudentius poterit excogitari, quam tum motus ciere vel augere, & præſertim purgante, vel vomitorio, aut ſudorifero valido, humores naturæ corporis noſtri inimicos exterminare niti eoque ſymptomatum vehementiam magis exacerbare. Quieſcendum potius tunc temporis eſt, vel parum agendum, & magis effrenes motus moderandi, ac cum violentis ſpaſmis blande componendi. Hanc ob cauſſam rectius procedunt ii, qui in morbi paroxyſmorum vigore atque impetu, ſi quid arte tentandum, tantum diluentia, blandam diaphoreſin conciliantia & moderate nitroſa ac ſedativa naturæ amica exhibent. Ubi vero movendum, accommodatiſſimum tempus eſt in acutis principium, vel quando vehementia remiſit, in chronicis extra paroxyſmum & conquieſcentibus ſpaſmodicis motibus, quo etiam evacuantia congrua operationem ſuam bene exſequuntur. Egregium hanc in rem *Cœlii Aureliani lib.* 2. *cap.* 8. *pag.* 217. eſt monitum, dum ait: *nec phlebotomia, nec aliis medicamentis, quæ cito & copioſe peccantes humores detrahunt, unquam utendum in augmento paſſionis, ſed potius tempore dimiſſionis. Unde*, pergit, *in acceſſione ſimpliciter mitigantibus utimur adjutoriis*. Sed dolendum profecto, toties totieſque contra hanc impingi legem. Nam communis tam vulgi, quam Medicorum non incelebrium, olim fuit & adhuc eſt opinio, variolarum, morbillorum, purpuræ atque peſtis morbum, expellentibus & alexipharmacis fortioribus eſſe excipiendum, quo illud quod vitæ eſt inimicum, cito & ſine mora per corporis peripheriam proſcribatur, unde tot in officinis proſtant tincturæ bezoardicæ, ſpiritus volatiles, ſalia volatilia, eſſentiæ antipeſtilentiales ac pulveres varii generis ſudoriferi & alexipharmaci, olea calidiora aliaque id ge-

Digitized by Google

mus plura. At vero ſic calor calore fovetur, ignis igni additur, ipſe ſanguis quaſi accenditur, mixtio ejus naturalis & temperata craſis diſſolvitur & deſtruitur, ac in univerſum nihil aliud efficitur, quam ut anxietates, inquietudines, deliria, epilepſia & convulſiones concitentur, placida & ſucceſſiva eruptio impediatur, ipſaque materia exanthematica deleteria plus augeatur, quam imminuatur. Longe tutiora certe in expellendis variolis, morbillis, purpura & omnibus morbis, in quibus aliquid per corporis corticem excerni debet, ſunt illa medicamentorum genera, quæ nimias & turbulentas commotiones cum ſtricturis ſuperficialibus amicabiliter placant, & impedimenta removendo, eruptionem blande adjuvant. Quod quidem, quemadmodum de fortioribus ſudoriferis in propatulo eſt: ita eadem cautio de eorum quæ per os vel alvum vacuant uſu, ſtudioſe tenenda. Neque enim unquam convenit, emetica vel purgantia, quin ſalia, majori doſi tempore paroxyſmi tertianæ, vel quartanæ, aut non multo ante ejus acceſſionem, propinare: quippe per experientiam cognitum eſt, inſultum inde longe reddi acerbiorem maximaſque cum cardialgia anxietates laborantes affligere. Ratio in proclivi eſt. Scilicet hæc medicamina non alia ratione quam ſpaſmo agunt, & partes nerveomembranoſas ſubtili ſale acri cauſtico vellicando ac ſtimulando, ut validiori crebriuſque repetita ſtrictura & ſeparetur & exturbetur, quod in vitio eſt, efficiunt; in omni autem febre ejuſque paroxyſmis, jam tum teſte nauſea, dorſi dolore, pandiculatione, conatu vomendi, flatibus in abdomine, anxietate præcordiorum, horripilatione, cutis refrigeratione, alvique adſtrictione, adſunt ſpaſmi & formalem ejus rationem abſolvunt, ideoque dum ſic ſpaſmus ſpaſmo accedit, & ſtricturæ intenduntur, non poſſunt non pathemata exacerbari & paroxyſmus longe gravior reddi. Ubi vero impetus reſedit, nervoſum genus tranquillum & partes ſpaſmo prius exagitatæ languent ductuſque patuli ſunt, tutiſſime ac utiliſſime fomes & vitioſa materia artis ope laxantibus, purgantibus vel emeticis e latibulis evocatur atque proſcribitur. Quæ certe prudens temporis opportuni exſpectatio, tum in morbis, tum in omnibus moliminibus, tam neceſſaria eſt, ut ſine ea fruſtraneus ſit omnis conatus, de quo ſcite cecinit *Ovidius*:

Dum furor in curſu eſt, currenti cede furori,
Difficiles aditus impetus omnis habet:
Aggrediar melius tunc, cum ſua vulnera tangi.
Jam ſinet & veris vocibus aptus erit.

§. XIV.

Octava lex ſit: *ubi motus jam languent, anodyna & ſedantia ſumma cum cura ſunt evitanda, ac potius vires reficientia motuſque excitantia uſurpanda.* Quemadmodum ſi non potior, certe haud poſtrema, dexteritatis atque peritiæ medicæ pars in eo verſatur, ut artifex exorbitantes motus opportune complacare noſcat: ita profecto præpoſterum ac damnoſum eſt molimen, quando opprimuntur ac ſopiuntur, ubi potius provocandi ſunt & excitandi. Etenim anodyna & ſopientia pharmaca & ex his frequentiſſimi uſus opiata, ex heroicorum numero ſunt, quæ magna pollent efficacia, & tam ad juvandum, quam nocendum parata, ideoque cautiſſima, ac ut *Celſus lib. 5. cap. 25.* monet, nonniſi nimia neceſſitas urgeat, uſurpanda. Peſſimus quidem quorundam mos fert, ut in quovis dolore aut ſomni defectu, imprudenti conſilio, ſine circumſtantiarum perita penſitatione, ad anodyna ceu ſacram anchoram confugiant, & doloris mitigationem cum quiete procurare nitantur, quum tamen ſapienter præcipiat idem *Celſus lib. 3. cap. 18.* Lex VIII.

quod

quod hæc moderatio ſemper ſit adhibenda; ne quem obdormire volumus, poſtea excitare non poſſimus. Semper igitur ante ſedativæ virtutis remediorum uſum exquiſita virium ratio habenda, eademque nunquam in uſum vocanda, ubi virium, ſive ob ætatis, ſive aliam cauſſam, adeſt imbecillitas, quæ ex impotentia membra movendi pulſu debili parvoque, item actionum animalium torpore atque ſegnitie, ſufficienter cognoſcitur. Hoc autem neglecto quam maxime detrimentoſa ſunt, ſenes ad affectus ſoporoſos diſponunt, plethoricis ſanguinis excretiones ſupprimunt, quibuſdam mentis abalienationem conciliant, in febribus autem malignis aliiſque morbis, dum vires penitus proſternunt motuſque ad expugnandum morbum neceſſarios ſopiunt, ſphacelum ipſamque mortem inducunt. Et certe frequentiſſima eſt in obſervatis medicis mentio noxæ ex improvido ſedantium & opiatorum uſu, ut apud *Sanctorium de methodo vitandi errores lib.7. c. 12. VVilliſium in pharmacia rationali P. 1. pag. 392. Sennertum Prax. lib.6. cap. 1. pag. 7. & Foreſtum lib. 9. obſ.* 14. qui narrat, cacochymicum, cui imperitus Medicus præſcripſerat in dolore calculi opium, ſomno ſepultum eſſe perpetuo. Ipſe quoque novi, quendam febre ardente laborantem, ad ſopiendam diuturnam vigiliam aliquot granis laudani ſumtis, æternam ſibi conciliaſſe quietem. Quin non deſunt exempla, ubi opium in forma ſuppoſitorii immiſſum mortem induxit, cujus generis plura ſcripto reliquerunt *Tilingius lib. de opio pag. 46. Sennertus l. c. Marcellus Donatus hiſt. mirabil. lib. 4. cap.* 18. Et licet aliquando dolorem primum quodammodo mitigare videantur, ejuſmodi ſopientia attamen infidus eſt effectus & non ita multo poſt acerbiora ingruunt pathemata, morbus pertinacior fit ac pejor, ipſaque mors haud raro ſuccedit. Conceptis id de colico dolore teſtatur verbis *Trallianus lib. 10. cap. 1.* ſic perhibens: *qui ex opio & alterco parantur; in colica non temere admovere oportet. Etſi enim doloris levationem afferre videantur, tamen efficiunt, ut poſtea dolor diutius permaneat, putoque bona ratione ipſa non conferre.* Et paucis interjectis ſic pergit: *multi igitur, quum in ejuſmodi affectibus iterum atque tertio dediſſent, effecerunt, ut partes læſæ emorerentur reſolverenturque, interdum vero etiam mortem omnino induxerunt.* Præſtat igitur potius antiſpaſmodicis, balſamicis, corroborantibus, analepticis, itemque bezoardicis paullo fixioribus & accuratiori inſuper diætæ ratione languenti naturæ ſuccurrere, ac motus conſervare atque erigere, ſique vel maxime, ob urgentes atroces dolores, ad complacationem aliquid videtur moliendum, non opiatis & vehementioribus ſedativis, ſed blandiſſimis anodynis, cum balſamicis naturæ amicis nuptis, utendum, qua virtute non poſſum non commendare liquorem meum anodynum ſic dictum mineralem, qui vires non proſternit, ſed cuſtodit, ac tutiſſime ſine metu omnis noxæ poteſt uſurpari; cui interdum refracta doſi balſamum vitæ, vel ſpiritus bezoardicus ad mentem Buſſii paratus adjungi poterit.

§. XV.

Ad nonam jam progredimur legem: *excretiones criticas & ſalutares promovere, non intercipere, decet.* Lex IX. Criticæ a Veteribus dicitur illæ evacuationes, quæ in acutis morbis, cujus generis maxime ſunt febres, ſponte a natura, ſine ulla etiam arte, certis diebus, ut ſunt medius inter tertium & quartum, ſeptimus, nonus, undecimus, plerumque cum bonis ægri rebus eveniunt. Ita enim, ut antecedenti capite docuimus, a ſapientiſſimo opifice coagmentata eſt corporis humani machina, ut inordinati in ea motus, qui a cauſſa morbifica excitantur, ſæpiſſime in medicinam cedant, ac per eoſdem ipſa morbi

Digitized by Google

cauſſa ſumme pernicialis corrigatur & correcta e corpore expellatur. Et quum hæc materiæ correctio certum & determinatum temporis ſpatium requirat, antequam commode ex corpore eliminari poſſit, atque huic negotio divina ſapientia ſeptenarium maxime numerum dicaverit, ex eo fit, ut evacuationes, quæ circa ſeptenos, vel ſemiſeptenos dies ſuccedunt, in ſalutem corporis maxime vergant & naturam ordinate ſua perficere indicent. Duplici vero modo excretiones illæ ſalutares ſunt. Vel enim ipſam cauſſam, quæ functiones corporis turbavit, ſecernunt atque evacuant, ut fit in variolis, in morbillis, in febre eryſipelacea, peſtilente, quibus in morbis, ubi ad ſummam cutim, vel glandulas, nocens materia propulſa fuit, mox ſæviſſima illa ſymptomata mitiora fiunt, aut plane conquieſcunt. Vel criticæ evacuationes hoc nomine ſaluti ſunt, quia effectum morbi pernicialem a corpore ſeparant, atque removent, ſiquidem ſub ipſo morbo & motu concitatiori febrili, ſanguinis & humorum maſſa in multas excrementitias ſalſas, ſulphureas ſordes diſſolvitur, quæ, dum morbus in vigore & impetu eſt, non commode ſecedunt & expelluntur, ſimulac vero cauſſa morbifica eſt ſublata, ac v. g. in inflammationibus ſtaſes ſanguinis diſcuſſæ, ſpaſticæ conſtrictiones corpus deſerunt, tubuli excretorii relaxantur & omne alienum atque excrementitium, quod ſub ipſo morboſo motu generatum fuit, utiliſſime propellitur, ut ſudor largiter profluat, alvus ſua ſponte deſcendat & copioſa excrementa mucida biliosa dimittat, urina quoque craſſior ſecedat, atque copioſum deponat ſedimentum, vel etiam humor craſſus viſcidus, in pectoris præſertim morbis, maxime acutis, uberius collectus per expectorationem educatur. Jam quiſque facile perſpicit, nihil pernicioſius eſſe, quam ſalutiferas has excretiones temere ſiſtere, ac intercipere. Sane quam gravia, immo ſæpius funeſta mala, non modo a variolis, morbillis, purpura, cruſta lactea, ſcabie, eryſipelate, podagra, arthritide repulſis & ad interiora repercuſſis eveniant, plurimis obſervationibus atque experimentis in praxi medica quotidie innoteſcit. Perquam nota ſunt etiam illa damna, quæ ex antiquis ulceribus ſanatis, & diu geſtatis fonticulis, præpoſtere conſolidatis, pullulant. Peſſime non minus ægrotantium ſaluti conſulunt, qui alvi fluxus in febribus continuis, immo malignis, quibus ſæpe ſalutariter morbus terminatur, noxios cenſent, eoſdemque eapropter imprudenter cohibere ac ſiſtere audent. Pariter exitiale molimen eſt, hæmorrhagias, quæ ſæpe febribus continuis ſuperveniunt, ſive in criticis diebus, ſive extra eos obveniant, vi quadam compeſcere, ex quo certe nunquam non capitale notavi damnum: quæ tamen omnia jam tum *Sect. 1. cap. 8. de damnis ex cohibita cuticulari & cap 9. ſanguineis aliiſque evacuationibus*, nec non *cap. 14 de criſibus in experientia rationali fundatis*, fuſius expoſui. Interim ſi forſan excretiones etiam ſalutares nimiæ & excedentes fuerint, ut vires iiſdem gravius peſſundetur, non tam directe ſedativa & ſiſtentia adhibere e re eſt, quam potius ea, quæ appulſum humorum ad alias partes divertunt & motuum impetus blande demulcent, atque placant.

§. XVI.

Decima lege præcipiendum, *ut morbo, vel paroxyſmo finito artifex roborantibus utatur, quo recidiva vel novus morbus arceatur*. *Lex X.* Qui ſaniorem medendi rationem ſequuntur, eos non latet, paroxyſmos morborum, præſertim ſpaſmodicorum vehementiores, ſubſequi magnam atoniam, ac debilitatem corporis, & illius inprimis partis, in qua cauſſa morbi inhærens vehementiam ſuam exercuit, quæ relicta debilitas, non modo facillime

ſime paroxyſmos priores impetu longe fortiori revocat, ſed & ob ſanguinis circulum ibidem factum impeditiorem & vigorem deperditum, humores noxii eo decumbere conſueſcunt, ibique ſtagnationem ſubeuntes, chronicis diuturnis & maxime lentis morbis ampliſſimam ſubminiſtrant occaſionem. Perite idem inculcavit artis noſtræ parens *Hippocrat. aph.* 32. *ſect.* 4. hunc in modum diſſerens: *quibus a morbo reſtitutis quippiam eſt infirmum, ibi abſceſſus fiunt.* Quem aphoriſmum *Heurnius* ita exponit: *quando poſt morbum infirmitatis aliquid ſupereſt; quæ ex laſſitudine & imperfecta criſi judicatur, ita ut ſuperſint materiæ febrilis reliquiæ, aut ſi liberalius ſe potu aut cibo invitent, quam immutata ventriculi actio, & temperamentum & habitus perferre poſſunt, tunc in diſcrimen venit homo, quia partes internæ & externæ labefactatæ ſunt; hinc ſi non accurata diæta acceſſerit, hepatis & lienis ſcirrhi, vel cephaleæ, vel foras in artus, ſi ibi imbecillitas, abſceſſus effunduntur. Quare ne quid coacervetur, dentur pilulæ aleophanginæ, maſtichinæ vel Rufi, vel tale quid.* Huc quoque referendus, *aph.* 12. *ſect.* 2. *morborum reliquiæ, quæ a criſi ſuperſunt, recidivos morbos parere conſueverunt*, quod potiſſimum, ſicut rurſus id optime explicat *Heurnius*, contingit, quando ob infirmatam naturæ vim, materia morbifica non tota fuerit excluſa, neque in declinatione alvus purgante ſollicitata. Quæ quum ita ſint & experientiæ quoque teſtimonio uberius conſtent, utique manifeſto apparet, nihil eſſe finito motu morboſo ad reliquias mali exſtirpandas accommodatius, quam ut omne noxium & morbificum, quod adhuc hæret in corpore, tacitaſque ipſi ſtruit inſidias, ſive in ventriculo, ſive in venis ſubſtiterit, mature excludatur & corpus ab omni excrementitio ſucco liberetur. Graviter vero in hoc errare utplurimum ſolent Medici, quod in fine morbi & ægris ad ſanitatem redeuntibus, morbiferas reliquias neque evacuantibus, neque diaphoreticis eliminent, neque robur deperditum naturæ atque ventriculi per congruam diætam & probata ſtomachica apte reſtituant. Etenim quo minus Medicus utilem opem conferre poteſt morbo in vigore conſtituto, eo majus eoque præſtantius in principio atque in declinatione ipſius eſt auxilium, ſiquidem initio, natura adhuc valida exiſtente, multum proderit, ſi omnia congruis ſubſidiis obſtacula, quæ motus ſalutares ſufflaminant, dextre removeat & materiam vitioſam diminuat; in declinatione vero, ſi corpus debilitatum, rurſus confirmet, vires languidas erigat, & quod reſtat adhuc noxium, expellat, & ſic non modo recidivas pejores, ſed & novos longe periculoſiores morbos plerumque ſuccedentes feliciſſime avertat. Ad ſubigendas igitur morborum reliquias & reparandum univerſi corporis robur, egregia virtute ſplendent pilulæ balſamicæ ut Becherianæ & ad harum exemplar paratæ Stahlianæ, vel noſtræ, quippe quæ aliquoties oblatæ, noxia clementer expurgant, ac ventriculo cum inteſtinis robur iterum conciliant, præter quas commendanda etiam ſtomachica, quæ digeſtionem promovent, motum periſtalticum infirmum egregie fulciunt & ſuccis vitalibus tenuitatem ac ſpirituaſcentiam denuo conciliant, quæ tamen tanto utiliora ſunt, quanto minori, continuata tamen ſæpiuſque repetita doſi, aſſumuntur. Quod ſi autem ullo in morbo, certe in variolis & morbillis, reliquiæ morborum ut proſcribantur, corpus firmetur & ab inſultibus morboſis defendatur, neceſſe eſt, quandoquidem hoc neglecto, ex facili varias exulcerationes, abſceſſus quoque viſcerum, aliaque graviſſima mala ſubſequi, experientia planum facit teſtatumque. Deinde poſt partum, immo abortum, vel puerperium etiam, uterus valde enervatus & a tono ſuo dejectus ad priſtinum robur commoda medicina reducen-

cendus eſt, ne magnæ contumaces ac diuturnæ inde reſultent affectiones, cui ſcopo eximiæ pilulæ noſtræ balſamicæ, vel infuſa laxantia leniterque purgantia, cum nervinis & uterinis mixta, unacum exquiſito in vitæ victuſque ratione temperamento, ſatisfaciunt. Mirum quoque tonum ventriculi & inteſtinorum labefactare ſolent diarrheæ ac dyſenteriæ, qui ſi non cito reparatur, lentæ inde febres, pedum œdemata, ſtatus cachecticus, ſpaſmi hypochondriaci aliaque redundare poſſunt, ad quæ arcenda egregie uſui, præter exactam diætam, eſt vinum generoſum, uti Hungaricum, vel Gallicum Pontak, parcius intèr cibandum potum, nec non elixir ſtomachicum, vel balſamum ſic dictum vitæ, acciſa doſi, ſed diutius, uſurpatum. Semper autem præſtat hæc ſucceſſive perficere, ac vires potiſſimum fractas atque depreſſas ſenſim analepticis reficere ac refocillare.

§. XVII.

Lex XI Eadem cura tenenda lex undecima: *debilibus debilia, valentibus valentiora conducunt*. Hanc totidem fere verbis conſignavit *Celſus lib. 2. c. 20.* ſcribens: *Imbecillis hominibus rebus infirmiſſimis opus eſt, mediocriter firmos media materia optime ſuſtinet, & robuſtis apta validiſſima eſt*. Et *Hippocrates l. de loc. in hom. §. 55.* eandem ſic conceptis verbis inculcat: *medicamenta fortiora a natura in debilibus morbis dare non oportet:* ac paullo poſt, *medicamentum ſingulis ſecundum naturam, debilibus debilia a natura, fortibus vero, fortis natura pharmaca exhibenda ſunt*. Ut autem hic practicus canon eo clarius pateat, exponendum quid per debilia & valentia, tam corpora, quam pharmaca, ſit intelligendum. Debilitas igitur ejuſque oppoſitum firmitas & fortitudo, dicitur in genere a viribus, quæ valore effectus, ideſt potentia movendi, ut in microcoſmo, ſic etiam microcoſmo, ſeſe produnt. In homine quidem vires ſecundum functiones, in quibus ſeſe exſerunt, optime in animales, naturales & vitales diſpeſci poſſunt, ſingulæ vero influxu ſubtiliſſimi, puriſſimi & mobiliſſimi, quod cum ſanguine mixtum & in cerebro ſegregatum per nervos vehitur, tanquam cauſſa & fundamento nituntur, & continentur. Quod ſummæ activitatis liquidum, quum ex purioris aeris & alimentorum ſubſtantia ortum trahat; facile patet, quod qui bene appetunt, digerunt & egerunt, robuſtioris ſint naturæ; contra ea quibus appetentia proſtrata, ingeſtio, digeſtio atque egeſtio vacillat, debiles & languidi; eo quod in illis humores puri & temperati, in his vero impuri & intemperati redundant. Infirmi vero etiam dicendi, qui ſenſibilioris animi & corporis, & quorum nervoſæ partes levi etiam ex cauſſa ad ſuſcipiendas anomalas motiones promtæ ſunt atque diſpoſitæ: valentes viciſſim, qui animi compoſiti, nec tam facile a rerum externarum inſultu afficiuntur aut læduntur. Atque adeo in procinctu eſt ratio, quare infantes, ætate graves, vel valde decrepiti, qui ſpongioſum fibrarum habitum obtinent, vaſa, nervos ac tendines exiliores gerunt, vigiliis, animi affectibus, mentiſque fatigationibus nimium indulgent, morbo graviori acuto, vel chronico laborarunt, aut nimium ſanguinis profuderunt, in debilium numerum merito referantur, unacum iis, qui morbo, multoque magis ejus paroxyſmo jam detinentur. Per fortiora autem medicamenta intelligenda ea, quæ parva doſi magnis agendi viribus inſtructa evacuandi & adſtringendi, commovendi & ſiſtendi, calefaciendi & refrigerandi, inprimis ex minerali regno petita: lenia contra ac debilia nuncupanda, Galenica vulgo dicta, quæ non vi, ſed blande ac ſucceſſive operationem ſuam exſequuntur, nec majori etiam doſi facile nocent, ut ſunt clementia & per epicraſin laxantia, clyſteres, infuſa theiformia,

lac

Digitized by Google

lac aſininum, ſerum lactis, temperantia, diaphoretica fixa, abſorbentia, liquores fixi alcalini cum balſamicis & amaris extractis conditi, nec non plura arcana illa univerſali, panaceæ, eſſentiæ quoque ſolares dulces, quæ innocenter pariter in omnibus morbis, firmis æque ac infirmis præberi poſſunt, nec quicquam comprehendunt, quod conſpicuam in morbis inducere poſſit mutationem. Jam quum ad omnes ſalutares in corpore humano perficiendos effectus exquiſita inter agentis & recipientis vires requiratur æquabilitas atque proportio, & natura humana ab omni exceſſiva, ut ait *Hippocrates*, qualitate lædatur, clariſſime innoteſcit, in omni medicamentorum oblatione corpora curate eſſe diſtinguenda eorumque vires cum pharmacorum facultate ſollicite comparandas, & ſic accommodam medendi rationem ineundam. Qui ſecus procedit, is certe graviter nocet, & debilibus fortia porrigens, vires iiſdem opprimit penituſque proſternit, vel plane cum vita extinguit, debilia autem fortibus offerens, fruſtraneam prorſus locat operam, aut commovendo, nec emovendo quod in vitio eſt, malum exacerbat. Potiſſimum tamen cavendum, ne infirmos unquam validioribus pharmacis aggrediamur, ſed hi ſemper magis diæteticis, quam pharmaceuticis ſunt tractandi, & nullum medicamentum ipſis ſæpe eſt optimum. Quumque inprimis debilium numero accenſendi ſint infantes ac ſenes: patet certe, quam temerarium & imprudens ſit molimen, infantibus dimidii vel unius anni lactentibus, epilepſia ex dentitione difficili correptis, acriora purgantia, ut pulverem ex reſinæ jalappæ grano uno aut duobus, & mercurii dulcis binis, vel tribus granis, crebrius propinare, iiſdemque demortuis, tamen de ſecuriſſima medicatione, cum ſumma alterius contradicentis injuria, gloriari. Pariter ætate provectis tam fortia purgantia damno ſunt graviſſimo; quippe quæ teſte *aph. 36. ſect. 2.* ſana etiam corpora cito exſolvunt, multo magis ſenilia & imbecillia labefactant & detrimento mactant. Neque etiam infantibus, ſenibus aliiſque imbecillibus, ſpirituoſa calida, ſic dicta confortantia, tam proficua & amica ſunt, ut vulgo putatur, eo quod hæc, ipſumque, ut audit, lac ſenum, vinum potens, largius hauſtum, inteſtinum calorem in ſuccis accendunt eoſdemque per hunc exhauriunt penituſque conſumunt; moderate vero & medice cum optimi ſucci cibis aſſumtum vinum, acido deſtitutum & generoſum ac purum ut Rhenanum vetuſtum, vel Hungaricum, ſtomachi vires totamque naturam egregie reficit atque cuſtodit. Neque vero tantum validiora pharmaca, verumetiam alimenta valentis, ut *Celſus* dicit, materiæ, invalidis minus accommoda ſunt atque proficua, licet & Medicorum & aliorum vulgus erroneam hanc foveat ſententiam, debiles & a morbo languidos, cibo, potu & juſculis confortantibus ac nutrientibus eſſe ſubinde reficiendos. Recte enim jubet *Hippocrates Sect. 1. aphor. 2. in ipſis exacerbationibus cibos adimere oportet: nam præbere noxium, & cum per circuitus redeunt morbi, in ipſis acceſſionibus, abſtinendum eſt*; eo quod corpora, ut impura, ſic etiam imbecillia, monente eodem auctore, quo magis nutriveris, eo magis læſeris, & vires in morbis non meliori ratione reparantur, quam prudenti medicatione & ſucceſſiva cauſſarum morbificarum remotione. Quamobrem memori utique mente nunquam non reponendum: inter vires corporis & medicamentorum, menſuram quoque alimentorum ipſumque laborem & motum, exquiſitam ſemper ſervandam eſſe proportionem, eumque in finem, ut perite vult *Hippocrates lib. de morb.* curate expendendam hominis naturam, cor-

Digitized by Google

poris ſtaturam, ætatem, anni tempus & conſtitutionem, ſitum regionis aliaſque id genus plures circumſtantias.

§. XVIII.

Lex XII. Ad duodecimam nunc pergimus legem: *perpaucis ſelectis medicamentis, ad morbos & ſanandos, & arcendos, utendum*. Sane nihil magis medentem perturbat atque confundit, quam ingens illa remediorum multitudo atque varietas, qua libri botanici, pharmaceutici, chymici & practici referti ſunt, ut non ſine faſtidio perluſtrari poſſint & parum abſit, quin artem ipſam exhorreat diffuſiſſimum hunc campum ingreſſus. Tam innumera enim ſunt remediorum genera, tot compoſitiones, tot medicaminum vulgo adſcriptæ virtutes, ut ne quidem memoria his omnibus capiendis ſufficiat, tantum abeſt, ut quæ de ſingulorum uſu & perita applicatione ſcitu perquam neceſſaria, animo teneri queant infixa. Celebrandum quidem in eo merito ſummi conditoris eſt providum inſtitutum, quo benigna parens natura affluenter ex inexhauſto ſuo penu varia & multiplicia in ſanorum æque ac ægrorum uſum ſuppeditat præſidia, neutiquam tamen opus eſt, ut omnia in uſum vocentur, ſed natura, ut in alimentis, ſic etiam iis, quæ in medicinam cedunt, paucis contenta eſt. Paucæ quippe & ſimpliciſſimæ ſunt morborum cauſſæ, ideoque iis etiam removendis pauca ſufficiunt adminicula, & ex vero ſcribit *Langius epiſt. 76. ego dico, deſipere eos Medicos, qui pluribus medicamentis aliquid expediunt, quod paucioribus tranſigi poteſt*. Quin potius ipſe ego ſcio & experientia edoctus ſum, nunquam Medicum, qui immenſo iſto pharmacorum, quæ in pharmacopoliis aſſervantur & plerumque ſine ratione & fide mirificis encomiis celebrantur, apparatu, utitur, crebrius ea mutat & affatim ægris ingerit, ad veram, certam & intimam eorundem cognitionem, pertingere, in qua tamen præcipuum felicis medendi rationis momentum eſt repoſitum. Hinc egregium profecto *Damaſceni aph. 34.* eſt conſilium: *pharmaca pauca tibi tenenda ſunt, & quorum operationes ac poteſtates jam multoties expertus es. Totius enim multitudinis notitia incomprehenſibilis eſt, ac quum per ſingulas volueris inquirendo diſcurrere, multiplici diverſitate diſtentus, ne ſcies, cui debeas fidem adhibere*. Artis igitur atque prudentiæ eſt, ex tam numeroſa ſupellectile pauca & certæ virtutis quædam deligere ac per longam atque attentam experientiam quid in tot diverſis, ut offeruntur quotidie, caſibus & circumſtantiis præſtare queant, quid minus, addiſcere, ac tum demum perſpectis penitius eorundem viribus ac operationibus, iiſdem uti ac in medicatione cum certa ratione inniti. Nam ſcite hanc in rem ſcribit: *B. Wedelius de med. facult. cogn. & applic. p. 25. res ſe habet hac inſtar amicorum. Magis æſtimamus unum vel alterum amicum, quam centum notos. Multi etiam amicitiam offerunt, pauci merentur. Ita etiam curioſum, ſelectum & expertum medicamentum reliquis omnibus præferendum eſt. Qui omnes habet amicos, neutrum habet, qui omnia novit, neutrum novit*. Qui vero artem ſpeculando tantum agitant & experientia deſtituuntur, hi certe fluctuant & hallucinantur, nec firmum, ſolidum & eventu comprobandum interponere poſſunt conſilium, multo minus quamdiu uſui inſiſtendum, quando deſiſtendum, qua doſi offerendum & quæ alia ſigillatim circumſtantiis accommodanda, ex vero præcipere.

§. XIX.

Ex præcipuis præterea medendi legibus eſt decima tertia: *Medicus in juvando naturæ curatricis opere, plus utatur remediis diæteticis, lenioribus & ſimplicibus, quam pharmaceuticis activioribus & compoſitis*. Per diætetica ea intelligimus, quæ ex iis rebus, quibus ad vitæ & ſanitatis tutelam nemo *Lex XIII.*

non

non indiget & quæ recepta in ſcholis denominatione rebus non naturalibus accenſentur. Nam quemadmodum ex harum perverſo & inordinato uſu prima fundamenta & proximæ morborum origines pullulant, pariterque vehementia augeſcunt; ita ad morboſas varii generis afflictiones arcendas & ſubigendas, legitimo illarum uſu & exquiſita victu & vivendi ratione aptius & accommodatius eſt nihil, nec ipſa natura ſine hac quicquam boni in ſanando præſtare, nec medicina optatum exſerere poteſt effectum. Unde vera ſunt quæ *Galenus* tradit, *nullum efficax remedium medicina habet, quod ſolidum auxilium afferre poſſit, ſi ei victus ratio reſiſtat, vel illud non adjuvet*. Sane ipſe ego ſancte aſſeverare poſſum, quod remediis diæteticis, quo aeris & cœli mutatio, corporis conveniens motus, accommodatus cibus & potus, nec non ſeri lactis, vel aquarum mineralium prudens uſus, item abſtinentia & quies, referenda, in expugnandis rebellibus chronicis morbis, qui maxime in imbecilli nervoſarum partium ſyſtemate longam & fixam ſedem habuerunt, ut affectus ſpaſmodici & convulſivi, hypochondriaci & hyſterici, id præſtiterim, quod fruſtra artificioſe compoſitis & concentratis medicaminibus tentarat alii, & ipſe a magnæ famæ medicamentis exſpectaram. Diætetica quippe remedia humoribus & motibus vitalibus affinia ſunt, & blande, ſucceſſive & cum tempore laudatiſſimam ſuam exſerunt operationem, naturam imbecillem, & morbidam in meliorem ſtatum reducendo. At vero quo major eſt horum ſimplicium in Medicina utilitas, eo pauciores ex Medicis eorum cognitioni, multo minus dextro uſui, debitum conſtituunt pretium ac utiliſſimam dant operam, ſed plerique penſi habitis diæteticis præceptis, nonniſi operoſe concinnatis e pharmaceutico fonte petitis ſubſidiis morbos oppugnare contendunt, quo tamen plerumque nihil aliud efficiunt, quam ut naturam in ſaluberrimo ſanationis ordine, progreſſu, & tempore turbent, vel feſtinatione opprimant. Hinc citante *Langio lib.* 1. *epiſt.* 76. multiplices medicamentorum ex ſimplicibus numeroſis conſarcinatas compoſitiones ſalſe jam pridem irriſit *Plutarchus in ſympoſ. Dec.* 4. Cui *Plinius H.N. lib.* 24. *c.* 1. his verbis perbelle ſuffragatur: *ex terra naſcentibus nata Medicina. Hæc ſola naturæ placuerat eſſe remedia parata, vulgo inventu facilia ac ſine impendio, ex quibus vivimus. Poſtea fraudes hominum & ingeniorum captura officinas invenere iſtas, in quibus ſua cuique venalis promittitur vita. Statim compoſitiones & mixturæ inexplicabiles decantantur. Arabia atque India in medio æſtimantur ulcerique parvo medicina a rubro mari importatur, quum remedia vera pauperrimus quiſque ævenet. Ita eſt profecto, magnitudo populi Romani perdidit ritus vincendoque victi ſumus, paremus exteris & una artium medicina imperatoribus quoque imperat.* Longe prudentiores in eo ſe geſſerunt vetuſtiſſimi Medicorum, ut peritiſſimus Cous, *Celſus* & Methodici, qui, re probe perpenſa, quicquid in arte præſtiterunt, ſolius naturæ ordine & ductu & ignobilibus hiſce auxiliis ac diætæ beneficio effecerunt. Nam pharmaceutice quidem confecta priſcorum medicamenta, magna ex parte incondita ſunt ac nullius fere pretii; contra vero in eorum monumentis longe meliora & utiliora in regimine diætetico recte adhibendo in morbis & extra eos reperire quiſpiam poterit præcepta, quam in ullo fere recentiorum ſcripto. Laudandus tamen merito hoc in genere *Montanus* ejuſque optimus diſcipulus *Crato*, e quorum ſcriptis & ego multum profeci; quumque ipſa experientia de præſtantia magis confirmarer, utiliſſimam me collocaturum operam putavi, ſi neglectui datam hanc potiſſimam artis ſalutaris partem omnibus modis excolere atque ſplendori

ſuo

ſuo reddere anniterer, evulgatis hunc in finem quamplurimis latino idiomate & Germanice redditis iterum iterumque recuſis ſchediaſmatibus, non ſine luculento peritiorum applauſu. Accedit & hoc, quod in univerſa rerum natura nullum purum detur ſimplex, ſed omnia, quæ ad medendum tria ſic dicta regna ſuppeditant, ex variis & diverſis ſubjectis jam tum mixta ſint, nec etiam nomine artificiali mixtione & compoſitione opus ſit, præferenda tamen maxime ea ſimplicia ſunt compoſitis, quæ non uni, ſed duplici, immo ſæpius triplici, indicationi curandi ſatisfaciunt. Ita v. g. manna præter facultatem alvum ſtimulantem, aliud adhuc, videlicet acidos, ponticos humores demulcentem & ſimul ſpaſmo conſtrictas fibras inteſtinales relaxantem, obtinet, unde in hypochondriacis & pectoris affectibus, omnibus aliis purgantibus palmam præripit. Rhabarbarum præter vim ſtimulantem, cuſtodit etiam principium ſubadſtringentis & roborantis virtutis, unde tutiſſimum in diarrheis ipſiſque dyſenteriis eſt laxans. Cortex chinæ quoniam non modo amaritiem, qua acidum vitioſum in intermittentibus corrigitur & blandior ſpirituaſcentia ſanguini conciliatur, habet, ſed & elementum genus nervoſum valde imbecille & ad novam febris materiam progignendi pronum roborandi aptũ obtinet, aliis inferioribus & compoſitis recte anteponitur. Pulvis florum chamomillæ vulgaris propter oleum virtutem anodynam & antiſpaſmodicam, ac propter amaritiem ſubtilem vim aperientem & corrigentem recondit. Mentha cuſtodit oleum ſubtile roborantis pariterque anodynæ virtutis, ſimul quoque elementum adſtringens terreæ fixioris naturæ, ideoque in vomitu non datur ea præſtantius. Neque tamen omnem omnino ſimplicium ſic dictorum compoſitionem, multo minus cum ratione inſtitutam miſcelam, rejiciendam, ſed potius quandoque proficuam admodum, immo neceſſariam eſſe, arbitror. Sic nitrum eſt ſimplex, ſi ullum, certe hoc præſtantiſſimum, quod calorem inteſtinum ſedat, acrimoniam biliosam temperat, alvum fixat & urinæ fluxum promovet, quod ſi vero intentio eſt Medici præter has virtutes aliam addere, nempe acidum in primis viis corrigendi, commodiſſime ipſi pulvis ex lapidibus cancrorum abſorbens adjicitur. Pari ratione opium, ne nimium ſiſtat excretiones, non inutiliter miſcetur cum purgantibus, ut aloe, in pilulis VVildeganſii, cum extracto hellebori & oleo therebinthinæ in pilulis StarcKii, ſive Anglicanis, cum alexipharmacis in theriaca cœleſti. Neque etiam laude ſua defraudanda chymica, & ex metallorum cenſu depromta pharmaca, maxime ubi periculum in mora & efficaciter morbi cauſſa & aggredienda & exterminanda; ſemper tamen lethiora, quæ ſecura, naturæ amica, & non tam exquiſitam expoſcunt circumſpectionem, præferenda activioribus, quin prudentiæ, ut ſcire monet *Meſues*, granum eſt, ad valentiora nunquam deſcendere, ſi debiliora ſufficiunt.

§. XX.

Addenda denique lex 14. *a crebra mutatione medicamentorum abſtinendum & ſecuris atque probatis remediis inſiſtendum, licet non ſtatim conſpicuum afferant levamen.* Et hæc ex præcipuis, quam Veteres ipſa experientia edocti ſolicite inculcarunt. Hos enim medicamentorum continuationem maximi feciſſe, præter alios auctor eſt *Senec. ep.* 2. egregie ex ipſorum mente perhibens: *nihil æque ſanationem impedit, quam remediorum crebra mutatio*. Hinc etiam medicamenta annalia, quæ per integrum annum uſurpabantur; Priſcis dicta ſunt, quorum meminit *Cælius Aurelianus lib. de paſſion.chron. c.* 2. his verbis: *Veterum quidam in paſſionibus arthriticis annalia medicamenta præbuerunt*, ut Lex 14.

eſt

eſt diacentaurium & diaſcordium, bibenda anno continuo judicantes iis, qui longo tempore fuerunt paſſione vitiati. Et profecto, proſtant incomparabilis adverſus multos morbos virtutis præſidia, quæ ſine continuato & repetito uſu, parum, vel nihil juvant. Luculento exemplo ſunt ſoteriæ aquæ, inprimis Carolinæ thermæ, quarum in debellandis chronicis & rebellibus morbis mira certe efficacia, ſed nonniſi per longum tempus, & larga copia iiſdem potis, exſpectanda aut impetranda. Digna eſt quæ hic interſeratur obſervatio ex *M.N.C. Dec. 2. Ann. 1. obſ. 179. Reverendus Pater multis ventris torminibus & compreſſionibus pectoris vexatus, ſuaſu quorundam ad thermas Carolinas ſe contulit, & bibere cœpit thermales aquas tanta in copia, ut fidem ſuperare videretur: bibebat nempe 64. diebus 26089. ſextarios, ſextarius autem unus erat duodecim unciarum.* Et additur: *ſi citius diſceſſiſſet & humores commoti non expurgati fuiſſent, in pejorem corporis ſtatum incidiſſet, & omnia media adhibita incaſſum abiiſſent. Ab eo autem tempore curatus egregie fuit, & ter quaterque in annos thermas iſtas inviſit: ſex ſeptimanarum ſpatio ibi commoratus.* Quo etiam referendum *Cœlii Aureliani l.c.* monitum: *in articulorum paſſione uſus adhibendus aquarum, tum calidarum, tum frigidarum, ut ſunt Albuleæ & Cotiliæ, ſed affectanda repetitio.* Pariter in lacte, inque primis aſinino, quam maxime præſtabiles adverſus chronicas paſſiones, phthiſin, atropiam, podagram, arthritidem & ſcorbutum reconduntur virtutes quidem; quas tamen non brevi & parco, ſed diuturno demum & largo uſu, exſerit. Quam in rem inſtar omnium eſſe poterit *Pechlini* teſtimonium *obſ.* 23. ita diſſerentis: *lac eſt ſummum remedium, ſed continuato id efficit uſu, quo nempe per iteratas circulationes ſalis arthritici aculei obtundantur, & ſeparato per alvum aut renes tartareo fermento, velut poſitis reduviis, novus recoctuſque ſanguis emergat. At,* recte ſubjungit, *hanc ego curam eo abſolutiorem fore confido, quo lactis uſus diuturnior eſt & diæta in ceteris moroſior. Verum cum deficiant ſtatim ad prima experimenta delicatuli noſtri, nec lactis uſum cum decenti diæta, quæ tamen hic omne fert punctum, continuent, mirum non eſt, ſi deſideratus ſe non ſiſtat effectus, aut plane ſiniſter inde emergat eventus.* De quo etiam argumento plura attulimus in *diſſertatione de mirabili lactis aſinini uſu in medendo.* Serum quoque lactis, præſertim ſecundum noſtram inventionem recenter & dulce præparatum, ſpectatiſſima certe in morbis longis & rebellibus ſplendet efficacia, ſed opus eſt, ut potatio ad unum vel alterum menſem extrahatur, ac eodem modo ſub iiſdemque cautelis in vitæ victuſque regimine inſtituatur, quam cum acidulis vel thermis ſolenne prout latius expoſuimus *in diſſert. de ſeri lactis virtute longe ſaluberrima.* Decocta medicata, præſertim temperatiora, quicquid in lue venerea ad ſanguinem purificandum, & ex traumaticis, aperientibus & conſolidantibus ſpeciebus concinnata, quicquid in phthiſicis & internis atque externis abſceſſibus præſtant, id omne longo & continuato uſui in acceptis ferendum, ſine quo nulla fere virtus nulluſque effectus conſpicitur. Quin in plurimis chronicis affectionibus, uti malo hypochondriaco, hyſterico, cachexia, chloroſi virginum, menſium ſuppreſſione, inque primis affectibus uterinis, parum, vel nihil, ſolidi levaminis afferre poterit Medicus, niſi paullo diutius appropriatis & accommodis remediis, ut ſunt elixirium noſtrum balſamicum temperatum alcaliſatum, pilulæ polychreſtæ balſamicæ, deterſiva, balnea, elixir ſtomachicum in notis ad Poterium deſcriptum, per aliquot menſes inſiſtat. Cinnabarina, ceu arcanum antepilepticum, a Chymiatris potiſſimum magnis laudibus extolluntur; ſed vix reſpondet effectus, niſi in paullo lar-

Digitized by Google

largiori, ad grana decem, & repetita ad aliquot dies doſi, uſurpentur. Qua quidem ratione, non modo in epilepſia a cauſſa interna, ſed etiam externa, a gravi nempe capitis percuſſione producta, vertigine, motibus convulſivis præſentaneam & incomparabilem eorum facultatem olim ſæpius expertus ſum, licet non eo, ut vulgo moris eſt, fine, ceu ſedativum & anodynum, ſed potius, ut medicamentum, quod humorem alvis elapſum & membranis cerebri vel nervis inhærentem, reſolvit & colliquat, adhibuerim. Nec mercurius dulcis, nec æthiops mineralis, curat luem veneream, vel defœdationes aut exulcerationes cutis, niſi uſus ejus continuetur. Neque etiam chinæ cortex intermittentes tollit, niſi ejuſdem uſui aliquandiu ſub debitis cautelis inſiſtatur. Neque denique fluor fœminarum albus facile abigitur, quam balneis, laxantibus & roborantibus diutius paullo uſurpatis. Et quæ plura hac de re exempla & monita in *diſſertatione de prudenti medicamentorum continuatione*, attuli. Igitur non poſſum non omnibus, qui cum laude in artis exercitio verſari geſtiunt, pauciora, ſed ſelectiora, eaque leniora potius, quam activiora remedia, de meliori commendare, ac ut iiſdem cum prudentia & conſtantia uti addiſcant, quã maxime ſuadere. Nam vere dixit *Helmontius: pauca ſunt, quæ Medicum nobilitant*, ſed hæc, addo, pauca pauciſſimis ſunt cognita, & apparatu quidem ac copia medicamentorum non deſtituimus; at perita & in experientia fundata eorundem applicatio cum dexteritate adhuc ſemper & ubique in deſideratis.

CAPUT III.

De medicamentorum viribus & cauſſis ignorantiæ earum.

§. I.

Remediorum vires parum cognitæ.

QUando Medicus naturam, cui principem in ſanando locum merito vindicamus, dextre adjuvare ac imitari nititur; nihil ei prius, nihil poſterius eſſe debet, quam ut modo juxta *Hippocratem lib. de flat.* cauſſas corporis affecti, ſed & remediorum, quibus tanquam inſtrumentis omnia ipſi perficienda, vires & facultates penitius cognitas habeat atque perſpectas. At vero quo magis in artis exercitio utile eſt ac neceſſarium, veras & non fictas medicamentorum, pro tam diverſa corporum & morborum ratione vires intimius noſſe; eo magis utique dolendum eſt, quod ſi dicere licet quod res eſt, perpauca ſint remedia, quorum virtutes & operationes certæ ac recte perſpectæ, ſed pleraque ſpem atque exſpectationem curantis fruſtrentur, qui veræ pharmacorum facultates in *Democriti* quaſi puteo adhuc latitent. Quod quidem aſſertum paradoxon & plane a veritate alienum videri poſſet, quum tam numeroſi libri practici, botanici, chymici & pharmaceutici, medicamentorum, tam ſimplicium, quam compoſitorum, Galenicorum & chymicorum copiam, non modo recenſeant, ſed & eorum laudes atque efficaciam miris concelebrent encomiis, nec tamen ſatis deprædicare poſſint: nihilominus tamen re accuratius expenſa & adhibita ad tam magnificas laudes & tantopere decantatos effectus explorandos circumſpecta obſervatione, pauca certe ſuperſunt: quæ fidę & expertæ virtutis, plurima vero infida, ſuſpecta, fallacia, ficta & energiæ egentiſſima, licet in nullo mendacio ſecundum *Plin. l.29. c.1.* majus ſit periculum quam in medico.

§. II.

Quod tamen contra experientiam.

Si cauſſam hujus tam pernicioſæ ignorationis medicamentorum quoad veras ſuas vires & facultates diſquirimus, ſunt quidem plures, inprimis tamen ipſa immēſa illa per ignorantiam pariter adeo accumulata moles & farrago remediorum, quibus ars ſalutaris referta & tantum non oppreſſa eſt, impedit, quo minus recte in exquiſitam

tam

Digitized by Google

tam ſingulorum notitiam pervenire poſſimus. Nam quum tam mirifice dilaudatis pharmacis Practici uterentur, nec tamen exſpectatus effectus ſequeretur, mox ad alia delapſi, nova condere, vel ab aliis recenter condita, in uſum vocare cœperunt, quæ quum eodem modo ipſorum votis non reſponderent, ſed ubiq; inertiam atq; defectum arguerent, alia rurſus conſilii inopes quæſiverunt, immo ad chymica, panaceas & ipſa exotica, quorum modo fama afferebatur, converſi ſunt. Hinc nata eſt tanta medicamentorum ſylva, qua certe nihil ad diſtinguendam ægrotantium ſalutem & ad praxeos rationalis & efficacis incrementum remorandum, deterius inveniri poteſt. Nam profecto ſub tanto numero medicamentorum, quibus noſtro tempore pharmacopolia referta & plane onuſta ſunt genuini & proprii cujuſvis effectus & operationes, in tot differentibus naturis, morbis eorumque cauſſis, recte haberi & cognoſci non potuerunt, neq; etiam unquam cognitio intimior ſperanda, aut virium exploratio cum ſucceſſu molienda, niſi prius ad paucorum & ſelectorum numerum redigatur innumerabilis apparatus.

§. III.

Pathologia vera ignotas. Altera cauſſa, ob quam veræ remediorum in medendo proprietates adeo ignotæ atque obſtruſæ, eſt veræ pathologiæ ad hæc uſq; tempora neglectus. Nam ſicut ſecundum *Hippocratem lib. cit. de flatib.* ſi quis cauſſas corporis affecti probe cognovi, potens eſt valde ea afferre, quæ corpori commodant, nimirum contraria morborum natura perſpecta: ita omnis qui hac cognitione deſtituitur, vel erroneam hauſit, neutiquam etiam accommoda remedia invenire atque in uſum proponere poteſt. Quapropter pathologiam veram veræ therapiæ primum & præcipuum fundamentum habendam eſſe recte ducimus, & hinc etiam non ſine ratione, & ſine in priori ſectione copioſius, & accuratius ad eam ſtabiliendam valde utilia capita adduximus. Quumque ex hac ſolida morborum philoſophia planius innoteſcat, non multiplices, & valde abditas atque abſtruſas, ſed ſimplices, & manifeſtas eſſe multorum, & magnorum morborum ac ſymptomatum cauſſas, quæ maxime pro differentia locorum quibus inſident, valde differentes læſiones, & effectus producunt: in proclivi omnino eſt judicare, non pluribus, ſed paucis pariter ad removendas has cauſſas opus eſſe remediis.

§. IV.

Vulgo creditur medicamentis abſolutam ineſſe vim. Accedit tertio, & inter ea, quæ defectum in perquirendis & cognoſcendis veris remediorum facultatibus arguunt merito referendum, & illud eſt: quod non modo vulgus, ſed & ipſi Medici, qui doctis accenſeri volunt, noxiam hanc foveant opinionem, quas ipſis medicamentis formaliter inhærent noxii, vel ſalutares effectus, qui ipſorum uſum ſequuntur. At vero hæc aſſertio non ſolum erronea, ſed etiam perniciosa eſt, ac tum in phyſicis, tum medicis rebus ingentem ſterilitatem affert. Etenim omnes omnino corporum in rerum natura vires neutiquam ſunt abſolutæ, ſed relativæ & conditionatæ, certis reſpectibus, & circumſtantiis limitatę. Nimirum omnes effectus, & operationes, quæ in corpus male affectum redundant, nonniſi motu accedunt; jam vero ex phyſicis & mechanicis patet, non in uno, & ſimplici corpore motum exiſtere, ſed demum ex duorum congreſſu, & reactione emergere, ipſamque vim motricem unius corporis ab alterius reagente mirifice modificari: adeoque de nullo etiam medicamento in ſe conſiderato, certus quidam effectus, qui ſpecies motus, ſalutaris, vel minus talis, prædicari poteſt, licet eidem vis quædam ad actionem exſerendam inſit.

Digitized by Google

inſit. Quapropter recte omnino colligitur corpora, ſic etiam medicamenta, agere non tam ſecundum ſphæram activitatis, quam potius ſecundum receptivitatem, & remediorum effectum non modo ad cauſſas morbificas, ſed & individua quæ varia ſunt, & ſine quorum cognitione fallax omnis medicinæ operatio, recte ſimul referri. Hæc autem accuratior circumſtantiarum cognitio ex parte difficilem, & conjecturalem artem noſtram quidem reddit, ſed rationalem ab empirica quam optime diſtinguit, quandoquidem prudentis & cum ratione agentis Medici eſt, in ſanando quovis morbo, omnes tam prævias, quam concomitantes circumſtantias probe inquirere, ponderare, naturam medicamenti cum genio morbi, & quidem ſub tali corporis conſtitutione, probe comparare, hoc autem prætermiſſo, præter futilem, cœcam & temerariam Empiriam exſpectandum nihil. Et quamvis poſt cœco tantum auſu adhibitam medicinam interdum per accidens & caſu, vel declinante jam morbo, ſalutaris ſuccedat eventus, eo tamen, ſi non alio nomine, culpandum erit ejuſmodi molimen, quod ſemper periculum ſit, ne gravi damno, quod prudenti adhibita obſervatione evitari poterat, ægrotantes mactet.

§. V.

Quod tamen contra experientiam Res clarius patebit exemplis. Nimirum lippis notum eſt atque tonſoribus, jalappæ purgantem ineſſe facultatem. Hæc autem ſi eadem doſi, ad drachmam dimidiam, vel decem corporibus ſanis, etiam ejuſdem ætatis, mane offeretur, mirum certe erit, quam diverſus effectus ratione temperamenti, conſtitutionis corporis, partium nervoſarum, immo virium, inde reſultabit, in hoc vel decem ſedes cum vomitu, in illo quinque tantum, in alio paucas valde, ſed anxietates ſimul junctas cum inappetentia, movebit, in hoc vehementia tormina, in illo nulla excitabit. Et eadem operationis diverſitas, non modo in reliquis purgantibus, ſed & aliis evacuantibus, emeticis, ſudoriferis & diureticis animadvertitur. Neque etiam in artis exercitio verſantibus obſcurum eſſe poterit, quantopere medicamentorum efficacia ſecundum clima, regiones, anni tempora & tempeſtatum conſtitutiones, victus & vivendi genus diſcrepet, unde recte *Celſus* dicit: *aliud medicamentum Romæ, aliud in Græcia adhibendum*. Certe Weſtphaliæ, Pomeraniæ, & ſeptentrionalium regionum incolæ, purgantia, emetica & alia fortiora experientia teſte quam optime ferre poſſunt, quæ Italis peſtifera & tantum non venenata ſunt. Hoc vero diſcrimen longe magis in ſtatu morboſo obvium, dum unum medicamentum eodem modo & regimine, tempore ac doſi, eodem in morbo exhibitum, uni prodeſſe, alteri non convenire, ſed nocere, per attentam obſervationem confirmatur. Expertus id nuperius admodum ſum in binis puellis gemellis quinque annorum, quæ eadem victus & vivendi ratione uſæ, eodem tempore variolis corripiebantur, & decumbentes iiſdem medicamentis, eademque methodo tractabantur, diverſo tamen plane eventu, dum altera gravior bus longe ſymptomatibus conflictata, inter decimum & undecimum diem exſpiraret, altera vero eadem puſtularum copia obſita, mitius laboraret, & feliciter evaderet, ac in eo tantum diverſa eſſet corporis conſtitutio, quod quæ moriebatur, laxioris & ſucculentioris, altera vero ſtrictioris & firmioris eſſet habitudinis. Pariter chinæ cortex circumſpecte adhibitus divinum certe in intermittentibus eſt remedium; ſed quam noxius inde etiam in iiſdem febribus propullulet effectus, notiſſimum eſt. Martialia in cachexia, chloroſi, in affectione hypochondriaca, effectum perſæpe præſtant longe ſaluberrimum, nonnunquam vero plus noxæ, quam emolumenti afferunt. Quam diverſa remediorum, quæ ſeda-

Digitized by Google

dativa virtute prædita, ut opiatorum, ſit operatio, noxia & ſalubris, nemo non novit. Sulphura ex mineralibus, maxime ex antimonio, item medicamenta ex mercurio rite parata, incomparabili pollent virtute in chronicis & rebellibus morbis debellandis, inprimis lue venerea, ſed niſi circumſpecte pro circumſtantiarum ratione uſurpentur, nocentiſſima ſunt. Superſedeo plura alia adducere exempla, quum ex allatis abunde eluceſcat, veriſſimum eſſe *Hippocratis lib. de arte* §. 7. effatum: *quæ profuerunt, ob rectum uſum profuerunt, quæ vero nocuerunt, ob id quod non recte uſurpata ſunt, nocuerunt.* Et *Celſum l.* 3. *c.* 1. egregie ad veritatem ſentire, dum afferit: Medicum non ſemper poſſe præſtare artis effectum, licet ſit perpetuum in arte medica, quid fieri debeat, tamen non eſſe perpetuum, quod ſequi convenit.

§. VI.

Quia fallacia cauſſæ ut cauſſa pleraq; admittuntur. Accedit quarta tam ſupinæ ignorantiæ in propriis & veris medicamentorum facultatibus cognoſcendis cauſſa frequentiſſima, quod nimirum medentes naturæ, morbi & medicamentorum vires atque effectus non curate invicem diſtinguant, ſed ſæpiſſime fallaciam cauſſæ ut cauſſæ admittant, quæ frequens & quaſi propria eſt in Medicorum ſcholis, ut nullus facile ſit, qui cum hoc non colluctetur vitio. Nihil enim frequentius eſt, quam quod naturæ, immo morbi effectus, a vulgo & ignaris Medicis pro operatione medicamentorum habeantur ac falſo venditantur. Sane qui atrocia illa in variolarum initio obvia ſymptomata, delirium, epilepſiam, applicato antea clyſteri vel interius aſſumto medicamento adſcriberet, is certe plurimum erraret, cum illo, qui viciſſim medicamento diaphoretico, circa quartum diem, quo ſponte omnia pacatiora fiunt, propinato, pathematum ceſſationem tribuere vellet. Plures vero ex idiotis ſæpe hac ratione immeritam plane quandam famam calide aucupantur, ut oblato ab ipſis circa dies criticos, quibus ſponte ſolvitur morbus, vel etiam ſub declinatione medicamini ſubſequentem ſalutarem effectum tribuant & ignaris imponant. Interim tamen non negandum, remediorum, naturæ & morbi effectus non ſemper a priori diſtinctos ſatis comparare, ſed prudentiſſimos etiam ſæpe in cognitione falli, & recte dixiſse *Galenum de medicament. facult. lib.* 2. *ſæpe propriam cujuſque medicamenti vim obſcurari neceſſe eſt, ubi fallentem aliunde qualitatem acceperit.* Quo etiam apprime facit elegans *Pechlini in obſerv.* teſtimonium: *aliquando*, inquientis, *in Medicina eveniunt, quæ evenire non poſſe, nec debere, juratus crederes, adeo aliena illa ſunt, cum a ſcopo Medici, tum medicaminis effectu. Nunc etiam quæ ſperas & fingis animo futura, non eveniunt, & quum eveniunt, aliter quam oportet.*

§. VII.

Neque porro prætereundum, multum omnino ad hanc Medicorum circa medicaminum vires ignorantiam contuliſse, quod perpauci iis adminiculis inſtructi ſint, quorum miniſterio elementa & principia, quibus medicamenta agunt & in corpus operantur, indagari & cognoſci poſsunt, philoſophia nempe experimentali chymico-mechanica, quæ variis mixtionibus, deſtillationibus, extractionibus, ſolutionibus, corporum texturam, ingredientia, craſin, a qua eorum qualitates, proprietates & affectiones dimanant, detegit atque recludit. *Pauci norunt principia indagare.* Ob hujus itaque ſcientiæ defectum, turpe dictu eſt; per multa ſæcula tota cana vetuſtas & recentiores quoque in pernoſcendis medicamentorum agendi principiis ſumma in ignorantia verſati. Antiquiores enim commentitiis quatuor elementis, qualitatibus, humoribus & temperiebus tanquam ſaxo adhærentes, nil niſi ſterilia & futilia circa hanc rem propoſuerunt. Poſt hos Philoſophiæ Carteſianæ

ſianæ addictis nimis ſubtiliter de actione medicamentorum in corpus diſſerere, & eorum operationes ex varia particularum figura, magnitudine, nexu derivare voluerunt, ſed parum ad uſum. Et noſtro jam ævo prodeunt, qui hæc omnia rejicientes aſſerunt: aliam eſſe actionem medicamentorum & corporum phyſicam, juxta phyſica principia explicabilem, aliam vero medicam ad vivum corpus relatam. At licet nemo unquam negaverit, vivo, non mortuo corpori offerenda eſſe medicamenta; in obſcuro tamen evolvendum manet, quomodo hæc agant in corpore vivo. Et licet porro contendant, per vivum corpus intelligendum eſſe corpus principio interno activo, motus & omnem quoque medicamentorum actionem ad arbitrium & moraliter certum in finem dirigente, inſtructum, eaque propter ſupervacaneum penitus cenſeant illum conatum, quo principia & modus agendi remediorum inveſtigantur: hæc tamen omnia ſunt mera ſuppoſita, quæ nulla firma demonſtratione nituntur, nec etiam quicquam utilitatis ad rationalem therapiam conferunt, ut potius cœcæ Empiriæ apprime faveant.

§. VIII.

Per Philoſophiã experimentalē

Igitur certum interea ſit, pro diverſa natura & indole medicamentorum, quæ etiam ex parte ipſo odore & ſapore cognoſcitur, aliam atque aliam eſſe ipſorum operationem, v. g. refrigerandi, calefaciendi, ſudorem, urinam & alvum movendi, motus ſedandi & intendendi. Certum quoque ac firmum ſit, omnes in corpore noſtro effectus, a cauſſarum ſuarum nexu indiſſolubiliter dependere, adeo ut remedia, ſi ſub certis conditionibus applicentur, certum etiam activitate ſua edant effectum. His autem ceu veris, ut ſunt, tantiſper ſuppoſitis, nullum dubium eſt, quin mediantibus experimentis variis chymicis & mechanicis, a priori quam optime in principia & vires medicamentorum quiſpiam inquirere & penetrare poſſit. Clariſſimo ſunt documento ſoteriæ aquæ, thermæ nempe & acidulæ, de quarum ingredientibus Veteres ex defectu ſcientiæ phyſicæ & chymicæ, nonniſi fabulas & commenta in conſpectum produxerunt, ego vero, quod citra arrogantiam dixero, primus fere in plurimis Germaniæ fontibus experimentorum ope genuina erui elementa, ut jam de eorum effectu judicare & quid in hoc vel illo morbo præſtare poſſint, verum judicium ferre ſit in proclivi. Neque minus ejuſdem Philoſophiæ experimentalis beneficio & mediante quoq; ſapore & odore, veras & genuinas in vegetabilibus detegi poſſe vires arbitror, ut pluribus aſſerui in exercitatione *de methodo compendioſa vires plantarum indagandi*, inſerta *tomo primo opuſculorum phyſico-medicorum*. Quin tentaminum chymicorum adminiculo, multorum certe arcanorum, inprimis quæ ex auro ſumtuoſe præparari jactitarunt, ingredientia, quantumvis occultata, ſunt evoluta ac magnificæ ipſis falſo & fraudulenter adſcriptæ virtutes manifeſtatæ.

§. IX.

Et experientia

Monendum tamen eſt, non omnes medicamentorum facultates & proprias virtutes, hac ratione ſolius experimentalis ſtudii ſubſidio elici poſſe atque detegi, ſed eaſdem demum a poſteriori, ſive effectu & experientia, melius in conſpectum venire. Ecquis enim eſt, qui ſolis experimentis phyſico-mechanicis argenti vivi vim tam vehementer ſalivam moventem, nitri virtutem refrigerantem & antiſpaſmodicam, arſenici exitialem venenatam, ſeminis hyoſcyami narcoticam, rhabarbari purgantem, cantharidum diureticam, antimonii emeticam, a priori per ejuſmodi experimenta, niſi accedat experientiæ ſuffragium, conjicere, vel certo determinare poterit. Neque etiam virtutem quandam medicamenti ſemel, aut bis expertum pro certa & probata venditare licet, ſed

Digitized by Google

ſed iterata demũ & aliquoties ſine ſuſpicione alius cauſſę confirmata experientia verum eſſe effectum evincit. *Multi ſiquidem*, ut perite monet *Bagliv. l. 1. prax. c.* 5. §. 8. *ob fauſtos eventus, ſemel vel bis obſervatos, ex aliquo remedio, vel potius ob innatam quandã proclivitatem, tum laudandi, tũ fingendi ad lubitum medicamentorum vires, ita erga remedium aliquod afficiuntur, ut putent illud unum ad curandos quoſque morbos ſummam vim ac veluti imperium obtinere, ſed progreſſu temporis re melius perſpecta, illud particulare & inſtabile, non vero commune ac perpetuum fuiſſe, animadverterunt.*

§. X.

Cognitioni obſtat compoſitorũ uſus & mutatio.

Deniq; etiam haud leve obſtaculum penitiori virium in medicamentis cognitioni objicit, tum quod rariſſime ſimplicia, ac utplurimum cõpoſita, nec hæc ſola, ſed aliorum uſu interpolata, uſurpentur, tum etiam quod pleraque Medicorum turba animo fluctuet, nec uti quidem decebat, inſiſtat uſui, ſed juvante non illico oblato medicamento, illud promat crebriuſq; mutet. Etenim adhibitis multis ſimul ſimplicibus, dubium utiq; eſt, cui potiſſimum adſcribendus effectus, multo magis ſi adjecta ita ſunt comparata, ut virtutem vel infringere, vel intendere poſſint. Et licet ſimplicia non ſemper omni indicationi ſatisfaciant, ſed connubio eorum ſæpe opus ſit; tamen compoſitorum etiam genuina virtus nunquam innoteſcere poteſt, quando ſubinde alia atq; alia interponuntur ac ipſa adhibendi methodus pluries variatur. Longe magis vero huic cognitioni obeſt crebra mutatio, quandoquidem remediorum effectus nonniſi certo tempore perfici poteſt & cognoſci, quod niſi exſpectetur ipſeq; uſus aliquandiu continuetur, neutiquam de virtute certi quippiam poterit aſſeri, ſed quantumvis egregiũ pro ſterili habebitur. Eximium hanc in rem eſt *Celſi* præceptum *l. 3. cap.* 1. *non ſtatim*, inquientis, *condemnetur, ſi quid nõ ſtatim profuit; minus vero removeatur, ſi quid paullo ſaltim juvat, quia profectus tempore expletur*. Et idem etiam jam præcedenti capite *lege* 14. pluribus inculcavimus. Atq; hæc ſunt potiora impedimenta ſolidæ cognitionis virium in medicamentis, quæ qui ſuperat ac removet, pariterq; tempus exhibitionis, doſin & modum cum congruo vehiculo propinandi curate annotat; is omnino genuinas facultates & operationes explorabit, & cum certa ratione habebit perſpectas.

CAPUT IV.

De medicamentorum quatuor ſummis generibus & operandi modo, ſpeciatim alterantibus.

§. I.

Medicamentorum in claſſes diſtributio neceſſaria.

QUum omne fere Medici officium in eo contineatur, ut quæ tum ad tuendam, tum redintegrandam labefactatam valetudinem, necnon levanda & mitiganda urgentia pathemata faciunt, tempeſtive offerre, & viciſſim, quæ inſalubria & fugienda, perite arcere noſcat; in proclivi eſt judicare: ad hoc ex voto perficiendum nihil æq; neceſſarium eſſe, ac diſtinctam & curatam ſanitatis præſidiorum notitiam. Hæc autem cognitio ſupponit non ſolum notitiam virium, ſed etiam elementorum & operandi rationis; quo Medicus ſolido dijudicare queat ratiocinio, quid ex omni apparatu in hoc vel illo morbo, hoc vel illo individuo, hoc vel illo tempore & pro diverſa aliarum circumſtantiarum ratione, obſit, aut proficiat. In quo quidem ut recte verſetur artifex & habeat, unde cuivis caſui accommodum expedite promere & cum fructu afferre queat; nihil aptius magiſque proficuum eſt, quam ſi omnia hæc ſua inſtrumenta, ſecundum ipſorum principia, modum operandi & effectus quoque, quos ſub certis conditionibus præſtare poſſunt, in certas claſſes perite & compendioſe diſpeſcat.

§. II.

Qui minus recte hunt

Jam quidem quamplurimi ejuſmodi

Ac hac uſq; adornata

di ſyllabi & catalogi materiæ medicæ, a doctis etiam viris concinnati, paſſim circumferuntur: ſed ſi verum fateri licet, ita utplurimum ſunt comparati, ut ſolidæ & rationali therapiæ inde adornandæ, plus obſint quam proſint, & a peritis ac in ipſa arte exercitatis vix ſine indignatione perluſtrari queant. Etenim obviæ in iis ſunt longe plures quam par eſt & innumeræ fere remediorum claſſes, ut non ita pridem in ejus farinæ libello vel 50. numerarim, prout nempe ratione partium quas afficiunt, ratione morborum in quibus conveniunt, & ratione effectuum quos interne & externe edunt, variant. Ipſæ vero conſignationes diffuſæ & tam variis diverſæ ac plane contrariæ indolis medicaminibus refertæ, ut qui confidenter, ſine nova curata diſtinctione, earum ductum in conficiendis pharmacis ſequi velit, non poſſit, non in ingentem errorem atque confuſionem perduci.

§. III.

Et ad quatuor tantum claſſes redu- cenda.

Quapropter ſumma medicamentorum genera compendioſe & longe rectius ſic deſcribi poſſe cenſeo, ut quum omnia quæ medendi ſcopo, ad removendas morborum cauſſas quoad modum agendi dirigantur, in omni vero morbo vitium vel ſit in motu, vel in materia, quæ movetur, immo ad motum diſponit, motus porro vel nimis, aut in univerſo corpore, aut in certa tantum parte, intenſus, vel imminutus ſit, materia autem vel quantitate, vel qualitate delinquat, cuncta remedia vel circa motum, vel materiam operatione ſua in genere occupentur. Et materiæ quidem qualitate vitioſæ corrigendæ dicata ſunt alterantia, quantitate peccanti evacuantia, motui vero ſi deficit, imminutus eſt & partes atonia laborant, excitando & procurando roborantia, ſi vero intenſus nimis eſt & adauctus ac partes ſpaſmo exercentur, componendo ac remittendo, ſedativa inſerviunt. Hæ ſunt generales quatuor medicamentorum claſſes, ad quas omnia quæ naturæ promtuaria ad medicum uſum ſuppeditant, commodiſſime poſſunt reduci. Quin etiam omnes artis in medendo operationes, his adminiculis & hac ratione quam optime perfici poſſunt, & *Hippocrates* elegantiſſime hinc & vere mechanice Medicinam definivit *lib. de fiat.* §. 3. ſcribens: *Medicina nihil aliud eſt, niſi ablatio & appoſitio. Ablatio quidem eorum quæ excedunt, appoſitio vero eorum quæ deficiunt. Qui autem iſtud optime facere poteſt, is optimus Medicus cenſebitur, quantumq; quis ad hoc præſtando deficit, tantum deficit quoque ab ipſa arte.*

Alterantium & evacuantium roborantium & ſedantium.

§. IV.

Actio vero vel fluidas

Deinde quod ad cauſſalem influxum ipſamq; remediorum actionem attinet; agunt ipſa immediate & proxime vel in fluidas, vel ſolidas partes, ita quidem, ut alterantia & evacuantia dicata ſint fluidis, roborantia & ſedativa ſolidis. Verum quia tam liquida, quam ſolida, diverſæ naturæ ſunt, diverſis etiam rationibus ſuccedunt operationes. Quippe nonnulla ex medicaminibus proxime actione ſua afficiunt tenuiſſimum ac mobiliſſimum illud fluidum, quod in cerebro ac nervis hoſpitatur, & motum præcipue & ſenſum partibus præſtat, illud vel augendo ac in motum magis ciendo, ut analeptica, cordialia & ſuaveolentia, vel intenſiorem ipſius motum ſedando, ut vaporoſa, anodyna, opiata & graveolentia, quæ exigua etiam doſi aſſumpta, præſentaneam exſerunt virtutem. Alia medicamentorum immediate operantur in ſanguinem & qui ipſi ſerviunt ſuccos, ut diluentia, incraſſantia, attenuantia, item abſorbentia, & acrimoniam cauſticam vel ſulphuream contemperantia.

§. V.

Vel ſolidas partes afficit.

Quæ in ſolidis effectum præſtant, utplurimum immediate & proxime eundem in nervoſis partibus exſequuntur, præſertim ventriculo & inteſtinis, quæ ſenſationis exquiſitiſſimæ. Hunc in cenſum veniunt pharmaca ex mineralium claſſe potiſſimum petita, quæ in doſi operantur, & in tenuiſſimas ac ſtupendæ exiguitatis moleculas inte-

Digitized by Google

tegra virtute & textura diſſolvuntur acintimę admiſſionis ad nervoſas partes ſunt, nec tam facile elui poſſunt, ut ex vomitoriis tartarus emeticus, ex ſalivantibus mercurius pręcipitatus albus, ex ſulphuribus, ſulphur antimonii noſtra methodo paratum & ſalia volatilia. Alia vero ſale ſubtili cauſtico nervoſas has partes adoriuntur, ut ex venenis arſenicum, ex purgantibus helleborus albus & niger, gummi guttæ, reſina jalappæ & id genus alia cum omnibus inſectis, inprimis cantharidibus. Notandum tamen quod ex his nonnulla unam præ altero nervoſa parte magis afficiant, uti mercurialia glandulas, lymphatica vaſa ipſasq; fauces, antimonialia emetica ductus biliarios, colocynthiaca nerveas inteſtinorum tunicas: helleborus œſophagum, laryngem & aſperam arteriam, cantharides & inſecta nerveos urinarios & ſeminales ductus, ſalia volatilia oleoſa & ſudorifera ex ſale volatili regni animalis confecta tunicas vaſorum arterioſorum. Alia denique ex iis, quorum operatio ſolidis dicata, plus muſculoſo-fibroſis, quam nerveis & membranaceis partibus facultatem ſuam inſinuant, quorum e numero ſunt roborantia, quæ vel leniori principio conſtringente fixiori terreo, vel ſulphureo pollent.

§. VI.

Inſtituti ratio

Sic igitur in genere recte diſtinguenda medicamentorum ſupellex, & ſic quoque in compendio eorum actio & operandi ratio concipienda: jam de ſingulis ſeorſim. Quemadmodum vero Medicina rationalis ab evidentibus maxime cauſſis, obſcuris omnibus, ut loquitur *Celſus*, non a cognitione artificis, ſed ab ipſa arte rejectis, inſtrui debet: ita etiam illam ſcientiam, quæ medicamentorum facultates pandit, & ad rationem revocat, non ex cauſſis obſcuris nimiſque remotis, vel principiis atomiſticis & ſecundum magnitudinem & figuram particularum geometricis, quæ revera incomprehenſibilia, ſed ab evidentibus, proximis, in ſenſus cadentibus & comprehenſibilibus, immo maxima ex parte ipſa experientia petendam & hauriendam eſſe judico. Cui proinde methodo etiam inpræſentiarum inſiſtam, & in hac facultatum, & proprietatum medicamentorum explicatione plana admodum, ſimplici & facile concipienda ratione procedam, ita quidem, ut non omnes, ſed ſelectas tantum & uſu comprobatas ex quavis claſſe ſpecies recenſeat, atque quoad agendi modum atq; uſum nervoſe explicem.

§ VII.

Alterantium quatuor ſunt genera.

Sermo autem primo erit de ALTERANTIBUS, quæ primam remediorum claſſem conficere & maxime circa correctionem materiæ, quæ qualitate in vitio eſt occupari, ſuperius dixi. Jam vero quia materia emendanda in morboſis corporibus afflictionibus variis modis delinquere poteſt, varias etiam alterantium ſpecies inde reſultare eluceſcit. Nimirum ſucci corporis noſtri, qui ſecundum naturam blandi, dulces ac temperati eſſe debent, vel ſalino-acidam & corroſivam naturam induerunt, vel intemperie calida, ſubtili ſulphurea infecti ſunt, vel nimis viſcidam, tenacem & craſſam, vel valde acrem & corroſivam indolem contraxerunt. Hinc ut quadruplex hęc vitioſa qualitas corrigatur, quadruplex etiam alterantium genus eſſe debebit. Et quidem ad acidum imbibendum ac obtundendum, abſorbentia, ad æſtuantem & bilioſam intemperiem contemperandam & refrenandam, temperantia ad viſcidum & ſpiſſum diſſolvendum ac colliquandum, incidentia & denique ad acrimoniam urentem & corrodentem involvendam ac mitigandam, demulcentia apta ſunt atque accommodata.

§. VIII.

Abſorbentia

Primum atque alterantium genus complectitur ABSORBENTIA. Horum claſſem ducunt ex marinis mater perlarum, concharum, cochlearum & oſtracordematum variæ ſpecies, corollaria rubra & alba, nec non os ſe-

Digitized by Google

ſepiæ; ex animantibus deſumta cornua & oſſa, ſive per vaporem ſub coctione emollita, ac ut in pharmacis audit, philoſophice præparata, ſive aperto igne uſta, dentes & ungulæ, teſtę ovorum, chelæ & lapides cancrorum, mandibulæ piſcium, item unicornu animale & foſſile; ex ſubterraneis lapis ſpecularis, creta, cryſtallus præparata, oſteocolla & omnes lapides calcinati & uſti, varia bolorum, argillarum & terrarum ſigillatarum genera; ex metallis limatura martis; ex chymice confectis omnia ſalia per incinerationem parata, cineres clavellati, ſed tartari, nitrum fixum, ſpiritus ſalis ammoniaci urinoſus, ſal volatile ammoniacum, magneſia alba, tinctura ſalis tartari, item antimonii acris.

Theoremata.

Abſorbentium horum omnium ea ratio eſt ac indoles, ut cum obvio quocunq; acido promte congrediantur, illud imbibant, quantumvis corroſivum hebetent ac deſtruant & cum eo in tertium quoddam innoxium corpus commigrent. Patet hic effectus exemplo ſpiritus noſtri fumantis & inflammantis quam maxime corroſivi, olei vitrioli, mercurii ſublimati, aquæ regis, fortis aliorumque ſumme cauſticorum, quæ adjecta ferri ſcobe, vel commixto alcalino ſale, aut abſorbente terreo, omni rodente facultate orbantur, ut nec quicquam acidi aut arrodentis ſuperſit. Quamvis vero cuncta alcalina ſalina & terrea in eo conveniant, quod acidum quodvis cicurent ac in tertium quoddam commutent: in eo tamen quædam intercedit differentia, quod ſalia alcalinæ indolis, ſive lixivioſa, non ſolum a quovis acido, ſed etiam liquore aqueo in corpore celerrime & ex toto ſolvantur, terrea vero non tam facile penitus liqueſcant, uti conſpicuum eſt in coralliis, martis limatura, calce viva, quæ nec ab acido, præſertim vegetabili, prorſus diſſolvuntur, ſed ſemper fixior quædam terreſtris ſubſtantia reſtitat. Deinde alcalina ſalia præter vim abſorbentem, ſuſcepto in connubium acido, novam acquirunt medicamentoſam virtutem, viſcidos nempe, limoſos & tenaces ſuccos incidentem & colliquantem, leniter ſtimulantem, ac vel alvum, vel diureſin, vel etiam diaphoreſin movent, & prompte quoque per excretoria tranſeunt; plurima vero alia ex corporibus alcalinæ naturæ non tam expedite excretiones proritant, ſed potius quandoque adſtringentem relinquunt effectum, uti ſolenne eſt limaturæ martis, coralliis, bolis & terris ſigillatis.

Corollaria practica.

I. Quia igitur alcalina terrea nonniſi ab acido diſſolvuntur, hinc utique cavendum eſt, ne in iis morbis, ubi primam regionem, in qua abſorbentia maxime operationem ſuã exſequuntur, magna crudorum & viſcidorum ſuccorum colluvies obſidet, ne indiſſoluta ibi hæreant, ſtomachum gravent, appetitum & digeſtionem deſtruant, alvumque reddant adſtrictiorem; id quod ſæpius in febribus ardentibus, bilioſis, hecticis & ubi languor motus periſtaltici & conſtrictorii in ventriculo pretio fuit, factum fuiſſe obſervavimus.

II. Viciſſim quia hæc abſorbentia acidum tam promte abſumunt atq; invertunt, acor autem purgantium & vomitoriorum efficaciã, quã maxime impedit atq; infringit, utiliſſime digeſtivi loco, ubi juſta acidi exſuperantis ſuſpicio, horum uſui præmittuntur.

III. Utut omnia terrea abſorbeant & obtundant acidum; ob diverſam tamen ſingulorum texturam & naturam, quandoque fit, ut productum ex ipſis valde differat, ac diverſum ſæpe intentioni non reſpondentem in corpore effectum exſequatur, & hinc exquiſitus in oblatione ſervandus delectus. Quando ſcilicet Medicus præter virtutem abſorbentem, etiam quandam roborantem, & adſtringentem deſiderat: expedit marina, potiſſimum & ex his corallia & oſtreas, nec non teſtas ovorum, item varias margaritarum

ſpe-

ſpecies, inprimis quæ ſigillari ſolent, in uſum vocare. Si lenius adhuc ſubadſtringendum, perlarum mater & conchæ, ac ſpeciatim ad cohibendum ſeminis fluxum, os ſepiæ, ex uſu eſſe poterunt. Ubi per abſorbens laxans ſimul effectus perficiendus, magneſia, quæ ex lixivio nitri debita enchireſi paratur & nonniſi tenuiſſimus calcis vivæ flos eſt, offerenda, quæ tota ab acido ſoluta, in ſal medium amarum, alvum promte ſtimulans tranſit, eaque propter in hypochondriacis & ubi prima regio acidis ſuccis ſcatet alvuſque ſtrictior eſt, eximiam certe exſerit efficaciam. Quum diureticus ſimul effectus præſtandus, cancrorum lapides, cochleę vel corallia uſta, nec non oſteocolla, utiliſſimam locant operam. Ad perſpirationem una in morbis liberiorem reddendam, animalium oſſa uſta, vel philoſophice præparata commodiſſime inſerviunt. Et denique quo ſtagnantes & denſati humores ipſeq; coagulatus ſanguis reſolvantur, nihil certe domeſtico illo remedio præſtantius, quo cancrorum lapides in aceto liquati propinantur.

IV. Abſorbentia licet ſint medicamenta admodum ſimplicia, fere domeſtica & facile parabilia, eorum tamen virtus & efficacia omnibus ferme aliis remediis ſuperior, nec ſatis dilaudari poteſt. Nihil enim tam expedite ac promte noxios ſuccos cicurandi & invertendi facultatem ex omni alterantium cenſu exſerit, quam abſorbens, neque tamen facile tam ſecurum ullum aliud & innoxium eſt, niſi majori quam par eſt copia ingeratur. Adhæc uber admodum acidi in corpore eſt proventus, maxime in his, quibus bilis deficit, ut ſenibus ac feminis, nec non qui ſedentariæ vitæ nimium indulgent, & potum, qui multum acidi recondit, largius aſſumunt, immo in multis morbis prę ſertim affectione & melancholia hypochondriaca, enormis plane; acidum autem toti animantium naturæ, & coagulante effectu, libero ſuccorum vitalium progreſſui, admodum inimicum eſt, & graviſſimorum, præſertim chronicorum morborum, primam & originalē cauſſam ſuppeditat: ideoq; clariſſime innoteſcit, optima & præſtantiſſimæ virtutis immo polychreſta eſſe hæc abſorbentia, quorum tamen uſus Veteribus parcus admodum fuit vel plane nullus, ac demum *Helmontio, TacKenio*, eorumq; in Belgio maxime aſſeclis *Sylvio & BonteKoe* in acceptis ferendus, qui acidum multorum morborum cauſſam eſſe perhibuerunt, & primis his accido oppoſitis uſi ſunt præſidiis.

§. IX.

Secunda alterantium claſſis complectitur TEMPERANTIA, quæ non modo inteſtinum calidum partium ſulphurearum in ſanguine motum, ſed & ipſum fervidum, urentem biliosum humorem in inteſtinis contemperant, cicurant & hac ratione refrigerant. Hac virtute ex vegetabilium cenſu ſplendent, radix & herba acetoſæ, acetoſella, poma citria, aurantia, Chinenſium granatorum, ribeſia, fragra, berberes, baccæ rubi idæi, ceraſa & ex iis parati ſucci, ſirupi item aquæ ex recentibus his deſtillatæ, nec non ſemina quatuor frigida majora & decoctum avenaceum; ex animantium regno ſerum lactis, lac ebutyratum, ſuccus cancrorum fluviatilium, teſtudinum decoctum, decoctum dilutum raſuræ cornu cervi, & ſcorzoneræ, cum vel ſine hordeo, gelatina cornu cervi, aqua etiam a raſura cornu cervi deſtillata, hoc nomine commendanda: ex mineralium familia omnibus palmam præripit nitrum, bene purificatum, melius adhuc regeneratum ex aqua forti per additionem ſalis tartari; ex chymicis denique & pharmaceuticis ſal eſſentiale acetoſellæ, cremor tartari, phlegma vitrioli, clyſſus antimonii ſulphuratus, tincturæ roſarum, florum bellidis, violarum cum ſpiritu vitrioli philoſophico præparatæ, quam optime temperant. *Temperantia.*

Theoremata.

Temperantia agunt triplici ratione. Vel enim ſale acido, particulas volatiles ſulphureas ligant & motum earum calidum vorticoſum inteſtinum figendo & illas coagulando, quodammodo minuunt. Vel operantur expanſiva aereo-elaſtica quadam virtute, qualis delitеſcit maxime in nitro, quod ſal acidum & alcalinum, ingentem partium ſulphurearum nec non liquidi aereo-ætherei copiam involutam recondit, eodemque materiam calidam in vehementi motu vorticoſo calido conſtitutam diſpellit & a centro quaſi ad peripheriam diſplodit, ſale vero neutro materiam craſſam, quæ caloris & ſulphuris matrix, attenuat, reſolvit, diſrarat, & ſubtili ſimul ſuo acido partes ſulphureas in celerrimo motu ſiſtit. Vel etiam partes ſulphureas diluendo & disjungendo, humidum calore abſumtum reſtituendo, ſimul etiam nimiam vaſorum elaſticitatem, a qua calor pendet, remittendo, operationẽ ſuam exſequuntur, uti potiſſimum obſervatur, ab aqueis, ſero lactis, decocto cornu cervi & avenaceo.

Corollaria practica.

I. Hæc certe temperantia multi & magni uſus ſunt in Medicina, ubicunque calor præternaturalis exſtinguendus, eaque propter in febribus omnis generis, item inflammationibus & gravioribus ſpaſmis ac doloribus, qui perpetuo fere nimia & calida ſanguinis commotione ſtipantur, iiſdem nullo modo carere poſſumus. Sed acidis, quæ figendo & coagulando agunt, merito præferenda nitroſa. Nitrum enim non tantum refrigerantem, verum etiam rigidas & ſpaſmo afflictas partes relaxantem, ſive antiſpaſmodicam, item urinæ & alvi excretionem promoventem virtutem poſſidet. Quin quum alia refrigerantia & acida fluida magis condenſent & coagulent, nitrum potius colliquat, rareſacit, attenuat humores denſos & viſcidos, ita prorſus, ut ſi vel in pulverem redactum, vel in aqua prius ſolutum, ſanguini nigro coagulato inſpergatur, eum & floridiorem & fluidiorem efficiat. Qóare non ſolum in inflammationibus ipſiſque febribus inflammatoriis, quæ a ſanguine nigro, coagulato & incarcerato naſcuntur, acidis longe præſtantius, ſed etiam quia tenacem & ſpiſſam ſeri materiam, quæ affluens in ſanguine inflammationi ſubjectorum apparet, tam efficaciter fundit ac diſſolvit, ad corpus ab inflammatione defendendum quam maxime proficuum.

II. In febribus chronicis, ut lenta, hectica, quæ utplurimum ex labe vel corruptione quadam viſcerum natales trahunt, & quando tuſſis aut hæmoptyſis juncta eſt, ipſiq; pulmones vitio laborant, non acida, ſed nitroſa & diluentia, præſertim ex regno animalium petita, ut ſerum lactis, aqua & decoctum, nec non gelatina cornu cervi, in uſum vocari debet. Ubi etiam diarrhœis, dyſenteriis, choleræ, calor febrilis aſſociatur, identidem abſtinendum ab acidis, refrigerantibus, & potius diluentibus, gelatinoſis, mucilaginoſis, adjecto pulveribus temperantibus & abſorbentibus, uno vel altero nitri grano utendum. De quibus laudatiſſimis virtutibus pluribus videri poteſt, diſſert. noſtra *de nitri uſu*, nec non ea, quæ *obſervationes circa nitrum* tradit.

§. X.

In tertia alterantium claſſe comprehenduntur INCIDENTIA ſive ATTENUANTIA. Horum in cenſum veniunt radices: pimpinellæ albæ, ari, acori, aſari, armoraciæ, enulæ, cichorii, iridis Florentinæ, ſigilli Salomonis, vincetoxici; herbæ: arnica, beccabunga, cochlearia, naſturtium aquaticum & Indicum, piperitis, ros ſolis, fumaria, triſolium fibrinum, centaurium minus, hyſſopus, ſcordium, chæreſolium, carduus benedictus, ſedum minus, alliorum, porrorum & ceparum ſpecies: lignum guajacum & ejus cortex: aromata piper & zingiber; ſemina: ſinapeos, cochlea- *Incidentia.*

Digitized by Google

chleariæ & naſturtii; gummata: ammoniacum, galbanum, ſagapenum, opoponax, myrrha & benzoe; chymice & pharmaceutice confecta: mercurius dulcis, æthiops mineralis, flores ſulphuris, ſalia alcalia fixa & vegetabilium per incinerationem parata, ſpeciatim ſal tartari, abſynthii, porro media, ut digeſtivum Sylvii, noſtrum aperitivum, ammoniacum, polychreſtum, Ebshamen ſe, Sedlicenſe, tartarus vitriolatus, terra foliata tartari, arcanum duplicatum, ſolutio oculorum cancri, nitrum & ſal ammoniacum, volatilia, ut ſal volatile ſalis ammoniaci, ſpiritus ſalis ammoniaci urinoſus, oxymei præterea ſquilliticum, tinctura antimonii acris, eſſentia gummi ammoniaci, piperis Indici, reſina Guajaci, ſirupus nicotianæ, de eryſimo, feculæ aronis &c. Fontes quoque medicati, qui præter diluentem & aperitivam virtutem incidente etiam pollent, ut acidulæ Egranæ, Sedlicenſes, thermæ Carolinæ, nec non infuſa theiformia, quæ propter copioſum aqueum elementum maxime vim ſuam attenuantem & coaleſcentes moleculas disjungentẽ edunt, ac demum ſerum lactis dulce, quod ob dulce ac ſubtile quod cuſtodit ſal, deterſiva ſimulque ductus excretorios aperiente facultate ſplendet.

Theoremata.

Ex his nonnulla in fluidas, nonnulla in ſolidas corporis partes agunt. Quæ fluida immediato contactu afficiunt ſunt perpauca, idque non aliis quam diluentibus aqueis, quorum magna certe ad colliquandos glutinoſos ac viſcidos humores eſt efficacia, necnon ſalibus alcalinis fixis & volatilibus ac nitroſis, quæ præſertim in forma liquida aut humoribus ſpiſſis ac denſatis admixta, eoſdem vel ad oculum liquefaciunt atque attenuant, tribuendum. Reliqua omnia in ſolida operantur eorum tonum, robur, contractilitatem, vaſorumque elaſticitatem atque potentiam ſyſtalticam augendo, & intendendo, quo fit, ut contentos ſuccos validius premant, concutiant, motum progreſſivum citatiorem, & inteſtinum auctiorem reddant, & fortius crebriuſque ſic trajecti per vaſa capillaria tenaces & ſpiſſeſcentes ſucci, in minores globulos, a quibus fluiditas pendet, diſcerpantur ac dividantur. Hanc autem in ſolida actionem nonnulla ſale acri fixiori exſequuntur, ut radices: ari, pimpinellæ albæ, aſari, iridis Florentinæ, ſigilli Salomonis: herbæ: arnica, piperitis, ros ſolis, ipſumque piper & zingiber, quæ acuti quidem ſaporis, deſtillatæ autem cum aqua per veſicam, nec oleum volatile acre, nec aquam acris ſaporis largiuntur, ſicque fixam ſuam teſtantur indolem. Viciſſim alia effectum ſuum perficiunt ſale acri ſubtili volatili, quorum e numero armoracia, enula, naſturtium, cochlearia, ſinapi omniaque ceparum, alliorum & porrorum genera. Quædam agunt ſale medio ſtimulante, cujus indolis ſunt ſalia illa neutra, quorum acrimonia & irritans facultas non ſolum ſapore innoteſcit, ſed etiam ex effectu, quo majori doſi oblata, alvum vel diureſin movent, pateſcit. Alia ſale acri multis particulis ſulphureis imbuto, effectum edunt, quod obvium in gummi ammoniaco, ſagapeno, opopanace, nec non guajaco & ejus reſina: quæ præter ſal acre, oleum quoque complecti, deſtillatione, quo copioſum hoc fundunt, manifeſtatur. Aliqua demum ſale penetranti ſubtiliori metallico operationem abſolvunt, uti eſt mercurius, inprimis dulcis, item æthiops mineralis.

Corollaria Practica.

I. Attenuantium, & incidentium virtus latiſſime patet, ut ob multiplicem quem præſtant effectum, variis denominationibus paſſim inſigniantur. Quod ſi enim tenaces & viſcidi in corpore humores non modo in cavitatibus & vaſorum alveis ſtagnant, ſed & minimos viſcerum & emunctoriorum tubulos farciunt, & ob-

ſtruunt: hæc præſidia incidente & attenuante ſua facultate impactos humores expediendo & obſtructiones reſerando, aperientem præſtant effectum, & ob id recte dici poſſunt aperientia. Merentur etiam nomen antiſcorbuticorum, & ſanguinem depurantium. Nam quia puritas & temperies ſuccorum vitalium a legitima inutilium ac ſuperfluorum ſe-, & excretione dependet: hæc autem oppilatis ab humore ſpiſſo & viſcido emunctoriorum & glandularum minimis canaliculis, intercipitur: facile patet, ea quæ lentos ſuccos incidendi & obſtructiones removendi virtute pollent, optima eſſe ſanguinem depurantia, nec non adverſus ſcorbutum præſidia, in quo humores maxime intemperati, & variis heterogeneis, viſcidis, ſalſis, ſulphureis, acribus particulis referti ſunt. Quumque adeo diverſum edant effectum, quæ cuiq; potiſſimum accommoda, ſciendum.

II. In affectibus itaque ventriculi & primarum viarum, ad diſſolvendas & incidendas viſcidas cruditates egregie faciunt radix ari, pimpinellæ albę, calami aromatici, piper, zingiber, ſal ammoniacum depuratum, tartarus vitriolatus, arcanum duplicatum, ſal digeſtivum Sylvii, noſtrum aperitivum, ſal abſynthii, ſpiritus ſalis ſimplex, vel purificatus, nec non tinctura aperitiva Mębii. Et ſi per alvum ſimul crudi, & male cocti ſucci exturbandi, præſtans utique virtus eſt ſalium mediorum, inprimis ſalis Sedlicenſis, Ebshamenſis & polychreſti, pleniori doſi & cum ſufficienti aqueo vehiculo propinatorum.

III. Ubi humores viſcidi in pectoris affectibus reſolvendi & per ſcreatum rejiciendi, commodiſſimam locant opem, radix enulæ, iridis Florentinæ, ros ſolis, hyſſopus, ſcordium, capillus veneris, gummi ammoniacum, myrrha, benzoe, ſulphur, balſamum Peruvianum, nitrum antimoniatum, terra foliata tartari, oxymel ſquilliticum, ſolutio lapidum cancrorum cum aceto deſtillato, ſirupus nicotianę, nec non de eryſimo.

IV. Quando ſpiſſa & tenaci impuritate ſanguis infectus ac inde emunctoria oppilata, & dyſcraſia ſalſo-ſulphurea ſcorbutica humores conſpurcati, apprime ex uſu ſunt, radix armoraciæ, cochlearia, naſturtium aquaticum, Indicum, piperitis, beccabunga, centaurium minus, trifolium fibrinum, carduus benedictus, fumaria, ſedum minus, ſinapi, gummi ammoniacum, ſagapenum, myrrha, liquor nitri fixi, oleum tartari per deliquium, ſolutio nitri, elixir noſtrum temperatum, tinctura antimonii, eſſentia lignorum, ſpiritus ſalis ammoniaci, ſal abſynthii cum ſucco citri, nec non ex aquis medicatis Sedlicenſis & Egrana.

V. Quando ſanguis congrumatus poſt contuſiones & ſuffuſiones diſſolvendus iterumq; fundendus, eximiam laudem merentur radix ſigilli Salomonis, herba arnicæ, chærefolii, acetum deſtillatum cum lapidibus cancrorum, terra foliata tartari, nitrum antimoniatum.

VI In morbis ubi lympha ſpiſſitudinem contraxit, maximeque a miaſmate venereo, palmam ferunt guajacum, ſaponaria, tinctura antimonii acris, mercurius dulcis & æthiops mineralis qui prudenter uſurpatus, ad lentos in glandulis & hepate obhæreſcentes ſuccos colliquandos, & reſolvendos, uſus eſt longe præſtantiſſimi.

§. XI.

Demulcentia.

Accedit quarta alterantium claſſis, continens EMOLLIENTIA & DEMULCENTIA. Hæc inter eminent radices: altheæ liliorum alborum, liquiritiæ, ſcorzoneræ, herbę quinque emollientes, lactuca, branca urſina, parietaria; flores: ſambuci, meliloti, malvæ, verbaſci, millefolii, chamomillæ vulgaris, liliorum alborum, borraginis, papaveris rheados, tiliæ, acaciæ, violarum & maxime omnium crocus; ſemina lini, fœnu græci,

ci, aniſi, cydoniorum, pſylli, papaveris albi, quatuor frigida majora & minora, ſiliqua, amygdalæ dulces, ficus, pineæ, piſtaceæ, gummi ceraſorum, Arabicum, tragachantha, raſura cornu cervi & ejus gelatina, axungia humana, canis, canis, caponis, medullæ oſſium, pinguedines circa omentum, oſſa & meſenterium, olea nativa animalium, butyrum recens, lactis cremor, lac ipſum ſaccharum lactis, ſperma ceti, mel, vitellus ovi, ejus albumen exſiccatum & in pulverem redactum. Ex præparatis oleum amygdalarum dulcium, lini, raparum, momordicæ, decoctum cornu cervi citratum & ſcorzoneræ citratum, ptiſana, ſerum lactis dulce, ſirupus dialthæa Fernelii, unguentum dialtheæ, emplaſtrum diachylon ſimplex, de meliloto, ſpermatis ranarum.

Theoremata.

Virtus horum remediorum duplex eſt, ſolidis, vel fluidis dicata. In ſolidis quidem hanc ita exſequuntur, ut rigidas, duras ac tenſas fibras laxent, molliant eaſque mobiles & flexiles reddant, ſimulque adductos per ſtricturas minimorum vaſorum alveos amplient atque dilatent: in fluidis vero viſcida ſua mucilagine præſtringunt, involvunt & quaſi capſulæ includunt acies & ſpicula ſalium acrium rodentium, & ſic quam optime demulcent. Exterius autem applicata, humorem vaſorum alveis elapſum, nec amplius reſolvendum, aut per lymphatica vaſa reſorbendum, in pus convertunt, ita quidem, ut disjecto per calorem temperatum ſubtiliſſimo liquido, remanens viſcoſa materia, oblinitis blande poris, ne nimium humidi exhalet, & profecto majore ſucci nutritii, ex quo pus maxime conflatur, per relaxatos tubulos affluxu, ad coctionem & maturationem traducatur.

Corollaria practica.

I. Maxime hæc demulcentia ſunt efficaciæ, ſi venenum cauſticum aſſumtum, & vix ſane melior datur his antidotus, ad pernicialem toxici ex animalium, vegetabilium & mineralium cenſu vim cicurandam & infringendam, lacte præſertim & pinguedinibus copioſe ingurgitatis, quæ non modo acerrima venenorum ſpicula obtundunt atque involvunt, ſed & conſtrictas per virus a validiſſimo ſpaſmo membranas laxant, & hac ratione veneni evacuationem, ſive per vomitum, ſive ſeceſſum, adjuvat.

II. In omnibus longis morbis & valentibus, præſertim qui ab acrimonia humorum ortum trahunt & nervis potiſſimum inſident, ſimpliciſſima hæc emollientia in infuſis & decoctis oblata, uſum præſtant longe ſaluberrimum. Sæpius certe convulſiones inſania ſtipatas & ſcorbuticas artuum tractiones cum acerbis ventris torminibus, curatas novi decoctis, ex radice pœoniæ, altheæ, herba malvæ, parietariæ, brancæ urſinæ, floribus verbaſci, liliorum alborum, ſambuci, borraginis, chamomillæ, papaveris rheados, ficubus & ſemine fœniculi, cum aqua vel ſero lactis paratis, largiori tamen ac diuturno uſu, & adjecto interdum uno vel altero cochleari olei amygdalarum dulcium & interpoſito balneo ex aqua dulci cum lacte remixto.

III. Axungiæ & pinguedines animantium recentes, maximeque oſſium medullæ, quæ ſubtiliſſimam recondunt pinguedinem, in ſcorbutica acri humorum diatheſi interne cum fructu uſurpantur.

IV. In aridura partium & ubi articuli vix ſine ſtrepitu moveri poſſunt, nec non in doloribus arthriticis, eadem demulcentia, ut radix ſcorzoneræ, flores ſambuci, millefolium, chamomilla vulgaris, ſemina quatuor frigida majora, inprimis vero ſerum lactis dulce, pinguiuſculis cremoris partibus adhuc refertum, vel etiam pinguedines cum quodam alcali in ſaponis texturam redactæ, mirabilem præſtant effectum, ſed opus eſt, ut pin-

pinguia hæc jejuno ventriculo, non adeo magnis, ſed repetitis doſibus aſſumantur, ſuperbibendo hauſtum calidum convenientem.

V. In exulceratione renum & mictione cruenta, quæ ob acredinem humorum quandoque incidit in variolarum morbum, gummi ceraſorum, vel etiam tragacantha, aut albumen ovi ſiccatum, in ſero lactis ſoluta, præſtabilem locant opem. In pectoris vero affectibus, ad acredinem tuſſis cauſſam obtundendam & materiam ad evacuationem præparandam, ſpecifica quaſi virtute laudantur decoctum avenaceum, ſperma ceti, liquiritia, oleum amygdalarum dulcium, ſiliqua dulcis, ſaccarum lactis, crocus, ficus, ſirupus violarum, flores papaveris & ſambuci.

VI. Hecticus jugis ſi affligit calor & ſucci dulces continua lenta febre acrimoniam ſalſo-alcalinam contrahunt, in cremore lactis & butyro recenti, ob demulcentem effectum, egregia reconditur virtus.

VII. Pariter in cholera, dyſenteria, ſcorbuto, atrophia ſcorbutica, phthiſica & ubicunque acredo ſuccorum in vitio eſt, decocta gelatinoſa, carnium, oſſium, præſertim cornu cervi, item pedum vituli & vervecis, tam interius pota, quam exterius ano mediante clyſtere infuſa, eximii ſunt uſus.

VIII. Quando inteſtina infeſta detinet ſtrictura, & alvus cum flatibus retinetur, egregium præſtant effectum emollientia ac demulcentia, ut oleum amygdalarum dulcium, ſerum lactis, decoctum avenaceum, cornu cervi; non tam per os aſſumta, quam potius per clyſterem inferius injecta.

IX. Flores & herbæ emollientes, ſi admixto croci momento decoquuntur & veſicæ incluſæ dolente interna parte exterius applicantur, ut in pleuritide, hepatitide, colica, vel ano in dolore ex hęmorrhoidibus cęcis, conſpicuum torminum conciliant levamen.

X. Quando humor quidam extravaſatus & impactus in pus convertendus, egregie inſerviunt linimenta & cataplaſmata ex pinguedinibus emollientibus & lacte parata, & maxime quidem floribus & foliis liliorum alborum, croco, ficubus, cepis toſtis, farina fabarum, vitello ovi ac melle; abſtinendum vero ab his, ubi in induratis & ſcirrhoſis partibus materia continetur ac in pus converti nequit, ni funeſtam ciere velimus putredinem.

XI. Mucilagines, quæ ex ſemine cydoniorum & pſyllii cum aqua roſarum vel ſpermatis ranarum conficiuntur, in eroſis atque exulceratis partibus, quibus dolor & ardor jungitur, ut aphthis ulceroſis faucium, cœcis & dolentibus hæmorrhoidibus, teneſmo, dyſenteria, gonorrhea, vel fluore albo erodente, præſentaneam ſæpe ferunt opem.

CAPUT V,

De evacuantibus.

§. I.

EVacuantium operatio occupatur maxime circa humores, qui copia in vitio ſunt, eamque ob cauſſam in ſanitatis tutelam vel naturæ motibus, vel his non ſufficientibus, aut plane deficientibus, artis miniſterio, per congrua emunctoria expelli debent. Jam vero vitioſi ſucci non unius ejuſdemque naturæ, craſeos atque texturæ, nec etiam excernicula per quorum emiſſaria quilibet exturbandus, ejuſdem ſtructuræ atque diſpoſitionis ſunt; ideoque etiam inſtrumenta quibuſcum eorum expulſio adornatur, varia erunt ac multiplicia. Scilicet quæ ſtabulantem in ventriculi & primorum inteſtinorum cavo vitioſam ſaburram ſuperius per os eliminant, emetica, quæ ex inferiori canalis alimentaris regione per ani ſeceſſum, laxantia aut purgantia, quæ per tubuloſum cutis emunctorium, diaphoretica & ſudorifera, per renale *Evacuantia ſunt varia.*

cri-

Digitized by Google

cribrum & urinarias vias, diuretica, per glandulas & ductus ſalivales, ſalivantia, per aſperam arteriam ex thoracis cavo, expectorantia, per narium & faucium glanduloſam ſubſtantiam, errhina, ſternutatoria & apophlegmatizantia, ac denique quæ ipſum ſuperfluum ſanguinem evocant, emmenagoga & hæmorrhoides cientia vocantur. Sed de ſingulis jam ſeorſim.

§. II.

1. Emetica. Primum inter evacuantia locum obtinent EMETICA ſive VOMITORIA, quæ duplicis ſunt generis, mitiora ſcilicet, vel fortiora. Lenioribus accenſenda merito aqua ſimplex tepida, adjecto pauxillo ſalis & portione mellis, vel olei expreſſi aut pinguedinis, vel decocta cum ſemine vel cortice raphani ruſticani, aut ſemine anethi, vel etiam aqua thermalis, ſimul & ſemel largis hauſtibus copioſe ingurgitata. Validiorum in numero ex vegetabilium claſſe ſunt folia & radix aſari, helleborus albus, ſuccus corticis medii ſambuci, immo omnia cathartica validiora majori doſi data, nec non quæ ab exteris aſportantur gummi guttæ & radix hypecuanhæ; ex metallorum mineralium familia, quæ venereæ proſapiæ, ut vitriolum cyprium, album, Gilla Paracelſi & Angeli Salæ, ex capite mortuo olei vitrioli Goslarienſis, quod venereæ indolis, cryſtalli viridis æris, ſal emetico-diaphoreticum Mœbii, ex vitriolo Goslarienſi & nitro anaticis partibus paratum, nec non quæ ad regulinam ſtibii ſubſtantiam ortum referunt, ut tartarus emeticus, vitrum antimonii & ex eo parata aqua benedicta Rulandi, mercurius vitæ, maxime ex butyro antimonii rectificato cum præcipitatione aquæ ſimplicis, vel olei tartari per deliquium confectus, pulvis Monckii, ex duabus partibus reguli antimonii martialis & una nitri paratus, ſulphur ſic dictum auratum antimonii, idque correctum, panacea ſic dicta Glauberiana, Conerdingiana, ad grana quinque vel ſex oblata.

Theoremata.

I. Mitiora emetica & maxime diætetica a Galeno & veteribus potiſſimum ſunt uſurpata, quippe quæ admodum ſecura & utplurimum copia ſua, non ſecus ac clyſteres ex iiſdem ingredientibus concinnati, inteſtina, ventriculum, in primis jam debilis & ad motum excretorium, teſte nauſea, ructibus, oris amaritie, anxietate, proclivis eſt, ad vomitum exſolicitant: ſed non agunt ultra limites ventriculi, ex quo utique humores crudos, pituitoſos & bilioſos ex male ingeſtis & digeſtis collectos non ſine fructu evacuant.

II. Emetica validiora tenuiſſima ſua cauſtica ſalino-ſulphurea acrimonia, exigua etiam doſi, non modo in tunicam ventriculi & inteſtinorum nerveam eam ſpaſmodice convellendo agunt, ſed & ſi paullo majori doſi præbentur, ultra ſtomachum, in ductus maxime nervoſos biliarios, item in glandulas inteſtinorum, meſenterii, pancreaticas ipſumque hepar penetrant & prolectos ex his bilioſos & ſalivales humores expellunt, quandoque vero, ſi univerſum genus nervoſum afficiunt, hoſtiliter etiam agunt & graviſſime nocent.

Corrolaria practica.

I. Veteres albo veratro, ceu ſumme draſtico, emetico ſcopo utebantur, ut auctor eſt *Celſus lib. 2. cap. 13.* & quidem in comitiali morbo, in inſania & in valentibus aliis morbis ſine febre, ſed idem perite monet, ut ante hujus pharmaci uſum corpus probe humectetur. Noſtro vero tempore, quo habemus ſecuriora, merito a violento hoc medicamine abſtinemus & ex ſupra recenſitis tantum ea ſeligimus, quæ naturæ & nervoſis partibus craſi & textura ſua non adeo inimica, nec cum ancipitis periculi metu propinantur. Hæc inter primo loco merito connumeranda radix illa Americana Ipecacuanha, ad drachmam

mam dimidiam & ultra oblata, quæ præter ſalinum ſubtile acre principium, etiam balſamicum ac roborans cuſtodit, & id peculiare plane ſervat, ut omnium celerrime operationem ſuam exſequatur, eaquepropter ubi periculum in mora & promte vomituſciendus quam optime adhibetur. Et quoniam vomitu invertitur in ventriculo motus periſtalticus deorſum tendens, per conſenſum etiam in inteſtinis, ſi in diarrhea vel dyſenteria nimis intenſus eſt, ſufflaminatur & alvi fluxus ad tempus ſiſtitur; unde *Celſus lib.1. cap.3.* recte perhibet: vomitum ventrem ſolutum comprimere, compreſſum ſolvere, Ipecacuanhæ commodiſſime ſubſtituitur aſarum, cujus radix & folia pariter ſubtili, acri volatili, cauſtico elemento, quod coctione promte exhalat, ſimul quoque roborante & balſamico pollent, & in febre antiqua quartana, tertiana, hydrope, ictero egregium ſuppeditant auxilium. Ex antimonialibus præferendus tartarus emeticus, ex croco metallorum, non vitro antimonii, qui duplo validior, præparatus, qui vel ſolus ad tria aut quatuor grana, vel refracta doſi cum radice Ipecacuanhæ mixtus, egregie ſuum facit officium; & ſi qui effectum emetico-purgantem deſideret, decocto mannæ duo vel tria tartari emetici grana adjici poterunt. Pariter uſui eſſe poteſt panacea Glauberiana, ad quinque vel ſex grana cum cremoris tartari ſcrupulo oblata, nec non in aſthmate pituitoſo interdum oxymel ſquilliticum, ad duas vel tres uncias datum. Emeticis vero venereis, quorum vis conſtringens gravius & diutius exagitat nervoſas ventriculi & aliarum partium tunicas, item pulveribus iſtis regulinis antimonii, pulvere Monckii, vitro antimonii, mercurio vitæ, quæ infidæ operationis, & vel fortiſſime, vel inſufficienter operantur, pro majori vel minori humorum in ventriculo diſpoſitione, carere & tutius ab iis abſtinere poſſumus in Medicina.

II. Non modo utilis, ſed & quandoque admodum neceſſarius eſt emeticorum paullo valentiorum uſus, ad venena, præſertim quæ narcoticæ ſunt indolis, item miaſmata, quæ ex contagioſis & malignis morbis decumbentibus exhalant, in ventriculum deſcendunt, ibique humoribus fermentantibus ſeſe inſinuant, cito, ne ad penetralia ſerpant expellenda. Pari ratione ad humores ex commixtione heterogeneorum ingeſtorum, bilis humorumque fermentantium ſalivalium prodeuntes, corruptos & valde vitiatos, qui in ventriculi & inteſtinorum, præſertim duodeni, cavo ſtagnant, mora corrumpuntur & frequentiſſime febri lentæ quotidianæ, quartanæ, item tuſſi chronicæ, nec non gravioribus morbis capitis, melancholiæ, hemicraniæ, quandoque etiam comitiali, item apoplexiæ, ortum præbent, exturbandos, efficaciter agentia ex uſu eſſe poſſunt.

III. In morbis qui a bile ſpiſſa, in gypſeum ſæpe & viſcidum coagulum abeunte & ductus biliarios obſtruente oboriuntur, ut ictero tam flavo, quam nigro, cachexia aliiſque, emetica non ſine fructu, reliquis aliis nihil juvantibus, propinantur, eoſdemque, exturbata bilioſa copioſa ſetina, feliciſſime abigunt.

IV. In anaſarca, leucophlegmatia, tumoribus partium œdematoſis & aſcite curabili, emetica paullo majori etiam doſi data, vehementer quidem ex ductibus & glandulis inteſtinorum, meſenterii, pancreatis, hepate ſerum aquoſum eliciunt ac per inferiora, rarius vero ſuperiora, ejiciunt.

V. In omni acceſſione & paroxyſmo febrili, inflammatione ventriculi, vel ubi ſtomachus ſpaſmodice afficitur, ut in cardialgia, item vehementi ira, in ſpaſmis hyſtericis, hypochondriacis & ubi ad hæmoptyſin, nimium menſium vel hæmorrhoidum flu-

Digitized by Google

fluxum, diſpoſitio præſto eſt, item ubi morbi a congeſtione humorum ad caput orti ſunt, uti apoplexia, paralyſis, auditus vel viſus deperditus, vertigo, nec non ubi dolores atroces urgent, vomitoria plane exulent, nec unquam etiam plethoricis, niſi plethora per ſanguinis miſſionem ſoluta, nec quibus inteſtina fecibus infarta & alvus obſerata, quam his prius expurgatis, exhibeantur.

VI. Præſtat ſemper emetica ad faciliorem operationem in liquida forma, vel etiam cum ſufficienti vehiculo humectante & relaxante pingui offerre; ſiquidem vomitio non tantum validiorem pylori & fundi ventriculi conſtrictionem, ſed ſimul etiam relaxationem orificii ſuperioris œſophagi, deſiderat.

VII. Sub emeticorum operatione & poſt eam abſtinendum ab omni refrigeratione, frigido potu, ab omni commotione animi, ab omni calidiori & ſtimulante medicina, acri & ſalſo cibo, ac potius demulcentibus cibiſque boni ſucci & qui facile ſolvuntur, utendum. Inprimis apprime ex uſu eſt lac aſininum, ſi haberi poteſt, tres vel quatuor horis poſt ad aliquot uncias potare. Et quæ plura hanc in rem ex inſtituto tradidi in *diſſertatione de cauto & præſtantiſſimo vomitoriorum uſu*.

§. III.

II. Lenientia. Emeticis ſuccedunt ea, quæ per inferiora vitioſam materiam eliminant, quæ pariter duplicis ſunt generis, vel leniora, vel validiora. Inter ea vero quæ alvum clementer, tuto & ſine ſtomachi & ſyſtematis nervoſi læſione movent, & Latinis LENIENTIA & LAXANTIA, Græcis eccoprotica vocantur, præcipuum locum tenent, ex vegetabilibus manna, rhabarbarum, caſſia, agaricus, tamarindi, folia ſennæ, aloe, baccæ ſpinæ infectoriæ, paſſulæ minores, polypodium, flores perſicorum, acaciæ, violarum earumque ſemen: ex ſalibus culinare, borrax, & nitrum, item ex fontibus mineralibus, ut Ebshamenſe, Egranum, Sedlicenſe, nec non ex Carolinis paratum: ex animantium regno lac, præſertim aſininum, ſerum & ſaccharum lactis; ex præparatis chymicis terra foliata tartari, tartarus vitriolatus, cremor tartari, ſal ex alumine & ſale tartari concinnatum, ſal eſſentiale acetoſellæ, magneſia, ſal polychreſtum, aurum fulminans, mercurius dulcis, fl. benzoes; nec non compoſita, ut pilulæ de ſuccino Cratonis, aleophanginæ, marocoſtinæ, tartareæ Schrœderi, eſſentia, extractum & ſirupus rhabarbari, ſirupus roſarum ſolutivus, aqua laxativa Viennenſis, elixir purgans Thomſoni.

Theoremata.

Laxantia hæc placide, ſine magna commotione & labefactatione motus periſtaltici ventriculi & inteſtinorum non modo ſordes alvinas, ſed & quando liberalius propinantur, ex inteſtinorum glandulis ſerum ſatis largiter evehunt. Neque tamen ſale acri ſubtili cauſtico, nervoſis partibus inimico, ut purgantia, operationem ſuam perficiunt, ſed ſubſtantia plane innocenti, quæ vero tenuiſſimæ ſalinæ ſtimulantis indolis eſt, & haud ſecus quam emeticorum & purgantium, diuturna coctione avolat & perit, uti patet exemplo mannæ, rhabarbari, aloes, foliorum ſennæ, quæ ea propter rectius infunduntur, quam decoquuntur. Sigillatim vero agunt hæc laxantia vel principio quodam ſalino-ſtimulante dulci, ut manna, caſſia, paſſulæ, polypodium, vel ſale quodam ſubtiliori ſulphureo amaricante terreo, ut aloe & rhabarbaro; vel ſale acido fibras vellicante, ut tamarindi, cremor tartari, ſal acetoſellæ; vel ſale neutro, ut nitrum, borrax, ſal gemmæ, digeſtivum Sylvii, arcanum duplicatum, tartarus vitriolatus; ſalia ex medicatis aquis producta & herbarum eſſentialia; vel ſale quodam calcario amaricante, ut Sedlicenſe, Ebshamenſe, Egranum;

vel

vel denique terra calcaria, ut magneſia, quæ ab acido primarum viarum ſoluta, in ſal neutrum acre & ſtimulans tranſit.

Corollaria practica.

I. Polychreſta hæc & præſtantiſſimi multis in morbis uſus ſimulque tutiſſima laxantia medicamenta, quæ nonnullis ob id benedicta audiunt, Veteribus parum cognita fuerunt, in quorum monumentis aloes, rhabarbari, tamarindorum, foliorum ſennæ, agarici, nulla, quantum quidem novi, fit mentio, ſed caſſiæ tantum & polypodii ex mitioribus, ac primus *Dioſcorides* aliquid de rhabarbaro & aloe prodidit, ex quo deinde *Plinius* & *Galenus* quæ habent deſumſerunt, manna vero, tamarindi & folia ſennæ, Arabibus & Ægyptiis Medicis demum innotuerunt. Utut vero omnium laxativorum virtus in eo conveniat, quod ſine noxa, impetu ac commotione alvum ſubducant: pro differentia tamen morborum, vel etiam individuorum, utique diſtinctio circa eorum uſus utilis & neceſſaria eſt. Scilicet manna, caſſia, paſſulæ, polypodium, in affectibus pectoris, tuſſi, hæmoptyſi, pleuritide, phthiſi, neque minus in morbis, qui a ſero ſalſo, acri, ſcorbutico naſcuntur, ut arthritides, rheumatiſmi, ſcabies, purpura, cum inſigni fructu adhibentur aliiſque merito præferri debent, quippe quæ non tantum alvinas ſordes emovent, verum etiam ſimul acrimoniam ſalſam temperant & corrigunt. Acidula, ut tamarindi, cremor tartari, ſal acetoſellæ, item ſalia eſſentialia ex herbis nitroſis, ſal polychreſtum, nitrum antimoniatum, in regionibus præcalidis, corporibus cholericis atque tempore æſtivo, nec non in morbis ubi copioſa bilis delinquit & vehementior æſtus præſto eſt, tertiana continua, duplici, æſtiva, in cauſo, cum inexhauſta ſiti, quam maxime conveniunt & aliis anteponenda, eo quod præter facultatem vacuantem, motum quoque inteſtinum partium ſulphurearum ſanguinis & bilis ferociam componunt & cicurant. In morbis qui ex defectu bilis & ſulphuris in ſanguine balſamici naſcuntur, ut ſunt cachexia & omnes fere chronicæ paſſiones, in quibus ſuccorum ſpiſſitudo & viſcerum infarctus adſunt, laxantia amara, ut rhabarbarina, aloetica correcta, omnibus utique palmam præripiunt. Ubi vero humores tenaces, viſcidi in vitio ſunt & primam regionem occupant, ac inappetentiam, tenſiones hypochondriorum, ructus, flatulentias cauſſantur, ſalia omnia neutra, tam arte chymica præparata, quam nativa fontium medicatorum, ſi paulo majori in doſi & cum ſufficienti liquido offeruntur, efficaciter alvum ſolvunt & recrementa ſpiſſa & viſcida everrunt. Quando acidum, ut ſolet fieri in hypochondriacis, melancholicis & quartanariis, nimium redundat & omnium aliorum, etiam acriorum, purgantium virtutem infringit atque eludit, præter mannata, magneſia apprime ex uſu eſt, quæ ſicuti a ſpiritu vitrioli ex toto ſolvitur, atque in ſal neutrum amaricantis ſaporis & virtutis purgantis tranſit, eandem pariter, ſi in ventriculo offendit acidum, induit naturam atque efficaciam, contra ea deficiente in corpore ſolvente ſucco, parum vel nihil operatur, & plus incommodi, quam commodi creat.

II. Aurum fulminans & mercurius dulcis inter laxantia quidem referri ſolent, ſed eorum uſus certe non adeo tutus eſt. Nam ſi illud penitus edulcoratum fuerit, parca vel plane nulla ejus operatio; ſi vero ſalino-nitroſis ſpiculis adhuc uberius refertum, quia ob gravitatem ſuam firmiter inhæreſcit parti ventriculi & inteſtinorum, alvum quidem movet, ſed in ſenſibilioribus ſubjectis atrocia tormina cum flatulentiis, aliaque mala parit, quin magis nocet, ubi humorum acido-corroſivorum, vel bilis

can-

Digitized by Google

cauſticæ, in ventriculo aut duodeno copia hoſpitatur. Mercurius autem ſic dictus dulcis, qui ſolus, niſi aſſocietur purgantibus, non facile purgantem exſerit effectum, acceſſu vero bilis corroſivæ in duodeno, deleteriam facile rurſus induit indolem, ac generi nervoſo vim ac læſionem infert. Et licet ad enecandos & expellendos vermes paſſim commendetur; nihilominus tamen quum infantibus mercurialia admodum ſint inimica, atque ego ſubinde gravem noxam & inſignem debilitatem ea attuliſſe obſervaverim, non facile, niſi ſumma cautione & ſub certa methodo certoque regimine eorum uſum hoc quoque fine ſuaſerim. Plures porro ad acuendam vim auri fulminantis purgantem admiſcere ſolent ſalia neutra, ut arcanum duplicatum, tartarum vitriolatum, nec negandum ejuſmodi ſal ad drachmam dimidiam cum duobus granis auri fulminantis ſic contritum, metallicum quendam ſaporem nanciſci & quoque inteſtina ſtimulando ſedes movere, rarius tamen ſine torminibus ſuccedit effectus. Longe magis vero cavendum, ne mercurius dulcis cum ſalibus, præſertim alcalino vel ammoniacali, attritu ſubigatur, eo quod hac ratione ejus vis corroſiva reſuſcitatur, qua agit in glandularum & nervoſarum partium ſyſtema & moleſtiſſimam ſæpe movet ſalivationem.

III. Omnia ſalia, præſertim neutra & amaricantia ſuperius recenſita, majori doſi ad unciam dimidiam, vel unam cum ſufficienti liquido ſoluta & exhibita, inſignem vim alvum vacuantem, ſine commotione ſanguinis, vel appetitus & virium proſtratione obtinent, & longe tutius, immo majori cum efficacia, iis utimur ac validioribus purgantibus ex regno vegetabilium; præſertim in morbis & corporibus ubi humorum ſpiſſorum & tenacium copia, vel in primis viis, vel in vaſis deliteſcit. Atque etiam fontes medicati, calidi & frigidi, qui acidularum nomine veniunt, quorum magna certe in morbis longis & valentibus cum arcendis, tum depulſandis eſt efficacia, vim ſuam aperientem, deterſoriam purgantem, præter aqueum, ad ſalinum potiſſimum quod recondunt elementum referunt, uti id a me latius variis diſſertationibus in *tom. 2. opuſculor. phyſico-medicorum* collectim editis, expoſitum eſt.

IV. Inter flores qui laxante facultate pollent, acaciæ, perſicorum, violarum, roſarum eminent, ſed recentes ſint & tantummodo infundantur, non coquantur. Optime hi exhibentur cum ſero lactis dulci, vel lacte aſinino, tempore præſertim verno, & ita quidem, ut per aliquot hebdomades medicata ejuſmodi potio mane ad menſuram dimidiam ad purificandum ſanguinem, inprimis ſi corpora teneriora & ſenſibilioris naturæ, potetur. Habet enim ſerum lactis & lac quoque aſininum jam tum vim quandam laxantem, ut etiam auctor eſt *Celſus lib. 2. cap. 12.* ita diſſerens: *ſunt valetudinis genera, quibus ex lacte purgatio convenit. Antiqui* pergit paullo poſt, *lac vel aſininum, vel bubulum, vel caprillum, ſumebant, eique ſalis pauxillum adjiciebant decoquebantque id, & ſublatis his quæ coiverant, quod quaſi ſerum ſupererat, bibere cogebant.*

V. Ex aloe, ſive hepatica, ſive Soccotrina, præparata laxativa magnæ efficaciæ ſunt præſidia, ſi probe prius a principio ſulphureo volatili, valde peregrino & a reſina tenaciter inteſtinorum tunicis adhærente debita encheireſi ipſa liberetur, & non in magna, ſed refracta & exigua doſi, cum extractis amaris & temperatis balſamicis ingredientibus miſceatur, quo nomine utique pilulæ, caſu forſan a *Bechero* inventæ, & ſecundum ejus methodum ex aptioribus concinnatæ ſpeciebus, utique commendationem merentur, fine non ſolum blande alvum movendi, ſed & inteſtinorum to-

Digitized by Google

tonum, qui plurimis in morbis labefactatus & a purgantibus etiam læditur, firmandi. Et utut tales pilulæ in corporibus robuſtis & ſanguine abundantibus parum efficiant, eo præſentior tamen earum virtus in natura & a morbo infirmis, imbecillibus, in puerperio & quando ex uteri vitio menſtrualis purgatio non recte ſuccedit. Conveniunt quoque ubi digeſtio a morbo quocunque etiam convaleſcentibus vacillat, ad crudos ſuccos corrigendos & evacuandos, item in hypochondriacis, quorum ventriculus jugiter excludit cruditates acidas. Contra ea aloetica incorrecta & majori doſi data magnopere commovent ſanguinem, eamque ob cauſſam, plethorici, ſenſibilioris naturæ & in ſanguinis excretiones proclives recte ab iis penitus abſtinent, quia id incommodum proprium ſervant aloetica præpoſtere data, quod hæmorrhoides cęcas moleſtiſſimæ ſenſationis excitent & ſanguinem ad regionem lumbarem & partes in pelvi contentas urgeant. Inter pilulas autem quæ aloen cum aliis aptis ingredientibus habent, præter Becherianas, tartareæ Schrœderi, aleophanginæ, marocoſtinæ, de ſuccino Cratonis, Solenandri, uſu & utilitate ſua non defraudandæ.

§. IV.

Longe efficacius autem & validius alvum vacuant PURGANTIA; eoque nomine ex vegetabilibus potiſſimum innotuerunt radices; mechoacanna alba & nigra, ſive jalappa, helleborus niger & albus, iris noſtras, bryonia, eſula, herbæ: ſoldanella, gratiola, linum catharticum Anglicanum, pomum colocynthidis, grana tilli, ſemen cataputiæ, turbith vegetabile, cortex medius ſambuci, nec non gummi guttæ, elaterium & ſcammonium, unacum iis, quæ artis pharmaceuticæ miniſterio ex his conficiuntur, trochiſci alhandal, extractum colocynthidis, eſulæ, panchymagogum Crollii, reſina jalappæ, diagrydum ſulphuratum, pulvis Cornachinus, ſive Comitis de Warwich.

Theoremata.

Elementum quocum draſtica hæc pharmaca operationem ſuam perficiunt, eſt utique virulentæ indolis ac tenuiſſimum ſal cauſticum inflammatorium, quod nerveas non ſolum ventriculi & inteſtinorum, ſed etiam univerſi corporis membranas, exili etiam doſi, haud ſecus ac venenum, adoritur, in eaſdem cum violentia agit & ſpaſticas conſtrictiones, præcordiorum anxietates, cardialgias, ventris tormina, cum crebris dejectionibus, ſingultus, ventriculi & inteſtinorum inflammationes, cum extremorum frigore, immo convulſiones, excitare ſolet. Nam ſummæ tenuitatis & activitatis eſſe ac in univerſam humorum maſſam ſuam vim diffundere ſal quod purgantia hæc recondunt, ex eo patet, quod infans ex lacte nutricis, quæ purgans aſſumſit purgetur, & iiſdem exterius tantum applicatis, purgans validiſſimus & pernicialis quandoque ſubſequatur affectus. Sic Veteres pedes decocto hellebori lavantes, ſe purgabant, ut habet *Heurnius in comment. in aph. Hippocratis*. Globulum ex helleboro fonticulo ad mundificandum impoſitum & vomitum & ſedes moviſſe auctor eſt *Walæus de meth. med. pag.* 124. Unguentum quoque quod habet colocynthidem umbilico illitum, purgat non modo infantes, ſed & adultos. Cauſtica vero & inflammantis virtutis catharticorum indoles ex eo clariſſime pateſcit, quod exterius tantum applicata, cutim inſtar veſicatorii adurant & veſicas excitant, lac eſulæ verrucas conſumat, & eſſentia eo purgantibus, ut jalappa, mechoacanna, ſcammonio extracta & deglutita urat & arrodat fauces cum œſophago, aphthaſque & puſtulas ardentes producat. Et certe virulentam ac veneni æmulam draſticorum eſſe facultatem, *Wepferi* experimenta uberrime evincunt, qui in *tract. de cicuta aqua-*

aquatica memorat: ſe catellis varii generis purgantia certa doſi ingeſſiſſe, eoque facto, mox vomitus, convulſiones ac demum mortem ſucceſſiſſe, factaque poſtea ſectione, ventriculum & tenuia inteſtina inflammata & maculis rubicundis, non ſecus ac arſenicum datum fuiſſet, conſperſa comparuiſſe. Et quod memoratu dignum, eadem phœnomena, eoſdemque effectus, a reſina jalappæ, cujus uſus noſtris temporibus frequens admodum eſt, obſervari, idem auctor conceptis teſtatur verbis.

Corollaria practica.

I. Quum itaque tam vehemens, periculoſa, quin damnoſa acriorum & validiorum catharticorum ſit actio rectius omnino ab eorum uſu prudens, rationalis & circumſpectus Medicus penitus ferme abſtinet. Certe experientiæ teſtimonio uberius conſtat: a nullo, per omnia ſecula pharmaco majorem perniciem, immo tam funeſtos effectus, productos fuiſſe, quam per minus provide data draſtica, ut vel ego, ex quo a quadraginta quinque & quod excurrit annis medicinam exercui, innumera fere obſervarim exempla eorum, qui ſolis purgantibus fortioribus immedicabilem noxam ſibi contraxerunt, vel plane occubuerunt. Neque etiam ullum aliud ex remediorum pharmaceuticorum ſupellectile tam celeriter ac potenter vires proſternit, pulſum immutat, ſtomacho infeſtum eſt ejuſque & inteſtinorum naturale robur, & motum lædit atque pervertit, quam acre ejuſmodi pharmacum. Plures novi, qui crebriori horum uſu morbum cachecticum, hydropicum & hypochondriacum nacti ſunt, qui lethalem inflammationem ventriculi cum febre, dyſenteriam & cholericam paſſionem incurrerunt, quin paralyſin dextri vel ſiniſtri lateris experti ſunt. Id quod tamen fuſius jam evolvi & rationibus demoſtravi exempliſque ex auctoribus collectis confirmavi in *diſſert. de purgantibus fortioribus e foro medico ejiciendis*. Veteres quidem, quibus clementia laxantia maxima ex parte una cum ſalium uſu erant ignota, frequentius his draſticis uſi ſunt, ipſeque *Hippocrates* elaterio potiſſimum atque helleboro purgationes molitus eſt; ſed ſi eorum ſcripta curatius perluſtramus, nonniſi neceſſitate urgente ea propinarunt, & tum quidem provido certe conſilio, & ante, & poſt elaterium, cui plurimum deferebant, lac potui præbuerunt, helleborum vero admixtione mulſi, olei, vel lactis cicurarunt, ne dicam ipſos non promiſcue eadem in uſum traxiſſe, ſed morbos curate diſtinxiſſe, & *Hippocratem* maxime *lib. de purgant.* in omni febre & inflammatione eorum uſum ſerio interdixiſſe. Quin peritiſſimos in arte priſcos damna ex purgantibus neutiquam latuiſſe, uberius teſtantur reperiunda paſſim in eorum monumentis præcepta atque effata. Luculentis certe verbis teſtatum hoc facit *Sect.* 2. *aphor.* 37. ita habens: *qui ſunt ſano corpore dum purgantur, celeriter exſolvuntur*, & *Sect.* 4. *aphor.* 16. purgationem periculoſam pronunciat iis, qui ſunt integra valetudine. Cujus aphoriſmi veritatem *Heurnius* demonſtraturus addit: *vidi ſanos, quos in perniciem traxit ſolum ſimplex apozema purgatorium ex fumaria cum ſennæ foliis, temere exhibitum*. Neque minus *Celſus lib.* 1. *cap.* 3. inculcat: *purgationes, ut interdum neceſſariæ, ſic ubi frequentes, periculum afferunt*. Et *lib.* 2. *cap.* 12. ita ſcribit: *medicamenta*, (intelligit purgantia) *ſtomachum fere lædunt & hominem infirmant, & nunquam in adverſa valetudine recte dantur, niſi morbus ſine febre ſit*. Eadem *Dioſcoridis* eſt ſententia, qui *lib.* 4. *cap.* 178. prodidit: quod ſtomachum offendant eidemque ſupra modum adverſentur. Præ omnibus tamen graphice & copioſe de purgantium venenata qualitate & noxa egit *Campegus* in peculiari libello: ut mittamus *Helmontium* ejuſ-

Digitized by Google

ejuſque ſequaces, nec non *Bentekoe*, purgantia mortifera plane appellaſſe, & *Montanum*, *Cratonem & Solenandrum*, periti̇ſſimos ac in arte verſatiſſimos viros, eorum uſum mirum reformidaſſe & pilulas ex extractis amaris, gummatibus & aloe in uſu habuiſſe frequentiſſimo. Inprimis vero quam maxime perniciosa atque infenſa ſunt ejuſmodi drastica corporibus infirmis, infantibus, ſenibus, a morbo vix convaleſcentibus, quique valde imbecillum ſtomachum ac ad motuum ataxiam proclive nervoſarum partium ſyſtema obtinent. Neque etiam ulla infeſtior medicina reperitur in cholericæ & tenſ bilioris naturæ hominibus, poſt gravem iræ affectum, ut plures hac ratione ſublatos viderim, inflammatione ventriculi unacum cholera ſubſequuta. Qui colica hæmorrhoidali & ſpaſmis hypochondriacis atque hyſtericis patent, omni etiam cura hæc draſtica evitare debent, niſi grave damnum incurrere velint, de quo quidem plura triſtia exempla enumeravi in *diſſert. de inflammatione ventriculi*. Et quam detrimentoſa ſint purgantia draſtica infantibus, præſertim ſi ſimul dentitione difficili laborent, memorabilis utique eſt obſervatio, copioſe admodum & ſolide certis de cauſſis evoluta ac *tomo* 1. *Medicinæ conſultat. Dec*. 5. *Caſ*. 8. *p*. 262. *ſeqq*. inſerta.

II. Utut vero magna & gravia damna ab uſu purgantium draſticorum metuenda; nihilominus quia venenum quoque diligenti circumſpectione adhibitum tranſit in medicinam, uti mercurialium & emeticorum antimonialium exemplo conſtat; ſunt etiam utique caſus, rariores tamen, ubi valida cathartica commodam locare poſſunt operam. Nimirum in hydrope anaſarca, præſertim ſi is non ex induratione vel ſcirrhoſitate viſcerum & glandularum, ſed ſubito ex ſtagnatione aquarum, ob menſtrualem vel hæmorrhoidalem ſanguinis fluxum ſuppreſſum, aut ex nimia voracitate in & poſt morbum, enatus, vidi nonnunquam cum fructu adhibitum fuiſſe ſuccum iridis noſtratis ad aliquot uncias, item gummi guttæ, elaterium extractum eſulæ, cum menſura dimidia lactis, repetito etiam aliquoties uſu. Mire enim inde funduntur aquæ non modo per alvum, ſed & in feminis per uterum, quin bina memoria teneo exempla, ubi paucas quidem ſedes hæc cathartica, ſed largiſſimum & valde ſalutare urinæ ſtillicidium excitarunt. Hydropici quippe ob nimiam laxitatem & torporem fibrarum inteſtinalium commodius ejuſmodi draſtica ferre poſſunt, ac egent hæ omnino paullo validiori ſtimulo, quo ad motum excretorium animentur. Pariter acriora hæc purgantia utiliter in uſum vocari poſſunt in paralytica membrorum reſolutione, affectibus ſoporoſis & ubi ob languorem efficaci medicina opus eſt, nec non in amentia, ut veteri proverbio conſtat; quo etiam referendum *Celſi* effatum *lib*. 2. *cap*. 12. *veratrum nigrum*, inquientis, *aut atra bile vexatis, aut cum triſtitia inſanientibus, aut iis, quorum nervi parte aliqua reſoluti ſunt, datur*. Neque minus experientia compertum habeo, in acerbo iſchii & coccygis dolore, ad femora per intervalla excurrente, ea quæ validius alvum ducunt ſuppetias tuliſſe, & exturbatis ſeptem vel octo ſedibus bilioſorum & male coctorum ſuccorum ſaburra, tormina conquieviſſe.

III. Paullo robuſtioris etiam naturæ homines, qui ſeptentrionales regiones inhabitant & duriore ac craſſiore victu fruuntur, purgandi ſcopo, ſi neceſſitas exigit, ea quæ fortiter alvum vacuant aſſumere poſſunt; hac tamen, quam ſerio inculco cum cautela, ut refracta doſi, vel in pulvere unacum ſalibus, ut cremore tartari, vel tartaro vitriolato, adjectis aliquot antimonii diaphoretici granis, dentur, vel ut ipſa v. c. extractum hellebori nigri, trochiſci alhan-

Digitized by Google

bandal, ſcammonium, reſina jalappæ aliaque in formam pilularum rediguntur, nupta iis, quæ virulentam vim infringunt & caſtigant, ut ſunt cinnabaris, vitriolum martis, crocus, caſtoreum, ſal ſuccini, ſuccinum, myrrha, quibus ſi extractum panchymagogum Crollii, quod valde acria habet purgantia, convenienti doſi miſcetur, pilulæ utique emergunt, quæ ubi ſtimulus admovendus, egregie officio ſatisfaciunt. Nihilominus tamen memori nunquam non mente tenendum: quod ſi validiori evacuatione opus, longe magis e re ſit, aucta leniorum doſi eandem proritare, quam acrioribus & virulentis urgere.

§. V.

IV. Sudorifera, Aliud evacuantium genus eſt, quod per cutis ſpiracula liberaliter & conſpectius, vel leniter modoque minus ſenſibili, ſordes ſubtiliores emovet. Quæ largius id faciunt SUDORIFERA, Græcis dicta hydrotica, ſunt remedia, quorum virtute ſenſibilis mador per cutis tubulos lymphatico-arterioſos fertur. Hac virtute ex vegetabilium proſapia eminent radices ſaporis admodum acris & penetrantis oleoſi, angelicæ, imperatoriæ, oſtrutii, petaſitidis, helenii, leviſtici, vincetoxici, dictamni, valerianæ, contrayervæ, ſerpentariæ Virginianæ, lignum guaiacum & ſaſſafras cum corticibus. Ex mineralium familia antimonii medicinalis, tinctura ſulphuris volatilis, ex calce viva, ſale ammoniaco & ſulphure parata, ſulphur-antimonii correctum & fixatum, nec non mixtura ſimplex. Theriaca quoque, ejus eſſentia, ſpiritus & aqua, omnes ſpiritus & ſalia volatilia ex partibus animantium parata, præſertim cornu cervi, eboris & lumbricorum terreſtrium, ſpiritus Buſſii, tartari, ſerici, fuliginis, eſſentia lignorum, item olea deſtillata fœtida, ut oleum cornu cervi fœtidum, in ſpiritu vini ſolutum.

Theoremata.

I. Famigeratiſſima hæc ex ſudoriferis remedia, non alio modo virtutem ſuam exercent, quam quod principio quo pollent cordis vim ſyſtalticam & arteriarum elaſticitatem, quoad numerum & virtutem ictuum augeant, & majori facta circuli velocitate, ad cutis extimam & cribroſam ſubſtantiam, ex qua prodit ſudor, adducant. Hanc vero exſequuntur vel ſubtili acri calido oleo, ut radices ſuperius enumeratæ, quæ etiam vocantur alexipharmacæ; vel ſale volatili empyreumatico igneæ naturæ, ut omnes ſpiritus, ſalia volatilia, & olea ex animantibus, vel ſale acriori fixo plus minus reſinoſo, ut radix pimpinellæ albæ, guaiacum & ejus cortex, contrayerva, ſerpentaria Virginiana; vel denique actionem ſuam & quidem ſatis potenter edunt, ſale & ſulphure minerali tenuiſſimo, quo nervoſas maxime fibrillas in motum vehementem cient, atque adeo in exili admodum doſi magnam vim poſſident, hinc uno grano mercurii noſtri diaphoretici, item duobus vel tribus granis ſulphuris antimonii fixati, ſudor per univerſum corporis ambitum elicitur, qualem effectum etiam decoctum lignorum & antimonii crudi cum lignis, nec non regulus antimonii medicinalis, præſtant.

Corollaria practica.

I. Valida hæc ſudorifera, licet in majori doſi offerantur, ſudorem minime tamen eliciunt, niſi corpus ſit diſpoſitum; id eſt, niſi cutis tubuloſa ſubſtantia ſatis patula ſit & relaxata, niſi etiam ſufficiente humoris quantitate ſanguis ſit dilutus. Quare ſi quis in morbis ſanandis utilem judicat ſudoris prolectionem, neceſſe eſt, ut quæ recenſuimus ſudorifera, ad diluendum ſanguinem cum ſufficienti liquido ſumantur, v. g. aqua calida, infuſo thee, decocto hordei, atque ut ad cutis fibras remittendas in lectum & hypocauſtum calidum, vel etiam balneum, præſertim vaporoſum, con-

Digitized by Google

cedat ſudaturus, ac ita ſudor ſatis largus manabit.

II. Sudorifera hæc activiora rarius locum inveniunt & cum inſigni etiam prudentia adhibenda ſunt. Etenim ſudor in ſtatu ſano & naturali, niſi in motum extraordinarium cieatur ſanguis, non profluit, nec eapropter ſalubritatis indicium eſt, ut perſpiratio inſenſibilis, cujus etiam materia, quæ blanda, lymphatica, nutritia, nullius fere ſaporis eſt & odoris, ac ſudoris, quæ ſaporis ſalſi, odoris fœtidi & ad urinæ naturam accedit, admodum differt. Deinde ſudorifera hæc in gentem commotionem & orgaſmum efficiunt inſignem, nec moderate, ſed nimis celeriter agunt, inque ſanguine vel ſero impuro refertis corporibus majori impetu cruorem ad vaſa minima & anguſtiora impellendo, periculoſas acutas afflictiones, ex inflammatione & humorum congeſtione oriundas concitare valent. Nocentiſſima vero ſunt, ubi ſaburra vitioſorum humorum primæ viæ repletæ, alvus conſtricta & ſi ſtatim poſt iram propinantur. Vidi non ſemel hac perverſa methodo, dolores arthriticos, rheumaticos, lentas quoque & hecticas febres diutius non ſine periculo affligentes inductas.

III. In omnibus acutis morbis, febribus, inflammatoriis, etiam exanthematicis, ſudoriferorum uſus plane exulet, & nonniſi quam maxime moderatus minuſque creber admittatur. Nam ſæpius certe ab eſſentia alexipharmaca promiſcue, ut jam mos invaleſcit, oblata, calorem, anxietatem & ſymptomatum atrociam increviſſe, obſervavi. Dicuntur quidem hæc remedia alexipharmaca, ut & ipſa theriacalia, quaſi venenis & malignitati humorum reſiſterent, adeoque in morbis contagioſis graſſantibus ipſaque peſte, a Medicis mirifice commendantur; at vero plus valent ad horum morborum præſervationem, quam curationem, præſertim ſi epidemii ejuſmodi maligni morbi a tempeſtate nimis humida vappida, nebuloſa diuturna, ventis ex euro & borea flantibus deſtituta, vel etiam a diluvio & inundatione aquarum graviori originem ſuam trahunt: certius tamen & tutius etiam hoc fine, cum aceto vini aqua diluto propinantur, vel radices alexipharmacæ cum aceto infunduntur, quod deinde alexipharmaca vi imbutum ad aliquot cochlearia cum ſufficienti aqueo vehiculo propinandum, quo pertinet etiam eximius uſus aquæ prophylacticæ Sylvii, eo nempe tempore, quo ejuſmodi morbi graſſantur.

IV. Sudor vero utiliter evocatur in iis morbis, qui a frigore externo & perſpiratione prohibita, ut ſunt catarrhi, rheumatiſmi, alvi fluxus, gravedines, tuſſes, tumores glandularum, oriuntur, item quando a frigido potu ſudanti & calefacto corpori largius ingeſto periculum metuendum: ſed opus eſt, ut inter initia ſtatim offerantur: ac tum quidem tinctura bezoardica, vel ſpiritus bezoardicus Buſſii cum liquore noſtro anodyno remixtus egregii uſus. Neque minus ſuſcepto morbi inficientis miaſmate, ſtatim poſt lene aſſumtum emeticum, ſudoriferum conducit, & quidem acetum bezoardicum, vel pulvis bezoardicus, cum camphora, quæ princeps alexipharmacorum, momento.

V. In iis porro morbis, qui in tubuloſa & fibroſa cutis ſubſtantia conſiſtunt & ab acri viſcida materia texturam cutis deſtruente ac defœdante, ut ſcabie etiam mali moris, herpetes, lepra, puſtulis & ulceribus venereis, ſudor cum fructu accommodatis remediis liberalius movetur. Idem fit in arthriticis rheumaticiſque omnium partium doloribus, dum ſerum viſcidum ſtagnans acre & membranis nerveis inhæreſcens, hac ratione diſcutitur ac eliminatur. Pari ratione in morbis omnibus ſic dictis frigidis, anaſarca, leucophlegmatia, ſcorbuto frigido, lue venerea, arthritide fixa, malo iſchiadico, paralyſi, cete-

ris

ris paribus, ſudorifera magnæ ſunt efficaciæ, quia elaſticitatem & vim contractilem cordis & vaſorum, quæ in ejuſmodi affectibus admodum depreſſa eſt, intendunt, reſtituunt & ſanguinis circuitum ad meliorem impurorum ſuccorum ſequeſtrationem efficaciter augent. Sed inſiſtendum eſt aliquandiu hiſce præſidiis.

VI. Sudorifera ſemper meliorem operationem exſerunt, ſi cum ſufficienti & calido liquido aſſumuntur. *Celſus* jam *lib. 3. cap. 6.* hoc fine commendat potum calidum his verbis: *ſi nota eſt ſudoris venturi, tum demum calidam aquam potui dare oportet, cujus ſalubris effectus eſt, ſi ſudorem per omnia membra effundit*. Et idem uberius teſtatum faciunt decocta lignorum, quorum uſus in lue venerea aliiſque frigidis morbis ſane laudatiſſimus. Vidi quoque febres intermittentes, tertianam, quartanam, in plebejis feliciter ſublatas, ſi præmiſſo emetico, aliquot horis ante acceſſionem; ſumtum ſudoriferum, cum regimine, ex rob ſambuci, ſale tartari & piperis quibuſdam granis, cum aliquot ſpiritus vini cochlearibus confectum.

§. VI.

V. Diaphoretica.

Sudoriferis potentia agendi inferiora, ſed ſalubri effectu longe ſuperiora ſunt DIAPHORETICA, quæ placide tantum augent & movent perſpirationem. Ex his inter ea quæ vegetabilium regnum ſuggerit, præcipua ſunt radix chinæ, ſarſaparillæ, carlinæ, gentianæ; ex herbis: carduus benedictus totus, ejus ſemen omniaque ex eo parata, eſſentiæ, aquæ, extracta, ſal, porro ſcordium, ſambucus, iſque humilis ebulus, ejuſque flores, rob, aqua, item fumaria, ſcabioſa, crocus, flores calendulæ, opium quoque; ex regno animalium: omnia oſſa, cornua ac dentes animantium, tam raſa, quam in cineres uſta & philoſophice præparata, maxime omnia quæ cervus ſuggerit, lapides teſtæ & chelæ cancrorum: ex terreis: omnes terræ ſigillatæ & margarum ſpecies, bolus fabrilis; ex ſalibus: ſalia herbarum per incinerationem parata, item nitrum; ex pretioſis & exoticis: petra di porco, lapis bezoar orientalis & occidentalis; ex mineralibus & chymicis: flores & lac ſulphuris, cinnabaris tam nativa, quam vulgaris & antimonii, antimonium diaphoreticum, ceruſſa antimonii, magiſterium antimonii, ſive materia perlata Crugneri, bezoardicum minerale, tinctura antimonii temperata, ex regulo & ſale tartari, antihecticum Poterii; ex compoſitis: lapis de Goa, qui ex lapide bezoar orientali, tragacantha & ambra conficitur, pulvis bezoardicus Sennerti, Anglicanus, Pannonicus ruber, cordialis, Dornerellii, liquor noſter anodynus mineralis, acetum quoque vini, vel etiam deſtillatum & floribus ſambuci ſuperinfuſum, aut cum lapidibus cancrorum, pulvis noſter polychreſtus diaphoreticus, theriaca cœleſtis, laudanum liquidum, pilulæ Wildeganſii.

Theoremata.

Actio diaphoreticorum varia eſt & multiplex. Vel enim privative agunt & acidum primarum viarum, quod ad ſanguinem delatum ejus ſpirituaſcentiam, fluiditatem & motum inteſtinum deprimit, abſorbent atque invertunt, cujus indolis ſunt omnia terrea alcalinæ naturæ: vel nimiam humiditatem imbibendo & remiſſas nimis fibras adducendo, ut terræ ſigillatæ, boli & margæ, item oſſa & cornua, tam uſta, quam philoſophice præparata, nec non unicornum foſſile: vel ſulphure anodyno blando vaporoſo ſtricturas ſuperficiales cutis in doloribus laxando & complacando, ut ſunt ſambucina, præſertim flores, crocus, ejus extractum, flores papaveris rhœados, liquor anodynus mineralis noſter, emulſiva ex ſemine papaveris, opiata correcta, potiſſimum theriaca cœleſtis, pilulæ Wildeganſii, laudanum liquidum Sydenhamii methodo paratum; vel motum inte-

Digitized by Google

ſtinum ſanguinis ferociorem componendo ac figendo, uti nitroſa, refracta doſi fixioribus diaphoreticis nupta, nec non ſpiritus nitri dulcis, emulſiones ex ſeminibus quatuor frigidis majoribus, acidulata, ſuccus limonum ipſumque acetum, vel denique poſitive elemento ſubtili acri fibras & vaſa languentia leniter exſtimulando, prout carduus benedictus, ſcordium, fumaria, china, ſarſaparilla, centaurium minus, ſcabioſa, carlina & gentiana.

Corollaria practica.

I. Quemadmodum illa ſubtiliſſimarum ſordium per cutis poros inſenſibili modo ſuccedens evacuatio, omnium eſt ſaluberrima, eademque intercepta, plures ſuccreſcunt morboſæ afflictiones: ita diaphoreticorum, quæ cutaneam hanc excretionem eliciunt, uſus certe eſt ampliſſimus, univerſalis & fere polychreſtus, in omnibus ferme affectibus, etiam ex præſentibus ſignis nondum ſatis perſpectis & cognitis, ut iis Medicus modo carere poſſit plane ullo. Circulus enim ſanguinis & perſpiratio auctior, ſolennia illa naturæ media ſunt ac inſtrumenta, quibuſcum materia, quæ in morbis in vitio eſt, corrigitur, digeritur, reſolvitur, diſcutitur ipſeque morbus tutiſſime ſanatur. Potiſſimum tamen in omnibus morbis & febribus acutis, inflammationibus cujuſque generis ſint, ſola hæc, pauca & continuata doſi, cum convenientibus vehiculis data, omne ſanationis punctum abſolvunt & revera optima ſunt diſcutientia & ſanguinis maſſam depurantia.

II. Quia exceſſivus, præſertim tempore æſtivo & in cholericis ac bilioſis corporibus, æſtus, nec non qui febribus cholericis & bilioſis jungi ſolet, nimis exſiccat, humidum abſumit & perſpirationem impedit; acidula & nitroſa, ac inprimis lapides cancrorum cum nitro, exhibiti in julapio ex aquis diapnoicis & cum ſirupo acetoſitatis citri condito, contemperando nimiam exæſtuationem, cum bonis ægrorum rebus ex voto diaphoreſin movent.

III. Ubi ob dolorum atrociam arida & exſucca cutis ejuſque tubuli anguſtantur & coarctantur; præſtat ſemper leniora anodyna & antiſpaſmodica diaphoreticis jungere, qua virtute maxime ſplendet liquor noſter anodynus mineralis, ad tres partes, cum una ſpiritus bezoardici Buſſii parte remixtus, item pulvis diaphoreticus fixior, leniter nitroſus, cum cinnabari & uno vel altero pilularum Wildeganſii grano, id quod etiam pluribus teſtatur *Ettmull.* in *diſſert. de virtute opii diaph.*

IV. Pulveres diaphoretici id ſervant peculiare, quod non ſolum perſpirationis ſucceſſum intendant, ſed etiam ſæpe virtutem laxantem & inſigniter diureticam exſerant. Certe de pulvere noſtro ſic dicto bezoardico polychreſto, multiplici experientia compertum habeo, eundem ſi mane vel poſt meridiem propinatur & prima in regione offendit acidos ſuccos, quatuor vel quinque ſedes movere, quod in ſenibus & hypochondriacis cum eximio ſanitatis commodo ſuccedit. Idem quando circa lecti introitum offertur, nec tamen cutis ad ſudorem ſatis diſpoſita, ut in principio catarrhorum, largum urinæ movere ſolet fluxum, ubi vero ad diapnoen cutis apta, largiter ſæpe fluit ſudor.

V. In morbis acutis & febribus, ubi parum acidi in primis viis præſto eſt, tutius & majori cum efficacia, fixa & terrea diaphoretica paullo minori doſi offeruntur, ac optime miſcentur cum ſirupo acetoſitatis citri, nec non aceto vini, quippe ſolum acetum cum aqua non coagulat, ſed ſæpe reſolvit & diſcutit ſanguinem impactum, multo magis ſi diaphoreticis jungatur.

§. VII.

Sudoriferis ac diaphoreticis ſuccedunt ea, quæ ſerum ſalſum, craſſioribus terreſtribus recrementis refertum, *VI Diuretica,*

rum, per urinarias vias eliciunt, DIURETICA dicta. Horum apparatum *Celſus lib. 2. cap.* 31. ſiſtit: *urinam*, inquiens, *movent quæcunque in horto naſcentia boni odoris ſunt, ut apium, ruta, anethum, ocimum, mentha, hyſſopus, aniſum, coriandrum, naſturtium, eruca, fœniculum, præter hæc aſparagus, capparis, nepetha, thymum, ſatureia, lampſana, paſtinaca, ſiſer, cepa*. Nos quæ hunc in finem commendemus, habemus ex vegetabilium numero radices: petroſelini, ſeleri, aſparagi, graminis, liquiritiæ, rubiæ tinctorum, paſtinacæ, rannunculi eſculenti & quæ exteris debentur bareiræ bravæ & acmellæ; herbæ: petroſelinum, hedera terreſtris, equiſetum, chærefolium, urtica, omneſque porri & allii ſpecies; flores: geniſtæ, cyani; ſemina: dauci, petroſelini, ſeleri, fœniculi, miliiſolis, urticæ, violarum, ſemina quatuor frigida majora, lycopodii, fructus alkekengi, cynosbati, juniperi & fraga; lignum juniperinum, ſaſſafras & ejus cortex; reſinæ & balſama; maſtix, ſuccinum, balſamum de Mecca & de Copaiva; ex animalium familia, canthariides, millepedes, vermes majales, ſcorpiones, bufones, lumbrici terreſtres, cochinellæ, nec non ſerum lactis: ſalia porro omnia alcalia per incinerationem parata, ſal quoque ſuccini, arcanum duplicatum, ſolutio oculorum cancri ipſumque nitrum; ex præparatis & compoſitis, lixivium. benedictum Mynſichti, tinctura tartari, antimonii acris, terra foliata tartari, liquor ſilicum, lithontripticus Michaelis, tartarus ſolubilis, ſpiritus terebinthinæ, maſtichis, ſuccini, balſamum ſulphuris terebinthinatum, juniperinum, oleum juniperi, malvaticum juniperinum, ſirupus dialthæa Fernelii, trochiſci alkekengi.

Theoremata.

Quemadmodum parcior & imminutus, vel difficilis urinæ fluxus a variis proficiſcitur cauſſis, & vel 1) ab humidi in ſanguine defectu; vel 2) a tenacibus ſpiſſis urinarios renum tubulos obſtruentibus ſuccis; vel 3) a vehementi canaliculorum renalium ſpaſmo & ſtrictura; vel denique 4) a nimia eorundem laxitate atque reſolutione: ita etiam remedia, quæ debitum urinæ fluxum revocant & eliciunt, diverſis ad has cauſſas relatis modis effectum exſequuntur. Videlicet nonnulla fluidum ſanguini ſpiſſeſcenti infundendo, urinæ ſtillicidium augent, quæ inter connumeranda omnia diluentia aquea, largus aquæ dulcis tam calidæ quam frigidæ, eo magis herbis diureticis infuſæ, potus, ipſumque infuſum thee ac decoctum coffee. Hac quoque virtute ſplendent ſoteriæ aquæ, tam calidæ, quam frigidæ, quippe quæ præter humoris copiam, qua ſanguinem diluunt, eximia ſimul virtute pollent, alcalino quod recondunt elemento, viſcidos & tenaces humores diſſolvendi & renale cribrum ab obſtructione liberandi. Idem præſtat lactis ſerum, pariter & aquoſo largo & ſale dulci nitroſo, abſtergente blandeque ſtimulante elemento inſtructum. Alia humores lentos ac ſpiſſos renalis colatarii ductus farcientes ac oppilantes diſſolvunt eoſdemque ſecretioni aptos reddunt, qua quidem virtute conſpicua ſunt ſalia omnia fixa & ex iis parata lixivia, item tinctura tartari, antimonii acris, liquor ſilicum, terra foliata tartari, tartarus tartariſatus, arcanum duplicatum, ſolutio oculorum cancri, ipſaque magneſia alba, cum primæ regionis acido in ſal aperiens degenerans, neque minus tinctura calcis vivæ, mater perlarum & corallia ſucco citri maritata, unacum ſalibus, quæ ex medicatis aquis exhalationis ope eliciuntur. Nonnulla ſpaſticas in renali emunctorio ſtricturas debitam urinæ ſequeſtrationem ſufflaminantes & intercipientes mulcent, atque relaxant, eoque nomine laudem merentur præter nitrum, ſemina quatuor frigida majora, & ex

Digitized by Google

iis paratæ emulſiones, ſemen papaveris albi, dauci, milii ſolis, lycopodii, item fructus alkekengi & ex iis artificioſe confecti trochiſci. Eadem facultas ineſt liquori noſtro anodyno minerali, tutiſſimo certe & tamen efficaci remedio, croco ejuſque eſſentiæ, nec non ob nitroſum ſal ſucco graminis, decocto radicis graminis, aſparagi, & quod etiam egregie demulcet, oleo amygdalarum dulcium. Quædam remiſſum renalis cribri robur firmant atque adducunt, idque vel oleoſo, tenui & ſubtili balſamico principio, ut maſtix, ſuccinum, balſamum de Mecca de Copaiva, terebinthina, juniperus, ejus lignum & baccæ, ſaſſafras, petroſelinum, paſtinaca, fœniculum, aniſum, ranunculus hortenſis, ſeleri, & quæ ex his confici poſſunt olea, eſſentiæ, ſpiritus, decocta & infuſa; vel roborante quodam fixiori terreo ſulphureo elemento, cujus generis ſunt fructus cynosbati, rob juniperi & ex eo malvaticum juniperinum, fraga exſiccata, bareira brava, hedera terreſtris, cortex radicis acaciæ, equiſetum, veronica, chærefolium. Aliqua demum potenti ſtimulo efficaciam edunt in tubulos renales, quando eorundem robur propter debilitatem ſummam penitus exſolutum, ipſaque hinc eorundem functio ceſſat. Propria hæc eſt facultas inſectis fere omnibus, præſertim cantharidibus, millepedibus, araneis, ſcorpionibus, vermibus Majalibus, bufonibus exſiccatis, nec non ex vegetabilium genere porri & alii ſpeciebus.

Corollaria practica.

I. Quum itaque tam conſpicua inter diuretica ratione principiorum & operationis intercedat differentia; diſcrepans quoque eorundem erit uſus & cum exquiſito diſcrimine pro circumſtantiarum ratione adminiſtrandus. Quod ſi enim redundante in corpore ſanguine, ante ejus imminutionem calculo laborantibus exhibere quis vellet calidiora, oleo ſubtili balſamico perfuſa, ut terebinthina, ſuccinata, juniperina, vel balſamum de Mecca de Copaiva aut Peru; vel etiam acriora, cauſtico ſale pollentia ex inſectis, allio, cepis & porro: is profecto graviſſime noceret & inflammationem renum induceret, vel calculorum generationem promoveret. Contra ea in corporibus humidioribus, minus ſentientibus, plebejis, & qui craſſo victu fruuntur, nec non in morbis, qui a copia ſeri impuri natales trahunt fluore ſeminarum albo, gonorrhea, diſpoſitione ad anaſarcam & leucophlegmatiam, efficaciora hæc remedia magno ſunt uſui.

II. Multo magis vero acria & ſtimulantia detrimento ſunt, ſi ob dolores, ut ex calculo, vel ſpaſticas conſtrictiones, urinæ fluxus ſufflaminatur, & tum quidem longe tutiora ac utiliora ſunt, quæ ſtricturas relaxant & dolores leniunt, ut faciunt fructus alkekengi, ſemina dauci, lycopodii, papaveris albi, milii ſolis, quatuor frigida majora, emulſiva, trochiſci alkekengi cum opio nitrum antimoniatum, depuratum, aquæ florum ulmariæ, tiliæ, acaciæ, oleum amygdalarum dulcium, ſpiritus nitri dulcis, liquor noſter anodynus mineralis, ſerum lactis, nec non exterius balnea, inſeſſus & fotus emollientes, quorum omnium tam egregia virtus eſt, ut placando dolorificos ſpaſmos, non modo ſuppreſſum urinæ fluxum reſtituant, ſed & ipſius calculi progreſſum per uretheres & exitum eximie facilitent atque promoveant.

III. Quando ſeri ſalſi, tartarei copia, quæ dolorum tam arthriticorum, quam rheumaticorum utplurimum genitrix eſt, peccat, utiliter eadem per lenia diuretica expurgatur atque ſubducitur, non vero calidiora, ne iiſdem ſalium ſpicula in motum intenſiorem abripiantur parteſque quibus inſident gravius exagitent. Commendari autem hunc in finem quam maxime merentur radix ſarſaparillæ, pareiræ bravæ ſaſſafras, chinæ, liquiritiæ, aſparagi, rubiæ tinctorum, ci-

chorii,

chorii, fœniculi, petroſelini, graminis, lignum juniperinum & parata ex his cum brodio carnis vel aqua decocta, nec non ſerum lactis, ac potiſſimum acidulæ & thermæ temperatiores.

IV. Ubi vero vitioſi, viſcidi, ac tenaces humores in veſica urinaria hærent & cum primis calculi rudimentis excludi debent; acrioribus utique opus eſt magiſque potentibus, cui ſcopo allium cum ſpiritu juniperi ſumtum, pulvis millepedum, vermes Majales, eſſentia cantharidum, tinctura antimonii acris, liquor ſilicum cum tinctura calcis vivæ ſatisfaciunt, quæ pariter in gonorrhea virulenta, quando in proſtratis, veſicæ collo & urethra obhæreſcens tenax materia per urinam educenda, prudenter adhibita ex uſu ſunt.

V. Omnium apliſſima, tutiſſima & utiliſſima ad eliciendum urinoſum laticem præſidia, ſunt ſalia, tam alcalia fixa, quam neutra omnis generis, quippe quæ viſcidos ac lentos ſuccos ſiphunculos urinarios oppilantes diſſolvunt, ſimulque blando ſtimulo excretionem proritant. Quo quidem effectu egregie ſplendent liquor ſalis tartari, cinerum clavellatorum, nitri fixi, tartarus vitriolatus, ſal abſynthii, arcanum duplicatum, ſolutio oculorum cancri, tartarus ſolubilis, terra foliata, tartarus ſolubilis, terra foliata tartari, nitrum antimoniatum & ſal polychreſtum.

VI. Sed hæc hactenus recenſita remedia non tantum ad eliciendum deficientem urinæ fluxum faciunt; verum etiam alios eximie utiles in morbis præſtant effectus. Dum enim plura ex iis aperiente & incidente, alia roborante, tonica & balſamica, nonnulla anodyna facultate pollent, in longis utique omnibus affectionibus, quę ab obſtructione glandularum, viſcerum & emunctoriorum incunabula ducunt, nec non quæ ab impuritate & copia ſeri ſalſi acris tartarei proficiſcuntur, ex voto ferunt ſuppetias. Et certe ſi ulla medicamenta ab hydrope, tumoribus œdematoſis, calculoſis concretionibus, podagra & arthritide defendunt; certe a prudenti diureticorum uſu id erit exſpectandum. Cavendum tamen merito ab omnibus calidis, acribus & cauſticis, & potius utendum lenioribus magiſque diæteticis, cujus generis ſunt vinum Moſellanum tenue, acidulæ Selteranæ, & cereviſiæ vel decocta quæ diureſin blande movent.

§. VIII.

Ad ſalutares & criticas excretiones, quæ ad vitæ & ſanitatis tutelam faciunt, pertinent etiam illæ, quibus bonus & ſincerus ſanguis, ſi copia peccat. non ſolum in feminis poſt annum decimum quartum ſingulis menſibus per uterum atque etiam poſt partum & abortum emittitur; ſed in viris etiam nimium cruore redundantibus per extimas ani venas, quæ hęmorrhoidales vocari ſolent, a natura per vices effunditur. *VII. Menſes & hæmorrhoides moventia.* Hæ itaque ſabuberrimę hæmorrhagiæ, quando modo, quantitate, vel tempore peccant, plane deficiunt, aut vi quadam cohibentur, aptis remediis revocandæ iterumque in ordinem reducendæ ſunt, ne graviſſima inde in valetudinem redundet noxa, vel etiam ut enatus jam morbus abigatur. Inter ea vero quæ ad obtinendum hunc ſcopum ex uſu ſunt, connumeranda inprimis ex vegetabili regno: radix ariſtolochiæ, zedoariæ & quinque aperientes; herbæ artemiſia, calamintha, matricaria, pulegium, meliſſa, ſabina, polium montanum, ruta, majorana, roſmarinus, flores cheiri, crocus, bacchæ lauri, juniperi, gummata bdellium, myrrha, galbanum, opoponax, ſagapenum, ſuccinum; ex purgantibus aloe, rhabarbarum, bryonia, itemque aromata; nec non quæ animalibus debentur ſalia volatilia cum caſtoreo & quæ ex mineralibus & chymicis omnibus præferenda martialia.

Corollaria practica.

I. Quo major ſanguinearum evacua-

Digitized by Google

curationum ad valetudinem tuendam utilitas eſt atque præſtantia ; eo magis utique, ut dudum fecit *Hippocrates*, optandum foret, quo ſuppeterent certa & efficacia ejuſmodi præſidia , quibuſcum Medicus illas quotieſcunq; e re eſt cum certo ſucceſſu regere, evocare aut moderari , ſicque tempeſtive plures graves ægritudines & præſcindere & expugnare poſſet . Verum quia hæc ſanguinis excretio maxime ipſius naturæ eſt opus, quod in feminis certæ temporis periodo, qua erumpit, ſuccedit & definit, adſtrictum , in viris autem nec omnibus ſolenne, nec adeo periodicum , ac præterea certam cruoris redundantis portionem , nec non vaſcula uteri & ani patula, laxa ad ſpontaneum fluxum diſpoſita exigit, pariterque a multiplicibus cauſſis ſufflaminari vel plane intercipi poteſt ; in proclivi eſt judicare: arduum utique nec tam expeditum eſſe negotium, reſtitans vel deficiens cruoris profluvium iterum procurare , quin nunquam perficiendum , niſi cauſſarum defectus ratio habeatur exquiſitiſſima .

II. Poſito vero quod ſanguis ſupra proportionem & modum in corpore redundet, quod præcipua fluxus cauſſa , poſito etiam quod vaſcula uteri & ani ita diſpoſita ſint, ut ab affluente copioſo ſanguine diſtendi , & exitum ipſi præbere poſſint ; neque tamen excretionis negotium rite ſuccedere , vel propter vaſcula arteriolarum lateralia, quæ ſecundum naturam non vehunt ſanguinem obſtructa, aut ſpaſmo conſtricta , vel etiam ob imminutam ſanguinis ſpiritualſcentiam & cordis atque arteriarum vim elaſticam contractilem : tunc omnino quæ ſupra adduximus remediorum genera exoptatiſſimam ferunt opem. Ad vaſa quippe minima referanda , & obſtructiones expediendas egregie præter radices quinque aperientes, ariſtolochiam, rhabarbarum, bryoniam , flores cheiri, præſertim ſi in decocto cum ſalino ſtimulo , ut borrace , offerantur, inprimis etiam conferunt gummata, cum aloe , & purgantibus in forma pilularum exhibita. Ad tubulos infeſto ſpaſmo conſtrictos nimis & coarctatos adaperiendos , artemiſia, quæ demulcet, millefolium , crocus, caſtoreum, plurimum valent . Et ad deficientem ſanguinis ſpiritualſcentiam reſocillandam , robur ſolidis addendum & fibrarum vaſorumque tonum firmandum , roborantia, quæ ſale volatili oleoſo tenui operationem ſuam exſequuntur , ex uſu ſunt , quo referenda omnia aromata, myrrha, bacchæ lauri & juniperi , roſmarinus, pulegium, meliſſa, ſatureja, ſabina, flores cheiri , calamintha, ſuccinum , limatura martis & tincturę ex marte paratæ, item ſalia volatilia oleoſa .

III. Quando nimia ſanguinis copia, quæ elaſticitati vaſorum valde reſiſtit, retardati, vel imminuti fluxus cauſſa eſt , neutiquam emmenagoga jam dicta, præſertim calidiora, locum habent . Sanguis enim hiſce vehementius commotus peſſima ſæpe concitat mala. Sed opus tunc eſt ſanguinis miſſione , quæ per ſectam in pede venam inſtituta, ſaluberrimum hoc & criticum profluvium, ſola ſæpe reſtituit.

IV. Neque etiam hæc quæ enumeravimus emmenagoga conducunt, ubi ſanguinis & ſuccorum benignorum eſt defectus, ut in iis, qui mox a morbo convaluerunt, & quando primæ viæ ſordibus viſcidis fartæ , tunica villoſa lento muſco inviſcata & bona digeſtio & chylificatio vacillat . Tum potius id præcipue agere debet Medicus, ut tam deficientem bonum ſanguinem nutrientibus gelatinoſis, juſculis & quæ facile in ſuccum & ſanguinem convertuntur, denuo ingeneret, quam labefactatam ciborum digeſtionem & chyli elaborationem congruis remediis, ſi opus eſt emeticis, vel lenioribus purgantibus, ſalinis aperitivis, amaris ſtomachicis reſarciat & debito ordini reddat.

V. Sæ-

V. Sæpe ſanguinis effluxum impedit oppilatio ac infarctus vaſculoſæ colli uteri interni & exterioris vaginæ, nec non in viris ani ſubſtantiæ, ut nullum ſanguinem, quantumvis valde appulſum, admittat. Quod ſi contigerit, ſupervacanea & irrita ſane ſunt quæcunque pellentia, niſi prius per congrua auxilia relaxata & emollita fuerit, obſtipata & indurata tubulorum compages. Quod quidem non meliori magiſque præſentanea ratione perfici poteſt, quam balneis, vel fotibus, ſeu balneis vaporoſis, ita parandis, ut vas calida aqua, cui herbæ artemiſiæ, pulegii, flores chamomillæ infuſæ, repletum, in hypocauſto calido, tecto bene corpore, abdomini, quo vapor ad interiora uteri, & partium inferiorum aſcendat ac penetret, ſupponatur, & ad calorem aliquandiu conſervandum, ſubinde candentes ſilices aquæ injiciantur. Eundem quoque in finem multum conferunt frictiones calidæ pedum uſque ad inguina, præſertim mox a balneo aquæ dulcis cum pannis calidis inſtitutæ.

VI. In iis autem malis, quæ a ſuppreſſo, deficiente, vel minus recte ſuccedente, menſium, vel hemorrhoidum fluxu pendent, non certius, non ſecurius, non efficacius præſidium deprehendi, prudenti aquarum mineralium, inprimis thermarum Carolinarum mitiorum interno, & Tœplicenſium externo uſu, qui omnibus medendi indicationibus apprime ſatisfacit. Potu quippe thermalis aquæ humores lenti inciduntur & evacuantur, obſtructiones minimorum tubulorum expediuntur, balneo vero aquæ Tœplicenſis, quæ omnium leviſſima, conſtringente terreo principio orbata, ſtricturæ remittuntur, ipſaque vaſa ampliantur, ut ſanguinem affluentem promte admittere, capere, iterumque eructare poſſint.

VII. Quemadmodum res admodum ardua & difficilis eſt in medendo, recte curare & procurare menſium in feminis profluvium; ita longe majoribus adhuc difficultatibus ſtipatus eſt excretionis hæmorrhoidalis ſucceſſus, ſi copia ſanguinis per venas ani exitum molitur, nec tamen ibi diſpoſitionem ad exitum invenit. Nam licet ad ciendum ſanguinis ex ani venis ſtillicidium pilulæ ex aloe paratæ ſingularem plane præ omnibus aliis poſſideant facultatem, dum non modo particulis ſuis reſinoſis ſulphureis, valde ſubtilibus, in univerſa ſanguinis & humorum maſsa inſignem orgaſmum concitant, ſed & tenaci viſcoſa ac reſinoſa ſua parte inteſtini coli & recti tunicis firmius inhærendo, continuo ſtimulo majorem ſanguinis proritant affluxum; nihilominus tamen quando cruor ita exæſtuatus ac eo copioſius allectus, ob vaſcula perruptioni minus apta exitu præcluditur, partim extrema canalium ora cum exquiſito dolore in ano tuberculorum inſtar protrudit, partim inter nerveas inteſtinorum tunicas ſtagnans eaſdemque premens, vehementes inflationes, ſpaſmos & varia truculenta in abdomine pathemata, ingignit, quæ frequentiſſimæ certe ſunt obſervationis noſtro hoc ævo, quo omnes fere paſſiones ex fluxus hæmorrhoidalis anomaliis, tanquam cauſſa, repetere, clari etiam viri haud verentur, & pilularum ad mentem Beccheri concinnatarum crebrior nimiſque liberalis uſus, ſeu potius abuſus invaleſcit, quarum alias prudens uſus laudem meretur.

§. IX.

VIII. Expectorantia.

In evacuantium claſſe etiam ea locum obtinent, quæ lympham mucidam in glandulis, vel potius glanduloſis tunicis, ex arterioſo ſanguine ſecretam & in emunctoriis hærentem, evocant. In nullo vero corporis organo mucoſitatis copioſior ſuccedit ſequeſtratio, quam in interioribus canalis aſperæ arteriæ ipſiſque pulmonum bronchiis, quæ interius tunica glanduloſa obducta ſunt, unde per tuſſim copioſa perſæpe ſeroſa, pitui-

toſa,

Digitized by Google

toſa, viſcida, interdum etiam purulenta materia, in morbis præſertim qui pulmonum compagem afficiunt, tam acutis, quam chronicis, rejicitur. Et hance thoracis cavo evacuationem quę promovere ſolent; vocantur, EXPECTORANTIA, in quorum numero e vegetabilium familia ſunt maxime radix helenii, ari, iridis Florentinæ, liquiritiæ, veronicæ, chęrefolii, ſcabioſæ, piloſellæ, ſcordii, hyſſopi, dracunculi eſculenti: flores violarum, crocus, malvæ, papaveris rhœados, ſemen aniſi, fœniculi, cortex ligni ſaſſafras; ex gummatibus reſinoſis gummi ammoniacum, benzoe; ex fructibus paſſulæ, ficus, jujubę, nuclei pini, mel, ſuccus liquiritiæ, oleum amygdalarum dulcium; ex animalibus: ſperma ceti & pinguedines; ex mineralibus: ſulphur, ejus flores & lac; ex compoſitis balſamum ſulphuris aniſatum, ſpiritus ſalis ammoniaci aniſatus, lohoch ſanum & expertum, ſirupus pulmonum vulpis, elixir noſtrum pectorale, balſamum pectorale Meibomii, ſpiritus aſthmaticus Michaelis.

Theoremata.

Quemadmodum omnia quæ excretiones adjuvant, non uno eodemque modo ſuam edunt operationem, ſed vel materiam mobilem reddunt & ad evacuandum præparant, vel vias emunctoriorum reſerant, ut a ſuccorum connubio ſegregari poſſit, vel denique vaſa & canales ad motum excretorium exſtimulant: ita ratione haud abſimili etiam expectorantium agendi ſuccedit modus. Nimirum ſi humor ſecretus eſt valde tenuis, acris & tubuli ac pori glandularum e quibus ejiciendus nimis conſtricti, aptiſſima ſunt ea, quæ vias emolliunt, acrimoniam hebetant & nimis tenues & fluxiles coagulant; qua virtute ex jam nominatis ſplendent ſuccus radicis liquiritiæ, crocus, ſperma ceti, flores violarum, malvę, papaveris rhœados, cremor lactis, oleum amygdalarum dulcium, axungiæ, ſirupus pulmonum vulpis, violarum, papaveris albi, maſſa pilularum de ſtirace, præſertim, ſi cum liquido diluente, ut decoctum avenaceum, vel decocto ex raſura cornu cervi gelatiniformi, aſſumantur. Quandocunque vero materia ſpiſſa & copioſa in bronchiis pulmonum hæret & reſpirationi obeſt, eaque propter ſtimulo quodam ad expectorationem opus eſt, tunc tenacem, & viſcidam materiam quam optime reſolvunt infuſa ex herba veronicæ, hyſſopi, ſcabioſæ, ſcordii, terra quoque foliata tartari, ſolutio oculorum cancri & nitrum antimoniatum. Et tunicas bronchiorum nerveas principio quodam acri tenui oleoſo, ad motum excretoriam animant, gummi ammoniacum & ejus eſſentia, ſpiritus ſalis ammoniaci aniſatus, myrrha, benzoe, pulvis radicis helenii, iridis Florentinæ, ſulphur ſtillatitium, ejus lac, balſamum ſulphuris; aut ubi acrius adhuc calcar admovendum, ut in aſthmate pituitoſo & catarrho ſuffocativo, oxymel ſquilliticum & ſpiritus aſthmaticus Michaelis, qui ex gummi ammoniaco, & cryſtallis viridis æris paratur, adhiberi poterunt.

Corollaria Practica.

I. In expectorantium uſu, ob diverſa quibus agunt principia ipſumque varium operandi modum, prudenti diſcrimine opus eſt, & qui promiſcue nulla habita differentia temporis, vel materiæ peccantis, iiſdem utitur, is certe plus damni, quam commodi inducit. Hinc quando in tuſſi epidemice graſſante, vere vel autumno, antequam materia tenuis & acris attemperata, propinantur quę ſtimulo agunt expectorantia, vel viciſſim, ubi materia ſatis cocta, & præparata, emollientia & relaxantia offeruntur, præpoſterum utique & damnoſum eſt molimen.

II. In tuſſi chronica, humida, aſthmate quoque pituitoſo, in quo multum pituitæ in bronchia pulmonum il-

illabitur, dulcia, linctus, ſirupi & oleoſa ventriculum, qui in morbis jam tum languidus, & a tono dejectus eſt, plus labefactant, appetentiam, digeſtionem, & chylificationem minuunt ac non modo uberiori recrementorum proventui ipſiuſque morbi incremento favent, ſed & ad cachexiam, tumores œdematoſos, immo hydropem diſponunt. Præſtat tunc potius uti medicamentis pectoralibus balſamicis: quæ grata ſimul ventriculo, ut elixirio noſtro pectorali, eſſentia myrrhæ, gummi ammoniaci, corticis ſaſſafras, nuciſtæ, ſpiritu ſalis ammoniaci aniſato, tinctura tartari aliiſque ſimilibus.

III. Cautiſſimus quoque expectorantium debet eſſe uſus in diſpoſitione phthiſica, vel hæmoptyſica, ſi tuſſis ſicca, ſpiratio anguſta & difficilis, dolor pectus comprimens, quæ potius a ſanguinis congeſtione, quam materia expectoranda accidunt; quandoquidem ſive emolliendo, ſive ſtimulando agant, affluxum & congeſtionem ſanguinis & humorum augent, tantum abeſt ut removeant.

IV. In morbis acutis pectoris, ut pleuritide vera, & peripneumonia, provide pariter excretioni pectorali dicatis, præſertim in principio, utendum, ne ſtaſis & ſtagnatio ſanguinis inflammatoria inde augeſcat; inclinante vero morbo & ubi maxima inflammationis pars diſcuſſa, ad materiam coctam lenteſcentem ex fiſtulis pulmonum evocandam, commodum habent locum.

§. X.

IX. Errhina & ſternutatoria.

Porro ad excretionem, ſequeſtratę in obducta narium antris & duodecim cranii ſinubus glanduloſa pituitaria dicta tunica, mucidæ lymphę, plurimum poſſunt ERRHINA, & STERNUTATORIA, quorum illa leviter, hæc vero validius, has exquiſitiori ſenſu præditas tunicas ſtimulando, & ad motus excretorios ſollicitando agunt. Inter leniora quidem errhina dicta, locum quam commode tuentur majorana, baſilicum, thymus, hyſſop , ſaturei, marum Syriacum, origan. ſummitates, flores liliorum convallium benzoes, reſina guajaci, quæ ex decocto poſt inſpiſſationem remanet, raſura tenuiſſima ligni aloes, ſal volatile ſalis ammoniaci ſiccum, cum oleo majoranæ eſſentificatum, nec non vitriolum album; ſternutamentum vero movent & quidem validiſſime euphorbium & pulvis hellebori albi, paullo mitius variæ ſpecies tabaci, mercurius pręcipitatus, piper.

Theoremata.

Sternutatoria non alia ratione humorem e narium tunicis eliciunt, quam purgantia ex tunicis inteſtinorum glanduloſis, ſale nempe tenui acerrimo, tunicas has irritando & ad criſpaturam adigendo. Sed uti acriorum purgantium, ita etiam ſternutatoriorum, rarior debet eſſe uſus, eo quod natura non facile in evacuationibus vult cogi, ſed tantum duci. Errhina vero, ſive ptarmica, naturę & nervis magis amica, ſale ſubtili acri volatili oleoſo, tunicam pituitariam blande irritant, ſtimulant, & mucidum liquorem evocant, longeque ſternutatoriis ſunt tutiora, eo quod hæc motum quendam convulſivum in nervos & per conſenſum etiam totum pectus invehunt, illa vero roborando potius nervos & nervoſas tunicas, officio ſuo defunguntur.

Corollaria practica.

I. Pulveres errhini, ex herbis cephalicis, pręſertim majorana, maro Syriaco, floribus benzoes, liliorum convallium, raſura ligni aloes, grano uno vel altero ambræ adjecto compoſiti, in capitis gravativis doloribus, hemicrania, affectibus ſoporoſis, memorię debilitate, gravedine, coryza, auditus difficultate, cephalalgia pituitoſa, præſertim ea quę in oſſibus frontis ſubſiſtit, & plerumque a coryza ſuppreſſa oritur, oculorum mucoſa defluxione, ſomnolentia, vertigine, ſi quippiam humores maligni a lue venerea in narium membranis hæret, egre-

egregii ſunt uſus, & præter evacuationem, vigorem quendam addunt actionibus animalibus. Neque minus hoc nomine laudem meretur ſal volatile ſalis ammoniaci cum balſamo noſtro mixtum, quod ad aliquot grana naribus inditum, ſpectatæ eſt virtutis in auditus & viſus difficultate, affectibus ſoporoſis & in ſenſibilioribus ſternutationem ciet, ſæpe proficuam, ubi motus in capite excitandi, in paralyticis & apoplecticis.

II. Noſtris temporibus, ubi fumi tabaci, ita etiam pulveris pro ſternutatione, luxurians abuſus maxime invaluit, valetudini minus conducibilis. Etenim jugi hoc pulverum attractu, non modo odoratus, propter obſtructas & quaſi induratas inde papillas nerveas membranarum quæ oſſa ſquamoſa & nares inveſtiunt, læditur, ſed & ob nimium infarctum ab allecto humore clara vox rauceſcit. Id quod pluribus inculcavi in *diſſertatione, de uſu & abuſu ſternutatoriorum*.

§. XI.

X. Apophlegmatizantia. Haud abſimili ratione ac errhina vellicando & irritando narium tunicas mucum ex ipſis eliciunt; APOPHLEGMATIZANTIA ſalivalem & mucoſam materiam ex tota faucium compage glanduloſa, uvula & ductibus ſalivalibus evocant. Quin omnia, quæ errhina & ptarmica facultate gaudent, ori, vel per maſticationem, vel gargariſationem admota & indita, phlegma & liquorem ſalivalem evehunt. Quippe tabacus in pulverem comminutus inter errhina, ac fumus ex ipſo inter apophlegmatizantia, principem ſibi vindicat locum. Præter nicotianam autem radix pyrethri, oſtrutii, angelicæ, zedoariæ, pimpinellę, galangæ, myrrha, maſticata fundunt & egregie colliquant ſalivam. Uſus maſticatoriorum eximius ad arcenda miaſmata, quæ in morbis contagio infeſtis inſpiratio aere hauſta, facile ſe apponunt faucibus, ſalivæ immiſcent & deglutita demum morbum invehunt, ſi quis forſan in locis infectis, & ſuſpectis verſetur, ubi etiam tabaci fumus conducit. Decocta vero ex radice pyrethri, pimpinellæ albæ, caryophyllis, herba majoranę, ſaturejæ, angelicę, cum vino vel ſpiritu vini, qui ſolus etiam ſalivam fundit & fibras ductuum ſtringit, confecta, in vitiis oris & linguæ, dentium, gingivarum nec non aurium, difficili auditu, vel tinnitu, quando orificium tubæ Euſtachianæ, quod in interioribus non procul ab uvula hiat, obſtructum eſt lento muco, egregiam locant operam, quæ non minus in uvulæ relaxatione, aphonia, paralyſi linguæ, addito ſale ammoniaco, vel ſpiritu ſalis ammoniaci, apprime inſerviunt.

§ XII.

XI. Salivantia. Neque prętereunda in evacuantium enarratione ſunt ſialagoga, ſive SALIVANTIA, quæ lymphaticum & ſalivalem laticem fortiter movent & per os evacuant. Utut vero in regno vegetabilium plura ſint, quæ ore aſſumta, ut emetica, vel dentibus, ut modo meminimus, manducata, ſalivalem humorem e faucibus & glãdulis evocant; vix tamen in tota rerum natura ſuppetunt, quæ tam vehementer totam lymphæ maſſam in motum concitant, atque in ſalivales glandulas & ductus tam fortiter agunt, ut non tantum per aliquot hebdomades, verum etiam menſes, continuus ſatiſque largus ſuccedat ſalivæ fluxus, quam quæ regnum minerale ſuppeditat pharmaca, & maxime quidem mercurialis & regulinæ proſapiæ, arte chymica præparata. Nam argenti vivi ea propria laus & peculiaris plane virtus eſt, & exterius inunctum, vel parva etiam doſi interius aſſumtum, liberaliſſime moveat ſalivationem, cujus, ſi recte adminiſtretur, beneficio, affectiones ceteroquin inſanabiles & contumaciſſimæ, ex impuritate ſeri & lymphæ ortę, lues venerea, herpes, ſcabies, maligna, ulcera cacoethea & ſerpentia, ſanari funditusque expugnari poſſunt. Et hac

Digitized by Google

hac ſingulari ac quaſi propria facultate; pollet non modo ipſum argentum vivum, cum ſaccharo probe contritum & cum conſerva interius propinatum, ſed & omnia ex artificioſe confecta, ut mercurius dulcis, præcipitatus ruber, albus, cum ſpiritu ſalis ammoniaci, ex ſolutione mercurii in aqua forti præcipitatus, turpethum minerale, arcanum corallinum, mercurius diaphoreticus jovialis, ſolaris, æthiops mineralis ipſaque cinnabaris, tam nativa, quam antimonialis, vel communis, ex ſulphure cum mercurio parata; nec non antiquartium Riverii. Ex iis vero, quæ ad regulinam antimonii ſubſtantiam ortum referunt, commemorari merentur, crocus metallorum, pulvis MoncKii, ſulphur ſic dictum auratum, vulgari modo per præcipitationem cum aceto, vel ſolutione martis, vel etiam ſolis concinnatum, vel ſingulari modo præcipitatum, ut panacea Glauberiana; in pharmacopoeis Brunſuicenſibus Conerdingiana vocata.

Theoremata practica.

I. Quæ jam memoravimus ſalivantia optime in duas claſſes poſſunt diſpeſci, mitiora ſcilicet, & fortiora. Ex mitioribus quidem & mercurialibus, æthiops mineralis & cinnabarina, modo in pleniore, & continuata doſi offerantur, etiam ſalivæ fluxum proritant, & humores lymphaticos in motum cient, atque cum fructu in iis morbis, qui ab obſtructionibus glandularum, vel ſeri coagulo, aut extravaſatione in capite oriuntur, reſolvendo & fundendo coagulatos ſuccos, uſurpantur. Deinde quoque antimonialia, quia ſulphur regulinæ in iis ſubſtantiæ quodammodo nuptum, etiam lenius agunt, nec ab iis tantæ turbæ & ſæva ſymptomata timenda ſunt, ac a pleriſque mercurialibus chymica arte præparatis. Inter leniora quoque mercurium dulcem bene elotum & præparatum, item ipſum argentum vivum rite depuratum, in formam ſolidam, & pulverem arte converſum, referimus, excepto mercurio vivo exterius applicato, quippe qui cum unctuoſis in unguentum redactus, & partibus nervoſis inferioribus pedum, poplitibus, genubus multò magis ſpinæ dorſali, illitus, validiſſime ſæpe & ſubito vix coercibile ſalivæ exprimit ſtillicidium.

II. Modus autem operandi ita evolvendus & concipiendus videtur. Videlicet argentum vivum 1.) omnium fluidorum eſt graviſſimum corpus, cujus minimæ etiam particulæ ſolutæ & diviſæ, ſpecificam ſuam gravitatem, reſpectu omnium fluidorum ſuperiorem, ſemper ſervant, & 2.) ipſe mercurius ab omnibus ſalinis menſtruis ſolvi & infinite parvas, & ſubtiles moleculas redigi poteſt, quæ ob vim corrodentem & ſimul gravitatem ſpecificam intima vaſorum & pororum in corpore humano penetrant. Mirum etiam diffundi poſſe argenti vivi, & partes, & vires, ad oculum patet ex eo, quod ſublimati mercurii unum tantum granum in aqua diſſolutum, vel duas aquæ uncias conſpicuo non ſolum metallico irritante ſapore poſſit inficere, ſed etiam tam efficaci virtute imbuere, ut mercurialis hæc aqua interne & externe adhibibita, excretiones per ſalivam, ſudorem, alvum, immo vomitum, pro diſpoſitione ſubjectorum & humorū, potenter moveat, & exterius admota, ſcabiem & omnes cutis defœdationes repente ſiccet ac reprimat. Quandocunque itaque mercurialia, vel exterius applicata per fumum, emplaſtrum aut unguentum, vel interius ſumta, ab humoribus corporis noſtri bilioſo-alcalinis ſolvuntur, ſive in minimas partes diſcerpuntur, prompte & efficaciter in nervos & nervoſas maxime fibras glandularum conglobatarum, & conglomeratarum, immo in ipſas tunicas lacteorum & lymphaticorum vim ſuam exercent, & earum ſyſtolen atque contractionem augendo, motum lymphæ concitatiorem reddunt, quo intenſiori facto, conſiſtentes in glan-

Digitized by Google

glandulis & minimis vaſis humorum obſtructiones, ſtagnationes & ſtaſes lymphę coagulatæ tandem reſolvuntur atque expediuntur.

III. Hac utique ratione lues venerea & qui cum hac affinem naturam habent morbi feliciter exſtirpantur, nec ea propter ſemper in curandis his cum Gallica lue morbis opus eſt ſalivatione, ſed qui arcanum novit, dextro mercurialium, & antimonialium bene pręparatorum uſu & applicatione, ſine ſalivatione, ut olim peculiari diſſertatione adſtruxi, has rebelles ac pertinaces affectiones ſanare poteſt. Neque enim, quod omnes periti & uſu exercitati Medici ultro confitebuntur, ſalivę fluxus cauſſa eſt curationis luis venereę, ſed potius illa ſublata glandularum, & minimorum vaſculorum obſtructio & colliquatio humorum viſcidorum ibi ſtabulantium, quam deinde per accidens ſequitur largior ſalivalis humoris profuſio.

IV. Sub ſalivatione mercurio excitata, ut ſępius obſervavi, exteriores, præſertim inferiores partes, ut pedes, ordinario frigent & contractę ſunt, alvi etiam & urinę fluxus retinetur, ſublato autem per hanc partium inferiorum ſtricturam libero lymphę & ſeri, nec non ſanguinis in vaſculis minimis circuitu, neceſſe eſt, ut humores ſeroſi & lymphatici cum impetu ruant ad partes ſuperiores, & maxime ſolennia in faucibus glanduloſa conceptacula, e quibus qua data via jugi poſtea feruntur rivo, & cibum, & ſomnum impediente. Vidi quoque in iis, quos enormis & ad tres vel plures menſes durans ſalivatio demum lipothymia & catarrho ſuffocativo e medio ſuſtulit, partes externas tam frigidas fuiſſe, ut nullo auxilio, neque balneo, neque frictione, ad calorem reduci potuerint. Æquabilem autem & liberum lymphæ ipſiuſque ſanguinis per omnes corporis partes interceptum progreſſum, ſalivam movere, continua illa ſputatio teſtatur, ſolennis hypochondriacis ac melancholicis, in quibus pariter ob conſtrictas partes inferiores, lympha & ſaliva majori niſu fertur ad glanduloſam faucium & oris compagem.

V. Quod vero profluens ſub ſalivatione, pręſertim iis qui impura venere infecti ſunt, humor iam fętidum & putridum ſpiret nidorem, hæc reddenda videtur ratio: quod mercurii tenuiſſimæ partes, reliquos omnes humores gravitate ſuperantes, ab illis in connubium ſuſceptę, motu ſuo circumvolutorio, mixtionem, craſin atque texturam ſanguinis, haud ſecus ac in putredine diſſolvere incipiant, ut hanc ob cauſſam fętor ſulphureus, volatile quippiam ſpirans, exhalet & ipſi dentes nigredinem contrahant.

VI. Omnes magnopere a Chymicis celebratæ panaceæ maximeque ſolares, quę potiorem ſuę facultatis partem ad metallicum & mercuriale elementum referunt, ſi rite præparantur & dextre uſurpantur, non defraudandæ ſunt ſua laude, in morbis ubi cuneo & vecte quaſi opus eſt. Nam ſumma activitate pollent, ac in exili admodum doſi in ſyſtema partium nervoſarum potenter agunt, magnoſque effectus præſtant. Quin innotuerunt mihi ejuſmodi medicamenta, antimonialia inprimis, quæ pro diverſa doſi & regimine juncto, item pro diverſa ſubjectorum ratione, in exigua mole, vomitum, alvum, immo ſalivam, movere poſſunt, ſed perpauci Medici eorum rectum uſum & peritam adminiſtrationem norunt.

CAPUT VI.

De roborantibus.

§. I.

Tertium nunc ex ſummis remediorum generibus ſequitur, complectens ea, quæ ſolidis dicata ſunt, ita quidem, ut circa eorum vires ac potentias motrices, eaſdem refocillando, firmando ac intendendo, occu- *I. Analeptica*

cu-

cupentur, & deſumta a robore generali denominatione audiunt ROBORANTIA. Horum pariter maxima in arte medica utilitas eſt atque neceſſitas; eo quod robore ac inde pendente motuum exercitio, vita omniumque actionum integritas & continetur, & abſolvitur; eaque propter ubi ſanitas offenſam patitur, roboris maximum momentum ac nonniſi motu labefactatæ functiones ad priſtinum ordinem reducuntur. Jam vero plura, quoad vires & uſum ſpecialius diſtinguenda, huac cenſum ſubeunt, & primum merito locum obtinent ANALEPTICA, quo quidem nomine inſigniuntur, quæ vires imminutas & depreſſas erigunt, reſtituunt & confortantem, uti vocant, vim habent, & paſſim etiam cordialia & cardiaca dici ſolent. Huic ſcopo obtinendo ſerviunt ex vegetabilibus: flores roſarum, citri, aurantiorum, jaſmini, liliorum convallium; herbæ: meliſſa, origanum, marum, poma citri, Chinenſia recentia & ex aromatibus cinnamomum; ex reſinoſis ipſa ambra; ex animalibus moſchus; & quæ ex his omnibus præparata proſtant, ut oleum de cedro, meliſſæ Turcicæ, roſarum verum, canange, quod ex floribus tiliæ in Perſia elicitur, pomorum Bergamottæ, eſſentia ambræ rite præparata, oleum cinnamomi in elæoſaccharum redactum, quod in pulvere ſic dicto ſolari Cellenſi præcipuum, aqua meliſſæ citrata, liliorum convallium, cinnamomi cydoniata. Referri huc uſque poſſunt fructus fragorum, rubii, rubi idæi, ceraſorum eorumque nuclei, & ex iis recentibus paratæ aquæ, ſuccus limonum & exinde confectus ſirupus.

Theoremata.

Cordialia hæc fragranti ſuaviſſimo ſubtili oleoſo principio agunt & in nervos eorumque liquidum immediate fere penetrant, ipſique motum naturæ blandum & amicum inſinuant. Eſt enim hæc indoles omnis ſubſtantiæ ſulphureæ, tenuiſſimæ & halituoſæ, ut interiora partium nervoſarum promtiſſime pervadat, ac celeriter effectum edat, quod graveolentia ipſaque ſuaveolentia, ſi quis ex idioſyncraſia eadem ferre nequeat, planum faciunt teſtatumque. Hinc etiam ſolo odore, ut in animi deliquio & ſyncopticis, ſubito roborantem ſuam vim exſerunt & vires erigunt, eo quod in nulla corporis parte, & nervorum, & vaſculorum ſanguineorum extremitates, tam nudæ minuſque tectæ, quam in narium amplo & cavernoſo ductu occurrunt, & admota fragrantia expedite ibi nervos & ſpiritus afficere poſſunt.

Corollaria Practica.

I. Utut hiſce dictis analepticis in refocillandis viribus non deneganda ſit ſua virtus, ea tamen valde reſtricta & limitata eſt. Optandum quidem eſſet, ut in rerum natura certæ ejuſmodi virtutis proſtarent remedia, quæ, ut vulgus putat & a medentibus etiam ſemper exigit, efficaciter vires in omni fere morbo, præſertim vero acutis & malignis, depreſſas & deficientes redintegrarent; ſed quia in morbis vires non rectius & certius reſtituuntur, quam cauſſis morbificis, quæ eas frangunt, ſublatis & noxiis rebus e corpore expulſis, niſi hoc exſequatur Medicus, omnis analepticorum uſus erit fruſtraneus.

II. Neque etiam exiſtimandum eſt, reſtaurationem virium veram & conſtantem tantum procurandam eſſe medicamentis, quæ motum in ſpiritibus & partibus ſolidis concitant. Nam in pluribus morbis, præſertim febribus & convulſionibus, magna quidem vis & potentia motrix cordi, arteriis & membranis nervoſis ineſt, & tamen vires naturales ſunt languidæ & valde infirmæ. Proinde potius verum virium naturalium robur maxima ex parte dependet a congruis alimentis, eſculentis & potulentis, in bonos ſuccos & ſanguinem converſis, ex quibus poſtea tenuiſſimum illud,

Digitized by Google

quod in cerebro ſeparatur fluidum, & per nervos ad muſculos & tunicas muſculoſas delatum, potiſſimum corpori & ejus partibus vigorem ac firmitudinem largitur, denuo ingeneratur.

III. Optimę igitur materiæ nutrientia ſunt optima analeptica, cujus generis ſunt juſcula ex carnibus gelatinoſa, caponum, oſſibus & eorum medulla, per decoctionem cum aqua, pauxillo vini, adjectis aliquot taleolis pomi citri, tantillo ſalis, pulveris macis & caryophyllorum, in clauſo vaſe parata, item quæ ex pane nigro VVeſtphalico, aqua & vino cum ovis conficiuntur, decoctum quoque ſuccoladæ, cum vel ſine lacte, lac ipſum aſininum: aqua panis groſſioris cum corticibus citri deſtillatum, & vinum maxime Rhenanum generoſum & annoſum, item verum Hungaricum. Hęc tamen pręſidia alimentoſa & nutrientia ad vires erigendas, non in ipſo morbo, neque ubi tota maſſa ſanguinis & humorum valde impura eſt, ſed inclinatis morbis & ubi a præcedenti morbo, vel animi affectu, diuturna vigilia, corporis & animi labore ac fatigatione, vel nimiis hęmorrhagiis, vires exhauſtę ſunt & attritę, optime conveniunt, quin etiam tunc perita adhibenda moderatio, eo quod celeriter admodum in ſanguinem tranſeunt, ejuſq; copiam augent.

§. II.

II. De balſamicis. Analepticis in roborantium claſſe ſuccedunt BALSAMICA, quæ calidioris & aerioris ſunt indolis. Comprehendunt hęc medicamenta ſic dicta cephalica, nervina, aut apoplectica, antiparalytica, cordialia ſpirituoſa & hujus generis alia, & ex eorum cenſu quam maxime eminent lignum aloes, ejus reſina, atque eſſentia, agallochum album, ſantalum citrinum & ejus eſſentia, in balſamum liquidum concentrata, ambra gryſea, liquidambra, opobalſamum, ſuccinum, benzoe, ſtyrax calamita & ejus reſina, ſtyrax alba, laudanum & ejus reſina, balſamum Peruvianum, de Copaiva, Americanum rubrum, Tolutanum, cortex Peruvianus verus, coſtus amarus, chaccarilla, cinnamomum, caryophylli, cardamomum, cubebæ, macis, nuciſta, ſatureja, thymus, ruta, ſerpillum, lavendula, ſpica, origanum noſtras & Creticum, majorana, meliſſa Turcia & noſtra, chamomilla Romana, marum Syriacum, baſilicum, abrotanum, ſpica Indica, ſchœnanthum, folia lauri, myrthi, & ex his deſtillata olea fragrantiſſima vera non adulterata. Ex compoſitis balſamum apoplecticum Crolii, Cellenſe, Scherzeri, noſtrum liquidum vitæ, ſpiritus balſami Peruviani noſtra methodo paratus, ſpiritus ſuccini, maſtiches, aqua apoplectica Sennerti, Anhaldina, eſſentia ambrę vera, ſpiritus volatiles, oleoſi, cum oleo cinnamomi, macis, de cedro eſſentificati.

Theoremata.

Enarrata hęc ſimplicia & ex iis præparata tenui æthereo & ſubtili volatili oleo, naturę admodum blando & amico, in fluida non minus ac ſolida corporis noſtri agunt virtutemque ſuam diffundunt, & partes ſulphureas calidas & ęthereas in ſanguine & humoribus deficientes, reſtituunt, augent atque motum inteſtinum calidum & ſpiritualcentiam vitalibus humoribus fœnerant. Pollent vero etiam ſale ſubtili acri balſamico, eodemque cordis, arteriarum & fibrarum muſculoſarum vim & potentiam elaſticam intendendo, ſanguinis & humorum progreſſum ac circulum egregie promovent, quo poſtea fit, ut humores craſſi & viſcidi attenuentur, obſtructiones ſolvantur & ſaluberrimum perſpirationis negotium, quo optime morbi arceantur, integrum ſervetur ac illibatum.

Corollaria practica.

I. Igitur in omnibus morbis capitis, nervorum, ſpinalis medullę, ſtomachi & cordis, qui a cauſſa ſecundum Veteres ſic dicta frigida foventur, humorum nempe ſpiſſitudine, condenſatione

ne & ab atonia & nervoſarum & muſculoſarũ partium, ut in apoplexia, paralyſi, ſtupore & torpore ſenſuum, memoriæ debilitate, auditus difficultate, lipothymia, ingenti virium debilitate, provido, tam interno, quam externo uſu, ſuppetias ferunt exoptatiſſimas.

II. Stomachi quoq; & inteſtinorum vitiis, quæ ex atonia, copia cruditatum acido-viſcidarum, depravata digeſtione, natales ducunt, ut inflationi, item diarrhϧ, colicę flatulentæ, vomitioni mirifice ſubveniunt, & maxime quidem conducunt ętate ſenibus & omnibus imbecillis & debilitatis, nec non qui laxioris ſunt habitus & conſtitutionis phlegmaticę.

III. Cum fructu etiam uſurpantur, ſi a diuturna anni conſtitutione præhumida & frigida, tempore pręſertim autumnali & hiemali, ac inprimis in regionibus ſeptentrioni vicinis, tuſſes humidæ, diarrhœæ, aſthmata pituitoſa, tumores œdematoſi, coryzæ, rheumatiſmi, intermittentes quoque febres & a ſcorbutica impuritate provenientes ægritudines regnant, vel metuendę ſunt, ſine potiſſimum pręſervatorio.

IV. Cavendum vero ab eorum liberaliori doſi eſt, quando corpora ſuccis & ſanguine plena, alvinæ ſordes reſtagnant, juvenibus & cholericæ ſenſibilioris indolis ſubjectis.

V. Ego medicamentum liquidum balſamicum, quod vulgo vocant balſamum vitæ, ex optimis his & maxime oleis veris non adulteratis conflatum, per viginti & quod excurrit annos in uſu habui, cujus tam ſpectata virtus, ut reliquis omnibus roborantibus & balſamicis quiſque facile carere poſſit, ſi unico hoc interne & externe recte uti norit. Et hoc ſuaviſſimum efficaciſſimumque medicamentum, eximia roborante & reſtaurativa facultate toties totieſque nobilitatum, late quidem jam innotuit; ſunt vero, qui aſſimulatum huic ex adulteratis maxime oleis non tam concinnatum, quam confuſum, nefario dolo meo ſub nomine incautis venditant, quod tamen virtutem & famam ſuam neutiquam ſuſtinere poteſt.

§. III.

Sequuntur ſtomachi & inteſtinorum tonum roborantia, quæ ſimul carminativa complectuntur, eoque nomine laude digna ex radicibus: galanga, gentiana rubra, zedoaria, pimpinella, calamus aromaticus, arum; ex corticibus: canella alba, ſaſſafras, citri, aurantiorum & pomorum Chinenſium recentes, cortex Africanus, VVinteranus, chaccarilla; ex aromatibus: piper, zingiber, caryophylli, cinnamomum, cardamomum, macis; porro chamomilla Romana & vulgaris, abſynthium, mentha, carduus benedictus, ſemina quatuor carminativa; ex pręparatis, oleum de cedro, aurantiorum per expreſſionem paratum, oleum chamomillæ vulgaris, dauci cretici, aniſi ſtellati, cymini & carvi verum, menthæ, abſynthii, ſpiritus ſalis, nitri dulcis; ex compoſitis, ſal volatile Sylvii, elixir ſtomachale noſtrum, Michaelis, eſſentia carminativa Wedelii, pulvis ſtomachicus BircKmanni, eſſentia corticum aurantiorum cum ſpiritu nitri dulci, tinctura tartari & oleo aurantiorum per expreſſionem parata, eſſentia compoſita abſynthii Conerdingii, aqua carminativa Dorncrellii, ſpiritus de tribus. III. Stomachica.

Theoremata practica.

Utut plurima ex adductis ſuperius cephalicis & nervinis, in morbis ventriculi & inteſtinorum, præſertim, qui a tono eorum dejecto, vel debilitato proveniunt, egregio etiam ſint præſidio; ſuppetunt tamen adhuc alia, quæ vitiis harum partium amovendis, pro paſſionum differentia, ſpecifica quaſi efficacia ſunt accommodata. Scilicet ad appetitum, ob ſaburram viſcidorum & acidorum in ventriculo cruditatum vacillantem, redintegrandum, pręter amara, ut radicem gentianæ rubræ, herbam abſynthii, cardui benedicti & aro-

Digitized by Google

mata, radix maxime galangæ, pimpinellæ, canella alba, piper, zingiber, arum cum fructu uſurpari poſſunt. Ad nauſeam, vomitionem & inverſionem ventriculi compeſcendam, nil mentha, ejus aqua ſpirituoſa & oleo probe deſtillato, item maſtiche & ejus ſpiritu, nec non qui ex balſamo Peruviano & ſale tartari paratur, item liquore noſtro anodyno minerali, præſentius & efficacius eſt. Ad doloris cardialgici, colici & torminum atrociam levandam, cortices aurantiorum recentes, & ex iis rite extracta eſſentia, aqua & oleum cymini Æthiopici, oleum non adulteratum florum chamomillæ vulgaris, ſpiritus nitri dulcis bene præparatus, remedia ſunt expeditiſſima. Ad inteſtinorum nimiam lævitatem & nimias dejectiones moderandas, cortex chaccarillæ peculiari ſplendet efficacia. In inteſtinorum inflatione ad elidendos flatus, aqua carminativa Dorncrellii, eſſentia carminativa VVedelii, item ſpiritus de tribus cum ſpiritu nitri dulci nuptus, eſſentia & aqua zedoariæ, cardamomum, oleum carvi & cymini verum deſtillatum, omnibus facile palmam præripiunt.

§. IV.

IV. Viſceralia. Proximum eſt ut roborantia VISCERALIA, quæ nempe viſceribus ſanguineis, ut hepati, lieni, utero, renibus, pulmonibus firmandis & roborandis, quo eo expeditius officio ſuo fungantur, dicata ſunt, adeoque ad horum claſſem hepatica, ſplenetica, pneumonica, uterina, cachectica, antihydropica, antiicterica, antihyſterica, antiphthiſica commode referri poſſunt. Sunt vero hunc in uſum commendabiles radices: gentianæ rubræ, ariſtolochiæ longæ & rotundæ, cichorii, zedoariæ, filicis, rhabarbari veri & rhapontici, curcumæ, ononidis, cortex chinæ; chaccarillæ, VVinteranus, tamariſci, fraxini, capparum, caſſia caryophyllata; herbæ: abſynthium, centaurium minus, fumaria, carduus benedictus, trifolium fibrinum, hepatica nobilis, meliſſa, pulmonaria maculoſa, ſcolopendrium, agrimonia, marrubium, cuſcuta, veronica, ſcabioſa, epithymum, capillus veneris, piloſella. Neque minus laudanda hac virtute ex gummatibus & reſinoſis ſuccinum, myrrha, aloe, bdellium, gummi hederæ, ammoniacum, olibanum, ſagapenum, opoponax, aſa fœtida; ex mineralibus: ſulphur commune purum ſtillatitium, limatura martis & omnia ex marte parata, & quæ Chymia ſuggerit varia præparata, ut ſalia herbarum per incinerationem parata, arcanum & terra foliata tartari, ejus cremor, ſal polychreſtum, nitrum antimoniatum, ſpiritus ſalis ammoniaci, tinctura martis, ex floribus ſalis ammoniaci cum hæmatite præparata, ſpiritu vini extracta, tinctura tartari, antimonii alcaliſata, elixir proprietatis cum lixivio paratum, eſſentia fuliginis, elixir noſtrum viſcerale cum menſtruo aqueo ſalino confectum, antimonium martiale cachecticum, maſſa pilularum Becherianarum & ſimilium. Pertinent huc quoque fontes medicati ſic dicti minerales, præſertim qui ſubtile quoddam martiale elementum cuſtodiunt, ut Pyrmontanæ, Spadanæ & Schvvalbacenſes, multo magis qui largius martiali ochra imbuti ſunt, ut Lauchſtadienſes, Radebergenſes, Bebranæ & Freyenvvaldenſes.

Theoremata.

Balſamica hæc viſceralia principio & elemento, partim ſulphureo; balſamico & terreo, paullo fixioris naturæ, partim etiam ſale alcalino ſulphureo, ſive ſaponaceo, item amaricante, operationem ſuam in viſcera, quorum vaſa humoribus tenacibus craſſis infarcta & obſtipata ſunt, edunt, ſuccos lentos incidendo, diſſolvendo & ſimul ipſis vaſis & fibris a robore & tono dejectis vim contractilem & elaſticam conciliando; adeoque in omnibus iis morbis longis, qui ab horum viſcerum labe naſcuntur, tum

ad

Digitized by Google

ad præſervationem, tum ad curationem, polychreſta & certæ efficaciæ ſunt medicamenta.

Corollaria practica.

I. Licet omnia ſic dicta viſceralia in genere conveniant in eo, quod tonum viſcerum roborent, & infarctus atq; obſtructiones expediant; nihilominus tamen pro viſcerum & morborum differentia, eorundem diſcrimen & ſelectum probe ſervare neceſſarium. Ita exempli gratia, ſi hepar laborat obſtructione, & inde morbi, ut icterus, cachexia & ſcorbutus, propullulant, quæ amaritie quadam ſaponacea & deterſiva vim ſuam exſerunt erunt efficaciora, nominatim radices quinque aperientes, rhabarbarum, curcuma, opoponax, bdellium, ſapo Venetus, elixir proprietatis ſine acido, eſſentia rhabarbari cum ſale tartari parata, eſſentia trifolii fibrini & omnia ex marte bene præparata. Quando pulmonum nimia præſto eſt laxitas & infarctus, ac inde nati, vel naſcuntur morbi, myrrha, gummi amoniacum, ſulphur ſtillatitium, herba veronicæ, ſcabioſæ, chærefolii, pulmonariæ, piloſellæ, marrubii, capilli veneris, magis ex uſu ſunt. Ubi lien magnus & ſanguine farctus gignendæ impuritati ſanguinis, ac præſertim cachexiæ, admodum velificatur, cortices tamariſci, capparum, fumaria, ſcolopendrium, cuſcuta, epithymum, radix ononidis, ipſaque martialia aliis præferenda. Quum ex imbecilli & nimium remiſſo renum tono nephritis & calculi progignuntur, cortex radicis acaciæ & ejus infuſum, item rob cynosbati & juniperi, ſpecifica quadam activitate ſuccurrunt. Ex labefactato uteri ejuſque vaſorum robore & retardatis in debito progreſſu ſanguine & humoribus, longæ & multiplices, præſertim poſt abortum, paſſiones pullulant, quibus utique ſingulari quadam efficacia medentur ariſtolochia, tam longa, quam rotunda, artemiſia, myrrha, matricaria, galbanum, bdellium, opoponax, ſuccinum, maſſa pilularum Becherianarum & aliæ quoque ad earundem exemplar concinnatæ. Si inteſtina & quæ ſpectant ad ea, glandulæ & tubuli ſecretorii & excretorii, biliarii, pancreatici, lactei, robore debito deſtituuntur, ut a copioſiori humorum decubitu fiant nimii alvi fluxus, vel ſubſiſtentes in vaſis humores motibus, inſultibus & paroxyſmis febrilibus, fomitem & occaſionem præbeant, rhabarbarum, cortex chinæ, VVinteranus, chaccarillæ, martis tenuiſſimi croci atque eſſentiæ, præſtabunt id, quod non facile aliis obtineri poterit.

II. Circa uſum tamen roborantium id in genere tenendum eſt: quod longe meliorem effectum atque utilitatem præſtent, quando non ſolum ante eorum oblationem ſanguis nimis redundans ſubtrahitur & congruis laxantibus primæ regionis recrementa eliminantur, ſed etiam ſi ipſa ad meliorem humorum fluxilitatem & mobilitatem conciliandam, in decocto, vel infuſo, propinantur, vel adhuc rectius, cum potu acidularum, thermarum, aut ſeri lactis conjunguntur, quo certe horum roborantium, quæ adſtringentis naturæ, operatio egregie adjuvatur, atque intenditur, ad tollendos magnos chronicos & inveteratos morbos, inprimis quando paullo diutius continuantur & corpus ſimul convenienti motu, equitatione, vectura aut ambulatione exercetur.

§. V.

Excipiunt ADSTRINGENTIA & VULNERARIA, Græcis traumatica dicta, quæ fixiori quodam leniter conſtringente elemento laxas nimis, eliquatas, eroſas ac læſas partes & fibras adducunt, ſtringunt, conſolidant & conglutinant. Atque ex horum cenſu præcipua ſunt radix caryophyllatæ, tormentillæ, biſtortæ, conſolidæ majoris, pentaphylli, plantaginis, rhapontici: ex herbis: vinca per vinca, ſanicula, pyrola, conſolida major, media, Saracenica, uva criſpa, agrimo- *VI Adſtringentia & traumatica.*

monia, hypericum cum floribus, milleſolium cum ſummitatibus, equiſetum, veronica, fragaria, verbena, piloſella, teucrium, plantaginis ſpecies, folia quercus, botrys, meliſſa, mentha, betonica, urtica mortua, flores roſarum, balauſtiorum, cortex chinæ, granatorum, radicis acaciæ, ſuccus acaciæ, catechu, ſanguis Draconis, fructus myrtillorum, cydoniorum, ex aromatibus nuciſta, ex mineralibus hæmatites, alumen & omnes terrarum, & margarum ſpecies; ex chymicis flores ſalis ammoniaci martiales, liquor martialis ex capite mortuo florum ſalis ammoniaci martialium paratus: inter præparata eſſentia traumatica Wedelii.

Theoremata.

Species quam jam recenſuimus ex principio paullo fixiori terreſtri cum acido juncto agendi facultatem habent, ac dum nimis relaxatas fibras paullo ſtrictiores reddunt, a decubitu & ſtagnatione nimii liquidi eas liberant, ſimulque coeuntibus propius fibris ſoluti, conſolidationem, & coaleſcentiam promovent. Differt tamen conſtrictiva in ipſis virtus gradu: ſiquidem in radice tormentillæ, biſtortæ & ejus extracto, floribus balauſtiorum, corticibus granatorum, foliis quercus, alumine, liquore martiali, fructibus & cortice acaciæ, fructibus cydoniorum, & baccis exſiccatis myrtillorum, longe eminentior eſt, quam in herbis ſic dictis vulnerariis, quæ ſubtiliori terreo alcalino principio, quod partibus ſulphureis balſamicis fixioris indolis intermixtum, imbutæ, lenius & tutius operantur, & multi ac præſtantis in praxi medica ſunt uſus. Quod autem hæc tam vulneraria, quam adſtringentia, ſubtilius, ſolubile, terreum, conſtringentis facultatis elementum recondant, ex eo planius facile innoteſcit, quod infuſum eorundem paullo ſaturatius, ad mixturam vitrioli martis, immo omnium liquorum martialium, non ſecus ac cum gallis fit, nigrum & atramentoſum colorem recipiat.

Corollaria practica.

I. Si ullus remediorum uſus cum prudentia & exquiſita providentia inſtituendus, certe adſtringentium. Nam quum vita & integritas totius corporis omniumque ejus partium in perpetuo & progreſſivo circulari motu humorum tenuium & fluidorum, per compagem corporis penitus ferme vaſculoſam & ex minimis prorſus tubulis coagmentatam, contineatur & abſolvatur; conſtringentium vero ea vis atque facultas ſit, ut fluidis mixta, ea incraſſent, poros vero & tubulos ſolidorum coarctent atque anguſtent; in proclivi eſt, hujus virtutis remedia, naturæ animantium & vitalibus motibus minus favere atque amica eſſe, adeoque nec ſatis fida, nec ſecura, niſi magna cum prudentia adhibeantur. Experientia jam indies docet, ab ejuſmodi improvide datis conſtringentibus in compeſcendis nimiis ſanguinis, vel alvi fluxibus, innumera damna & noxas induci, ac perquam facile inde ægrotantes lentas febres, cachexiam, tumores œdematoſos, affectus ſpaſmodicos, colicos & hypochondriacos incurrere. Et huc etiam referendus imprudens corticis chinæ uſus, in profligandis intermittentium paroxyſmis, quando hujus vi, identidem conſtringente, ſordes viſcidæ, bilioſæ, ſalivales, quæ tubulis viſcerum primæ ſic dictæ regionis inhæreſcunt & excerni debebant, retentæ, ibi diutius detinentur, & vel recidivam, vel novum & deteriorem morbum excludunt.

II. Si neceſſitas ejuſmodi conſtringentia poſtulat non ſimul & ſemel, ſed ſucceſſive atque in remiſſiori doſi & cum ſufficienti liquido, ſubjuncto etiam corporis motu, propinari debent; id quod etiam perpetuo, quando cortex chinæ, vel etiam martialia, in uſum trahuntur, injungere ſoleo.

III. Infelix, intuta & periculi plena eſt cura, qua nimiæ vomitiones, mictio cruenta narium, uteri, aut ani he-

hæmorrhagię nimię, item hæmoptyſis, adſtringentibus compeſcuntur, quod certe nunquam cum bonis ęgrorum rebus perficitur, niſi prius ſpaſmi a quibus plerumque ceu cauſſis proximis ſanguinis fluxus pendet, complacati, nimia motuum ferocia ſedata & humores copioſius affluentes ad alia loca derivati.

IV. Herbæ ſic dictæ traumaticæ, ſeu vulnerarię, atque earum decocta, non modo in vulneribus, eroſionibus & continuis ſolutionibus, ſed & in quibuſdam longis & valentibus morbis, ut phthiſi, ſcorbuto, cachexia & calculoſis paſſionibus, quando nempe a tono viſcerum & glandularum dejecto & humorum hoſtili ſtagnatione vel ſtaſi oboriuntur, inſignem & commendabilem ferunt opem. Semper tamen cavendum, ne ubi nimia vaſorum obſtructio, & fibrarum conſtrictio, ac pulmones in phthiſi tumoribus ac tuberculis duris obſeſſi, iis utamur. Alias certe vulnerariorum & leniter adſtringentium uſus in infuſo longe ſaluberrimus, ad pręſcindenda calculoſa in renibus concrementa moleſtiſſima, quę ex nimis laxis vel exulceratis renibus potiſſimum natales ducunt, de quo lectu digna Cl. *Heucheri* diſſertatio *de adſtringentium uſu in calculo*. Et hoc nomine infuſum millefolii & ejus ſummitatum, veronicę, hederę terreſtris, fragariæ, agrimoniæ, corticis radicis acacię, egregii uſus. Pariter in involuntario urinæ ſtillicidio, tam in pueris, quam ſenibus a nimia laxitate ſphincteris ſuborto, ejuſmodi infuſa expertæ & deſideratę virtutis deprehendi, admoto ſimul exterius ſpiritus vini rectificato.

V. Efficaciſſimę virtutis in externis lęſis & vulneratis partibus traumaticum, quod ſanguinis, & humorum fluxiones prompte compeſcit, eſt ſolus ſpiritus vini, probe rectificatus, quo certe nihil præſtantius, ſi partes nervoſę, tendinoſę ſenſibiliores cum nimia ſanguinis profuſione ſauciatæ. Nam ſpirituoſa non ſolum ſuccos, ut videmus in ſanguine & lympha, coagulant, ſed etiam nimium humidum abſumendo, fibras tenſas & ſtrictas reddunt, eaſdemque arctius adducendo, & ſanguinis ſtaſin atque ſtagnationem removendo, dolores atq; inflammationes arcent, atque avertunt. Nec ingloria eſt traumatica facultate noſtro tempore aqua ſpirituoſa l'eau d'arquebouſade dictâ, quæ ex optimis herbis vulnerariis deſtillatione cum vino Rhenano in balneo Marię paratur, cujus tamen virtus ſpiritui ac vino potius, quam herbis, quarum effectus in fixiori terreo elemento reconditur, quod alembicum non tranſcendit, tribuendus.

CAPUT VII.

De ſedantibus.

§. I.

Conſideravimus hactenus ſuccincte ea remediorum genera, quæ roborando agunt, ubi motus ſolidorum ſyſtaltici deficiunt, eorum tonus dejectus & partes nervoſæ ac fibroſæ ipſaque vaſa nimis reſoluta & relaxata ſunt: nunc tranſeundum ad eorum claſſem, quę nimiis & effrenibus ſolidorum & fluidorum motibus componendis, ſiſtendis atque ſedandis, & ſpaſticis partium ſtricturis dolorificis remittendis & ſolvendis, virtute qua gaudent dicata ſunt. Quumque adeo multiplex & late patens ſit effectus, ad hanc claſſem referenda quam optime paregorica, quæ laxant blande & demulcent rigidas fibras ſimulque acrimoniam obtundunt, anodyna, quæ dolorum ferociam levant, antiſpaſmodica, quæ ſpaſticas ſtricturas leniunt ac ſolvunt, antepileptica, quæ motus convulſivos ſiſtunt, hypnotica, quæ ſomnum conciliant, & narcotica, quæ conſpicuum ſenſationibus ſtuporem, ac motibus torporem inferunt. *Sedantium effectus in genere.*

§. II.

Hæc itaque ſedativa generali & ſpeciali facultate ſplendent radices: pœo- *Apparatus.*

Digitized by Google

niæ, valerianæ, artemiſiæ: herbæ: horminum, baſilicum, ſolanum, paris; flores: ſalviæ, fraxinellæ, acaciæ, ulmariæ, ſambuci, tiliæ, pœoniæ, papaveris rheados, chamomillæ vulgaris, millefolii, roſarum, malvæ, liliorum convallium, primulæ veris, liliorum alborum, & omnia ex planta papaveris, ſemen, cortices, flores, ſuccus, opium & ex hyoſcyamo albo ejus ſemen, ſemen anethi, pœoniæ; cortex quoque ſambuci, tiliæ & thymiamatis; ex aromatibus: crocus, nuciſta, macis; ex fructibus nuclei ceraſorum, perſicorum, amygdalæ amaræ nux vomica. Porro aſa fœtida, camphora, nitrum depuratum & artificiale, cinnabarine, nec non ex animalibus depromta, caſtoreum, moſcus, zibethum, axungia canis, humana, taxi, vulpis, lac, cremor lactis, vitellus ovi, lumbrici terreſtres, raſuræ oſſium, ut cornu cervi, dentis hippopotami, ungulæ alcis, unicornu animalis, eboris, lapidis manati, corii humani. Ex chymicis denique & præparatis: liquor noſter anodynus mineralis, ſpiritus nitri dulcis, tinctura ſulphuris volatilis, laudanum opiatum Sydenhami, cydoniatum, hyſtericum, theriaca, diaſcordium Fracaſtorii, theriaca cœleſtis, maſſa pilularum de cynogloſſa, de ſtyrace, pilulæ VVildeganſii, StarcKii, ſirupus papaveris rheados, albi, extractum croci, florum papaveris rheados, chamomillæ, millefolii, oleum hyoſcyami, lumbricorum terreſtrium, pulvis antepilepticus Dreſdenſis, cujus baſis carbo tiliæ, item artemiſiæ, ſpecificum cephalicum Michaelis, pulvis Marchionis, aqua antepileptica Langii & aquæ ex floribus ſuperius recenſitis deſtillatæ, nec non unguentum populeonis.

Theoremata.

Sedantia hæc variis modis efficaciam ſuam tam in fluida, quam ſolida perficiunt. Paregorica quidem blandis mucoſis, ſulphureis, tenuibus partibus, fibras a ſpaſmo duras & ſtrictas ipſo contactu relaxant, ſpicula vellicantia involvunt, atque obtundunt, adeoque in doloribus, tumoribus dolentibus, acribus fluxionibus, in cataplaſmate, emplaſtro, vel unguento apprime ex uſu ſunt, ut crocus: flores chamomillæ vulgaris, meliloti, liliorum alborum, ſambuci, malvæ, papaveris, folia hyoſcyami, lac, cremor lactis, vitellus ovi, unguentum populeonis, ad ambuſta, quod optime paratur ex malva, cortice arboris tiliæ, ſambuci, oleo lini, ceræ.

Antiſpaſmodica, quia plurimi morbi & ſymptomata, ut in ſectione prima pluribus oſtendimus, a ſpaſticis ſtricturis & criſpaturis vaſorum & fibrarum nervearum tanquam cauſſa proxima gignuntur, ampliſſimi in arte uſus ſunt, non vero una eademque ratione munere ſuo defunguntur, vel enim ipſas fibras tenſas, duras & conſtrictas immediato contactu molliunt atque remittunt, ut lac, præſertim aſininum, oleum amygdalarum dulcium, emulſiones ex ſeminibus quatuor frigidis, amygdalis, pinguedines animantium, cremor lactis: vel blando ſulphure vaporoſo fluidi in nervis motum ferociorem complacant, qua virtute imbutæ aquæ ex floribus ſalviæ, fraxinellæ, acaciæ, tiliæ, ſambuci, ulmariæ, perſicorum, liliorum alborum, chamomillæ vulgaris, primulæ veris, millefolii, nucleis perſicorum, ceraſorum, malorum Armeniacorum, cum aqua pluviali vel rore Majali deſtillatæ, quæ ob vim antiſpaſmodicam, in convulſivis & epilepticis inſultibus cum fructu adhibentur. Vel etiam quædam antiſpaſmodica ſulphure quodam tenui vaporoſo ex regno animali, adeoque magis amico, effectum exſequuntur, ut lumbrici terreſtres, caſtoreum, pulvis ſecundinæ humanæ, inteſtini lupi, viperarum, raſura corii & cranii humani, ungulæ alcis, dentis hippopotami, lapidis manati, nec non moſchus & zibethum, quæ in convulſivis & epilepticis mo-

Digitized by Google

motibus ac in ipſa etiam chronica epilepſia inſigni cum fructu uſurpantur.

Anodyna & ad dolores leniendos ſomnumque inferendum accommoda facultate inſtructa ſunt papaveracea & quæ ex opio & croco, nec non cynogloſſa parantur, quæ vaporoſa ſulphurea exhalatione nervorum & membranarum tubulos pervadendo, impetuoſum fluidi nervei motum compeſcunt, & ſic non modo in parte affecta, ſed & univerſo corpore motus cordis quoque & arteriarum ſedatiores faciunt. Nam uti ſub nimio motu & agitatione membranarum cerebri & nervoſarum partium vigilia præſto eſt; ita ſub earum quietiori & pacatiori ſtatu ſomnus obrepit.

Narcotica vero, quæ torporem & ſtuporem ſenſibus ac profundiorem ſomnum inferunt, vapore ſulphureo ingrato & adverſo, quo motus fluidi nervei fere extinguitur, minus amice operantur, adeo ut in imbecillis lethalem ſomnum, in aliis etiam inſaniam excitent. Infamata hoc ſunt nomine omnia, quæ ex hyoſcyamo tam nigro, quam albo, ſtrammonio & ejus ſpecie datura, ſolano ipſiuſque pomis concinnantur.

Nonnulla etiam ex ſedativis ſpaſmos & dolores ſopiunt ſomnumque conciliant, cauſas impedientes auferendo, qua virtute eminent quam maxime nitrum, purificatum vel artificiale, item cinnabarina & camphora. Nitroſa quippe tum æſtum, tum motum inteſtinorum calidum partium ſulphurearum in ſanguine, componunt, ſolidas partes humectant, motuſque in iis exorbitantes quietiores reddunt, adeoque virtutem poſſident, refrigerantem, humectantem, anodynam & antiſpaſmodicam egregiam. Cinnabarina dextre uſurpata in compeſcendis motibus epilepticis & convulſivis, qui a lympha ſubſiſtente viſcida in cerebro & ejus membranis ſpinalis medullæ oriuntur, egregii uſus, quia eandem longiori uſu potenter liquant. Camphora, præſertim cum nitro mixta, egregie diſcutit inflammationes, quibus ſemper vigiliæ, dolores, quandoque etiam deliria juncta ſunt, & ſic virtutem antiſpaſmodicam & ſedativam exſerit. Aſa denique fœtida & ſagapenum, quæ gummata graveolentem ſpirant vaporem, in ſpaſmis inteſtinorum ſedandis, qui feminas in malo ſic dicto hyſterico mire excruciant & affligunt, duplici modo ſuam efficaciam exſerunt, partim quod ſpaſmos, ac dolores ſopiant, partim etiam quod ſaponaceo gummoſo acri ſale humores tenaces reſolvant & obſtructiones glandularum & minimorum tubulorum reſerent.

Corollaria practica.

I. Magnæ igitur ſunt efficaciæ hæc ſedativa, quæ ſubito etiam in exili mole ſua perficiunt, ob agiliſſimum elementum, dum ſulphurea vaporoſa exhalatione, penitus in interiores poros & partium ſolidarum tubulos pervadunt & inſignem in mobiliſſima, quæ ſenſum & motum partibus fœnerat lympha, mutationem, ad motus effrænes complacandos, efficiunt. Sed uti in omni remediorum genere, leniora & mitiora, ceu ſecuriora & naturæ magis amica, fortioribus magiſque activis præferenda ſunt: ita eadem cautio in antiſpaſmodicorum, anodynorum & ſedantium uſu ſolicite tenenda & ſerio inculcanda; nec unquam facile ad validiora, ut opiata, deſcendendum eſt, ubi leniora, aquæ ex floribus ſuaveolentibus hypnoticæ, vel emulſiva ex ſemine papaveris, vel etiam nitroſa, cinnabarina & caſtorina ſufficiunt.

II. Et licet opiata per adjecta purgantia & balſamica, ut in pilulis Starkey, Wildeganſii, vel per alexipharmaca, ut in theriaca cœleſti, diaſcordio Fracaſtorii, vel per analeptica, ut in laudano liquido Sydenhamii, correcta, cum prudentia adhibita, virtute & uſu eximio non deſtituantur;

tur; attamen ſi alia ſuppetunt ſecuriori modo operantia præſidia, quibuſcum idem effectus obtineri poteſt, præſtat ab illis abſtinere, præſertim ubi debilia corpora, ætas ſenilis, infantilis & vires variis de cauſſis proſtratæ. Longe autem magis ab his cavendum, quibus narcotica admixta, ut ſunt pilulæ de cynogloſſa, præter opium etiam ſemen hyoſcyami habentes, quibus tamen noſtro tempore frequentius utuntur, quibus opiata alias mirum exoſa; ego vero non ſemel etiam ab harum uſu peſſimum notavi effectum.

III. Utut olim opiatis correctis ipſe quoque frequentius uſus ſim; ex quo tamen divina benignitas mihi conceſſit inventionem liquoris penetrantis & fragrantis aromatici ſaporis & odoris, ex ipſius vitrioli portione ſulphurea, quæ etiam a veteribus Chymicis pro anodyna habita eſt, ſingulari quadam chymica encheireſi præparandi, ab omnibus aliis tuto abſtinui. Hic quippe ſpiritus, quem liquoris anodyni mineralis nomine inſignire ſoleo, totus ſulphureus eſt, ſubito & flagrantiſſime ardet atque abſumitur & ocyſſime a flamma candelæ, etiam tribus adhuc digitis remotus, flammam concipit, atque in calido conclavi ſubito in auras avolat; attactu tamen inſtar glaciei eſt frigidiſſimus, ac probe deſtillatus & rectificatus, omni aquæ inſtar olei ſupernatat. Uſus vero hujus remedii ampliſſimus eſt & virtus multiplex, dolores quippe egregie levat & ſomnum conciliat, unde ſummo cum fructu in atrocibus colicæ, calculi, cardialgiæ & podagræ, capitis & dentium doloribus uſurpatur. Sudorem quoque movet, ac licet ipſe ſit calidiſſimus, non tamen ſanguinem commovet. Nullum præterea torporem nullamque debilitatem in capite relinquit, eamque ob cauſſam omnibus imbecillis, ubi vires ſumme proſtratæ, ut in hectica febre, non ſine fructu, & quod mirum, virium incremento, dari poteſt. Et quia ejus actio prima & præcipua in ſtomachum, in omnibus ventriculi morbis, nauſea, inflatione hypochondriaca, aſthmatica, cardialgia, incomparabilem flatibus exitum parando, edit virtutem.

CAPUT VIII.

Specifica quorundam remediorum in certis morbis efficacia.

§. I.

Recenſuimus hactenus omnis generis quæ ad præſervandum & curandum faciunt remedia ſelecta & optima, eaque ſuccincte in certas claſſes ratione virium quas exſerunt & elementorum, quibus agunt in genere redegimus. Quum vero attenta in artis exercitio obſervatione compertum habeamus, nonnulla ſanitatis præſidia peculiarem, ſpecialem, ſive ſpecificam præ aliis in certis affectibus poſſidere facultatem, eaque propter etiam uſu & utilitate reliquis jam notis merito eſſe præferenda: utilem & gratum me præſtiturum laborem judicavi, ſi ea, quæ longo uſu exploratæ & in certorum morborum curatione ſpectatæ virtutis auxilia, enumerem & paullo ſpecialius evolvam. *Dantur ſpecifica.* Non autem, ut vulgi Medicorum opinio fert, ſpecifica nobis audiunt ea remediorum genera, quæ ſemper in omnibus ſubjectis certo & indubitato ſalutarem in morbis exſerunt effectum, & nunquam medentis ſpem eludunt. Ejuſmodi enim virtutis medicamenta nullibi ſunt reperiunda, & falſa utique eſt perſuaſio, quaſi operationes atque effectus formaliter inſint pharmacis & ab his tantummodo perficerentur, qui demum ex actione medicaminis, & reactione ſive ſynergia ipſius corporis, reſultant. Omnia quippe medicamenta agunt non tantum ſecundum ſphæram activitatis ſuæ, verum etiam receptivitatem ſubjecti, ut, ſi idem remedium, eodem morbo decumbentibus

bus decem perſonis obtuleris, alius atque alius & differens in ſingulis conſequatur effectus.

§. II.

Quo ſenſu intelligenda. Fallax igitur, inanis & dubia eſt vulgaris illa de panaceis, arcanis & ſpecificis contra hunc vel illum morbum præſidiis doloſa jactatio: & potius per ſpecifica ſic dicta medicamenta nulla alia intelligenda eſſe inculcamus, ac ea, quæ ejuſmodi agendi viribus inſtructa, ut ad hunc vel illum morbum ſanandum efficaciora ſint magiſque proficua. Nonnulla quippe ejus indolis elementa complectuntur, quorum ſingula ad expugnandam morbi cauſſam aliquid conferunt, ut ex iis mixtum pluribus ſimul in morbo curandi indicationibus ſatisfaciat. Exemplo ſit rhabarbarum, quod aliis laxantibus omnibus in diarrhœis palmam præripit, eò quod non modo evacuat, ſed & amaritie balſamica acidos & cauſticos ſuccos cicurat atque contemperat, ac demum ceſſante purgatione, tonum inteſtinorum laxum nimis atque remiſſum, ob terreas ſubadſtringentes, quas recondit particulas, firmat iterumque adducit. Pariter manna in pectoris affectibus & tuſſi ſtomachali, quæ a cruditatibus acidis ortum trahit, ad repurgandam primam regionem, ob inſitam, præter laxantem virtutem, ipſi dulcedinem copioſam, corroſivos, acidos & acres humores obtundentem ac demulcentem, omnia alia alvum ſubducentia longe antecellit. Alia remediorum hanc ob cauſſam dicuntur ſpecifica, quod eorum virtus in certo morbo ad certum edendum effectum, longa experientia innotuit & abunde confirmata eſt. Hinc cortex chinæ ſpecificum in ſiſtendis intermittentium paroxyſmis, opium in doloribus levandis, mercurialia in expugnanda lue venerea. Quædam ſpecificorum nomen gerunt, quia partibus morbo affectis magis amica ſunt eaſdemque virtute ſua quam maxime afficiunt. Sic partes nervoſæ & membranaceæ cum ipſis nervis medicamenta ſubtili, aromatico, fragrante oleo imbuta quam optime ferunt, minus vero narcotica, opiata & conſtringentia. Ventriculus acidis delectatur, ut iis perfuſus melius appetat & digerat: contra eo pulmonum bronchia ab iis offenduntur & ad ſpaſmos exſtimulantur. Cantharides & inſecta ſale volatili cauſtico prædita, nec ventriculum, nec inteſtina afficiunt; renum autem tubuli urinarii, uretheres cum veſica ipſaque urethra, ab iiſdem vellicantur & ſpaſticis agitantur ſtricturis.

§. III.

Sic concipienda virtus ſpecificatorum, quorum uſus Medico frequens & in pretio eſſe debet; jam ſpecialius paullo quæ ex ipſis his vel illis vitiis dicata ſint & magis appropriata diſpiciemus. Et ad febres quidem intermittentes, maximeque earum paroxyſmos compeſcendos, cortex chinæ noſtro adhuc tempore quam maxime celebratur, hanc ob rationem, quia præter adſtringentem & febriles motus ſiſtentem virtutem, quam cum aliis pluribus, ut vitriolaceis, aluminoſis, radice tormentillæ ac biſtortæ, communem habet, ob amaricans balſamicum elementum, morbificam materiam corrigente & ſolida languentia firmante efficacia, ſplendet. Poteſt autem hic cortex vel in ſubſtantia propinari, vel in eſſentiam aut electuarium redigi, vel etiam, quod optimum, vino Rhenano infundi & leniter decoqui. Pariter ad ſpecifica intermittentium referri ſolent flores chamomillæ vulgaris, a *Baglivo* mirum dilaudati, dum ob inſitam amaritiem & oleum, & vim antiſpaſmodicam in febribus quam maxime proficuam, & leniter etiam conſtringentem tonicam obtinent. *In febribus intermittentibus in genere.* Quod ſi vero pertinaces ſunt hæ febres, & mirum refractariæ in cauſſa plerumque magnæ iſtius glandulæ pancreaticæ obſtructio, ad quam tollendam mercurio dulci, regulo antimonii *Contumacibus.*

monii medicinali & ſulphure antimoniali correcto, dextre ac prudenter uſurpatis, nihil efficacius.

§. IV.

Quartana. Speciatim in quartana peculiari quadam efficacia ſplendet eſſentia rhabarbari & gentianæ, cum lixivio ſalis tartari & ſpiritu ſalis ammoniaci urinoſo parata. Etenim in hac febre hepar & ejus vaſa ſanguine craſſo, ductus biliarii ſpiſſa & lenteſcente bile, ac primæ viæ cruditatibus acidis eminentius confertæ ſunt, eaque propter hoc medicamentum dum acidos ſuccos contemperat & quaſi dulcificat, ſtagnantem cruorem cum lenteſcente bile reſolvit atque attenuat, inertem quoque bilem debita balſamica indole imbuit & ſimul blande alvum vacuat, omnibus aliis merito anteponendum. Quando autem hæc febris adeo obfirmata & contumax eſt, ut omnia alia remedia eludat, mercurius dulcis, vel diaphoreticus, rite præparatus, efficaciſſimæ virtutis medium, nec non antiquartium Riverii, quod pariter mercurio virtutem debet. Ac licet mercurialia exhibita etiam ſalivationem moveant, eadem tamen non pertimeſcenda, aut periculoſa eſt, ſed potius ipſa ſuccedente febris ſæpe conquieſcit.

§. V.

Inflammationis. Inflammationibus omnibus, quæ ſemper febre ſtipantur, nunquam periculo carent & plerumque in partibus nervoſo-membranaceis conſiſtunt, ut cerebri & ventriculi membranis, pleura, bronchiis pulmonum, ſingulari quadam efficacia medentur nitrum purificatum cum momento camphoræ permixtum, demulcentia, leniter anodyna, emulſiva & diaphoretica fixiora. Inprimis nitrum in omni æſtu febrili reſtinguendo omnia alia antecellit, eo quod præter virtutem, qua motum inteſtinum partium ſulphurearum in ſanguine figit ac complacat, obhæreſcentem quoque in vaſorum anguſtiis ſpiſſeſcentem ſanguinem ac lympham ſolvit & fluxilem reddit & ſimul fibras rigidas & tenſas humectando relaxat, adeoque antiſpaſmodicam exſerit virtutem.

§. VI.

Malignis. Ubi maligna, hoc eſt in putredinem prona, humoribus ineſt diſpoſitio, vel etiam per contagium ejuſmodi miaſmata illata, quæ ad inducendam corporis ſuccis putridam corruptionem aptiſſima, in acutis non minus, quam chronicis, ego quidem camphora, præſertim nitro nupta, nihil deprehendi præſtantius. Hæc quippe balſamica ſua vi, craſin & mixtionem conſervat, atque tuetur, vim fermenti infringit, & perſpirationem ſine ſanguinis exæſtuatione intendendo, eliminationem ſordium per cutis ſpiracula egregie promovet. Quod ſi febris vel inflammatio malignitati complicata, camphora nunquam ſola, ſed ſemper nitro remixta exhibenda. Ad vires autem in omnibus fere, ac potiſſimum malignæ indolis morbis, penitus proſtratas, reſocillandas, cortice citri oboleum quod complectitur, vix datur præſtabilius, nec non cinnamomo ejuſque aqua, non tamen ſpirituoſa, ſed cum ſuccis fragrantibus, ut fragorum, rubiidæi & ceraſorum, deſtillata. Ubi febris abeſt, oleum cinnamomi & cum eo artificioſe confectum elæoſaccharum, ad reparandas vires egregii uſus. In ipſa peſte, morborum maxime maligno, ſummum alexiterium dici meretur acetum, vel ſimplex, vel cum radicibus alexipharmacis & cordialibus artificioſe præparatum. *Ipſa peſte.* Succus quoque limonum, item pomorum citri, ſirupus acetoſitatis citri, cum oleo de cedro conditus, ut acida, potenter reſiſtunt putredini, cujus matrix & fomentum eſt principium alcalino-ſulphureum exaltatum, ad humorum & proportionis mixturæ in iis diſſolutionem corruptivam tendens.

§. VII.

Accedunt dolores, qui ſi ex ſpaſtica

ca

Digitized by Google

ea ſtrictura oboriuntur, ut cardialgia colica & ex calculo, liquor noſter anodynus mineralis omnibus palmam præripit, utpote qui non ſolum blande anodynam & diſcutientem, ſed etiam, quod aliis ſedantibus plane negatam, roborantem egregiam facultatem cuſtodit. Ubi flatus reſtagnant & incarceratis iis nerveæ ventriculi & inteſtinorum tunicæ cum exquiſitis torminibus diſtenduntur, corticibus aurantiorum, floribus chamomillæ, carvo & cymino, ſalubri diſcutiente effectu nihil ſuperius, eo quod propter ſubtile vaporoſum quod recondunt oleum, anodynum & mitigantem, ac propter amarum, aromaticum, acre, fragrans elementum, roborantem & tonicum effectum exſequuntur, quo fit, ut poſtea flatuum cauſſa & minera, cruditates ſcilicet, commodiſſime poſſint ejici.

§. VIII.

Rheumatiſmo, arthritide. Neque etiam in aliis dolorum generibus probatiſſimæ virtutis auxilia deficiunt. Sic cruciatus artuum ſcorbuticos rheumatiſmos, arthritidem vagam egregie levant lumbrici terreſtres, vel ſuccus ex ipſis expreſſus, vel pulvis illorum, præſertim cum abſorbentibus, cinnabari & nitro remixtus, ac cum lacte aſinino, vel ſero lactis, largius & diutius uſurpatus. Pulvere quoque antimonii crudi, ſi ſucceſſive a minori ad majorem doſin aſcendendo, a granis circiter decem ad drachmæ dimidiæ pondus, quotidie aſſumatur, interpoſito leniori ex temperatis ſignis decocto, diuturnas rheumaticas paſſiones & tractiones artuum moleſtiſſimas vidi ſanatas. *Podagra.* Ad podagram porro expugnandam commendabilis quam maxime lactis aſinini uſus, priſcis etiam teſte *Plinio & Dioſcoride* frequentiſſimus. Neque minus podagricos egregie ſolatur decoctum ex radice artemiſiæ, ſcorzoneræ, ſarſaparillæ, chinæ, liquiritiæ, polypodii & hermodactylis, liberalius & aliquandiu hauſtum. *Odontalgia.* In odontalgia rob ſambuci interius ad unciam unam cum juſculo ad diaphoreſin proritandam aſſumtum, & exterius in cereviſia ſolutum, qua cum os ſubinde colluitur, ſpecificam certe & præſentaneam opem vexatis confert.

§. IX.

Pathematibus hypochondriacis & hyſtericis. Pathemata hypochondriaca & hyſterica multum affinitatis alunt, & atrociam ſuam exſerunt maxime inflando & ſpaſmodice contrahendo inteſtina ac demum univerſum nervorum ſyſtema in conſenſum pertrahendo: habent tamen ſpectata & experta, quibus complacantur, præſidia. Hæc inter præter thermas & acidulas, cum balneis & motu corporis, tanquam potiſſima, connumeranda etiam gummata & medicamenta inficeti odoris, ut aſa fœtida, ſagapenum, opoponax & caſtoreum, quæ vel ſola in pilularum formam compacta, vel melius cum purgantibus, ut aloe correcta, extracto rhabarbari, hellebori nigri, myrrha & croco remixta, & crebrius, moderate tamen, uſurpata, mirifice obvios ſpaſmos complacant, tonum nervearum partium firmant & ſimul viſcidos, tenaces humores colliquant & blande evehunt.

§. X.

In affectibus capitis & nervorum. In affectibus capitis & maxime nervorum, qui ex imbecillitate cerebri & totius ſyſtematis nervoſi viriumque languore ortum trahunt, in hemiplexia ſcilicet, paralyſi, ſenſuum imminutione, torpore & ſtupore actionum animalium, auditus difficultate, aurium tinnitu, ſyncope, vertigine, ventriculi & inteſtinorum debilitate, nec non diarrhœa & vomitu, nullum certe præſtantius & præſentius mihi innotuit remedium, quam quod ex oleis cephalicis & aromaticis genuinis concinnatur balſamum liquidum, vitæ dictum, uſu tam interno, quam externo, longe ſpectatiſſimæ facultatis.

§. XI.

Inſania. Præterea inſaniæ, tam furibundæ, quam melancholicæ, præter ſanguinis

nis miſtiones acidularum & thermarum uſum nec non emetica, nonnulla ſpeciali quadam efficacia dicata celebrantur. Priſci ipſeque *Hippocrates* hunc in finem utebantur quam maxime helleboro albo, cujus virulentiam, *Alpino lib. de method.* teſte, ita cicurabant, ut eundem cum oleo vel etiam oxymelite decoquerent & antequam propinarent lac largius potui præberent: ſed exolevit jam penitus hic helleboriſmus, hanc forſan ob cauſſam, quod recentiores helleborum colligendi & exhibendi genuinum modum ignorarint, de quo videatur *Schulzii diſſertatio de helleboriſmis Veterum*. Neque tamen negandum, quod in helleboro lateat adverſus deliria ipſamque inſaniam virtus, inprimis ſi ejus uſus venæſectione & balneis ex aqua dulci, in omni amentia proficuis, ſecundetur. In ea vero mentis emotione, quæ potius ab animi affectuum vehementia, quam hypochondriorum obſtructione oborta, lac aſininum, nitrum & ſanguis aſininus, in pulverem tritus, eximiam demulcentem, effrenes nervearum fibrarum ſtricturas ſedantem poſſident facultatem, & inter initia ſaluberrimam præſtant opem, eo certiorem, ſi clima mutetur & occaſiones ad animum exæſtuandum ſolicite evitentur.

§. XII.

Epilepſia. Epilepticum malum quo truculentius & vel aſpectu horribilius, eo magis medentes ſoliciti fuerunt de præſidiis ad abigendum illud. Et certe quamplurima paſſim quidem circumferuntur ſpecifica antepileptica; ſed ad meliora ac certiora ſuppetant pulvere lumbricorum terreſtrium, cinnabari, pulvere ſecundinæ humanæ, raſura cranii humani, ungula alcis & corio humano, ego quidem vix crediderim. Hæc autem ſicuti in epilepſia idiopathica & chronica conducunt; ita in ſymptomatica, palmam utique fert liquor noſter anodynus mineralis, epilepticos egregie componens inſultus.

§. XIII.

Aſthmate. Ubi veſicularis & vaſculoſa pulmonum compages craſſa, tenaci pituita firmiter inhæreſcente farcta & obſtipata in aſthmate, gummi ammoniacum, balſamus Peruvianus, crocus, opoponax, vel in pilularum conſiſtentiam: vel cum tinctura tartari in eſſentiam redacta, uſum atque utilitatem præſtant incomparabilem. *Phthiſi.* Quando autem pulmones phthiſica labe affecti, ſi qua ſalutis ſpes, eadem quam maxime a lacte aſinino, vel ſolo, vel fonti Selterano, qui identidem pulmonum vitiis apprime proficuus, confuſo, exſpectanda. Neque minus hoc nomine commendationem meretur ſulphur ſtillatitium purum, inprimis ſi cum pinguedine animantium, ut axungia humana, vel pinguedine canis recenti, item ſpermate ceti diſſolvatur, & ad ſtomachum roborandum aliquot balſami de Copaiva, olei ligni ſaſſafras & fœniculi guttulæ, adjiciantur. Ea quippe ſulphuris facultas, ut non modo partibus languentibus robur addat, ſed ſimul diſſolvat & diſcutiat ſpiſſeſcentes ſuccos, qua certe in pulmonum affectibus exulcerationibus, tuberculis, vomicis, ex ſtaſi & condenſatione viſcoſi & caſeoſi mucilaginoſi, ex chylo præcipitati ſucci, obortis, egregie opitulatur.

§. XIV.

Hydrope. Præter phthiſin hydropes difficillimis & fere inſanabilibus morbis annumerantur, ſi tamen ſanationem adhuc admittunt, elaterium certe apud Veteres magnæ famæ medicamen, quod per ſuperiora & inferiora, ſi recte adhibeatur, aquas educit, & corpore prius rite præparato humoribuſque fluidis redditis, præmiſſis quoque & ſub ejus uſu exhibitis emollientibus ac oleoſis, vix efficacia par obtinet. Quia vero etiam urinæ fluxu hydropicus tumor abſumitur atque abigitur; pulvis cantharidum cum ſale tartari

Google

mixtus, additis aliquot ad arcendam inflammationem nitri depurati granis & uno camphoræ, diureſi movendæ largiſſimæ apprime inſervit, modo humores ad hanc diſpoſiti ſint excretionem. *Ictero. Calculo* Icterus quoque malum ſæpe valde contumax eſt, ſed præter emetica, quæ efficaciter in ductus biliarios agunt, congrua doſi & opportune adhibita, rhabarbarum, radix curcumæ & rubiæ tinctorum, præſertim ſi in aqua & vino, adjecto nitro & ſale tartari, decoquantur, in regio morbo ſingularem prorſus edunt effectum, quem etiam infuſum corticis medii ſambuci, niſi corpus nimis debilitatum, viſcidam bilem colliquando & calculos ex canalium biliariorum alveis eliciendo, exſequitur.

§. XV.

In calculoſa renum diſpoſitione ſpectatiſſima infuſi ſummitatum millefolii eſt facultas, quando quis eo crebrius & diutius utatur. Nec eximia deneganda virtus fragis exſiccatis, fructibus alkekengi, cynosbati, ſemini dauci, ac potiſſimum cortici radicis acaciæ, ſi vel cum infuſo ex aqua, vel cum ſpiritu juniperi temperatiori, ſumantur. Ineſt enim ipſis virtus quædam traumatica, leniter balſamica & ſubadſtringens, qua remiſſum tubulorum renalium tonum egregie firmant, ſubſtantiam renum exulceratam & ex parte diſſolutam conglutinant atque percurant. Amygdalis autem amaris, ob anodynum oleum, nec non oleo amygdalarum dulcium, ſub ipſo cruciatuum paroxyſmo demulcens & mitigans longe eximia ineſt virtus.

§. XVI.

Menſium. Affectus ſequiori ſexui ſolennes, ex uteri & maxime menſium vel lochiorum vitio, præter aloen correctam, myrrha, croco, ſuccino, caſtoreo & ariſtolochia rotunda, debita ratione in pilularem formam redactis, optime excipiuntur, eamque ob cauſſam in iiſdem noſtro jam tempore maximam hoc nomine adeptæ ſunt famam pilulæ Becherianæ & omnes ad earum exemplar paratæ. In virili autem ſexu ad corrigenda hæmorrhoidum vitia, poſt mannam, infuſum vel decoctum ſummitatum millefolii ſaluberrimi effectus; eo quod hæc planta ſubtile, ſpaſmos leniens atque demulcens oleum recondit, quod multum ratione ſaporis, odoris & maxime coloris cærulei, convenientiæ alit cum oleo chamomillæ. *Et hæmorrhoidũ vitiis.*

§. XVII.

Dyſenteriæ. Inteſtinorum canalem graviter exagitat ipſumque corpus innumeris pene ſedibus ferme exhaurit dyſentericus morbus, contagio infeſtus & ingentem ſæpe ſtragem edens, qui pariter non quibuſvis in alvi fluxibus proficuis, ſed ſingularibus plane abigitur penituſque exſtirpatur auxiliis. Nimirum radix illa Americana ipecacuanha, experientia teſte maximum antidyſentericum, ſi modo initiante adhuc morbo, juſta doſi, ſemel, vel bis, aut ter exhibeatur. Poſtea vero præter alia acrimoniam obtundentia, blanda diaphoretica & temperantia interne & externe adhibita, itemque rhabarbarum, ceu optimum laxans, cortici chaccarillæ certiſſima flaccidas inteſtinorum fibras roborandi & motus effrenes ſedandi ineſt efficacia.

§. XVIII.

Vermibus. In inteſtinis quoque vermes varias ludunt tragœdias & horrendā ſæpe excitant ſymptomata, quibus exſtirpandis nonnulla peculiari quadam dicata ſunt virtute, Græcis ob id anthelmintica vocata. Sed licet horum eximius circumferatur apparatus, non omnia tamen æque expectationi reſpondent, & nulla magis probatæ efficaciæ ſunt ipſa aſa fœtida & ſagapeno, præſertim ſi hæc cum purgantibus, ut mercurio dulci & extracto rhabarbari in pilularum forma dentur, hac cum cautione, quo ante & poſt hujus virtutis pilularum uſum aliquot cochlearia olei olivarum, vel amygdalarum dulcium ingerantur, quod certe vermibus, ut omnia oleo-

ſa,

Digitized by Google

ſa, quam maxime infenſum, & fibras inteſtinales a vermium eroſione ſpaſtica ſtrictura affectas egregias mulcet, ac efficit, ut verminoſa progenies per ani ſeceſſum exturbetur. Aſa quippe fœtida & ſagapenum nidore ſuo quem diſpergunt adverſo, vermes fugant, haud ſecus ac de allio domeſticis & agreſtibus experimentis conſtat. Semen autem cinæ, item ſantonici & herba tanaceti, utiliter etiam contra vermes quidem uſurpantur, ſed non aliter agunt, quam quod putredinoſæ colluviei, quæ vires frangit lentumque infert calorem & languorem, reſiſtant & ſimul tonum inteſtinorum firmando expulſionem facilitent ac juvent.

§. XXIX.

Nimiis hæmorrhagiis. Quando nimium ſanguinis, ubicunque ſit, ex apertis vaſorum oſculis effunditur, prompta ope & præſentaneis remediis opus eſt, ne graves inſequantur paſſiones. Ac tum quidem ad compeſcendum cruoris ſtillicidium nitro in aqua communi ſoluto, & ſucceſſive oblato, nec ad arcendam novam hæmorrhagiam, pulvere dentis hippopotami, repetitis maxime vicibus, vix quicquam præſtabilius. Prodeſt tamen etiam maſſa pilularum decynogloſſa, ad grana ſex vel octo, quæ ob cynogloſſam, opium & ſemen hyoſcyami narcotica virtute pollet, ac ſenſum ſolidorum exquiſitiorem obtundendo, efficit, quo minus per ſpaſmos ſanguis impetuoſe ad certum quendam locum urgeatur, ibique exprimatur. *Seminalis fluxu.* In ſeminis fluxu, præſertim virulento, vix melius & præſentius ſuppetit præſidium terebinthina Veneta ejuſque oleo æthereo, vel loco hujus balſamo de Copaiva aut Mecca, quæ ſi cum vel ſine camphora, in emulſione ex ſeminibus quatuor frigidis, lacte vel ſero lactis, poſt congruorum purgantium, præſertim mercurialium uſum, propinantur, incomparabilem præſtant efficaciam.

§. XX.

Excipiunt morbi ex humorum impuritate oriundi, quæ maxima in ſcorbuto. *Scorbuto.* Eſt hoc malum maxime endemium, a pravo victu, ſub cœlo frigido & humido, prognatum, & a vita ſedentaria atque mœrore maxime exacerbatur; longa tamen experientia comprobata adverſus illud remedia ſunt ſic dicta antiſcorbutica, trifolium fibrinum, cochlearia, beccabunga, naſturtium, radix armoraciæ, quorum effectus eo magis exoptatus certuſque, ſi ſuccus ex ipſis expreſſus cum ſero lactis ex noſtra præparatione dulci, vel etiam lacte caprillo, diſpoſito prius corpore, aſſumitur. Quod ſi ſcorbutus jam inveteraverit & doloribus ſtipetur, ſtrobilos pini in ſero lactis decoctos, addita medulla & pinguedine ex oſſibus boum & vitulorum, continuato aliquandiu uſu, eximie ſuppetias tuliſſe novi.

§. XXI.

Lue venerea. Truculentus ille luis venereæ nomine, qui inſignitur morbus, vix funditus ex interioribus, quibus inſidet partium latibulis eradicari poterit, niſi admiſſis ſpecificis, inter quæ argentum vivum, lignum guajacum cum cortice, ipſumque antimonium rite præparatum primas tenent. Nullum in toto rerum naturalium cenſu ſuppetit pharmacum quod tam potenter univerſam lymphæ & humorum maſſam in motum cieat & largiſſimum ſalivæ ad aliquot interdum hebdomades durantem fluxum cieat, quam ipſe mercurius, qui corpus ſubiens, ob ſpecificam in minimis etiam moleculis omnibus ſuccis ſuperiorem gravitatem, ad intima corporis pervadit & per anguſtias tubulorum ſtrenue eluctans, obſtructiones in iis ſolvit, ſimul quoque humorum corporis craſin penitus immutat, eiſdemque inteſtino quodam motu putredinoſam quaſi inducit colliquationem, & hac ratione, licet non ſine ſumma moleſtia & quandoque etiam periculo, gra-
viſſi-

Digitized by Google

viſſimum hunc morbum aliaſq; chronicas contumaces, ex ſeri ſpurcitie ortas paſſiones, expugnat. Tutiſſimum autem ex mercurialibus ſalivandi ſcopo uſitatis eſt ipſe mercurius dulcis, ſi abſorbentibus nuptus, per aliquo; dies exhibeatur, aſcendendo a minori, ut quinque granorum doſi, ad majorem, duodecim ſcilicet granorum, donec ſaliva liberaliter fluere incipiat, obſervato ſimul convenienti diætetico regimine. Guaiacum ſale ſubtili acri reſinoſo, quo aquam, cui incoquitur imbuit, fibras vaſorum & tunicas vellicando, totam humorum & lymphæ maſſam ad auctiorem progreſſum adigit, quo tenaces ſucci reſolvuntur & obſtructiones reſerantur.

§. XXII.

Cutis defœdationibus. Ad lepram, herpetem & ſcabiem mali moris, nec non alias cutis deſœdationes & ulcerationes, optimum auxilium ex viperis earumque decocto, nec non antimonio, ac præcipue ejus ſulphure diaphoretico, peculiari enchireſi confecto, ſperandum. *Plica Polonica.* Plica quoque ſic dicta Polonica, reſtitans aut præpoſtere abſciſſa, gravia invehit pathemata, ad quæ abigenda laudata virtus decocti herbæ & ſeminis lycopodii, quo caput ſæpius tepide abluendum; quandoquidem hac ratione ſerum illud viſcidum excrementitium, cerebrum & caput moleſte afficiens, per cutis qua caput tegitur, tubulos ipſoſque crines ſalutariter ejicitur. *Epiphora.* Oculos ſi infeſtat ſalſa & calida defluxio, cui rubedo juncta, in ſic dicta epiphora, & noctu præſertim palpebræ a viſcoſo humore conglutinantur, pauxillum, & vel unum granum vitrioli albi, cum butyro recenti ſubactum & orbitæ oculi majori inditum, admirabilem fert opem & promte vitium abigit. *Pellicula & gutta ſerena.* Pelliculam viſum intercipientem recens viperarum pinguedo oculo inſtillata promte abſtergit; & guttam ſerenam incipientem egregie diſcutit ſulphur antimonii interius aſſumtum.

§. XXIII.

Contractura. Quando partes contractura & rigiditate afficiuntur, nihil præſentius eſt, quam membra afflicta crebrius in animalia recenter diſſecta & adhuc calentia immittere, quo blando, oleoſo & naturali calido vapore foveantur fibræ tenſæ & molliantur. *Sanguis ne coagulato.* Ubi poſt lapſum aut gravem contuſionem ac percuſſionem partium externarum, ſtagnantes & coeuntes humores & ſanguis varia creant incommoda, decoctum vel infuſum arnicæ omne fere curationis punctum abſolvit, ob ſingularem, qua pollet incidentem, reſolventem & diſcutientem efficaciam.

§. XXIV.

Ad longævitatem. Ultimo loco dum de ſpecificis ſermo eſt, non prætermittendum laudatiſſimum illud & admirandum prorſus ad valetudinem tuendam & longævitatem conſequendam præſidium diæteticum, Veteribus tantopere celebratum, lac aſininum. De hujus efficacia longe ſaluberrima peculiari egi diſſertatione *de mirabili lactis aſinini uſu in medendo*, in qua pluribus, quibus morbis debellandis ejus potus proficuus ſit atque accommodus, & rationibus & exemplis expoſui. Quam ſingulari autem virtute ad prolongandam vitam polleat, luculentum eſt *Patini* teſtimonium *tomo 2. epiſt. pag.* 213. & dignum quod totum verbis latine redditis tranſcribatur: *precor*, ait, *Summum Numen, velit conjugi tuæ perfectam largiri ſanitatem. Elapſo decennio, lac aſininum erit admodum ſalubre, quod ut ipſi ex voto proficiat, opto. Si ipſam ad ſanitatem reducere poſſem, cras ſtatim Lugdunum properarem, quod vero nimis procul remotum. Galenus quidem ad Stabiam montem ægrotos ſuos ablegabat, unde ſani redibant, id quod confirmatum habeo nummo Imperatoris Getæ, quem Carolus meus aſſervat, ſignato imagine vaccæ, qua hujus montis accolæ lactis præſtantiam indicare voluerunt. Suppetit etiam nobis Luteriæ lac aſininum optimæ notæ. Socrus mea, quæ octo-*

Digitized by Google

geſimo quarto anno apoplexia interiit, hoc per integros ſexaginta annos uſa eſt. Pariter a vigeſimo ſecundo ætatis anno hoc lac potavit Domini conſiliarii Laurentii mater, elapſo anno, octogeſimo ſeptimo anno denata. Hujus ſoror, vidua Andreæ Laurentii, Anatomici, idem fecit & ad octogeſimum quintum annum pervixit. Et certe apud nos egregiam præſtat opem, vere maxime & autumno, inprimis ad arcendos morbos. Ego tamen ejus uſum nemini ſuadeo, niſi viſcera clementi & accommoda purgatione depurata prius fuerint ac præparata.

§. XXV.

Specifica non promiſcue juvant.

Atque hæc ſunt ſeleſtiſſima & uſu comprobata ex omni remediorum cenſu. Monendum tamen, quod quum hæc ipſa, ut ſupra jam inculcavimus, neutiquam viribus polleant abſolutis, ſed relativis & certis conditionibus ac circumſtantiis limitatis, in eorum uſu harum inprimis exquiſita habenda ſit ratio, quo ſperatus reſpondeat effectus. Deinceps ſingularis efficaciæ hæc quidem recte uſurpata ſunt remedia, ſed nihil certe juvant, niſi prius corpus probe fuerit præparatum, & obſtacula, quæ virtutem infringere aut impedire poſſunt, remota. Hinc quando ſanguis in venis redundat & primæ viæ ſentina ſordium obſeſſæ, neceſſe eſt, ut ſanguis prius ſubtrahatur, & prima corporis regio a crudorum, biliosorum & recrementitiorum ſuccorum ſaburra repurgetur ac depleatur.

Et corpus præparandum.

§. XXVI.

Materia vitioſa corrigenda.

Neque etiam exiſtimandum, ſpecificis uſurpatis, nullis plane aliis internis vel externis mediis, ad corrigendam humorum vitioſam qualitatem & evacuationem deſtinatis, opus eſſe. Etenim hæc ſpecificæ virtutis medicamina, efficacia ſua non tam materiam quæ in vitio eſt, quam potius ipſum motum afficiunt eumque ad naturalem ſucceſſum reducendo juvant, quod tum demum quam optime perficitur, quando cauſſæ morbificæ materiales ſublatæ, & præmiſſis, quæ temperando, reſolvendo, diſcutiendo & obſtructiones expediendo humorum corrigunt vitia, appropriata debita proportione, opportuno tempore & modo convenienti in uſum vocantur. Inprimis eo cura dirigenda, quo primæ viæ vacuæ ſint ſuccis viſcidis impuris, quibus oblati medicamenti vis quam maxime obtunditur, vel plane ſuffocatur, quum his expurgatis, integra & ſalva ſua textura ex voto agat & in ventriculi ac inteſtinorum ſubſtantiam nervoſam virtutem ſuam edat, eodem modo ac de emeticis, purgantibus, opiatis, analepticis omnibuſque, quæ exili mole magnum edunt effectum, conſtat.

Primæ viæ repurgandæ.

§. XXVII.

Et congrua methodus ſervanda.

Denique in ſpecificorum uſu accommoda ſervanda methodus, ita quidem, ut artifex non ſolum tempus, doſin ac regimen teneat, ſed etiam quamdiu iiſdem inſiſtendum, & quæ victus ac vivendi ratio ſimul injungenda, exacte calleat. Etenim methodus medendi ſpecialiſſima, quæ unice in medentis prudentia, judicio, diligenti attentione, meditatione & obſervatione naturæ ægrotantis conſiſtit, tanti ad ipſum effectum eſt momenti, ut ipſis ſpecificis & appropriatis ſolis longe ſit anteponenda, & ſine ea remedia, quantumvis egregia, alienæ & infructuoſæ ſint operationis, nec quicquam ſolidi in arte præſtari queat. Et hæc quicunque ſtudioſe obſervat omnia, is certe deſiderato potietur fine, quantum ſcilicet malo plus valet ars noſtra ſalutaris.

CAPUT IX.

De venæſectione aliiſque ſanguinem ſubtrahendi modis.

§. I.

POſteaquam igitur plura & ſelecta remedia, quæ interno uſu, cum in præcavendis, tum ſanandis morbis, rite adhibita egregium præſtant uſum

Digitized by Google

uſum atque utilitatem, fuſius expoſuimus: ordo rerum dicendarum exigere videtur, ut jam etiam de illis agamus præſidiis, quorum uſus legitimus externus plurimum in medendo valet. Inter hæc vero primum atque præcipuum locum jure obtinet ſanguinis ſubtractio, ſive per venam ſectam, ſive alios modos facta. Et venæſectionis quidem tanta certe eſt efficacia atque utilitas, ut ſi effectum celerem & egregium quem præſtat, ſpectemus, revera omnia interna in morbis, tam avertendis, quam ſanandis, longiſſime exſuperet. Neque ullum remedii genus eſt, quod & operationis celeritate & tolerantiæ facilitate ſe ita commendet, & quod a primis fere Medicinæ incunabulis tam frequentis & laudati fuerit uſus, quam ſanguinis per venam ſectam evacuatio. Antiquiſſimus artis noſtræ parens *Hippocrates* eam nullo fere in morbo intermiſit, & Veteres ferę omnes æque ac recentiores Medici, qui non vanis & inanibus in praxi præceptis innutriti, ea carere nequeunt, ut adeo merito inter heroica & ſummę virtutis remedia locum præcipuum mereatur. Sed quemadmodum nullum efficax remedium, niſi provide & dextre uſurpetur juvat, imprudenter vero adminiſtratum nocet: ita etiam hoc ipſum auxilium cautionem, obſervationem & prudentiam in uſu exigit atque deſiderat. Quare e re utique erit, ut quæ tam de venæſectionis, quam reliquarum ſanguinis miſſionum, genuino ac ſalutari uſu tenenda, ediſſeramus, & quidem conciſis theorematibus, per ſubjecta ſcholia illuſtratis.

Theorema I.

Non excellentius, non præſentius, ad plurimos morbos, & acutos & longos, arcendos, ſuppetit auxilium, ipſa ſanguinis prudenter inſtituta miſſione.

Scholion.

I. In priori jam ſectione ex inſtituto docuimus, quam graves & periculoſæ paſſiones, ex nimia ſanguinis redundantia, item ex evacuationibus ejus criticis, quæ fiunt in feminis per uterum, & in utroque ſexu, maxime virili, per venas hæmorrhoidales, deficientibus, vel etiam ſuppreſſis, proveniant. Evidenter namque deduximus, quod plethora, tum ad vaſa, tum ad vires, liberum & æquabilem ſanguinis circulum retardando & impediendo, ad colligendas impuritates humorum, ad hoſtiles ſtagnationes, infarctus, obſtructiones & funeſtas ſtaſes, immo extravaſationes & vaſorum ruptiones, occaſionem & cauſſam præbeat, efficaciſſimam. Scilicet dum ſanguis copia ſua virtute contractili & elaſticæ cordis, arteriarum & reliquorum vaſorum fortiter obnititur, non modo progreſſivum per univerſum corpus motum remorando, ut cruor ſpiſſus & ad infarctus, obſtructiones, fœcundas morborum chronicorum matrices, aptiſſimus, evadat, efficit; ſed & in ſenſibilioribus ſubjectis atque in locis valde nervoſis, ſpaſticas ciendo ſtricturas, inæqualitatem in ſanguinis progreſſu & magnas ac impetuoſas congeſtiones ad has vel illas nobiles partes cauſſatur, quæ graviſſimos in pectore, capite & præcordiis morbos inducunt. Has igitur omnes ancipites afflictiones venæſectio, tempeſtive & prudenter inſtituta, in iis præſertim corporibus, quæ ſanguine abundant, vaſa plena & ampla habent, ex quibus ſanguis nec per hæmorrhoides, nec menſes fertur, præſentiſſime prævertit. Quumque copia collecti ſanguinis vere, & quidem circa tempus æquinoctiale, ubi ob ſolis propiorem ad noſtrum clima ſitum, aer tenuior & rarior majorem in ſanguine expanſionem efficit, quam maxime periculum minetur, & morbos a plethora oriundos, teſte etiam *Hippocrate*, proferat, utique convenientiſſimum eſt, ante illud tempus decenti ſanguinis emiſſione ipſius redundantiam imminuere & ſic futuris imminentibus morbis opportune occurrere

rere eoſdemque præſcindere. Neque vero ſemper opus eſt, ut adeo accurate illud æquinoctiale tempus obſervemus. Nam quando congeſti ſanguinis copia citiorem & celeriorem vacuationem deſiderat, vel quando mox ſub finem Februarii & initium Martii ſerenum & tepidum cœlum expanſionem ac turgeſcentiam ſanguini, motui progreſſivo infenſam, infert, non adeo rigoroſe conſtitutus æquinoctii terminus exſpectandus, ſed præſtat tum anticipare eundem. Aliquot mihi nota ſunt exempla eorum, qui ne a recepto diſcederent more ad æquinoctium uſque diſtulerunt hoc auxilii genus, ſed increſcente nimis plethora, apoplectico inſultu ante illud tempus perierunt. Neque etiam audiendi ſunt illi, qui vel lunam decreſcentem, vel certam ſiderum conſtellationem, utplurimum fallaciſſimam, quoad tranquillos & ſalutiferos in aere effectus, operiuntur, ſed mittendus eſt ſanguis, urgente plethora quocunque tempore, maxime ſi cœlum ſerenum & tranquillum, ſub quacunque lunæ phaſi, vel ſiderum conjunctione. Pari ratione pro valetudine eorum, qui ſanguinem copioſum in venis alunt, eſt, ut circa æquinoctium autumnale iterum ſanguinis detractionem admittant, ne cruor, accedente frigida hiemali aura, nimis ſpiſſeſcat & excretionum ſucceſſu ob aeris varietatem & inclementiam feriante, ſordeſcat, morbiſque ex humorum impuritate & ſtagnatione oriundis occaſio ſuppeditetur. Quin nonnullis eminentius ſanguine repletis conducit, quo ter quotannis venam incidi patiantur, initiante ſcilicet Martio, adulto Majo & Septembri, & ſic corpus a morbis defendant.

Theorema II.

Uti copia ſanguinis ejus detractionem exigit; ita ejus inopia & virium defectus eam interdicit.

Scholia.

I. Sanguinis copiam vaſorum repletio pulſuumque magnitudo, victus ſolennis lautus & vinoſus, quietum & tranquillum vitæ genus, & intermiſſio vel naturalis criticæ aut artificialis conſuetæ evacuationis luculenter produnt; & hæc ubi præſto ſunt, tuto & confidenter ſanguinis detractio admitti poteſt. Contra ea quando corpus infirmum, emaciatum, pulſus debilis, ex inopia maxime ſanguinis & virium, penitus eſt interdicenda, niſi præſentaneam noxam inferre velimus. Nam pulſuum in arteriis robur dependet maxime a copioſiori & vegetiori ſanguinis ex ſiniſtro cordis ventriculo in magnum arterioſum tubum impulſu; robur vero illud cordis ad expulſionem, a libero & ſufficienti ſanguinis per vaſa coronaria in cordis ſubſtantiam, nec non fluidi nervei in fibras cordis influxu, proficiſcitur: ideoque ubi pulſus parvus, debilis ac languidus ex fluidi nervei ſanguiniſque boni parciori influxu & ex ventriculi in arterias impulſu, nocentiſſimum eſt venam pertundere in quocunque ſubjecto & morbo, quia plus ſanguinis & virium, quæ tamen jam tum deficiunt, exhaurit atque abſumit.

II. Peccant ſubinde in eo Medici, qui vel in morborum declinatione, vel ſi morbis præcedentibus, ut febribus, aut enormibus hæmorrhagiis, alii morbi ſuperveniunt, prompti ad ſanguinem emittendum, ſunt. Nil frequentius occurrit in praxi, quam quod feminis, ſuperato qui ſanguinem, nec non vires conſumſit morbo, menſium fluxus ſubſiſtat; quibus certe peſſime conſulunt, qui ad eum provocandum, vel pellentia, vel ſanguinis evacuationes adminiſtrant; quum potius in id incumbendum ſit, quo & analepticis, & lautiori diæta, ſanguis & laudabiles humores prius de novo ingenerentur.

III. Vi-

Digitized by Google

III. Virium defectio quandoque non a defectu, ſed nimia copia ſanguinis fit. Obſervamus ſæpius in plethoricis juvenibus & viris pulſuum, qui antea fuerunt celeres, tarditatem & debilitatem; videmus quoque univerſi corporis & animi languorem inſuetum & ſomni defectum, ſub magna tamen arteriarum expanſione. Hæc autem ubi ſubeſt cauſſa, ſuperfluum & arteriarum ſyſtolen ac motum mole ſua impedientem cruorem ſubtrahere omnino expedit, & hoc facto, pulſus illico crebrius atque validius micat. Sed prudentis utique & periti eſt Medici, talem virium oppreſſionem a copia ſanguinis, etiam morbo præſente, probe diſcernere ab ea, quæ virium & ſanguinis inopiæ ortum debet.

Theorema III.

Poſt venæſectionem, ſæpe excretiones ſalutares ſanguinis, imo alvi, ſudoris, urinæ vacuationes melius & liberius quam ante eam ſuccedunt.

Scholia.

I. Quia ſalutiferæ omnis generis excretiones ſanguinis circulum, prout ille celerior vel tardior, vegetior vel languidior eſt, ſequuntur; facile patet, ſi ob nimiam ſanguinis copiam ipſius motus progreſſivus una cum excretionibus fuerit retardatus, imminuta vaſorum plenitudine, augeri ſanguinis circulum, ipſum hac ratione reddi fluidiorem, excretoriorum & colatoriorum vias ab obſtructionibus liberari, & cruorem liberius & largius ad emunctoria pro ſubeundis excretionibus appelli.

II. Hinc ſæpiſſime annotavi, ſuppreſſum in feminis menſium fluxum, brevi poſt venam in pede ſectam ſponte repetiiſſe. Plura etiam mihi nota ſunt exempla, pertuſa paullo ante vena ſanguinem ex ani venis profluxiſſe, qui antea vel plane nunquam prodierat, vel per longum tempus reſtiterat.

III. Frequenti porro obſervatione compertum eſt, in plethoricis non modo, ſed & iis qui ſpaſticis detinentur affectibus, urinam difficulter reddi valdeque aquoſam & limpidam mingi, ſed protinus poſt emiſſum ſanguinem, urinoſum laticem copioſiorem ſtillare magiſque tinctum. Idem jam pridem notavit antiquiſſimus *Cous Sect. 6. aph. 36.* inquiens: *difficultatem urinæ phlebotomia ſolvit, ſecare vero oportet interiores*; id quod etiam confirmat *Riverius*, *Cent. 1. obſ. 1. item obſ. 45. & 89.* fidem faciens: admiſſa venæſectione, urinas, quæ antea prorſus aqueæ, redditas fuiſſe coloratiores.

IV. Neque minus experientia aliquoties edoctus ſum, in hypochondriacis, quibus alvus ſolenniter tarda atque compreſſa, poſt ſanguinis miſſionem, eandem eſſe ſolutam & ad officium rediiſſe. Ratio hujus effectus procul dubio hæc eſt: in paſſione ſic dicta hypochondriaca ob difficiliorem ſanguinis per meſenterium & hepar tranſitum, vaſa nimium cruore replentur, ob diſtenſionem in eorum tunicis fit ſpaſmus & motus periſtalticus læditur, quo læſo nec flatus, nec excrementa, per alvum rite ſecedunt ac evehuntur; a vena autem tempeſtive in pede pertuſa, vel etiam quod non ſemel, ſed ſæpius obſervavi, evocato per hirudines ex ani venis cruore, reſtituto inde libero per tunicarum inteſtinalium vaſa tranſitu & progreſſu, & reddito inteſtinis debito motu ac robore, melius alvina quoque ſuccedit evacuatio.

Theorema IV.

Venæſectio ſæpius ſenibus utiliſſima, imo ad longævam vitam confert.

Scholia.

I. Communis, ſed peſſimus error eſt, ætatem ſenilem plane non ferre ſanguinis ſubtractiones, quaſi vero in grandævis non redundaret ſanguineus latex, ut potius ejus & virium defectu laborarent. Jam lubens equidem concedo non omnes ſenes eſſe plethoricos, & hinc ſanguinis detractione indigere, nec etiam ætas per

Digitized by Google

ſe ad repletionem vaſorum quicquam confert. Verum ſunt utique ſenes valentes, ſani, firmi, vaſis capacioribus inſtructi, qui bene appetunt, comedunt, & non tantum concoctu faciles, ſed & difficiles cibos probe ferre & digerere poſſunt; ideoque neutiquam etiam dubitandum, quin ex bene concoctis alimentis copioſum chylum & copioſum ſanguinem gignant & colligant, cujus florida facies & vaſa ſanguine turgida luculenti ſunt indices. Accedit quod non modo in virili, ſed & in extrema ætate conſtituti, non raro modicum ſanguinis per ſedis venas profluvium cum conſtanti virium duratione commodiſſime ferant, ac ipſe aliquot octogenarios novi, qui copioſum mictu ſanguinem ſine notabili virium decremento emiſerunt. Quin potius quum ſenectus non adeo ad labores, exercitia & motus corporis apta ſit & proclivis, eaque propter non æquali menſura & proportione egeſta ingeſtis reſpondeant, ſanguiſque motu & calore minus conſumatur, neceſſario nimia humorum ſuccreſcit abundantia, viſcerum infarctus vaſorumque plenitudo, quæ, niſi mature ſolvatur, morbos ſenibus familiares fœcundo gignit germine, maraſmos, tuſſes, corizas, raucedines, artuum dolores, renum & veſicæ calculos, paralyſes, urinæ difficultates, pruritus, ſcabiem ſiccam, quæ afflictiones, utut proxime non a copioſo ſanguine, ſed potius ab impuritate ſeri proveniant, hæc ipſa tamen a ſuccorum copia, qua excretiones impuritatum intercipiuntur, natales trahit.

II. Complura certe memoria teneo exempla ſenum, qui ad nonageſimum annum fere, ſalvi, incolumes & a morbis ætate provectis familiaribus immunes vixerunt, ſolo venæſectionis remedio, bis per annum admiſſo. Et quod ſenectuti non adverſa ſit ſanguinis per venam evacuatio, univerſa Helvetiorum gens teſtatur, qui vel octogenarii, immo nonagenarii, ſingulis adhuc annis venæſectionem patiuntur: quam in rem *Wepferus lib. de apoplexia* legi poteſt. *Primeroſius* etiam *lib.4. de vulg. error. cap. 23.* venæſectionem ſenibus plurimum commendat, & *Derbeque obſ. 1.* tribus exemplis confirmat, quod ſenes 80. annorum ſanguinis e vena miſſionem commode ferre poſſint, in gravibus, tam ab internis, quam ab externis cauſſis pendentibus vitiis, id quod etiam a me in peculiari diſſertatione, *de magno venæſectionis ad vitam ſanam & longam remedio*, aſſertum eſt ac demonſtratum. Neutiquam tamen ex his eliciendum: ſenibus debilibus & languentibus, qui appetentia ciborum carent magnaque debilitate ventriculi & inteſtinorum laborant, ſuadendam vel commendandam eſſe venæſectionem, minime omnium vero, ſi cum morbo diuturno chronico conflictantur.

Theorema V.

Venæſectio in febribus continuis & acutis utplurimum & neceſſaria & utilis admodum eſt.

Scholia.

I. Miror ſane haud exigui nominis viros venæſectioni alias eximie patrocinantes, confidentius tamen aſſerere; eandem in omnibus febribus acutis, benignis & malignis, exanthematicis, vel minus talibus, nunquam eſſe neceſſariam, ſed ſemper fere noxiam, unica tantum ſynocha excepta, nec in hac etiam abſoluta, ſed tum demum, quando eminens plethora orgaſmo ſtipata eandem expoſcant. Dicunt quidem, frequentius obſervatum eſſe, admiſſa ſub initium hujus febris ſanguinis miſſione, periculoſas circa ſtatum ſanguinis metaſtaſes & congeſtiones ad caput eſſe conſequutas, lethalem phrenitidem cum convulſionibus inducentes. Autumant quoque, naturam corporis humani œconomiam magna ſemper cum ſapientia regentem, his in febribus non ſanguinis mole peccantis vacuacionem, ſed potius ejuſdem per inten-

tenſiorem calorem in ſerum excrementitium reſolutionem cum materiæ noxiæ ſequeſtratione, intendere; eaque propter contra naturæ inſtitutum ac finem ſanguinis eductionem adornari, & naturam in ſaluberrimo ſecretionis negotio turbari. At vero & ratio & conſtans experientia huic aſſerto refragatur. Plures certe novi juvenilis & virilis ætatis vegetos & ſanguine plenos hiſce febribus correptos, qui omiſſa venæſectione, intra paucos dies phrenitide, inflammatione ventriculi, faucium, vel etiam peripneumonia obierunt; ubi poſt mortem totum corpus mirum intumuit & ipſe ichor ſanguineus largiter e naribus manavit, fœtor quoque mox graviſſimus cum putredine ſucceſſit, nullam aliam ob cauſſam, quam ob inflammatoriam ſanguinis in partibus ſtaſin. Viciſſim multiplici obſervatione confirmatum habeo, unicam vel etiam repetitam ſanguinis in acute febrientibus miſſionem, non modo anxietates, ſed & alia ſæva ſymptomata imminuiſſe, vel plane ſuſtuliſſe. Ut taceam Gallorum morem, qui in omnibus febribus non ſemel, ſed bis vel aliquoties, venam cum bonis ægrorum rebus pertundunt. Metaſtaſes vero ſanguinis ad caput circa tempora critica venæſectionem ciere, fallacia cauſſæ ut cauſſæ videtur. Nam licet phrenitides & convulſiones malo ſucceſſu febre acuta laborantibus ſæpe accidant, eodem tamen modo, immo frequentius id evenit, ubi venæſectio omiſſa, quam ubi admiſſa. Et quum omnes fere in febribus acutis, phrenitide & convulſione pereant; certe ſi venæſectio horum cauſſa, intermiſſa eadem, non facile quemquam acute febricitantem interire, prona fluit conſequentia.

II. Ego potius neutiquam aſſeverare dubito, ſanguinis miſſionem in febribus acutis ſæpiſſime utilem eſſe admodum ac neceſſariam. Etenim qui acutis corripiuntur, omnes plus ſanguinis & humorum abundantia, quam defectu laborant. Jam vero incomperto eſt, febris eſſentiam maxime in intenſione toni & ſpaſtica quadam conſtrictione univerſi generis vaſorum & fibrarum, a qua etiam & progreſſus ſanguinis & caloris ac æſtus incrementum dependet, conſiſtere; notum porro eſt, ſpaſmo vaſorum alveos anguſtari, calore autem ſuccos expandi, majuſque ſpatium affectare; ideoque redundans & exæſtuans cruor libero per ſanguifera vaſa tranſitu, excluſus, non poteſt non impetuoſe huc & illuc agi & ad vaſa minoris diametri, quæ ſanguinem ſecundum naturam non admittunt, tanquam loca incongrua pelli, inque eorum anguſtiis obhæreſcere ac ſtaſin concipere, unde periculoſæ inflammationes, nonniſi tempeſtiva ſanguinis detractione feliciſſime præſcindendæ. Uberius hoc patet peritiſſimorum in arte virorum teſtimoniis. Ipſe artis parens *Hippocrates de vict. acut.* §. 5. in acutis ſanguinis miſſionem ſerio commendat. Quin Veteres in ejuſmodi præcipitis periculi morbis ſanguinem ad animi uſque deliquium ſubtrahebant, uti potiſſimum auctor eſt *Galenus lib. 1. de rat. vict.* perhibens: hujuſcemodi miſſionem ſanguinis non tentandam eſſe niſi in acutiſſimis morbis, iiſque, in quibus robuſtæ vires, florens ætas, plurimus ſanguis, regio, aer & anni tempus bene temperata, quales morbi exiſtunt, febres ardentiſſimæ, dolores ſæviſſimi, maximæ viſcerum inflammationes, carbunculi, ſynochus, laſſitudo phlegmonoſa, dolores articulorum vehementiſſimi. In his enim omnibus multo ſanguine ſemel vacuato, ſtatim quieſcit calor, quibuſdam alvus cietur, aut ſudores moventur, & ita ſolvitur, aut ſaltim minuitur morbus, teſte *Hollerio Comment. ad aph. 3. ſect. 1. Hippocr.*

Theorema VI.

In febribus etiam exanthematicis, petechialibus, purpuratis, variolis, morbillis, quin ipſa peſte, venæſectio non prorſus intuta, ſed prudenter

Digitized by Google

adhibita, magno interdum præſidio.

Scholia.

I. Haud levis momenti inter Medicos viget diſſenſus: an in iis febribus, ubi pernicialis materia ad cutis ſuperficiem appellitur, ſanguis utiliter poſſit ſubtrahi? Complures affirmant, alii prorſus pernegant, utrique experientiam in partes advocant. Sed diſtinctio utique facienda & circumſtantiarum rationi hujus remedii uſus accommodandus. Nimirum ubi ſucci deficiunt, vires ſtatim in principio elangueſcunt, pulſus debilis, durus & parvus, vaſa copioſa, ſed anguſta, vel etiam robur per animi afflictionem dejectum: verbo: ubi malignitas humorum, ut cum ſcholis loquar, præſto eſt, damnoſum magiſq; ad perniciem, quam ſalutem ægri vergens molimen eſt, ſanguinem evocare. Etenim ad materiam non tam mole gravem, quam cauſticam, ſubtilem & virulentam, nervoſis partibus infeſtam, eliminandam, valida cordis & arteriarum motrix vis requiritur, quę a ſufficienti ſanguinis & fluidi nervei influxu exſpectanda. Deinde ipſa hæc pernicialis materia expellenda nonniſi beneficio ſanguinis & humorum ad ſuperficiem corporis advehitur, ubi vaſa minoris diametri ſunt, facile concidunt & nonniſi vegeto appulſu replentur. Quod ſi igitur quis ſuccos & ſanguinem, ubi jam deficiunt, & robur languet adhuc ſubtrahere vellet: is certe grave afferret damnum, & nihil aliud efficeret, quam ut materia hoſtilis intus remanens inſtar veneni ſolidorum & fluidorum motum perverteret ipſamque mortem inferret.

II. Longe alia ratio eſt, ob nimiam ſanguinis copiam ejuſque ab æſtu febrili rarefactionem, cordis & arteriarum tunicæ tam vehementer diſtenduntur, ut ſyſtoles earum imminuatur ac ſufflaminetur, eaque propter ſanguis non vegete ac libere ad minimos cutis tubulos appelli, ibique materia quæ in vitio eſt excerni queat. Tunc utique ipſa ratio dictitat, evocata quadam ſanguinis portione, reſiduo ad validiorem circuitum viam pandi, reſiſtentiam tunicarum ſuccorum impulſui æquabilem ipſumq; ſyſtalticum & diaſtalticum reciprocum motum revocari, quo fit, ut ſequeſtratio & evacuatio noxii quam optime & ex voto ſuccedat: Obvium hoc eſt ſæpiſſime in corpore juvenili & plethorico, ſanguineæ conſtitutionis, ſub diæta lauta & vinoſa, tranquillo etiam & quieto vitę genere, aut ubi etiam ob intemperantiam animi affectuum excretiones imminutæ ſuccorum abundantiam genuerunt. Hujus habitudinis corpora, quando purpura, petechiis, catarrhali benigna aut maligna febri, vel etiam variolarum morbo laborant, intermiſſa venæſectione certo in diſcrimen adducuntur; contra ea omnia ex voto ſuccedunt, ſi plethora demta, liberior ſanguini conciliatur progreſſus.

Theorema VII.

Non pernicioſa, ſed quandoque admodum proficua eſt ſanguinis miſſio in febribus, apparentibus jam in cute exanthematibus.

Scholion.

I. Per manus quaſi tradita eſt opinio: efflореſcentibus jam in corporis cortice petechiis, purpura, variolis & morbillis, nec ſanguinem mittendum, nec alvum ſubducendam eſſe, ne maligna ad habitum corporis relegata materia irreparabili cum damno ad interiora retrahatur. Quamvis vero hæc obſervatio non exigui ſit momenti ipſaque experientia nitatur, non tentandam eſſe ſanguinis ſubtractionem, ubi natura, ut ſic dicam, in opere excretionis occupata, & ubi exanthemata non longam & fixam ſedem in cute habuerunt: nihilominus tamen dantur caſus, ubi venæſectio comparentibus etiam efflorеſcentiis utilis eſt ac neceſſaria. Obſervavi enim in iis, qui purpura, ſive primarius, ſive ſecundarius morbus fuerit, variolis vel morbillis perierunt, vehementes ſpaſmos, tam in artubus & partibus extremis, quam etiam abdomine, quos ob cutim contractam, non modo exanthema-

tum

tum retroceſſio, ſed & ſumma anxietas, corporis jactatio & ſæpius delirium cum animi deliquio fuerunt inſequuta; quæ omnia lethifera ſymptomata non tam, ut vulgaris fert ſententia, a materia exanthematica interiora repetente, quam potius a ſanguinis impetu & congeſtione ad cor ac cerebrum facta, acceſſerunt. Hinc ſola ratione ductus, quatuor intra anni ſpatium puerperas, purpura laborantes, conclamatis propemodum rebus, ſola ſanguinis e vena brachii emiſſione, per DEI gratiam a præſentaneo mortis periculo vindicavi. Simulac enim ſanguini exitus conceſſus, protinus præcordiorum anxietas, animiq; defectio evanuerunt & melius ſeſe habuerunt ægrotantes, ſumma cum Chirurgi & adſtantium, mortem ſub ipſa operatione præſagientium, admiratione. Eadem ratione in juvene periculoſe variolis laborante, cum imminens delirium & ingens precordiorum anguſtia mortem prænunciarent, venæſectionem in brachio ſummo cum ſanitatis emolumento inſtitui juſſi. Neque hæc aſſertio clariſſimorum Medicorum deſtituitur conſenſu, quos inter primo loco memorandus ſummus veneſectionis patronus, *Botallus*, qui *lib. de venæſect. pag.* 150. *ſeq.* teſtatur: ſe in bubonibus peſtilentialibus, & aliis exanthematibus, ſi febris non remiſerit, ſummo cum fructu ſanguinis miſſionem ſuaſiſſe; ut *Muraltum*, qui *Dec.* 2. *Ann.* 7. *obſ.* 115. *M. N. C.* venæſectionem in febre epidemia, papulis per corpus ſparſis, ſalutarem annotavit, alioſque prætereamus.

Theorema VIII.

In morborum & febrium paroxyſmis atq; exacerbationibus venæſectio non ſine periculo, die autem intercalari vacuo utiliter, inſtituitur.

Scholion.

I. In paroxyſmis febrium intermittentium, in epileptico, hyſterico, nec non hypochondriaco inſultu, & quandocunque extrema frigent, vel interni calores & anxietates egrum exagitant, admiſſa venęſectio ſymptomatum vehementiam non modo acuit, ſed & mortis periculum arceſſit. Ratio hujus phęnomeni in proclivi. Etenim morborum & ſymptomatum exacerbationes nunquam non ſpaſmi partium, præſertim externarum, ventriculi quoque & inteſtinorum comitantur, quibus ſanguinis liber curſus intercipitur iſque majori impetu ad vaſa majora, pectus præſertim & cor, urgetur. Si quis itaque in brachio, vel pedibus, ubi omnia ſpaſmo conſtricta ſunt, ſanguinem evacuare inſtituat; is certe vehementiam ſpaſmorum his in partibus augebit. Nam quo largius atq; uberius ſanguis his partibus ſubtrahitur, eo plus incrementi capit ſpaſtica fibrarum contractio; quum nihil ſit, quod ſpaſticæ huic criſpaturæ & regurgitationi ſanguinis ad interiora magis reſiſtat, quam validus cordis & arteriarum impulſus & liberalis ſanguinis renitentis ad partes affluxus. Hinc utiq; differre oportet ſanguinis ſubtractionem in diē intermiſſionis, vel remiſſionis, quo ſpaſmus conquievit & liberior ſanguinis ad partes affluxus reſtitutus. Eſt tamen ubi etiam ipſo in paroxyſmo ſpaſtico venam aperire inſigniter conducit, non quidem in partibus ſpaſmo affectis, ſed iis ad quas ſanguis maximo impetu graſſatur. Sic ſæpiſſime contingit, ut a ſpaſmo partium abdominis, immo pedum, qui frigore horrent, ob incuſſum terrorem, ut aliam cauſſam, ſanguis ad pectus & caput impetuoſe agatur, ipſamque apoplexiam vel ſuffocationem minetur; quo in caſu utiliſſime & cum præſentaneo levamine vena non partium inferiorum, ſed ſuperiorum in brachio, pertunditur.

Theorema IX.

Datur levior apoplexiæ ſpecies, quam ſola tempeſtiva ſanguinis miſſio diſcutit.

Scholion.

I. Quando vel ex vehementiori animi affectu, præſertim terrore, vel graviori inferiorum partium ſpaſmo, ſanguis cum impetu ad caput latus, vaſa

mem-

Digitized by Google

membranarum cerebri arterioſa copia ſua ita diſtendit, ut motus eorum ſyſtalticus ſufflaminetur, ſpecies fit apoplexię levioris. Eſt hic affectus feminis ſic dictis hyſtericis, ſanguine plenis & ſenſibilioris corporis ac animi admodum familiaris, & a vulgo & imperitis Medicis pro animi deliquio venditatur, a quo tamen longe multumq; differt. Etenim ſub animi defectione cordis & arteriarum pulſus ſilet, facies pallida eſt & ſpiritus plane interclufus: in apoplectico autem hoc leviori inſultu, omnis ſenſuum tam internorum, quam externorum uſus perit, membra immota jacent, cor vehementi palpitatione concutitur, pulſus magnus & celer micat & facies intumeſcit ac rubore ſuffunditur. Neque tamen mitior hæc apoplexia oritur a diſruptis vaſis, quod incurabile malum, neque a ſeri ſeceſſu, qui in paralyſin terminatur, ſed a ſola ſtagnatione ſanguinis in canalium nimis diſtentorum alveis ſubnaſcitur. Compertum enim ex anatomicis eſt, arterias carotides, & vertebrales etiam, quamprimum calvariam ſubeunt & per cerebri membranas excurrunt, craſſiores ſuas tunicas, quibus alias in toto corpore arterioſa vaſa veſtita ſunt, deponere; eaque propter non mirum eſt, a copia & impetu ſanguinis ad cerebrum delati, vim eorum contractilem elaſticam, cujus beneficio ſanguinis ulterius in venoſos capitis ſinus protruditur, minui & ſolvi, ſicque ſublata carotidum ſyſtole, cruorem in vaſis membranarum cerebri plexuque carotideo nimium diſtentis ſtagnare, & hinc ſequeſtrationem atque influxum liquidi nervorum, a quo motus & ſenſus, intercipi, iſtudque in motu ſiſti. Quæ quum ita ſint, jam facile liquet ad reſtituendam ſyſtolen, ſanguinis per caput liberum progreſſum & liquidi in nervos influxum revocandum, vix præſtantius & aptius dari auxilium, ſanguinis ſufficiente, & ex aperta amplo foramine brachii vena, detractione; ita enim intra breve temporis ſpatium mens, ſenſus, motuſque corporis ad officium redeunt.

II. Perperam autem ægrotantium ita affectorum rebus & ſaluti conſulunt, qui ob minus perſpectas hujus mali cauſſas, venam in extremitatibus inferioribus aperire ſuadent, quia hæ partes plerumque in ejuſmodi acceſſione ſpaſmo conſtrictę, frigidę & a loco affecto nimis remotæ ſunt, quo ipſo impeditur, quo minus ſanguis commode derivari queat. Quin aliquoties obſervavi, in corporibus, ubi totum nervorum ſyſtema ad ſpaſticas contractiones valde proclive & extrema ſemper erant frigida, a venęſectione, eaq; parciori, intra aliquot horarum decurſum vehementiam ſpaſmorum in inferioribus magis increviſſe; qua poſtea ſanguis ad caput impetuoſe propulſus, inſultum quem deſcripſimus apoplecticum peperit, adeo ſubinde invaleſcentem, ut niſi tempeſtiva ſanguinis miſſione fuerit diſcuſſus, ęgrum jugularit, aut minimum paralyſi memorięque debilitate affecerit.

Theorema X.

Morbi capitis a ſanguinis congeſtione vaſorumque diſtenſione oborti exigunt venæſectionem, in vicinis tamen partibus inſtituendam.

Scholia.

I. Vehemens & contumax capitis dolor, narium frequens ſtillicidium, inſania, melancholia, vertigo, ophthalmia, capitis eryſipelas, nec non laryngis & pharyngis inflammationes, ſępiſſime ortum trahunt a ſpaſmis, nimia ſanguinis ad ſuperiora congeſtione & gravi vaſorum diſtenſione, præſertim in hypochondriacis, vel ubi ventriculus cum inteſtinis flatibus & ſcybalis turgent, vel ſpaſticis conſtrictionibus laborant, quibus liber & æquabilis ſanguinis circuitus intercipitur, ut magna copia & impetu ad alias partes, maximeque caput ruat, ibidemque morbos hos inducat. Et tum quidem ad derivandum ſanguinis impetum omneque arcendum periculum, in loco capiti vicino, fronte ſcilicet, temporibus, ſub lin-

Digitized by Google

lingua, item in collo, ſecare expedit.

II. In gravi quidem cephalalgia, ophtalmia, angina, venęſectio ſub lingua ſemper utiliſſima; in phrenitide vero, melancholia & capitis a cauſſa interna dolore, vena jugularis externa commodiſſime aperitur, aut ſi hæc ab imperito Chirurgo inveniri non poteſt, vena ſecundum longitudinem frontis exporrecta, quæ jugularis externę ramus, collo prius ſub mento conſtricto & ſpiritu retento, pertundenda. Solennis jam fuit hujus frontalis venę inciſio antiquiſſimis temporibus, teſte *Hippocr. Sect. 5. aph. 68.* ſic perhibente: *parti capitis poſteriore laboranti in fronte excurrens vena inciſa prodeſt*. Confirmat hoc *Hollerius comm. in h. a. conſtat*, inquiens, *experientia, quod hac phlebotomia multi derepente a capitis dolore liberentur*. *Alexander* quoque *Trallianus l. 1. c. 13.* mirifice in phrenitide ſanguinis e vena frontis miſſionem commendat, eademque phreniticum momento ſe curaſſe teſtatur; & *c. 16. de melancholia* ſcribit: *ſi humoris ſanguinei materia cerebro impacta fuerit, tunc audacter vena in fronte ſecatur: nam ob totius corporis vacuationem, ſi loco jam remedia adhibeas, nihil nocebit*.

III. Licet ſectio venarum capitis, in fronte, pone aures, jugularis externæ, ſublingualis, in morbis qui caput gravius offendunt, experientia teſte, eximiam conferat opem; id tamen non univerſale eſt, neque omnibus omni tempore convenit, ſed ſimul conſideranda eſt ipſius corporis conſtitutio. Nam ſi ejuſmodi capitis morbis magna vaſorum plenitudo juncta, vel etiam ſpaſmi vehementiores in inferioribus, ſanguinem ἀθρόως & cum impetu ad caput urgent, verendum eſt, ne dato per apertam ibi venam vacuo ſpatio, major cruoris copia eo invitetur. Quapropter Veterum peritiſſimi, unanimi ſuffragio ut vena ſimul in brachio vel pede ſolvatur, ſuadent. Sic *Trallianus l. 1. c. 16. ſi*, præcipit, *circa caput aliquid moliri cogites, priuſquam totum corpus recrementis liberum reddiderit, offendes magis, quam juvabis, copioſiorem materiam ad locum affectum attrahens*. Neque minus *Hollerius comment. in alleg. aphoriſm. ſi dolor eſt*, ait, *in capite cum corporis plenitudine, oportet primum cubiti venam aperire, deinde ſecare venam frontis; ſi nulla adeſt plenitudo, tuto venam frontis ſtatim ſecabimus; ſique dolor capitis eſt per conſenſum; v. g. a ſuppreſſis menſibus, primum ſecanda eſt vena malleoli, deinde cubiti, tum frontis; ſi cœperit dolor a diaphragmate, aut hepate, aperienda vena cubiti, poſtea veniendum ad frontem*; & quamplures adhuc de inciſione ipſa tenendas cautiones ſubjicit.

IV. Ad ſectionem venarum, quæ linguæ ſubſtratæ ſunt, in angina, quod attinet; pariter notandum & eandem cum periculo in corpore plethorico tentari, niſi plethora prius per apertionem venæ in brachio ſoluta fuerit. Obſequendum itaque eſt conſilio *Tralliani*, quod *l. 4. c. 1. de angina*, proponit: *ego* inquiens, *ſane novi, cum uſus valde urgeret, me venam cubiti mane aperuiſſe, diluculo lingua ſubjectas ſecuiſſe, & veſperi ex cremore ptiſanæ lacrimam ſcammonii exhibuiſſe, atque ita anginam percuravi*. Pergit deinde: *novi etiam jugulares venas a me ſectas eſſe, cum linguæ ſubjectas non invenirem, ac plurimum adjuviſſe*.

Theorema XI.

In morbis pectoris, ut pleuritide vera & peripneumonia, inciſio venæ in brachio ſæpe ſumme eſt neceſſaria.

Scholion.

I. Utut pleuritis ſpuria, quę rheumatiſmi, ſive doloris arthritici ſpecies eſt, a ſero acri intra membranam pleuræ, coſtas cingente ſuborta, non ſemper ſanguinis miſſionem poſcat, ſed ſæpe ſola diaphoreſi feliciſſime tollatur; longe tamen alia ratio eſt pleuritidis verę & peripneumoniæ, quarum illa nonniſi levior, hæc profundior pulmonum inflammatio eſt, a ſtaſi ſanguinis firmius impacti pulmonum vaſis

pro-

Digitized by Google

prognata. In his enim utique ſanguinis ſubtractione, quin non una, ſed quandoque ſi corpus ſanguine diffluit & plethora urget, reiterata opus eſt, ad incrementum inflammationis impediendum, quod fit, quando ſanguis nimium in vaſis congeſtus, ſtagnans & progreſſu libero excluſus, per proximum locum ad meliorem derivationem ex inciſa vena evocatur, & quidem facta paullo ampliori inciſione, quo eo citius & promtius impetu acquiſito deſcendere & a pulmonibus derivari poſſit.

Theorema XII.

Triplex venæſectionis eximius uſus, evacuatorius nempe, revulſorius, & derivatorius.

Scholia.

I. Evacuatorius venæſectionis uſus dicatus eſt minuendæ ſanguinis plenitudini, & hoc propoſito, nihil intereſt ex quacunque parte ipſum detraxeris. Derivatio ex uſu eſt ad ſanguinis fluxum ex parte affecta in alia loca opportuna adducendum & invitandum, quo ibi evacuetur. Sic in affectibus, quæ abdomen excruciant ſpaſticis, flatulentis & qui a fluxu menſium & hæmorrhoidum impedito vel ſuppreſſo eveniunt, tutius ſecatur vena pedis, quam brachii, ad derivationẽ. Hinc recte *Hippocrates lib. de nat. hum.* §. 20. inculcat: *oportet venæſectionem in doloribus dorſi & coxendicum in poplitibus & malleolis efficere.* Et *Severinus de efficaci Medic. c.26. pag. 62.* tradit: in dolore nephritico præcavendo, in promovendis hæmorrhoidibus, purgatione lochiorum, in ani inflammatione & prolapſu, in ſanguinis vomitu, in iſchiatide venam pedis ſecari quam feliciſſime. Contra ea in affectibus capitis, apoplexia, lethargo, mania, melancholia, phrenitide, catarrho ſuffocativo, aſthmate ſanguineo, hæmoptyſi, pleuritide, peripneumonia, inflammatione hepatis ſpuria, ſanguis mole & influxu peccans ac cito derivandus felicius & utilius ex proximiori loco, brachio nempe exantlatur. Revulſio vero, ſeu potius avulſio fit, quando ſanguinis impetus ex partibus inferioribus ad ſuperiores, ſurſum quaſi retrahitur, ſive revolvitur. Ita in nimio menſium vel hæmorrhoidum fluxu utiliter vena ſecatur in brachio. Idem commode fit in gravidis ad abortum præcavendum, ſi vaſa uterina a ſanguine nimium infarcta & diſtenta ſunt, ut pondus uteri deorſum tendentis, inferioribus quodammodo moleſtum fiat & oneroſum.

II. Uſus venæſectionis derivatorius & revulſorius caute atque prudenter adminiſtrandus. Nam ſi obſtructiones vaſorum a ſanguine impacto ſubmovendæ, non adeo largam, ſed parciorẽ ex loco vicino portionem ſubtrahere expedit, quo reliquus ad partem laborantem majori impetu ruat, & obhæreſcentem in minimis vaſculis elidat; eo quod a parciori ſanguinis miſſione reſtitans in venis majorem a celeritate vim acquirit. Hinc eſt, quod apertio venæ ſaphænæ non raro menſium fluxum in momento reſtituat, & hæmorrhoidale ſtillicidium ſanguis inciſione venæ in pede promoveatur & expeditius reddatur; quum contra ſubtracto in manu vel etiam in pede nimio ſanguine, ſæpe effectus obtinendi deficiant. Si morbus vero eſt inveteratus, & tãta vaſorum obſtructio, ut tolli nequeat; tum in corpore plethorico apertio ſaphænæ plus nocet, quam prodeſt, quia ſanguinem verſus uterum uberius allicit, ut major vaſorum obſtructio inde naſcatur. Neque in hemicrania, ſeu capitis dolore contumaci, vertigine chronica, melancholia, venæ ſectio in fronte quippiam adjumenti afferre poteſt, quia major inde ſanguinis ad caput affluxus proritatur & vaſa membranarum cerebri obſtructa magis infarciuntur, ſed præſtat tunc ſanguinem ex inferioribus ducere. In malo iſchiadico recenti venæſectio in pede præſentaneum ſæpe conciliat levamen, in diuturno vero malo neutiquam, ſed incremento favet. Tutius itaque, ſi corpus ſuccis, & ſanguine farcto, cum

Hol-

Digitized by Google

Hollerio Comentar. in Sect. IV. aph. 36. primum venam ſecamus in brachio, deinde iſchiadicam, ut non in uno, ſed in diverſis locis ſanguis revellatur. Ac ibidem apprime ad veritatem hic auctor ſcribit; quod in dyſuria, ſi fit ab infarctu renum a ſanguine, item in inflammatione veſicæ, primum incidenda ſit vena brachii, deinde etiam ſtatim ſubjungenda ſaphæna in malleolo, aut poplite. Ex quibus omnibus plenius innoteſcit: in loco admodum vicino ſectionem fieri poſſe, ſi morbus eſt recens & cauſſa mobilis, neque adeo magna vaſorum plenitudo; ubi vero diutius traxit ægrum, vel corpus nimium ſanguine redundat, tum prius in remotioribus partibus, deinde in vicinis, venas aperire convenit.

Theorema XIII.

Multum intereſt ut juſta ſanguinis quantitas evacuetur & quandoque reiterata veneſęctione opus eſt.

Scholia.

I. Ætate adoleſcentes, vel tenerioris texturę homines vaſiſque tenuioribus præditi, & feminæ, quæ facile incidunt in animi deliquium ob largiorem ſanguinis miſſionem. Abſtinere ab ea debent; ſed potius, ſi venæſectione opus anguſtiore foramine, neque ſimul & ſemel, ſed plaga aliquoties digitis compreſſa, gradatim ſanguis mittendus his eſt. Feminæ vero poſt annum quinquageſimum, quo ordinario menſium fluxus deſinit, largiorem poſtulant ſanguinis extractionem, quo etiam valet in viris robuſtis; qui magna habent vaſa, & ubi ſub lauto vitæ genere conſuetus hæmorrhoidum fluxus ceſſare incipit. Vernali tempore, præſertim Majo, corpora largiorem ſanguinis e vena fluxum ferre poſſunt, quam tempore æſtivo, vel autumnali: parcius vero ſanguis venis eximendus eſt, in nimiis hæmorrhagiis, ut hæmoptyſi, in enormi menſium vel hęmorrhoidum fluxu; neque etiam ante menſium ordinarium tempus multo ſanguine corpus ſpoliare conſultum, ne ſubſequuturus fluxus, vel plane ceſſet, vel imminuatur.

II. In febribus omnibus inflammatoriis, item exanthematicis, ſi ob nimiam ſanguinis copiam opus eſt ejus miſſione, curatius paulo circumſpiciendum eſt, ut juſta emittatur quantitas. Nam ſi ſub nimia ejus abundantia tantum parva portio educitur, ad unam vel alteram unciam, expanſione ſanguinis orgaſtica inde magis ſępe increſcente, nihil juvat, ut potius plus obſit, inflammatio inde augeſcat & exanthematum eruptio minime promoveatur; ſi vero ſupra modum & magis quam par eſt ſanguis e vena hauritur, tunc pariter plus detrimenti, quã emolumenti affert; ſiquidem expulſio exanthematum, quę per ſanguinem ad ſummam cutim delatum fieri debet, impeditur, ut materia corrupta ſumma cum pernicie intus maneat. In peripneumonia & pleuritide nimia ſanguinis detractio impedit expectorationem & diſcuſſionem inflammationis, quæ etiam mediante ſanguine fieri debet. In rheumatiſmis, eryſipelate, doloribus arthriticis vagis & fixis, etiã hæc obſervatio, ut juſta ſanguinis quantitas ad morbum curandum relinquatur, neceſſaria; id eſt, ne vel nimium vel adeo exiguum evacuetur.

III. Si plethora, tam ad vaſa, quã ad vires, nimis urget, magna ſępe ſanguinis portio, interdum ad libram unam mediam, ex venis exantlanda eſt, ſi vero parum extrahitur, ſanguine majus ſpatium inveniente, plus ejus elater intenditur, magis expanditur, & ſæpe majori cum impetu in affectam partem irruit. Obſervantur adhuc animo noſtro exempla, ubi in eminenti plethora per parvum foramen duabus tãtum circiter unciis eductis, intra paucas horas inſultus apoplecticus ſequutus fuit, qui largiori venæſectione in brachio, ad uncias octo, feliciter ſublatus. Memini quoque a fluxu hęmorrhoidali, vehementia frigoris ſuppreſſo, in Principe plethorico ſummas pręcordiorum anxietates fuiſſe ſubortas,

ubi

Digitized by Google

ubi ſecta fuit vena in pede, qua non ultra quatuor uncias ſanguinis emiſſum, conſequente ſymptomatum exacerbatione, anxietatis ſcilicet præcordiorum, vigiliarum, inquietudinis, ſpirandi anguſtiæ, quę tamen omnia repetita ad ſeptem uncias ſanguinis miſſione, & quidem in altero pede, protinus conquieverunt.

Theorema XIV.

Rheumatiſmos, catarrhos, coryzam, tuſſim, venæſectio improvida ſæpe gignit; tempeſtive autem admiſſa egregie arcet.

Scholia.

I. Obſervatio in praxi medica attenta ſæpius nos docuit, a vena ſecta, pręſertim vere & autumnô, tempeſtate non adeo placida & ſerena, complures poſt aliquot dies in graves catarrhos, coryzas, tuſſes, paſſiones rheumaticas & febres catarrhales incidiſſe, idque familiariſſime, ſi non probe veſtiti, corpus auræ frigidiori & humidiori, maxime veſpertinæ, objecerunt. Id enim fere perpetuum eſt, ſub paullo largiori ſanguinis miſſione perſpirationem minui, adeoque humores per tubuloſum cutis corticem ſub forma vaporis evehi ſolitos in interioribus quodammodo remanere, id quod frequentius evenit, ſi corpora ſunt ſpongioſiora & vaſis exilioribus prædita. Neque ratio hujus effectus adeo latet. Nam detracta notabili ſanguinis portione, vaſcula, præſertim minora & extrema, antea ſanguine diſtenta, nunc detumeſcere & vacua fieri incipiunt. Et quum exquiſitus admodum & ſenſibilis tonus in ſubcutaneo integumento vigeat, fit, ut ſub auræ frigidioris acceſſu, fibræ cutis elaſticæ contrahantur ipſique tubuli ſudoriferi ſic occludantur, unde recrementa ſudoris non modo in corpore remanent, ſed & ab exterioribus ad interiora, præſertim faucium & bronchiorum loca glanduloſa, vel etiam ad articulorum glandulas mucilaginoſas, vel ad eorum ligamenta glanduloſa, feruntur, ubi ſerum valde acre, ſalſum, ſtagnans, moleſtas irritationes, vaſorumque conſtrictiones efficiens, curſum liberum impedit, unde ſeceſſiones ſeri, dolores, ardores & copioſi humoris affluxus ſuſcitantur.

II. Quemadmodum vero ex improvida, vel nimia ſanguinis emiſſione catarrhorum fons & origo promanat, ita crebriori obſervatu conſtat, venęſectionem prudenter vere & autumno inſtitutam & quotannis repetitam, complures a coryza, gravedine & tuſſi anniverſaria liberaſſe; maxime eos, qui antea ſanguinis copia laborarunt, nunquam tamen venæſectionem admiſerunt. Vernali enim tempore ob majorem aeris rarefactionem & elaſticitatem, turgent maxima ſanguinea vaſa propter ſanguinem a ſubtilioris ætheris acceſſu magis expanſum. Si itaque omittitur ſanguinis, vel a natura, vel arte facta vacuatio, ſanguinis & humorum in locis maxime laxis, mollibus, glanduloſis promtę ac faciles fiunt ſtagnationes, decubitus & ſeri ſeceſſiones; quæ omnia mala per opportunam ſanguinis ventilationem pręſcindi poſſunt.

Theorema XV.

Colica flatulentia uti a venæſectione nonnunquam exacerbatur; ita convulſiva & hæmorrhoidalis eadem ſæpe levatur & abigitur.

Scholion.

I. Origo flatuum, qui inteſtina obſident atque moleſte diſtendunt, pendet frequentiſſime ab inteſtinorum atonia, ſive labefactato eorundem periſtaltico motu. Nam ſicut vigore hujus motus, & flatus, & alia in inteſtinis contenta, inferiora verſus pelluntur: ita imminuto, vel deſtructo eo, ingens flatuum, præſertim in flexuris coli, circa hypochondria, proventus fit atque ſtagnatio. Hæc vero inteſtinalis atonia maxime originem ſuam ducit a defectu laudabilis fluidi nervei & ſanguinei, quare ſenes itemque a morbo convaleſcentes, vel affectu animi diuturno debilitati, nec non homines phlegmate abundantes, & infrigidantibus

ad-

Digitized by Google

admodum cibis veſcentes, colica frequentiſſime laborant, quæ non ſanguinis imminutione, ſed medicamentis carminativis, balſamico & aromatico elemento inſtructis, quam feliciter ſanatur. Alia vero ratio eſt colicæ ſic dicta ſpaſmodicæ, ſive convulſivę, quæ a ſanguine inter tunicas inteſtinales hęrentè eaſdemque cum vehementia diſtendente naſcitur, ubi ſanguinis tempeſtiva e pede miſſio, non modo ab hoc calamitoſo malo præſervat, ſed & illud ipſam præſentiſſime mitigat, quod etiam *Riverius* jam *Cent.* 1. *obſ.* 44. recte annotavit.

Theorema XVI.

Tam ante, quam poſt venæſectionem quædam utiles tenendæ cautiones.

Scholia.

I. Non facile, niſi ſumma neceſſitate urgente, in ipſo æquinoctio vel ſolſtitio, in plenilunio etiam & novilunio, vel die pluvioſo & turbido, venarum ſectio celebranda eſt; ſed conſultius eſt, aliquot dies ante hæc tempora & die ſereno præſervationis cauſſa hoc inſtitutum perficerę, hanc maxime ob rationem, quia circa hæc tempora menſium fluxus ordinario incidunt & plures ex morbis ſpaſmodicis, paroxyſmi epileptici & qui hypochondriacis & melancholicis ſunt familiares, redire ſolent, ante quorum acceſſionem corpus a ſuperflua ſanguinis redundantia per venæſectionem liberare præſtat.

II. Conſultius ſemper eſt, præſertim ſi quis facile animo deficiat, non ventriculo vacuo, ſed juſculo ſumto, factoque paullo anguſtiori foramine, venęſectionem adminiſtrare.

III. Poſt ſanguinis per ſectam venam deceſſum, nec potu, nec cibo onerare ventriculum oportet, multo minus ſe inebriare, aut corpus frigido, vel humido aeri objicere. Crebra enim docuit experientia, plures hac ratione, Martio præſertim & Octobri, inprimis ſi corporis habitus fuit ſpongioſus, in coryzas, tuſſes, rheumatiſmos, febres catarrhales & pleuritidem ſpuriam incidiſſe; utpotè per ſanguinis miſſionem eamque largam, perſpiratio non parum minuitur, eo quod ad ſubcutaneos & ſudoriferos tubulos fluidum eximie exhauſtum tanta mole non amplius accedens, eos non ita patulos atque apertos ut antea ſervat. Hinc aer frigidus accedens eos facile claudendo, humorumque curſum a ſuperficie corporis ad interiora reflectendo, jam memoratos morbos inducit.

IV. Magis pro ſanitate eſt, primas vias ipſumque ventriculum a cruditatum copia & ſentina humorum, non per forte purgans, ſed laxativum, ante uſum venęſectionis liberare. Cavendum vero maxime in plethoricis a fortibus purgantibus tanquam veneno, eo quod operationem ſuam vehementiori inteſtinorum ſpaſmo exſerunt, eoque liberiorem ſanguinis progreſſum valde turbando, perniciales congeſtiones hinc inde in partibus ſæpe efficiunt.

V. In feminis ob menſium fluxum, & viris hæmorrhoidum ſtillicidio obnoxiis, præſtat ſemper venam pedis aperire, ne ſanguis ab iis emunctoriis divertatur: viri vero hæmorrhoidibus vacui, venæſectioni in pede non in totum aſſueſcant. Non ſemel enim obſervavimus hæmorrhoides inde cœcas ſine fluxu fuiſſe proritatas, ad quas removendas venęſectio in brachio debuiſſet inſtitui.

VI. A miſſo ſanguine exquiſitior victus ratio tenenda eſt, neque protinus ęger ad priſtinam diætam, perinde ut canis ad vomitum, redeat. Hinc majorem in modum deteſtandus eſt mos Germanorum, qui numquam lautius edunt ac bibunt, quam ubi venæſectione perfuncti ſunt.

Theorema XVII.

Cucurbitulæ cum ſcarificatione vicariam ſæpe præſtant venæſectionis operam.

Scholion.

I. Placet inſignem locum ex ipſo

Cel.

Celſo l.2. c. 10. de uſu cucurbitularum cum ferro adducere, ſic habentem: *uſus cucurbitulæ præcipuus eſt, ubi non in toto corpore, ſed in aliqua parte vitium eſt, quam exhauriri ad confirmandam valetudinem ſatis eſt. Idque ipſum teſtimonium eſt, etiam ſcalpello ſanguinem, ubi membro ſuccurritur, ab ea potiſſimum parte, quæ jam læſa eſt, mittendum; quod nemo cucurbitulam diverſæ parti imponit, niſi cum profuſionem ſanguinis eo avertit, ſed ei ipſi, quæ dolet, quæque liberanda eſt.* Quare in rheumatiſmis, præſertim quæ dorſum, ſcapulas & brachia occupant, in doloribus quoque artuum utiliter ſcarificatio fit ſat profunda, & ubi dolor preſſorius & conſtrictorius frigidus occupat, ſed quod notabile eſt, parcior ſemper ſanguinis quantitas ex læſa, quam ex ſana parte educitur. Ad dolores padagræ avertendos, nonnulli ſingulis menſibus non ſine utilitate ſcarificationem in planta vel dorſo pedis admittunt. In effloreſcentiis & deformitate faciei etiam utiles ſunt ſcarificationes cum cucurbitulis, ad eliciendum & derivandum ſanguinem a facie. In cutis defœdationibus, ſcabie, non inutiliter in obeſis & ſpongioſo corporis habitu præditis, idemtidem adhibentur.

Theorema XVIII.

In acutis, ubi vires non patiuntur ſectionem venæ & celerem ſanguinis emiſſionem, præſtat paullatim & ſucceſſive eum, ſi opus eſt, per ſcarificationes & cucurbitulas evacuare.

Scholion.

I. Præclara ſunt hanc in rem monita apud *Celſum qui l.2. c.* 11. *opus eſt*, inquit, *cucurbitula in acutis quibuſdam, ſi & levari corpus debet & ex vena ſanguinem mitti vires non patiuntur. Idque auxilium, ut minus vehemens, ita magis tutum, nec unquam periculoſum, etiamſi in medio febris impetu, etiamſi in cruditate adhibeatur; ideoque ubi ſanguinem mitti opus eſt, ſi inciſa vena præceps periculum eſt, aut nobili in parte corporis vitium eſt, etiam huc potius confugiendum eſt; eum eo tamen, ut ſciamus, hic, ut nullum periculum, ita levius præſidium eſſe, nec poſſe vehementi malo, niſi æque vehemens auxilium ſuccurrere.* Ego in experientia fundatum quam maxime egregium hoc *Celſi* monitum deprehendi. Non ſemel enim, ſed ſæpius obſervatum a me eſt, morbos capitis, ut epilepſiam, vertiginem, inſaniam, motus artuum convulſivos, a ſecta vena ac celeriori & paullo largiore ſanguinis emiſſione, incrementum cepiſſe, & paroxyſmos ſequentes graviores redditos, idque maxime annotavi in ſenſibilioribus corporibus, juvenibus; contra vero eductionem ſanguinis per cucurbitulas quam optime ferre potuerunt, & cum levamine malorum. Ratio mihi hæc videtur: quod vehementia ſpaſmorum in partibus affectis, cui valde ſanguis interius in vaſis reſiſtit, increſcat, ſi ſubito ipſis detrahatur. In acutis febribus, quando a congeſtione ſanguinis in capite metuenda eſt phrenitis, conſultius etiam eſt per cucurbitulas occipiti appoſitas ſanguinem detrahere, quam per venam cubiti ſectam. Ægyptiis Medicis olim, ut refert *Alpinus de Medic. Ægypt. pag.* 79. frequenti in more poſitum erat, in omnibus acutis febribus, capitis dolorib; & inflāmationibus, item in putridis febribus, ubi ex rubore in facie, aſſiduis vigiliis, phrenitidem metuebant, venas intra nares ſcarificare, maxime in diebus criticis atq; ab iis tepido aquæ dulcis balneo educi. Ubi vero in morbis celeri opus eſt auxilio & derivatione ſanguinis a parte laborante, v.g. in inſultu apoplectico, peripneumonia, inflammatione uteri, ſyncope cordiaca, quę ab infarctu ſanguinis in corde fit, aut ſuffocationis periculo, parum opis pręſtant cucurbitulæ, ſed potius circa locum affectum propius infligenda eſt plaga paullo amplior & ſanguis celeriter educendus.

Theorema XIX.

Cucurbitulæ locum habent, ubi ſanguine vel ſero in parte quadam exter-

terna ſtagnante dolores, tumores, inflammationes, vel alia vitia fiunt.

Scholion.

I. Hanc veritatem quoque egregie confirmat *Celſus l.c.* dum ait: *uſus cucurbitulæ præcipuus eſt, ubi non in toto corpore, ſed in parte aliqua vitium eſt, quam exhauriri ad confirmandam valetudinem ſatis eſt*. Uſus enim ſcarificationis duplex eſt, vel evacuatorius, vel derivatorius, ille ad minuendam plethoram, hic vero ad extrahendam materiam corruptam & infixam utilis. Multi ex Veteribus & præcipue Ægyptii negabant, cucurbitularum uſum ad ſolvendam plethoram aptum eſſe remedium, ſed certis tantum locis, & partibus afflictis imponebant cucurbitulas. Verum quando illæ ipſę omnium regionum partibus, dorſo, brachiis, femoribus, cruribus apponuntur, & paullo profundiores ac repetitæ fiunt inciſiones, ad uncias ſæpe duodecim educi poteſt ſanguis, ejuſdem ponderis, conſiſtentiæ, quam qui e vena extrahitur. Nam aliquoties fecimus experimentum ſiccando ſanguinem per cucurbitulas elicitum, & invenimus tres partes ut in ſanguine per venam emiſſo fluidi, ad unam partem ſolidi, ut adeo vulgaribus in Medicina erroribus id accenſendum ſit, ſanguinem tenuiorem per cucurbitulas, craſſiorem autem per venas evacuari. Interim ad exhauriendam & divertendam materiam vitioſam, cucurbitulæ prę venęſectione eximiorem habent uſum. In mentem mihi veniunt aliquot exempla, ubi in dolore vehementi ſcapularũ, in oculorum doloribus & fluxionibus acribus, gutta roſacea, tumore capitis eryſipelaceo, venęſectio in pede, vel brachio admiſſa, nihil profuit, ſcarificatio vero in collo, occipite & pone aures, item appoſitio cucurbitularum in dorſo, egregium attulit levamen. Ægyptii in capitis, oculorum, aurium doloribus & fluxione, ophthalmia, lippitudine, item ad procurandum ſomnum, occipiti, collo & pone aures cucurbitulas applicabãt, & profundioribus ſcarificationibus ſanguinem eliciebant, ut refert *Alpinus l. c.* ſed prius ſemper venam cubiti juſſerunt aperiri; quod conſilium utique in plethoricis non ſpernendum, ſed magni æſtimandum, etiam tunc ubi venæ faciei aut narium ſcarificandæ, in capitis vehementibus doloribus, vel inſania, ne ſcilicet major dato ſpatio ad has partes proritetur affluxus. Ad dolores podagricos avertendos ſcarificatio ſingulis menſibus in planta pedum egregie ex uſu eſt, ut vel ipſa podagra ſcarificationis utilitatem *Cardanus lib. de art. parv. pag. 113. & Platerus lib. 2. prax. med. pag. 717.* aliquot hiſtoriis curatorum confirmet. Ceterum ad ſphacelum abigendum, ne ulterius ſerpat, ulcera quoque peſſime curanda, quam optime adſtruit *Severinus de efficac. Medic. l. 1.* ſcarificationis uſum. In menſibus, & hæmorrhoidibus ſuppreſſis, etiam crurum ſcarificationes *Galenus de ſanguin. miſſion.* plurimum commendat, quæ locum habere poſſunt in iis, qui averſantur veneſectionem, vel ob vires cordis languidas, diſpoſitionem ad lipothymiam, & teneritudinem ætatis, ſanguinis celerem ex aperta vena extractionem ferre non poſſunt.

Theorema XX.

Alius adhuc datur ſanguinem extrahendi modus per hirudines, ſive ſanguiſugas, a quibuſdam Medicis mirum æſtimatas.

Scholion

I. Antiquiſſimus Medicorum hic ſanguinem per hirudines evocandi modus minus cognitus fuiſſe videtur; meminit tamen ipſius *Plinius hiſt. nat. l. 32. cap. 10. diverſus*, inquiens, *hirudinum, quas ſanguiſugas vocant, ad extrahendum ſanguinem uſus eſt, quippe eadem ratio eorum, quam cucurbitarum medicinalium, ad corpora levanda ſanguine, ſpiramenta laxanda judicantur*. Ex Arabibus quoque *Rhaſi* ſanguiſugarum uſus innotuit, & ex ſuperioris ævi Medicis *Zacutus* maxime *Luſitanus*, nec non *Amatus Luſitanus*, & *Mercatus* earundem appoſitio-

ctionem mire collaudarunt, inprimis in morbis qui caput infeſtare ſolent, ut gutta roſacea, puſtulis faciei, capitis doloribus, præcipue rheumaticis, in vertigine, melancholia, angina & dentium dolore, in quibus eaſdem occipiti, collo & pone aures appoſuerunt. Neque etiam ipſe de ſalubritate evacuationis ſanguinis per hirudines dubito, ſed an major ab his, quam cucurbitulis ſcarificatis exſpectanda ſit utilitas, ego quidem non ſine ratione dubito.

Theorema XXI.

Hirudinum applicatio orificio ani in hæmorrhoidibus ſuppreſſis ac inde pullulantibus morbis, valde commendari ſolet.

Scholia.

I. Hic modus ſanguinem eliciendi ex venis ani per appoſitionem hirudinum, aliis mittendi ſanguinem methodis in morbis, qui ab hæmorrhoidibus ſuppreſſis proveniunt, ut pathematibus hypochondriacis & quos ſecundũ Hippocratem hæmorrhoidum fluxus ſolvit, ut phreneticis, melancholicis, hypochondriacis, nephriticis, iſchiadicis, his a quibuſdam præfertur de cauſſis, quod hi morbi a ſtagnante in vaſis inteſtinorum, quorum exitus eſt in hęmorrhoidalibus, oboriantur ſanguine, qui longe facilius & propinquius evacuari poſſit & pars affecta liberari & levari per hirudinum ex ani venis ſuctum, ac ſi ſanguis in aliis locis mittatur. Neque etiam ego negaverim, quod hirudines dictis in morbis præſtiterint quendam uſum, præſertim ſi *Zacuti Luſitani*, nec non *Amati Luſitani & Mercati* obſervationibus fides habenda; an vero a ſanguiſugis effectus præſtantior exſpectari poſſit, quam vena ſecta in pede, vel ſcarificationibus profundis in cruribus, ego experientia deſtitutus certa fide aſſeverare nequeo. Nam vidi multoties in vehementibus & inveteratis hypochondriorum ſpaſmis, hirudines ſine effectu applicatas, vidi eaſdem levamen tantum ad tempus attuliſſe, vidi quoque ab earum appoſitione ad hæmorrhoides cœcas mali moris ulcera & fiſtulas procreatas. Deinde ingens ratio dubitandi, quod ex parte affecta ſanguinem hauriant hirudines hæc eſt: quod ipſæ ex hæmorrhoidalibus externis, quum internæ lateant, ſugant, quæ exiguum, vel plane nullum commercium cum vaſis inteſtinalibus, meſaraicis & portæ ramis, in quibus tamen ſedes pathematum ſpaſmodicorum & hypochondriacorum, habent: in fluxu vero hæmorrhoidali, hęmorrhoides internæ ſanguinem ſtillant, & ob id convenienti modo & tempore fluunt, vitiis ex ſtagnatione in ramis venæ portæ oriundis, apprime opitulantur.

CAPUT X.

De balneorum, pediluviorum & clyſterum uſu medico.

§. I.

Tanta eſt divini Numinis in procuranda hominum afflictorum ſalute benignitas, ut inter alia innumera, quæ in auxilium promta ſunt remedia, ſimpliciſſima & ubivis fere obvia proſtent, quæ ſecuritate, & efficacia, tum in morbis avertendis, tum expugnandis, aliis pretioſis, raris, arte etiam chymica operoſe elaboratis arcanis, longe ſuperiora ſunt; id quod omnes ingenui & periti in arte noſtra viri ultro confitebuntur. Exemplo ſit aqua communis. Hæc certe pura, omnis etiam materiæ ſalinæ vel terreæ expers, longe magis quam ullum aliud medicinæ univerſalis meretur nomen, utpote quæ in omnibus individuis, omnibus morboſis afflictionibus, tam internis, quam externis, acutis & chronicis, tam incomparabilem affert opem, ut nulla alia medicina huic æquiparari poſſit. Ipſi fontes calidi & frigidi ſalutiferi, quos provida & benigna natura nobis ſponte largitur laudatiſſimam ſuam quam exſerunt in morbis, præſertim chronicis, debellandis, efficaciam, humo-

Aqua ſimplex optima medicina.

moris aquei bonitati, ſubtilitati & largiori hujus potui potiſſimum debent. Illa vero varii generis ſalia, quæ in ſinu ſuo recondunt, tam neutra, quam alcalia, cum tenuiſſimo martis principio, vix aliud quippiam efficiunt, quam ut ſtimulum addant ſolidis corporis noſtri partibus & tubulis, quo liquidum ingeſtum expeditius per vaſa minima & excretoria ferri, humores tenaces, ſpiſſos diſſolvere & excrementitias impuras, ſalino-ſulphureas partes temperare, diluere & e corpore evehere poſſit. Infuſa quoque theiformia ex appropriatis pro ratione morbi ſpeciebus confecta, quæ noſtro tempore familiaris uſus ſunt, nec non lignorum & radicum decocta ex aqua, quæ in expugnandis longis & rebellibus morbis plurimum valent, præcipuam certe ſuam efficaciam ad fluidum illud aquæ elementum referunt, eo quod nec radices, herbæ & ligna, in pulvere vel ſub alia forma aſſumta, nec ipſa decocta, niſi diluta, ſatis & diutius uſurpata, ſalutarem exſerunt effectum. Pariter ptiſanæ, quas olim *Hippocrates* maximi fecit in morbis acutis, & lactis vel ſeri lactis cura in iis morbis, qui ex acrimonia ſuccorum proveniunt, egregii omnino ſunt uſus; præcipuam autem ſuam virtutem a diluente ſuo humore unice mutuant.

§. II.

Etiam externo uſu. Quod quidem quemadmodum de interno aquæ uſu in propatulo eſt; ita eadem hæc aqua non minus externe etiam adhibita mirabiles plane & maxime ſalutares exſerit effectus. Teſtatum id faciunt balnea & pediluvia, quorum præcipuum ingrediens & baſis eſt ſimplex quidem aqua; nihilominus tamen hæc ſola, ſine ullo alio additamento, modo aqua ſit pura & levis, medicinalem longe ſaluberrimam præſtant virtutem. Et certe balneorum aquæ dulcis uſus in morbis præcipue internis & graviſſimis, priſcis jam tum temporibus fuit quam maxime ſolennis, ut ex *Hippocratis*, *Galeni*, *Celſi*, *Aureliani*, *Aretæi*, *Celſi & Tralliani* ſcriptis luculenter patet. *Veterum teſtimonio.* Potiſſimum in graviſſimis capitis morbis, ut inſania, ſive cum triſtitia, ſive cum furore juncta, in atroci capitis dolore, Veteres ſummo cum fructu his utebantur balneis. Et *Alexander* quidem *Trallianus lib. 1. pag.* 107. ſic prodidit: *aquarum dulcium balneum, ſi quid aliud, melancholicis opitulatur, ſed diutius in eo morentur atque deſideant; ſi etiam æſtas fuerit.* Idem confirmat *Aretæus lib. 7. pag.* 134. qui melancholicos in aquis ſponte calidis ſæpe commorari jubet, hanc ſubjungens rationem, quia raræ & molles carnes ad hujus ægritudinis remiſſionem maxime faciunt, quæ tamen ſiccæ & tenſæ in melancholia laborantibus ſunt. *Cælius* quoque *Aurelianus lib. 1. de morbis chronicis pag.* 134. maniacis aquarum naturalium uſum plurimum commendat. Et *Proſper Alpinus de Medicina Ægyptiorum pag.* 115. commemorat: melancholicos plurimos tepidis balneis perfecte ſanatos eſſe. Pariter in renum calculo *Alexander Trallianus pag.* 543. 547. *it. Aretæus pag.* 118. ſi dolores valde urgent, inſeſſus ad umbilicum uſque mirifice commendant.

§. III.

Et auctoris experientia. Ipſe etiam multiplici experientia edoctus, plena teſtari poſſum fide, quod in morbis capitis graviſſimis debellandis, ut mania, melancholia; mentis ſtupore & torpore, ſomno inquieto cum terrificis inſomniis, in hemicrania, vertigine, ſcotamia, dentium quoque atroci dolore & in gravioribus aliarum nervoſarum partium doloribus, ut ventriculi cardialgicis, inteſtinorum iliacis & colicis, & qui a calculo renali proveniunt, balnea aquarum Teplicenſium; item inſeſſus in aquam puram temperate calidam, etiam ſub ipſo paroxyſmo & pathematum afflictione, præſentiſſimum attulerint levamen. *Ob virtutem ſpaſmos relaxantem.* Tam efficax enim balneorum in complacandis doloribus & relaxandis ſpaſticis ſtricturis eſt efficacia, ut quamdiu iiſ-

dem afflictis inſident, omnes cruciatus & ſpaſmi ſileant, relictis autem illis, iterum accedant. Neque minus Veteres, teſte *Celſo*, & Ægyptii teſte *Alpino l.c. pag.* 114. in omnibus febribus, jam continuis, quam intermittentibus, exceptis peſtilentibus, familiariter & utiliter adhibuerunt balnea, non tamen in principio & ſtatu, ſed declinante impetu. Ipſe quoque in quartana ſenum, diebus vacuis emollientibus & nervinis balneis non ſemel ſine fructu uſus ſum.

§. IV.

Humores derivantẽ, Perſpirationem moventẽ,

Præter hanc autem fibras rigidas, tenſas & ſpaſmo conſtrictas emollientem & humorum ac ſanguinis motum a capite & partibus ſuperioribus ad alia loca determinantem & derivantem virtutem, balnea aquæ dulcis etiam egregie circulum ſanguinis, & humorum atq; perſpirationem per ſummam cutim promovent. Nam humiditate relaxant fibras & poros cutis & calore ſuo expandunt ſanguinem, majorem quoque cordis & arteriarum diaſtolen, quam in eadem proportione & gradu ſequitur ſyſtoles, efficiunt, unde pulſuum & magnitudo & celeritas creſcit & circuitus humorum acceleratur, hoc aucto, ſanguis fluxilior fit & tenuior, ad extimos tubulos corporis, ſummamque cutim prompte fertur & difflatio atque exhalatio ſubtiliſſimarum ſordium promovetur, quæ adhuc largior ſuccedit, ſi quis ſtatim a balneo concidit in lectum; eo quod circumfuſæ aquæ gravitate vapores per ſpiracula exituri in balneo quodammodo coercentur ac reprimuntur, hac autem remota & abſterſa in lecto ex apertis atque expanſis tubulis magna ſeri copia prorepit, ut univerſum ſæpe corpus ſudore perfundatur.

§. V.

Et benvolentiã operationem ſecundantes.

Porro balnea ſive ſemicupia in eo peculiare ſibi vindicant efficaciam, quod uſum & virtutem medicamentorum ſic dictorum generoſorum, in perſanandis gravibus morbis, mirifice ſecundent. Notiſſimum enim eſt, thermarum, acidularum vel aliarum aquarum ſalubrium in longis, & valentibus morbis potum, longe feliciorem effectum & ſucceſſum ſequi, quando interpoſito uſu balneorum, quam ſi ſolus inſtituitur. Non minus, mira bilis thermarum Carolinarum & acidularum Egranarum indies conſpicitur in affectibus, præcipue ſpaſmodico-hypochondriacis, & ubi ſyſtema nervorum valde imbecille & afflictum eſt efficacia, quando finito potu, in thermas Tœplicenſes laborantes concedunt, & iis temperatis convenienti modo & tempore utuntur. Sunt enim hæ valde leves ſubtiles & puræ, quod partim per explorationem cum inſtrumento ſtatico, partim etiam per evaporationem, qua nihil fere ſolidi relinquitur, innoteſcit, eaque propter ob inſitam hanc puritatem atq; ſubtilitatem, magnam vim penetrandi in intima ſolidarum partium, & fibrarum, quæ tenſæ & conſtrictæ ſunt, habent, eaſdemque relaxando, & emolliendo ad naturalem ſtatum reducunt.

§. VI.

Ut mercurialiũ.

In atroci lue Gallica ejuſque immanibus ſymptomatibus abigendis, præparato prius per venæſectionẽ, laxantia & ſanguine edulcorantia corpore, ex mercurio bene præparata, & dextre applicata medicamenta, ſive ad ſalivæ fluxum, ſive ad ſudorem movendum data, miræ ſunt efficaciæ, quando ſub eorum uſu laborantes in balneum aquæ dulcis indies fere deſcendunt, poſtea lecto ſe committunt, & ſudorem exſpectant. Decocta etiam radicum, lignorum, & ſanguinem depurantium ex aqua, in morbis cutaneis, doloribus, exulcerationibus, & qui ab enormi humorum acrimonia oriuntur, longe felicius, & citius deſideratam exhibent operationem, ſi balneis interpolantur. Et certe dici vix poteſt, quam copioſas, craſſas, pingues aquæ innatantes ſordes mali odoris ſæpe numero balnea ex intimis cutis tubulis eliciant. Si validioribus forſan etiam opus eſt purgantibus,

Decoctorum ſudoriferorũ.

Purgãtium.

Digitized by Google

bus, vel etiam acrioribus urinam cientibus, tutius omnia illa præmiſſis balneis uſurpantur. Veteres quidem in rebellibus admodum morbis multum hellebori albi uſu præſtitiſſe conſtat, ſed nunquam eum facile adhibuerunt, niſi prius in balneum corpus fuiſſet demiſſum. Hoc enim modo non ſolum ſucci fluidiores & magis mobiles fiunt, tubulique excretorii relaxantur, ut eo melius & minori cum moleſtia peccans materia educatur, ſed etiam remiſſis ſolidorum fibris, omnis noxa draſtici ejuſmodi vehementes ſpaſmos & ſtricturas inducentis pharmaci arcetur. Idem ex uſu eſt aſſumptis vomitoriis, quibus Ægyptii, teſte *Alpino de med. meth.* ſingulis menſibus ad præſervationem, ſed nonniſi in balneo, utebantur.

Et emeticorũ.

§. VII.

Uterinorum.

Quando morbi ex uteri vitio & ejus vaſorum nimia atonia ac diſtenſione orti curãdi ſunt, ut fluor albus, vel præcavendus abortus, vel concrementa carnea, polypum referentia, vel molę, quæ crebrioris abortus cauſſæ ſunt, expelli debent, vel etiam ſi menſes non ſufficienter fluunt; ideoque in ordinem reducendi, certe ego nunquam non congruis internis remediis uterinis, emmenagogis, balſamicis & purgantibus, frequentem balneorum jungendum uſum ſuadeo, cum exoptato ſemper ſucceſſu. Medicamenta ex marte dextre præparata, liquida præſertim, item chinæ cortex, in infuſo, vel decocto cum vino, leni ſua balſamica adſtrictione, tonum partium roborando in cachexia, in inveteratis intermittentibus febribus, malo hypochondriaco, ſi ex motus periſtaltici inteſtinorum debilitate provenit, eximium & ſaluberrimum pręſtant effectum; longe tamen tutior, longe felicior ab iis expectanda erit operatio, quãdo corpus ſub eorum uſu movetur, aut crebrius balneo immiſſum mulcetur. Et hæc omnia multiplici experientia edoctus ſcribo.

Martialiũ.

§. VIII.

Ad ejuſmodi vero balnea non adhibendæ fontanæ, aſperæ, graves & calcarea terræ onuſtæ, ſed leves, ſubtiles aquæ, cujus indolis eſt pluvialis, nec non fluvialis, poſt imbres maxime hauſta. Optimę quoq; ad inſtruenda balnea aquæ cenſendæ, quæ prompte ſub lotura maculas ex linteis abſtergunt, ex quibus legumina & olera facile penituſque mollita coquuntur, quæ parum vel nihil materię poſt evaporationem relinquunt, & herbæ thee aliiſque fervide infuſæ eaſdem expedite recludunt & extrahunt. Quod ſi vero tales haberi nequeunt, utique artes illas corrigere & molles efficere oportet, id quod optime fit, adjecta portione lixivii, vel ſaponis Veneti aut affuſa quantitate lactis, aut quando decoctum furfurum triticeorum, item florum chamomillæ, nec non foliorum, florum & radicum liliorum alborum, ipſis commiſcetur. Veteres uti patet ex *Cælio Aureliano pag.* 575. olea adjiciebant, & ad ſopiendos dolores, item ad iſchuriam curandam, quæ fit a ſpaſmo & ſtrictura orificii ſphincteris veſicę, ejuſmodi balneis utebantur. Et ſic concinnata emollientia balnea egregiam profecto opem ad facilitandum partum, præſertim in primiparis, ætatis pauliſper adultæ & ficcioribus, ultimis geſtationis menſibus adhibita, conferunt. Pariter in atrophia dorſali infantum, item in rhachitide eximia ſplendent facultate, eo quod, tubulos partium obſtructos, & conſtrictos adaperiunt, ſuccum nutritium fluidiorem ac ut ejus æquabilis & liberior fit ubique diſpenſatio, efficiunt.

Balnea ex aqua ſimplici et quomodo parãda.

§. IX.

De balneis roborantibus nativis martialibus.

Alia illorum naturalium balneorum eſt ratio, quæ ob principium martiale ſubtile quod recondunt, non emolliunt, ſed potius partes roborant ac firmant. Innoteſcunt jam paſſim in Germania ejuſmodi martiatæ aquę, eoque nomine haud exiguam celebritatem nactæ ſunt Freyenwaldenſes in Marchia, Bebranæ in Thuringia, Radebergenſes, & a nobis detectæ Lauchſtadienſes in Miſnia, Eppacen-

ſes & VVeiſſenburgenſes in Franconia. Omnes hi fontes levem quidem atque ſubtilem aquam vehunt, ob tenuiſſimum tamen martis ſulphureum crocum, quem etiam ſi diutius quieſcunt deponunt & cum quo lintea in balneis, nec non injecta ova, flavo colore imbuunt, ſaporis ſunt paullo adſtrictivi & interne etiam in iis morbis, in quibus martialia locum inveniunt, a perito Medico cum fructu poſſunt uſurpari. Longe tamen magis externus eorum uſus in balneo celebratur, quam maxime proficuus iis, qui corpora habent phlegmaticæ conſtitutionis, ſpongioſi fibrarum ſunt habitus, vaſaque copioſa & exilia gerunt. Sunt quoque ex uſu ubi humores ob lentiorem ſanguinis curſum facile ſpiſſeſcunt, ſordeſcunt & ſcorbuticam impuritatem contrahunt, unde languores, dolores rheumatici, arthritici, item tumores œdematoſi, contracturæ quoque, & imbecillitates ac refrigerationes artuum, fœcundo pullulant germine, quibus omnibus hæc roborantia balnea, ob principium tenue ſulphureum martis, quo tonum ac robur languentibus partibus addunt, & fibras laxas nimis adducunt, egregie opitulantur. Et licet ea adſtringentium horum martialium balneorum natura ſit atque conditio, ut nonniſi tepida, & admodum temperata adhiberi debeant, & calore intenſiori corpus mirum offendant, ſanguinem commoveant & dolores capitis partiumque languores inferant; nihilominus quando corpus poſt tepidum ejuſmodi lavacrum, in quo ſuperior ejus pars plus friget, quam calet, illico lecto committitur, incaleſcit, pulſus validius vibrat & ſæpe ex toto corpore, cum inſigni virium incremento & externarum partium robore, ſudor diffluere ſolet.

De balneis roborantibus artificialibus.

§. X.

Accedunt balnea mitius roborantia artificialia, quæ nempe injectis & incoctis aquæ levi ac puræ ſpeciebus cephalicis, & nervis amicis concinnantur & pariter eximia ſplendent efficacia. Uſurpantur ad hæc balnea conficienda, imprimis folia lauri, herba meliſſæ, abrotani, majoranæ, origani, ſerpilli, thymi, roriſmarini, hyſſopi, hormini, menthæ criſpæ, nepethæ, pulegii, matricariæ, flores chamomillæ vulgaris & Romanæ, quæ omnia ſacculo incluſa, adjectis aliquot ſalis communis & cinerum clavellatorum manipulis, cum aqua leniter decoquuntur. Medicata ejuſmodi corporis in ſolio lavacra ſaluberrima ſunt in affectibus paralyticis, impotentia atque imbecillitate artuum, corporibus imbecillioribus, cachecticis, frigidis, ſenibus, ubi vires a morbis fractæ & nervi, & ligamenta artuum quadam laborant atonia. Neque minus inſigni cum fructu uſurpantur in omnibus uteri morbis, qui poſt abortum, partum difficilem vel etiam puerperium impetunt, nec non quando uterina compages nimia humiditate diffluit, vel plane liquor viſcidus albus ex muliebri ſinu ſtillat, & inde ſterilitas eſt; promovent quoque egregie cohibitum menſium, & in viris hæmorrhoidum fluxum.

Et vaporoſis.

§. XI.

Aliud genus balneorum eſt, quæ audiunt vaporoſa, ſive Laconica. In his vapores, ſive ſicci calidi, ex accenſo vini ſpiritu halantes, ſive calidi humidi, ex decoctis herbarum cum vino vel aqua ſurgentes, immediate ad univerſum corpus, vel ad certas duntaxat ipſius partes, admittuntur. Eſt autem calidorum ejuſmodi halituum maxima vis ad eliciendum ſudorem, tubulos ſubcutaneos aperiendos, partes duras emolliendas rigidaſque ac tenſas laxandas, nec non tenaces viſcidos humores diſſolvendos, & ſolis calidis aqueis tantum vaporibus duriſſima animantium oſſa, & cornua emolliri poſſe, vel coquis & pharmacopeis notum eſt. Hinc vaporoſorum balneorum uſus longe eximius in frigidis morbis, anaſarca, tumoribus œdematoſis, mem-

Digitized by Google

membris paralyſi tactis, atque etiam lue ſic dicta Gallica, item in tumore teſtium, ad prolapſum uteri, vel ani reprimendum, & pro diverſo morbi ſtatu & conditione ex variis concinnantur ſpeciebus. In moleſtiſſimo illo dyſenteriæ fere perpetuo comite, teneſmo, vapores ex lacte & floribus ſambuci præſentaneum afferunt levamen. Utiles quoque ſunt ejuſmodi vapores ſeu fotus ad hæmorrhoidum fluxum proritandum; ante hirudinum appoſitionem neceſſarii. Et quia egregie orificia venarum uterinorum muco obſeſſa expediunt, ubi menſes difficulter exſolvuntur ſummo cum fructu adhibentur.

§. XII.

Cautelæ in balneorũ uſu. Quemadmodum vero unumquodque, quantumvis præſtans remedium imprudenter minuſque circumſpecte uſurpatum, ſalubri deſtituitur effectu; ita etiam balneorum improvidus & ſine exquiſita cautione adminiſtratus uſus, plus nocet, quam prodeſt. *Galenus* quidem tria hanc ob cauſſam in balneis obſervãda præcipit, ne qui balneantur aliquo pacto horreant, ne ullũ viſcus imbecille habeant & ne multitudo crudorum humorũ in primis viis adſit. Potiora autem in balneorum uſu tenenda momenta huc redeunt. Nimirum antequam eadem adminiſtrantur, ſemper prius ſolvenda eſt plethora alvuſq; libera reddenda; alias ab æſtu lavacri gravia damna a congeſtionibus ſanguinis ac humorum ad pectus & caput inde metuenda. Deinde cavendum maxime, ne nimio lavacri calore corpora adeo exæſtuentur & quaſi elixentur, ut ſudores prorſus diffluant; hoc enim facto, ingruit animi deliquium, capitis dolor, laſſitudo totius corporis, mentis torpor, oris ſiccitas & ſitis, quam ſi quis frigida potione reſtinguere velit, facile gravius malum ſibi poterit arceſſere. Tempus balneo commodiſſimum eſt matutinum poſt ſomnum, concoctione peracta & vacuo ventriculo, præſertim ſi alvus ante ſoluta. Expedit etiam corpus in balneum non ſtatim totum immittere, ſed ſucceſſive, primo pedes, deinde femora; poſtea abdomen uſque ad cordis ſcrobiculum, augendo etiam paullatim aquæ calorem. Neque nimis diu in balneo calido, præſertim martiali, commorandum eſt, ne vires debilitentur. Poſt balneum corpus committendum eſt lecto, quo ſudor proliciatur, qui cum juſculo, vel decocto, aut infuſo appropriato promoveri poteſt. In balneis vero nativis temperatis, ut ſunt in Miſnia a VVolckenſteinenſes & Wiſenbadenſes, per aliquot ſæpe horas deſidendum eſt, præſertim ſi morbus eſt gravis, & contumax ex vitio nervoſarum partium ſpaſmo conſtrictarum, ſi mens ex hypochondriorum vel uteri vitio laborat, ſi contracturæ adſunt partium, ex nimia rigiditate ligamentorum & nervorum.

§. XIII.

A balneis caveant, quibus caput debile, qui catarrhis & coryza affliguntur, qui ad aſthmata & ad animi deliquia proni, vel lento hectico calore tabeſcunt; tanto magis a vaporoſis, præſertim quæ cum ſpiritu vini accenſo apparantur, quippe quæ valde commovent ſanguinem & plethoricis atque cacochymicis infenſiſſima ſunt, ac ut experientia conſtat, imprudenti uſu morbos capitis, affectus ſoporoſos, apoplexiam, epilepſiam, ſcotomiam, guttam ſerenam inducunt. Simili ratione detrimentoſa ſunt balnea iis, qui ita graviter excanduerunt, & ipſe aliquot memoria teneo exempla, quod uſurpatis tum iis, febres hecticæ, immedicabiles partium dolores & paralyſes acceſſerint. Et quia dolor colicus ſæpe a ſanguinis per ani venas exitum molientis intra inteſtinorum tunicas ſtagnatione oboritur, ſæpe etiam ſub immanibus a calculo doloribus præſto eſt plethora, hoc caſu, cautiſſime utique mercandum eſt cum ejuſmodi calefacientibus balneis, quæ nonniſi plenitudine ſubtracta, adhibenda ſunt. *A balneis quibus cavendum?*

Digitized by Google

§. XIV.

De pediluviis eorumque operatione.

Balnea univerſi corporis ſequuntur pediluvia, quorum quoad ingredientia eadem ratio, minor apparatus & ob id frequentior uſus & balneorum vicarius. Vel enim ex ſola aqua levi & pura, ſine aliorum additamento magnoque apparatu, parantur, vel ad corrigendum aquarum gravium & aſperarum vitium, lixivium, aut furfures triticei & chamomillæ flores adjiciuntur, vel etiam lac ipſis confunditur. Licet autem pediluvia tantum in firmis & extremis corporis partibus admoveantur, eorum tamen virtus longe lateque ſe diffundit & graves in remotis etiam partibus morbos levat. Dum enim humore illo calido foventur pedes, nervoſæ tendinoſæ ac muſculoſæ in iis fibræ, ex quibus intercurrentibus vaſis coagmentati ſunt, laxantur, remittuntur, pori & tubuli antea conſtricti ampliantur, ſanguini aditus humoribuſque debitus redditur commeatus, quo fit, ut impetus aliis partibus incumbens divertatur ac cum inſigni levamine ad inferiora derivetur. Deinceps pediluvia etiam temperato ſuo calore agunt in ſanguinem & humores ſub eorum uſu per pedum vaſa tranſeuntes, eoſdemque tenuiores ac dilutiores reddunt, quo longe expeditius per omnis generis in corpore tubulos curſum conficiant & quaquaverſum promtius excurrant, quo etiam fit, ut ſi paullo calidiora adhibeantur, arteriarum pulſum augeant & ſudorem per univerſum corpus eliciant. Ad hæc ingens eſt pedum, ceu partium exquiſitæ ſenſationis nervoſo-tendinoſarum, cum omnibus nervoſis univerſi corporis, maximeque in inferiore ventre ſitis partibus, conſenſus, adeo conſpicuus, ut ſi tantum perfrigerentur, illico dolores colici exoriantur, alvus ſtringatur, cutis horreat, perſpiratio intercipiatur & menſium ac hæmorrhoidum fluxus ſiſtatur. Quare non dubitandum, quin, ſi tepido humore mulceantur & ſpaſtica in iis ſtrictura tollatur, ſalubris effectus ad remotiora ipſis annuentia organa propagetur, ibidemque ſeſe exſerat.

§. XV.

Quibus conveniant?

Et certe pediluvia laudatiſſimi ad derivationem uſus ſunt in morbis, qui a congeſtionibus ad caput & pectus, per ſpaſmos inferiorum maximeque hypochondriorum factis, ſubnaſcuntur, ut præter ſaporoſos affectus omnes fere capitis morbi ſunt, inſania, mania, melancholia, cephalea, hemicrania, clavus hyſtericus, vertigo, odontalgia, otalgia, gutta roſacea, ophthalmia, defluxiones oculorum ſalſæ, narium hæmorrhagiæ nimiæ & diuturnæ vigiliæ, nec non quæ pectus affligunt aſthmata convulſiva, dyſpnœæ a copia ſanguinis, cordis palpitationes, tuſſes ſiccæ, hæmoptyſis. Porro ob inſignem qua pollent ſpaſmos remittentem ac ſolventem efficaciam, egregie opitulantur in morbis ſpaſmodicis convulſivis & doloribus, in cardialgia, dolore colico, præſertim hæmorrhoidali, torminibus ex calculo, ventriculi inflatione cum præcordiorum anxietate. Præterea etiam excretiones ſaluberrimas, perſpirationis nempe, urinæ, & alvi & ſanguinis quoque ſinceri, per menſes & ſedis venas efficaciter pediluvia promovent, ſanguini liberum commeatum conciliando, eundem attenuando & ad excretoriorum tubulos alliciendo. Neque minus graves capitis pectoriſque affectus arcent & præſcindunt, maximeque eos, qui per periodos accedunt, quin quotidianum eorum uſum truces periodicas cephalalgias abegiſſe, ipſe expertus novi. Sunt quoque qui in febribus intermittentibus pediluviorum uſum ſuadent, die quidem intercalari vacuo, nec ſine ſalubri effectu, ut patet ex *Obſ.144. Dec.2. An.6. Miſc. nat. curioſ.* de quartana pediluvio ſanata, & quæ *Kozack de ſalib. Sect.12. c.10.* plura hanc in rem habet.

§. XVI.

§. XVI.

Cautela in eorum uſu

Monendum tamen, quod longe felicius ſuccedat pediluviorum operatio, ſi plenitudo ſanguinis per venæſectionem in pede prius imminuitur, ſi circa tempus ſomni adminiſtrantur, nec pedes poſt eorum uſum refrigerantur, ſed calidi ſervantur & in lectum transferuntur, eoque facto, auctior per univerſum corporis ambitum redditur perſpiratio. Cavendum vero eſt, ne pedes lavacro immittantur eo tempore, quo menſium fluxus imminet, aut jam exſolvitur, eo quod divertendo ab utero & ad inferiora invitando ſanguinis appulſum, ut ipſum profluvium vel ſiſtatur, vel intercipiatur, efficiunt; contra ea aliquot ante ſtatam menſtruam periodum dies, ad promovendum fluxum egregie faciunt, præſertim ſi temperata emmenagoga, vel pilulæ ad mentem Becheri paratæ, ſimul in uſum trahuntur. Abſtinendum quoque quam maxime a pediluviis conſtringentibus, aluminoſis, ſulphureis, ad reſiccandum moleſtum pedum ſudorem, œdemata diſcutienda, ulcera abigenda, item ſi doloribus podagricis pedes exercentur; ſiquidem iiſdem non ſine periculo materia illa virulenta ad interiores nobiliores partes retropellitur. Et quoniam communis fervidus in Carolinis fons, vulgo *der Prudel*, virtutem quam maxime repellentem poſſidet; providus utique lavacri ex eo uſus eſſe debet, in omnibus paſſionibus, ubi materia vitioſa externo corporis cortici incumbit, ac præſertim in doloribus arthriticis & podagricis.

§. XVII.

Clyſteres affines balneis.

Inter remedia externa, domeſtica & facile parabilia connumeranda etiam clyſmata, ſive enemata, quæ nihil aliud ſunt, quam decocta ex certis ſpeciebus confecta & per ſyringam ano pro vario ſcopo & uſu infuſa. Habent hæc multum cum balneis affine atque commune. Balnea quippe lavacra ſunt partium externarum, clyſteres vero inteſtinorum, quæ craſſa vocantur, quæ eluunt, abſtergunt & a contentis repurgant. Balnea vel emollientia ſunt, vel roborantia, clyſmata pariter pro varia ingredientium ratione, ſolidas, rigidas, tenſas & ſtrictas partes molliunt & laxant vel flaccidas & a tono dejectas firmant atque adducunt. Deinceps ſicuti balnea ſola applicatione externa toti ſanguinis & humorum maſſæ virtutem inſinuant, ut liberiorem & expeditiorem eorum progreſſum faciant ſimulque ſalutares excretiones facilitent: ita etiam enematum operatio non ſolum in ſanguinis & humorum circuitum ex immutatione pulſus, ſed etiam ad excretiones movendas, præter alvi ſubductionem ex perſpirationis & urinæ uberiori ſucceſſu, luculenter patet. Balnea porro vi pollent inſigni antiſpaſmodica eandemque in diſſitas ſpargunt partes: clyſteres non minus hac pollere virtute, qui artis exercitia tractant quam optime norunt. Et denique quemadmodum immiſſo in lavacrum corpore, congeſti præter naturam & non ſine periculo in certa loca humores ad alias externas & inferiores partes derivantur, quo æquabilis ipſis reddatur ubique commeatus: ſic etiam clyſmata ad divertendas a pectore & capite ſanguinis congeſtiones, gravium pathematum genitrices, inſigni & laudatiſſimo uſu plurimum valent.

§. XVIII.

Et fines

Solent vero clyſteres pro diverſo medicationis ſcopo ex variis concinnari ſpeciebus. Et ſicuti indicationes in medendo ad quatuor potiſſimum fines directæ ſunt, alterantem nempe, evacuantem, roborantem & ſedativum: ita eadem etiam clyſterum ratio, ut iiſdem vel indurata ſtercora emolliantur, aut qualitate infeſta acria, acida & ſalſa recrementa attemperentur, vel contenta in craſſorum canali evacuentur, vel languentes inteſtinorum fibræ & delaſſatus periſtalticus in iis motus roborentur,

vel

Digitized by Google

vel denique ſpaſmi tunicarum inteſtinalium remittantur & fibræ ſtrictæ nimis laxentur. Quod ſi igitur intentio eſt duras fęces & ſtercora arida humectandi, vel etiam ſuccos acres, ſalſos, corroſivos, acidos, bilioſos in craſſis obhæreſcentes obtundendi, clyſteres optime parantur ex emollientibus & demulcentibus, cujus generis ſunt lac animantium, decoctum raſuræ cornu cervi, pedum vervecinorum & vitulinorum, avenaceum, juſcula carnium pinguia, pinguedines animantium, butyrum inſulſum, decoctum ficuum, mel, manna, ſaccharum, decoctum radicis altheæ, liliorum alborum, ſeminis lini, fœnu græci, florum chamomillæ, verbaſci, meliloti. Quæ quidem ingredientia, quum ſimul eximiam ſpaſmos relaxandi virtutem obtineant, in omnibus affectibus ſpaſmodicis, doloribus, febribus, ſanguinis congeſtionibus, & ubi alvus ſive propter ſpaſmos obſtipata, ſive ſtercora indurata obſtructa, commodam & utiliſſimam locant operam.

vel alterantes.

§. XIX.

vel evacuantes.

Ubi alvum ſimul evacuare & fæces atque humores ſtagnantes ſubducere conſtitutum eſt, ſalia ejuſmodi decoctis adjecta omne ferunt punctum, ut ſunt ſal commune gemmæ, Ebshamenſe, Sedlicenſe, digeſtivum Sylvii, nec non ammoniacum. Et certe dimidia ſalis uncia clyſteri adjecta in evacuando majoris efficaciæ eſt, quam aliquot unciæ electuariorum ex purgantibus & laxantibus concinnatorum. *Celſus* jam hunc in finem muriam alvo infundendam ſuadet, id quod etiam cum noſtra muria, quæ & pota & per clyſterem injecta potenter purgat, nec non cum Sedlicenſi aqua optime ſuccedit. Huc quoque referenda enemata, quæ ex urina humana, vel animantium parari ſolent ad educendas alvo viſcidos ac lentos ſuccos. Neque minus ſapo Venetus ſolutus egregie pro clyſteribus inſervit, tum maxime, quando acida, viridis & corroſiva bilis tenellorum adhuc lactantium infantum inteſtina gravius exagitat. Quando vero fortiori ſtimulo opus eſt, tutius emetica, quam draſtica & acriora cathartica clyſteribus commiſcentur, eamque ob cauſſam *Derbeque in obſerv.* vinum emeticum clyſmatibus in hydrope & apoplexia indendum commendat.

§. XX.

vel roborantes.

Roborantes clyſteres virtute ſua non modo inteſtinis, ſed & aliis partibus atonia laborantibus dicata ſunt, & ob id varia etiam recipiunt. Quum quidem tunicæ inteſtinorum languentes roborandæ, carminativa ſic dicta ex uſu ſunt, quæ flatus diſcutiunt & recrementorum evacuationem ſecundant, & ex his maxime ſemina quatuor carminativa majora & parata ex ipſis olea, baccæ lauri & juniperi. In gravioribus capitis morbis, ut apoplexia, paralyſi, affectibus ſoporoſis, auditus & viſus debilitate, utiliter herba rutæ, majoranæ, roriſmarini, ſaturejæ, thymi, ſalviæ, flores lavendulæ, ſpicæ adjiciuntur. Ubi paſſiones ex uteri vitio, maximeque ejus atonia oriundæ, affligunt, ob peculiarem & ſpecificam quaſi facultatem cum fructu adhibentur herbæ pulegii, artemiſiæ, matricariæ, ſabinæ, menthæ, flores cheiri, calendulæ, radices ariſtolochiæ, nec non myrrha & galbanum, & ex his concinnati clyſteres crebrius injecti in reſtituendo menſium fluxu & expellendis molis eximia pollent efficacia.

§. XXI.

Varii generis.

Ego quoque experientia edoctus in chronicis ex ſuccorum impuritate, viſcerum prava conſtitutione, infarctu, humorumque ſtagnatione, affectibus, præſertim cachexia, ſcorbuto, malo hypochondriaco, menſium vel hæmorrhoidum ſuppreſſione, maximi facere ſoleo clyſteres, quibus admixta amara & balſamica, cujus generis ſunt trifolium fibrinum, ſummitates centaurii minoris, carduus benedictus, radix gentianæ, ſcolopendrium,

Digitized by Google

drium, rhabarbarum, eſſentia rhabarbari, elixir proprietatis, eſſentia fuliginis alcaliſata, ſpiritus cornu cervi & maſſa pilularum balſamicarum. Et ſolo ejuſmodi clyſterum uſu, deſperatos ſe ad ſanitatem reduxiſſe hypochondriacos teſtatur *Hercules Saxonia lib. 1. prax. cap.* 16. Neque minus roborantia apprime proficua clyſmata confici poſſunt ex vino, quibus etiam ubi vires admodum languidæ, nec corpus nimis ſenſibile, addi poteſt balſamum noſtrum vitæ dictum. Hinc *Act. Anglic. pag.* 598. mentio injicitur clyſteris ex vino Hiſpanico, pipere & vitello ovi, egregiæ virtutis, quod tota nocte retentum, viſcera calefaciat & aliquot horis poſt ſudorem moveat. Quin tam conſpicua clyſmatum ad corroborandum univerſum nervorum ſyſtema eſt virtus, ut ipſos febriles in intermittentibus inſultus compeſcant. Etenim *Helvetius* in peculiari tractatu de methodo febres ſine interno medicamentorum uſu curandi, perhibet; febres ſola clyſterum injectione ex decocto corticis chinæ cum aqua, vel etiam addito tantillo vini, optime poſſe perſanari, id quod etiam *Abrecht, in Miſc. nat. cur. Dec. 3. An. 3. obſ.* 127. quinq; confirmat exemplis. Et Ægyptii in quartana pro ſecreto habent clyſterem ex decocti majoranæ libra una & tribus olei laurini unciis, uti auctor eſt *Alpinus de Medic. method. pag.* 189. addens: *hoc clyſtere, & in meipſo olim quartana vexato ſumma cum utilitate uſus ſum, & nonnullos tribus ſolummodo hiſce clyſteribus uſos, ſanatos fuiſſe, vidi.*

§. XXII.

Vel ſedantes.

Superfluunt denique clyſteres ſedantes, doloribus complacandis & ſpaſmis ſolvendis inſervientes. Horum in numero ſuut clyſteres ex meris oleis, pinguedine animantium & butyro inſulſo conflati, qui ubi tunicæ coli a vehementi ſpaſmo obſidentur, ut ipſius cavum anguſtetur, flatus retineantur & dira oboriantur tormina, uti obvium eſt in colica convulſiva ſpaſmodica, præſertim hæmorrhoidali, & quæ ab inhærente acri cauſtica a ſuperficie corporis repulſa materia ſuſcitatur, laudatiſſimæ ſunt virtutis. De his magnifice admodum ex Veteribus ſentit *Aetius*, qui *lib. 9. cap. de colica* clyſterem antiſpaſmodicum parari jubet, ex butyro recenti, adipe anſerina, gallinacea, medulla cervina, adipe urſina, cumino, foliis rutæ, nardo Celtica, caſtoreo & oleo rutaceo, addito hoc præcepto: *utere hoc ipſo in vehementibus doloribus evacuatione tamen prius per alium clyſterem facta, & poſt horæ ſpatium menſuram unam mediocris poculi tepefactam infunde & jube quieſcere, ac aliquandiu pharmacum retinere, atque ita divinam ejus videbis facultatem.* Quod ſi vero ſpaſmis nimius æſtus ſanguiniſque orgaſmus jungitur, ut in doloribus capitis, articulorum, hæmorrhagiis, clyſteres cum ſero lactis, vel lacte ex emollientibus & anodynis quam optime injiciuntur, floribus ſcilicet chamomillæ vulgaris, ſambuci, verbaſci, meliloti, nec non croco, nitro depurato & oleo amygdalarum dulcium. Non minus in pathematibus ſpaſmodicis, epilepticis & convulſivis motibus, ut ſpecifica addantur ex uſu eſt. In hyſtericis quidem pathematibus ſagapenum, aſa fœtida & caſtoreum accommoda ſunt. In epileptico & convulſivo inſultu, radix, ſemen & flores pæoniæ, ſuccus lumbricorum terreſtrium, liquor cornu cervi ſuccinatus, utiliter commiſcentur; cujus generis clyſtere ex antilepticis & tinctura caſtorei parato primiparam epilepſia tentatam egregie eſſe levatam teſtatur *Harderus in Miſc. nat. cur. Dec. 3. A. 1. obſ.* 100.

§. XXII.

Clyſterum uſus varius.

Hi itaque clyſteres pro varia medentis intentione ampliſſimi in praxi medica ſunt uſus, quem *Celſus lib. 2. cap.* 12. ſic in compendio ſiſtit: *alvi ductio per lotiones ſemel vel ſummum bis non omittatur, ſi caput grave eſt, ſi oculi caligant, ſi morbus majoris inteſti-*

teſti-

teſtini eſt, quod Græci κῶλον *nominant; ſi in imo ventre aut in coxa dolores ſunt, ſi in ſtomachum quædam biliosa concurrunt, vel etiam pituitoſa eo ſe, humorve aliquis aquæ ſimilis confert; ſi ſpiritus difficilius redditur : ſi nihil per ſe venter excernit; utique ſi juxta quoque ſtercus eſt & intus remanet, aut ſi ſtercoris odorem nihil dejiciens æger ex ſpiritu ſuo ſentit: aut ſi corruptum eſt quod excernitur; aut ſi prima inedia febrem non ſuſtulit; aut ſi ſanguinem mittit, quum opus ſit vires non patiuntur, tempuſve ejus rei præteriit; aut ſi multum ante morbum aliquis potavit; aut ſi is, qui ſæpe, vel ſponte aut caſu purgatus eſt, ſubito habet alvum ſuppreſſam*. Præter ea autem quæ in ſuperioribus de enematum in variis morbis utilitate paſſim inſerui, tenendum adhuc, quod in genere quam maxime conducant his, quibus venter ægrius deſcendit & ſtomachus imbecillis medicamenta ad ſubducendum efficacia ſuſtinere nequit. Pariter in febribus continuis & exanthematicis præſtat ſemper clyſteribus & venæſectione, ſi opus eſt, curationem auſpicari, & ſub eadem etiam ſi alvus clauſa, clyſteribus inſiſtendum. *Chriſtianus* quoque *Langius* in *Miſc. nat. cur*. omnibus vulneratis ſerio commendat clyſmatum uſum, ne alvi ſuppreſſio inflammationes, vel ſanguinis ſtagnationes augeat. Poſſunt etiam clyſteres aliis adhuc quorum meminimus uſibus, pro varia morbi ejuſque cauſſæ conditione, adaptari, quo inprimis referendi illi, qui in diarrhœis, dyſenteriis & inteſtinorum eroſione, tam ad acrem humorem contemperandum, quam exoſas partes conſolidandas ſummo injiciuntur cum fructu, conficienda ex decocto pedum vitulinorum, vitello ovi, ſevo hircino, bolo Armena, tragacantha, ſucco cancrorum fluviatilium, ſpermate ceti, balſamo de Copaiva & ſulphuris terebinthinato.

§. XXIV.

Et late patens virtus. Et licet clyſteres efficacia ſua proxime afficiant inteſtina & in ſubſtantia & materia craſſorum limites non tranſcendant; nihilominus tamen eorum virtus, non modo ex inteſtinis tanquam partibus nervoſis & quæ cum reliquis nervoſis corporis partibus exquiſitum conſenſum alunt, ad alias & remotas etiam propagatur, ſed & ipſi ſanguini & lymphæ inſinuatur. Prius ex eo patefcit, quod clyſmata, ſi nimis acria, teſte *Avvicenna can. med. lib.* 1. *Sect.* 4. *cap.* 17. febrem accendant, emeticis imbuta vomitum moveant & dolores vel in ſuprema corporis regione complacent; poſterius vero nutriens, confortans & ſtupefaciens eorundem facultas teſtatum facit, & quod, ut quidem fidem faciunt *Act. Angl. pag.* 598. ſpiritus vini per inferius os injectus, longe magis inebriet & infatuet, ac ſi eadem menſura per œſophagum ingurgitetur. Potiſſimum tamen conſpicuus eſt clyſterum in inteſtinis tenuibus doloribus & ſpaſticis conſtrictionibus laborantibus effectus, hanc maxime ob cauſſam, quod illud craſſorum ampliſſimum colon tenuia cingat iiſdemque ubique ſit circumvolutum, eaque propter infuſum eidem emolliens & paregoricum clyſma, blando tepore ſuo, contigua tenuia ſimul afficiat, & penetrante per tunicarum poros vapore, iiſdem facultatem inſinuet, haud ſecus ac veſica decocto emolliente repleta extrinſecus appoſita, in magnis internarum partium doloribus, ſpaſmis & inflammationibus levamen affert præſtantiſſimum.

§. XXV.

Cautela in ipſorum applicatione ſervanda. Ut autem ſaluberrimus clyſterum effectus eo certius obtineatur, utique in eorum, haud ſecus quam in aliorum ſanitatis præſidiorum uſu, circumſpectio adhibenda & neceſſariæ quædam cautiones tenendæ. Nimirum ſunt quidam adeo ſenſibilis naturæ, ut inteſtina clyſteres plane ferre nequeant, & ipſe viderim, colicos alioſque dolores eo magis increviſſe,

quo

Digitized by Google

quo plura clyſmata injecta, qui poſtea ſolo interno convenienti laxante eximie levati. Et ſicuti in his clyſterum injectio non urgenda; ita etiam acres non ſtatim applicandi, quando alvi excrementa diutius retenta, ne plus trahant ad infarcta inteſtina & obſtructionem obfirment, ſed potius præmittenda his enemata, quæ laxant, lubricant, ſtercora emolliunt & evacuationi viam pandunt, uti perite monet *Mercatus lib. 1. pag. 64*. Poſt paſtum quoque clyſterum uſus intempeſtivus minuſque proficuus, eo quod ciborum concoctionem atque digeſtionem interturbat; chyli elaborationem & extractionem impedit ac nimis celerem ingeſtorum evacuationem proritat.

§. XXVI.

Et nimis. Neque etiam alvum crebro nimis & jugiter clyſteribus ſolicitare expedit; tum quia virtutem inteſtinorum expultricem ſequiorem reddunt, ac ut natura iis aſſuefacta officiis ſpontaneæ excretionis obliviſcatur faciunt, tum etiam, quod ſubita & repetita crebrius liquoris clyſmatici vel nimis calidi, vel perfrigerati infuſione, ordinata illa & naturalis fibrarum inteſtinalium tenſio lædatur & inordinati motus provocentur, ac quum nullum enema applicari poſſit, quocum non ſimul flatus intrudatur, flatuum metuendus ſit proventus. Præterea quia inteſtina etiam craſſa partes ſunt admodum nervoſæ, omnia quæ nervis ſunt inimica, frigida ſcilicet, acida, auſtera, draſtica virulenta & ſalia acriora, opiata, narcotica, item adſtringentia, penitus ex clyſteribus debent excludi, ne motus inteſtinorum periſtalticus inde lædatur, vel deſtruatur, quo ſalvo, ciborum digeſtio cum ſaluberrimis ſecretionibus & excretionibus ex voto ſuccedit, quo deſtructo, inteſtina ſpaſmis, flatibus & fecibus multis cum moleſtiis obſidentur. Quibus denique addi etiam merentur præclara *Celſi l. c.* monita *ſervanda*, inquientis, *illa ſunt, ne ducatur ulla cruditate ſubſtante; ne in corpore infirmo, diuque in adverſa valetudine exhauſto; neve in eo, cui ſatis alvus reddit quotidie, quive eam liquidam habet; neve in ipſo acceſſionis impetu, quia quod tum infuſum eſt, alvo continetur, regeſtumque in caput, multo gravius periculum efficit.*

Digitized by Google

INDEX
RERUM LOCUPLETISSIMUS.

A

ABortus non ſine convulſione ſuccedit 42. ex uteri atonia 31. poſt abortum & puerperium. 121. præcavetur venæſectione in brachio. 297

Abſceſſus differt ab ulcere. 78. interni ſigna. 75. in abdominis integumentis quandoque ſubſiſtit. *ibid.* in thorace. *ibid* poſt variolas. 76. in meſenterio. *ibid.* muſculorum dorſi. *ibid.* uteri. *ib.* renum. 77. in parotidibus. *ibid.* ſinubus frontis. *ibid.* pulmonum facile recidivat. 130. interni rupti mortis cauſſæ. 194

Abſorbentia veteribus ignota. 245. eorum apparatus. 244. differentiæ. 245. ampliſſimæ utilitatis. *ib.* correctioni materiæ dicata. 244. cum acido in tertiū cedunt. *ib.* præmittenda purgantibus. 245. naturæ opus juvant. 217. quædam adſtringūt. 260. cur alvum ducant. 166

Acetum ſpecificum in peſte. 284

Acicula deglutita atrocia ciet pathemata. 52.

Acida temperant. 245. pulſum mutant. 156. ſanguinem coagulant. 148. optima alexiteria. 284. infenſa humorum progreſſui. 245. nitroſis poſtponenda, 246. clyſteribus non indenda. 317

Acuta febris in quo conſiſtat. 207. plerumque inflammatione ſtipatur. *ibid.* cur recidivet. 130. a natura ſanatur. 256. quomodo per artem. 207. venæſectionem poſcit. 295. *ſqq.* ſymptomaticæ malæ. 214

Acuti morbi quomodo differant a chronicis. 212. *ſq.* caute tractandi. 199. funeſti ſigna. 179. *ſqq* cauſſa mortis in iis ſphacelus ventriculi & inteſtinorum. 197. *ſq.*

Adſtringentia quæ ſint. 277. *ſq.* quomodo agant. 278. qua methodo exhibenda. *ib.* inſecura. *ibid.* debilibus noxia. 109. hydropem gignunt. 123. *ſq.* nocent in alvi fluxibus. *ibid.* hæmopthyſi. 121. intermittentibus. 124. hæmorrhagiis. 109. gonorrhea. 125 clyſteribus non indenda. 317. calculum præſcindunt. 278

Æquinoctium venæſectioni cur opportunum? 292

Aer mutat corporis functiones. 15. pulſum. 138. *ſeq.* excretiones. 159. morborum epidemiorum cauſſa. 15. 92. purus & temperatus ſalubris. 6. craſſior impurus inſalubris. *ibid.* perſpirationem mutat 9. 92. frigidi effectus. *ibid.* humidi. *ibid.* calidi. *ibid.* frigido humidus perſpirationi obeſt. *ibid.*

Æſtus quos gignat morbos. 92. qualis in eo pulſus. 138

Ætas in hiſtoriis morborum neceſſaria. 4. *ſq.* ad morbos facit. 45. *ſq.* 117. pulſum mutat. 138

Alcalina, ſanguinem fluidiorem reddunt. 148. *terrea* abſorbent. 245. non ſoluta ſtomachum gravant. *ibid.* non penitus ab acido ſolvuntur. *ibid.* — *ſalia* celerrime ſolvuntur. 244. *ſq.* ſoluta in tertium degenerant. 245

Alexipharmaca in malignis minus proficua. 260

Alimenta nocent in morbis ſpaſmodicis 67. valentis materiæ debilibus noxia. 231. ſuperato morbo parce danda *ib.*

Aloe hæmorrhoides movet. 107

Aloetica quibus & quando conveniunt. 255.

Alterantia materiæ correctioni dicata. 242. quadruplicis generis. 244. pro materia corrigenda variant. *ibid.*

Alteratio a natura non perficitur. 217

Alvina excretio in morbis conſideranda. 7. 11. 166. multum ad ſanitatem facit. 7. 165. motus inteſtinorum index. 168. *ſq.* quæ evehat. 147. ſub doloribus & ſpaſmis ſupprimitur. 66. nec non in capitis & nervorum morbis. 169. ſine noxa aliquandiu ſupprimitur. 165. in morbis prudenter movenda. 169. tarda ex bilis defectu. 166. mala. 168. ſuppreſſa morbos inducit. 7. involuntaria unde. 43. nimia & inordinata quid indicet. 168. nimia quomodo compeſcenda. 170. 171. v. *Purgatio*.

Alvi obſtructio a ſpaſmo inteſtinorum. 37.

Digitized by Google

37. ſuccos inquinat. 48. varia pathemata inducit. 37. in febribus noxia. 129. cur aliquandiu indemnis. 165

Amygdalarum oleum in doloribus & ſpaſmis utile. 63

Analeptica quæ ſint. 183. quomodo agant. 273. limitatæ virtutis. *ibid.* pulſum mutant. 139. motum refocillant. 68. optima nutrientia. 330

Anaſarca ex aſthmate gignitur. 123. balneis vaporoſis diſcutitur. 311. purgantibus curatur. 316

Angina ejus ſpecies. 21. *ſq.* quomodo gignatur. 35. ſpaſmis debetur. 34. ſuffocatione perimit. 236. venæſectione ſub lingua levatur. 299

Anima non eſt Medicinæ principium. 32. perperam dicitur natura. 213. *ſq.*

Animi pathemata proxime afficiunt nervos parteſque nervoſas. 48. effectus mere corporeos præſtant. *ibid.* eorum effectus. 6. functiones corporis turbant. 49 morbos pariunt. 6. mutant pulſum. 139. vires debilitant 117. humores corrumpunt. 65. ventriculum afficiunt. *ibid.* excretiones criticas ſiſtunt 8. ad colicam faciunt. 27. curationi obſunt. 6. nocent in morbis exanthematicis. 58. nec non inter & poſt paſtum. 65. poſt eos motus inſalubris. 215

Animus in morbis conſiderandus. 5. conſpirat cum corpore. *ibid.* ejus inclinationes a corporis ſtrictura. *ib.* & progreſſu humorum per caput. 39. nimis fatigatus ventriculum debilitat. 54. ſtupidus ex apoplexia unde? 117. ejus morbi hæmorrhoidibus ſolvũtur. 107

Anodynæ quę ſint. 281. quomodo agant. *ib.* quomodo utiliter adhibenda. 223. diaphoreticis in doloribus miſcenda. 262

Anodynus liquor celeriter operatur. 62. optimum ſedans. 282. in doloribus maxime. 200. ſpecificum in epilepſia ſymptomatica. 286

Anorexia unde. 43

Anthelmintica quæ optima. 287

Antidotus optima oleoſa. 53. & pinguia. 242

Antimonium crudum ſpecificum in paſſionibus rheumaticis. 285

— *ſulphur* in acribus ſalſis defluxionibus utile. 63. ſpecificum contumacium intermittentium. 389. & guttæ ſerenæ. 282

— *regulus medicinalis* acres & ſalſas defluxiones arcet. 63. ſpecificum in contumacia intermittentium. 283

Antiſpaſmodica quæ ſint. 281. quomodo agant. *ibid. ſeq.* hæmorrhagias ſiſtunt. 224. non ſola curant malum hypochondriacum. 62

Anus prolapſus balneis reprimitur. 281. reſolutus involuntariam facit excretionem. 43

Aphonia a ſpaſmo nervorum lingualium. 40. & paralyſi. 48. in verminantibus obvia. 40

Aphthæ differunt ab angina. 22

Apophlegmatizantia quę ſint & quando adhibenda. 270

Apoplexia vera vel ſpuria. 28. 34. hæreditarius morbus. 117. facile recidivat. 130. in paralyſin tranſit. 29. a ſpaſmo duræ matris. 40. differt a catalepſi. 29. ſyncope. 34. ſtuporem animi gignit. 119. ex ſcabie repulſa. 96. podagra emanente. 101. ſuppreſſione menſium. 104. lochiorum. 105. hæmorroidum. 11 . narium hæmorrhagiæ. 114. qualis in ea pulſus. 142 lethale in ea ſignum thoracis convulſio. 41. ſpaſmis ſtipatur. 34. cauſſa mortis in ea. 187. clyſteribus ſanatur. 313

— *veræ* cauſſa extravaſatio. 30

— *ſpuriæ* cauſſa ſtagnatio. 30. vitam non adimit. *ibid.* hyſtericis familiaris. *ib.* venæſectione diſcutitur. 294

Appetitus quibus revocandus. 275

Aqua ſimplex optima medicina. 306. ad balnea quæ optima. 346. quomodo emendanda. *ibid.*

Aquæ minerales infarctus & obſtructiones tollunt. 69. excretiones promovent. 64. ſuccos depurant. 69. ſpecificum in hypochondriaca & hyſterica paſſione. 284. continuato uſu juvant. 235. potiſſimam facultatem aquæ debent. 307. balneis ſocianda. 308. ingredientia ab auctore detecta. 240

— *martiatæ* interius & exterius proficuæ. 310

Arcana non ſemper effectus præſtant. 11

Ardens febris qualis in ea pulsus. 142. ſanguis. 165 *ſq.*

Aridura quibus tractanda. 249

Arnica ſpecificum ad ſanguinem congrumatum. 289

Arſenicum externe applicatum nocet 49

Arte-

Digitized by Google

Arteriæ ſyſtaltico motu gaudent. 11. venis continuæ. *ibid.*
Arteria aſpera ſpaſmum patitur. 39. cauſſa oppreſſionis pectoris. *ibid.*
Arthriticæ febres unde. 209. methodus ſanandi eas. 210
Arthritis differt a rheumatiſmo. 27. hæreditarius morbus. 118. ejus ſigna cauſſa & ſedes. 27. quomodo gignatur. 35. facile recidivat. 130. ſpaſmis ſtipatur. 35. topicis exacerbatur. 28. curatu cur difficilis. 27. hieme magis affligit. 94. tranſit in calculum. 100. hæmorrhoidibus præſervatur & ſolvitur. 108. retrocedens necat. 185. balneis martialis levatur. 311
– *vaga* ſpecificum lumbrici. 305
Articulorum morbi quomodo gignantur. 35. a ſpaſmis ligamentorum. 36. topicis perpe ram tractantur. 99. diureticis arcentur. 265. ſcarificatione levantur. 217
Artus imbecilles balneis firmantur. 311. eorum dolor ſingularis epidemice graſſans. 28. ab arthritide diſtinctus. *ib.*
Aſa fœtida duplici nomine in hyſtericis ſalutaris. 282. ſpecificum anthelminticum. 288. clyſteribus utiliter commiſcetur. 316
Aſcarides craſſa incolunt. 87. eorum indicia. *ibid.*
Aſthma ejus variæ ſpecies. 28. cauſſa mortis in eo. 190. ex retropulſa ſcabie. 96. arthritide & podagra. 99. ſuppreſſis menſibus. 104. hæmorrhoidibus. 106. a tumore & ſcirrheſcentia tunicæ bronchiorum. 36. ſpecifica ejus. 286
– *flatulentum* quid & unde. 28. hypochondriacis familiare. *ibid.*
– *convulſivum* differt a ſanguineo & humorali. 28. a catarrho ſuffocativo. *ib* a polypo. *ibid.* hydrope thoracis. *ibid.* ex repulſis favis & achoribus. 95. variis cauſis. 183. hydropem gignit. 61. qualis in eo pulſus. 142. funeſta in eo ſigna. 183. ſuffocationem perimit. *ib.*
– *pituitoſum* a pulmonum atonia. 43
– *ſpaſmodicum* a ſpaſmo diaphragmatis. 39. quomodo hydropem & edemata pariat. *ibid.*
Aſthmatici balneis læduntur. 312
Atonia quid ſit. 42. ſequitur paroxyſmos. 10. ſpaſmo deterior. 44. ſpaſmum ingignit. *ibid.* multorum morborum cauſſa. 42. humores corrumpit. 66. novorum paroxyſmorum cauſſa. 68. balneis emendatur. 311
Atrophia ex ſcirrho hepatis. 82. induratione pancreatis. 81. nimiis hæmorrhagiis. 118 male curati alvi fluxibus 123. balneis curatur. 310
Attenuantia quæ ſint. 246. quomodo agant. *ibdd.* variæ virtutis ſunt. 247. cautiones in eorum uſu. 244
Auditus difficilis clyſteribus revocatur. 314
Aurum fulminans intutum laxans. 288
Autumnus quos gignat morbos? 90. qualis in eo pulſus? 138

B

Balnea pulſum mutant. 140. poſt iram noxia. 226. cautiones in eorum uſu. 311
– *Aquæ dulcis* quomodo paranda. 310. ſpaſmos laxant. 308. humores derivant. *ibid.* perſpirationem ſecundant. *ibid.* inſaniam percurant. 307 partum facilitant. 310. heroicorum operationem ſecundant. 308. in rhachitide proſunt. 310
– *nativa roborantia martialia* quæ & ubi proſunt. *ibid.*
– *artificialia roborantia* eorumque uſus 311
– *vaporoſa* quæ & quando utilia. 311. *ſq.*
Balſamica quæ ſint. 275. quomodo agant 276. varii uſus. *ibid.*
Balſamum vitæ præcipuum ex balſamicis. 275. vires egregie reſocillat. 62. ſpecificum in affectibus ex debilitate cerebri nervorumque. 285
Bezoardica utilia in exanthematicis. 208 præferenda ſudoriferis. 227
Biliarii ductus motu gaudent periſtaltico. 38. ſpaſmo affecti morbos gignunt. *ibid.* conſentiunt cum ventriculo. 66. convulſi diarrhææ & choleræ cauſſa. 41
Bilis æſtate copioſe generatur. 166. ab acidis nigreſcit. *ibid.* coloris & fœtoris excrementorum cauſſa. *ib. ſqq.*
Boli abſorbens. 244. adſtringunt ſimul. *ibid.*
Bubones ex calidioribus tractata gonorrhea. 102. repulſi gravia inferunt mala. 101. peſtilentiales retrocedentes necant. 185

C

Cachexia ex atonia hepatis & lienis. 43. 67. ſuppreſſis menſibus. 104. nimiis hæmorrhagiis. 114. puerperio. 119.

Digitized by Google

aſthmate 123. alvi fluxibus male tractatis 124. qualis in ea ſanguis 156. pulſus 143. funeſta ſigna 184. ejus lethalis cauſſa 194
—cochymia cur hypochondriaco & hyſterico malo accedat 66. quomodo inducatur a plethora 67
Cœlum quod ſalubre 6. ejus conſtitutio facit ad morbos 17
Calculus hæreditarius morbus 118. ex arthritica materia 81. hæmorrhoidum & menſium ſuppreſſione 112. uretheribus impactus facit dolores. 41. urgente dolore non expellendus 224. diureticis præcavetur 265. curatur 264. ſpecifica in eo 287. cauſſa mortis in eo plerumque renum corruptio 195. nonnunquam ventriculi & inteſtinorum ſphacelus *ibid.*
Calculus renum ex atonia eorum 45. ejus ſigna 86. ex rene pulſus dolorem facit *ibid.* quomodo vomitum colica icterum & veſicæ calculum gignat 124
— *veſicæ* ex ipſius atonia 44. ejus ſigna 86. ex renali quomodo fiat 125
— *veſicæ felleæ* ſigna 87. quæ pariat ſymptomata 56. per ductus biliarios tranſeuntis ſigna 87
Calculi dolor differt a colica 25. 86. cum colica cur ſæpe complicetur 26. 86. nec non vomitu 57. a ſpaſmo uretherum 37. in conſenſum rapit ventriculum. 57. a refrigeratione abdominis irritatur. 58. accedunt demum inflammationes lethales. 183. ſpecificum ejus liquor anodynus 284. funeſta ejus ſigna 183
Calculi per alvum excreti 87
Calculoſi cur frequenter fiant icterici. 125. colicæ & flatibus cur pateant. *ibid.*
Camphora quandoque antiſpaſmodicum 282. cum nitro ſpecificum in inflammatione 284. in malignis *ibid.*
Cancer exulceratus quando funeſtus. 184
Cancrorum chelæ & lapides abſorbens 244 diureſin ſimul movent 24. cum acido ſanguinem reſolvunt *ibid.*
Cantharides ſpecificum in hydrope 286
Capillamentum incaute demum capitis morbos gignit 184
Caput conſentit cum ventriculo 54. de bile morborum infantilium 45. & impuritatis ſuccorum cauſſa 68
Carbunculi peſtilentiales retrocedentes necant 185
Cardialgia quid 25. diſtinguenda ab inflammatione & inflatione ventriculi *ibid.* 21. ejus variæ cauſſæ 24. a ſpaſmo ventriculi 36. ex præpoſtero topicorum uſu in morbis articulorum 168. menſium emanſione 105. feminis familiaris 25. quibus levanda 25 ſpecificum ejus liquor anodynus 284. in ea hæmorrhoides ſalutares 11
Carminativa quando clyſteribus addendi 35
Caro plus fluidi quam ſolidi habet 14
Carolinæ utiliſſimæ ad hæmorrhagias promovendas 267. in calculo obſunt. 159. cur in balneo gignant febres 94
Catalepſis ejus ſigna 29. ab apoplexia differt *ibid.*
Catarracta incipiens ex ventriculo 55
Catarrhalis febris diſtinguenda a maligna 19. ejus origo 18. ex ſubita mutatione aeris 94. criſes ſervat 173. qualem habeat pulſum 142. methodus naturæ & artis ſananda ipſa 210
Catarrhi ex ſubita mutatione aeris & perſpiratione ſuppreſſa 94. venæſectione quandoque gignuntur 302. & augentur. *ibid.* balnea non ferunt 312. ſæpe ſalutares 210. ſuppreſſi nocent 191
Catarrhus ſuffocativus diſtinguendus ab aſthmate 28. ejus ſigna & ſymptomata *ibid.* quibus familiaris *ibid.* a paralyſi nervorum pneumonicorum 43. a polypis vaſorum pulmonalium 84. poſt morbillos variolas 128. ſuffocatione perimit 183. funeſta ejus ſigna 215. cauſſa mortis in eo 191
Cauſſæ morborum quæ ſint 205. ſimplices & manifeſtæ 237. rebus externis maxime continentur 14. plerumque ignorantur 70. in nervoſas maxime partes agunt 45 ſectione pateſcunt 11. 71. plures concurrunt ad proximam 14. quorundam ineptæ 70. non confundendæ cum cauſſa mortis 11. Medico noſcendæ 187. in prognoſi diſtinguendæ *ibid.* certa auxiliorum genera indicant 70. difficiliter cognoſcuntur *ibid.* cognitæ non ſufficiunt ad curandum 71. faciunt ad famam Medici *ibid.* removentur motu ſolidorum & fluidorum 204. in earum remotione methodus medendi poſita *ibid.* ex præcipuis imbecillitas 118

Digitized by Google

Cauſſæ mortis Medico noſcendæ. 187. ſectione pateſcunt. 188. non confundendæ cum cauſſa morbi 198. quæ ſint in genere 187. in variis morbis *ibid.*
Caſus ejus ſigna 18. differt a tertiana continua 18. in ea criſis fit 145
Cauſtica in nervoſis partibus atrocia cient pathemata 49
Cautelæ in therapia neceſſariæ 3
Cephalalgia ſpaſmis pericranii debetur. 36. ejus variæ cauſſæ. 24. ex abſceſſu in ſinibus frontalibus 77. vino in ventriculo 55. polypo ſinuum cerebri 84. coryza per frigus ſuppreſſa 102. menſium ſuppreſſione 104. narium hæmorrhagia. 113. ventriculum per conſenſum afficit. 55. narium ſtillicidio miteſcit 113
Cephalica ſpirituoſa in affectibus capitis ex reſolutione pedibus applicanda 64
Cerebrum conſentit cum ventriculo & inteſtinis. 6. cum corde. 10. ejus diſpoſitio in morbis & quomodo cognoſcenda. *ibid.* extravaſatio in eo cur lethalis 180
Cereviſia inſalubris 6
Chamomillæ flores peculiaris virtutis 233. ſiſtunt febriles motus 62
China chinæ pulſum mutat. 139. febriles motus ſiſtit. 62. cur aliis antifebrilibus præferenda 233. quando proſit in febribus. 159. continuato uſu tollit febres. 236. ſpecificum intermittentium. 283. quas inducat mutationes 69. balneis ſecundatur 310
Chiragra a ſpaſmis ligamentorum. 37
Choledochus ductus ſpaſmo corripitur 38. unde icterus *ibid.*
Cholera quid. 42. ex bile cauſtica. 59. convulſiva affectione ductuum biliariorum & inteſtinorum 42. genus nervoſum in conſenſum trahit. 59. funeſtæ ſigna. 182
Chronici morbi cauſſæ eorum frequentiſſimæ obſtructiones. 212. quæ ad generationem ipſorum faciant. 199. quomodo arcendi. *ibid.* a ſola natura non curantur. 212. optima eos ſanandi methodus. *ibid.* continuato medicamentorum uſu tolluntur. 235
Chymica quando periculum in mora proſunt 234
Cibi multum faciunt ad ſanitatem 6. ingeſti mutant pulſum 146. viſcoſi inflationem ventriculi 25. flatulenti colicam. *ibid.* avidius ingeſti recidivas pariunt 9
Cinnabaris arcanum antepilepticum 236
Cinnabarina quomodo antiſpaſmodica 281
Circulus ſanguinis totius Medicinæ fundamentum 144. quoties hora ſuccedat 137. creber cur neceſſarius *ibid.*
Clavus periculoſe exſcinditur 50
— *hyſtericus* a ſpaſmo pericranii 36
Clyſteres quotuplices 313. affines balneis. *ibid.* varii quomodo parandi. 314. tenuia potiſſimum afficiunt. 316. late vim diffundunt 316. quidam fere nequeunt 317. poſt paſtum minus proficua *ibidem* varii in morbis uſus 316. in febribus utiles 128. nervis inimica non capiant 317. acres non ſtatim applicandi. 316. antifebriles. 315. ex urina 313
Cæcitas ex repulſa tinea capitis 96. ſcabie. *ibid.* conſolidatis antiquis ulceribus 97. ex epilepſia 119.
Cogitationes limitatam habent vim in actiones mechanicas 203
Colica differt a dolore calculi, & hypochondriorum 25. a ſpaſmo inteſtinorum 36. ex arthritide præpoſtere tractata 100. ſuppreſſis menſibus 112. hæmorrhoidibus *ibidem*. calculoſis cur familiaris 125. nonnunquam nephritica 25. parit icterum 57. facile recidivat 130. pareſin relinquit 128. ſphacelo necat 200. venæſectione ſæpe tollitur 110. quibus levanda 276. anodynis primum excipienda 224. ejus ſpecificum liquor anodynus 284
— *flatulenta* quæ & unde 25. 88. venæſectione exacerbatur 301
— *hæmorrhoidalis* 26
— *bilioſa* 36. a ſpaſmo ilei 37
— *hyſterica* 29
— *convulſiva*. 26. conſenſus inteſtinorum teſtis. 59. venæſectione curatur. 303
— *ſpaſmodica* metallurgis ſolennis. 59. vehementiſſima 26. ejus ſigna & cauſſæ *ibidem*. levatur clyſteribus oleoſis 316. in ea coaleſcunt quandoque inteſtina 198
Colon flatibus ſæpe diſtenditur. 89
Compoſita veterum incondita 234. non omnia ſpernenda 235. virtus ſimplicium
ex

Digitized by Google

ex iis non pateſcit. 240
Concha abſorbent. 175. ſubadſtringunt. 245
Confortantia ſpirituoſa debilibus non proficua 231
Conſenſus partium magni momenti. 47. non fabula 64. ex partium nexu 46. a nervorum diſtributione. 47. inter quas partes maxime vigeat *ibidem*. ſymptomatum ſuggerit rationes. 46. ex medicamentorum operatione patet. 62. *ſeqq.* ex principii vitalis concurſu non petendus. 52. nullus inter nervoſas partes & ſanguinea viſcera. 60
Conſuetudo in morbis exploranda 7
Continua febris ex repulſa cruſta lactea 95. ſcabie. 96. reſtagnante ſanguine lochiali 105. malus in ea pulſus 142. in ea proſunt clyſteres 316. corruptionis viſcerum comes 75. *ſqq.*
Contractura balneis martiatis tollitur 310. ſpecificum ejus 289
Convulſiones differunt ab epilepſia 29 ſedes in ſpinali medulla. *ibid.* earum ſigna *ibid.* minus ſalutares naturæ motus. 214. varias partes quatiunt 41. a ſpaſmo membranarum ſpinalis medullæ 39. mire ex vermibus. 87. prodeunte menſium fluxu, ceſſant 210. accedente febre ſolvuntur quandoque. 212. ſcarificationem melius quam venæſectionem ferunt 304. clyſteribus placantur 316. certæ infantibus propriæ ex ventriculo. 56
Convulſivi motus in quo conſiſtant. 41. in quibus morbis obvii *ibid.* eorum origo & ſedes. *ibid.*
Cor perpetuum mobile 131. ipſius ſyſtole quomodo contingat. 134. pulſus cauſa *ibid.* imbecillis. lypothymiam 42. ad tempus intercepta ſyncopen parit *ibid.* ipſius motus unde 135. *ſeq.* pulſui reſpondet *ibid.*
Corallia abſorbent 244. ſubadſtringunt 245
Corporeæ res magnam vim in corpus habent 140
Corpus humanum machina artificioſiſſima. 46. hydraulicæ & vaſculoſæ ſtructuræ. *ibid.* vivum & phyſicum gratis diſtinguitur 239. ex quo conſiſtat vere ſenſit Hippocrates 30. in morbis conſiderandum. 9. in prognoſi 187. & medicamentorum oblatione diſtinguendum 231. partes ipſius conſpirant 46. ad conſervationem vitæ conſtructum 216. impurum periculoſius a febribus prehenditur 65
Corruptio viſcerum quomodo arcenda 199. ex mortis cauſſis 187
Coryza ſalutaris ſæpe excretio 8. 211. ſpaſmis ſtipatur 35. ſolvit quoſdam morbos 211. venæſectione arcetur 210. quandoque adducitur 202. ſuppreſſa a frigore nocet 116. purgantibus exacerbatur *ibid.*
Criſis ad prognoſin ſpectat. 170. ipſius ſigna. 35. ſpaſmo remittente ſequitur *ibid.* fit per excretiones 171. quid ſit veteribus 170. ſeptenario & ſemiſeptenario numero computanda *ibid.* extra ſeptenos etiam dies contingit. 174. quibus ſolennis *ibid.* unde repetenda 176. quomodo rationaliter explicanda 177. non turbanda *ibidem*. melius ſuccedit ordinatis temporibus 174. auctorum variæ de ea ſententiæ 171. *ſeq.* quæ ſit in acutis 173. & chronicis morbis. 176. in purpura non obvia 175. per imprudentem medicationem turbatur 174. pro circumſtantiarum ratione diſtinguenda *ibid.* non omnis larga evacuatio & ſymptomatum remiſſio criſis. 173
Cruditates non ſunt prima mali hypochondriaci cauſſa. 67. viſcidas quæ diſſolvant 247
Cruſta lactea repulſa febrem facit continuam. 95
Cucurbitulæ vicariæ venæſectionis 304
Cutis ſulphurearum ſordium excretorium 161. elaſtica 162. conſentit cum ventriculo 58. ad ſudoris ſeceſſum facit 192. ſpaſmo affecta perſpirationem cohibet 37. mala gignit *ibidem*. peſſimi ominis in acutis arida. 180. reſoluta imbecillitatem prodit. 43. ſudoris frigidi & colliquativi cauſſa. *ibid.*
Cynanche anginæ ſpecies 26. differt a ſpaſmo faucium 22. quid? 23. ſigna ejus 21. funeſta 183. ſuffocatione perimit *ibid.*
Cynicus ſpaſmus poſt podagram 58
Cyſtici ductus ſpaſmi affecti diarrhoeas & vomitus bilioſos movent. 38

§. XIV.

De pediluviis eorumque operatione.

Balnea univerſi corporis ſequuntur pediluvia, quorum quoad ingredientia eadem ratio, minor apparatus & ob id frequentior uſus & balneorum vicarius. Vel enim ex ſola aqua levi & pura, ſine aliorum additamento magnoque apparatu, parantur, vel ad corrigendum aquarum gravium & aſperarum vitium, lixivium, aut furfures triticei & chamomillæ flores adjiciuntur, vel etiam lac ipſis confunditur. Licet autem pediluvia tantum in firmis & extremis corporis partibus admoveantur, eorum tamen virtus longe lateque ſe diffundit & graves in remotis etiam partibus morbos levat. Dum enim humore illo calido foventur pedes, nervoſæ tendinoſæ ac muſculoſæ in iis fibræ, ex quibus intercurrentibus vaſis coagmentati ſunt, laxantur, remittuntur, pori & tubuli antea conſtricti ampliantur, ſanguini aditus humoribuſque debitus redditur commeatus, quo fit, ut impetus aliis partibus incumbens divertatur ac cum inſigni levamine ad inferiora derivetur. Deinceps pediluvia etiam temperato ſuo calore agunt in ſanguinem & humores ſub eorum uſu per pedum vaſa tranſeuntes, eoſdemque tenuiores ac dilutiores reddunt, quo longe expeditius per omnis generis in corpore tubulos curſum conficiant & quaquaverſum promtius excurrant, quo etiam fit, ut ſi paullo calidiora adhibeantur, arteriarum pulſum augeant & ſudorem per univerſum corpus eliciant. Ad hæc ingens eſt pedum, ceu partium exquiſitæ ſenſationis nervoſo-tendinoſarum, cum omnibus nervoſis univerſi corporis, maximeque in inferiore ventre ſitis partibus, conſenſus, adeo conſpicuus, ut ſi tantum perfrigerentur, illico dolores colici exoriantur, alvus ſtringatur, cutis horreat, perſpiratio intercipiatur & menſium ac hæmorrhoidum fluxus ſiſtatur. Quare non dubitandum, quin, ſi tepido humore mulceantur & ſpaſtica in iis ſtrictura tollatur, ſalubris effectus ad remotiora ipſis annuentia organa propagetur, ibidemque ſeſe exſerat.

§. XV.

Quibus conveniant?

Et certe pediluvia laudatiſſimi ad derivationem uſus ſunt in morbis, qui a congeſtionibus ad caput & pectus, per ſpaſmos inferiorum maximeque hypochondriorum factis, ſubnaſcuntur, ut præter ſaporoſos affectus omnes fere capitis morbi ſunt, inſania, mania, melancholia, cephalea, hemicrania, clavus hyſtericus, vertigo, odontalgia, otalgia, gutta roſacea, ophthalmia, defluxiones oculorum ſalſæ, narium hæmorrhagiæ nimiæ & diuturnæ vigiliæ, nec non quæ pectus affligunt aſthmata convulſiva, dyſpnœæ a copia ſanguinis, cordis palpitationes, tuſſes ſiccæ, hæmoptyſis. Porro ob inſignem qua pollent ſpaſmos remittentem ac ſolventem efficaciam, egregie opitulantur in morbis ſpaſmodicis convulſivis & doloribus, in cardialgia, dolore colico, præſertim hæmorrhoidali, torminibus ex calculo, ventriculi inflatione cum præcordiorum anxietate. Præterea etiam excretiones ſaluberrimas, perſpirationis nempe, urinæ, & alvi & ſanguinis quoque ſinceri, per menſes & ſedis venas efficaciter pediluvia promovent, ſanguini liberum commeatum conciliando, eundem attenuando & ad excretoriorum tubulos alliciendo. Neque minus graves capitis pectoriſque affectus arcent & præſcindunt, maximeque eos, qui per periodos accedunt, quin quotidianum eorum uſum truces periodicas cephalalgias abegiſſe, ipſe expertus novi. Sunt quoque qui in febribus intermittentibus pediluviorum uſum ſuadent, die quidem intercalari vacuo, nec ſine ſalubri effectu, ut patet ex *Obſ. 144. Dec. 2. An. 6. Miſc. nat. curioſ.* de quartana pediluvio ſanata, & quæ *Kozack de ſalib. Sect. 1 2. c. 10.* plura hanc in rem habet.

§. XVI.

§. XVI.

Cautio in eorum uſu

Monendum tamen, quod longe felicius ſuccedat pediluviorum operatio, ſi plenitudo ſanguinis per venæſectionem in pede prius imminuitur, ſi circa tempus ſomni adminiſtrantur, nec pedes poſt eorum uſum refrigerantur, ſed calidi ſervantur & in lectum transferuntur, eoque facto, auctior per univerſum corporis ambitum redditur perſpiratio. Cavendum vero eſt, ne pedes lavacro immittantur eo tempore, quo menſium fluxus imminet, aut jam exſolvitur, eo quod divertendo ab utero & ad inferiora invitando ſanguinis appulſum, ut ipſum profluvium vel ſiſtatur, vel intercipiatur, efficiunt; contra ea aliquot ante ſtatam menſtruam periodum dies, ad promovendum fluxum egregie faciunt, præſertim ſi temperata emmenagoga, vel pilulæ ad mentem Beccheri paratæ, ſimul in uſum trahuntur. Abſtinendum quoque quam maxime a pediluviis conſtringentibus, aluminoſis, ſulphureis, ad reſiccandum moleſtum pedum ſudorem, œdemata diſcutienda, ulcera abigenda, item ſi doloribus podagricis pedes exercentur; ſiquidem iiſdem non ſine periculo materia illa virulenta ad interiores nobiliores partes retropellitur. Et quoniam communis fervidus in Carolinis fons, vulgo *der Prudel*, virtutem quam maxime repellentem poſſidet; providus utique lavacri ex eo uſus eſſe debet, in omnibus paſſionibus, ubi materia vitioſa externo corporis cortici incumbit, ac præſertim in doloribus arthriticis & podagricis.

§. XVII.

Clyſteres affines balneis.

Inter remedia externa, domeſtica & facile parabilia connumeranda etiam clyſmata, ſive enemata, quæ nihil aliud ſunt, quam decocta ex certis ſpeciebus confecta & per ſyringam ano pro vario ſcopo & uſu infuſa. Habent hæc multum cum balneis affine atque commune. Balnea quippe lavacra ſunt partium externarum, clyſteres vero inteſtinorum, quæ craſſa vocantur, quæ eluunt, abſtergunt & a contentis repurgant. Balnea vel emollientia ſunt, vel roborantia, clyſmata pariter pro varia ingredientium ratione, ſolidas, rigidas, tenſas & ſtrictas partes molliunt & laxant vel flaccidas & a tono dejectas firmant atque adducunt. Deinceps ſicuti balnea ſola applicatione externa toti ſanguinis & humorum maſſæ virtutem inſinuant, ut liberiorem & expeditiorem eorum progreſſum faciant ſimulque ſalutares excretiones facilitent: ita etiam enematum operatio non ſolum in ſanguinis & humorum circuitum ex immutatione pulſus, ſed etiam ad excretiones movendas, præter alvi ſubductionem ex perſpirationis & urinæ uberiori ſucceſſu, luculenter patet. Balnea porro vi pollent inſigni antiſpaſmodica eandemque in diſſitas ſpargunt partes: clyſteres non minus hac pollere virtute, qui artis exercitia tractant quam optime norunt. Et denique quemadmodum immiſſo in lavacrum corpore, congeſti præter naturam & non ſine periculo in certa loca humores ad alias externas & inferiores partes derivantur, quo æquabilis ipſis reddatur ubique commeatus: ſic etiam clyſmata ad divertendas a pectore & capite ſanguinis congeſtiones, gravium pathematum genitrices, inſigni & laudatiſſimo uſu plurimum valent.

§. XVIII.

Et finis

Solent vero clyſteres pro diverſo medicationis ſcopo ex variis concinnari ſpeciebus. Et ſicuti indicationes in medendo ad quatuor potiſſimum fines directæ ſunt, alterantem nempe, evacuantem, roborantem & ſedativum: ita eadem etiam clyſterum ratio, ut iiſdem vel indurata ſtercora emolliantur, aut qualitate infeſta acria, acida & ſalſa recrementa attemperentur, vel contenta in craſſorum canali evacuentur, vel languentes inteſtinorum fibræ & delaſſatus periſtalticus in iis motus roborentur,

vel

Digitized by Google

vel denique ſpaſmi tunicarum inteſtinalium remittantur & fibræ ſtrictæ nimis laxentur. Quod ſi igitur intentio eſt duras fęces & ſtercora arida humectandi, vel etiam ſuccos acres, ſalſos, corroſivos, acidos, biliǫſos in craſſis obhæreſcentes obtundendi, clyſteres optime parantur ex emollientibus & demulcentibus, cujus generis ſunt lac animantium, decoctum raſuræ cornu cervi, pedum vervecinorum & vitulinorum, avenaceum, juſcula carnium pinguia, pinguedines animantium, butyrum inſulſum, decoctum ficuum, mel, manna, ſaccharum, decoctum radicis altheæ, liliorum alborum, ſeminis lini, fœnu græci, florum chamomillæ, verbaſci, meliloti. Quæ quidem ingredientia, quum ſimul eximiam ſpaſmos relaxandi virtutem obtineant, in omnibus affectibus ſpaſmodicis, doloribus, febribus, ſanguinis congeſtionibus, & ubi alvus ſive propter ſpaſmos obſtipata, ſive ſtercora indurata obſtructa, commodam & utiliſſimam locant operam.

vel alterantes.

§. XIX.

vel evacuantes.

Ubi alvum ſimul evacuare & fæces atque humores ſtagnantes ſubducere conſtitutum eſt, ſalia ejuſmodi decoctis adjecta omne ferunt punctum, ut ſunt ſal commune gemmæ, Ebshamenſe, Sedlicenſe, digeſtivum Sylvii, nec non ammoniacum. Et certe dimidia ſalis uncia clyſteri adjecta in evacuando majoris efficaciæ eſt, quam aliquot unciæ electuariorum ex purgantibus & laxantibus concinnatorum. *Celſus* jam hunc in finem muriam alvo infundendam ſuadet, id quod etiam cum noſtra muria, quæ & pota & per clyſterem injecta potenter, purgat, nec non cum Sedlicenſi aqua optime ſuccedit. Huc quoque referenda enemata, quæ ex urina humana, vel animantium parari ſolent ad educendas alvo viſcidos ac lentos ſuccos. Neque minus ſapo Venetus ſolutus egregie pro clyſteribus inſervit, tum maxime, quando acida, viridis & corroſiva bilis tenellorum adhuc lactantium infantum inteſtina gravius exagitat. Quando vero fortiori ſtimulo opus eſt, tutius emetica, quam draſtica & acriora cathartica clyſteribus commiſcentur, eamque ob cauſſam *Derbeque in obſerv.* vinum emeticum clyſmatibus in hydrope & apoplexia indendum commendat.

§. XX.

vel roborantes.

Roborantes clyſteres virtute ſua non modo inteſtinis, ſed & aliis partibus atonia laborantibus dicata ſunt, & ob id varia etiam recipiunt. Quum quidem tunicæ inteſtinorum languentes roborandæ, carminativa ſic dicta ex uſu ſunt, quæ flatus diſcutiunt & recrementorum evacuationem ſecundant, & ex his maxime ſemina quatuor carminativa majora & parata ex ipſis olea, baccæ lauri & juniperi. In gravioribus capitis morbis, ut apoplexia, paralyſi, affectibus ſoporoſis, auditus & viſus debilitate, utiliter herba rutæ, majoranæ, roriſmarini, ſaturejæ, thymi, ſalviæ, flores lavendulæ, ſpicæ adjiciuntur. Ubi paſſiones ex uteri vitio, maximeque ejus atonia oriundæ, affligunt, ob peculiarem & ſpecificam quaſi facultatem cum fructu adhibentur herbæ pulegii, artemiſiæ, matricariæ, ſabinæ, menthæ, flores cheiri, calendulæ, radices ariſtolochiæ, nec non myrrha & galbanum, & ex his concinnati clyſteres crebrius injecti in reſtituendo menſium fluxu & expellendis molis eximia pollent efficacia.

§. XXI.

Varii generis.

Ego quoque experientia edoctus in chronicis ex ſuccorum impuritate, viſcerum prava conſtitutione, infarctu, humorumque ſtagnatione, affectibus, præſertim cachexia, ſcorbuto, malo hypochondriaco, menſium vel hæmorrhoidum ſuppreſſione, maximi facere ſoleo clyſteres, quibus admixta amara & balſamica, cujus generis ſunt trifolium fibrinum, ſummitates centaurii minoris, carduus benedictus, radix gentianæ, ſcolopendrium,

drium, rhabarbarum, eſſentia rhabarbari, elixir proprietatis, eſſentia fuliginis alcaliſata, ſpiritus cornu cervi & maſſa pilularum balſamicarum. Et ſolo ejuſmodi clyſterum uſu, deſperatos ſe ad ſanitatem reduxiſſe hypochondriacos teſtatur *Hercules Saxonia lib.1.prax.cap.16.* Neque minus roborantia apprime proficua clyſmata confici poſſunt ex vino, quibus etiam ubi vires admodum languidæ, nec corpus nimis ſenſibile, addi poteſt balſamum noſtrum vitæ dictum. Hinc *Act. Anglic. pag.598.* mentio injicitur clyſteris ex vino Hiſpanico, pipere & vitello ovi, egregiæ virtutis, quod tota nocte retentum, viſcera calefaciat & aliquot horis poſt ſudorem moveat. Quin tam conſpicua clyſmatum ad corroborandum univerſum nervorum ſyſtema eſt virtus, ut ipſos febriles in intermittentibus inſultus compeſcant. Etenim *Helvetius* in peculiari tractatu de methodo febres ſine interno medicamentorum uſu curandi, perhibet; febres ſola clyſterum injectione ex decocto corticis chinæ cum aqua, vel etiam addito tantillo vini, optime poſſe perſanari, id quod etiam *Albrecht, in Miſc.nat. cur. Dec.3. An.3.obſ.* 127. quinq; confirmat exemplis. Et Ægyptii in quartana pro ſecreto habent clyſterem ex decocti majoranæ libra una & tribus olei laurini unciis, uti auctor eſt *Alpinus de Medic. method. pag. 189.* addens: *hoc clyſtere, & in meipſo olim quartana vexato ſumma cum utilitate uſus ſum, & nonnullos tribus ſolummodo hiſce clyſteribus uſos, ſanatos fuiſſe, vidi.*

§. XXII.

Vel ſedantes, Superfluunt denique clyſteres ſedantes, doloribus complacandis & ſpaſmis ſolvendis inſervientes. Horum in numero ſunt clyſteres ex meris oleis, pinguedine animantium & butyro inſulſo conflati, qui ubi tunicæ coli a vehementi ſpaſmo obſidentur, ut ipſius cavum anguſtetur, flatus retineantur & dira oboriantur tormina, uti obvium eſt in colica convulſiva ſpaſmodica, præſertim hæmorrhoidali, & quæ ab inhærente acri cauſtica a ſuperficie corporis repulſa materia ſuſcitatur, laudatiſſimæ ſunt virtutis. De his magnifice admodum ex Veteribus ſentit *Aetius*, qui *lib. 9. cap. de colica* clyſterem antiſpaſmodicum parari jubet, ex butyro recenti, adipe anſerina, gallinacea, medulla cervina, adipe urſina, cumino, foliis rutæ, nardo Celtica, caſtoreo & oleo rutaceo, addito hoc præcepto: *utere hoc ipſo in vehementibus doloribus evacuatione tamen prius per alium clyſterem facta, & poſt horæ ſpatium menſuram unam mediocris poculi tepeſactam infunde & jube quieſcere, ac aliquandiu pharmacum retinere, atque ita divinam ejus videbis facultatem.* Quod ſi vero ſpaſmis nimius æſtus ſanguiniſque orgaſmus jungitur, ut in doloribus capitis, articulorum, hæmorrhagiis, clyſteres cum ſero lactis, vel lacte ex emollientibus & anodynis quam optime injiciuntur, floribus ſcilicet chamomillæ vulgaris, ſambuci, verbaſci, meliloti, nec non croco, nitro depurato & oleo amygdalarum dulcium. Non minus in pathematibus ſpaſmodicis, epilepticis & convulſivis motibus, ut ſpecifica addantur ex uſu eſt. In hyſtericis quidem pathematibus ſagapenum, aſa fœtida & caſtoreum accommoda ſunt. In epileptico & convulſivo inſultu, radix, ſemen & flores pæoniæ, ſuccus lumbricorum terreſtrium, liquor cornu cervi ſuccinatus, utiliter commiſcentur; cujus generis clyſtere ex antilepticis & tinctura caſtorei parato primiparam epilepſia tentatam egregie eſſe levatam teſtatur *Harderus in Miſc. nat. cur. Dec.3. A.1. obſ.* 100.

§. XXII.

Clyſterum uſus varius, Hi itaque clyſteres pro varia medentis intentione ampliſſimi in praxi medica ſunt uſus, quem *Celſus lib. 2. cap 12.* ſic in compendio ſiſtit: *alvi ductio per lotiones ſemel vel ſummum bis non omittatur, ſi caput grave eſt, ſi oculi caligant, ſi morbus majoris inteſti-*

Digitized by Google

teſtini eſt, quod Græci *κόλον nominant; ſi in imo ventre aut in coxa dolores ſunt, ſi in ſtomachum quædam bilioſa concurrunt, vel etiam pituitoſa eo ſe, humorve aliquis aquæ ſimilis confert; ſi ſpiritus difficilius redditur: ſi nihil per ſe venter excernit; utique ſi juxta quoque ſtercus eſt & intus remanet, aut ſi ſtercoris odorem nihil dejiciens æger ex ſpiritu ſuo ſentit: aut ſi corruptum eſt quod excernitur; aut ſi prima inedia febrem non ſuſtulit; aut ſi ſanguinem mittit, quum opus ſit vires non patiuntur, tempuſve ejus rei præteriit; aut ſi multum ante morbum aliquis potavit; aut ſi is, qui ſæpe, vel ſponte aut caſu purgatus eſt, ſubito habet alvum ſuppreſſam*. Præter ea autem quæ in ſuperioribus de enematum in variis morbis utilitate paſſim inſerui, tenendum adhuc, quod in genere quam maxime conducant his, quibus venter ægrius deſcendit & ſtomachus imbecillis medicamenta ad ſubducendum efficacia ſuſtinere nequit. Pariter in febribus continuis & exanthematicis præſtat ſemper clyſteribus & venæſectione, ſi opus eſt, curationem auſpicari, & ſub eadem etiam ſi alvus clauſa, clyſteribus inſiſtendum. *Chriſtianus* quoque *Langius* in *Miſc. nat. cur.* omnibus vulneratis ſerio commendat clyſmatum uſum, ne alvi ſuppreſſio inflammationes, vel ſanguinis ſtagnationes augeat. Poſſunt etiam clyſteres aliis adhuc quorum meminimus uſibus, pro varia morbi ejuſque cauſſæ conditione, adaptari, quo inprimis referendi illi, qui in diarrhœis, dyſenteriis & inteſtinorum eroſione, tam ad acrem humorem contemperandum, quam exoſas partes conſolidandas ſummo injiciuntur cum fructu, conficienda ex decocto pedum vitulinorum, vitello ovi, ſevo hircino, bolo Armena, tragacantha, ſucco cancrorum fluviatilium, ſpermate ceti, balſamo de Copaiva & ſulphuris terebinthinato.

§. XXIV.

Et licet clyſteres efficacia ſua proxime afficiant inteſtina & in ſubſtantia & materia craſſorum limites non tranſcendant; nihilominus tamen eorum virtus, non modo ex inteſtinis tanquam partibus nervoſis & quæ cum reliquis nervoſis corporis partibus exquiſitum conſenſum alunt, ad alias & remotas etiam propagatur, ſed & ipſi ſanguini & lymphæ inſinuatur. Prius ex eo pateſcit, quod clyſmata, ſi nimis acria, teſte *Avvicenna can. med. lib.* 1. *Sect.* 4. *cap.* 17. febrem accendant, emeticis imbuta vomitum moveant & dolores vel in ſuprema corporis regione complacent; poſterius vero nutriens, confortans & ſtupefaciens eorundem facultas teſtatum facit, & quod, ut quidem fidem faciunt *Act. Angl. pag.* 598. ſpiritus vini per inferius os injectus, longe magis inebriet & infatuet, ac ſi eadem menſura per œſophagum ingurgitetur. Potiſſimum tamen conſpicuus eſt clyſterum in inteſtinis tenuibus doloribus & ſpaſticis conſtrictionibus laborantibus effectus, hanc maxime ob cauſſam, quod illud craſſorum ampliſſimum colon tenuia cingat iiſdemque ubique ſit circumvolutum, eaque propter infuſum eidem emolliens & paregoricum clyſma, blando tepore ſuo, contigua tenuia ſimul afficiat, & penetrante per tunicarum poros vapore, iiſdem facultatem inſinuet, haud ſecus ac veſica decocto emolliente repleta extrinſecus appoſita, in magnis internarum partium doloribus, ſpaſmis & inflammationibus levamen affert præſtantiſſimum.

Et late patet virtus.

§. XXV.

Ut autem ſaluberrimus clyſterum effectus eo certius obtineatur, utique in eorum, haud ſecus quam in aliorum ſanitatis præſidiorum uſu, circumſpectio adhibenda & neceſſariæ quædam cautiones tenendæ. Nimirum ſunt quidam adeo ſenſibilis naturæ, ut inteſtina clyſteres plane ferre nequeant, & ipſe viderim, colicos alioſque dolores eo magis increviſſe,

Cautelæ in ipſorum applicatione ſervandæ.

quo

quo plura clyſmata injecta, qui poſtea ſolo interno convenienti laxante eximie levati. Et ſicuti in his clyſterum injectio non urgenda; ita etiam acres non ſtatim applicandi, quando alvi excrementa diutius retenta, ne plus trahant ad infarcta inteſtina & obſtructionem obfirment, ſed potius præmittenda his enemata, quæ laxant, lubricant, ſtercora emolliunt & evacuationi viam pandunt, uti perite monet *Mercatus lib. 1. pag. 64*. Poſt paſtum quoque clyſterum uſus intempeſtivus minuſque proficuus, eo quod ciborum concoctionem atque digeſtionem interturbat; chyli elaborationem & extractionem impedit ac nimis celerem ingeſtorum evacuationem proritat.

§. XXVI.

Et nociva. Neque etiam alvum crebro nimis & jugiter clyſteribus ſolicitare expedit; tum quia virtutem inteſtinorum expultricem ſequiorem reddunt, ac ut natura iis aſſuefacta officiis ſpontaneæ excretionis obliviſcatur faciunt, tum etiam, quod ſubita & repetita crebrius liquoris clyſmatici vel nimis calidi, vel perfrigerati infuſione, ordinata illa & naturalis fibrarum inteſtinalium tenſio lædatur & inordinati motus provocentur, ac quum nullum enema applicari poſſit, quocum non ſimul flatus intrudatur, flatuum metuendus ſit proventus. Præterea quia inteſtina etiam craſſa partes ſunt admodum nervoſæ, omnia quæ nervis ſunt inimica, frigida ſcilicet, acida, auſtera, draſtica virulenta & ſalia acriora, opiata, narcotica, item adſtringentia, penitus ex clyſteribus debent excludi, ne motus inteſtinorum periſtalticus inde lædatur, vel deſtruatur, quo ſalvo, ciborum digeſtio cum ſaluberrimis ſecretionibus & excretionibus ex voto ſuccedit, quo deſtructo, inteſtina ſpaſmis, flatibus & fecibus multis cum moleſtiis obſidentur. Quibus denique addi etiam merentur præclara *Celſi l. c.* monita *ſervanda*, inquientis, *illa ſunt, ne ducatur ulla cruditate ſubſtante; ne in corpore infirmo, diuque in adverſa valetudine exhauſto; neve in eo, cui ſatis alvus reddit quotidie, quive eam liquidam habet; neve in ipſo acceſſionis impetu, quia quod tum infuſum eſt, alvo continetur, regeſtumque in caput, multo gravius periculum efficit*.

Digitized by Google

INDEX
RERUM LOCUPLETISSIMUS.

A

A*bortus* non ſine convulſione ſuccedit 42. ex uteri atonia 31. poſt abortum & puerperium. 121. præcavetur venæſectione in brachio. 297

Abſceſſus differt ab ulcere. 78. interni ſigna. 75. in abdominis integumentis quandoque ſubſiſtit. *ibid.* in thorace. *ibid.* poſt variolas. 76. in meſenterio. *ibid.* muſculorum dorſi. *ibid.* uteri. *ib.* renum. 77. in parotidibus. *ibid.* ſinubus frontis. *ibid.* pulmonum facile recidivat. 130. interni rupti mortis cauſſæ. 194

Abſorbentia veteribus ignota. 245. eorum apparatus. 244. differentiæ. 245. ampliſſimæ utilitatis. *ib.* correctioni materiæ dicata. 244. cum acido in tertiũ cedunt. *ib.* præmittenda purgantibus. 245. naturæ opus juvant. 217. quædam adſtringũt. 260. cur alvum ducant. 166

Acetum ſpecificum in peſte. 284

Acicula deglutita atrocia ciet pathemata. 52

Acida temperant. 245. pulſum mutant. 156. ſanguinem coagulant. 148. optima alexiteria. 284. infenſa humorum progreſſui. 245. nitroſis poſtponenda. 246. clyſteribus non indenda. 317

Acuta febris in quo conſiſtat. 207. plerumque inflammatione ſtipatur. *ibid.* cur recidivet. 130. a natura ſanatur. 256. quomodo per artem. 207. venæſectionem poſcit. 295. *ſqq.* ſymptomaticæ malæ. 214

Acuti morbi quomodo differant a chronicis. 212. *ſq.* caute tractandi. 199. funeſti ſigna. 179. *ſqq* cauſſa mortis in iis ſphacelus ventriculi & inteſtinorum. 197. *ſq.*

Adſtringentia quæ ſint. 277. *ſq.* quomodo agant. 278. qua methodo exhibenda. *ib.* inſecura. *ibid.* debilibus noxia. 109. hydropem gignunt. 123. *ſq.* nocent in alvi fluxibus. *ibid.* hæmopthyſi. 121. intermittentibus. 124. hæmorrhagiis. 109. gonorrhea. 125 clyſteribus non indenda. 317. calculum præſcindunt. 278

Æquinoctium venæſectioni cur opportunum? 292

Aer mutat corporis functiones. 15. pulſum. 138. *ſeq.* excretiones. 159. morborum epidemiorum cauſſa. 15. 92. purus & temperatus ſalubris. 6. craſſior impurus inſalubris. *ibid.* perſpirationem mutat 9. 92. frigidi effectus. *ibid.* humidi. *ibid.* calidi. *ibid.* frigido humidus perſpirationi obeſt. *ibid.*

Æſtus quos gignat morbos. 92. qualis in eo pulſus. 138

Ætas in hiſtoriis morborum neceſſaria. 4. *ſq.* ad morbos facit. 45. *ſq.* 117. pulſum mutat. 138

Alcalina ſanguinem fluidiorem reddunt. 148. *terrea* abſorbent. 245. non ſoluta ſtomachum gravant. *ibid.* non penitus ab acido ſolvuntur. *ibid.*

-- *ſalia* celerrime ſolvuntur. 244. *ſq.* ſoluta in tertium degenerant. 245

Alexipharmaca in malignis minus proficua. 260

Alimenta nocent in morbis ſpaſmodicis 67. valentis materiæ debilibus noxia. 231. ſuperato morbo parce danda *ib.*

Aloe hæmorrhoides movet. 107

Aloetica quibus & quando conveniunt. 255.

Alterantia materiæ correctioni dicata. 242. quadruplicis generis. 244. pro materia corrigenda variant. *ibid.*

Alteratio a natura non perficitur. 217

Alvina excretio in morbis conſideranda. 7. 11. 166. multum ad ſanitatem facit. 7. 165. motus inteſtinorum index. 168. *ſq.* quæ evehat. 147. ſub doloribus & ſpaſmis ſupprimitur. 66. nec non in capitis & nervorum morbis. 169. ſine noxa aliquandiu ſupprimitur. 165. in morbis prudenter movenda. 169. tarda ex bilis defectu. 166. mala. 168. ſuppreſſa morbos inducit. 7. involuntaria unde. 43. nimia & inordinata quid indicet. 168. nimia quomodo compeſcenda. 170. 171. v. *Purgatio*.

Alvi obſtructio a ſpaſmo inteſtinorum. 37.

Digitized by Google

37. ſuccos inquinat. 48. varia pathemata inducit. 37. in febribus noxia. 129. cur aliquandiu indemnis. 165

Amygdalarum oleum in doloribus & ſpaſmis utile. 63

Analeptica quæ ſint. 183. quomodo agant. 273. limitatæ virtutis. *ibid.* pulſum mutant. 139. motum reſocillant. 68. optima nutrientia. 330

Anaſarca ex aſthmate gignitur. 123. balneis vaporoſis diſcutitur. 311. purgantibus curatur. 316

[Ang]ina ejus ſpecies. 21. *ſq.* quomodo gignatur. 35. ſpaſmis debetur. 34. ſuffocatione perimit. 236. venæſectione ſub lingua levatur. 299

Anima non eſt Medicinæ principium. 32. perperam dicitur natura. 213. *ſq.*

Animi pathemata proxime afficiunt nervos parteſque nervoſas. 48. effectus mere corporeos præſtant. *ibid.* eorum effectus. 6. functiones corporis turbant. 49 morbos pariunt. 6. mutant pulſum. 139. vires debilitant 117. humores corrumpunt. 65. ventriculum afficiunt. *ibid.* excretiones criticas ſiſtunt 8. ad colicam faciunt. 27. curarationi obſunt. 6. nocent in morbis exanthematicis. 58. nec non inter & poſt paſtum. 65. poſt eos motus inſalubris. 215

Animus in morbis conſiderandus. 5. conſpirat cum corpore. *ibid.* ejus inclinationes a corporis ſtructura. *ib.* & progreſſu humorum per caput. 39. nimis fatigatus ventriculum debilitat. 54. ſtupidus ex apoplexia unde? 117. ejus morbi hæmorrhoidibus ſolvũtur. 107

Anodyna quę ſint. 281. quomodo agant. *ib.* quomodo utiliter adhibenda. 223. diaphoreticis in doloribus miſcenda. 262

Anodynus liquor celeriter operatur. 62. optimum ſedans. 282. in doloribus maxime. 200. ſpecificum in epilepſia ſymptomatica. 286

Anorexia unde. 43

Anthelmintica quæ optima. 287

Antidotus optima oleoſa. 53. & pinguia. 242

Antimonium crudum ſpecificum in paſſionibus rheumaticis. 285

— *ſulphur* in acribus ſalſis defluxionibus utile. 63. ſpecificum contumacium intermittentium. 389. & guttæ ſerenæ. 282

— *regulus medicinalis* acres & ſalſas defluxiones arcet. 63. ſpecificum in contumacia intermittentium. 283

Antiſpaſmodica quæ ſint. 281. quomodo agant. *ibid. ſeq.* hæmorrhagias ſiſtunt. 224. non ſola curant malum hypochondriacum. 62

Anus prolapſus balneis reprimitur. 281. reſolutus involuntariam facit excretionem. 43

Aphonia a ſpaſmo nervorum lingualium. 40. & paralyſi. 48. in verminantibus obvia. 40

Aphthæ differunt ab angina. 22

Apophlegmatizantia quę ſint & quando adhibenda. 270

Apoplexia vera vel ſpuria. 28. 34. hæreditarius morbus. 117. facile recidivat. 130. in paralyſin tranſit. 29. a ſpaſmo duræ matris. 40. differt a catalepſi. 29. ſyncope. 34. ſtuporem animi gignit. 119. ex ſcabie repulſa. 96. podagra emanente. 101. ſuppreſſione menſium. 104. lochiorum. 105. hæmorroidum. 11. narium hæmorrhagiæ. 114. qualis in ea pulſus. 142 lethale in ea ſignum thoracis convulſio. 41. ſpaſmis ſtipatur. 34. cauſſa mortis in ea. 187. clyſteribus ſanatur. 313

— *veræ* cauſſa extravaſatio. 30

— *ſpuriæ* cauſſa ſtagnatio. 30. vitam non adimit. *ibid.* hyſtericis familiaris. *ib.* venæſectione diſcutitur. 294

Appetitus quibus revocandus. 275

Aqua ſimplex optima medicina. 306. ad balnea quæ optima. 346. quomodo emendanda. *ibid.*

Aquæ minerales infarctus & obſtructiones tollunt. 69. excretiones promovent. 64. ſuccos depurant. 69. ſpecificum in hypochondriaca & hyſterica paſſione. 284. continuato uſu juvant. 235. potiſſimam facultatem aquæ debent. 307 balneis ſocianda. 308. ingredientia ab auctore detecta. 240

— *martiatæ* interius & exterius proficuæ. 310

Arcana non ſemper effectus præſtant. 11

Ardens febris qualis in ea pulsus. 142. ſanguis. 165 *ſq.*

Aridura quibus tractanda. 249

Arnica ſpecificum ad ſanguinem congrumatum. 289

Arſenicum externe applicatum nocet 49

Arte-

aſthmate 125. alvi fluxibus male tractatis 124. qualis in ea ſanguis 156. pulſus 143. funeſta ſigna 184. ejus lethalis cauſſa 194

Cacochymia cur hypochondriaco & hyſterico malo accedat 66. quomodo inducatur a plethora 67

Cælum quod ſalubre 6. ejus conſtitutio facit ad morbos 17

Calculus hæreditarius morbus 118. ex arthritica materia 11. hæmorrhoidum & menſium ſuppreſſione 112. uretheribus impactus facit dolores . 41. urgente dolore non expellendus 224. diureticis præcavetur 265. curatur 264. ſpecifica in eo 287. cauſſa mortis in eo plerumque renum corruptio 195. nonnunquam ventriculi & inteſtinorum ſphacelus ibid.

Calculus renum ex atonia eorum 45. ejus ſigna 86. ex rene pulſus dolorem facit *ibid.* quomodo vomitum colica icterum & veſicæ calculum gignat 124

— *veſicæ* ex ipſius atonia 44. ejus ſigna 86. ex renali quomodo fiat 125

— *veſicæ felleæ* ſigna 87. quæ pariat ſymptomata 56. per ductus biliarios tranſeuntis ſigna 87

Calculi dolor differt a colica 25. 86. cum colica cur ſæpe complicetur 26. 86. nec non vomitu 57. a ſpaſmo uretherum 37. in conſenſum rapit ventriculum . 57. a refrigeratione abdominis irritatur. 58. accedunt demum inflammationes lethales. 183. ſpecificum ejus liquor anodynus 284. funeſta ejus ſigna 183

Calculi per alvum excreti 87

Calculoſi cur frequenter fiant icterici . 125. colicæ & flatibus cur pateant . *ibid.*

Camphora quandoque antiſpaſmodicum 282. cum nitro ſpecificum in inflammatione 284. in malignis *ibid.*

Cancer exulceratus quando funeſtus . 184

Cancrorum chelæ & lapides abſorbens 244 diureſin ſimul movent 24 . cum acido ſanguinem reſolvunt *ibid.*

Cantharides ſpecificum in hydrope 286

Capillamentum incaute demum capitis morbos gignit 184

Caput conſentit cum ventriculo 54. de bile morborum infantilium 45. & impuritatis ſuccorum cauſſa 68

Carbunculi peſtilentiales retrocedentes necant 185

Cardialgia quid 25. diſtinguenda ab inflammatione & inflatione ventriculi *ibid.* 21. ejus variæ cauſſæ 24. a ſpaſmo ventriculi 36. ex præpoſtero topicorum uſu in morbis articulorum 168. menſium emanſione 105. feminis familiaris 25. quibus levanda 25 ſpecificum ejus liquor anodynus 284. in ea hæmorrhoides ſalutares 11

Carminativa quando clyſteribus addendi 35

Caro plus fluidi quam ſolidi habet 14

Carolinæ utiliſſimæ ad hæmorrhagias promovendas 267. in calculo obſunt . 159. cur in balneo gignant febres 94

Catalepſis ejus ſigna 29. ab apoplexia differt *ibid.*

Catarracta incipiens ex ventriculo 55

Catarrhalis febris diſtinguenda a maligna 19. ejus origo 18. ex ſubita mutatione aeris 94. criſes ſervat 173. qualem habeat pulſum 142. methodus naturæ & artis ſananda ipſa 210

Catarrhi ex ſubita mutatione aeris & perſpiratione ſuppreſſa 94. venæſectione quandoque gignuntur 302. & arcentur *ibid.* balnea non ferunt 312. ſæpe ſalutares 210. ſuppreſſi nocent 191

Catarrhus ſuffocativus diſtinguendus ab aſthmate 28. ejus ſigna & ſymptomata *ibid.* quibus familiaris *ibid.* a paralyſi nervorum pneumonicorum 43. a polypis vaſorum pulmonalium 84. poſt morbillos variolas 128. ſuffocatione perimit 183. funeſta ejus ſigna 215. cauſſa mortis in eo 191

Cauſſæ morborum quæ ſint 205. ſimplices & manifeſtæ 237. rebus externis maxime continentur 14. plerumque ignorantur 70. in nervoſas maxime partes agunt 45 ſectione pateſcunt 11. 71. plures concurrunt ad proximam 14. quorundam ineptæ 70. non confundendæ cum cauſſa mortis 11. Medico noſcendæ 187. in prognoſi diſtinguendæ *ibid.* certa auxiliorum genera indicant 70. difficiliter cognoſcuntur *ibid.* cognitæ non ſufficiunt ad curandum 71. faciunt ad famam Medici *ibid.* removentur motu ſolidorum & fluidorum 204. in earum remotione methodus medendi poſita *ibid.* ex præcipuis imbecillitas 116

Cauſſæ mortis Medico noſcendæ. 187. ſectione pateſcunt. 188. non confundendæ cum cauſſa morbi 198. quæ ſint in genere 187. in variis morbis *ibid.*
Caſus ejus ſigna 18. differt a tertiana continua 18. in ea criſis fit 145
Cauſtica in nervoſis partibus atrocia cient pathemata 49
Cautelæ in therapia neceſſariæ 3
Cephalalgia ſpaſmis pericranii debetur. 36. ejus variæ cauſſæ. 24. ex abſceſſu in ſinibus frontalibus 77. vino in ventriculo 55. polypo ſinuum cerebri 84. coryza per frigus ſuppreſſa 102. menſium ſuppreſſione 104. narium hæmorrhagia. 113. ventriculum per conſenſum afficit. 55. narium ſtillicidio miteſcit 113
Cephalica ſpirituoſa in affectibus capitis ex reſolutione pedibus applicanda 64
Cerebrum conſentit cum ventriculo & inteſtinis. 6. cum corde. 10. ejus diſpoſitio in morbis & quomodo cognoſcenda. *ibid.* extravaſatio in eo cur lethalis 180
Cereviſia inſalubris 6
Chamomillæ flores peculiaris virtutis 233. ſiſtunt febriles motus 62
China chinæ pulſum mutat. 139. febriles motus ſiſtit. 62. cur aliis antifebrilibus præferenda 233. quando proſit in febribus. 159. continuato uſu tollit febres. 236. ſpecificum intermittentium. 283. quas inducat mutationes 69. balneis ſecundatur 310
Chiragra a ſpaſmis ligamentorum. 37
Choledochus ductus ſpaſmo corripitur 38. unde icterus *ibid.*
Cholera quid. 42. ex bile cauſtica. 59. convulſiva affectione ductuum biliariorum & inteſtinorum 42. genus nervoſum in conſenſum trahit. 59. funeſtæ ſigna. 182
Chronici morbi cauſſæ eorum frequentiſſimæ obſtructiones. 212. quæ ad generationem ipſorum faciant. 199. quomodo arcendi. *ibid.* a ſola natura non curantur. 212. optima eos ſanandi methodus. *ibid.* continuato medicamentorum uſu tolluntur. 235
Chymica quando periculum in mora proſunt 234
Cibi multum faciunt ad ſanitatem 6. ingeſti mutant pulſum 146. viſcoſi inflationem ventriculi 25. flatulenti colicam. *ibid.* avidius ingeſti recidivas pariunt 9
Cinnabaris arcanum antepilepticum 236
Cinnabarina quomodo antiſpaſmodica 281
Circulus ſanguinis totius Medicinæ fundamentum 144. quoties hora ſuccedat 137. creber cur neceſſarius *ibid.*
Clavus periculoſe exſcinditur 50
— *hyſtericus* a ſpaſmo pericranii 36
Clyſteres quotuplices 313. affines balneis. *ibid.* varii quomodo parandi. 314. tenuia potiſſimum afficiunt. 316. late vim diffundunt 316. quidam fere nequeunt 317. poſt paſtum minus proficua *ibidem* varii in morbis uſus 316. in febribus utiles 128. nervis inimica non capiant 317. acres non ſtatim applicandi. 316. antifebriles. 315. ex urina 313
Cæcitas ex repulſa tinea capitis 96. ſcabie. *ibid.* conſolidatis antiquis ulceribus 97. ex epilepſia 119.
Cogitationes limitatam habent vim in actiones mechanicas 203
Colica differt a dolore calculi, & hypochondriorum 25. a ſpaſmo inteſtinorum 36. ex arthritide præpoſtere tractata 100. ſuppreſſis menſibus 112. hæmorrhoidibus *ibidem*. calculoſis cur familiaris 125. nonnunquam nephritica 25. parit icterum 57. facile recidivat 130. pareſin relinquit 128. *ſphacelo* necat 200. venæſectione ſæpe tollitur 110. quibus levanda 276. anodynis primum excipienda 224. ejus ſpecificum liquor anodynus 284
— *flatulenta* quæ & unde 25. 88. venæſectione exacerbatur 301
— *hæmorrhoidalis* 26
— *ললbilioſa* 36. a ſpaſmo ilei 37
— *hyſterica* 29
— *convulſiva*. 26. conſenſus inteſtinorum teſtis. 59. venæſectione curatur. 303
— *ſpaſmodica* metallurgis ſolennis. 59. vehementiſſima 26. ejus ſigna & cauſſæ *ibidem*. levatur clyſteribus oleoſis 316. in ea coaleſcunt quandoque inteſtina 198
Colon flatibus ſæpe diſtenditur. 89
Compoſita veterum incondita 234. non omnia ſpernenda 235. virtus ſimplicium

ex iis non pateſcit. 240
Conchæ abſorbent, 175. ſubadſtringunt. 245
Confortantia ſpirituoſa debilibus non proficua 231
Conſenſus partium magni momenti. 47. non fabula 64. ex partium nexu 46. a nervorum diſtributione. 47. inter quas partes maxime vigeat *ibidem*. ſymptomatum ſuggerit rationes. 46. ex medicamentorum operatione patet. 62. *ſeqq.* ex principii vitalis concurſu non petendus. 52. nullus inter nervoſas partes & ſanguinea viſcera. 60
Conſuetudo in morbis exploranda 7
Continua febris ex repulſa cruſta lactea 95. ſcabie. 96. reſtagnante ſanguine lochiali 105. malus in ea pulſus 142. in ea proſunt clyſteres 316. corruptionis viſcerum comes 75. *ſqq.*
Contractura balneis martiatis tollitur 310. ſpecificum ejus 289
Convulſiones differunt ab epilepſia 29 ſedes in ſpinali medulla. *ibid.* earum ſigna *ibid.* minus ſalutares naturæ motus. 214. varias partes quatiunt 41. a ſpaſmo membranarum ſpinalis medullæ 39. mire ex vermibus. 87. prodeunte menſium fluxu. ceſſant 210. accedente febre ſolvuntur quandoque. 212. ſcarificationem melius quam venæſectionem ferunt 304. clyſteribus placantur 316. certæ infantibus propriæ ex ventriculo. 56
Convulſivi motus in quo conſiſtant. 41. in quibus morbis obvii *ibid.* eorum origo & ſedes. *ibid.*
Cor perpetuum mobile 131. ipſius ſyſtole quomodo contingat. 134. pulſus cauſa *ibid.* imbecillis. lypothymiam 42. ad tempus intercepta ſyncopen parit *ibid.* ipſius motus unde 135. *ſeq.* pulſui reſpondet *ibid.*
Corallia abſorbent 244. ſubadſtringunt 245
Corporeæ res magnam vim in corpus habent 140
Corpus humanum machina artificioſiſſima. 46. hydraulicæ & vaſculoſæ ſtructuræ. *ibid.* vivum & phyſicum gratis diſtinguitur 239. ex quo conſiſtat vere ſenſit Hippocrates 30. in morbis conſiderandum. 9. in prognoſi 187. & medicamentorum oblatione diſtinguendum 231. partes ipſius conſpirant 46. ad conſervationem vitæ conſtructum 216. impurum periculoſius a febribus prehenditur 65
Corruptio viſcerum quomodo arcenda 199. ex mortis cauſſis 187
Coryza ſalutaris ſæpe excretio 8. 211. ſpaſmis ſtipatur 35. ſolvit quoſdam morbos 211. venæſectione arcetur 210. quandoque adducitur 202. ſuppreſſa a frigore nocet 116. purgantibus exacerbatur *ibid.*
Criſis ad prognoſin ſpectat. 170. ipſius ſigna. 35. ſpaſmo remittente ſequitur *ibid.* fit per excretiones 171. quid ſit veteribus 170. ſeptenatio & ſemiſeptenario numero computanda *ibid.* extra ſeptenos etiam dies contingit. 174. quibus ſolennis *ibid.* unde repetenda 176. quomodo rationaliter explicanda 177. non turbanda *ibidem*. melius ſuccedit ordinatis temporibus 174. auctorum variæ de ea ſententiæ 171. *ſeq.* quæ ſit in acutis 173. & chronicis morbis. 176. in purpura non obvia 175. per imprudentem medicationem turbatur 174. pro circumſtantiarum ratione diſtinguenda *ibid.* non omnis larga evacuatio & ſymptomatum remiſſio criſis. 173
Cruditates non ſunt prima mali hypochondriaci cauſſa. 67. viſcidas quæ diſſolvant 247
Cruſta lactea repulſa febrem facit continuam. 95
Cucurbitulæ vicariæ venæſectionis 304
Cutis ſulphurearum ſordium excretorium 161. elaſtica 162. conſentit cum ventriculo 58. ad ſudoris receſſum facit 192. ſpaſmo affecta perſpirationem cohibet 37. mala gignit *ibidem*. peſſimi ominis in acutis arida. 180. reſoluta imbecillitatem prodit. 43. ſudoris frigidi & colliquativi cauſſa. *ibid.*
Cynanche anginæ ſpecies 26. differt a ſpaſmo faucium. 22. quid? 23. ſigna ejus 21. funeſta 183. ſuffocatione perimit *ibid.*
Cynicus ſpaſmus poſt podagram 58
Cyſtici ductus ſpaſmi affecti diarrhœas & vomitus bilioſos movent. 38

Digitized by Google

D

Debiles qui ſint 196. quomodo dignoſcendi 116. *ſeq.* medicina egent *ibid.* fortia medicamenta non ferunt 231. nec valentia alimenta *ibid.*

Decocta continuato uſu juvant . 236. lenientia proſunt in exanthematicis . 208. ſudorifera balneis nupta juvant . 309

Defœdationes cutis cum ſalute ſæpe fiunt 211. ſpecifica in iis 389

Deglutitio difficilis unde ? 43

Demulcentia materiæ correctioni dicata 244. eorum ſuppellex 248. operandi ratio 249. uſus in variis caſibus *ibid.* externus & internus *ibid.*

Dentitio ejus ſymptomata unde 56

Deſiderium ventriculo nocet 55

Diabetes ex atonia renum 44

Diæta ſanationi ſervit 253. a priſcis optime commendata *ibid.*

Diagneſis ſcitu neceſſaria 16. ex obſervationibus haurienda 18. nititur ſignis. *ibid.* plerumque negligitur 17. ad eam referendus pulſus 130. *ſeq.* erronea Medicum ludibrio exponit 17

Diaphoreſis movetur quandoque acidulis & nitroſis 262

Diaphoretica polychreſta 262. ſudoriferis præferenda . 261. ipſorum apparatus *ibid. ſeq.* modus agendi 262. uſus in morbis *ibid.* in pulvere alvum ſæpe movent *ibid.* in doloribus anodynis miſcenda *ibid.* fixa ubi acidum deeſt parce danda 263

Diaphragma ſpaſmis patet 39. conſentit cum ventriculo 57. convellitur quandoque 41. in ſternutatione per conſenſum afficitur *ibid.* titillatione commotum cachinnos movet *ibid.* ſpaſtice affectum aſthma *ibidem*, & hepatis obſtructionem cauſatur *ibidem*. convulſivum aſthmatis & ſingultus cauſſa *ibid.*

Diarrhæa quomodo ſuccedat . 168. per ſpaſmos 35. ſæpe ſalutaris excretio . *ibidem* . in febribus etiam malignis 169. critica quandoque. 171. ſolvit morbos 222. inprimis capitis . 169. convulſiva affectione ductuum biliariorum inteſtinorum *ibid.* pedum refrigeratione 58. a viliosa obſtructa 167. quandoque minus ſalutaris naturæ motus 214. ſphacelo inteſtinorum necat 197. inteſtina debilitat 229. ſuppreſſa nocet 8. inprimis per adſtringentia 96. clyſteribus levatur 316. poſt eam roborantibus mendum 229. ſymptomatica noxia 214. *ſeq.* quomodo compeſcenda in febribus 170. bilioſa diuturna nocet 166. ex purgantium uſu in catarrhis incompeſcibilis 102

Diaſtole ſyſtolen ſequitur & proritat 132.

Diuretica evacuantium genus 236. eorum apparatus *ibid.* modus agendi 263. *ſeq.* uſus pro ratione circumſtantiarum diſcrepans *ibid.* in doloribus arthriticis & rheumaticis proficuæ 264. quæ optimæ *ibid.* in compluribus morbis proficua *ibid.*

— *calidiora* proſunt humidioribus 219. *ſq.* & ubi viſcidæ ſordes in renibus. 264. nocent plethoricis *ibid.* renibus debilitatis 124. & ubi dolores adſunt 265

Dolores variæ ſpecies 22. *ſqq.* ſpaſmo in nervoſa parte debentur *ibid.* pro locorum differentia variant. *ibid.* ſuccos inquinant 65. excretiones cohibent 66. partes tono privant 126. critice quandoque ſolvuntur 177. levantur liquore anodyno 62. oleo amygdalarum dulcium 62. balnei 300. fotibus emollientibus 214. ſpecifica in iis 284. *inteſtinorum* . vide *colica*-*capitis* vide *cephalalgia* &c.

Duodenum, ventriculus ſuccenturiatus 43. ſedes morborum multorum *ibid.* atonia affectum quæ pariat mala *ibid.* inflammati & ſphacelati ſigna 73. eroſi indicia 89. ſcirrhi in eo ſigna & effectus 81

Dura mater membranarum nervoſarum origo 39. motu tonico gaudet *ibid.* ſanguinis progreſſum per caput moderatur *ibid.* ſpaſmos patitur *ibid.* conſenſum alit cum omnibus membranis 41. ab ejus ſpaſmo mentis & capitis morbi . 39. epilepſia 41. ejus atonia gravium cerebri morborum cauſſa 42

Dyſenteria minus ſalutaris naturæ motus 214. rubra & alba 24. diſtinguenda ab hæmorrhoidibus *ibid.* ex ſcabie retropulſa 96. ſolvit quandoque morbos 211. inflammatione & ſphacelo afficit inteſtina 73. genus nervoſum afficit univerſum 60. excrementa in ea 166. qualis in ea pulſus 143. ſphacelo necat 188. adſtrin-

Digitized by Google

ſtringentibus perperam curatur 123. funeſtæ ſigna. 183. laudanum prodeſt in ea 62. levatur fotibus 311. clyſteribus 316. ejus ſpecifica 287. poſt eam inteſtina roboranda. 229

E

Elaterium quomodo aquas hydropicorum evehat 59. Veteribus ſpecificum ad hydropem 286

Emetica duplicis generis 251. eorum apparatus *ibid.* modus agendi *ibid.* icterum gignunt 57. poſt iram noxia 55. pulſum mutant 139. ad morbos præſcindendos in principio optima 219. melius in forma liquida 254. & parciori doſi propinantur 154. quando noceant 253. in hydropicis per inferiora agunt *ibid.* balneis utiliter ſocientur 310. clyſteribus in apoplexia & hydrope indenda 314. tempore paroxyſmi non danda 226. in eryſipelate data inflammationem ventriculi gignunt 98. necantia quæ habeant ſigna 182. *ſeq.* valentiora quando conducant 221

Emmenagoga quæ ſint 260. quomodo perite adhibenda *ibid.* nonniſi præparatis viis & humoribus offerenda 220

Emollientia quæ ſint 248. quomodo agant 249. uſus internus & externus *ibid.*

Empyria differt a rationali Medicina 237. ei favet ſententia de principio interno activo 240

Emplaſtrum Strobelbergeri paroxyſmos intermittentium ſiſtit 63

— *anodynum* capitis dolores & vomitus placat *ibid.*

Empyema ex pleuritide quomodo 121. facilius generatur ex pleuritide quam peripneumonia *ibid.* ex imprudenti venæſectione in pleuritide *ibid.*

Endemii morbi aeris vitio debentur 93

Ephemera ejus ſigna 18. in ea criſis ſuccedit 169

Epidemii morbi quibus cauſſis debeantur 15. ab aeris ſubitaneis mutationibus oriuntur 92. quomodo obſervationes de iis inſtituendæ 15

Epilepſia univerſalis convulſio 41. differt a convulſione 29. ejus ſigna *ibid.* minus ſalutaris naturæ motus 214. ſpaſmis ſtipatur 35. ſedes in cerebri membranis 29. a ſpaſmo potiſſimum duræ matris 41. 206. ex repulſa cruſta lactea 113. ſcabie 42. conſolidatis ulceribus 96. podagra præpoſtere tractata 99. retentis menſibus 104. ſuppreſſa narium hæmorrhagia 113. *ſeq.* poſt atroces dolores cur oriatur 126. hæreditarius morbus 117. facile recidivat 130. per criſin quandoque diſcedit 177. febre nonnunquam ſolvitur 211. menſium fluxu prodeunte ſæpe ceſſat 210. ex pollice pedis ſæpe ortum ſumit 58. qualis in ea pulſus 142. cur inducat oculorum vitia 119. *ſeq.* ſcarificationem melius quam venæſectionem fert 304. clyſteribus abigitur 315. *ſeq.* ſpecifica ipſius 286. cauſſa in ea 180

Epiphora ejus ſpecificum 289

Errhina quæ ſint 269. quomodo agant *ib.* uſus & noxa 270

Eryſipelacea febris ex menſium emanſione 105

Eryſipelas, quibus cognoſcatur ſignis. 23. quomodo gignatur 35. differt a phlegmone 23. ſpaſmis ſtipatur 35. repulſum nocet 96. retrocedens necat. 186

Evacuantia varii generis 251. operantur ratione circumſtantiarum 238. præparata materia 220. in principio & fine morbi offerenda 219. *ſq.*

Evacuatio per congrua loca 221. breviſſima via 219. & præparata materia ſuſcipienda 220. non impetuoſe urgenda 223

Exanthemata ſudoriferis non expellenda. 226. venæſectionem non ſemper interdicunt 296. *ſeqq.* repelluntur per ſpaſmos 35. refrigerationem 97. *ſeq.* purgantia & emetica 222. ſub ſitu erecto diſparent 97. *ſq.* repulſa pernicioſa *ibid.* faciunt oppreſſionem pectoris 58.

— critice ſolvunt quandoque capitis & nervorum morbos. 177

Exanthematica febris naturæ & artis proceſſus in ſanandis iis 208. clyſteres ferunt 224. nec non venæſectionem 291. ſed juſtam 301

Exanthematica materia repulſa veneni vim habet 95. cur tam graviter noceat 97. facit oppreſſionem pectoris 59. reſtitans quæ pariat ſymptomata 58

Excrementa alvi inſpicienda in morbis 165. ſigna ex iis 166. unde viridia 66.

Digitized by Google

alba ex bilis defectu. 166. fuſca & bruna ex bilis copia. 165. nigra a ſanguine. 168. ſq. liquida copioſa ex obſtructione villoſæ. 167. unde mucida. *ibid.* dura nimis. *ibid.* ſanguinolenta. 168

Excreta indicia præbent. 148. ſq. reſpondere debent ingeſtis. 7. 90

Excretiones ad ſanitatem neceſſariæ. 7. 89. ſeq. a Medico conſiderandæ. 15. 93. variæ. 90. ſq. in morbis ſalutares. 206. perſpiratio. 92. ſeq. evacuationibus turbantur. 115. ſq. natura deficiente promovendæ. *ibid.* ſuppreſſæ nocent. 104. *ibid.* & movendæ. 116

-- *criticæ* ſalutares. 8 duplici modo. 228. ſeptenario numero adſtrictæ. *ibid.* non intercipiendæ. *ibid.* ſq. etiamſi fuerint nimiæ. *ibidem* ſeq. ſuppreſſæ nocent. 8. 175. ſq.

Expectorantia quæ ſint. 267. ſq. quomodo agant. 268. cum diſcrimine uſurpanda. *ibid.* ſq.

Experientia effectum remediorum docet. 240. non tamen una ſufficit. *ib.* ſq.

Exſpectatio arcanum in Medicina. 219

Extravaſatio lethalis in capite quomodo arcenda. 198. ſq ſanguinis inter fibrarum interſtitia commentum. 132. ex choroideo plexu apoplexiæ cauſſa. 74. ovarii ex vaſis. 79. ex liene diſrupto. 80. ſeri. *ib.* ſanguinis vel ſeri quomodo necet. 180

F

Facies color ipſius ad hiſtoriam morbi. 5. indicia ex florido. *ibid.* livido. *ibid.* *Hippocratica* quæ & unde 180

Fallacia cauſſæ ut cauſſa frequens in Medicina. 238. ſqq.

Fames canina a ſcirrho pancreatis. 81

Favi repulſi aſthma gignunt. 95

Febriles motus ſedem habent in ſpinali medulla. 41. quibus ſiſtantur. 62

Febris quid ſit? 141. denominatio multis communis. 18. ipſius ſpecies diſtinguendæ. *ibid.* formalis ratio ſpaſmo continetur. 33. ſeqq. ſpaſmus univerſalis. 205. duplici motu abſolvitur. 34. 206. ſæpe perniciosa. 213. ſeq. per ſe non ſalutaris. 36. ſuccos vitales corrumpit. 65. vires deſtruit. *ibid.* ad chronicas paſſiones diſponit. *ibid.* in corpore impuro pejor. *ibid.* ex cohibito fluere albo. 102. ex vermibus. 87. ex refrigeratione poſt iram & calorem. 94. ſoluto ſpaſmo remittit. 34. in Carolinis ex tempore gignatur quomodo. 94. convulſiones & epilepſiam ſolvit. 211. ejus ſignum pathognomonicum pulſus frequens. 123. ſq. pulſum habet durum. 230. mala ſigna. 179. naturæ & artis methodus in ſananda ipſa. 207. in principio optime ferı laxantia vel emetica. 219. clyſteribus ſiſtitur. 315

Feminæ viris imbecilliores. 5. morbis magis obnoxiæ. 117. peculiaribus etiam 6. qualem habeant pulſum. 137. experiuntur quandoque hæmorrhoides. 106

Fiſtula ex variolarum reliquiis. 128

- - *ani* conſolidata apoplexiam gignit. 115

Flatus quomodo generentur. 88. a cibis viſcoſi. 25. inteſtina & abdomen diſtendunt. 88. ſeq. colon ſæpiſſime obſident. *ibid.* cauſſa atrocium pathematum. *ibid.* ſeq. inflationis ventriculi. *ibidem*. doloris in ſiniſtro hypochondrio. *ibid.* pulſum quandoque ſuſpendunt. *ibid.* cur calculoſis familiares. 125

Fluida corporis humani ſolida quantitate ſuperant. 136. ex ſolidis vitium capiunt. 64. depravantur in febribus. 65. animi affectibus. *ibidem*. dolori. *ibid* ſq.

Fluor albus a ſuppreſſis menſibus. 105. ex puerperio. 119. poſt abortum & puerperium. 125. præpoſtere cohibitus nocet 128

Fonticuli ſæpe ſalutari ſerviunt excretioni. 115. occluſi obſunt 97

Fotus proſunt in dyſenteria. 310. ad eliciendas hæmorrhoides. *ib.*

Frictio fa it ad progreſſum ſanguinis. 69. in ſyncopticis utilis. 63

Frigus poſt calorem noxium. 94. excretiones criticas ſiſtit. 8. exanthemata repellit. 35. colicæ cauſſæ. 25. in febribus ſpaſmo cutis. 33. ſeq.

Frontalis vena utiliter in capitis morbis ſecatur. 299. non tamen ſemper. 301.

Functiones triplices in homine. 203. in morbis læduntur. 10. mechanicæ medicinæ objectum. 203. læſæ quomodo explorandæ. 10

Ga-

G

Galenus nimis multas finxit pulſuum ſpecies 131
Gangræna quid. 23. differt a phlegmone *ibid.*
Genus nervoſum in morbis omnibus affectum. 45. *ſeq.* a cauſticis & venenis ad anomalos morus abripitur. *ibid. ſeq.* univerſali ſpaſmo affectum mali ominis. 180
Glandulæ ſpaſmo afficiuntur. 38. *ſq.*
— *mammarum* ſpaſmo affectæ ſecretionem lactis impediunt. 39. tumores & ulcera gignunt. *ibid.*
— *faucium & palati* conſtrictæ ſitis. *ibid.* iterato ſtrictæ & laxatæ ſalivationis cauſſa. *ibid.*
Gonagra a ſpaſmis figamentorum. 36
Gonorrhæa adſtrigentibus perperam tractatur. 125. *ſeq.* cohibita & calidioribus excepta luem veneream gignit. 101 *ſeq.* ex male curata ſcirrhus proſtratarum 82. qualem habeat urinam 137. ipſius ſpecifica. 288
-- *benigna* ab atonia veſicularum ſeminalium. 44
-- *virulenta* diuretica fert. 212
Gravidæ hæmorrhoides ſalutariter ferunt 106
Graviditas a ſcirrho meſenterii quomodo diſtinguenda. 82
Graveolentia ſpecificum in hyſterica paſſione 285
Guajacum ſpecificum in lue venerea 289
Guſtus cum odore ſympathiam alit. 40. a ſpaſmo tunicæ pituitariæ impeditur *ibid.*
Gutta ſerena ex paralyſi nervi optici 42. *ſeq.* conſolidatis antiquis ulceribus. 188. ex epilepſia, quomodo. 119. *ſeq.* ejus ſpecificum ſulphur antimonii 389

H

Habitus corporis qui morboſus, qui ſanus? 5. facit ad pulſum. 137. in hiſtoriis morborum exponendus. 5
Hæmoptyſis ejus differentiæ & ſigna. 23. *ſq.* quomodo ſuccedat. 33. hæreditarius morbus. 117. ſpaſmis debetur. 34. a polypis vaſorum pulmonalium. 84. menſium ſuppreſſione. 103. ingignit phthiſin 120. præcipue in feminis. 103. cauſſa mortis in ea. *ſeq.*
Hæmorrhagiæ earum differentiæ. 23. *ſeq.* ſalutares. 8. quomodo ſuccedant. 33. debentur ſpaſmis. *ibid.* conſiderandæ. 8. ſolvunt morbos. 210. ſi deficiunt, promovendæ. 209. qualis ante & poſt eas pulſus. 142. quibus præſidiis & quomodo movendæ 265 antiſpaſmodicis rectius ſiſtuntur quam ſtipticis. 224. & adſtringentibus. 279. earum ſpecifica. 288. pilulis de cynogl. & martiale liquore compeſcuntur. 62. criticæ quandoque. 171. a ſpaſmis ſupprimuntur. 35. ſuppreſſæ nocent. 8. non tamen omnium morborum cauſſæ. 92. nimiæ debilitant. 118. exitioſæ. *ibid.* funeſta ſigna. 185. ex incongruis locis ſuppreſſis menſibus. 102. ex præputio rariores obſervatæ. 23. vid. *narium & uteri hæmorrhagia*.
Hæmorrhoidales venæ internæ lethalem rupturam paſſæ 79. a ſanguiſugis non evacuantur 306
Hæmorrhoides præternaturales quid: *ibid.* ſalutaris excretio *ib.* earum ſigna 24. diſtinguendæ a dyſenteria. 23. quomodo erumpant. 33. ſpaſmis debentur. *ibid.* inprimis hypochondriorum. 111. hæreditariæ. 107. quibus ſolennes. 106. feminis quandoque accidunt. *ibid.* gravidis quoque. *ibid.* menſibus ſuppreſſis ſæpe manant *ibid.* nonnunquam cum lochiis fluunt. *ibid.* cur adeo familiares. 107. ſolvunt multos morbos. 210. mentis morbos ſolvunt & præſervant. 107. nephritidem curant. *ibid.* præſervant ab hæmoptyſi. 108. arthritide. *ibid.* pleuritide. 107. cutis defœdatione. *ibid.* hypochondriaco malo. *ibid.* ſcorbuto. *ibid.* ſcotomia. 108. in morbis earum ſuppreſſione aperiendæ. 109. certa ad revocandas ipſas non dantur remedia. 112. intempeſtive pulſæ nocent. 113. nonniſi præmiſſis præparantibus pellendæ. 220. quibus præſidiis & quomodo movendæ. 265. fotibus revocantur. 310. ſpecifica in vitiis earum. 278. ſpaſmis ſupprimuntur. 36. nunquam vi comprimendæ. 109. earum dolor a ſpaſmo. 36
-- *albæ* quid & unde. 105
-- *ſuppreſſæ* 8. colicæ cauſſa. 26. in ipſis quomodo ſanguis mittendus. 300
Hæreditaria diſpoſitio multum facit ad morbos. 5. morbos difficiles gignit. *ibid.* in hiſtoriis morborum recenſenda. *ibid.*
Hæreditarii morbi qui ſint 117. a ſolidorum vitio pendent. *ibid.* difficiles ſanatu. 5

Digitized by Google

Hectica febris differt a lenta. 19. ſigna. *ibid.* nunquam ſalutaris. 235. a viſcerum corruptione fovetur 72. ex ſuppreſſione menſium 104. lochiorum. 106. nimiis hæmorrhagiis 118. ſudor largus in ea unde 164. cauſſa mortis abſceſſus ruptus 194

Helleborus ſpecificum Veteribus ad inſaniam. 285

-- *albus* Veterum emeticum. 251

Hemicrania quid 37. a ſpaſmo pericranii *ibid.* ex menſium ſuppreſſione 104. puerperio 119. facile recidivat. 130

Hemiplexia quid & unde. 44. pulſus in ipſa 161. cauſſa mortis 188

Hepar non alit conſenſum cum nervoſis partibus 61. ad atoniam cur pronum 43 atonia laborans multorum morborum cauſſa 67. ſcirrho facile afficitur 83. maxime affectum in ſcorbuto 156. ejus conſtitutio in morbis conſideranda 9. unde cognoſcenda 9. lethalis corruptionis ſigna. 184. labe affectum quibus curandum 277

Hepatici ductus ſpaſmo correpti diarrhœas & vomitus bilioſos cauſantur 38

Hepatitis diſtinguenda ab inflammatione ventriculi 21. ejus ſigna 21. differentiæ 22

Herpes ſæpe annua & ſalutaris 115

Hippocrates optima jecit artis fundamenta a poſteris relicta 21. potiora & præſtantiora ipſius dogmata 30. parum meminit ſignorum ex pulſibus 130

Hirudines evacuationi ſanguinis ſerviunt 306 non plus quam ſcarificatio vel venæſectio præſtant *ibid.*

Hiſtoriæ morborum therapiæ fundamentum 2. perfectæ ſint 3. quomodo conſignandæ 4. ad hypotheſes examinandas utiles 13

Homo triplices in eo actus obvii 203

Humores proportio elementorum 6. quantitas 131. non extravaſantur inter fibrarum interſtitia. *ibid.* cur tam varii ex ſanguine 161. ad craſin eorum facit potus 6

Hungarica febris a qualitate cœli derivanda 193

Hydrocephelus quid ſit 80

Hydrophobia ejus ſigna 21. differt a phrenitide *ibid.*

Hydrops a ſcirrho meſenterii diſtinguendus 82. ex atonia heparis & lienis 43. ſuppreſſis menſibus 104. hæmorrhoidibus 108. uteri vitio 195. quartana 123. nimiis hæmorrhagiis 118. obſtructione heparis, viſcerum & glandularum 194. pulſus in eo qualis 143. funeſta ipſius ſigna 184. cauſſa mortis 193. facile recidivat 130. ex aſthmate quomodo gignatur 59. intra duplicaturam peritonæi paracentheſin admittit 78. diureticis optime arcetur 265. ejus ſpecifica 287. uteri fluxu ſponte ſanatus 212

-- *ſubitaneus* ex ruptis tumoribus ſeroſis in abdomine 73.

-- *ſaccatus* lapſu curatus 213.

-- *uteriæ* a polypis 84. ex ſuppreſſione menſium 104

-- *pectoris* ejus ſigna 80. quibus ſolennis. *ibid.* a polypis vaſorum pulmonalium 84. ex ſuppreſſis menſibus 104. aſthmate quomodo 123. uteri fluxu ſponte quandoque ſanatur. 212.

Hypochondriacum malum affectio generis nervoſi 62. imbecillis naturæ proles 111. in quo conſiſtat 122. differt a colica 25. ſigna *ib* radix & ſedes in ventriculo 53. variæ cauſſæ 111. cauſſa prima non cruditates 62 nec unica ſtagnatio ſanguinis in vaſis venæ portæ 110. ex animi pathemate 54. potu frigido poſt iram 55. ſanguinis ſtagnatione in viſceribus abdominis 62. ex hæmorrhoidibus ſuppreſſis 106. male curata intermittente 122. alvi fluxu 123. hæreditarius morbus 117. fluentibus hæmorrhoidibus affligit 112. hæmorrhoidalia molimina gignit. *ibid.* hæmorrhoidibus levatur 108. efflorescente purpura quandoque diſcedit 211. clyſteribus levatur 314. cura fundamentalis 62. ſpecifica in eo præſidia 285

Hypotheſes multæ in Medicina 13. quomodo examinandæ *ibid.*

Hyſtericæ cur ſuaveolentia ferre nequeant 40. apoplexia leviori corripiuntur 28

Hyſterica paſſio hæreditarius morbus. 118. ſedes non in utero 1. ſed ventriculo & inteſtinis. 60. non a nervis ſed ſanguine reſtagnante derivanda *ibid.* ex puerperio 119. atonia uteri 44. menſium defectu 60. cohibito fluore albo 102. reſtagnante ſanguine lochiali 106. levatur laudano 62. clyſteribus 316. quæ proſint 61. ſpecifica in ea. 285

Digitized by Google

I.

Jalappæ reſina cur atrocia ciet pathemata. 59
Icterus flavus & niger unde? 156. a ſpaſmo orificii choledochi 38. ex atonia hepatis 48. ſpaſmo ventriculi 56. purgantibus *ib.* venenis *ib.* vomitoriis *ib.* retento meconio *ib.* colica *ib.* ira *ib.* febre intermittente *ib.* retentis menſibus 104. calculoſis cur familiaris 103. & colicis 126. qualis in eo urina 156. ſpecifica in eo. 197
Ileon inteſtinorum tenuiſſimum & maxime ſenſibile 38. lumbricorum nidus 90. ſpaſmo affectum cauſſa doloris circa umbilicum 36. & colicæ bilio. 38
Iliaca paſſio ab inverſo periſtaltico motu 37. funeſtæ ſigna 183. ſphacelo inteſtinorum necat. 197.
Imbecillitas ex præcipuis morborum cauſſis 116. *ſeq.* quibus inducatur 118. quibus cognoſcatur ſignis 116. *ſeq.* 232. ipſius ſpecificæ. 205
Impetigo annua & ſæpe ſalutaris. 115
Inappetentia cur malum in cachecticis & hydropicis ſignum. 74
Incidentia materiæ correctioni dicata 245. quæ ſint 246. quomodo agant *ibid.* & uſurpanda 247. *ſeq.* aperiunt 248. ſanguinem depurant. *ibid.*
Induſia in morbis exanthematicis non mutanda 58. a ſudore tinguntur 161. pondedere increſcunt. 160
Infantes cur difficulter ſudent. 162
Infantum morbi quæ ſigna eorum 186. quæ cauſſa mortis 198
Inflammationes quomodo gignantur 34. aliis ſupervenientes lethales 180. in ſphacelū demum concedunt 182. periculoſiores quandoq; ſi mitiora adſunt ſymptomata 181. in principio quomodo diſcutiendæ. 193. venæſectione diſcutiuntur 207. *ſeq.* nimia exacerbantur *ib.* earū ſpecifica 284.
Inflammatoriæ febres earum ſpecies & differentiæ 21. *ſeq.* ex ſuppreſſis menſibus 106. recidivant quandoque 130. medicatio earum 207. qualis in iis pulſus 142. nimia venæſectione exacerbantur 207. *ſeq.* juſta levantur. 301
Infuſa vinoſa laxantia præferenda purgantibus 223. diapnoica præferenda ſudoriferis, *ibid.* theiformia potiſſimam facultatem aquæ debent. 307
Inſania hęreditarium malum 112. perperam promiſcue ab hemorrhoid. repetitur *ibid.* ex ſuppreſſa narium hęmorrhagia 114 facile recidivat 130. hæmorrhoid. ſolvitur & prę ſervatur 106. *ſq.* balneis levatur 287. *ſq.* ſcarificationem melius quam venęſectionem fert 304. ſpecifica ipſius. 285
Intermittens febris mineta prima in regione 54. unde ſymptomata eorum *ibid.* quandoque ſalutares 209. quandoque exitioſa 212. *ſeq.* etiam habet criſin 176. recta eam ſanandi ratio 209. & ſiniſtra *ibid.* optime prę ſcinditur emetico vel laxante 219. ſpecifica ad curandam ipſam 283. male curata gignit hypochondriacum malum 122. *ſeq.* contumacis fomes 209. & ſpecifica. 283
Inteſtina in morbis maxime debilitant 118. conſenſum alunt cum ventriculo 56. *ſeq.* cum membranis univerſi corporis 59. flatibus obſidentur & diſtenduntur 88. *ſeq.* coaleſcunt quandoq; in colica convulſiva 197. *ſeq.* quid patiantur a ſpaſmo 37. inflammatione & ſphacelo corripiuntur in dyſenteria 74. eorum atonia quæ pariat mala 43. quibus ſubmoveatur 277. ab eorum convulſiva affectione diarrhœa & cholera 104. eroſionis eorum quæ ſigna 89. labem patiuntur male tractatis alvi fluxibus 123. ſpaſmus eorum quibus tollendus 250. eorum inflatio quibus curanda 275. languentia clyſteribus firmantur 313. eroſa clyſteribus conſolidantur. 316
— *craſſa* aſcaridum habitaculum. 8
— *tenuium* inflammationis & ſphaceli ſigna. 73
— *rectum* a dolore ex hæmorrhoidibus ſphacelum patitur. *ibid*
Ipecacuanha ſpecificum in dyſenteria 287 ejus virtus & prærogativa. 252
Ira effectus ipſius in corpus 6. facit ad colicam. 27. ad cardialgiam 65. ad vomitum *ibid.* ad icterum 57. *ſeq.* ad febres bilioſas cholericas 65. atrocia ciet pathemata ſit calculus in cyſtide fellea. 87. quæ poſt eam damnoſa? quæ utilia? 221. *ſeq.*
Iſchiadicum malum quomodo gignatur 35. a ſpaſmis oritur 37. ſpaſmis ſtipatur 35. ex menſium emanſione 105. differt a nephritide 22. ex hæmorrhoidum ſuppreſſione venæſectione levatur 110. repulſum nocet 99. *ſeq.* quando in eo venæſectio inſtituenda. 301
Jugularis vena in melancholia & phreniti-de incidenda. 299

Ju-

Digitized by Google

Juventus quid peculiare ſervet. 5. quibus morbis pateat 45. qualis in ea pulſus 138

L

Labor mutat pulſum 138. Vid. *motus*.

Lac optima antidotus 249. a ſpaſmis ſecretio ipſius intercipitur 38. quando in flatus explicetur 25. concretum venenum æmulatur 53. inflationem ventriculi cauſſatur 25. vide *ſerum lactis aſininum* ſpecificum in podag. 285. in phthiſi 286. ad longævitatem. 289

Lactiferi ductus ſpaſmos patiuntur 38. ſpaſmo affecti interceptæ lactis ſecretionis & tumorum cauſſæ. ibid. *ſeq.*

Laſiones externæ lethales quæ ſint 200. earum ſatio intercepta humorum circulo. ibid.

Larynx ſpaſmo afficitur 39. ſpaſmo affecta conſtrictivi in gula ſenſus cauſſa. ibid. irritata facit tuſſim ferinam. 40

Laudanum liquidum prodeſt in dyſenteria & hyſterica paſſione 62. in febre ardente mortiferum. 227

Laxantia Veteribus minus cognita 254. qualis ſint 253. quomodo agant 254. præferenda purgantibus 223. pro ratione circumſtantiarum in uſum vocanda 254 proſunt in principio morborum 221. ad præcavendum abortum utilia 125. in tuſſi cur conducant. 59

Lenta febris ſigna ipſius 20. differt ab hectica ibid. ex debilitate ventriculi 68. nimis hæmorrhagiis 118. alvi fluxibus male tractatis 123. ſuppreſſis criticis evacuationib. 175. quomodo ſtatim præſcindenda 219. quæ in ea proſint 249. cauſſa mortis in ea 194.

Letargus ex eryſipelate repulſo 98 cephalalgia & ſcorbuto lethali ſupervenit eventu. 188. qualis in eo pulſus 142. cauſſa mortis in eo. 188

Lien melancholiæ ſedes 79. non alit conſenſum cum nervoſis partibus 61. labem contrahit ex triſtitia 79. atonia laborans quos pariat morbos 44. ei perperam dolores in latere ſiniſtro tribuuntur 62. poſt vomitum cruentum magnus & putridus reperitur 105. ſcirrhi in eo ſigna 83. labe affectus quibus tractandus 276. ejus ruptura lethalis. 80

Lypothymia atoniæ debetur 42. ex imbecilli cordis ſyſtole ibid. ex præpoſtero topicorum uſu in morbis articulorum 99. reſtagnante ſanguine lochiali. 105

Loca multum faciunt ad morbos endemios, & epidemios 15. altiora ſalubria 6. humilia inſalubria. ibid.

Lochia nonniſi præmiſſis præparantibus pellenda 220. a ſpaſmis ſupprimuntur 35. ſuppreſſio eorum cur adeo noxia ib. quæ inducat pathemata. 105

Longævitas ejus præſidia. 289

Lumbrici in ileo hoſpitantur 87. eorum indicia ib. pulſum reddunt inæqualem 140 pleuritidem mentiuntur. 87

- - *terreſtres* ſpecificum in doloribus artuum ſcorbuticis. 285

Luna ad venæſectionem nihil facit. 292

Lycopodium ſpecific. in plica Polonica. 289

Lympha ſpiſſa quibus diſſolvatur. 249

M

Magneſia abſorbens 244. hypochondriacis utilis 245. ab acido ſoluta fit laxans, ib.

Maligna febris differt ab aliis 18. κατ' ἐξοχὴν quæ ibid. qualis in ea pulſus 142. qui malus ibid. in ea ſanguis quandoque roſeus 147. ſudor largus in ea malus 164. cauſſa mortis ſphacelus. 197

Malignitas viribus inſenſiſſima 73. ejus ſigna 10. non ex fictis terminis exponenda 73. ejus cauſſa putredo 74. Medicis ſæpe imponit. 92

Mamma ſpaſmum experiuntur 38. tumores & abſceſſus ear um unde. ibid.

Mandibula piſcium, abſorbens. 244

Mania hæreditarius morbus 118. *ſeq.* a ſpaſmo duræ matris 39. ejus ſigna & differentiæ 21. ex menſium 104. & hæmorrhoidum ſuppreſſione 108. cur ſæpe melancholiam excipiat. 40

Manna triplici gaudet virtute. 234

Maraſmus ſenibus familiaris 74. *ſeq.* ejus ſigna ib. viſcerum corruptione nititur. ib.

Mars limatus abſorbens 244. adſtringit ſimul 245. ejus liquor compeſcit hæmorrhagias 62. ejus crocus ſiſtit febriles motus. ibid.

Martialia pulſum mutant 121. balneorum uſu ſec undantur. 109

Maſtigatoria ad arcendum miaſma proſunt. 270.

Materia morbi indoles ipſius ex quo cognoſcenda 10. coctæ ſigna. 36

Mechaniſmus corporis ejus notitia, fundamentum therapiæ. 2

Medendi leges. 218

— *methodus* a medico tenenda 2. conſiſtit in

Digitized by Google

in remotione cauſſarum 204. naturę optima 203. *ſeq* quæ ſit in variis morbis 206. in ſpecificorum uſu ſervanda. 291

Medicamenta ſcienda 241. quæ fortia 234. quæ lenia ibid. pauca & ſelecta uſurpanda 231. *ſeq.* aliquamdiu continuanda 235 in eorum uſu corpora diſtinguenda 230. Veterum annalia 235. in eorum uſu corpora diſtinguenda 230. vires eorum non una experientia cognoſcuntur ib. ægrius a priori perſpiciuntur 239. a Medico noſcendæ 236. plerumque tamen ignorantur ib. multitudo eorum cauſſæ ignorantiæ virium 237. *ſeq.* atti noxia. ib. Vid. *remedia.*

Meditatio in morbis tempeſtive inſtituenda 219. imprudens morborum cauſſa. 10

Medicina ob circumſtantiarum differentiam difficilis 237. judicio opus habet. 144. naturam juvat 216. naturæ errores emendat 218 *ſeq.* hypotheſibus & opinionibus referta 13. ejus partes ſunt connexę 1. ejus objectum actus in corpore mechanici 203. ejus principium non eſt anima 32. neque ſpiritus ib. ſed natura corporis ib. recte ab Hippocrate definita 30. ejus incrementa quę retardarint 31. rationalis quomodo differat ab empirica. 237

Medicus ejus officium 207. naturam imitari debet ib. 215. naturas diſtinguat 144. ib. judicio excellat 2. in morborum principio & fine opem ferat 127. in ſemioticis caute ſe gerat 144. felix qui 216. prognoſi exiſtimationem conſequitur. 16

Meditationes nimiæ ſanitatem labefactant 7. corpus debilitant 117. ad capitis morbos diſponunt. 6

Medulla ſpinalis ejus membranæ ſedes motuum febrilium 14. convulſionem ibid. reſolutæ cum nervis ſuis hemiplexiæ & & pareſis cauſſa. 44

Melancholia hæreditarius morbus 117. ejus differentiæ & ſigna 21. a ſpaſmo duræ matris quomodo 40. ex ſuppreſſis menſibus 104. hæmorrhoidibus 107. ex puerperio 118. cur in maniam tranſeat ſæpe. 114.

Membranæ ſpaſmi patent 33. nervoſæ ſpaſmo affectæ dolorem faciunt 36. capitis externæ cephalalgiæ ſedes ib. cerebri ſpaſmo affectę melancholię, manię, apoplexiæ & epilepſiæ ſedes 41. ſenſorii auditus ſuſurrum & tinnitum gignunt 40. ſpinalis medullæ ſedes motuum febrilium ib. convulſionum. 41

Memoria abolita ob atoniam duræ matris 42. ex apoplexia quomodo. 119

Menſes ſalutaris excretio 8. ſpaſmis debentur 33. eorum mechanica ratio 103. ſolvunt convulſiones 210. quomodo movendi & quibus 265. nonniſi pręmiſſis pręparantibus pellendi 220. ſpecifica in vitiis eorum 287. a ſpaſmis ſupprimuntur 36. eorum loco fluunt ſæpe hæmorrhoides. 106.

-- *ſuppreſſi* nocent 9. & cur 35. quæ ſymptomata inducant ib. per incongrua loca exitum moliuntur 103. cauſſantur vomitum & mictum cruentum ib. fotibus revocantur 311. & clyſteribus 314. quomodo venæſectionem ferant. 300

Menſes nimium fluentes unde 41. ex hepatis & lienis vitio 65. venæſectione in brachio ſiſtuntur. 300

-- *emanentes ob ætatis rationem*, quæ gignant mala. 105

Mentha cur optimum in vomitu. 249

Mercurialia quomodo ſalivationem moveant 272. ſecundantur balneis 309. in dentitionis difficultate noxia 56. minus recte parata & data nocentiſſima. 53

Mercurius diaphoreticus ſingularis. 63

-- *dulcis* tutiſſimum ſalivans 289. ſed minus tutum laxans 288. ſpecificum in contumacibus intermittentibus 283. non cum ſalibus miſcendus. 288

Meſenteria febris diſtinguenda a malignis 19. ejus ſigna ib.

Meſenterium ſcirrhoſis tumoribus afficitur 82. abſceſſus patitur 76. ſcirrhus ejus differt a graviditate, mola, hydrope 82. ex ejus induratione atrophia ib. abſceſſus in eo contenti ſigna. 76.

Mictus cruentus ratione cauſſarum diſtinguendus 23. ſpaſmis debetur 34. differt a ſtillicidio ex præputio 23. quandoque ex veſicæ venis 158. renum hæmorrhoides recte dicitur 23. ſuibus familiaris 108. ex hepatis & lienis vitio 67. ex menſium ſuppreſſione 104. emanſione 105 hęmorrhoidum ſuppreſſione 107. maxime in ſenibus 108. quandoque menſtrualis 104. & periodicus 108. qualis in eo urina 156. præſidia in eo 251. perperam adſtringentibus cohibetur. 279

Milleſolium ſpecificum in calculoſa renum diſpoſitione 287. in hęmorrhoidum vitiis ibid.

Meconium retentum icterum facit. 57

Mœror ejus effectus in corpore 6. lieni maxime noxam affricat 79. largum pedum ſudorem facit. 163. *ſeq.*

Mola

res dejiciant 140

Narium hæmorrhagia ſpaſmis debetur 34. quibus ſolennis 113. ſalutaris excretio ib. ſuppreſſa nocet ib. ſolvit in juvenibus capitis morbos. 210

Natura quid ſit 32. ſecundum Veteres quid 202. non eſt anima 203. verum Medicinæ principium 42. quid ei tribuerit Hippocrates 30. ſola ſæpe ſanat morbos 31. quo ſenſu morborum medicatrix 36. ſæpe minus ſalutares motus adornat. 213. optimam ſervat medendi rationem 204. non omnibus morbis expugnandis ſufficit 212. Medici opem non excludit 216. obſtacula removere nequit 217. ſuccos vitioſos alterare non poteſt ibid. ſæpe non ſufficienter emovet ibid. externis in ſanando impeditur ibid. ejus pugna cum morbo quid 36. ejus methodus in variis morbis. 192. effectus ipſius quandoque perperam medicamento tribuitur 239. una ab altera diſtinguenda 215. ſeq. quæ debilis, quæ robuſta? ib.

Navigatio unde pathemata ininſuetis, 48.

Nauſea quibus abigenda. 275

Nephritis differt a malo iſchiadico 22. quomodo gignatur 34. ſpaſmis ſtipatur ib. ex menſium emanſione 105. & ſuppreſſione 110. maxime in ſenibus 108. ex atonia renum quibus tractanda 277. eam prohibent hæmorrhoides. 108

— *ſimplex* quid 22. ejus ſigna & differentiæ. ib.

— *calculoſa* quid 22. ejus ſigna. ib.

Nervi cauſſa motus partium 47 conſenſus 48. nullam violentiam ferre poſſunt ib. ab animi pathemate proxime afficiuntur ib. eorum diſtributio ſcitu neceſſaria. 46. conſtitutio in morbis conſideranda. 20. diſtenſio in acutis periculoſa 180. læſi atrocia cient pathemata 50. eorum principium commotum atrocium pathematum cauſſa 44. præcordiales ſpaſmi affecti, quæ patiant mala 180. pneumoniaci ſpaſmo correpti reſpirationem faciunt difficilem. ib.

Nervina clyſteribus quando indenda. 314

Nervoſa partes conſenſum alunt 64 nullam ferunt læſionem 50. a minime molis materiis præter naturam motus efficiunt. 49. ab animi pathematibus proxime afficiuntur 48. in morbis potiſſimum patiuntur 45. in eas maxime agunt morborum cauſſæ, & medicamenta ib. earum conſtitutio ex urina pateſcit 158. Vid. *genus nervoſum*.

Nitrum fixum abſorbens 244. optimum temperans 246. præferendum acidis ib. quos præſtet effectus 62. calorem extinguit 69. pulſum mutat 139. ſanguinem fluidiorem & rubicundiorem reddit 148. ſpecificum in nimiis hæmorrhagiis 288. commode miſcetur abſorbentibus 254. quomodo ſit antiſpaſmodicum 281. cum camphora ſpecificum in inflammationibus. 284

Nonnaturales res morbos ingignunt 232. ad morbos ſanandos egregii uſus 233

Noſtalgia qualis morbus. 55

Nutrientia analeptica optima. 273

O.

Obeſi cur difficulter ſudent. 162

Oblivio obſtinata a ſuppreſſis menſibus 39. Vid. *memoria*.

Obſervationes eorum uſus ampliſſimus 11. ad perſpiciendas remediorum vires proficua ib. de morborum ſpontaneo decurſu utiles. 13

Oculi defluxionem & morbos experiuntur a ſuppreſſa narium hæmorrhagia. 113. & muci excretione. 114

Odontalgia quid 36. a ſpaſmo ligamentorum dentium ibid. ejus ſpecificum. 285.

Odor cur pereat 43. a ſpaſmo unicæ pituitariæ impeditur 40. errhinorum abuſu læditur 296. cum guſtu alit ſympathiam. 40

— *ſuaveolentium* cur hyſtericis infeſtus. 40. unde pathemata ex eo. 49

Oedemata a ſpaſmo diaphragmatis quomodo? 39. ex ſcabie repulſa 96. ſuppreſſis menſibus 104. nimiis hæmorrhagiis 120. aſthmate lento 124. balneis martiatis abiguntur 130. nec non vaporoſis. *ibid.* ſpaſmo exterioribus inducto diſparent. 34. repulſa graviter nocent 121. ſuffocationis cauſſa. 36

Oeſophagus conſentit cum ventriculo. 74.

Ophtalmia quomodo gignatur 34. ſpaſmis debetur. ibid.

Opiata ex hæroicorum numero 227. tutius omittuntur 282. debilibus exitioſa 110. in calculo mortifera 277. nec non febre ardente ibid. non offerenda ubi motus languent ibidem. iis perperam ſiſtuntur hæ-

hæmorrhagiæ 109. in colica gignunt paralyticos affectus 130. clyſteribus non indenda 316 *Laudanum*.
Opium quibus utiliter ſocietur. ibid.
Oſſa dimidiam fluidi partem habent. 137
— *calcinata* abſorbent 244. diaphoreſin ſimul movent. 245.
Oſteocolla abſorbens. 244
Otalgia quid & unde 36
Ovarium vaſa in eo diſrupta mortis cauſſa 79.
Ovorum teſta abſorbens. 244

P

Palpitatio cordis minus ſalutaris naturæ motus 214. convulſionis ſpecies 41. ex ſuppreſſis menſibus 104. cauſſæ mortis in eo polypus 191. qualis in ipſa pulſus 142.
Panaceæ recte uſurpatæ admittendæ. 183.
Pancreas ſcirrho obſidetur in hypochondriacis & diuturna quartana. 81
Paracenteſis in hydrope ſaccato proficua 78 in aſcite noxia. 80
Paracynanche quid ſit 21. diſtinguenda ab aliis faucium inflammationibus. ibid.
Paralyſis atoniæ gravior ſpecies 42. vera vel ſpuria 29, utriuſque ſigna & ſedes *ib.* ſpaſmis ſtipatur 35. quomodo gignatur *ibid.* ſæpe oritur a ſanguinis reſtagnatione 29. ex lochiorum ſuppreſſione 105. ex apoplexia quomodo 119. poſt dolores atroces 125. poſt colicam *ibid.* cephalalgiis & ſcorbuto lethali eventu ſupervenit 180. facile recidivat 130. levatur balneis roborantibus 282. & vaporoſis *ibid.* nec non clyſteribus 314. cauſſa mortis in ea 188. *nervi optici* guttæ ſerenæ cauſſa 42. *nervorum pneumonicorum* catarrhi ſuffocativi cauſſa. 43
— *nervorum cauſticorum* ſurditatis cauſſa. 42.
— *nervorum lingualium* aphoniæ cauſſa. 43.
Paraſynanche quid 21. diſtinguenda ab aliis faucium inflammationibus. ib.
Paregorica quæ dicantur 280. quomodo agant. ibid.
Pareſis quid & unde 44. poſt colicam frequens. 130
Paronychia a ſpaſmo perioſtii. 37
Parotides quæ habeant ſigna. 77
Paroxyſmus relinquit atoniam 68. recrementa gignit *ibid.* quid in & extra eum agendum 10. extra eum evacuandum 68. ſub eo non movendum 225. nec venæſectio inſtituenda 297. antea eum urina tenuis & poſt eum craſſa. 157
— *febrilis* nonniſi ſublata cauſſa ſiſtendus 224.
Partes corporis conſpirant 46. ex earum ſtructura motus 3. & nexu conſenſus. *ibid.*
Partus non ſine convulſione ſuccedit 42. ſæpe poſt mortem matris fit 185. balneis facilitatur 218. funeſta gravioris ſigna 185.
Pathologia ex motuum non humorum vitio petenda 45. nexu gaudet cum reliquis Medicinæ partibus 2. therapiæ fundamentum 237. minus recte plerumque traditur 32. ejus ſynopſis ib. ſeq. ignorata cauſſa ignorantiæ virium in medicamentis. 236.
Pectus convehitur quandoque 41. ejus oppreſſio a ſpaſmo tunicarum aſperæ arteriæ 39. abſceſſus ejus quæ habeat ſigna 76. ex variolarum morbo factus ib. convulſio ejus lethale ſignum in apoplexia. 41. pus ibi effuſum difficulter cognoſcitur. 76
Pedes conſentiunt cum ventriculo 58. earum refrigeratio cutim ſtringit, tormina & diarrhœam movet ibid. quando vena in iis incidenda. 300.
Pediluvia quomodo paranda 311. pulſum mutant 140 ampliſſimi uſus in variis morbis 312. inprimis ſpaſmis & capitis morbis 64. late virtutem *diffundunt* 312. humores derivant & *fluidificant* ib. excretiones promovent. ibid. nocent ſi menſium fluxus imminet 313. a conſtringentibus abſtinendum. ib.
Pericardium ſero repletum in iis, qui palpitatione cordis pereunt 175
Pericranium ejus ſpaſmis efficit cephalalgiam. 37
Peripneumonia ejus ſigna 18. differt a pleuritide ib. quomodo gignatur 34. ſpaſmis debetur ib. ſæpe poſt colicam accidit 35. ex hæmorrhoidum ſuppreſſione 106. criſes ſervat 173. venæſectionem poſcit 300. tempeſtive diſcutienda 194. non tam facile in empyema concedit ac pleuritis 122. providum expectorantium uſum deſiderat 269. funeſta in ea ſigna 183. cauſſa mortis. 190
Perioſtium ab ejus ſpaſmo dolores. 36
Periſtalticus motus ad ſanitatem neceſſarius 168. quibus deſtruatur 169. a ſpaſmis

mis invertitur 37. clyſteribus crebrioribus læditur 317. labefacturus quæ pariat mala 43. inverſus facit iliacam. 38

Perlarum mater abſorbens 244. ſubadſtringit. 245

Perſpiratio omnium excretionum præcipua 92. minor quantitate urina 150. differt a ſudore 160. ſordes evehit maxime perniciales 91. & tenuiſſimas 160. corpus agile reddit ibid. balneis movetur 308. in morbis exploranda 8. ex quo cognoſcenda ib. ab aere mutatur 8. ſub quo aeris ſtatu optima 160. a frigido humido ſufflaminatur 92. mutata epidemicorum morborum cauſſa ib. ſub doloribus & ſpaſmis ſupprimitur. 66

-- *ſuppreſſa* omnium maxime nociva 91. morbos gignit 8. recidivas parit 9. varia pathemata ciet 37. ſuccos inquinat. 66.

Peſtilens febris in ea criſis ſuccedit 173

Peſtilentia cauſſa mortis in ea ſphacelus 194. ſpecificum in ea 284

Petechiæ diſtinguendæ ab aliis exanthematibus 19. criſes ſervant 173. qualem habeant pulſum 142. qui malus ibid. per ſpaſmum cum damno repelluntur 35

Phagadena ex hæmorrhoidibus ſuppreſſis 107.

Phantaſia limitatam in actus mechanicos vim habet. 203

Pharynx ſpaſmum patitur 39. ſpaſmo affectus conſtrictivi in gula ſenſus 21. & laxatus nimis deglutitionis vitiatæ cauſſa. 43

Philoſophia experimentalis vires remediorum recludit. 239

Phrenitis ejus ſigna & differentiæ 21. quomodo gignatur 34. ex ſuppreſſa narium hæmorrhagia 114 jugularium ſectione levatur 299. ea fit ſphacelus 75. ſigna futuræ & præſentis in acutis 181

Phthiſis hæreditarius morbus 28. *ſq.* a pulmonum atonia 43. obſtructis & tumefactis pulmonum vaſculis 192. ex cohibito fluore albo 102. menſium ſuppreſſione & inde orta hæmoptyſi 103. variolarum reliquiis 128. hæmorrhoidum ſuppreſſione 106. reſtagnante ſanguine lochiali 105. hæmopthyſi quomodo 120. funeſta ſigna 183. ſuffocatione perimit 183. cauſſa mortis in ea. 192

Phyſiologia quid tractet 1. cum aliis Medicinæ partibus connexionem alit. ib.

Pilulæ aloeticæ præferendæ purgantibus 223. hæmorrhides movent 107. caute tamen uſurpandæ 267. intempeſtivus earum uſus noxius 112

-- *balſamicæ* non modo inteſtina, ſed confines & partes afficiunt 62 poſt morbos adhibendæ 229. egregie effectus in uteri effectibus 62. puerperis 129. hypochondriaco malo 62

-- *de cynogloſſo* in hæmorrhagiis proſunt. ibid.

-- *de ſtyrace* tuſſi egregiæ. ibid.

-- *Wildeganſii* in colica pareſin gignunt 126.

Pinguedines optima antidotus. 249

Pituitaria tunica vide *tunica*.

Plethora cordis, & vaſorum tonum imminuit 67. nociva 210. non omnium morborum cauſſa 200. ſenibus etiam familiaris 294. in acutis & continuis damnoſa 295. ad vires ex atonia vaſorum 43. per hæmorrhagias ſalutariter imminuitur 211. ſcarificatione abſumitur. 305

Pleuritis vera a ſpuria diſtinguenda 20. utriuſque ſigna ib. non confundenda cum pathematibus ex vermibus 87. debetur ſpaſmis 34. inprimis pleuræ nervoſæ 37. ex conſolidatis antiquis ulceribus 96. hæmorrhoidum ſuppreſſione 106. criſes ſervat 100. arcetur hæmorrhoidibus 107. gignit empyema 121. facilius concedit in empyema quam peripneumonia 112. quomodo tempeſtive diſcutienda 220. venæſectio caute in ea adminiſtranda 122. quæ in ſpuria quandoque in vera ſemper utilis 300. expectorantia caute adhibenda 269.

Plica Polonica abſciſſa multos morbos infert 389. ſpecifica ipſius. 96

Podagra hæreditarium plerumque malum 112. quomodo gignatur 35. a ſpaſmis ibid. & maxime ligamentorum 37. hieme cur gravius affligat quam æſtate 91. tranſit in calculum 100. non ſemper ab hæmorrhoidum ſuppreſſione repetenda. 112. facile recidivat 124. ſenibus ſalutaris ſæpe 247. ob imbecillitatem cum damno retinetur 100. ſcarificationem poſcit 304. venæſectione intempeſtiva cum damno reprimitur 101. ſpecifica in ea 285. præpoſtere topicis tractata varia infert mala 97. retrocedens quomodo necet 185.

Pollutio nocturna ab atonia veſicularum ſeminalium. 44

Polypus frequentiſſima morborum & mor-

tis cauſſa 79. plerumque in pectoris morbis ibid. quibus familiaris 199. dextrum cur plerumque occupet cordis ventriculum 186: ſigna initiantis & conſummati 84. index ſanguis fibroſus 148. ex ſuppreſſis menſibus 104. quomodo arcendus 199.

Polypi uterini hæmorrhagias cauſſantur. 199. cauſſa hydropis uteri 84. diſtinguendi a molis. 85

Potus multum facit ad ſanguinis craſin 5. in morbis conſiderandus ibid. calidus mutat pulſum 137. frigus ſanitati obeſt 7. mortem inducere poteſt 166. ſpirituoſus largus nocet 7. item paucus. ibid. fœculentus & frigidus colicæ cauſſa. 26.

Practici parum plerumque cauſſas norunt 70.

Præſervatio nobiliſſima Medicinæ pars 14 ex origine morborum diſcenda ibid.

Primæ viæ earum conſtitutio in morbis exploranda. 11

Prognoſis ex difficillimis 178. multum facit ad famam medici 13. ad finem artis proprie non ſpectat 177. unde petenda. 178. maxime ex obſervationibus 13. veteribus maxime culta 131. licet empirice 178. in ea diſtinguenda pathemata, tempora & corpora 189. ſeq. ad eam referendus inprimis pulſus 130. ex ſanguinis inſpectione fallax 153. utilis tamen. 140.

Prolapſus ani & uteri balneis reprimitur. 310.

Proſtratæ ulcere quandoque obſidentur 79. ſcirrhi in iis ſigna & effectus. 82

Prunella quid 21. diſtinguenda ab aliis faucium inflammationibus. ibid.

Pueritia quid ratione ſtructuræ peculiare habeat 5. peculiaribus morbis obnoxia. 117. quibus morbis pateat 45. qualis in ea pulſus. 138

Puerperium ad morbos diſponit & cur 119 in eo utiles purgationes 128. cauſa ſphacelus. 198

Pulmones eorum conſtitutio in morbis conſideranda & quomodo 9. læduntur a tuſſi humida diuturna 122. a reliquiis variolarum & morbillorum labem patiuntur 128. cum pleura cur in phthiſi concreſcant 192. ſphacelo correpti quę habeant ſigna 75. atonia affecti quæ gignant mala 43. labe affecti quibus ſanandi 276. quandoque inflammantur. vid. *peripneumonia*.

Pulſus quid ſit 131. cauſſa ejus motus cordis 134. mechanice examinandus 130. experientia addiſcendus 143. aliquandiu in utroque carpo tangendus ibid. horologii norma numerandus ibid. quot in minuto 136. ſeq. non ſemper unus in utroque brachio 134. ejus tantum quatuor ſpecies 130. quid ex eo cognoſcendum 10. facit ad diagnoſin & prognoſin 131. ejus uſum verum Veteres ignorarunt. ibid. Hippocrates parum expoſuit ibid. Galenus nimis multas ejus finxit ſpecies ib. immutatur a variis cauſſis 137. variat pro tempore febris 142. variat in capitis morbis. ibid. in catarrhis veſperi ingraveſcit. ibid. ſpaſmo remittente molleſcit. 143.

Pulſus æqualis non pertinet ad eſſentiam pulſuum. 132

— *amplus* non differt a magno 133

— *celer* quid 132. reſpectu cordis 135

— *& frequens* ſeparatim percipi nequit 133 ſeq. ſine errore unus pro altero ponitur ib. febris jungitur 141

— *ac durus* in morbis ſpaſmodicis ac doloribus. 143

— *parvus ac durus* ſanguis ſi exitum molitur. ib.

— *conciſus* idem cum parvo. 132

— *contractus* & parvus idem. ibid.

Pulſus convulſivus dicitur reſpectu arteriæ 152. & morientium eſt. *ibid.*

— *debilis* quid 132. ratione cordis 135. in lue venerea, ſcorbuto, hydrope. 89.

— *dicrotus* inæqualis ſpeciei. 132

— *durus & mollis* dicitur reſpectu arteriæ. 134.

— *& frequens* in febribus 142. inflammationibus, & doloribus ibid. plerumque in apoplexia, & epilepſia. 143.

— *formicans* inęqualis ſpecies 132

— *fortis* idem ac magnus. 132. *ſeq.*

— *frequens* non eſt de eſſentia pulſuum 132. febrium pathognomonicum ſinum 140. non tamen ſemper 141. *ſeq.* ante eruptionem exanthematum 142. & ſub febre ſecundaria. ib.

— *parvus debilis & contractus* in malignis & petechialibus 142

— *languidus & inæqualis* in pectoris morbis. 143

hu-

— *humilis* em cum parvo 132
— *impetuoſus* & magnus unus 132. ſeq.
— *inæqualis* non de eſſentia pulſuum ibid. variæ ejus ſpecies 133. jungitur plerumq; convulſivo. 134
Pulſus intermittens quando, & cur ſit 135. jungitur plerumque convulſivo 135. ſine extrio quandoque obſervatur 140. a lumbrico ibid.
— *latens* idem ac parvus 132
— *magnus* quid ib. reſpectu cordis 135
— *& celer* in ſynocha 142
— *& creber* in hæmorrhagiis 143
— *manifeſtus* idem ac magnus 132
— *myurus* inæqualis ſpecies 133
— *obſcurus* & parvus idem 132
— *parvus* quid 133. reſpectu cordis 132
— *& celer* in continuis malus 142
— *& frequens* in dyſenteria 92
— *frequens & debilis* in continuis peſſimus 142
— *durus frequens & inæqualis* in principio quartanæ 142
— *profundus* non differt a parvo 132
— *rarus* non de eſſentia pulſuum ib.
— *& mollis* in lethargo & ſopore 143
— *robuſtus* idem ac magnus 132
— *ſerratus* inæqualis ſpecies 133
— *tardus* quid 150. reſpectu cordis. 135.
— *tremulus* inæqualis ſpecies 133
— *vacuus* idem cum parvo 132
— *valens* & magnus unus 132
— *vehemens* quid 132. ratione cordis. 136. in ſtatu tertianæ, & ardentis. 142.
— *vermicularis* inæqualis ſpecies 133
Purgantia quæ ſint 256. quomodo agant ibid. inteſtinorum conſenſum teſtantur 59. pulſum mutant 139. ubi proficua. 258. robuſtioribus danda ibid. in fluore albo & gonorrhea uſurpanda 222. balneis utiliter ſociantur 308. poſtponenda laxantibus 223. virulento elemento imbuta 256. veneni æmula facultate pollent ibidem, nocentiſſima. ibid. nocent poſt iram 55. in dentitionis difficultate 56. 231. in morbis exanthematicis 58. in catarrhis 102. in febribus 219. ſenibus 231. ſanguinis circulum per vaſa abdominis turbant. 112. gignunt icterum 57. alvum cur poſtea adſtringant 167. recidivas proritant 130. tempore paroxyſmi intermittentium non danda 226. clyſteribus non indenda 317. quando necant quæ habeant ſigna 182. Vide *excrementa alvi*.
Purgatio naturæ opus juvat 217. neceſſaria poſt morbos 127. puerperis prodeſt 128. neceſſaria in febribus 129. & ante balneorum uſum 311. neglecta purpuræ cauſſa in puerperis 129. nec non in acutis. ibid.
Purpura diſtinguenda ab aliis exanthematibus 19. puerperis cur familiaris 189. ex cohibito fluore albo 102. ſuppreſſis lochiis 106. criſes non ſervat 175. acutis ob purgationem neglectam accedit 123. lethali eventu 182. in principio admittit emetica vel laxantia 219. ſudor largus in ea unde 164. per ſpaſmum cum damno recedit. 36
— *ſcorbutica* efflorеſcens ſolvit hypochondriacum malum. 211
Pus poſt inflammationem ex ſanguine quandoque generatur 75. effuſi in thoracem ſigna 75. ſeq.
Putredo gradu differt 72. viribus infenſa ibid. malignitatis cauſſa. ibid.
Pylorus ſcirrho quandoque afficitur 81

Q

Quartana febris ejus differentiæ ſigna 20. ex ſcabie retropulſa 96. laxantia & emetica in principio fert 219. balnei levatur 308. ſpecificum in ea 194. perperam tractatur adſtringentibus 123. in diuturna pancreas induratum 81. in principio qualis pulſus 142. convulſiones & epilepſias quandoque ſolvit 211. quomodo gignat hydropem 138
Quies mutat pulſum ibid.
Quotidiana intermittens ejus ſigna 19. differt a continua & tertiana duplici. ibid.

R

Recidivæ earum iudicia 129. quomodo excludantur 9. per ſpaſmos inducuntur 38. ex ſuppreſſis criticis evacuationibus 9. palliativa cura ibidem, ægri incuria ibidem, reliquiis morborum 127. intermittentium cur tam frequentes 130. quomodo arcendæ. ibidem.
Reliquiæ morborum novos pariant morbos 126.

126. tempeſtive ſubmovendæ. 127
Remedia in claſſes diſtinguenda 242. quatuor ſumma genera ibid. circa materiam, vel motum occupantur ibid. in fluida vel ſolida agunt ibid. principia eorum paucis cognita 240. per chymiam recluduntur 239. eorum operandi ratio ſcitu neceſſaria 3. plures latet 240. vires eorum non abſolutæ 11. eorum effectus a priori indagandus. 240, non tamen ſemper cognoſcitur. ibid. ſeq. quomodo cognoſcendus 11. operatio eorum obſervanda 11. ex cauſis proximis & experientia petenda 243. actio in corpus phyſicum & vivum gratis diſtinguitur 239. in nervoſas partes maxime & proxime agunt 243. non ſemper morbos ſanant 11. ſub initium & finem morbi propinanda 219. ſeq. eorum multitudo ſingularum cognitioni obeſt 232. Vid. *medicamenta*,
diætetica præferenda pharmaceut. ib. ſeq.
— *fortia* debilibus exitioſa 109. in vigore morbi non offerenda 219. a liberaliori eorum uſu cavendum. 224
Renes conſentiunt cum ventriculo 124. ſeq. abſceſſibus patent 77. atonia affecti quæ patiant mala 35. debilitati gignunt calculum 124. inflammationes, ulcerationes ibid. ſigna puris in iis 77. labefactati quibus firmandi 276. ulcerati quomodo tractandi. 247
Reſpiratio difficilis ex reſtagnante ſanguine lochiali 105. anxia a ſpaſmo nervorum pneumonicorum 180. in acutis mala ib.
Rhabarbarum cur rutiſſimum laxans in dyſenteria 234.
Rachitis in ea proſunt balnea 310
Rheumaticæ febres unde 209. naturæ & artis methodus medendi in ea. 216
Rheumatici dolores balneis martiatis levantur. 309. ſeq.
Rheumatiſmus hæreditarius morbus 116. ejus cauſſa 27. quomodo gignatur 35. a ſpaſmis nervoſarum membranarum 37. ejus ſigna 27. differt ab arthritide ibid. venæſectione gignitur quandoque 302. quandoque arcetur ib. ſcarificatione curatur 304. ejus ſpecificum lumbrici terreſtres. 285
Roborantia varia eorum genera 183. ſublata morbi cauſſa 224 & finito morbo uſurpanda 228
Robur unde pendeat 274. ex vigore motus cognoſcitur 116. ſeq. ſolidorum ſanitatem fulcit 117. analepticis minus reſtauratur 275. Vide *vires*.
Robuſti qui ſint 116. ſeq.
Rubefacientia morbos capitis levant. 62. narium hæmorrhagias compeſcunt. 64.
Ructus hypochondriacis familiares 42. per convulſivum motum eliduntur. ibid.

S.

Sagapenum cur hyſtericis utile 282. ſpecificum anthelminticum 287. clyſteribus commiſcendum. 316.
Salia optima laxantia 254. ſeq. clyſteribus utiliter commiſcentur 313. ſeq. tempore paroxiſmi intermittentium non danda 226
— *fixa & neutra* optima diuretica 264.
— *per incinerationem parata* abſorbent. 244.
Saliva ex glandulis 39. per ſpaſmos nimium elicitur ib. ſub ſalivatione cur fœteat 182. ſeq.
Salivantia potentiſſima chymica. 270. ſeq. quæ ſint ibid. quomodo agant. 271. ſeq.
Salivatio quomodo ſuccedat 271. mediantibus ſpaſmis fit 36. mercurialibus 39. ab acri humore ibid. non impetuoſe movenda 223. non ſemper ad curam luis venereæ neceſſaria. 272.
Sambuci cortex medius ſpecificum in ictero 287
Sanguis præcipuus corporis humor 144. gravior aqua 148. proportio ſolidi, & fluidi in eo 136. ab acidis coagulatur. 148. ab alcalinis & nitro funditur magis & ruſeſcit ib. quomodo examinandus ib. ſeq. qui bonus nondum evictum 144. differt ratione temperamentorum 137. qualis plethoricorum 67. cholericorum 137. hyſtericarum ... ſcorbuticorum 148. malus aſpectu ſæpe in ſanis 145. & bonus in ægris ibid. non ſolum qualitate, ſed etiam quantitate peccat 102. Vide *plethora* cur ex eo tot ſeparentur humores. 161. quoties una hora circumvolvatur. 137. inter interſtitia fibrarum non extravaſatur 132. in febribus corrumpitur. 65. dyſcraſia ipſius ex urina pateſcit 158. ejus inteſtina commotio ſudoris cauſſa 162. idem venæſectione & ſcarificatione elicitur 148. ex eo prognoſis ſu-

ſumenda 41. quæ tamen fallax 144. de *Circulus ſanguinis.*

Sanguis congrumatus quibus diſſo ndus. 289.

— *plane non concreſcens* unde. 148

— *craſſus & niger* vitioſus ad ſtagnationes & inflammationes pronus 146

— *extravaſatus* nocet 145. mortis cauſſa. 87. ſeq. in cerebro quando necet 180

Sanguis fibroſus malus 148

— *floridus* nimis malus, & unde? 147. in febre maligna, & ſpaſmodicis morbis. 148. non largiter extrahendus ib.

— *ſeroſus* nimis cur vitioſus. 147

— *ſpiſſus & impurus* quibus corrigatur. 248.

Sanguinis dejectio per alvum funeſta ex ruptura hæmorrhoidalium 80. ſeq.

-- *motus* Hippocrat. de eo ſententia 30. in pleriſque morbis læſus eſt 33. a peripher. ad centrum morboſus ib. a centro ad peripher. vitalis ib.

— *progreſſus* motu corporis promovetur 68. quadruplici modo intercipitur 33. interceptus quæ pariat mala 41. per caput a duræ matris tono pendet 39.ſq. impeditus in capite quos gignat morbos ibid.ſq. quid per venam portæ interceptus 61.ſeq.

Sanitas a ſolidorum & fluidorum motibus pendet 33. in quo ejus fundamentum 32. ex mente Hippocr. 30.

Saphæna inciſa nocet & prodeſt 360.ſq.

Sapo Venetus clyſteribus commiſcetur 314.

Scabies a ſuppreſſis menſibus 105. per ſpaſmos topicis inductos repellitur 35. repulſa nocet 36. præpoſtere ſiccata quos gignat morbos 95.ſeq.

Scarificatio vicaria venæſectionis 304. eundem quam venæſectio evehit ſanguinem 305. plethoram etiam minuit 240. evacuatoria & derivatoria ibid. quibus in morbis utilis. 304. ſeq.

Scirrhi viſcera, & glandulas occupant. 81. pancreas ibid. pylorum & duodenum ibid. lienem 83. hepar ibidem: ex hæmorrhoidum ſuppreſſione 107. meſenterium 82. proſtatas ib. uterum 83. ex menſium ſuppreſſione 105. veſicam. 81. ſeq.

Scorbutus in borealibus cur endemius 93. ex male affecto hepate 156. ejuſq; & lienis atonia 43. qualis in eo pulſus 143. urina 156. ſanguis ſero livido ſcatens & limoſus 148. hæmorrhoidibus arcetur. 108. quæ in eo proſint 248. ejus ſpecifica. 298

Scrobiculi cordis percuſſio cur lethalis 52

Sectio cadaverum utilis 12. ad obſervationes neceſſaria 11. cauſſas morborum & mortis detegit ibid. cum judicio inſtituenda. 12

Sedativa quæ dicantur 279. quotuplicia ibid. ſeq. eorum apparatus 280. ſeq. optimum auctoris liquor anodynus 281. magnæ efficaciæ ibid. caute uſurpanda ibidem, virium ratione inprimis habita 227. dolores palliative abigunt. ibid. præpoſtere data graviter nocent ib. ſeq.

Selterana acidula ad emendandum fibroſum ſanguinem utiles 148

Seminales veſiculæ earum atonia pollutionis & gonorrheæ benignæ cauſſa 44.

Semiotica fundamentum ejus circulus ſanguinis 144. caute colenda a Medico. ibid.

Senectus quid peculiare habeat ratione ſtructuræ 5. qualis in ea pulſus 138. quibus morbis pateat 45

Senes venæſectionem utiliter ferunt 293. ſanguineas excretiones ſalubres experiuntur ib. cur difficulter ſudent 166. morbi eorum unde 294. cur morbis ex impuritate obnoxii. 95

Senſus a ſpaſmis ſenſoriorum læduntur 40. ab atonia duræ matris abolentur 42.

Sepiæ os abſorbens 244. ſpecificum in gonorrhea 246

Septica tendinoſis & nervoſis partibus inimica 48

Sermo mutat pulſum 137. intenſior quomodo circulum ſanguinis promoveat 64.

Serum impuritatem contrahit 68. redundat ſæpe 114. ſæpe extravaſatur 80. ſuperfluum ſalutariter excernitur 114. extravaſatum in cerebro quomodo nocet. 189. flavum vel lividum ſanguini innatans quid indicet 147. limoſum copioſum in lue venerea ib. paucum in ardentibus 148. ſalſum tartareum diureticis expurgatur. 264

Serum lactis dulce egregium 235 continuato uſu juvat. ibid.

Sexus facit ad morbos 117. mutat pulſum 137. in hiſtoriis morborum recenſendus. 5

Simplicia pure talia non dantur 236. præferenda compoſitis 232. Veteribus maximi uſus 236. Medicis perperam ſpernuntur ibid. quæ ex iis præferenda ibidem,

Digitized by Google

dem, uſurpanda quando vires indagandæ. 241

Singultus a convulſione diaphragmatis 41. refrigeratione ſtomachi 57. præpoſtero topicorum uſu in morbis articulorum. 100. inflammationi ventriculi accedens malus 214

Sinus frontales quandoque abſceſſum fovent 77

Situs erectus in morbis acutis cur tam noxius. 97

Solida agunt in fluida eademque corrumpunt. 64

Somnolentia ex tono duræ matris deperdito 42. ex apoplexia quomodo gignatur 119

Soporoſi affectus vide *lethargus*.

Spaſmodici morbi multæ eorum ſpecies 28. qualis in iis pulſus 143

Spaſmo morboſus motus 206 quadruplex 205. quomodo cognoſcendus 179. effectus in corpore 206. rarius a denſo & craſſo ſanguine ſuſcitatur 146. multorum morborum cauſſa 33. ſanguinis curſum intercipit 40. perſpirationem ſufflamminat 37. hæmorrhagias ſupprimit 35. alvum adſtringit 37. motum periſtalticum invertit ib. ſecretionem actis intercipit 39. gignit ſtranguriam 37. atrophiam 39. ſitim ibid. pulſum convulſivum 180. ſalivationem 39. aſthma ibid. faciem Hippocraticam 180. nervorum tenſionem ib. oppreſſionem pectoris 39. conſtrictivum in gula ſenſum ibid. mentis capitiſque morbos ibidem, reſpirationem anxiam 120. anxietatem ib. vomitus ib. dolores varios 36. febrium acceſſiones 41. ſenſus lædit 40. ſuccos inquinat 76. ſeq. excretiones turbat 66. tenues reddit urinas 155. in cute quæ pariat mala ibid. febrium formalem rationem abſolvit 33. adeſt in hæmorrhagiis ibid. inflammationibus 34. capitis morbis ibid. catarrhis, diarrhœis, recidivis 35. retroceſſione exanthematum ibid. in acutis mali ominis 179. relinquit atoniam 45. non tam noxius quam atonia 44. morbos facit & ſolvit 225. remittens morbos ſolvit 35. utilem quandoque effectum præſtat 47. ſalutaris quomodo dignoſcendus 206. levatur liquore anodyno 61. oleo amygdalarum dulcium 62. balneis 308.

Specifica dantur 249. quo ſenſu intelligenda ibid. quæ ſint in variis morbis 282. operantur per conſenſum 62. non ſola juvant 290. certa methodo uſurpanda ibid. ante eorum uſum corpus præparandum ibid. maxime locum habent ubi genus nervoſum a virulenta cauſſa p. n. commotum. 50

Sphacelus ex inflammatione fit 182. mortis plerumque in morbis cauſſa 11. ſigna facti 182. in ventriculo ex veneno 75. duodeno ibid. tenuibus ib. recto & viſceribus abdominis 74. utero ib. maraſmo ib. membranis cerebri. ibid.

Sphincter ani reſolutus feces involuntarie dimittit. 43

— *veſicæ urinariæ* ſpaſmo affectus urinam retinet & ſtranguriam facit 35. reſolutus urinam involuntarie fundit 132. exulceratur male tractata gonorrh. 35. ſeq.

Spirituoſa fluida coagulant & ſolida ſtringunt. 279

Spiritus non ſunt Medicinæ principium 32.

Sputum cruentum ejus ſigna 38. differt ab hæmoptyſi ibid.

Stahlius laudatus 110

Sterilitas unde 42. ex puerperio 119

Sternutatio quomodo contingat 41. a convulſione fibrarum nervoſarum in naribus ibid.

Sternutatoria quæ ſint & quomodo agãt 269

Stomachica quæ ſint 275 eorum uſus in variis caſibus. 276

Strabiſmus ex epilepſia quomodo 120

Strangutia quid 37. ex ſpaſmo ſphincteris veſicæ ibid. & urethræ 38. *qualis* in ea urina 158

Structura corporis quæ ſana, quæ morbida 117. in ſenibus & infantibus peculiaris. vide *corpus*.

Studia debilitant ventriculum 55. corpus malum hypochondr. cient 6. diſponunt ad capitis morbos 5. Vide *meditationes*.

Suaveolentia cur ferre nequeant hyſtericæ 40. cur tam atrocia pathemata cient 47.

Subjectum ejus cognitio ad hiſtoriam morbi neceſſaria. 4.

Sublingualis vena in cephalalgia & ophtalmia utiliter inciditur 299. in angina cum periculo pertunditur. ib.

Sudor differt a perſpiratione 160. unde ib. ejus cauſſæ 162. ſubtiliores ſanguine ſordes 160. & ſulphurea recrementa evehit 160. odore & colore præditus 161. cur pro differentia locorum varius ibid. ſub quo aere prodeat 160. ſæpe ſalutaris

Digitized by Google

ris 210. in paroxyſmis nullus 164. poſt eos multus ſæpe nimius *ibid.* quandoque criticus 171. corpus debilitat 160. pedum largus a mœrore 127. quibus moveatur 163. vid. *ſudorifera*, præſagia ex eo 164. nimius quomodo compeſcendus 164. ſuppreſſus nocet 8
Sudor acris ſcorbutum præſcindens 210
— *axillarum & pedum* non ſiccandus 101
— *frigidus & colliquativus* unde 43
— *nocturnus* ſalutaris 114. cohibitus morbos gignit multos *ibid.*
Sudorifera quæ ſint 162. evacuantium genus 179. eorum ſuppellex & modus agendi *ibid.* rarius locum inveniunt 259. quibus in morbis proficua 266. cum ſufficienti vehiculo propinanda 261 in contagioſis vitanda 260. in exanthematicis ad pellendum non danda 260. poſt iram & alvo clauſa noxia. *ibid.*
Sulphur ſpecificum in phthiſi 286
Suppuratio quibus promovenda 241
Surditas unde oriatur 42. in febre acuta quandoque critica 120
Suſurrus aurium a ſpaſmo membranarum ſenſorii auditus 40
Synanche anginæ ſpecies 22. *ſeq.* quomodo diſtinguenda ab aliis inflammationibus *ibid.*
Syncope ab apoplexia diſtinguenda 28. *ſeq.* atoniæ debetur 42. cauſſa ſyſtole cordis intercepta *ibid.* ex ſuppreſſione menſium 104. qualis in diſpoſitione ad eam pulſus 142. lethalis in parturientibus ſigna 185. cauſſa mortis in ea 190
Synocha a veteribus continens dicta 17. ejus ſigna *ibid.* qualis in ea pulſus 142. criſes ſervat 172
Syſtole ſuſcitat diaſtolen & a diaſtole ſuſcitatur 131. viget in arteriis 130. cordis pulſuum cauſſa 134

T

Tabachus inſuetus cur fumo infeſtus 47. cur alvum ſtimulet 56
Tartari ſal abſorbens 244
— *tinctura* abſorbens *ibid.*
Tartarus in urina unde 157. vide *urina*.
Temperamentum facit ad mutationem pulſus 137
Temperantia eorum virtus & apparatus 245. triplici agunt ratione 246. cautelæ in eorum uſu *ibid.*
Tempeſtatum viciſſitudines morborum epidemiorum cauſſæ 92
Tendo læſus atrocia parit pathemata 50
Terebinthinæ oleum exterius in ſuppreſſione urinæ utile 63
Terra ſigillata abſorbens 244. adſtringit ſimul 245
Terror ejus effectus in corpore 6. facit ad colicam 26
Tertiana febris ejus ſpecies, differentiæ & ſigna 19. convulſiones & epilepſias quandoque ſolvit 211. in ſtatu ejus qualis pulſus 142. laxantia & emetica in principio admittit 219
Therapia quid ſit 2. conſiſtit maxime in judicio *ibid.* ejus cardo in quo verſatur 16. nititur morborum cognitione 116. ejus fundamenta 2. præcipuum pathologia vera 237. nexu gaudet cum phyſiologia & pathologia 2
Timor ejus effectus in corpore 6
Tinea capitis repulſa epilepſiam & capitis morbos, cœcitatem & ophthalmiam gignit 95
Tinnitus aurium membranarum ſenſorii auditus ſpaſmo 40. & nimia humiditate 43
Tonicus motus viget etiam in arteriis 131
Topica in morbis articulorum præpoſtere adhibita graviter nocent 98. cutis efflореſcentias repellunt 20. in arthritide cur noxia 27
Traumatica quæ ſint 277. quomodo agant 278. qua ratione iis utendum 279. optimum ſpiritus vini *ibid.*
Tumores in meſenterio, dorſo, duplicatura peritonei utero & ovario gignuntur 78. rupti ſubitanei hydropis cauſſa *ibid.*
— *ſeroſo-lymphatici* intra membranarum duplicaturas colliguntur 77. difficulter a priori cognoſcuntur 78.
Tunica pituitaria ſpaſmo affecta muci excretionem impedit 40. & odorem cum guſtu lædit *ibid.*
Tuſſis ejus variæ ſpecies probe diſcernendæ 28. quandoque ſalutaris 8. ſpaſmis ſtipatur 35. ex variolarum & morbillorum reliquiis 128. quandoque a venæſectione gignitur 202. pectoralibus caute excipienda 114. in ea utilis maſſa pilularum de ſtyrace 62. vide *expectorantia*.
Tuſſis convulſiva ab irritatione laryngis & tunicæ bronchiorum 41. ex ventriculi cruditatibus 57. infantibus cur familiaris 28. cur ei complicetur vomitus 57
— *fe-*

Digitized by Google

— *ferina phthiſica* minus ſalutaris naturæ motus 214
— *humida* a pulmonum atonia 43. difficilis curatu 122. dulcia non fert *ibid.*
— *pulmonalis* quæ 28
— *phthiſicæ* ſigna *ibid.*
— *ſtomachalis* ſicca vel humida 278. ejus materia latet quandoque in duodeno *ib.*
Tympanitis quid? 88. a flatibus inteſtina diſtendentibus *ibid.*

V

Variolæ diſtinguendæ ab aliis exanthematibus 19. quotuplices *ibid.* criſes ſervant 101. qualis in iis ſanguis 96. ante & poſt eruptionem pulſus 142. per ſpaſmum cum diſpendio recedunt 35. naturæ methodum & ordinem quam maxime ſiſtunt 219. in principio poſtulant emetica vel laxantia 220. earum reliquiæ multos gignunt morbos 127. hinc ſollicite everrendæ 117. funeſta in iis ſigna 182
Vaſa brevia facile rumpuntur 79. rupta vomitum cruentum faciunt *ibid.* ſæpe lethalem 104
Vaſa ſanguifera eorum atonia cauſſa morborum 43. rumpuntur quandoque & mortem gignunt 79
Venæ arteriis continuæ 130
Venæ portæ peculiaris ſtructuræ & officii 106. atonia affecta morborum cauſſa 43. fluxus hæmorrhoidalis cauſſa 106. impedito per eam progreſſu ſanguinis morbos creat 62
Venæſectio cur vere utiliter inſtituatur 292. non ſemper ad æquinoctium differenda *ibid.* ter in anno quibuſdam celebranda *ibid. ſeq.* pulſum mutat 139. ſyſtolen cordis & vaſorum auget 68. eundem quam ſcarificatio elicit ſanguinem 148. naturę opus in morbis juvat 217. hæmorrhagias ſæpe promovet 288. urinam elicit *ibid.* cur alvum quandoque moveat *ibid.* ad longævitatem confert 294. multa plethoricis præſtat emolumenta 68. utilis eſt hyſtericis 61. hypochondriacis 62. ſenibus 289. in morbis ex ſuppreſſione hæmorrhoidum 110. in renum vitiis 124. ad præcavendos morbos 291. & ad præcavendum abortum 125. in inflammationibus 208. in febribus continuis & acutis 265. in exanthematicis 297. *ſeq.* in morbis capitis a congeſtione 298. in pleuritide & peripneumonia 301. in colica convulſiva 303. ſit ſufficiens 301. quando in pede vel brachio inſtituenda 300. in ſenſibilibus quomodo perpetranda 301. in exanthematicis cum diſtinctione adminiſtranda 296. podagram quandoque cum damno reprimit 101. perperam ſuperato vix morbo adornatur 293. in pleuritide quandoque empyema cier 122. paroxyſmis *morborum* noxia 297. catarrho *quandoque* advocat 302. in colica flatulenta nocet 303. quibus indicetur & interdicatur 293. ſub lingua in cephalalgia & ophthalmia utilis 299. ſed in angina periculoſa *ibid.* in fronte jugulo & pone aures non ſola ſemper ſufficit *ibid.*
Venæſectio evacuatoria, revulſoria & derivatoria quæ 300
— *nimia* in inflammationibus 207. & ſi ſanguis tenuis & floribus noxia 148
Venena celerrime totum nervoſum ſyſtema afficiunt 61. pulſum mutant 140. per ſpaſmum necant 42. ſphacelum ingignunt 73. non proxime inflammationem inducunt 52. ſigna funeſta 182. cauſſa mortis ex iis ſphacelus ventriculi & inteſtinorum 196. eorum antidota oleoſa 53
Venerea lues ex gonorrhæa male curata oriri poteſt 102. dolores quibus ſtipatur diſtinguendi ab arthritide 27. pulſus in ea languidus 143. ſerumque ſanguinis limoſum 44. non ſemper ſalivatione eget 272. balneis vaporoſis levatur ejus ſpecifica 288
Venus nimia corpus debilitat 117. & intempeſtiva facit ad colicam & cardialgiam 27
Ventriculus in omnibus fere morbis ejus actio læditur 52. a nimiis ſtudiis 56. & morbis maxime debilitatur 118. ab animi pathematibus afficitur 55. a vermibus obſidetur 86. *ſq.* conſenſum alit cum omnibus nervoſis partibus 52. cum capite 55. œſophago 57. diaphragmate & pulmonibus 58. *ſeq.* inteſtinis *ibid.* renibus *ibid.* pedibus 59 cute *ibid.*
Ventriculi atonia quæ pariat mala 43. quibus fulcienda, *v. ſtomachica.*
Ventriculi eroſio differt ab ejus inflammatione 21. quæ habeat ſigna 89
Ventriculi inflammatio differt ab ejus eroſione, cardialgia & aliis inflammationibus 21. ex menſium ſuppreſſione. 104. eryſipelate male tractato 98. præpoſtero to-

Digitized by Google

topicorum uſu in morbis articulorum 100. potu frigido mitior 21. feralis in cutis ſigna 180
Ventriculi inflatio differt a cardialgia 24. ejus ſigna *ibid.* 88. ab atonia ipſius oritur 43. ex ſuppreſſione menſium 104. infantibus & hypochondriacis ſolennis 25. 88
Ventriculi ſpaſmus parit cardialgiam 36. inflationem nec non vomitum 38
Ventriculi ſphacelus quæ ſigna habeat 73. ex veneno 196
Ventriculi ulcus obſervatum 78. quæ ſigna ipſius *ibid.*
Ver quos gignat morbos 92. qualis in eo pulſus 138
Vermes eorum varia genera 87. *ſeq.* in ileo lubenter hoſpitantur 88. ob conſenſum inteſtinorum atrocia ciet pathemata 53. quæ ſi in ventriculo 88. ileo *ibid.* vel craſſis *ibid.* ſuſcitant convulſiones, inſolita pathemata & febres *ibid.* præſidia adverſus eos 197. quo demum necent *ibid.* Vide *aſcarides*, *lumbrici*.
Vertigo cauſſa proxima quæ 41. *ſq.* quandoque ex ventriculo 54. ex cruſta lactea repulſa 95. lochiorum ſuppreſſione 105. ſcarificationem melius fert quam venæſectionem 304
Veſica ſcirrho afficitur ſæpe 81. & ulcus contrahit 78. atonia affecta calculum concipit 32. veſicæ ſphincter. Vide *ſphincter*. 63
Veſicatoria lippitudinem diſcutiunt 63. in apoplexia & capitis morbis utilia *ibid.* aſthma ex repulſis achoribus tollunt 95. intermittentium paroxyſmos ſiſtunt 63. vide *cantharides*. 51
Veſpæ punctura atrocia ciet pathemata 51
Victus qui inſalubris 6. facit ad morbos epidemios 15. in hiſtoriis morborum enumerandus 6. durior facit ad ſcorbutum *ibid.*
Vigilia mutat pulſum 138
Villoſa tunica vaſculoſa & celluloſa 39. obſtructa diarrhœę cauſſa *ibid.*
Vinum clyſtere injectum roborat 314
Vini ſpiritus optimum traumaticum 279. clyſtere injectum inebriat 317
Viperæ decoctæ ſpecificum in cutis defœdationibus 290 eorum pinguedo ſpecificum in pellicula oculi *ibid.*
Vires corpori inſunt motrices 72. unde dependeant *ibid.* eorum cauſſæ manifeſtæ *ibid* ex quo cognoſcendæ 230. multum faciunt ad ſanitatem & morbos 5. in morbis conſiderandæ *ibid.* cum remediorum efficacia comparandæ 230. a copia ſanguinis quandoque depreſſæ 293. proſtratæ malignitatem indicant 10. analepticis minus reficiuntur 273. in malignis quibus refocillandæ 284 clyſteribus refocillantur 315. Vide *robur*
Virilis ætas quibus morbis pateat 45. qualis in ea pulſus 138
Viſcera eorum conſtitutio in morbis conſideranda 9. ex urina pateſcit 158. eorum corruptio in hectica præſto eſt 72. quibus cognoſcatur lethalis 183. quomodo arcenda 199. ſphacelo correpta quæ habeant ſigna 74
Viſceralia quæ ſint 276. quomodo agant 277. varii ſunt uſus *ibid.*
Viſus a ſpaſmo nervi optici læditur 40. a vermibus perit *ibid.* clyſteribus illuſtratur 314
Vitæ genus quodlibet peculiares alit morbos
Vitriolum album ſpecificum in epiphora 289.
Ulcus in quo differat ab abſceſſu 78. ſerum ſæpe utiliter evacuat 115. ex hæmorrhoidum ſuppreſſione 107. variolarum & morbillorum reliquiis 128. quæ ſigna ſi in ventriculo 78. *ſeq.* veſica *ibid.* proſtratis 79. antiquum præpoſtere conſolidatum varios gignit morbos 96. cœcitatem 115. v. *abſceſſus*.
Unicornu animale & foſſile abſorbens 244
Volatilia pulſum mutant 139
Vomica quid ſit 76. quibus ſignis cognoſcenda *ibid.*
Vomitus convulſionibus accenſendus 41. a ſpaſmo ventriculi 38. quomodo ſuccedat 41. ſalutaris ſæpe excretio 211. lactentibus proficuus *ibid.* ex calculo quomodo 124. a bile acri bilioſus 38. ex calculo quandoque lethalis 124. inflammato ventriculo ſuperveniens minus ſalutaris naturæ motus 214. quibus movendus v. *emetica* quibus compeſcendus 275
Vomitus cruentus differt ab hœmoptyſi 22. ſigna ejus *ibid.* 80. quomodo ſuccedat 33. fit ex vaſis brevibus 80. ratione cauſſarum differt 23. ex hepatis & lienis vitio 67. menſium ſuppreſſione 103. & emanſione 105. ex induratione lienis poſt paralyſin funeſtus 83 perperam adſtringentibus cohibetur 287
Uretheres ſpaſmis patent 38. motu periſtaltico gaudent *ibid.* a ſpaſmo urinam ſup-

Digitized by Google

ſupprimunt *ibid.* ab urina cum dolore diſtenduntur *ibid.*

Urethra ſpaſmum patiens facit ſtranguriam 38

Urina excretorium præcipuum 149. perſpirationem quantitate ſuperat *ibid.* ejus examen 151. *ſeq.* elementa 152. proportio ſolidi 151. color unde 152. quantitas unius diei 151. ex liquidis potiſſimum generatur 149 ex potu non recipit ſolidum 151. ex ſanguine ſuſcipit particulas ſulphureas 153. nec non craſſiores ſordes 160. largiter fluens ſæpe ſalutaris 211. ſupprimitur ſæpe 264. ſpaſmis urinariorum ductuum 38. uretheres diſtendit quandoque *ibid.* involuntarie cur fluat 43. difficulter in ſcirrho veſicæ redditur 82. in morbis inſpicienda 11. vide *uromantia* qualis in calculo 86. ſcorbuto 157. ictero *ibid.* ſenibus 158

— *alba* in hypochondriacis unde 58

— *aquea* quibus in morbis 153. unde 154. *ſeq.* in febribus quid portendat 154 quæ poſcat medicamenta 159

— *craſſa* morbis declinantibus 156. poſt febrium paroxyſmum 155. nimis diu fluens mala 156

— *cryſtallis referta* ubi? 158

— *furfuracea* in veſica eroſa *ibid.*

— *jumentorum* differt ab humana 153

— *oleoſa* unde & quid indicet 158

— *parca* in ſtranguria 159

— *purulenta* in exulceratione renum & veſicæ 158

— *rufa* ſine ſedimento quando & unde 155. in inflammationibus mala 156 quæ poſcat medicamenta 159

— *ſabuloſa* in nephritide 157. quæ requirat media 159

— *ſanguinolenta* ubi & unde? 158. Vide *mictus cruentus.*

— *ſpiſſa & glutinoſa* ubi 157

— *tartaro referta* in diſpoſitione ad calculum 178. quibus tractanda 159

— *tenuis* in omnibus ſpaſmodicis morbis 76. in paroxyſmis febrium 155

— *turbida & craſſa* in gonorrhea 157

— *vaccina* interne utiliter bibitur 153

Urinæ ſedimentum quid indicet 155. nullum in febribus poſt paroxyſmos malum. *ib.*

Urinæ tartarus unde 157

Urinarii ductus motu periſtaltico gaudent 38. ſpaſmo corripiuntur 138. atonia affecti ex urina craſſa dignoſcuntur 158

Uromantia utilis ad cognoſcendos & curandos morbos 158. abuſui obnoxia 149

Uteri hæmorrhagia probe diſtinguendæ 23. quæ periculoſæ & abortus nunciæ 24. quæ ſalutares *ibid.* poſt abortum & partum ex uteri labe 125

Uterina balneorum uſui ſocianda 309

Uterus partibus nervoſis non annumerandus 60. atonia afficitur quid inde 44. ſphacelo corripitur 74. apoſtemate afficitur 76. ſcirrhum contrahit 83. ſub partu quandoque rumpitur 81. puerperio facile labem contrahit 119. a ſuppreſſis menſibus varia patitur mala 105. non eſt ſedes mali hyſterici 60. ejus ſtructura cauſſa fluxus menſium 103. ejus hydrops a polypis 84. ex ejus debilitate varii morbi 125. ejus inflammatio lethalis in puerperis quibus firmandus 277. ejus morbi curantur balneis 278. nec non clyſteribus 282

Vulnera vide *læſiones*

Vulneraria quæ ſint 277. quomodo agant 278. in longis quibuſdam morbis utilia 279. optimum ſpiritus vini *ibid. ſeq.*

FINIS.

Digitized by Google

99 947437

Digitized by Google

313